دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەر

جىنايەت ۋە جازا

2

ف . م . دوستويېۋسكىي (رۇسىيە)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ف . م . دوستويېۋسكي (رۇسىيە)

جىنايەت ۋە جازا

2

تەرجىمە قىلغۇچى : مۇساجان ئەزىزى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

罪与罚. 下：维吾尔文 /（俄罗斯）多思妥耶夫斯基著；木沙江·艾则孜译. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2014.12
ISBN 978-7-228-17306-8

Ⅰ. ①罪… Ⅱ. ①多… ②木… Ⅲ. ①长篇小说 — 俄罗斯 — 近代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ①I512.44

中国版本图书馆CIP数据核字(2015)第002004号

责任编辑	伊丽达娜·阿不都热依木
编　　辑	玛丽亚木·买买提明
责任校对	阿依古丽·莎比提
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	15
版　　次	2014年12月第2版
印　　次	2015年11月第1次印刷
印　　数	1-3000
定　　价	41.00 元

دۇنياۋى مەشھۇر گەسەر

جنايەت ۋە جازا

ISBN 978-7-228-17306-8
9 787228 173068
定价：41.00元

تۆتىنچى قىسىم

1

«ئەجەبا مەن تېخىچە چۈش كۆرۈۋاتقاندىمەنمۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف. ئۇ چاقىرىلمىغان مېھمانغا گۇمان بىلەن زەن سېلىپ قاراپ تۇراتتى.

ــ سۈندۈرگايلوف، جۆيلۈمەك! بۇ مۇمكىن ئەمەس! ــ دېدى ئۇ ئاخىر قاتتىق خۇدۇكسىرەپ.

مېھمان ئۇنىڭ ھاياجانلىرىغا ئانچە بەك ئەجەبلىنمىمۇ كەتمىدى.

ــ سىزنىڭ ئالدىڭىزغا ئىككى سەۋەب بىلەن كېلىشىم. بىرىنچىدىن، سىز بىلەن شەخسەن تونۇشماقچىدىم. نېمىشقا دېسىڭىز، ناھايىتى ئۇزاق بولدى، سىزنىڭ كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان ياخشى گەپلىرىڭىزنى ئاڭلاپ كېلىۋاتقىلى؛ ئىككىنچىدىن، سىڭلىڭىز ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ مەنپەئەتىگە بۇۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئىشتا سىزنى ماڭا ياردەم بېرىشتىن باش تارتماس دېگەن ئۈمىدتىمەن، ناۋادا سىز ئارىغا چۈشمىسىڭىز، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئۇ مېنى ھەتتا ئىشىككە يېقىن يولاتماسلىقى مۇمكىن. لېكىن، سىز ياردەم بەرسىڭىز، ئەھۋال باشقىچىرەك بولىدۇ. قىياسىمچە...

ــ سىز خاتا قىياس قىلىۋاتىسىز، ــ راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى.

ــ ھە راست، ئۇلار بۇ يەرگە تېخى تۇنۇگۈن يېتىپ كەلدىغۇ دەيمەن ھە؟

راسكولنىكوف جاۋاب بەرمىدى.

ــ بىلىمەن، تۇنۇگۈن كېلىشتى. مەنمۇ تېخى ئالدىنقى كۈنى يېتىپ كەلدىم، مۇندىق گەپ، رودىئون رومانوۋىچ، بۇ ئىشتا راستىنى ئېيتسام، ئۆزۈمنى ئاقلاش مېنىڭچە ئارتۇقچە، لېكىن

ماڭا شۇنى دەپ بەرگەن بولسىڭىز، مۇشۇ ئىشتا مەن زادى نېمە گۇناھ قىلدىم؟ سىز مۇشۇنىڭغا ھېچقانداق بىر تەرەپلىمىلىكنى ئارىلاشتۇرماي، ئادىل باھا بەرگەن بولسىڭىز.

راسكولنىكوف يەنىلا گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇنىڭغا زەن سېلىپ تۇرىۋەردى.

ـــ ھىمايىچىسى يوق بىر قىزغا ئۆز ئۆيۈمدە مۇھەببەت ئىزھار قىلدىم. «شەرمەندىلىك بىلەن نىكاھلىنىش تەكلىپىنى قويۇپ ھاقارەت قىلدىم، شۇنداقمۇ؟ مەن گەپنى ئاۋۋالراق ئاشكارا دەۋېتەي ! لېكىن، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئاخىر مەنمۇ بىر ئادەمغۇ، مۇقەددەس ئورۇش... قىسقىسى، مېنىڭ ھېسسىياتىمنىڭمۇ قوزغىلىپ قېلىشى، مېنىڭمۇ ياخشى كۆرۈپ قېلىشىم مۇمكىنغۇ (ئەلۋەتتە، بۇ بىزنىڭ ئىرادىمىزگە باغلىق ئەمەس)، دېمەك ھەرقانداق ئىشنى تولىمۇ تەبىئىي ئۇسۇلدا چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ. ھەممە گەپ شۇ يەردىكى، مەن بىر زالىمنىڭ ياكى زالىملارنىڭ قۇربانىمۇ؟ ئەگەر مەن زالىملارنىڭ قۇربانى بولسام، ئۇ ھالدا قانداق بولاتتى؟ مەن كۆڭلۈم چۈشكەن ئادەمگە ئۆزۈم بىلەن بىللە ئامېرىكىغا ياكى شۇۋېيتسارىيەگە قېچىپ كېتىشنى تەكلىپ قىلغان چېغىمدا، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ھۆرمەت قىلاتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ ئارقىلىق ھەر ئىككى تەرەپنى بەختىيار قىلماقچىدىم !... بىلەمسىز، ئەقىل قاينىق مۇھەببەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ؛ ئېھتىمال، بۇنىڭ بىلەن مەن تېخىمۇ زور زىيان تارتارمەن، ئىشىنەمسىز...

ـــ گەپ پۇتۇنلەي ئۇنىڭدا ئەمەس، ـــ يىرگىنىش بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى راسكولنىكوف، ـــ سىز بەكلا ئادەمنى سەسكەندۇرگۈدەك ئادەم ئىكەنسىز، سىز مەيلى توغرا قىلىڭ ياكى خاتا قىلىڭ، بەربىر ئۇلارنىڭ سىز بىلەن بارىدى ـ كەلدى قىلغۇسى يوق. سىزنى قوغلىغاندىكىن، كەشىڭىزنى توغرىلىغىنىڭىز تۇزۇك.

سۇندرىگايلوف بىردىنلا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

NIEDERS. STAATS- U. UNIV.- BIBLIOTHEK GÖTTINGEN

ـــ لېكىن سىزنى دەيمەن... سىزنى ئالدىغىلى بولمىغۇدەك ! ـــ دېدى ئۇ ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن كۈلۈپ، ـــ مەن مۇغەمبەرلىك قىلماقچىدىم، لېكىن قىلالمىدىم، سىز بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا ھەممىنى ئېچىپ تاشلىدىڭىز !

ـــ سىز ھازىرنىڭ ئۆزىدىمۇ مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتىسىز.

ـــ قىلسام نېمە بوپتۇ؟ قىلسام نېمە بوپتۇ؟ ـــ تەكرارلىدى سۈندرىگايلوف يەنىلا ئوچۇق - يورۇق كۈلۈپ، ـــ «ئىنسانغا خاس ھەممە نەرسە»[1] دېگەن شۇدە. ئۇرۇشنىڭمۇ بىرسى جەڭ، توقۇزى رەڭ بولىدۇغۇ ! شۇنداقتىمۇ سىز گېپىمنى بۆلۈۋەتتىڭىز؛ قانداقلا بولمىسۇن، گېپىمنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاي: ناۋادا باغدىكى ۋەقە يۈز بەرمىگەن بولسا، ئۇ چاغدا ھەر خىل كۆڭۈلسىز گەپلەرمۇ بولمىغان بولاتتى. مارفا پېتروۋنا...

ـــ ئاڭلىسام، مارفا پېتروۋنانىمۇ سىز گۆرگە ئۈزىتىپ قويۇپسىزغۇ، ـــ دېدى راسكولنىكوف قوپاللىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ـــ ھە، ئۇ ئىشنى سىزمۇ ئاڭلاپتىكەنسىز - دە؟ راست ئاڭلىماي قالامسىز... توغرا، سىز دېگەن مەسىلىگە كەلسەك، بۇ ئىشتا مەن ۋىجدانغا خىلاپ كەلگۈدەك ھېچقانداق ئىش قىلمىغان بولساممۇ، راستىنى ئېيتسام، سىزگە نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم. سىز قورسىقىدا بىرەر جىن بارمىكىن، دەپ ئويلاپ قالماڭ. ھەممە ئىش قانۇن - قائىدىلەر بويىچە قىلىندى، بۇنىڭدا قىلچە قورقۇنچۇم يوق. قانۇن دوختۇرى تەكشۈرۈپ مېڭىسىگە قان قۇيۇلغان، دەپ بېكىتتى، مېڭىسىگە قان قۇيۇلۇشىدىكى سەۋەب تاماقنى بەك جىق يەۋەتكەن، ئاندىن يەنە بىر بوتۇلكا دېگۈدەك ھاراق ئىچكەن. ھاراقنى ئىچىپ بولۇپلا سۆغا

---

① لاتىنچە: «ئىنسانغا خاس ھەممە نەرسە» دېگەن بۇ سۆز قەدىمكى رىم دراماتورگى تېرېنتىئۇسنىڭ «ئۆزىنى ئۆزى قىينايدىغان ئادەم» ناملىق كومېدىيەسىدىكى: «مەن ئادەم، ئىنسانغا خاس ھەممە نەرسە مېنىڭدىمۇ تولۇق بار» دېگەن مەشھۇر سۆزىدىن ئېلىنغان.

چۆمۇلگەن، قانۇن دوختۇرىنىڭمۇ بۇنىڭدىن باشقا بىرنېمە تاپالمىشى مۇمكىن ئەمەس. ياق، جاناب، بىر مەزگىل ئىچىمدە ئويلاپ يۈردۈم، بولۇپمۇ يولدا، ۋاگوندا ئولتۇرۇپ: «مەن ئۆزۈممۇ بىلمەستىن ئۇنىڭ چىشىغا تېگىۋېرىپ ياكى شۇنىڭغا ئوخشاشراق باشقا بىرەر سەۋەب بىلەن مۇشۇنداق... بەختسىزلىكنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەبكار بولۇپ قالدىمكىن، دەپمۇ ئويلاپ باقتىم. لېكىن، ئويلا ـ ئويلا مۇنداق بولۇشى تامامەن مۇمكىن ئەمەس، دېگەن خۇلاسىگە كەلدىم.

راسكولنىكوف كۈلۈۋەتتى.

ـــ نېمىشقا كۈلىسىز؟ ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، مەن ناھايىتى ئۇنى قامچا بىلەن ئىككىنىلا سالدىم، ئۇنىڭ ھەتتا ئىزىمۇ قالمىغان... مېنى ئار ـ نومۇسنى بىلمەيدىغان ئادەم ئىكەن دەپ قالماڭ. بۇنىڭ ماڭا نىسبەتەن نەقەدەر ئېغىلاسلىق ۋەھاكازا ئىكەنلىكىنى تازا ئوبدان بىلىمەن؛ لېكىن، شۇنىمۇ ئوبدان بىلىمەنكى، ھەتتا مارفا پېتروۋنانىڭ ئۆزىمۇ ـــ نېمە دېسەم بولاركىن ـــ مېنىڭ شۇنداق ھېسسىياتچانلىقىمنى ياقتۇراتتى. سىڭلىڭىز بىلەن بولغان ۋەقەنىڭمۇ ئۇ تولا سۆزلەپ تەمىنىمۇ قويمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، شۇ چاغدا مارفا پېتروۋنا نائىلاج ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرغىنىغا ئۇچ كۈن بولغان؛ ئۇنىڭ شەھەرگە كىرىشىنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى قالمىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭ ھېلىقى خېتىنى خەقلەر تولا ئاڭلاپ دېدىقىپ كەتكەن. ئۇنىڭ ھېلىقى خەتنى قانداق ئوقۇپ بەرگەنلىكى توغرۇلۇق ئاڭلىغانمىدىڭىز؟ مانا شۇنداق بىر چاغدا، كۈتمىگەندە ئۇنىڭ بەدىنىگە خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئىككى قامچا كېلىپ تەگدى ! ئۇ بىرىنچى بولۇپ ھارۇنى قوشۇشنى بۇيرۇدى !... مەن سىزگە ئېيتسام، خوتۇن كىشى چىرايىدىن قاتتىق غەزەپلەنگەندەك كۆرۈنسىمۇ، شۇنداق چاغلاردا ئۆزلىرىنى ھاقارەتلەنگەندەك ھېس قىلىشتىن خۇشال بولۇشىدۇ. ئىنتايىن خۇشال بولۇشىدۇ. مۇنداق ئەھۋال ھەربىر ئايالدا بولۇپ تۇرىدۇ.

ئومۇمەن، ئادەم بالىسى ھاقارەتلىنىشنى ئىنتايىن، ئىنتايىن ياقتۇرىدۇ، سىز شۇنىڭغا دىققەت قىلدىڭىزمۇ؟ بولۇپمۇ ئايالالار تېخىمۇ شۇنداق، ھەتتا شۇنداق دېيىشكىمۇ بولىدۇكى، بۇ ئۇلارنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان بىردىنبىر چارىسى.

راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپلا چىقىپ كېتىپ، بۇ ئۇچرىشىشنى شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتۇرايمىكىن دەپمۇ ئويلىغانىدى. لېكىن، يەنە قىزىپ قېلىپ، ھەتتا نېمىنىدۇر كۆڭلىگە پۈكۈپ، يەنە بىرپەس تۇرۇپ قالدى.

ــ سىز ئۇرۇش ـ جېدەلنى ياخشى كۆرەمسىز؟ ــ سورىدى ئۇ ئېغىرنسىزلا.

ــ ياق، ئانچە ياخشى كۆرمەيمەن، ــ خاتىرجەم جاۋاب بەردى سۈدرىگايلوف، ــ مەن مارفا پېتروۋنا بىلەن ھېچقاچان دېگۈدەك ئۇرۇشۇپ باقمىغان، بىز ناھايىتى ئىناق ئۆتەتتۇق، ئۇ مەندىن ناھايىتى رازى ئىدى. بىز يەتتە يىل بىللە ئۆتۈپتۇق. شۇ يەتتە يىلدا ناھايىتى ئىككىلا قېتىم قولۇمغا قامچا ئالدىم. بەكمۇ غەلىتە ئەھۋالدا يۈز بەرگەن ئۇچىنچى قېتىملىقىنى ھېسابقا ئالمىساقمۇ بولىدۇ. بىرىنچى قېتىملىقى، توي قىلىپ ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندە، يېزىغا يېڭىلا بارغان چېغىمىزدا يۈز بەرگەن. يەنە بىرسى مانا مۇشۇ قېتىم، بۇ ئاخىرقى قېتىملىقى. سىز مېنى شۇنداق مۇتتەھىم، جاھىل، يانچى دەپ ئويلاپ قالغانسىز ـ ھە؟ ھى ـ ھى... مۇنداقلا سوراپ باقاي. رودىئون رومانوۋىچ، ئېسىڭىزدىمۇ، بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى، ھەر خىل پىكىرلەرگە كەڭ يول قويۇلغان زاماندا﴿1﴾، بىر ئاقسۆڭەك ــ ئىسمىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ــ پويىزدا بىر نېمىس ئايالىنى ئۇرغانلىقى ئۇچۇن، ھەممە ئادەم ۋە ھەممە گېزىت ـ

① بۇ يەردە 1861 ـ يىلى رۇسىيەدە يانچىلىق تۈزۈمى بىكار قىلىنىشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى ئاممىنىڭ غەزىپى ئۆرلىگەن، ئىجتىمائىي ئىدىيەلەر مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە جانلىنىپ كەتكەن مەزگىل كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ژۇرنال ئۇنى بىر دەك ئەيىبلىگەن①، شۇ ئىش ئېسىڭىزدىمۇ؟ شۇ يىلنىڭ دەيمەن، يەنە «ئەسىر» گېزىتى بەكلا قاملاشمىغان بىر ئىش قىلغان②. «مىسىر كېچىلىرى»نىڭ ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوقۇلغانلىقى ئېسىڭىزدىمۇ؟ ئاھ، قارا كۆزلەر ! ئاھ، ياشلىقىمنىڭ ئالتۇن دەۋرى، نەلەردە قالدىڭ ! راست، مېنىڭ قارىشىم مۇنداق: مەن نېمىس ئايالىنى ئۇرغان ھېلىقى جانابقا ھەرگىزمۇ ھېسداشلىق قىلمايمەن، چۈنكى ئەمەلىيەتتە... ئۇنىڭ ھېسداشلىق قىلغۇدەك نېمىسى بار؟ لېكىن، شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈشۈم لازىمكى، بەزىدە ئادەمنىڭ سەپرايىنى ئۆرلىتىپ قويىدىغان شۇنداق نېمىس ئايالالار ئۇچراپ قېلىشى مۇمكىن، شۇ ۋەجدىن ئېيتقاندا، مېنىڭچە، ئۆز ھەرىكىتىگە تامامەن ھۆددە قىلالايدىغان بىرەرمۇ ئىلغار پىكىرلىك كىشى بولمىسا كېرەك. شۇ چاغدا مەسىلىگە مانا مۇشۇنداق نۇقتىئىنەزەردە قارايدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. ئەمەلىيەتتە، ھەقىقىي ئەقىلگە مۇۋاپىق نۇقتىئىنەزەر مانا شۇ ئىدى. راست شۇنداق !

سۆيدىرگايلوف ئەنە شۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپ، بىردىنلا يەنە كۈلۈپ كەتتى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ بىرەر ئىش توغرۇلۇق

---

① 1860 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، گېزىتلەر پومېشچىك كوزلياتوفنىڭ رىگالىق بىر مىشچان ئايالىنى ئۇرغانلىقىنى خەۋەر قىلغانىدى. دوستويېۋسكىي چىقىرىۋاتقان «دەۋر» ژۇرنىلى كوزلياۋنوفنى ئاقلىغان «شىمال ھەرىسى» گېزىتى بىلەن كەسكىن مۇنازىرىلەشكەنىدى.

② 1861 ـ يىلىنىڭ بېشىدا «ئەسىر» گېزىتىدە كامېن ـ ۋىنوگوروفنىڭ بىر ماقالىسى بېسىلدى. ماقالىدا ئاپتور پىرىمىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر ئەدەبىيات ـ مۇزىكا كېچىلىكىدە توماچېوۋا ئىسىملىك بىر خېنىم «ئار ـ نومۇسنى ۋە يۇقىرى تەبىقىنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلىرىنى» قايرىپ قويۇپ، «كىشىنىڭ چىشىغا تەگكۈدەك» قول ھەرىكەتلەرنى قىلىپ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئالدىدا پۇشكىننىڭ «مىسىر كېچىلىرى» ناملىق پوۋېستىدىكى كلېئوپاترانىڭ مونولوگىنى ئوقۇدى، دېگەنلەرنى ئەدەپ بىلەن بايان قىلدى. بۇ ماقالە ئىلغار گېزىت ـ ژۇرناللارنىڭ غەزىپىنى قوزغىدى. دوستويېۋسكىي «ئەسىر» گېزىتىنىڭ بۇ قاملاشمىغان قىلىقىغا قارشى ئىككى پارچە ماقالە يېزىپ، توماچېوۋانى ئاقلىدى ھەمدە پۇشكىننىڭ «مىسىر كېچىلىرى» ناملىق ئەسىرىگە قىزغىنلىق بىلەن باھا بەردى.

ئاللىقاچان بىر قارارغا كېلىپ بولغان، ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇراتتى.

— سىز بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ھېچكىم بىلەن گەپلىشىپ باقمىغان ئوخشىمامسىز؟ — سورىدى ئۇ.

— شۇنداقراق. نېمە، سىز مېنىڭ چىقىشقاقلىقىمنى كۆرۈپ ھەيران قېلىۋاتقان بولسىڭىز كېرەك ـ ھە؟

— ياق، مەن سىزنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى چىقىشقاقلىقىڭىزغا ھەيران قېلىۋاتىمەن.

— شۇنداق قوپال سوئاللىرىڭىزغا خاپا بولمىغانلىقىم ئۈچۈن شۇنداق دەۋاتامسىز؟ گېپىم توغرىمۇ؟ لېكىن... بۇنىڭ نېمىسىگە خاپا بولاتتىم؟ سىز قانداق سورىغان بولسىڭىز، مەن شۇنداق جاۋاب بەردىم شۇ، — قوشۇپ قويدى ئۇ. چىرايىدىن كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك ساددىلىق چىقىپ تۇراتتى، — بىلەمسىز، مەن ھەممىلا نەرسىگە ئالاھىدە قىزىقىۋەرمەيمەن. راست دەيمەن، — داۋام قىلدى ئۇ نېمىلەر توغرۇلۇقتۇر ئويلىنىۋاتقاندەك قىلىپ، — بولۇپمۇ ھازىر قىلىۋاتقان بىرەر ئىشىم يوق... لېكىن، سىز مېنى ماڭا بىرەر مۇددىئا بىلەن خۇشامەت قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىشىڭىز مۇمكىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۆزۈم سۆزلىگىزدا ئىشىم بار، دېدىم. لېكىن، سىزگە ئوچۇق ـ يورۇق دېيىشىم كېرەككى، ئۆلگۈدەك زېرىكىپ كەتتىم، بولۇپمۇ كېيىنكى ئۈچ كۈن ئىچىدە، شۇڭلاشقا سىز بىلەن ئۇچراشقىنىمغا ئىنتايىن خۇشال بولدۇم... رودىئون رومانوۋىچ، ئاچچىقىڭىز كەلمىسۇن، سىز نېمىشقىدۇر ماڭا بەكلا غەلىتە ئادەمدەك تۇيۇلىدىڭىز. نېمىلا دېگەنبىلەن، ئىشقىلىپ سىز باشقىچىرەك تۇيۇلۇۋاتىسىز، يەنە كېلىپ شۇ تاپتا، ياق، مەن شۇ مىنۇتتا دەۋاتقىنىم يوق، ئومۇمىي مەنىدىكى ھازىرنى دەۋاتىمەن... بولدى، بولدى، دېمەيلا قويايلى، تەرىڭىزنى تۇرمەڭ! بىلەمسىز، مەن سىز ئويلىغاندەك بىر ئېيىق ئەمەس!

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ھومىيىپ قاراپ قويدى.

ـــ ئېھتىمال سىز بىر ئېيىق ئەمەستۇرسىز، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مەن ھەتتا سىزنى يۇقىرى تەبىقىگە مەنسۇپ ئادەم، ھېچبولمىغاندا پۇرسەت بولۇپ قالسا، ئىنساب بىلەن ئىش قىلىشنى بىلمىدىغان ئادەم، دەپ ھېس قىلمۇاتىمەن.

ـــ مەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ پىكرىگە ئانچە بەك قىزىقىپ كەتمەيمەن، ـــ دېدى سۈندرىگايلوف سوغۇق، تەكەببۇر بىلەن جاۋاب بېرىپ، ـــ شۇڭلاشقا، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى ھاۋاسىدا چاكىنىلىق تونى يارىشىدىغان چاكىنا ئادەم بولسام نېمە بوپتۇ... بولۇپمۇ بەزىلەر شۇنداق قىلىشنى تۇغۇلۇشىدىنلا ياقتۇرىدىغان تۇرسا؟ ـــ ئۇ بۇ گەپلەرنى دەۋېتىپ يەنە كۈلۈپ كەتتى.

ـــ لېكىن، ئاڭلىشىمچە، بۇ يەردە تونۇشلىرىڭىز كۆپ ئىكەن، سىز ئەسلا «يار ـ يۆلەكسىز» ئادەم ئەمەس. دېمەك، مۇشۇنداق ئەھۋالدا، بىرەر مۇددىئايىڭىز بولمىسا، مېنى ئىزدەپ نېمە قىلاتتىڭىز؟

ـــ مېنىڭ تونۇشلىرىم كۆپ، بۇ دېگىنىڭىز راست، ـــ دېدى سۈندرىگايلوف ئاساسىي گەپتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ـــ بەزىبىر تونۇشلىرىمنى ئۇچراتتىم؛ ئۇچ كۈندىن بۇيان لاغايلاپ يۈرىمەن؛ مەن ئۇلارنى تونۇدۇم، ئۇلارمۇ مېنى تونۇغانىدەك قىلدى. بۇ ناھايىتى تەبئىي، كېيىم ـ كېچەكلىرىم جايىدا، كەمبەغەللەر قاتارىغا كىرمەيمەن؛ دېھقانلار ئىسلاھاتى بىزگە ھېچقانداق زىيان سالمىدى: ئورمانلىرىم، سۇغۇرۇلىدىغان ئوتلاقلىرىم بار، شۇڭا دارامىتىم ئازايمىدى[1]؛ شۇنداقتىمۇ... ئۇلارنى ئىزدىگۈم كەلمەيدۇ؛ مەن ئۇلاردىن ئالالمىۋاتىمەن. بۇ يەرگە كەلگىنىمگە مانا ئۇچ كۈن بولدى، بىرەرىنىڭكىگە پەتلەپ

---

① 1861 ـ يىلى رۇسىيەدە يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ئاتالمىش «دېھقانلار ئىسلاھاتى» يۈرگۈزۈلدى، يەنى يانچىلىق تۈزۈمى بىكار قىلىندى. ئىسلاھاتتا بارلىق ياخشى يەرلەر (جۈملىدىن ئورمانلار ۋە ئوتلاقلار) پومېشچىكلارغا بېرىلدى، دېھقانلار پەقەت بىر قىسىم ناچار يەرلەرگىلا ئېرىشەلىدى. سۈندرىگايلوفنىڭ يۇقىرىقىدەك گەپلەرنى قىلىشىدىكى سەۋەب ئەنە شۇ.

بارمىدىم... مۇشۇمۇ شەھەر بوپتىمۇ ! ماڭا دەپ بېرىڭچۇ، بۇ قانداقلارچە قۇراشتۇرۇلغان شەھەر ! بۇ تۇرلۇك ـ تۇمەن ئىدارە خىزمەتچىلىرى بىلەن ھەر خىل ھەر ياڭزا ئوقۇغۇچىلارنىڭ شەھىرى①. راست دەيمەن، سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا، مۇشۇ يەردە لاغايلاپ يۈرگەن چاغلىرىمدا، نۇرغۇن ئىشلارغا دىققەت قىلماپتىكەنمەن... مانا ئەمدى بىردىنبىر ئۇمىدىمنى ئاناتومىيەگە باغلاۋاتىمەن، راست دەيمەن !

ـــ قانداق ئاناتومىيەگە؟

ـــ كۆلۈبلارغا. دىۋسىوتلارغا② كەلسەك، سىلەرنىڭ بۇ كۆڭۈل ئېچىش سورۇنۇڭلاردا ئېھتىمال بەزىبىر ئىلگىرىلەشلەر بولغاندۇ، بۇ بىز بولمىساقمۇ مەۋجۇت بولۇۋېرىدۇ، ـــ داۋام قىلدى ئۇ سوئالىنى يەنىلا جاۋابسىز قالدۇرۇپ، ـــ ئۇنىڭ ئۇستىگە كىمنىڭمۇ تاۋكادا ساختىپەزلىك قىلغۇسى كېلىدۇ دەيسىز؟

ـــ سىزمۇ تاۋكادا ساختىپەزلىك قىلىپ باققانمۇ؟

ـــ قىلمايچۇ؟ سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا، بىرقانچىمىز ئۇلپەت ئىدۇق. ھەممىسى ئابرۇيلۇق ئادەملەر ئىدى. بىللە كۆڭۈل ئاچاتتۇق؛ ھەممىسى سالاپەتلىك ئادەملەر ئىدى. ئارىمىزدا شائىرلار، كاپىتالىستلار بار ئىدى. ئومۇمەن ئېيتقاندا، بىزنىڭ رۇس جەمئىيىتىمىزدە ئەڭ سالاپەتلىك كىشىلەر كۆپىنچە دائىم كالتەكلىنىپ تۇرىدۇ، سىز شۇنىڭغا دىققەت قىلدىڭىزمۇ؟ مەن يېزىدا مۇشۇنداق چۈشكۈن بولۇپ قالدىم. شۇ چاغدا، مەن نېژىندىن كەلگەن بىر گىرىككە قەرزدار بولۇپ قېلىپ، تۇرمىگە كىرىپ قالغىلى قىل قالغان. شۇ چاغدا مارفا پېتروۋناغا ئۇچراپ

---

① بۇ دوستويېۋسكىينىڭ پېتېربۇرگ توغرىسىدىكى مۇقىم قارىشى. ئۇ پېتېر ـ بۇرگنى پېتېر I سۈنئىي ھالدا بەرپا قىلغان. ئۇ رۇس خەلقىنىڭ دىن ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىناق مۇناسىۋىتىنى بۇزۇپ، خەلق بىلەن زىيالىيلارنىڭ ئارىلىقىنى يىراقلاشتۇرۇۋەتتى، دەپ قارايتتى.

② بۇ پېتېربۇرگتىكى بىر مەشھۇر ئاشخانىنىڭ نامى.

قالدىم. ئۇ ھېلىقى گىرىك بىلەن سودىلىشىپ، مېنى ئوتتۇز مىڭ كۈموش رۇبلى①غا سېتىۋالدى (ئۆزۈم يەتمىش مىڭ رۇبلى قەرزدار ئىدىم). ئۇنىڭ بىلەن قانۇنلۇق نىكاھلاندىم. ئۇ مېنى گۆھەر بىلىپ شۇ ئان يېزىدىكى ئۆيىگە ئەكەتتى. بىلەمسىز، ئۇ مەندىن بەش ياش چوڭ ئىدى. مېنى بەك ياخشى كۆرەتتى. يەتتە يىلغىچە يېزىدىن چىقمىدىم. لېكىن، شۇنىڭغا دىققەت قىلىڭكى، ئوتتۇز مىڭ كۈموش رۇبلىنىڭ قەرز چېكىنى (قەرز ئىگىسى باشقا بىر ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئىشلەتكەن) قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق ماڭا دائىم تەھدىت سېلىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا ئازراقلا قارشىلىق قىلسام شۇ ئانلا قاپقانغا چۈشۈپ قالاتتىم ! ئۇ ھەممىنى قىلالايتتى ! خوتۇنلارنىڭ نەزىرىدە ھەممە ئىشتا ماسلاشقانلىقنىڭ ئۈنۈمى مول بولىدۇ.

ـــ ئەگەر شۇ ھۆججەت بولمىغان بولسا قېچىپ كېتەرمىدىڭىز؟

ـــ سىزگە قانداق دەپ بېرىشىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيۋاتىمەن. ئۇ ھۆججەت مېنى توسۇپ قالالمايتتى دېسەمۇ بولىدۇ. مېنىڭ ھېچ يەرگە بارغۇم يوق ئىدى. مارفا پېتروۋنا مېنىڭ زېرىكىپ يۈرگەنلىكىمنى كۆرۈپ، ئىككى قېتىم چەت ئەلگە چىقىپ سايياھەت قىلىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلغان ! ئۇنىڭ قىزىققۇچىلىك نېمىسى بار دەيسىز ! چەت ئەلگە ئۆزۈم ئىلگىرىمۇ چىققان، لېكىن زادىلا ئۇستىخىنىم چۈشمىگەن: بىلمىدىم نېمىشقىكىن، تاڭ ئېتىۋاتقان چاغلارنى، نېئوپولىتانيە دېگىز قولتۇقىنى، دېگىزنى كۆرسەم، كۆڭلۈمنى غەم بېسىپ، مەيۈس بولۇپ قالىمەن. ھەممىدىن يامىنى، ئادەم ئاللىقانداقتۇر ھەسرەتكە چۆكۈپ قالىدۇ ! ياق، يەنىلا ئۆز يۇرتىڭىز ياخشى. ئۆز يۇرتىڭىزدا ھېچبولمىغاندا ھەممىلا ئىشتا باشقىلارنى ئەيىبلەپ ئۆزىڭىزنىڭ توغرىلىقىڭىزنى ئىسپاتلىيالايسىز. ئۆز مەيلىمچە

① بىر كۈموش رۇبلى 3.5 قەغەز رۇبلىغا باراۋەر.

بولسا هازىرلا ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتىگە قوشۇلۇپ شىمالىي قۇتۇپقا كەتكۈم بار. چۈنكى، ھاراق ئىچىسەم سەت مەست بولىمەن، مەن ھاراق ئىچىشنى ياماڭ كۆرمەن. لېكىن، ھاراق ئىچىشتىن باشقا قىلغۇدەك ئىشمۇ يوق. مەن سىناپ باققان... ئاڭلىسام ببرگ① يەكشەنبە كۈنى يۈسۈپوف باغچىسىدا ھاۋا شارىغا ئولتۇرۇپ ئۇچارمىش، ھەق تۆلەيدىغانلار بولسا، بىللە ئاچىققۇدەك، راستمۇ؟

— نېمە، سىزنىڭمۇ ھاۋا شارىدا ئۇچۇپ باققۇڭىز بارمۇ؟

— مېنىڭمۇ؟ ياقەي... ئۆزۈم ئانچىكىن... — غىڭشىدى سۈدرىگايلوف گويا راستلا نېمىندۇر ئويلاۋاتقاندەك.

«ئۇ نېمە قىلماقچىدۇ، راستلا شۇنداق قىلغۇسى بار ئوخشىمامدۇ؟» ئويلىدى راسكولنىكوف.

— ياق، ئۇ ھۆججەت مېنى توسۇپ قالالمايتتى، — دېدى سۈدرىگايلوف ئويچانلىق بىلەن، — ئۆزۈمنىڭ يېزىدىن كەتكۈم كەلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر يىلدەك بولۇپ قالدى، مارفا پېتروۋنا ئىسىم قويۇلغان خاتىرە كۈنى ئۇ ھۆججەتنى ئۆزۈمگە ياندۇرۇپ بەردى، ئۇنىڭ سىرتىدا يەنە نۇرغۇن پۇل ھەدىيە قىلدى. ئۇنىڭ خېلى كۆپ پۇلى بار ئىدى. «كۆردىڭىزمۇ ئاركادىي ئىۋانوۋىچ. مەن سىزگە نەقەدەر ئىشىنىمەن ـ ھە !» دېدى ئۇ ماڭا قاراپ، سىز ئۇنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىگە ئىشەنمەمسىز؟ بىلەمسىز، مەن يېزىدا ئىگىلىكىمىزنى ئوبدانلا يۈرۈشتۈردۇم، شۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېنى بىلەتتى. مەن يەنە كىتابلارنى ئېلىپ تۇراتتىم. مارفا پېتروۋنا بۇ ئىشمدىن خۇشال بولدى. كېيىن مېنى كىتابنى كۆپ ئوقۇپ كەتسە، بەكلا سېغىنىپ كېتەرمىكىن، دەپ ئەنسىرەپمۇ قالدى.

— سىز مارفا پېتروۋنانى بەكلا سېغىنىۋاتقان ئوخشىمامسىز؟

① ببرگ شۇ چاغدا پېتېربۇرگتىكى بىر كۆڭۈل ئېچىش سورۇنىنىڭ غوجايىنى ئىدى.

— مەنما؟ بەلكىم. راست، بەلكىم شۇنداقتۇ. مۇنداقلا سوراپ باقايچۇ، سىز ئەرۋاھقا ئىشىنەمسىز؟
— قانداق ئەرۋاھقا؟
— قانداق ئەرۋاھ بولاتتى، ئادەتتىكى ئەرۋاھقا!
— ئۆزىڭىز ئىشىنەمسىز؟
— ھەم ئىشىنىمەن، ھەم ئىشەنمەيمەن. كۆڭلىڭىزگە يېقىش ئۈچۈن، ئىشەنمەيمەن دېيەلمەيمەن...
— كۆزىڭىزگە پات ـ پات كۆرۈنۈپ تۇرامدۇ؟
سۈندرىگايلوف قاتتىق ئەجەبلىنىپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى.
— بەزى ـ بەزىدە مارفا پېترووۋنانىڭ ئەرۋاھى كېلىپ قالىدۇ.
— كېلىدۇ دېگىنىڭىز نېمىسى؟
— ئۇ ئۈچ قېتىم كەلدى. بىرىنچى قېتىم ئۇنى يەرلىكىگە قويغان كۈنى، دەپنە قىلىپ بولۇپ بىر سائەتتىن كېيىن كۆردۈم. بۇ ئىش مەن بۇياققا مېڭىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى يۈز بەردى. ئىككىنچى قېتىم ئالدىنقى كۈنى تاڭ سەھەردە، مۈشۈ يەرگە كېلىۋېتىپ مالايا ۋىشېرا ۋوگزالىدىن ئۆتكۈچە كۆردۈم. ئۈچىنچى قېتىم بۈنىڭدىن ئىككى سائەت ئىلگىرى، ئۆزۈم چۈشكەن ئۆيدە كۆردۈم؛ ئۆيدە ئۆزۈم يالغۇز ئىدىم.
— شۇ چاغدا ئويغاقمىدىڭىز؟
— پۈتۈنلەي ئويغاق ئىدىم. ئۈچ قېتىمدىمۇ ئويغاق ئىدىم. ئۇ كەلدى، ماڭا بىرەدەم گەپ قىلدى، ئاندىن ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى. ئۇ دائىم ئىشىكتىن چىقىپ كېتىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭ ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولىمەن.
— نېمىشقىكىن، مەن سىزنى شۇنداقراق ئىشنى بېشىدىن كەچۈرگەنمىكىن دەپ ئويلىۋىدىم، — راسكولنىكوف كۈتمىگەندە شۇ گەپنى دەپ سېلىپ، ئارقىدىنلا قانداق قىلىپ شۇنداق بىر گەپنى دەۋەتكەنلىكىگە ھەيران قالدى. ئۇ قاتتىق ھاياجانلانغانىدى.

— شۇنداقمۇ؟ شۇنداق دەپ ئويلىغانمىدىڭىز؟ — سورىدى سۈيدرىگايلوف ھەيران بولۇپ، — راستمۇ؟ ھە، مەن سىزگە ئېيتقانغۇ، ئوتتۇرىمىزدا قانداقتۇر بىر ئورتاقلىق بار، دەپ. شۇنداقمىكەن؟

— سىز ھېچقاچان ئۇنداق گەپنى قىلىپ باقمىدىڭىز ! — راسكولنىكوف يۇز ـ خاتىر قىلماستىن، قاتتىق ھاياجان ئىچىده جاۋاب بەردى.

— دېمىدىمما؟

— دېمىدىڭىز !

— مەن دېگەندەك قىلىمەن. بايا كىرگەن چېغىمدا سىزنىڭ ئۇخلىغان بولۇپ، كۆزىڭىزنى يۇمۇپ ياتقانلىقىڭىزنى كۆرۈپ، شۇ ئان ئۆزۈمگە: «مۇشۇ ئادەم شۇ !» دېۋىدىم.

— «مۇشۇ ئادەم شۇ» دېگىنىڭىز نېمە دېگىنىڭىز؟ سىز نېمىنى كۆزده تۇتتىڭىز؟ — ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

— نېمىنى كۆزده تۇتاتتىڭىز؟ راست، نېمىنى كۆزده تۇتقانلىقىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن، — توغرىسىنىلا دېدى سۈيدرىگايلوف گويا ئۆزىمۇ گاڭگىراپ قالغاندەك.

ھەر ئىككىلىسى بىردەم شۇك بولۇشۇپ، بىر ـ بىرىگە چەكچىيىپ قاراپ قېلىشتى.

— ھەممىسى يوق گەپ ! — غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى راسكولنىكوف، — ئۇ كەلگەن چاغلىرىدا سىزگە نېمىلەرنى دېدى؟

— ئۇ؟ ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئۇ ساپلا تېتىقسىز ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى دېدى. قارىڭ، ئادەم دېگەنمۇ قىزىق بولىدىكەن، نەق شۇ يېرى مېنىڭ سەپرايىمنى ئۆرلىتىپ قويدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم كەلگەن چېغىدا (بىلەمسىز، شۇ چاغدا دەپنە مۇراسىمى، ئۆلگۈچىنىڭ روھىغا ئاتالغان دۇئا ـ تىلاۋەت، نەزىر ئېشى تەييارلاش دېگەندەك ئىشلار بىلەن ھېرىپ كېتىۋىدىم. ئاخىر كۆتۈپخانىدا يالغۇز قېلىپ، بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ،

خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتىم)، ئۇ ئىشكتىن كىرىپ كېلىپ: «ئارکادي ئىۋانوۋىچ، بۈگۈن ئالدىراپ يۈرۈپ، تاماقخانىدىكى سائەتنى بۇراپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قاپسىز» دېدى. دېمىسىمۇ يەتتە يىل داۋامىدا ئۇ سائەتنى ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم بۇراپ قوياتتىم. ئۇنتۇپ قالسام ئۇ ئېسىمگە سېلىپ قوياتتى. ئەتىسى مۇشۇ ياقتا قاراپ يولغا چىقتىم، تاكى ئاتقاندا، كىچىكرەك بىر ژوگزالغا كىردىم ــ كېچىدە مەن ئازراقلا كۆز يۇمۇۋىدىم، پۈتۈن بەدىنىم تېلىپ ئاغرىپ، كۆزلىرىم يۇمۇلغىلى ئاران تۇراتتى ــ مەن بىر ئىستاكان قەھۋە ئالدىم؛ مارفا پېتروۋنا قولىدا قارتا، بىردىنلا قېشىمغا كېلىپ ئولتۇردى. «ئارکادي ئىۋانوۋىچ، سىز سەپەرگە چىقتىڭىز، سىزگە پال سېلىپ قويايمۇ؟» دېدى. ئۇ پال سېلىشقا ئۇستا ئىدى. راست، مەن ئۆزۈمنى ھەرگىزمۇ كەچۈرمەيمەن، ئۇنىڭغا پال سالدۇرۇپ باقمىدىم. قورقۇپ كېتىپ، قېچىپ كەتتىم. دەل شۇ چاغدا قوڭغۇراقمۇ چېلىندى. بۈگۈن كىچىكرەك بىر ئاشخانىدا، چۈشلۈكۈمگە ناھايىتى ناچار بىر تاماقنى يەپ، قورسىقىمنى تويغۇزۇپ، تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتىم، كۈتمىگەندە يەنە مارفا پېتروۋنا كىرىپ كەلدى. ئۇ يېشىل شايىدىن تىكىلگەن يېڭى كۆڭلەك كىيىپ، گۈلدەك ياسىنۇاپتۇ، كۆڭلىكىنىڭ كەينىدە ئۇزۇن بىر قۇيرۇق سۆرىلىپ تۇرىدۇ. ئۇ: «سالام، ئارکادي ئىۋانوۋىچ ! بۇ كۆڭلىكىم سىزگە ياقتىمۇ؟ ئانىسكا كىيىمنى مۇشۇنداق ياخشى تىكەلمەيدۇ !» دېدى (ئانىسكا يېزىمىزدىكى تىككۈچى. ئۇ ئىلگىرى يانچى ئىدى، موسكۋادا ھۇنەر ئۆگەنگەن، ناھايىتى چىرايلىق قىز). ئۇ ئالدىمدا ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلدى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىكىگە زەن سالدىم، ئاندىن چىرايىغا تىكىلىپ قارىدىم. ئۇنىڭغا: «مارفا پېتروۋنا، شۇنچىلىك ئەرزىمەس بىر ئىشنى دەپ مېنى ئىزدەپ كەپسىز، جاپادىنمۇ قاچماپسىز» دېۋىدىم، ئۇ: «ۋاي خۇدايىمەي، سىزنى كىچىككىنە چۆچۈتۈپ قويسامۇ بولمامدۇ، قەدىرلىكىم؟» دەپ جاۋاب بەردى. مەن ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ: «مارفا پېتروۋنا، مەن

ئۆيلەنمەكچى بولۇۋاتىمەن» دېۋېدىم، ئۇ: «ئاركادىي ئىۋانوۋىچ، مەنمۇ سىزنى شۇنداق قىلارمىكىن دېگەن. خوتۇنىڭىزنىڭ قەبرىسى قۇرۇماي تۇرۇپلا ئۆيلەنگىلى يولغا چىقىپسىز، بۇ سىزگە سەت بولارمىكىن. ھېچبولمىسا، تۇزۇكرەك بىرسىنى تاللىيالىسىڭىزمۇ بىر نۆرى ئىدى. مەن بىلمەن، مەيلى ئۇ بولسۇن ياكى سىز بولۇڭ، ھەر ئىككىڭلار بەختلىك بولالمايسىلەر. ئاخىر ببرىپ، ئۆزىڭىز خەقلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىسىز» دەپلا چىقىپ كەتتى. ماڭا كۆڭلىكى ھېلىغىچە شىلدىرلاۋاتقاندەك بىلىنىپ تۇرىدۇ. مەن ئاغزىمغا كەلگەننى بىلجىرلاۋاتىمەن، شۇنداقمۇ؟

— ئېھتىمال يالغان ئېيتىۋاتىدىغانسىز، — دېدى راسكولنىكوف.

— مەن كەمدىن ـ كەم يالغان ئېيتىمەن، — دېدى سۇدىرگايلوف ئويچانلىق بىلەن، گويا راسكولنىكوفنىڭ سوئالىنىڭ يولسىزلىقىنى زادىلا چۈشەنمىگەندەك.

— شۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆزىڭىزگە جىن كۆرۈنۈپ باقمىغانمۇ؟

— ھە... ياق، كۆرۈنگەن، لېكىن ئۆمرۈمدە پەقەت بىرلا قېتىم كۆرۈنگەن. ئۇمۇ ئالتە يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىش، فىلكا ئىسىملىك بىر خىزمەتكارىم بار ئىدى. ئۇنى يېڭىلا كۆمۈپ قويۇۋىدۇق، مەن بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىپ: «فىلكا، غاڭزامنى[1] ئەكەل!» دەپ ۋاراقىراپتىمەن. ئۇ كىرىپ كەلدى ـ دە، ئۇدۇل غاڭزا قويۇقلۇق ئېشكاپقا قاراپ ماڭدى. مەن جايىمدا ئولتۇرۇپ: «ئۇ مەندىن قىساسىنى ئالغىلى كەلدى!» دەپ ئويلىدىم. چۈنكى، ئۇ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭغا قاتتىق كايىغانىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن: «جۇل ـ جۇل كىيىم بىلەن ئالدىمغا كىرىشكە قانداق

① ئۇ چاغدا پومېشچىكلار كۆپىنچە تاماكىنى غاڭزىدا چېكەتتى. غاڭزىلارنىڭ ئۆزۈنلۈقى بىر مېتىرچە كېلەتتى. شۇڭا تاماكىنى چەككۈچە مەخسۇس بىر ئادەم پومېشچىكلارنىڭ خىزمىتىدە بولاتتى.

پىتىندىك، يوقال، لەنىتى !» دېدىم، ئۇ كەينىگە بۇرلىپلا چىقىپ كەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى كەلمىدى. شۇ چاغدا مەن بۇ ئىشنى مارفا پېتروۋناغا دېمىدىم. ئۇنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدۇرايمىكىن دېۋىدىم، لېكىن خىجىل بولدۇم.

ـــ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ بېقىڭ.

ـــ دېمىسىڭىزمۇ كېسىلىم بارلىقىنى بىلىمەن، لېكىن زادى نېمە كېسەل ئىكەنلىكىمنى ئېنىق بىلمەيمەن. ھەرھالدا مېنىڭچە مەن سىزگە قارىغاندا بەش ھەسسە ساغلام. مەن سىزدىن ئەرۋاھنىڭ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمسىز دەپ ئەمەس، ئەرۋاھنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمسىز، دەپ سوراۋاتىمەن.

ـــ ياق، مەن ھەرگىز ئىشەنمەيمەن ! ـــ زەھەرخەندىلىك بىلەن ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

ـــ كىشىلەر ئادەتتە نېمىلەرنى دېدى دېمەمسىز؟ ـــ غىڭشىدى سۇندرىگايلوف خودىدى ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىۋاتقاندەك، بىلىنەر ـ بىلىنمەس بېشىنى سىلىپ، باشقا بىر ياققا قاراپ، ـــ ئۇلار: «سەن كېسەلگە گىرىپتار بوپسەن، شۇڭا كۆزۈمگە بىرنېمىلەر كۆرۈندى دەپ قاپسەن، ئۇ ناھايىتى بىر ئەھمىيەتسىز جۆيلۇش» دېيىشتى. لېكىن، مۇنداق دېيىش مەنتىقىگە ئانچە ئۇيغۇن ئەمەس. ئەرۋاھ پەقەت ئاغرىق ئادەمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنىدۇ، دېگەن پىكىرگە قوشۇلمەن. لېكىن، بۇ ئەرۋاھنىڭ كېسەللەردىن باشقا ئادەملەرنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلىيالمىسۇ، ئەرۋاھنىڭ يوقلۇقىنى چۈشەندۈرەلمەيدۇ.

ـــ ئەرۋاھ دېگەن نەرسە يوق ! ـــ دېدى راسكولنىكوف ئىچى تىتىلداپ ئۆزىنىڭكىنى راست قىلىپ.

ـــ يوقمۇ؟ سىز شۇنداق ئويلامسىز؟ ـــ داۋام قىلدى سۇندرىگايلوف ئەزمىلىك بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ، ـــ ئەمىسە، ئەگەر مۇنداق پەرەز قىلساق (ئۆزىڭىز يارىدەمدە بولارسىز): «شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئەرۋاھ ـــ باشقا بىر ئالەمنىڭ پارچىلىرى، باشقا بىر ئالەمنىڭ بېشى. ئەرۋاھ شۇبھىسىزكى

ساغلام ئادەملەرنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيدۇ. چۈنكى، بىر ساغلام ئادەم ــ پانىي ئالەمگە تالىق تىرىك جان. ئۇ تاكامۇللۇق ۋە تەرتىپ ئۈچۈن پانىي ئالەمدە ياشىشى كېرەك. لېكىن، ئۇ ئاغرىپ قالسا، جىسمىنىڭ نورمالىق ھالىتى بۇزۇلسا، ئۇنىڭ باشقا ئالەمگە يېقىنلىشىش ئېھتىماللىقى شۇ ئانلا پەيدا بولىدۇ. كېسىلى قانچىكى ئېغىر بولسا، ئۇنىڭ ئۇ ئالەم بىلەن ئۈچرىشىشى شۇنچىكى قويۇق بولىدۇ. شۇڭلاشقا بىر ئادەم پۈتۈنلەي ئۆلگەن چاغدا، ئۇ باشقا ئالەمگە ئۆتۈپ كېتىدۇ.» مەن ئۇزۇندىن بۇيان شۇنداق ئويلاپ كېلىۋاتىمەن. ئەگەر سىز كېلگۈسى ئالەمگە ئىشەنسىڭىز، ئۇ چاغدا مۇشۇ پەرەزگىمۇ ئىشىنىسىز.

ــ مەن كېلگۈسى ئالەمگە ئىشەنمەيمەن، ــ دېدى راسكولنىكوف.

سۇندرىگايلوف ئولتۇرغىنىچە خىيالغا چۆكۈپ كەتتى.

ــ ئەگەر ئۇ يەردە پەقەت ئۆمۈچۈك دېگەندەك بىرنېمىلەرلا بولسا، ئۇ ھالدا قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى ئۇ كۈتمىگەندە.

«سارائ ئىكەنغۇ بۇ» ئويلىدى راسكولنىكوف.

ــ بىز ئەزەلدىن ئەبەدىيلىكنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئۇقۇم، بىپايان نەرسە دەپ قاراپ كەلدۇق. لېكىن، ئۇ نېمە ئۈچۈن بىپايان بولۇشى كېرەك؟ ئەگەر ئاشۇلارنىڭ ئەكسىچە، ماڭا قارائ، ناھايىتى بىر ئېغىز ئۆيچىلىك، بىزنىڭ يېزىمىزدىكى قاراڭغۇ ۋە پاسكىنا، ھەربىر بۇلۇڭىغا ئۆمۈچۈكلەر تور تارتىپ كەتكەن مۇنچىچىلىك بولۇپ قالسىچۇ، پۈتكۈل ئەبەدىيلىك پەقەت شۇلا بولۇپ قالسىچۇ، بىلەمسىز، ئەبەدىيلىك بەزىدە ماڭا شۇنداقتەك تۇيۇلىدۇ.

ــ ئەجەبا، ئەجەبا سىز بۇنىڭدىن تۇزۈكرەك، بۇنىڭدىن چىنراق نەرسىنى ئويلاپ تاپالمىدىڭىزمۇ؟ ــ كېسەل ئادەمدەك بىر خىل ھالەتتە ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

ــ تېخىمۇ چىنراق؟ سىز نەدىن بىلىسىز، بەلكىم شۇنىڭ

ئۆزى چىندۇر. بىلەمسىز، مەن چوقۇم ئەتەي شۇنداق قىلغان بولاتتىم، — نېمىشقىدۇر كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بەردى سۈيدرىگايلوف.

قاملاشمىغان بۇ جاۋاب راسكولنىكوفنى شۇركەندۈرۈۋەتتى. سۈيدرىگايلوف بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى ۋە بىر دەملا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ياق، يەنە بىر ئويلاپ بېقىڭ، — ۋارقىرىدى ئۇ، — يېرىم سائەتنىڭ ئالدىدا ئىككىمىز تېخى ئۇچراشمىغانىدۇق، ھەر ئىككىلىمىز بىر - بىرىمىزنى دۈشمەن چاغلايتۇق. ئوتتۇرىمىزدىكى مەسىلە تېخى ھەل بولمىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق بىز ئۇنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، مىستىكا توغرۇلۇق گەپ سېتىپ ئولتۇرۇپتىمىز ! مېنىڭ بايا ئىككىمىزنىڭ تۇپرىقىمىز بىر يەردىن ئېلىنغان دېگىنىم توغرا ئەمەسمۇ؟

— ماڭا قاراڭ، — دېدى راسكولنىكوف ئىچى تىتىلداپ، — مېنىڭ ھۇزۇرۇمغا نېمە ۋەجدىن قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالغانلىقىڭزنى بايان قىلىۋەتكەن بولسىڭىز... ئاندىن... ئاندىن... مەن ئالدىراپ تۇرمەن، مېنىڭ ۋاقتىم يوق. مەن سىرتقا چىقماقچى...

— بولىدۇ، بولىدۇ، سىڭلىڭىز ئاۋدوتيە رومانوۋنا جانابىي پېتېر پېتروۋىچ لۇژىنىڭغا تەگمەكچى بولۇۋېتىپتۇغۇ؟

— سىڭلىم توغرىسىدىكى ھەرقانداق سوئالىڭىزنى يېغىشتۇرۇپ قويغان بولسىڭىز، ئۇنىڭ نامىنىمۇ تىلغا ئالمىسىڭىز. ئەگەر سىز راستلا سۈيدرىگايلوف بولسىڭىز، مېنىڭ ئالدىمدا ئۇنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىشقا قانداق پېتىنغانلىقىڭزنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم.

— مەن بۇ يەرگە سىڭلىڭىز توغرۇلۇق سۆزلەشكىلى كەلگەن تۇرسام، ئۇنىڭ نامىنى قانداقمۇ تىلغا ئالماي تۇرالايمەن؟

— بوپتۇ ئەمىسە، قېنى سۆزلەڭ، لېكىن تېزرەك بولۇڭ !

— ئىشەنچىم كامىلكى، ئەگەر سىز جانابىي لۇژىنىنى

كۆرگەن، ھېچبولمىغاندا يېرىم سائەت سۆزلەشكەن بولسىڭىز ياكى ئۇ توغرىسىدىكى گەپلەرنى خاتاسىز ئاڭلىغان بولسىڭىز، ئۇ توغرۇلۇق چوقۇم بىر قاراشقا كەلدىڭىز (ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇمغا تۇغقان كېلىدۇ). ئۇ ئاۋدوتىيە رومانوۋنانىڭ خىلى ئەمەس. مېنىڭچە، بۇ ئىشتا ئاۋدوتىيە رومانوۋنا ئۆز... ئۆز ئائىلىسىدىكىلەرنى دەپ، ئۆزىنى ئالىيجانابلىق بىلەن، لېكىن ئالدى - كەينىنى ئويلىمايراق قۇربان قىلىۋاتىدۇ. سىز توغرۇلۇق ئاڭلىغان گەپلىرىمدىن قارىغاندا، سىز قىياسىمچە، ئەگەر مەنپەئەتىڭىزگە زىيان يەتمىگەن ئەھۋالدا بۇ نىكاھ ئىشى بىكار قىلىۋېتىلسە، ئىنتايىن مەمنۇن بولىدىغاندەك قىلىۋىدىڭىز. مانا ئەمدى سىز بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، بۇنىڭغا كامىل ئىشەندىم.

— ئەگەر شۇنداق ئويلىغان بولسىڭىز، ناھايىتى ئاددىي ئويلاپسىز؛ ئەيىبكە بۇيرۇماڭ، مەن بۇنى نومۇسسىزلىق، دېگەن بولاتتىم.

— سىز مېنى پۈتۈنلەي ئۆز مەنپەئەتىڭىزنى كۆزلەۋاتىسىز دېمەكچى بولۇۋاتقاندەك قىلىسىز، خاتىرجەم بولۇڭ رودئىون رومانوۋېچ، ئەگەر مەن ئۆز مەنپەئەتىمنى كۆزلىگەن بولسام، گەپنى مۇنداق توغرىدىن - توغرا دېمىگەن بولاتتىم. مەن ھەرگىز ئەخمەق ئەمەس. مۇشۇ ئىش ھەققىدە، مەن سىزگە غەلىتە بىر روھىي ھالىتىمنى ئوچۇق - يورۇق سۆزلەپ بېرەي. بايا ئۆزۈمنىڭ ئاۋدوتىيە رومانوۋناغا بولغان مۇھەببىتىمنى ئاقلاپ گەپ قىلىپ، مەن بىر قۇربان بولغۇچى، دېۋىدىم. ئەمىسە مەن سىزگە دەپ بېرەي، ھازىر قەلبىمدە مۇھەببەتتىن ئەسەرمۇ قالمىدى، بۇنىڭغا ھەتتا ئۆزۈممۇ ھەيران. چۈنكى، مەن ئىلگىرى قەلبىمدە ھەقىقەتەن بىرنەرسە باردەك ھېس قىلىدىغان...

— ئۇ بىكارچىلىق ۋە بۇزۇقچىلىق پەيدا قىلغان نەرسە، — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— راست، مەن بۇزۇق ۋە بىكارچى ئادەم. لېكىن،

سىڭلىڭىزنىڭ ئېسىل پەزىلەتلىرى شۇ قەدەر كۆپكى، مەنمۇ ئۇنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلماي تۇرالمىدىم. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر. بۇنى شۇ تاپتا ئۆزۈممۇ كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن.

— ئاللىبۇرۇنلا كۆرگەن بولغىيدىڭىز؟

— ئىلگىرىمۇ سېزىشكە باشلىغان. لېكىن، ئالدىنقى كۈنى پېتىرىبۇرگقا يېتىپ كېلىشكە ئاز قالغاندا، ئاندىن بۇنىڭغا تولۇق ئىشەندىم. ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، موسكۋادىكى چېغىمدا، مۇشۇ يەردە ئاۋدوتىيە رومانوۋناغا ئۆيلىنىش تەلىپىمنى قويۇپ، جانابىي لۇزىننى بىلەن رىقابەتلىشىپ بېقىش خىيالىم بار ئىدى.

— گېپىڭىزنى ئۇزۇۋۈتكەنلىكىم ئۈچۈن كەچۈرۈڭ، ئىلتىماسىم: گەپنى قىسقىراق قىلسىڭىز، كېلىش مۇددىئايىڭىزنى ئېنىق ئېيتسىڭىز، مەن ئالدىراپ تۇرىمەن، سىرتقا چىقماقچىدىم...

— دېگىنىڭىزدەك قىلاي. مۇشۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن مەلۇم بىر... سەپەرنىڭ[1] تەييارلىقىنى قىلىپ قويۇش زۆرۈرىيىتىدىن بەزىبىر ئىشلارنى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش قارارىغا كەلدىم. بالىلىرىمنى ھاممىسىنىڭكىدە قويۇپ كەلدىم؛ ئۇلار ناھايىتى دۆلەتمەن، شۇڭا مېنىڭ قارىشىمغا موھتاج ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېنىڭ ئۇلارغا ئاتا بولغۇچىلىكىممۇ يوق ! مەن ئۆزۈمگە بىر يىلنىڭ ئالدىدا مارفا پېتروۋنا سوۋغا قىلغان پۇلنىلا ئېلىپ قالدىم، ماڭا شۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. كەچۈرۈڭ، مانا ھازىرلا گەپنىڭ ئۆزىگە كېلىمەن. سەپەرگە چىقىش ئالدىدا (بۇ سەپىرىم بەلكىم ئەمەلگە ئېشىپمۇ قالار) مەن جانابىي لۇزىننىڭ ھېلىقى ئىشىنى ئاياغلاشتۇرۇۋۈتمەكچى. ئۇنى يامان كۆرگەنلىكىمدىن شۇنداق

---

① بۇ يەردە سۆزدىرىگايلوف ئۆلۈۋالماقچى، يەنى «ئامېرىكىغا بارماقچى» بولۇۋاتقانلىقىنى دېمەكچى. ئەسەرنىڭ ئالتىنچى قىسىم ئالتىنچى بابىدا بۇ توغرۇلۇق بايان قىلىنىدۇ.

قىلىۋاتقىنىم يوق، بەلكى شۇ لۇزۇننىڭ دەپ (ئۇلارنى مارفا پېتروۋانىڭ تېپىشتۇرغانلىقىنى ئۇقۇپ) ئۇنىڭ بىلەن جېدەللىشىپ قالغان. ھازىر سىزنىڭ ياردىمىڭىزدە ياكى سىزنىڭ ئالدىڭىزدا، ئاۋدوتيە رومانوۋنا بىلەن كۆرۈشمەكچى. ئۇنىڭ ئالدىدا، بىرىنچىدىن، ئەگەر ئۇ جانابىي لۇزۇننى بىلەن توي قىلسا، ئۇنىڭدىن ياخشىلىق ئەمەس، نۇرغۇن يامانلىق كۆرىدىغانلىقىنى دەپ قويماقچى؛ ئىككىنچىدىن، يېقىندا يۇز بەرگەن جىمىكى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى يادىدىن چىقىرىۋېتىشنى ئۆتۈنمەكچى. ئاندىن ئۇنىڭغا ئون مىڭ رۇبلى سوۋغا قىلىپ، شۇنى قوبۇل قىلىشىنى سورىماقچى. شۇ ئارقىلىق ئۇ جانابىي لۇزۇننىڭ كەشىنى ئاسانلا توغرىلاپ قويالايدۇ. ئىشىنىمەنكى، ئۇ ئىمكان بولسىلا، جانابىي لۇزۇننى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈشكە قارشى تۇرمايدۇ.

— سىز ھەقىقەتەن، ھەقىقەتەن سارالڭ ئىكەنسىز ! — ۋارقىرىدى راسكولنىكوف، ئۇنى غەزەپلەندى دېگەندىن كۆرە ھەيران قالدى دېگەن تۇرۈكرەك ئىدى، — شۇ گەپنى دېيىشكە قانداق تىلىڭىز بارىدى؟

— مەن سىزنىڭ ماڭا ۋارقىرايدىغانلىقىڭىزنى ئالليبۇرۇنلا بىلگەن. بىرىنچىدىن، مەن دۆلەتمەن بولمىسامۇ، ئون مىڭ رۇبلىنى چىقىرالىغۇچىلىكىم بار، يەنى مەن بۇ پۇلغا پەقەت، پەقەت موھتاج ئەمەس. ئەگەر ئاۋدوتيە رومانوۋنا قوبۇل قىلمىسا، ئۇ پۇلنى تېخىمۇ ئەخمىقانە ئىشلارغا خەجلەۋېتىمەن. ئىككىنچىدىن، كۆڭلۈمدە قىلچە كىر يوق، بۇ پۇلنى سوۋغا قىلىشتا ھېچقانداق غەرىزىم يوق. ئىشىنەمسىز ـ ئىشەنمەمسىز ئىختىيارىڭىز، ئىشقىلىپ سىزمۇ، ئاۋدوتيە رومانوۋنامۇ بۇنى كېيىنچە چۈشىنىپ قالسىلەر. ھەممە گەپ شۇنىڭدىكى، مەن سۆيۈملۈك سىڭلىڭىزنى بەزىبىر ئاۋارىچىلىك ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرگە مۇپتىلا قىلدىم؛ شۇ ئىشىمغا قاتتىق ئۆكۈنۈۋاتىمەن. سەممىي ئۇمىدىم — مەن پۇل تۆلەپ

گۇناھىمدىن قۇتۇلۇپ كەتمەكچى ئەمەس، ئۇنىڭ تارتقان كۆڭۈلسىزلىكلىرىگە ھەق تۆلىمەكچىمۇ ئەمەس، ناھايىتى ئۇنىڭغا ئازراقلا پايدىلىق ئىش قىلىش، شۇ ئارقىلىق ئۆزۈمنىڭ ياخشى ئىش قىلماي، يامان ئىشلارنىلا قىلىدىغان ئادەم ئەمەسلىكىمنى ئىسپاتلاش. ئەگەر بۇنىڭدا زەررىچە شەخسىي غەرىزىم بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا ئون مىڭ رۇبلىلا سوۋغا قىلىپ ئولتۇرمىغان بولاتتىم، چۈنكى مەن بەش ھەپتىنىڭ ئالدىدىلا ئۇنىڭغا بۇنىڭدىنمۇ جىقراق پۇل سوۋغا قىلاي دېگەن. بۇنىڭ سىرتىدا، پات ئارىدا بىر قىزغا ئۆيلىنىشىم مۇمكىن، مانا شۇنىڭ ئۆزىلا ئاۋدوتيە رومانوۋناغا نىسبەتەن كۆڭلىدە بىرەر غەرىزى بولسا كېرەك، دەيدىغان گۇمانىنى بەربات قىلىۋېتىلەيدۇ. ئاخىرقى بىر ئېغىز گەپىم، ئاۋدوتيە رومانوۋنا جانابىي لۇزىنىغا تەگكەن تەقدىردىمۇ، ئوخشاشلا پۇل ئالىدۇ، ناھايىتى باشقا تەرەپتىن ئالىدۇ... رەنجىمەك، رودىئون رومانوۋىچ، ئېغىر ـ بېسىقلىق، سوغۇققانلىق بىلەن ئويلىنىپ بېقىڭ.

سۈندرىگايلوف ئەنە شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا، ئۆزىنى ئىنتايىن سوغۇققان ۋە ئېغىر ـ بېسىق تۇتتى.

ـــ گەپنى تولا سوزىۋەرمەڭ، ـــ دېدى راسكولنىكوف، ـــ قانداقلا بولمىسۇن، مۇنداق ئەدەپسىزلىكىڭىزنى كەچۈرگىلى بولمايدۇ.

ـــ ئەدەپسىزلىك دېگىلى بولماس. ئەگەر شۇنداق بولسا، ئۇ ھالدا ئادەملەر بۇ ئالەمدە بىمەنە ئادەتلەر بويىچە زەررىچە ياخشىلىق قىلماي، پەقەت يامانلىق قىلىشقىلا ھەقلىق بولۇپ قالىدۇ. بۇ بىمەنىلىك، مەسلەن دەيلى، ئەگەر مەن ئۆلگەن بولۇپ، ۋەسىيەتنامەمدە شۇ پۇلنى سىڭلىڭىزغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلغان بولسام، شۇنىڭدىمۇ ئۇ قوبۇل قىلىشنى رەت قىلارمىدى؟

ـــ رەت قىلسا قىلىۋېرىدۇ.

ـــ ناتايىن. يەنە ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، قوبۇل قىلمىسا قىلماس، ئۆزىنىڭ ئىختىيارى، لېكىن لازىم بولۇپ قالغاندا ئون

مىڭ رۇبلى تازا ئوبدان ئەسقېتىپ قالىدۇ. مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، مېنىڭ مۇشۇ گەپلىرىمنى ئاۋدوتيە رومانوۋناغا يەتكۈزۈپ قويسىڭىز.

— ياق، يەتكۈزمەيمەن.

— ئۇنداق بولسا، رودىئون رومانىاۋىچ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم كۆرۈشۈشنىڭ ئامالىنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىمەن، ئۇ چاغدا ئۇنى ئاۋارە قىلىپ قويىمەن.

— گەپلىرىڭىزنى يەتكۈزۈپ قويسام، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ ئامالىنى قىلمامسىز؟

— راستىمنى ئېيتسام، سىزگە نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن. ئۇنىڭ بىلەن بىر قېتىم بولسىمۇ كۆرۈشكۈم بەكمۇ بار ئىدى.

— ئۇمىد كۈتمەڭ.

— ناھايىتى ئەپسۇس... لېكىن... سىز مېنى چۈشەنمەيسىز، بەلكىم بىز دوست بولۇپ قالارمىز.

— سىز دوست بولۇپ قالمىز، دەپ ئويلامسىز؟

— نېمىشقا بولالمىغۇدەكمىز؟ — دېدى سۈدرىگايلوف كۈلۈمسىرەپ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ شىلەپىسىنى قولىغا ئالدى، — مېنىڭ سىزنى ئاۋارە قىلغۇم يوق ئىدى. بۇ يەرگە كەلگۈچە ئانچە زور ئۇمىد كۈتۈپمۇ كەتمىگەن... گېپىمىزگە كەلسەك، بۈگۈن ئەتىگەن چىرايىڭىزنى كۆرۈپ بەكلا ھەيران قالغان بولساممۇ...

— بۈگۈن ئەتىگەن مېنى نەدە كۆرگەنتىڭىز؟ — سورىدى راسكولنىكوف ئارامسىزلىنىپ.

— تاسادىپىي ئۇچرىتىپ قالدىم... ماڭا نېمىشقىدۇر ئوتتۇرىمىزدا قانداقتۇر ئوخشاشلىق بارەدەكلا تۇيۇلىدۇ... لېكىن، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن كىشىنى بىزار قىلىۋەتكۈدەك ئادەم ئەمەس؛ مەن قىمارنى ساختىپەزلىك قىلىدىغانلار بىلەنمۇ ئوبدان چىقىشالايمەن، ھەتتا بىزگە شىرەم تۇغقان كېلىدىغان كىنەز سۈربېيمۇ مەندىن ھېچقاچان بىزار بولۇپ باقمىغان ئەمەس. مەن

پرىلۇكوۋا جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ئالبومىغا رافائېل سىزغان بۇۋى مەريەم ئانىنىڭ رەسىمى توغرىسىدا ئۆز پىكرىمنى يېزىپ قويۇشقا مۇيەسسەر بولغان. يەتتە يىلغىچە مارفا پېتروۋنادىن زادى ئايرىلىپ باقمىدىم؛ ئىلگىرى ئوت ـ چۆپ بازىرىدىكى ۋيازېمسكىي سارىيىدا پات ـ پات يېتىپ تۇراتتىم؛ بەلكىم بېرگ بىلەن بىللە ھاۋا شارىدا ئۇچۇشۇم مۇمكىن.

ـــ ھە، ئوبدان، قېنى ئېيتىڭە، سىز سەپەرگە پات ئارىدا چىقماقچىمۇ؟

ـــ قانداق سەپەرگە؟

ـــ ئۆزىڭىز دېگەن «سەپەر»گىچۇ... ئۆزىڭىز دېدىڭىزغۇ.

ـــ سەپەرگە؟ ھە، راست !... سىزگە سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتىمەن دېگەن... راست، بۇ كەڭ مەنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەسىلە... ئەگەر سىز نېمە توغرۇلۇق سوراۋاتقانلىقىڭىزنى بىلگەن بولسىڭىز ياخشى بولاتتى، ـــ داۋام قىلدى ئۇ بىردىنلا قىسقا، لېكىن قاتتىق كۈلۈپ، ـــ بەلكىم ئۆيلىنىۋالسام، سەپەرگە چىقماسمەن. بەزىلەر ماڭا لايىق تېپىشۋاتىدۇ.

ـــ مۇشۇ يەردىمۇ؟

ـــ ھەئە.

ـــ قالتىس چاققان چىقىپسىز !

ـــ شۇنداقتىمۇ ئاۋدوتيە رومانوۋنا بىلەن بىر كۆرۈشكۈم بار ئىدى. مەن جىددىي ئىلتىماس قىلىۋاتىمەن. بولىدۇ ئەمىسە، خەير ـ خوش... ھە، راست ! بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. رودئون رومانوۋىچ، سىڭلىڭىزغا يەتكۈزۈپ قويسىڭىز، مارفا پېتروۋنا ۋەسىيەتنامىسىدە ئۇنى تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئۇچ مىڭ رۇبلى تەقدىم قىپتۇ. بۇ ھەق گەپ. بۇنى مارفا پېتروۋنا ۋاپات بولۇشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى يازدۇرغان، مەن ئۇستىدە تۇردۇم. بۇ پۇل ئاۋدوتيە رومانوۋناغا ئىككى ـ ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن تېگىشى مۇمكىن.

ـــ راستمۇ؟

— راست، ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ قويۇڭ. ماقۇل ئەمەسە، مەن سىزنىڭ چاكىرىڭىز. بىلەمسىز، مەن سىزگە يېقىنلا بىر يەردە تۇرۇۋاتىمەن.

سۈيدىرىگايلوف چىقىپ كېتىۋېتىپ، ئىشىك ئالدىدا رازۇمىخىن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

2

سائەت سەككىز بولاي دەپ قالغانىدى، ئۇ ئىككىسى باكالىيېف ساريىغا لۈزۈنىدىن بۇرۇنراق يېتىپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى.

— راست، ھېلىقى ئادەم كىم؟ — سورىدى رازۇمىخىن ئىككىيلەن كوچىغا چىققاندا.

— سۈيدىرىگايلوف، سىڭلىم ئۆيىدە ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ تۇرغان چېغىدا، ئۇنى ھاقارەتلىگەن ھېلىقى پومېشچىك. شۇ ئادەم مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ كەينىگە كىرىۋالغاچقا، سىڭلىم ئۇ يەردىن كەتكەن. ئۇنى مۇشۇ ئادەمنىڭ خوتۇنى مارفا پېترووۋنا قوغلىۋەتكەن. مارفا پېترووۋنا كېيىن دونيەدىن كەچۈرۈم سورىغان. كېيىنرەك ئۇ تۈيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ. بۇگۈن ئەتىگەن شۇ تۇغرۇلۇق سۆزلەشتۇق. نېمىشقىكىن، بۇ ئادەمدىن بەك قورقىمەن. ئۇ خوتۇنىنى كۆمۈپ قويۇپلا بۇ تەرەپكە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ بەكلا غەلىتە ئادەم، قانداقتۇر بىر قارارغا كېلىپ بولغاندەك قىلىدۇ... ئۇ نېمىندۇر بىلىدىغاندەك قىلىدۇ... دونيەنى ئۇنىڭدىن قوغدىشىمىز كېرەك... مەن ساڭا شۇ ئىشنى دەپ قويماقچىدىم، ئاڭلىدىڭمۇ؟

— چوقۇم قوغدايمىز ! ئۇ ئاۋدوتيە رومانوۋنانى نېمە قىلالايتتى؟ رودىيە، بۇ ئىشنى ماڭا دېگەنلىكىڭ ئۈچۈن رەھمەت... بىز ئۇنى... بىز ئۇنى چوقۇم قوغدايمىز ! ئۇ نەدە تۇرۇۋېتىپتۇ؟

— بىلمەيمەن.

— نېمىشقا سورىمىدىڭ؟ ھەي، ئىسسىت ! بوپتۇ، ئۆزۈم سۈرۈشتۈرۈپ تېپىۋالىمەن.

— ئۇنى كۆردۈڭمۇ؟ — سوربدى راسكولنىكوف بىردەم جىم تۇرغاندىن كېيىن.

— ھەئە، كۆردۈم. تازا ئېنىق كۆردۈم.

— راست كۆردۈڭمۇ؟ ئېنىق كۆردۈڭمۇ؟ — تەكىتلەپ سوربدى راسكولنىكوف.

— ھەئە، تازا ئېنىق كۆرۈۋالدىم، ئۇنى مېڭ ئادەمنىڭ ئارىسىدىنمۇ تونۇۋالالايمەن. مەن ئادەملەرنىڭ چىرايىنى بۇرۇندىنلا ئېسىمدە چىڭ ساقلايمەن.

ئۇلار يەنە بىرپەس جىم بولۇپ قېلىشتى.

— ھىم !... شۇڭازە... — غىڭشىدى راسكولنىكوف، — بىلەمسەن... مېنىڭچە... ماڭا دائىم شۇنداق تۇيۇلىدۇ... كىم بىلىدۇ، بۇ بەلكىم بولمىغۇر خىيالدۇر.

— نېمە دەۋاتسەن؟ گېپىڭنى ئانچە چۈشىنەلمىدىم.

— قارا، سىلەر مېنى سىراقچى دەيسىلەرغۇ، — داۋام قىلدى راسكولنىكوف ئاغزىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئاچچىق كۈلۈپ، — ھازىر ئۆزۈمگىمۇ شۇنداق تۇيۇلۇۋاتىدۇ، مەن راستلا سىراقچى بولۇپ قالغان بولسام كېرەك. مەن پەقەت سايىنىلا كۆرۈۋاتقاندەك قىلىمەن.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ؟

— كىم بىلىدۇ، بەلكىم راستلا سىراقچى بولۇپ قالغاندىمەن. بىرنەچچە كۈندىن بۇيان يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى بەلكىم پەقەت تەسەۋۋۇرۇمدىلا مەۋجۇتتۇر...

— ئەستا، رودىيە ! ئۇ يەنە سېنىڭ ئەسەبىگىنى بۇزۇپتۇ ـ دە !... ئۇ زادى نېمىلەرنى دېدى؟ ئۇ نېمە ئىش بىلەن كەپتىكەن؟

راسكولنىكوف جاۋاب بەرمىدى. رازۇمىخىن بىرپەس ئويلىنىپ قالدى.

ـــ ئەمدى مېنىڭ دوكلاتىمنى ئاڭلا، ـــ گەپ باشلىدى ئۇ، ـــ مەن سېنى ئىزدەپ كەلگەن، كەلسەم ئۇخلاۋېتىپتىكەنسەن. كېيىن بىز چۈشلۈك تامىقىمىزنى يېدۇق، تاماقنى يەپ بولۇپ، پورفىرىينى ئىزدەپ باردىم. زامبىتوف شۇ چاغقىچە شۇ يەردىكەن. مەن گەپنى باشلىماقچى بولۇۋىدىم، ئەپلەشمىدى. گەپنى ئاساسىي تېمىغا زادىلا ئەكېلەلمىدىم. ئۇلار گەپنى چۈشەنمەيدىغاندەك ياكى چۈشىنەلمەيدىغاندەك قىلىشاتتى. لېكىن، بۇنىڭدىن قىلچە خىجىل بولۇشمىدى. مەن پورفىرىينى دېرىزىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ، ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. لېكىن، نېمىشقىدۇر گېپىمىز قولاشمىدى. ئۇ بىر ياققا قارىۋالدى. مەنمۇ بىر ياققا قارىۋالدىم. ئاخىر مۇشتۇمۇمنى ئۇنىڭ يۈزىگە تەڭلەپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا تۇغقان بولۇش سۈپىتىم بىلەن كاللاڭنى ئېزىۋېتىمەن، دېدىم. ئۇ ماڭا قاراپلا قويدى. مەن بىرنى تۇكۇرۇپ چىقىپ كەتتىم، بولغان ئىش مانا شۇ. ئەخمىقانە ئىش بولدى ـ دە بۇ. زامبىتوفقا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىم. لېكىن، ماڭا قارا، مەن ئىشنى بۇزۇپ قويدۇم، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، لېكىن پەلەمپەيدىن چۈشۈۋاتقىنىمدا، كاللامغا بىردىنلا بىر پىكىر كەلدى. ئىككىمىزگە بۇ غەمنى يەپ نېمە كېپتۇ؟ ئەگەر ساڭا بىرەر خەۋپ ياكى بىر ئىش بولسىدى، بۇ ئەلۋەتتە باشقا گەپ. لېكىن، ساڭا ھېچنېمە بولمىدى ! بۇنىڭ سەن بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. شۇڭا ئۇلار بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، كېيىن ئۆزلىرى كۆلكىگە قالىدۇ. سېنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولسام رەڭۋازلىق قىلىپ، ئۇلارنى قىلتاققا چۈشۈرەتتىم. كېيىن ئۇلار خىجىل بولغىنىدىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالىدۇ ! پەرۋا قىلما، كېيىن ئۇلارنى تازا دۇمبالايمىز. لېكىن، ھازىرچە كۆلۈپ قويۇپلا يۈرۈۋېرەيلى !

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ ـ دە ! ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. «قېنى، ئەتە نېمە دەرسەنكەن؟» ئويلىدى ئۇ. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ تا شۇ چاغقىچە: «رازۇمىخىن ھەممىدىن خەۋەر تاپسا، نېمە دەپ ئويلاپ قالار؟» دېگەننى خىيالىغا كەلتۈرۈپ

باقمىغانىدى. راسكولنىكوف ئەنە شۇنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ـ ده، رازۇمىخىنىغا دىققەت بىلەن قارىدى. رازۇمىخىنىنىڭ پورفىرىينىڭ ئالدىغا بارغانلىقى ھەققىدىكى گەپلىرى ئۇنى ئانچە قىزىقتۇرمىدى. چۈنكى، شۇنىڭدىن تارتىپ، ئۇنىڭ كەيپىياتى نەچچە قېتىم ئۆزگەرگەنىدى !...

ئۇلار بىنانىڭ دەھلىزىدە لۇزۇننىنى ئۇچراتتى؛ ئۇ توپتوغرا سائەت سەككىزدە يېتىپ كېلىپ، خانىنى ئىزدەۋاتاتتى، شۇڭلاشقا ئۇچەيلەن خانىغا تەڭلا كىرىپ كەلدى. لېكىن، ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن سالاملاشمىدى، بىر ـ بىرىگە قاراپمۇ قويمىدى. يىگىتلەر ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىشتى، پېتىر پېتروۋىچ دەھلىزدە پولتوسىنى سېلىۋەتكۈچە سەل ھايال بولۇپ قالدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا دەرھال ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىپ، ئىشىك ئالدىدا ئۇنى كۈتۈۋالدى. دونىيە ئاكىسى بىلەن كۆرۈشۈشكە باشلىدى.

پېتىر پېتروۋىچ ئۆيگە كىرىپ، خانىملارغا ئادەتتىن تاشقىرى سالاپەت بىلەن تەزىم قىلدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆزىنى تېخى تۇتۇۋالالمىغانلىقى، ئازراق ھودۇقۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنامۇ ئازراق ھودۇقۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ كىرگەنلەرنى دەرھال ئۇستىدە ساماۋار قاينىاپ تۇرغان يۇمىلاق ئۈستەلگە تەكلىپ قىلدى. دونىيە بىلەن لۇزۇننى ئۈستەلنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىر ـ بىرىگە ئۇدۇل ئولتۇردى. رازۇمىخىن بىلەن راسكولنىكوف پولخېرىيە ئالېكساندروۋناغا ئۇدۇل ـــ رازۇمىخىن لۇزۇننىغا يېقىنراق، راسكولنىكوف بولسا، سىكلىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

ھەممەيلەن بىرپەس جىمجىت ئولتۇرۇشتى. پېتىر پېتروۋىچ گۈپۈلدەپ ئەتىر پۇراپ تۇرىدىغان ياغلىقىنى ئالدىرىماستىن ئېلىپ، بۇرنىنى سۈرتۈپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايى پەزىلىتى ئالىيجاناب بولسىمۇ، غۇرۇرى ئازار يېگەن، شۇڭا ئارىنى ئوچۇق قىلىۋېتىش قارارىغا كەلگەن ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشايتتى. ئۇ

بايا دەھلىزدە چېغىدىلا پەلتونى سېلىپ يۈرمەي، قايتىپ كېتىپ، شۇ ئارقىلىق خانىملارنى قاتتىق جازالايمىكىن، بۇ ئۇلارغا بىر ساۋاق بولۇپ قالسۇن، دەپمۇ ئويلىغاندى. لېكىن، بىر قارارغا كېلەلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئادەم ئېنىقسىزلىقنى ياقتۇرمايتتى. مەسىلىنى ئېنىقلىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا مۇشۇنداق ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق خىلاپلىق قىلىنغانىكەن، دېمەك بۇنىڭدا چوقۇم بىر سەۋەب بار. شۇڭلاشقا، يەنىلا ئىشنى ئېنىقلىغان ياخشىراق. ئۇلارنى جازالاشقا كەلسەك، بۇنىڭغا ۋاقىت يېتىپ ئاشىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ خانىملار ئۇنىڭ ئىلكىدە تۇرسا.

ـــ مېنىڭچە، سەپىرىڭلار كۆڭۈللۈك بولغاندۇ، ـــ دېدى ئۇ قۇرۇق تەكەللۇپ تەلەپپۇزىدا پولخېرىيە ئالېكساندروۋناغا قاراپ.

ـــ خۇداغا شۈكۈر، پېتېر پېتروۋچ.

ـــ ئىنتايىن خۇرسەنمەن. ئاۋدوتيە رومانوۋنامۇ ھېرىپ قالمىغاندۇ دەيمەن؟

ـــ مەن ياش، كۈچ ـ قۇۋۋىتىمۇ بار، شۇڭا ھارمايمەن. لېكىن، ئانام يول بويى ناھايىتى قىينالدى، ـــ جاۋاب بەردى دونېچكا.

ـــ بۇنىڭغا نېمە ئامال دەڭە، مەملىكىتىمىزدە يوللار شۇنداق ئۇزۇن تۇرسا. نېمە دەيتتۇق، ھە، «ئانىجان رۇسىيە» شۇنداق بىپايان ـ دە... تۇنۇگۈن ئالدىڭلارغا شۇنداق چىقىقۇم بار ئىدى، زادىلا ۋاقىت چىقىرالمىدىم. لېكىن، ئۇمىد قىلمەنكى، ھەممە ئىش جايىدا بولغاندۇ؟ بىرەر ئالاھىدە ئاۋارىچىلىككە يولۇققىنىسىلەر؟

ـــ ئاھ، ئۇنداق ئەمەس، پېتېر پېتروۋچ، تۇنۇگۈن ناھايىتى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدۇق، ـــ ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن ئالدىراپ بايان قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ـــ تۇنۇگۈن خۇدايىم ئۆزى دىمىترىي پروكوۋىچنى ئالدىمىزغا ئەۋەتمىگەن بولسا، ھېچ ئامال قىلالماس ئىكەنمىز، مانا بۇ ياق دىمىترىي

پروكوۋچ رازۇمخىن، ــ قوشۇپ قويدى ئۇ رازۇمخىنىى لۇژىنىغا تونۇشتۇرۇپ.

ــ شۇنداق، تونۇشۇش شەرىپىگە ئېرىشكەن... تۇنۇگۇن، ــ غودۇكشىدى پېتېر پېتروۋچ. ئۇ رازۇمخىنغا دۇشمەنلىك نەزىرىدە قاراپ قويدى. ئاندىن تەرىنى تۇرۇپ جىم بولۇپ قالدى. پېتېر پېتروۋچ سىرتىدىن قارىغاندا، ئىجتىمائىي ئالاقە سورۇنلىرىدا ئادەتتىكى تاشقىرى ئىلتىپاتلىق ئىدى. ئۆزىنى ئەدەپ ـ قائىدىلىك چاغلايتتى. لېكىن، ئىش ئازراققىنا كۆڭلىدىكىدەك بولماي قالسا، شۇ ئان ئۆزىنى يوقىتىپ، ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇپ، كۈلكە ـ چاقچاقلىرى بىلەن ئىجتىمائىي ئالاقە سورۇنىنى قىزىتىۋېتىدىغان مۆتىۋەردىن كۆرە، بىر قاپ ئۇنغا بەكرەك ئوخشاپ قالاتتى. ھەممەيلەن شۇك ئولتۇرۇپ قېلىشتى، ئاۋدوتىيە رومانوۋانىڭمۇ ھازىرچە جىمجىتلىقنى بۇزغۇسى يوق ئىدى. رازۇمخىنىڭ بولسا قىلغۇدەك گېپىمۇ يوق ئىدى، شۇڭلاشقا پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا يەنە تىتىلداشقا باشلىدى.

ــ مارفا پېتروۋنا ئۆلۈپ كېتىپتۇ، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ــ گەپ باشلىدى ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئاساسىي تېمىسىغا مۇراجىئەت قىلىپ.

ــ شۇنداق بوپتۇ، ئاڭلىدىم. شۇ گەپ تارقالغان ھامان خەۋەر تاپقان. مەن شۇ تاپتا سىلەرگە شۇنى ئالاھىدە مەلۇم قىلىپ قويغىلى كېلىشىم: ئاركادىي ئىۋانوۋچ سۋىدرىگايلوف خوتۇنىنى كۆمۈپ قويۇپلا، ئالدىراپ ـ تېنەپ پېتېربۇرگقا يېتىپ كەپتۇ. ماڭا كەلگەن بۇ خەۋەر ھېچبولمىغاندا ناھايىتى ئىشەنچلىك.

ــ پېتېربۇرگقا؟ مۇشۇ يەرگە كەپتۇمۇ؟ ــ تەشۋىشلىنىپ سورىدى دونېچكا ئانىسى بىلەن كۆز ئۇرۇشتۇرۇۋېلىپ.

ــ دەل شۇنداق. ئۇنىڭ شۇنچە ئالدىراش يولغا چىقىشىدىن ۋە يولغا چىقىشتىن ئىلگىرىكى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۇ بۇ يەرگە ئەلۋەتتە بىرەر مەقسەتنى كۆزلەپ كەلدى.

ــ يا رەببىم، ئۇ دونېچكاغا مۇشۇ يەردىمۇ ئارام بەرمەي

يۈرەرمۇ ئەمدى؟ ــ ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ــ مېنىڭچە، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئىككىڭلار ئانچە بەك تەشۋىشلىنىپ كەتمىسەڭلەرمۇ بولىدۇ. ئەلۋەتتە، ئەگەر ئۆزۈڭلەر ئۈنىڭ بىلەن بىرەر ئىش ۋەجىدىن مۇئامىلە قىلىشنى خالاپ قالمىساڭلارلا. ئۆزۈمگە كەلسەم، مەن ئۈنىڭ ھازىر تۇرۇۋاتقان ئورنىنى ئىزدەۋاتمەن. كۆزىتىۋاتمەن...

ــ ئاھ، پېتېر پېتروۋىچ، مېنى شۇ تاپتا قانچىلىك قورقۇتۇۋەتكەنلىكىڭىزگە ئىشەنمەيسىز ھەرقاچان! ــ داۋام قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ــ مەن ئۈنىڭ بىلەن بار ـ يوق ئىككىلا قېتىم كۆرۈشكەن. شۇ چاغدا كۆزۈمگە بەك قورقۇنچلۇقتەك، بالا ـ قازادەك كۆرۈنگەن! ئىشەنچسىم كامىل، مارفا پېتروۋنا شۈنىڭ قولىدا ئۆلدى.

ــ بۇ ئىش توغرۇلۇق ھازىرچە يەكۈن چىقارغىلى بولمايدۇ، مەندە ئىشەنچلىك مەلۇماتلار بار. مەنغۇ تالاشماقچى ئەمەس، ئۈنىڭ مارفا پېتروۋناغا قىلغان ھاقارەتلىرىنىڭ مەنىۋى تەسىرى بەلكىم بۇ ئىشنىڭ جەريانىنى تېزلەتكەندۇ؛ بۇ ئادەمنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى ۋە ئادەتتىكى ئەخلاق ـ پەزىلىتىگە كەلسەك، سىزنىڭ قارىشىڭىزغا قوشۇلمەن. ئۇ ھازىر ناھايىتى دۆلەتمەنمۇ، مارفا پېتروۋنا ئۈنىڭغا نېمىلەرنى قالدۇردى، بۇنىسى ماڭا قاراڭغۇ، لېكىن بۇلارنى مەن ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىلىۋالالايمەن. ئەگەر يېنىدا ئازراق پۇلى بولسىلا، بۇ يەردە ــ پېتېربۇرگتا ئۇ گەپ يوق يەنە كونا سەنىمىگە دەسسەيدۇ. ئۇ بۇزۇقچىلىقتا ۋە ئەسكىلىكتە ئۆز خىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى بېسىپ چۈشىدىغان بىر ئادەم! شۇنداق ھېسابلاشقا ئاساسىم بارکى، سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا بەختى قارىلىق قىلىپ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغان، ئۈنىڭ قەرزلىرىنى تۆلەۋەتكەن مارفا پېتروۋنا ئۈنىڭغا باشقا جەھەتلەردىنمۇ ياردەم قىلغان؛ پۈتۈنلەي شۈنىڭ قاتارىشى ۋە بەدەل تۆلىشى بىلەن، بىر جىنايى ئىشلار دېلوسى ئەيىبلەشكە سۈنۈلۈشى بىلەنلا باستۇرۇۋېتىلگەن. ئۇ بىر

دەھشەتلىك، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان قاتىللىق دېلوسى ئىدى. مۇشۇ دېلو ئۈچۈن ئۇ سىبىرىيەگە يولغا سېلىپ قويۇلۇشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ مانا مۇشۇنداق بىر ئادەم، ئەگەر بىلگۈڭىز كەلسە.

— ۋاي خۇدايىم ! — ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا. راسكولنىكوف دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى.

— سىز بۇ جەھەتتە ھەقىقەتەن ئىشەنچلىك ماتېرىياللىرىم بار، دېدىڭىز، بۇ گېپىڭىز راستمۇ؟ — جىددىي تەلەپپۇزدا سورىدى دونيە.

— مېنىڭ دېگەنلىرىم مەرھۇم مارفا پېتروۋنا ئۆزى ماڭا مەخپىي تۇتۇپ دەپ بەرگەن ئىشلار، شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشۈم لازىمكى، قانۇن نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بۇ دېلو ئىنتايىن تۇتۇق. مۇشۇ يەردە ئىلگىرى رېسلىخ ئىسمىلىك بىر چەت ئەللىك ئايال تۇرىدىغان، ئۇ ھازىرمۇ مۇشۇ يەردىدەك قىلىدۇ. ئۇ ئازدۇر ـ كۆپتۇر جازانىخورلۇقمۇ قىلىدىغان، ئۇنىڭ سىرتىدا ئازراق سودا ـ سېتىقمۇ قىلىدىغان، جانابي سۈندرىگايلوف مانا شۇ رېسلىخ بىلەن ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ناھايىتى سىرلىق يېقىنچىلىق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ كەلگەن. رېسلىخ جىيەنى بولسا كېرەك، ئىشقىلىپ شەرەم تۇغقان كېلىدىغان بىر قىز بىلەن بىللە تۇرىدىكەن. ئۇ قىز گاس ھەم گاچا ئىكەن. شۇ چاغدا ئون تۆت، ئون بەش ياشلاردا بار ئىكەن. رېسلىخ ئۇنى قاتتىق خارلايدىكەن. بىر بۇردا نانىنمۇ دۆشكەلمەي بەرمەيدىكەن، ھەتتا ئۇنى رەھىمسىزلىك بىلەن دۇمبالايدىكەن. بىر كۈنى شۇ قىزنى بالىخانىدا ئېسىلىپ ئۆلگەن ھالەتتە تېپىشىپتۇ. ئۇنى ئۆزى ئۆلۈۋالغان دەپ ھۆكۈم قىلىشىپتۇ ـ دە، ئادەتتىكى ئەرز ـ شىكايەت تەرتىپىدىن ئۆتكۈزۈپلا، ئىشنى شۇنىڭ بىلەن توگىتىپتۇ. لېكىن، كېيىنرەك بىرسى بۇ قىزنى... سۈندرىگايلوف ۋەھشىيلەرچە ئاياغ ئاستى قىلغان دەپ پاش قىپتۇ. ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى تۇتۇق، ئېنىقسىز، چۈنكى

پاش قىلغۇچىنىڭ ئۆزى شەرمەندە، ئىشەنگىلىك بولمايدىغان بىر نېمىس ئايال ئىكەن. ئاخىر مارفا پېتروۋانانىڭ بىرمۇنچە قاتىرىشى ۋە پارا بېرىشى بىلەن پاش قىلىش ماتېرىيالى قوبۇل قىلىنمىغان، ناھايىتى شۇ كوچا پارىژى بولۇپ قېلىۋەرگەن. لېكىن، تارقالغان شۇ گەپنىڭ مەنىسى چوڭقۇر. ئاۋدوتيە رومانوۋنا، سىز ئۇنىڭ ئۆيىدە چاكار فىلىپنىڭ ئىشىنى ئاڭلىغان بولغىيدىڭىز، ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا، يانچىلىق تۈزۈمى ۋاقتىدا، ئۇ خورلۇقتا ئۆلۈپ كەتكەن.

ــ ئاڭلىغان، لېكىن ئەكسىچە، فىلىپ ئۆزى ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغان، دەپ ئاڭلىغان.

ــ ناھايىتى توغرا، لېكىن جانابىي سۈيدرىگايلوفنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز زۇلمى ۋە قىيناقلىرى ئۇنى ئۆلۈۋېلىشقا، توغرىراقى ئۆلۈۋېلىش نىيىتىگە كېلىشكە مەجبۇر قىلغان.

ــ بۇنىڭدىن خەۋىرىم يوق ئىكەن، ــ سوغۇقلا جاۋاب بەردى دونيە، ــ مەن ئۇ ئادەمنىڭ بەزىبىر تولىمۇ غەلىتە ھېكايىلىرىنى ئاڭلىغان، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، فىلىپ دېگىنى گۇمانخورلۇق كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئائىلىۋى پەيلاسوپمىش. چاكارلار ئۇنى «تولا ئوقۇپ كاللىسى ئېلىشىپ كەتكەن» دېيىشەتتى. ئۇ جانابىي سۈيدرىگايلوفنىڭ دۇمبالىشغا ئەمەس، ئاساسلىقى باشقىلارنىڭ مەسخىرىلىرىگە چىدىيالمايلا ئۆلۈۋالغان. مەن شۇ يەردىكى ۋاقتىمدا، سۈيدرىگايلوف چاكارلارغا ئوبدان مۇئامىلە قىلمىدىغان، چاكارلار ئۇنى فىلىپنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولدى، دەپ ئەيىبلەشسىمۇ، يەنىلا ياخشى كۆرمىدىغان.

ــ ئاۋدوتيە رومانوۋنا، قارىسام سىز نېمىشقىدۇر ئۇنى ئاقلايدىغان بولۇپ قاپسىز، ــ دېدى لۇژىنى ئاغزىنى پۈرۈپ، بىلمەر ـ بىلمەمىس كۈلۈمسىرەپ، ــ دەرۋەقە، ئۇ ناھايىتى زېرەك ئادەم. ئاياللارنى جەلپ قىلالايدۇ، تولىمۇ غەلىتە بىر ھالەتتە ئۆلۈپ كەتكەن بىچارە مارفا پېتروۋنا بۇنىڭغا

ئېچىنىشلىق بىر مىسال بولالايدۇ. مېنىڭ ئۇمىدىم پەقەت سىز بىلەن ئانىڭىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇش. چۈنكى، ئۇ ئادەم شۇبھىسىزكى، سىلەرگە يېڭىدىن چاڭگال سېلىپ باقىدۇ. ماڭا كەلسەك، ئىشەنچىم كاملىكى، ئۇ ئادەم يەنە قەرزدارلارنى تۇتۇپ تۇرۇش ئورنىغا كىرىپ كېتىدۇ. مارفا پېتروۋنا بالىلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا تۇزۇكرەك مۇلۇك قالدۇرۇش نىيىتىدە بولۇپ باقمىغان. ئۇنىڭغا قالدۇرۇلغان تەقدىردىمۇ ئەڭ زۆرۈر، ئانچە بەك پۇلغا يارىمايدىغان، بىرلا خەجلىسە تۈگەپ كېتىدىغان نەرسىلەرنى قالدۇرغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئۇنىڭدەك بەتخەج ئادەمگە ھەتتا بىر يىلغىمۇ يەتمەيدۇ.

— پېتىر پېتروۋىچ، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، — دېدى دونيە، — جانابىي سۈيدىرگايلوف ھەققىدىكى گەپلەرنى بولدى قىلايلى. مېنىڭ يۈرىكىم سىقىلىپ كېتىۋاتىدۇ.

— ئۇ بايا مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن، — دېدى راسكولنىكوف كۈتمىگەندە بىرىنچى قېتىم جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

ھەممەيلەن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى، ھەتتا پېتىر پېتروۋىچمۇ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

— بۇنىڭدىن بىر يېرىم سائەتچە ئىلگىرى ئۇخلاۋاتسام ئۇ كىرىپ مېنى ئويغىتىۋەتتى، ئۆزىنى تونۇشتۇردى، — داۋام قىلدى راسكولنىكوف، — ئۆزىنى خېلى ئەركىن تۇتتى. كەيپىمۇ چاغ. ئۇ مەن بىلەن دوست بولۇپ قېلىشنى ئۈمىد قىلىدىكەن. دونيە، شۇنى دېگەچ ئۆتەي. ئۇنىڭ سەن بىلەن بەكلا كۆرۈشكۈسى بار ئىكەن. شۇڭا مېنىڭ ياردەم قىلىشىمنى ئۆتۈندى. ئۇنىڭ ساڭا دەيدىغان بىر تەكلىپى بار ئىكەن، مەزمۇنىنى ماڭا دەپ بەردى. بۇنىڭ سىرتىدا، ئۇ ماڭا رەسمىي ئۇقتۇردى. مارفا پېتروۋنا ۋاپات بولۇشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى ۋەسىيەتنامىسىدە ساڭا، دونيە، ئۈچ مىڭ رۇبلى بېرىشنى يېزىپ قالدۇرغانىكەن. بۇ پۇل پات ئارىدا قولۇڭغا تېگىدىكەن.

— خۇداغا شۈكۈر ! — ۋاراقلىرىۋەتتى پولخېرىيە

ئالېكساندروۋنا چوقۇنۇپ، ــ دونيه، ئۇنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىل، دۇئا قىل!

ــ ھە، بۇ ئىش راست شۇنداق، ــ دەپ سالدى لۇزېنى.

ــ قېنى دېگىنە، دېگىنە، يەنە نېمە ئىشلار بولدى؟ ــ ئالدىراتتى دونېچكا.

ــ كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئانچە دوللەتمەن ئەمەسلىكىنى، ھەممە يەر ـ زېمىننى باللىرىغا قالدۇرغانلىقىنى، باللىرىنىڭ ھاممىسىنىڭ قېشىدا قالغانلىقىنى دېدى. ئاخىرىدا ئۇ ماڭا يېقىنلا بىر يەردە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى، لېكىن نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيمەن، مەنمۇ سورىمىدىم.

ــ ئۇنىڭ دونېچكاغا قانداقراق، قانداقراق تەكلىپى بار ئىكەن؟ ــ سورىدى قورقۇپ قالغان پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ــ ساڭا دېدىمۇ؟

ــ ھەئە، دېدى.

ــ نېمىلەرنى دېدى؟

ــ كېيىن دەپ بېرىمەن، ــ راسكولنىكوف گەپتىن توختاپ، چاي ئىچىشكە باشلىدى.

پېتېر پېتروۋىچ سائىتىنى چىقىرىپ قاراپ قويدى.

ــ بىر ئىشنى پۈتكۈزۈشۈم كېرەك ئىدى. سىلەرنىمۇ ئارتۇقچە ئاۋارە قىلماي، ــ قوشۇپ قويدى ئۇ ئۇۋال قىلىنغان ئادەمدەك بىر قىياپەتتە. ئاندىن ئورنىدىن تۇردى.

ــ كەتمەك، پېتېر پېتروۋىچ، ــ دېدى دونيه، ــ سىز مۇشۇ يەردە كەچلىمەكچى ئىدىڭىزغۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە خېتىڭىزدە، ئانام بىلەن بىر ئىش توغرۇلۇق سۆزلەشمەكچىدىم دەپتىكەنسىز.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، ئاۋدوتيە رومانوۋنا، ــ جاۋاب بەردى پېتېر پېتروۋىچ گويا راستتەك، يېڭىباشتىن ئورنىغا ئولتۇرۇپ، لېكىن شىلەپىسى يەنىلا قولىدا ئىدى، ــ مەن ھەقىقەتەن سىز بىلەن ۋە مۆھتەرەم ئانىڭىز بىلەن بەزىبىر ئىنتايىن مۇھىم ئىشلار توغرۇلۇق سۆزلىشىۋالماقچىدىم. لېكىن، ئاكىڭىز

سۆيدىرىگايلوفىنىڭ تەكلىپىنى مېنىڭ ئالدىمدا دېيىشنى خالىمىغانىكەن، دېمەك مەنمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئۇ ئىشلارنى... باشقىلارنىڭ ئالدىدا... دېيىشنى خالىمايمەن... ھەم دېيەلمەيمەن... ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىلەر مېنىڭ ئاساسلىق ھەم سەممىي ئىلتىماسىمنى ئادا قىلماپسىلەر...

لۇزىنى ئۆزىگە قاتتىق ئازار يېگەن كىشىدەك تۇس بەردى، ئاندىن سۆرلۈك بىر ھالەتتە جىم بولۇپ قالدى.

— سىز ئۇچراشقان چېغىمىزدا ئاكىڭىز قاتناشمىسۇن، دەپ ئىلتىماس قىپتىكەنسىز. بۇنى مەن ئۆز خاھىشىم بويىچە ئادا قىلمىدىم، — دېدى دونيە، — سىز خېتىڭىزدە ئاكىڭىز مېنى ھاقارەتلىدى، دەپ يېزىپسىز. مېنىڭچە، بۇ ئىشنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشىڭىز، ئاندىن ئىككىڭلار يارىشىپ قېلىشىڭلار كېرەك. ئەگەر رودىيە سىزنى ھەقىقەتەن ھاقارەتلىگەن بولسا، ئۇ ھالدا ئۇ سىزدىن كەچۈرۈم سورىشى كېرەك ۋە كەچۈرۈمۇ سورايدۇ.

پېتېر پېتروۋىچ شۇ ئانلا قۇرۇق ھەيۋىگە ئۆتتى.

— بەزىبىر ھاقارەتلەرنى، ئاۋدوتيە رومانوۋنا، ھەرقانچە ئاق كۆڭۈل بولسىڭىزمۇ، بەزىبىر ئۇنتۇيالمايسىز. ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بولىدۇ، شۇ چەكتىن ئېشىپ كېتىش خەتەرلىك. چۈنكى، چەكتىن بىر ئېشىپ كەتكەندىن كېيىن، ئارقىغا قايتىش مۇمكىن ئەمەس.

— پېتېر پېتروۋىچ، مەن سۆزۈمدە باشقا بىر نەرسىنى كۆزدە تۇتقان، — دېدى دونيە ئازراق تاقەتسىزلىك بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — شۇنى ئېنىق چۈشىنۈۋېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، بىزنىڭ پۈتكۈل كېلەچىكىمىز مۇشۇ ئىشنىڭ ھازىرلا ھەل بولۇش ـ بولماسلىقىغا، مۇمكىنقەدەر تېزرەك يارىشىش ـ يارىشالماسلىقىڭلارغا باغلىق. گېپىمنىڭ بېشىدىلا مەن سىزگە گەپنىڭ توغرىسىنىلا دېدىم. مەن بۇ ئىشقا باشقىچە مۇئامىلە قىلالمايمەن. ئەگەر سىز ماڭا ئاز ـ تولا ھۆرمەت قىلسىڭىز، ئۇ

هالدا، قانچىلىك قىيىن بولسىمۇ، بۇ ئىشنى بۈگۈن ئاياغلاشتۇرۇشكىز كېرەك. سىزگە يەنە بىر قېتىم دەپ قويىاي، ئەگەر ئاكام تۇغرا قىلمىغان بولسا، ئۇ سىزدىن كەچۈرۈم سورايدۇ.

— ئاۋدوتيە رومانوۋنا، مەسىلىنى مۇنداق قويۇۋاتقانلىقىڭىز - دىن قاتتىق ھەيران بولۇۋاتىمەن، — دېدى لۇزىنى بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ، — مەن سىزنى قەدىرلەيمەن، سىزنى جېنىمدىن ئەزىز كۆرىمەن دېسەمۇ بولىدۇ. لېكىن، شۇنداقلا ئائىلە ئەزالىرىڭىزدىن بىرەرىنى ياقتۇرماسلىقىم تامامەن مۇمكىنغۇ. سىز بىلەن توي قىلالىشمىنى بەختىم دەپ بىلسەمۇ، قوشۇلغىلى بولمايدىغان مەجبۇرىيەتنى ئۈستۈمگە ئالالمايمەن.

— ئا - ئا، بولدى قويۇڭە ئۇنداق تاۋى نازۇكلۇقىڭىزنى، پېتىر پېتروۋىچ، — دېدى دونيە ئاچچىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئەقىللىك، ئالىيجاناب ئادەمدەك ئىش قىلىڭ. مەن سىزنى بۇرۇندىنلا شۇنداق ئادەم دەپ قاراپ كەلگەن، ھازىرمۇ شۇنداق دەپ قارايمەن. مەن سىزگە رەسمىي يوسۇندا ماقۇل بولغان. مەن سىزنىڭ لايىقىڭىز. بۇ ئىشتا ماڭا ئىشىنىڭ، مېنىڭ ئادىل ھۆكۈم قىلالايدىغانلىقىمغا ئىشىنىڭ، گۇۋاھچىلىقنى ئۆزلۈكىدىن ئۈستۈمگە ئېلىشىم ئاكام ئۈچۈنمۇ، سىز ئۈچۈنمۇ ئوخشاشلا كۈتۈلمىگەن ئىش. خېتىڭىزنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنى ئۇچرىشىشىمىزدا بىللە بولۇشنى ئۆتۈنۈپ چاقىرىپ كەلدىم. ئەمما، مۇددىئايىمنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرمىدىم. شۇنى چۈشىنىشىڭىز كېرەككى، ئەگەر ئىككىڭلار يارىشالمىساڭلار، ئۇ ھالدا مەن ئىككىڭلاردىن بىرىڭلارنى تاللاشقا مەجبۇر بولىمەن؛ يا سىزگە تۇرمەن، يا ئاكامغا تۇرمەن. بۇ مەسىلە ئۇنىڭ جەھەتتىدىنمۇ، سىزنىڭ جەھەتىڭىزدىنمۇ ئوخشاش. مېنىڭ تاللاشتا خاتالاشقۇم يوق، شۇنداقلا خاتالاشماسلىقىم كېرەك. سىزنى دېسەم، ئاكام بىلەن مۇناسىۋىتىمنى ئۈزۈشۈم كېرەك، ئاكامنى دېسەم، سىز بىلەن

مۇناسىۋەتىمىنى ئۆزۈشۈم كېرەك. مانا ئەمدى مەن شۇنى بىلمەكچى، شۇنداقلا چوقۇم بىلىلەيمەن. ئۇ مېنىڭ ئاكامۇ ـ ئەمەسمۇ؟ سىزگە كەلسەك، مېنى ياخشى كۆرمەسسىز ـ كۆرمەمسىز، مېنى قەدىرلەمسىز ـ قەدىرلىمەمسىز، سىز مېنىڭ ئېرىممۇ ـ ئەمەسمۇ؟

ـــ ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، ـــ دېدى لۇزىنى ئاغرىنىپ، ـــ گەپلىرىڭىز مەن ئۈچۈن ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك، سەل ئاشۇرۇپراق ئېيتسام، سىز بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە تۇتقان ئورنۇمنىڭ شەرىپىدىن ئېيتقاندا، گەپلىرىڭىز ھەتتا خىلىلا ئەلەم قىلدى. ئادەمنى خاپا قىلىدىغان، غەلىتە سىلىشتۇرۇشىڭىزنى، مېنى بىر تەكەببۇر ياش بىلەن ئوخشاش ئورۇنغا قويغانلىقىڭىزنى دېمەيلا قويساي، سىز يەنە ماڭا بەرگەن ۋەدىڭىزدىن يېنىۋېلىشىڭىز مۇمكىنلىكىنى ئېيتتىڭىز. سىز «يا سىزگە تۇرمەن، يا ئۇنىڭغا تۇرمەن» دېدىڭىز. دېمەك، بۇنىڭدىن مېنىڭ نەزىرىڭىزدە ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىمنى كۆرگىلى بولىدۇ... مەن ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت ۋە... مەجبۇرىيىتىم يۇزىسىدىن، بۇنىڭغا يول قويالمايمەن.

ـــ نېمە دەۋاتىسىز؟ ـــ ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى دونيە، ـــ مەن سىزنى مۇھىملىقتا بۇگۈنگىچە ھاياتىمدا ئەڭ قىممەتلىك بولۇپ كەلگەن، ھازىرغىچە پۈتكۈل ھاياتىمنى تەشكىل قىلغان نەرسىلەر بىلەن تەڭ ئورۇندا قويسام، سىز يەنە مېنى تۆۋەن كۆردىڭىز، دەپ مەندىن ئاغرىنىۋاتىسىزغۇ!

راسكولنىكوف گەپ ـ سۆز قىلماي زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى. رازۇمىخىن تىترەپ كەتتى. لېكىن، پېتىر پېتروۋىچ بۇ گەپلەرنى قوبۇل قىلمىدى، ئەكسىچە ئۇ مۇشۇ مۇنازىرىنى ياقتۇرۇپ قالغاندەك، تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەپ، بارغانسېرى ھاياجانلانماقتا ئىدى.

ـــ سىزنىڭ كەلگۈسىدىكى ئۆمۈرلۈك جۇپتىڭىزگە، ئېرىڭىزگە بولغان مۇھەببىتىڭىز ئاكىڭىزغا بولغان

مۇھەببەتكەزنى بەسەپ چۇشۇشى كېرەك، ــ دېدى ئۇ نەسىھەت تەلەپپۇزىدا گەپ قىلىپ، ــ مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، مەن ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرالمايمەن... گەرچە مەن بايا كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى ئاكىكزنىڭ ئالدىدا دېيىشنى خالمايمەن ۋە دېيەلمەيمەن، دېگەن بولسامۇ، ھامىنى كەلگەنكەنمەن، مۇھتەرەم ئانىكزدىن ئىنتايىن مۇھىم ۋە مېنى ئىنتايىن سەتچىلىككە قويغان بىر ئىشنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشنى ئۆتۈنمەي تۇرالمايمەن، ئوغلىكز، ــ دېدى ئۇ پولخېرىيە ئالبكساندروۋناغا مۇراجىئەت قىلىپ، ــ تۇنۇگۈن جانابي راسوتكىنىڭ ئالدىدا (ياكى... شۇنداقراقمۇ دەيمەن؟ كەچۈرۈڭ، فامىلىكزنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن)، ــ ئۇ رازۇمىخىنغا قاراپ ئەدەپ بىلەن باش لىكشتىپ قويدى، ــ ماڭا ھاقارەت قىلدى، مېنىڭ قەھۋە ئىچىپ ئولتۇرۇپ قىلىشقان خۇسۇسي پارىكمىزدا سىزگە دېگەن بىر پىكرىمنى بۇرمىلىدى. شۇ چاغدا مەن: مېنىكچە، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ جاپاسىنى تارتقان نامرات قىزغا ئۆيلىنىش ئەر ـ خوتۇنچىلىق مۇناسىۋىتىدىن ئېيتقاندا، بايىاشاتلىقتا چوڭ بولغان قىزغا ئۆيلەنگەنگە قارىغاندا پايدىلىقراق. چۈنكى، بۇ ئەخلاقسي جەھەتتىن تېخىمۇ پايدىلىق، دېۋىدىم. ئوغلىكز بۇ گەپىمنىڭ مەنىسىنى قەستەن ئەقىلگە سىغمىغۇدەك دەرىجىدە مۇبالىغىلەشتۇرۇپ، مېنى نىيىتىڭ دۇرۇس ئەمەس، دەپ ئەيىبلىدى. مېنىكچە، ئۇ سىز يازغان خەتكە ئاساسلىنىپ شۇنداق قىلدى. پولخېرىيە ئالبكساندروۋنا، ئەگەر سىز مېنى: ياق، ئۇنداق ئەمەس، دەپ قايىل قىلالىغان، مېنى زور دەرىجىدە خاتىرجەم قىلالىغان بولسىكىز، ئۇ ھالدا ئۆزۈمنى بەختلىك ھېسابلىغان بولاتتىم. شۇنى دەپ بەرگەن بولسىكىز، سىز رودىئون رومانوۋىچقا يازغان خېتىكىزدە مېنىڭ گېپىمنى ئۇنىكغا قانداقراق يەتكۈزۈۋىدىكىز؟

ــ ئېسىمدە يوق، ــ دېدى پولخېرىيە ئالبكساندروۋنا تەمتىرەپ قېلىپ، ــ مەن گېپىكزنى ئۇنىكغا ئۆزۈمنىڭ

چۈشەنگىنىم بويىچە يەتكۈزگەن. بىلمىدىم، رودىئون سىزگە نېمە دېدىكىن، ئېھتىمال ئۇ بەزى گەپلەرنى ئاشۇرۇۋەتكەندۇ.

— ئۇنىڭغا سىز ئۆگەتمىسىڭىز، ئۇ ئاشۇرۇۋەتمەس ئىدى.

— پېتېر پېتروۋېچ، — دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۆزىنى توتۇۋېلىپ، — بىز بۇ يەرگە كەلدۇق. مانا شۇنىڭ ئۆزىلا دونيە ئىككىمىزنىڭ گېپىڭىزنى يامىنىغا جورۇمىغانلىقىمىزنى تولۇق ئىسپاتلىيالايدۇ.

— ئانامنىڭ دېگىنى توغرا، — تەستىقلىدى دونيە.

— ئۇ... ئۇنداقتا، يەنە مەن خاتا قىلىپتىمەن ـ دە، — خاپا بولدى لۇزىنى.

— پېتېر پېتروۋېچ، سىز ھەمىشەم رودىئوننى ئەيىبلەيسىز. لېكىن، ئۆزىڭىز يېقىندىلا يازغان خېتىڭىزدە، ئۇ توغرۇلۇق قاملاشمىغان گەپلەرنى يېزىپسىز، — قوشۇپ قويدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا غەيرەتكە كېلىپ.

— خېتىمدە ئاللىقاندىق قاملاشمىغان گەپلەرنى يازغانلىقىم ئېسىمدە يوق.

— يېزىپسىز، — دېدى راسكولنىكوف كەسكىنلىك بىلەن لۇزىنىغا قايرىلىپ قارىمايلا، — سىز خېتىڭىزدە، مېنى پۇلنى ھارۋىنىڭ تېگىدە قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ خوتۇنىغا ئەمەس (ئەمەلىيەتتە مەن پۇلنى شۇنىڭغا بەرگەن)، بەلكى ئۇنىڭ قىزىغا (تاكى تۇنۇگۈنگىچە مەن ئۇ قىزنى كۆرۈپ باقمىغان) بەردى، دەپسىز. سىز خەتتە بۇ گەپلەرنى تۇغقانلىرىم بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامغا نىزا سېلىش ئۈچۈن يازغان. شۇڭلاشقا سىز ئۆزىڭىز تونۇمايدىغان بىر قىزنىڭ پەزىلىتىنى پەسكەش گەپلەر بىلەن تەرىپلەپسىز. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى پەسكەشلىك ۋە پىتنىخورلۇقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

— كەچۈرۈڭ، جاناب، — جاۋاب بەردى لۇزىنى ئاچچىقىتا بوغۇلۇپ تىترەپ، — مەن خېتىمدە پەزىلەتلىرىڭىزنى ۋە قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىڭىزنى بايان قىلغان بولسام، بۇنى

سىڭلىڭىز بىلەن ئانىڭىزنىڭ تەلىپىگە بىنائەن شۇنداق قىلدىم. ئۇلارغا سىزنى قانداق ئىزدەپ تاپقانلىقىمنى، سىزنىڭ مەندە قانداق تەسىرات قالدۇرغانلىقىڭىزنى تەسۋىرلەپ بەردىم. خېتىمدىكى سىز دېگەن گەپلەرگە كەلسەك، قېنى ئۇنىڭدىن بىرەر ئېغىز قاملاشمىغان گەپنى تېپىپ بېقىڭچۇ، مىسالەن دەيلى، پۇلنى ئىسراپ قىلدىڭىزمۇ، قىلدىڭىز، ئۇ ئائىلىدە ناباپ ئادەملەر بارمۇ، بار؛ گەرچە ئۇ بىر بەختسىز ئائىلە بولسىمۇ.

ــ مېنىڭچە، سىز ئۆزىڭىزنى ھەرقانچە قالتىس چاغلىسىڭىزمۇ، يەنىلا ئۆزىڭىز ھۇجۇم قىلغان بەختى قارا قىزنىڭ چىمچىلىقىغىمۇ ئەرزىمەيسىز.

ــ دېمەك، سىز ئۇنى ئانىڭىز ۋە سىڭلىڭىز بىلەن باردى ـ كەلدى قىلدۇرۇش نىيىتىدە ئىكەنسىز ـ دە؟

ــ ئەگەر بىلگۈڭىز بولسا، سىزگە دەپ بېرەي، مەن ئاللىبۇرۇن شۇنداق قىلدىم. بۇگۈن ئۇنى ئانام بىلەن دونبېچكانىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزدۇم.

ــ رودىيە ! ــ ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

دونبېچكا قىزىرىپ كەتتى. رازۇمىخىن قوشۇمسىنى تۇردى، لۇزىنى كىنايە ۋە كىبىر بىلەن كۈلۈپ قويدى.

ــ ئۆزىڭىز كۆرۈۋاتىسىز، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، ــ دېدى ئۇ، ــ بۇ ئەھۋالدا يارىشىش مۇمكىنمۇ؟ مەن شۇنداق ئۇمىدتىمەنكى، ھازىر بۇ ئىش مەڭگۈ ئاياغلاشتى ۋە پۈتۈنلەي روشەنلەشتى. مەن ئەمدى ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ ئائىلىۋى بەختتىن ھۇزۇرلىنىشىغا ۋە مەخپىي گەپلەرنى دېيىشۋېلىشىغا توسقۇن بولماسلىق ئۈچۈن، بۇ يەردىن كېتىمەن، ــ ئۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە شىلەپىسىنى قولىغا ئالدى، ــ لېكىن كېتىش ئالدىدا، ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ سىلەرگە بىر ئېغىز گەپمىنى دەپ قويايي، بۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق ئۇچرىشىشقا ياكى ياراشتۇرۇشقا دەپ تۇرايلى، مېنى ئىككىنچى ئىشتىراك قىلدۇرمىغايسىزلەر. مەن سىزدىن شۇنى ئالاھىدە ئىلتىماس

قىلماقچىمەنكى، مۆھتەرەم پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، بولۇپمۇ مېنىڭ ئۇ خېتىم باشقىلارغا ئەمەس، سىزگە ئاتاپ يېزىلغانىدى.

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ ئازراق ئاچچىقى كەلدى.

— پېتېر پېتروۋىچ، سىز بىزنى پۈتۈنلەي ئۆز ئىلكىڭىزگە ئېلىۋالماقچىدەك قىلىسىزغۇ. نېمىشقا سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلمىغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبىنى دونېچكا چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. ئۇنىڭ نىيىتى توغرا. سىز بولسىڭىز خېتىڭىزنى خۇددى ماڭا بۇيرۇق بېرىۋاتقاندەك يېزىپسىز. ئەجەبا بىز سىزنىڭ ھەربىر ئارزۇيىڭىزنى خۇددى بۇيرۇق سۈپىتىدە ئىجرا قىلىشىمىز كېرەكمىدى؟ سىزگە ئېيتسام، سىز دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، بىزگە ئالاھىدە تۈزۈت بىلەن سىپايە مۇئامىلە قىلىشىڭىز كېرەك ئىدى. چۈنكى بىز سىزگە ئىشىنىپ، ھەممە نەرسىمىزنى تاشلاپ بۇ يەرگە كەلدۇق. شۇڭلاشقا بىز ئەسلىدىمۇ پۈتۈنلەي دېگۈدەك سىزنىڭ ئىلكىڭىزگە چۈشۈپ قالغان.

— بۇ گېپىڭىز ئانچە توغرا بولمىدى، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، بولۇپمۇ ھازىر، مارفا پېتروۋنانىڭ ئۈچ مىڭ رۇبلى بېرىشنى ۋەسىيەت قىلغانلىقى جاكارلانغاندىن كېيىن، مەن بىلەن باشقىچە تەلەپپۇزدا سۆزلىشۋاتقانلىقىڭىزدىن قارىغاندا، بۇ خەۋەر تازىمۇ دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەن ئوخشايدۇ، — زەھەرخەندىلىك بىلەن قوشۇپ قويدى ئۇ.

— مۇشۇ گېپىڭىزدىن قارىغاندا، سىز ھەقىقەتەن بىزنىڭ يار ـ يۆلەكسىز قېلىشىمىزنى ئارزۇ قىلمىدىكەنسىز ـ ھە، — دېدى دونيە دەرغەزەپ بىلەن.

— لېكىن، ئەمدى ھېچبولمىغاندا شۇنىمۇ ئارزۇ قىلالمايمەن، بولۇپمۇ مېنىڭ ئاركادىي ئىۋانوۋىچ سۈندىرىگايلوفنىڭ مەخپىي تەكلىپىنى ئاڭلىشىڭلارغا توسقۇن بولغۇم يوق. ئۇ ئۆز تەكلىپىنى يەتكۈزۈش ھوقۇقىنى ئاكىڭىزغا تاپشۇرۇپتۇ. كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. بۇ تەكلىپ سىزگە نىسبەتەن ئىنتايىن زور، بەلكىم تولىمۇ يېقىملىق ئەھمىيەتكە ئىگە.

— ۋاي خۇدايىمەي ! — ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

رازۇمىخىن ئورندا ئولتۇرالماي قالدى.

— ئۇياتقۇڭ كەلمىدىمۇ شۇ تاپتا، سىكلىم؟ — سورىدى راسكولنىكوف.

— بەكلا ئۇياتقۇم كېلىۋاتىدۇ، رودىيە، — دېدى دونىيە، — پېتېر پېتروۋېچ، چىقىپ كېتىڭ ! — دېدى غەزەپتىن ئاقىرىپ كەتكەن دونيە ئۇنىڭغا بۇرىلىپ.

پېتېر پېتروۋېچ ئىشىكى مۇندىق ئاياغلىشىشنى زادىلا كۆتمىگەن، ئۆزىگە، ئۆزىنىڭ كۇچ ـ قۇدرىتىگە، ئۆز قۇربانلىرىنىڭ ئىلاجسىزلىقىغا ھەددىدىن زىيادە ئىشىنىپ كەتكەن چېغى، شۇڭا ئىشىكى مۇندىق ئاياغلىشىشغا شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى.

— ئاۋدوتيە رومانوۋنا، ئەگەر مەن مۇشۇ بۇيرۇقىڭىز بىلەن مۇنۇ ئىشىكتىن چىقىپ كەتسەم، شۇنى ئوبدان ئويلاپ كۆرۈڭكى، ئەمدى ئەبەدىي يېنىپ كەلمەيمەن. ياخشىراق ئويلىنىپ بېقىڭ ! مەن گەپنى بىرلا قىلىدىغان ئادەم.

— ھەقىقەتەن ئۇياتسىز ئىكەنسىز ! — ۋارقىرىدى دونيە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، — مەن سىزنىڭ يېنىپ كېلىشىڭىزنى ھەرگىز ئۈمىد قىلمايمەن !

— نېمە؟ مۇندىق دەڭ ! — دېدى ئىشىنىڭ مۇندىق ئاياغلىشىشىغا تاكى ئاخىرقى مىنۇتلارغىچە ئىشەنگۈسى كەلمىگەن لۇژىنى چىرقىراپ، شۇڭا شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى قېيىپ قالغانىدى، — مۇندىق دەڭ ! لېكىن شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، ئاۋدوتيە رومانوۋنا، مەن ئېتىراز بىلدۇرىمەن.

— ئۇنىڭغا مۇندىق گەپ قىلغىلى نېمە ھەددىڭىز؟ — ئاچچىقى كېلىپ ئارىغا چۈشتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — نېمىڭىزگە ئېتىراز بىلدۇرەتتىڭىز؟ ئۇنداق قىلغىلى نېمە

هەددىڭىز؟ مەن دونيەمنى سىزدەك بىر ئادەمگە بېرىمەنما؟ چىقىپ كېتىڭ، ئىككىنچى كۆزىمىزگە كۆرۈنمەڭ ! قىلمايدىغان ئىشتىن بىرنى قىلىپ خاتا قىپتۇق، بولۇپمۇ مەن...

— لېكىن... پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — تەلۈلەرچە ھۆركىرىدى لۇزىنى، — ئۆز ۋاقتىدا سىز ۋەدىلىرىڭىز بىلەن پۈت ـ قولۇمنى چۈشەپ قويۇۋەتكەن، مانا ئەمدى ۋەدىلىرىڭىزدىن يېنىۋېلىۋاتىسىز... ئۇنىڭ ئۈستىگە... ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن مۇشۇ ئىشنى دەپ بىرمۇنچە چىقىم تارتتىم.

پېتېر پېتروۋىچنىڭ ئاخىرقى دەۋاسى ئۇنىڭ خاراكتېرىنى تولۇق ئېچىپ بەردى. ئاچچىقىدا تامدەك تاتىرىپ، ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ ئولتۇرغان راسكولنىكوف ئەمدى ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمىدى، ئۇ بىردىنلا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. لېكىن، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ جان ـ پېنى چىقىپلا كەتتى.

— چىقىم؟ نېمە چىقىم؟ بىزنىڭ ھېلىقى ساندۇقىمىزنى دەۋاتامسىز؟ ئۇنى كۆتكۈچى سىزگە پۇل ئالماي، بىكارغا ئەكېلىپ بەردىغۇ. ۋاي خۇدايىم، پۈت ـ قولۇمنى چۈشەپ قويدۇڭلار دېگىنىڭىزنى قانداق قىلاي ! پېتېر پېتروۋىچ، ھوشىڭىزنى يىغىۋېلىڭ. بىز سىزنىڭ پۈت ـ قولىڭىزنى چۈشەپ قويمىدۇق، بەلكى سىز بىزنىڭ پۈت ـ قولىمىزنى چۈشەپ قويدىڭىز !

— بولدى، ئانا، بولدى قىلىڭ، — يالۋۇردى ئاۋدوتيە رومانوۋنا، — پېتېر پېتروۋىچ، قېنى مەرھەمەت، كېتىۋېلىڭ.

— مەنغۇ كېتىمەن، لېكىن ئاخىرقى بىر ئېغىز گېپىمنى دەۋالاي، — دېدى ئۇ، بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك يوقتىپ قويغانىدى، — ئانىڭىز پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ. مەن سىزنى نامىڭىز پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتكەن بىر چاغدا ئېلىش قارارىغا كەلگەن. سىزنى دەپ، جامائەت پىكرىنىڭ بېسىمىغا پەرۋا قىلماي، نامىڭىزنى ئەسلىگە كەلتۈردۇم. شۇڭلاشقا سىزنى مەندىن مىننەتدار بولىدۇغۇ، ھەتتا تەشەككۇر ئېيتىدۇغۇ دەپ ئۇمىد كۈتۈپتىكەنمەن... لېكىن كۆزۈم ئەمدى

ئېچىلدى ! جامائەت پىكرىگە پىسەنت قىلماي بەكمۇ يەڭگىلتەكلىك قىلغانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن...

ــ ئۇنىڭ كاللىسى ئىككىمۇ نېمە؟ ــ ۋارقىرىدى رازۇمخىن لۇزىننىڭ ئەدىپىنى ببرىپ قويماقچى بولۇپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ.

ــ سىز ھەقىقەتەن ئىپلاس، پەسكەش ئادەم ئىكەنسىز ! ــ دېدى دونيە.

ــ بولدى گەپ قىلما ! سەنمۇ جىم تۇر ! ــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف رازۇمخىننى توسۇپ، ئارقىدىن ئۇ لۇزىننىڭ ئالدىغا باردى، ــ چىقىپ كېتىڭ ! ــ دېدى ئۇ ئاستا ۋە دانە ـ دانە قىلىپ، ــ قۇرۇق گەپنى قويۇڭ، بولمىسا...

پېتىر پېتروۋىچ غەزەپتىن تاتارغان ۋە يۈزى قىيسىيىپ كەتكەن بىر ھالەتتە ئۇنىڭغا بىرنەچچە سېكۇنت قاراپ تۇردى ـ ده، بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ قەلبىدە راسكولنىكوفقا نىسبەتەن شۇنچىلىك غەزەپ ۋە ئاداۋەت ئوتى يانماقتا ئىدىكى، بۇ ھال كەمدىن ـ كەم ئادەملەردە ئۇچرايتتى. لۇزىننى ھەممىگە راسكولنىكوف، يالغۇز شۇلا ئەيىبلىك، دەپ قارايتتى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ يەنىلا بۇ ئىش تېخى توغرىلىغىلى بولمىغۇدەك دەرىجىگە يەتمىگەندۇ، بولۇپمۇ گەپ پەقەت ئىككى خانىم ئۈستىدىلا بولسا، ئۇنى توغرىلاش، ھەتتا ئېھتىمالغا «ئىنتايىن، ئىنتايىن» يېقىن، دەپ ئويلىدى.

3

مۇھىمى تاكى ئاخىرقى مىنۇتقىچە ئۇ ئىشنىڭ مۇنداق ئاياغلىشىشىنى ھەرگىزمۇ خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ جىمكى تەھدىت سېلىش، قورقۇتۇش ۋاستىسىنى ئىشقا سالدى ـ يۇ، لېكىن يار ـ يۆلەكسىز بۇ ئىككى نامرات ئايالنى

ئالىقىنىمدىن چىقىپ كېتەر، دەپ ئويلاپمۇ قويمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكى ۋە مۇۋاپىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشى، مەنمەنچىلىكى ئۇنىڭ ئىشەنچىنى كۈچەيتىۋەتكەنىدى. تۆۋەن تەبىقە ئىچىدىن كۆكلەپ چىققان پېتېروۋچ ئۆزىدىن ئۆزى زوقلىنىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەنىدى، ئۆزىنىڭ ئەقلىگە ۋە ئىقتىدارىغا ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرەتتى. بەزىدە ئۆزى يالغۇز قالغان چاغلاردا، ئۇ ھەتتا ئەينەككە قاراپ ئۆزىدىن ئۆزى زوقلىنىپ كېتەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ دۇنيادا جان كۆيدۈرۈپ، پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا سېلىپ تاپقان پۇللىرىنى ھەممىدىن بەكرەك ياخشى كۆرەتتى ۋە ھەممىدىن بەكرەك قەدىرلەيتتى. سەۋەبى پۇل ئۇنىڭغا ئۆزىدىن يۇقىرى تۇرىدىغان ھەممە نېمىنى ئۆزى بىلەن تەڭ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ بېرىدىغاندەك بىلىنەتتى.

پېتېر پېتروۋچ بايا دونيەگە ئەلەم بىلەن يامان نامىڭ پۈر كەتكەندە مەن سېنى خوتۇنلۇققا ئېلىش قارارىغا كەلگەن، دەپ ئەسكەرتتى، ئۇنىڭ بۇ گېپى تامامەن سەممىي گەپ ئىدى. دونيەنىڭ «تۈزكورلۇق»ىغا بولسا، ئۇنىڭ ھەتتا قاتتىق غەزىپى كەلدى. ۋاھالەنكى، دونيەگە ئۆيلىنىش تەلىپىنى قويغاندا، ئۇ ئېقىپ يۈرگەن گەپلەرنىڭ ناھايىتى قۇرۇق غەيۋەت ئىكەنلىكىگە تولۇق ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ بولغان، مارفا پېتروۋنانىڭ ئۆزىمۇ چېپىپ يۈرۈپ ئىزاھلاپ ئۆتكەن، پۈتۈن شەھەر خەلقى دونيەنى قىزغىن ھىمايە قىلغان، ئۇ ئىشنى بولسا، ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەنىدى. ئۇ مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا بىلىپ بولغانلىقىنى ھازىرمۇ ئىنكار قىلمايتتى. لېكىن، ئۇ دونيەنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرۈش قارارىغا كەلگەنلىكىنى يەنىلا ئۆزىچە يۇقىرى باھالايتتى، ھەتتا ئۇنى جاسارەت بىلەن قىلىنغان ئىش دەپ قارايتتى. بايا ئۇ دونيەگە مانا شۇ ئىشنى ئەسلەتكەن چېغىدا، بۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئىنتايىن مەمنۇنىيەت بىلەن ساقلاپ كېلىۋاتقان ئەنە شۇ خىيالىدىن تۇغۇلغان پىكىر ئىدى. ئۆزىنىڭ

مۇشۇنداق جاسارىتىدىن باشقىلارنىڭ نېمىشقا زوق ئالالمايدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا چۈشىنەلمەيتتى. ئۇ راسكولنىكوفنى زىيارەت قىلغاندا شاپائەتچى سۈپىتىدە بېرىپ، قىلغان خەيرخاھلىقلىرىنىڭ شېرىن مېۋىسىنى ئۆزۈشنى، تاتلىق ـ تاتلىق ماختاشلارنى ئاڭلاشنى كۈتكەنىدى. شۇ ۋەجدىن ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، ئۆزىنى قاتتىق ھاقارەتلەنگەندەك، مەردلىك بىلەن قىلغان ساخاۋەتلىرى ئىنكار قىلىنغان ئادەمدەك ھېس قىلماقتا ئىدى.

دونيە ئۇنىڭغا ئىنتايىن زۆرۈر ئىدى، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشنى لۇزىنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئۇ ئۆيلىنىشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدى، توختىماستىن پۇل يىغىپ، ئەنە شۇ كۈنىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتتى. ئۇ خۇش پېئىل، نامرات (چوقۇم نامرات بولۇشى كېرەك)، ئىنتايىن ياش، ئىنتايىن گۈزەل، ئائىلە نەسەبى پاك، ئوقۇمۇشلۇق، ئىنتايىن قورقۇنچاق، نۇرغۇن بەختسىزلىكلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن، ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئالاقزەدە بولۇپ تۇرىدىغان، ئۆزىنى ئۆمۈربويى قۇتقۇزغۇچى نىجاتكارىم دەپ قارايدىغان، ئۇنىڭغا چوقۇنىدىغان، ئىتائەت قىلىدىغان، ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىغان، پەقەت ئۆزىگىلا يۈرىكىدىن ئورۇن بېرىدىغان بىر قىزغا ئۆيلىنىشنى يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ساقلاپ، باشقىلاردىن سىر تۇتۇپ كەلگەنىدى. ئۇ خىزمەت ئارىلىقلىرىدا، جىم ئولتۇرۇپ دەم ئالغان چاغلىرىدا، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان، شادلىققا چۆمدۇرىدىغان شۇ قىز توغرۇلۇق ئويلاپ، تەسەۋۋۇرىدا تۇرلۇك ـ تۇمەن ئاجايىپ مەنزىرىلەرنى يارىتىپ قانچە ـ قانچە شېرىن ئارزۇلارنى قىلغانىدى ! شۇنچە ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۈتكەن ئارزۇسى مانا ئەمدى ئىشقا ئېشىش ئالدىدا تۇراتتى. ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ گۈزەل رۇخسارى ۋە ئوقۇمۇشلۇقلۇقى ئۇنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالغانىدى، ئۇنىڭ يار ـ يۆلەكسىز قېلىشى بولسا، لۇزىنىنىڭ يۈرىكىنى تېخىمۇ

بەكرەك تىترىتىۋەتكەنىدى. ئۇ ھەتتا لۇڭنىنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدىن ئاز - تولا ئېشىپمۇ كېتەتتى. بۇ قىز مەغرۇر، خۇلقلۇق، مېھرىبان ئىدى. ئالغان تەربىيەسى ۋە بىلىمىمۇ ئۆزىنىڭكىدىن يۇقىرى ئىدى (ئۇ بۇنى سېزىپ تۇراتتى)، مانا شۇنداق بىر قىز ئۇنىڭ ھەممەت ۋە شەپقەتلىرىدىن ئۆمۈر بويى قۇللارچە مىننەتدار بولۇپ، ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ چوقۇنۇپ ئۆتۈشى، ئۇ بولسا چەكسىز، تولۇق ھۆكۈمران بولۇپ ئۆتۈشى كېرەك ئىدى !... خۇددى ئالدىن بىلگەنىدەك، ئۇ بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى ئۇزاق ئويلانغان ۋە كۈتكەندىن كېيىن، ئۆز ئىشىنى ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرتىش، تېخىمۇ كەڭ پائالىيەت سورۇنىغا كىرىش قارارىغا كەلگەن. شۇ ئارقىلىق ئاستا - ئاستا تېخىمۇ يۇقىرىراق جەمئىيەتكە كىرىشنى نىشانلىغانىدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان تەشنالىق بىلەن كۈتۈپ كەلگەن ئارزۇسى ئىدى... بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، ئۇ پېتىپربۇرگتا بەختىنى بىر سىناپ باقماقچىدى. ئۇ خوتۇن كىشىنى ۋاستە قىلىپ «نى - نى» ئىشلارنى قىلغىلى بولمىدىغانلىقىنى تازا ئوبدان بىلەتتى. ساھىبجامال، پەزىلەتلىك، ئوقۇمۇشلۇق بىر ئايال ئۆزىنىڭ جازىبدارلىقى بىلەن ئۇنىڭ يوللىرىغا پايانداز بولالايتتى. ئەتراپىغا ئادەم توپلىيالايتتى، شان - شۆھرىتىنى ئاشۇرالايتتى... لېكىن مانا ئەمدى ھەممە ئىش بەربات بولدى ! كۈتمىگەندە يۈز بەرگەن، تولىمۇ قاملاشمىغان بايىقى جېدەل ئۇنىڭغا گويا بېشىغا چاقماق چۈشكەندەك تەسىر قىلدى. بۇ گويا مەنسىز چاقچاققىلا ئوخشايتتى، نېمىدېگەن تېتىقسىزلىق ! ئۇ ناھايىتى جىددەككىنە قىز كۆرىستىپ قويدى، ئۇ ھەتتا گېپىنى تولۇق دېگىلىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى. ناھايىتى ئازراق چاقچاق قىلىپ، گەپنى سەل ئاشۇرۇۋەتكەنىدى، بۇ ئىش ئۇنىڭغا شۇنداق ئېغىر ئاقىۋەت ئېلىپ كەلدى ! ئاخىرىدا ئۇ ئۆز كۆڭلىدە دونىيەنى ياخشى كۆرەتتى ھەمدە ئۆز خىيالىدا ئۇنىڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى، لېكىن بىردىنلا !... ياق ! ئەتىلا، ئەتىلا

ھەممىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك، ئارىنى يېقىنلاشتۇرۇپ، ۋەزىيەتنى ئوڭشاش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئاغزىدىن ئانا سۈتىنىڭ ھىدى كەتمىگەن ھېلىقى تەكەببۇر گۆدەكنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك، ھەممە بالا ـ قازانىڭ بېشى شۇ. ئۇ يۈرىكى سىرقىرىغان بىر ھالەتتە رازۇمىخىننى ئەسلىدى... لېكىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولدى: «ئۇ يىگىت قانداق قىلىپ مېنىڭ خىلىم بولالىسۇن!» لېكىن، ئۇ سۈيدىرىگايلوفتىن راستلا قورقۇپ تۇراتتى... قىسقىسى، ئالدىدا ئۇنى بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىك كۈتمەكتە ئىدى.

ـــ ياق، مەن، ھەممىدىن بەكرەك مەن ئەيىبلىك! ـــ دېدى دونېچكا ئانىسىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ، ـــ مەن ئۇنىڭ پۈتۈنى كۆزلىگەن. لېكىن، قەسەم قىلىمەنكى، ئاكا، ئۇنىڭ مۇنچىۋالا ئەسكى ئادەملىكىنى خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىكەنمەن. ئەگەر بۇرۇنراق بىلگەن بولسام، ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ ئالدانمايتتىم! مېنى ئەيىبكە بۇيرۇما، ئاكا!

ـــ بىزنى خۇدايىم ساقلىدى! بىزنى خۇدايىم ساقلىدى! ـــ پىچىرلىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئاڭسىز ھالدا. ئۇ زادى نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى تېخىچە ئېنىق ئاڭقىرالمايۋاتقاندەك قىلاتتى.

ھەمەيلەن خۇش بولۇپ كەتتى، بەش مىنۇتتىن كېيىن ھەمەيلەن كۈلۈپ كېتىشتى، پەقەت دونېچكالا تۇرۇپلا بايا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ تاتىرىپ كېتەتتى ۋە قاپىقىنى تۇرۇۋالاتتى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بۇ ئىشقا خۇشال بولارمەن، دەپ زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ تېخى ئەتىگەن لۈزىنى بىلەن ئادا ـ جۇدا بولۇشنى دەھشەتلىك ئاپەت دەپ قارىغانىدى. رازۇمىخىن خۇشلۇقىدىن قىن ـ قىنسىغا پاتماي قالدى. ئۇ كۆڭلىدىكى خۇشاللۇقىنى تولۇق ئىپادىلەشكە تېخى جۇرئەت قىلالمىسمۇ، لېكىن يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان بەش

پۇتلۇق تاش ئېلىپ تاشلانغاندەك يەڭگىللەپ، خۇشاللىقىدىن خۇددى بەزگىكى تۇتۇپ قالغاندەك دىر ـ دىر تىترەيتتى. مانا ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ پۇتكۈل ھاياتىنى ئۇلارغا بېغىشلىيالايدۇ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بولالايدۇ... يەنە قانداق ئىشلارنىڭ تەسەۋۋۇرلىرىدىن قورقاتتى، پىكىرلىرىنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى. پەقەت راسكولنىكوفلا تېخىچە ئۆز ئورنىدا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن، ئۆزى ھەتتا پەرىشان ھالەتتە ئىدى. ئۇ ھەممىدىن بەكرەك چىڭ تۇرۇپ لۇژىننى قوغلىۋېتىشنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ، مانا ئەمدى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئۆزى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقتەك ئولتۇراتتى. دونيە ئىختىيارسىز ئاكام تېخىچە مەندىن خاپا ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قورقۇش ئىچىدە ئۇنىڭغا دىققەت قىلماقتا ئىدى.

— سۇدرىگايلوف ساڭا نېمىلەرنى دېدى؟ — سورىدى دونيە ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ.

— ھە، راست، راست ! — خىتاب قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

راسكولنىكوف بېشىنى كۆتۈردى:

— ئۇ ساڭا قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئون مىڭ رۇبلى سوۋغا قىلماقچىكەن، شۇنداقلا مېنىڭ ئالدىمدا سەن بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۈمىد قىلىدىكەن.

— كۆرۈشۈشنى؟ ھەرگىز كۆرۈشمىسۇن ! — ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، — ئۇ دونيەگە پۇل سوۋغا قىلغىلى قانداق جۈرئەت قىلىدىكىنە؟

ئارقىدىن راسكولنىكوف ئۇلارغا ئۆزىنىڭ سۇدرىگايلوف بىلەن نېمىلەرنى دېيىشكەنلىكىنى خالار ـ خالىماس سۆزلەپ بەردى. لېكىن، مارفا پېتروۋنانىڭ روھى ھەقىدىكى گەپلەرنى دېمىدى. چۈنكى، ئۇ كېرەكلىك گەپتىن باشقا ھەرقانداق گەپنى قىلىشتىن بىزار بولۇپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق

گەپلەرنى دەپ ئولتۇرغۇسى كەلمىدى.

ــ سەن نېمە دەپ جاۋاب بەردىڭ؟ ــ سورىدى دونيە.

ــ باشتا ئۇنىڭغا ھېچقانداق گېپىڭنى يەتكۈزمەيمەن دېدىم. ئۇ ئۇنداق بولسا، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن سەن بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ئۇ كاپالەت بېرىپ، ساڭا بولغان ئىلگىرىكى قىزغىنلىقىنىڭ بىر بىشەملىك ئىكەنلىكىنى، ھازىر ساڭا ھېچقانداق ھېسسىياتىنىڭ قالمىغانلىقىنى ئېيتتى... ئۇ سېنىڭ لۇزۇنىغا تېگىشىڭنى خالمايدىكەن... قىسقىسى، ئۇنىڭ گەپلىرى بىر ـ بىرىگە زىت.

ــ رودىيە، ئۇنىڭغا سەن قانداق قارايسەن؟ سېنىڭچە ئۇ قانداقراق ئادەم ئىكەن؟

ــ راستىنى ئېيتسام، ئۇنىڭ نىيىتىنى تازا ياخشى چۈشىنەلمىدىم. ئۇ تۇرۇپ ساڭا ئون مىڭ رۇبلى سوۋغا قىلىمەن، دەيدۇ؛ تۇرۇپ ئۇنچۇالا دۆلەتمەن ئەمەسمەن، دەيدۇ. ئۇ قەيەرگىدۇر بارىمەن دېۋىدى، ئون مىنۇت ئۆتە ـ ئۆتمەي بۇ گېپىنى ئۇنتۇپ قالدى. كېيىن بىردىنلا ئۆيلەنمەكچى بولۇۋاتىمەن، بەزىلەر ماڭا لايىق تېپىۋاتىدۇ. دېدى... ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ كۆزلىگەن مەقسىتى بار، ئاندىن ئۇنىڭ نىيىتى دۇرۇس بولمىسا كېرەك. شۇنداقمىكىن دېسەم، ئەگەر نىيىتى دۇرۇس بولمىسا، ئىشنى مۇنداقسىگە قىلىش تولىمۇ ئەخمەقلىق بولغان بولاتتى... ئەلۋەتتە، سېنىڭ نامىڭدا ئۇنىڭ پۇلىنى رەت قىلىۋەتتىم. قىسقىسى، ئۇ ماڭا بەكلا غەلىتە ئادەمدەك تۇيۇلدى... ھەتتا... ئۇنىڭدا ئاز ـ تولا تەلۋىلىك ئالامەتلىرىنى سەزگەندەك قىلدىم. لېكىن، مەن خاتالىشىۋاتقان بولۇشۇممۇ مۇمكىن. بەلكىم بۇ بىر ئالدامچىلىقتۇر. مارفا پېتروۋنانىڭ ئۆلۈمى ئۇنىڭغا بەك قاتتىق تەسىر قىلغاندەك قىلدۇ.

ــ يا خۇدا، ئۇنىڭ روھىنى تىنچ قويغايسەن! ــ خىتاب قىلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ــ مەن ئەبەدىلئەبەد، مەڭگۈ ئۇنىڭ روھىغا دۇئا قىلىمەن! دونيە، ئەگەر شۇ ئوچ مىڭ رۇبلى

بولمىغان بولسا، بىز ھازىر نېمە ئەھۋالدا قالغان بولار ئىدۇق ! پەرۋەردىگار خۇددى ئاسماندىن تاشلاپ بەرگەندەكلا بولدى ! ئاھ رودىيە، بۇگۈن ئەتىگەن يېنىمىزدا بار - يوق ئۈچ رۇبلىلا پۇلىمىز قاپتىكەن، شۇڭا ئاۋۇ ئادەم بىزگە پۇل بېرىشنى خىيالىغا كەلتۈرگۈچە، ئۆزىمىز پۇل سوراپ يۈرمەيلى دەپ، دونېچكا ئىككىمىز ئۇنىڭ سائىتىنى بىرەر يەرگە گۆرۈگە قويايلىمىكىن، دېيىشۈندۇق.

سۈدرىگايلوفنىڭ پۇل سوۋغا قىلماقچى بولغانلىقى نېمىشقىدۇر دونيەنى قاتتىق ھەيران قالدۇردى. ئۇ تېخىچە خىيالغا چۆكۈپ ئۆرە تۇراتتى.

— ئۇ قانداقتۇر بىرەر دەھشەتلىك ئىشنى ئويلاپ تاپتى ھەرقاچان، — دېدى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىۋاتقاندەك پىچىرلاپ ۋە تېنى شۇركىنىپ كەتتى.

راسكولنىكوف ئۇنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى قورقۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى.

— قارىغاندا، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم كۆرۈشمىسەم بولمىغۇدەك، — دېدى ئۇ دونيەگە.

— ئۇنى كۆزىتىپ تۇرىمىز ! مەن ئۇنى تاپىمەن ! — دېدى رازۇمىخىن جېنىنىڭ بارچە ۋارقىراپ، — مەن ئۇنى ھەر ۋاقىت كۆزىتىپ تۇرىمەن ! شۇنداق قىلىشىمغا رودىيە ئىجازەت بەردى. ئۇ تېخى يېقىندىلا ماڭا: «سىڭلىمنى ھمايە قىل» دېگەن. شۇنداق قىلىشىمغا سىزمۇ ئىجازەت بېرەمسىز، ئاۋدوتيە رومانوۋنا؟

دونيە كۈلۈمسىرەپ قولىنى ئۇنىڭغا سۇندى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىكى بىئارام‌لىق تېخىچە يوقالمىغانىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا سەل قورقۇپراق ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۈچ مىڭ رۇبلىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئۇ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى.

چارەك سائەتتىن كېيىن ھەممەيلەن قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. راسكولنىكوف گەپكە ئارىلاشمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ

گەپلىرىنى خېلى ۋاقتىچە دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇردى. رازۇمىخىن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى.

ـ نېمىشقا، نېمىشقا كېتىمىز دەيسىلەر؟ ـ دېدى خۇشلۇقىدا ئاغزى بېسىلماي گەپ قىلىپ، ـ ئۇ كىچىككىنە شەھىرىڭلاردا نېمە قىلىسىلەر؟ مۇھىمى بۇ يەردە بىللە ئۆتىسىلەر، سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا موھتاج. بىر ـ بىرىڭلارغا شۇنداق موھتاج، مېنىڭ گېپىمنى چۈشىنىڭ! ھېچبولمىغاندا بىر مەزگىل تۇرۇڭلار... مەن سىلەرنىڭ دوستۇڭلار بولاي. مەن سىلەر بىلەن شېرىكلىشىپ ئىشلەي، مانا مەن كېپىل، بىز ئاجايىپ بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىمىز. ماڭا قاراڭلار، مەن سىلەرگە ھەممىنى، پۈتكۈل پىلانىمنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرەي! بۇگۈن ئەتىگەندە، تېخى ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەن چاغدىلا، كاللامغا مۇنداق بىر ئەقىل پىللىدە كېلىپ قالدى: مېنىڭ بىر تاغام بار ـ سىلەرنى ئۇ ئادەم بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويمەن؛ ئۇ تولىمۇ چىقىشقاق، ھۆرمەتكە لايىق بوۋاي ـ مانا شۇ تاغامنىڭ مىڭ رۇبلى سەرمايىسى بار، لېكىن ئۇ ئۆزى نەپىقە ئېلىپ تۇرىدۇ. ئۇ پۇلغا ئۇنىڭ ھاجىتى چۈشمەيدۇ. ئىككى يىل بولدى، ئۇ ماڭا شۇ پۇلنى قەرز ئېلىپ ئىشلەت. پەقەت ئالتە پىرسەنت ئۆسۈم بەرسەڭلا بولىدۇ، دەپ كېلىۋاتقىلى، مەن ئۇنىڭ نىيىتىنى بىلمەن. ئۇ ماڭا يارەدەم بەرمەكچى. بۇلتۇر ئۇ پۇلغا ھاجىتىم چۈشمىگەن، لېكىن بۇ يىل مەن ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ يۈرگەن. شۇ پۇلنى قەرز ئېلىش قارارىغا كېلىپ بولغان. ئەگەر سىلەر ئۇچ مىڭ رۇبلى پۇلۇڭلاردىن مىڭ رۇبلىنى ماڭا قەرز بېرىپ تۇرالىساڭلار، بۇ پۇل ئىشنى باشلىۋېتىشىمىزگە يېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىز بىرلىشىپ كېتىمىز، ئۇنداقتا بىز نېمە ئىش قىلىمىز؟

رازۇمىخىن پىلانلىرىنى بايان قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيتتى. بىزنىڭ كىتاب ساتقۇچىلىرىمىز ۋە نەشرىياتچىلىرىمىز ئۆزلىرى سېتىۋاتقان كىتاب ـ ژۇرناللارنى

تازا ياخشى بىلىپ كەتمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ئادەتتە ئىگىلىك باشقۇرۇشقا ئانچە ماھىر ئەمەس. ۋاھالەنكى، ياخشى كىتابلار تېز سېتىلىدۇ، ئۆزىنىڭ چىقىمىنى قاپلايدۇ، پايدا قىلىپمۇ قالىدۇ، بەزىدە ھەتتا نۇرغۇن پايدا قىلىشى مۇمكىن. رازۇمىخىن ئۆزىمۇ نەشرىياتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىش ئارزۇسىدا ئىدى، ئۇنىڭ باشقىلارغا كىتاب تەرجىمە قىلىپ بېرىۋاتقىنىغا ئىككى يىل بولغانىدى. ئۇ ياۋروپا ئەللىرى تىللىرىدىن ئۇچ تىلنى خېلى پىششىق بىلەتتى. ئالتە كۇننىڭ ئالدىدا، ئۇ راسكولنىكوفقا ئىشنىڭ يېرىمىنى قىلدۇرۇش ۋە ئالدىن بېرىلگەن قەلەم ھەققىدىن ئۇچ رۇبلىنى ئالدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا نېمىس تىلىنى «ياخشى بىلمەيمەن» دەپ قويغانىدى. شۇ چاغدا ئۇ يالغان ئېيتقانىدى. ئۇنىڭ يالغان ئېيتۋاتقانلىقىنى راسكولنىكوفمۇ بىلەتتى.

— مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ ئەڭ ئاساسىي ۋاستىسى پۇل ئۆز قولىمىزدا تۇرسا، پۇرسەتنى نېمىشقا قولدىن بېرىپ قويىمىز؟ — دېدى رازۇمىخىن قىزىشىپ، — ئەلۋەتتە، نۇرغۇن ئەجىر قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ، لېكىن بىز كۈچىمىزنىڭ يېتىشىچە قىلىمىز. سىز، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، مەن، ئاندىن رودىئون... ھازىر بەزىبىر كىتابلار ناھايىتى نۇرغۇن پايدا قىلىۋاتىدۇ! ئىشىمىزنىڭ مۇھىم ئاساسى — زادى نېمىلەرنى تەرجىمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلىش. بىز بىللە تەرجىمە قىلىمىز، بىللە نەشر قىلىمىز، بىللە ئۆگىنىمىز، ھەممىنى بىللە قىلىمىز. ھازىرنىڭ ئۆزىدە مەن كېرەككە كېلىمەن، چۈنكى تەجرىبەم بار. ئىككى يىل بولدى، نەشرىيات ساھەسىدىكىلەر بىلەن ئارىلىشىپ كېلىۋاتىمەن. ئۇلارنىڭ جىمىكى نازۇك يەرلىرىنى ئوبدان بىلىمەن. گېپىمگە ئىشىنىڭلار، بۇ ئۇنچىۋالا تەس ئىشمۇ ئەمەس! ئاغزىمىزغا كەلگەن ئاشنى نېمىشقا، نېمىشقا يېمەيمىز؟ بىلىمەن، شۇنداق ئىككى - ئۇچ كىتاب بارىكى — بۇنى ھازىرغىچە سىر قىلىپ

ساقلاپ كېلىۋاتىمەن ــ ئۇلارنى تەرجىمە قىلىپ بېسىشنى تەكلىپ قىلساملا، ھەربىرىگە گەپ يوق يۈز رۇبلىدىن بېرىدۇ. شۇنىڭدىن برسىنى ھەتتا بەش يۈز رۇبلى بەرگەن تەقدىردىمۇ بىرەرىگە نەشر قىلىشنى تەكلىپ قىلمىغان بولاتتىم. سىلەر قانداق ئويلايسىلەر؟ ئەگەر مەن بىرەر نەشرىياتچىغا دېسەم، ئۇ ھەتتا ئارىسالدى بولۇشى مۇمكىن. ئۇلار شۇنداق ئەخمەق نېمىلەر تۇرسا ! ئەمەلىي ئىگىلىك ئىشلىرى جەھەتتىكى ئاۋارىچىلىكلەرنى ــ بېسىش، قەغەز، سېتىش دېگەندەك ئىشلارنى ماڭا تاپشۇرۇڭلار، مەن بۇ ئىشلارنىڭ يولىنى بىلىمەن ! ئىشنى ئاستا ــ ئاستا باشلايمىز، تەدرىجىي كېڭەيتىمىز، ھېچبولمىغاندا شۇنىڭ بىلەن قورسىقىمىزنى باقالايمىز. سالغان دەسمايىمىزنى قانداقلا قىلىپ بولسۇن قايتۇرۇۋالالايمىز.

دونيەنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

ــ سىز دېگەن ئىشنى مەن بەك قۇۋۇەتلەيمەن، دىمىترىي پروكوۋېچ، ــ دېدى ئۇ.

ــ راستىمنى ئېيتسام، مەن بۇ ئىشنى زادى چۈشەنمەيمەن، ــ گەپكە قوشۇلدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا، ــ بەلكىم بۇ ياخشى ئەقىلدۇر. لېكىن، يەنىلا خۇدا ئۆزى بىلىدۇ دېيىلەيمەن. بۇ بىر يېڭى ئىش ئىكەن. ھەممىمىز بىلمەيدىكەنمىز. ئەلۋەتتە، بىز مۇشۇ يەردە قالىمىز. ھېچبولمىغاندا بىر مەزگىل تۇرىمىز...

ئۇ رودىيەگە قاراپ قويدى.

ــ ئاكا، سىزنىڭچە قانداق؟ ــ سورىدى دونيە.

ــ مېنىڭچە، ئۇ ناھايىتى ياخشى ئويلاپتۇ، ــ جاۋاب بەردى ئۇ، ــ ئەلۋەتتە، ئاللىقانداق دۆكان توغرۇلۇق ئويلىشىشقا ھازىر تېخى بالدۇر. لېكىن، بەش ــ ئالتە كىتاب چىقىرىش ھەقىقەتەن مۇمكىن. يەنە كېلىپ بۇ ئىش مۇڭۇپپەقىيەت قازىنىدۇ. مەن ئۆزۈمۇ بېسىلسىلا بازار تاپالايدىغان بىر كىتابنى بىلىمەن. ئۇنىڭ كەسپىي ئىشلارنى يۈرگۈزۈش ئىقتىدارىغا كەلسەك،

ئۇنىڭدىن شۇبھىلىنىش ھاجەتسىز؛ ئۇ كەسىپ ئەھلى... ئىشقىلىپ كېيىن مەسلىھەتلەشكىلى ۋاقىت تاپالايسىلەر...

— ھوررا ! — ۋارقىردى رازۇمىخىن، — ئەمدى ماڭا قاراڭلار، مۇشۇ بىنانىڭ ئۆزىدە مۇشۇ ئۆيلەرنىڭ غوجايىنىغا قاراشلىق بىر ئۆي بار. ئۇ مۇنۇ ئۆيلەرگە تۇتاشمايدىغان ئايرىم ئۆي، ئۈچ ئېغىزلىق، جاھازلىرىمۇ بار، ئىجارە ھەققىمۇ قىممەت ئەمەس. ۋاقتىنچە شۇ ئۆينى ئىجارىگە ئېلىڭلار. ئەتىلىككە مەن سائەتنى گۆرۈگە قويۇپ، پۇلنى ئەكېلىپ بېرەي، شۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش ھەل بولىدۇ. مۇھىمى سىلەر ئۈچۈڭلار بىللە تۇرالايسىلەر، رودىيەمۇ سىلەر بىلەن بىللە تۇرىدۇ... نەگە بارىسەن، رودىيە؟

— نېمە بولدۇڭ. رودىيە، ھازىرلا كېتەمسەن؟ — سورىدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا چۆچۈپ.

— مۇشۇنداق بىر چاغدا ! — ۋارقىردى رازۇمىخىن.

دونيە ئاكىسىغا ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى. ئۇ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ، قالپىقىنى قولىغا ئېلىپ بولغانىدى.

— تەلەپپۇزۇڭلاردىن مېنى خۇددى گۆرۈمگە ئۇزىتىپ قويۇۋاتقاندەك ياكى مەن بىلەن ۋىدالىشىۋاتقاندەكلا پۇراق چىقىدىغۇ، — دېدى ئۇ بىرئاز ئەجەبلىنىپ.

ئۇ كۈلگەندەك قىلدى، لېكىن كۈلكىسى كۈلكىگە ئوخشىمايلا قالدى.

— كىم بىلىدۇ، بۇ بىزنىڭ ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈشىمىز بولۇپ قالامدۇ تېخى... — كۈتمىگەندە قوشۇپ قويدى ئۇ.

راسكولنىكوف بۇنى ئەسلىي ئىچىدە ئويلىغانىدى، لېكىن نېمىشقىدۇر دەپ سالدى.

— نېمە بولدى ساڭا؟ — ۋارقىرىۋەتتى ئانىسى.

— رودىيە، نەگە كېتىۋاتىسەن؟ — سەل ئەجەبلىنىش تەلەپپۇزىدا سورىدى دونيە.

— ھېچنېمە، ئازراق جىددىي ئىشىم بار ئىدى، — مۇجمەل

جاۋاب بەردى ئۇ گويا نېمە دېيىش توغرىسىدا بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقاندەك. لېكىن، ئۇنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىدىن ئاللىقانداقتۇر بىر ئىش توغرۇلۇق ئېنىق بىر قارارغا كېلىپ بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— مەن سىلەرگە دېمەكچىدىم... مۇشۇ يەرگە كېلىۋاتقان چاغدىلا... سىزگە دېمەكچىدىم ئانا، ساڭىمۇ دونيە، بىز ياخشىسى بىر مەزگىل بۆلەك ـ بۆلەك تۇرايلى، مېنىڭ تازا مىجەزىم يوق، كۆڭلۈمۇ ئارامىدا ئەمەس... مەن كېيىن كېلىمەن، ئۆزۈم كېلىمەن، كەل... كەلگۈدەك بولغاندا، سىلەرنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن. سىلەرنى ياخشى كۆرىمەن !... مېنى ئۆز ھالىمغا قويۇڭلار ! ئۆزۈم يالغۇز تۇراي ! مەن ئاللىبۇرۇنلا شۇ قارارغا كەلگەن... بۇرۇنلا شۇ قارارغا كېلىپ بولغان... بېشىمغا مەيلى نېمە كۈن كەلسۇن، مەيلى ئۆلەي ياكى تىرىك بولاي. ئۆزۈمنىڭ يالغۇز ئۆتكۈم بار. مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭلار. شۇنداق قىلغىنىمىز تۈزۈك... مېنى ئىزدەپ ـ سوراپمۇ يۈرمەڭلار. لازىم تېپىلغاندا، ئۆزۈم كۆرگىلى كېلىمەن ياكى... چاقىرتىمەن. بەلكىم يەنە ھەممە ئىش جايىدا بولۇپ كېتەر !... لېكىن ھازىرچە، ئەگەر مېنى ياخشى كۆرسەڭلار، مېنى ئىزدىمەڭلار... بولمىسا، سىلەرنى ئۆچ كۆرۈپ قالىمەن. سىزنىڭ تۇرۇپتىمەن... ئەلۋىدا !

— ۋاي خۇدايىم ! — ۋارقىرىۋەتتى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا.

ئانىسىمۇ، سىڭلىسىمۇ قاتتىق قورقۇپ كەتتى. رازۇمخىنمۇ قورقۇپ قالدى.

— رودىيە، رودىيە يارىشىپ قالايلى، ئىلگىرىكىدەك ئۆتۈپرەيلى! — دېدى بىچارە ئانا.

راسكولنىكوف ئالدىرىماي ئاستا ئىشىك تەرەپكە بۇرالدى. يەنە ئالدىرىماي تاشقىرىغا قاراپ ماڭدى. دونيە ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى.

— ئاكا، ئانامغا بۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ؟ — دېدى ئۇ

پىچىرلاپ، غەزەپلەنگىنىدىن كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

— ھېچقىسى يوق، مەن كېلىمەن. سىلەرنى كۆرگىلى كېلىمەن! — دېدى راسكولنىكوف پەس ئاۋازدا غىڭشىپ، گويا ئۆزىنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى تازا ئاڭقىرالمايۋاتقاندەك قىلىپ، ئارقىدىن ئۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

— ھۇ رەھىمسىز، باغرى تاش شەخسىيەتچى! — ۋارقىرىۋەتتى دونيە.

— ئۇ رەھىمسىز ئەمەس، سارائ. ئۇ ئەقلىدىن ئېزىپتۇ! ئەجەبا سىز سەزمىدىڭىزمۇ؟ ئەگەر ئۇنى شۇنداق دېسىڭىز، ئۆزىڭىز راست رەھىمسىز بولۇپ قالىسىز! — دېدى رازۇمىخىن دونيەنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، قۇلىقىغا قىزغىنلىق بىلەن پىچىرلاپ.

— مەن ھازىرلا كېلىمەن، — دېدى ئۇ قورقۇپ كېتىپ چالا ئۆلۈك بولۇپ قالغان پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ قارىپ، ئارقىدىن يۈگۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

راسكولنىكوف دەھلىزنىڭ ئايىغىدا ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

— سېنىڭ يۈگۈرۈپ چىقىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم، — دېدى ئۇ، — ئۇلارنىڭ يېنىغا قايتىپ كەت. ئۇلار بىلەن بىللە بول... ئەتىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە بول... مەڭگۈ بىللە بول. مەن... كېلىشىم مۇمكىن... ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئەلۋىدا!

ئۇ خوشلاشقىلى قولىنى بەرمەي، رازۇمىخىننىڭ تاشلاپ ماڭدى.

— سەن نەگە كېتىۋاتىسەن؟ نېمە بولدۇڭ؟ زادى نېمە بولدۇڭ؟ مۇشۇنداق قىلساڭ بولامدۇ؟ — دېدى رازۇمىخىن تىت-تىت بولۇپ غودۇڭشىپ.

راسكولنىكوف يەنە توختىدى.

— مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئىشنى مەندىن سورىغۇچى بولما. ساڭا بېرىدىغان جاۋابىمۇ يوق... مېنى ئىزدىمە. بۇ يەرگە بەلكىم يەنە كېلەرمەن... مېنى

تاشلا، لېكىن ئۇلارنى... تاشلىۋەتمە. گېپىمنى ئۇقتۇڭمۇ؟

دەھلىز ناھايىتى قاراڭغۇ ئىدى. ئۇلار دەھلىزگە قويۇلغان چىراغقا يېقىن جايدا تۇراتتى. بىرپەس ھەر ئىككىلىسى گەپ ـ سۆز قىلماستىن بىر ـ بىرىگە قاراپ تۇرۇشتى. رازۇمىخىن شۇ بىر مىنۇتتىكى تەسىراتىنى ئۆمۇربويى ئۇنتۇيالمىدى. راسكولنىكوفنىڭ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى ئۇنىڭغا مىختەك قادىلىپ قاراپ تۇراتتى، بۇ قاراش بارغانسېرى كۈچەيىپ، ئۇنىڭ قەلبىگە، ئېڭىغا ئىچكىرىلەپ كىرمەكتە ئىدى. رازۇمىخىن بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى. ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاللىقانداقتۇر غەلىتە بىر تۈيغۇ غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ يوقاپ كەتتى... قانداقتۇر بىر پىكىر گويا بىر بېشارەتتەك پىللىدە ئۆتۈپ كەتتى. قانداقتۇر دەھشەتلىك ۋە غۇۋا بىر ئىش بىردىنلا ھەر ئىككىلىسىنىڭ قەلبىدە يوشۇرۇن چۈشىنىش ھاسىل قىلدى... رازۇمىخىنىڭ چىرايى مۇردىنىڭكەك كۆكىرىپ كەتتى.

ـــ ئەمدىغۇ چۈشەنگەنسەن؟ ـــ دېدى كۈتۈلمىگەندە راسكولنىكوف ئازابلىنىڭ دەستىدىن چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ـــ قايتىپ كەت. ئۇلارنىڭ يېنىغا بار، ـــ يەنە بىردىنلا قوشۇپ قويدى، ئارقىدىن ئىتتىك كەينىگە بۇرىلىپ، بىنادىن چىقىپ كەتتى.

مەن شۇ كۈنى ئاخشىمى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى تەسۋىرلىمەكچى ئەمەسمەن، شۇنداقلا رازۇمىخىنىڭ ئانا ـ بالىنىڭ يېنىغا قانداق قايتىپ بارغانلىقىنى، ئۇلارغا قانداق تەسەللى بەرگەنلىكىنى، رودىيە ئاغرىق، ئۇنى ئۆز ھالىغا قويايلى، دېگەنلەرنى چىڭ تۇرۇپ تەشەببۇس قىلغانلىقىنى، رودىيە چوقۇم ھەر كۈنى كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ كەيپىياتى تازا ياخشى ئەمەس، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ زىتىغا تەگمەسلىك كېرەك، مەن ـــ رازۇمىخىن، ئۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالىمەن، ئۇنى دوختۇرغا ـــ ئەڭ ئوبدان دوختۇرغا

كۆرستىمەن، بىرقانچە دوختۇرنى يىغىپ مەسلىھەتنى ئالىمەن، دېگەنلىرىنىمۇ تەسۈرلەپ ئولتۇرمايمەن. قىسقىسى، شۇ ئاخشامدىن تارتىپ، رازۇمىخىن ئۇلارنىڭ ھەم ئوغلى، ھەم ئاكىسى بولۇپ قالدى.

4

راسكولنىكوف توپتوغرا كانال بويىدىكى سونىيە تۇرۇۋاتقان بىناغا قاراپ ماڭدى. ئۇ ئۇچ قەۋەتلىك، يېشىل بويالغان كونا بىنا ئىدى. ئۇ ئاۋۋال دەرۋازىۋەننى تاپتى. ئۇنىڭدىن تىككۈچى كاپېرناۋموفنىڭ قەيەردە تۇرىدىغانلىقىنى چالا ـ پۇچۇق ئۇقتى. ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىن ھېلىقى تار ۋە قاراڭغۇ پەلەمپەينىڭ ئىشىكىنى تېپىپ، ئىككىنچى قەۋەتكە كۆتۈرۈلۈپ، ئىككىنچى قەۋەتنى ھويلا تەرەپتىن تولۇق ئايلىنىپ ئۆتىدىغان دەھلىزگە چىقتى. ئۇ كاپېرناۋموفنىڭكىگە قەيەردىن كىرگىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقالماي قاراڭغۇدا تەمتىلەپ يۈرگىنىدە، ئۇنىڭدىن ئۇچ قەدەملا نېرىدىكى بىر ئىشىك ئېچىلدى. ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقماي ھېلىقى ئىشىكنى چىڭ تۇتۇۋالدى.

ـــ كىم؟ ـــ بىر ئايالنىڭ تەشۋىشلىك ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ مەن... سىزنى ئىزدەپ كەلگەن، ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف، ئۇ تارغىنا دەھلىزگە كىردى. بۇ يەردە قىيسىيىپ كەتكەن شامدانغا قىستۇرۇقلۇق بىر تال شام يېنىپ تۇراتتى، شامدان بولسا كونىراپ جۇلۇقى چىقىپ كەتكەن بىر ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىگە قويۇقلۇق ئىدى.

ـــ سىزمىدىڭىز ! يا پەرۋەردىگار ! ـــ بوشقىنا ۋارقىرىدى سونىيە ۋە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ ئۆيىڭىزگە قەيەردىن كىرگىلى بولىدۇ؟ مۇشۇ يەر بىلەنمۇ؟

راسكولنىكوف قىزنىڭ چىرايىغا قارىماسلىققا تىرىشىپ، دەرھاللا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

بىردەمدىن كېيىن شامنى كۆتۈرۈپ سونيەمۇ ئۆيگە كىردى. ئۇ شامنى قويدى ـ دە، راسكولنىكوف كۈتۈلمىگەن بىر چاغدا كەلگەچكە قورقۇپ كەتكىنىدىن بولسا كېرەك، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تەمتىرەپ ۋە ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە هاياجانغا چۆمۈپ، ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىغا بىردىنلا قان يۈگۈردى، كۆزلىرىدىن ياش ئەگمدى... ئۇ ئازابلانماقتا ئىدى. خىجىل بولۇپمۇ، سۆيۈنۈپمۇ تۇراتتى... راسكولنىكوف دەرھال تەتۈر قاراپ، ئۈستەلنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىگە ئىتتىك كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى.

كاپېرناۋموفلار ئىجارىگە بەرگەن بۇ بىردىنبىر ئۆي تولىمۇ پاكار بولسىمۇ، خېلى كەڭتاشا ئىدى. سول تەرەپ تامدىكى يېپىقلىق ئىشىكتىن كاپېرناۋموفلارنىڭ ئۆيىگە چىققىلى بولاتتى. ئۇدۇلدىكى ئوڭ تەرەپ تامدا يەنە بىر ئىشىك بولۇپ، ئۇ هىم ئېتىۋېتىلگەنىدى. ئۇ تەرەپتىكى ئارتتام ئۆي باشقا بىرىگە قاراشلىق، نومۇرىمۇ باشقا بىر ئۆي ئىدى. سونيە تۇرۇۋاتقان ئۆي قازناقتا ئوخشايتتى. ئۆي تولىمۇ رەتسىز، تۆت بۇرجەكلىك ئۆي بولغاچقا، بەكلا سۆرۈن كۆرۈنەتتى. قانال تەرەپتىكى ئۇچ دېرىزە ئورنىتىلغان تام ئۆينى قىڭغىر كېسىپ ئۆتەتتى. شۇڭلاشقا ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭى بارغانسېرى ئۇچىلىنىپ ئىچكىرى كىرىپ تۇراتتى. شۇ سەۋەبلىك يورۇقنىڭ خىرەلىكىدىن بۇ بۇلۇڭنى ئېنىقراق كۆرگىلى بولمايتتى؛ ئۆينىڭ يەنە بىر بۇلۇڭى بولسا هەددىدىن زىيادە يېيىق ۋە كۆرۈمسىز ئىدى. خېلىلا كەڭتاشا ئۆينىڭ ئىچىدە ئۆي جاهازلىرى يوق دېيەرلىك، ئوڭ تەرەپتىكى تامنىڭ بۇلۇڭىدا بىر كارىۋات، كارىۋاتنىڭ يېنىدا ئىشىككە يېقىن يەردە بىر ئورۇندۇق تۇراتتى. كارىۋات قويۇقلۇق تام تەرەپتە يەنە بىر ئۆيگە چىققىلى بولىدىغان ئىشىكنىڭ يېنىدا

كۆكۈچ داستىخان سېلىنغان، تاختايدىن مىخلاپ ياسالغان ئاددىيغىنا ئۈستەل قويۇلغانىدى. ئۈستەلنىڭ يېنىدا ئىككى ئورۇندۇق تۇراتتى. بۇلاردىن تاشقىرى ھېلىقى ئۆتكۈر بۇلۇڭنىڭ ئۈدۈلىدىكى تام تۈۋىگە ئادەتتىكى ياغاچتىن ياسالغان تارتمىلىق ئۈستەل قويۇلغانىدى. بوشلۇق ئىچىدە ئۇ كۆزگە ئانچە بەك تاشلىنىپمۇ كەتمەيتتى. بۇ ئۆينىڭ پۈتۈن مەنقۇلاتى مانا شۇ ئىدى. كونىراپ كىرلىشىپ كەتكەن سېرىق تام قەغىزى ھەممىلا بۇلۇڭدا قارىيىپ كەتكەنىدى؛ قارىغاندا قىش كۈنلىرى ئۆينىڭ ئىچى زەيلىشىپ، ئىسقا تولۇپ كەتسە كېرەك. يوقسۇللۇق كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى، ھەتتا كارىۋاتمۇ پەردە بىلەن توسۇلمىغانىدى.

سونىيە گەپ ـ سۆز قىلماي مېھمانغا قاراپ تۇراتتى. مېھمان بولسا ئۇنىڭ ئۆيىنى تەپتارتماستىن ئىنچىكىلەپ كۆزدىن كەچۈرمەكتە ئىدى. ئاخىر ئۇ خودىدى سوراقچىنىڭ ئالدىدا، ئۆز تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئادەمنىڭ ئالدىدا تۇرغاندەك قورقۇپ غال ـ غال تىترەشكە باشلىدى.

ـــ ۋاقچىرەك كېلىپ قالدىم... سائەت ئون بىر بولدىغۇ دەيمەن؟ ـــ سورىدى ئۇ يەنىلا بېشىنى كۆتۈرمەي.

ـــ بولۇپ قالدى، ـــ پىچىرلىدى سونىيە، ـــ ھە راست. ئون بىر بولدى، ـــ دېدى ئۇ گويا ھەممە چىقىش يولى شۇنىڭدەك ئالدىراپ جاۋاب بېرىپ... ـــ غوجايىنىڭ سائىتى ھازىرلا داڭ ئۇرغان. ئۆزۈم ئاڭلىغان... سائەت ئون بىر بولدى.

ـــ بۇ مېنىڭ ئالدىڭىزغا ئاخىرقى قېتىم كېلىشىم، ـــ دېدى راسكولنىكوف غەمكىن ھالدا ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ، بۇ ئۇنىڭ تېخى بىرىنچى قېتىم كېلىشى بولسىمۇ، ـــ ئېھتىمال سىزنى ئەمدى ئىككىنچى كۆرەلمەسمەن...

ـــ سىز.. كەتكىلىۋاتامسىز؟

ـــ بىلمەيمەن... ھەممە ئىش ئەتىگىچە...

ـــ ئەمىسە ئەتە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭكىگە بارمامسىز؟ ـــ سونىيەنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

— بىلمەيمەن... ھەممە ئىش ئەتە ئەتىگەنگىچە... گەپ بۇنىڭدا ئەمەس. مەن سىزگە بىر گەپنى دەپ قويغىلى كەلگەن...

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئويچان كۆزلىرى بىلەن قىزغا قارىدى، شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزىنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى، قىزنىڭ بولسا ئالدىدا تىك تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— نېمىشقا ئۆرە تۇرىسىز؟ ئولتۇرۇڭ، — دېدى ئۇ بىردىنلا تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ بوش ۋە مۇلايىم ئاۋاز بىلەن.

قىز ئولتۇردى. راسكولنىكوف ئۇنىڭغا سەمىمىي ۋە ئىچ ئاغرىتىش نەزىرىدە بىرپەس قاراپ تۇردى.

— سىز بەك ياداپ كېتىپسىز ! قوللىرىڭىزغا قارىڭ ! ئۇستىخانلىرىڭىز كۆرۈنۈپ قاپتۇ ! بارماقلىرىڭىز ئۆلۈكىنىڭكىگىلا ئوخشايدۇ.

ئۇ قىزنىڭ قوللىرىنى تۇتتى. قىز بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلۈپ قويدى.

— مەن بۇرۇندىنلا شۇنداق، — دېدى قىز.

— ئۆيدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىڭىزدىمۇ شۇنداقمىدىڭىز؟

— ھەئە.

— ھە، ئەلۋەتتە ! — دېدى ئۇ قىسقىلا قىلىپ. ئۇنىڭ چىرايىمۇ، ئاۋازىمۇ بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇ ئەتراپىغا يەنە بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى.

— بۇ ئۆينى كاپىرناۇموفلاردىن ئىجارىگە ئالغانمۇ؟

— ھەئە.

— ئۇلار ئاۋۇ ئىشىكنىڭ كەينىدە تۇرامدۇ؟

— ھەئە... ئۇلارمۇ مۇشۇنداق بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرىدۇ.

— ھەممىسى بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرامدۇ؟

— بىر ئېغىز ئۆيدە تۇرىدۇ.

— ئەگەر بۇ ئۆيىڭىزدە مەن تۇرغان بولسام، كېچىچە قورقۇپ چىققان بولاتتىم، — دېدى ئۇ غەمكىنلىك بىلەن.

— ئۆي ئىگىلىرى ناھايىتى ياخشى ئادەملەر، ناھايىتى

مۇلايىم، ــ جاۋاب بەردى سونيە. ئۇ يەنىلا ئۇيقۇسى ئېچىلمىغان، پىكرىنى يىغالمىغان ئادەمگە ئوخشايتتى، ــ جاھازلارنىڭ، نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ... ھەممىسى ئۆي غوجايىنىنىكى. ئۇلار ئاق كۆڭۈل، بالىلىرىمۇ مېنىڭكىگە كىرىپ تۇرىدۇ...

ــ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى كېكەچ دەيدۇ، شۇنداقمۇ؟

ــ ھەئە... ئۇ كېكەچلەپ گەپ قىلىدۇ. پۇتىمۇ ئاقسايدۇ. ئۇنىڭ خوتۇنىمۇ شۇنداق... خوتۇنى كېكەچلەپمۇ كەتمەيدۇ. كۆڭلىدىكى گەپنى دەپ بېرەلمەيدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ بەك ئوبدان، كۆڭلى يۇمشاق خوتۇن. ئېرى ئىلگىرى پومېشچىكنىڭ خاس قولى ئىكەندۇق. يەتتە بالىسى بار. پەقەت بالىلىرىنىڭ چوڭىلا كېكەچلەيدۇ، باشقىلىرى ئاغرىقچان... لېكىن كېكەچلىمەيدۇ... ئۇلارنىڭ گېپىنى نەدىن ئاڭلىدىڭىز؟ ــ بىرئاز ھەيران بولۇپ قوشۇپ قويدى ئۇ.

ــ ئۆز ۋاقتىدا دادىڭىز دەپ بەرگەن. ئۇ ماڭا سىزنىڭ ھەممە ئەھۋالىڭىزنىمۇ دەپ بەرگەن... سىزنىڭ سائەت ئالتىدە چىقىپ كېتىپ، سائەت سەككىزدە يېنىپ كىرگەنلىكىڭىزنىمۇ، كاتىبرىنا ئىۋانوۋنانىڭ كارىۋىتىڭىزنىڭ بېشىغا تىز پۈككەنلىكىنىمۇ دەپ بەرگەن.

سونيە خىجىل بولۇپ كەتتى.

ــ بۇگۈن ئۇ كىشى كۆزۈمگە كۆرۈنگەندەك زايا بولدى، ــ ئارىسالدىلىق ئىچىدە پىچىرلىدى قىز.

ــ كىم؟

ــ دادام. سائەت توققۇزدىن ئاشقاندا كوچىدا كېتىۋاتاتتىم، دوقمۇشقا يېقىن قالغاندا، ئۇ خۇددى ئالدىمدا كېلىۋاتقاندەكلا زايا بولدى. ھېلىقى ئادەم ئۇنىڭغا شۇنداق ئوخشايدىكەن. كاتىبرىنا ئىۋانوۋنانى ئىزدەپ بارايمىكىن دېۋىدىم.

ــ ئايلىنىپ يۈرگەنمىدىڭىز؟

ــ ھەئە، ــ دېدى سونيە قىسقىلا قىلىپ. ئۇ يەنە خىجىل

بولۇپ يەرگە قارىۋالدى.

ــ دادىگىزنىڭكىدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىگىزدا، كاتىرىنا ئىۋانوۋنا سىزنى ئۇرۇۋەتكىلى قىل قالغانمىدى؟

ــ ھە، ياقەي. نېمىلەرنى دەيدىغانسىز. ئۇ گەپلەرنى دەپ نېمە قىلىسىز؟ ئۇنداق ئەمەس ! ــ قانداقتۇر قورقۇش ئارىلاش ئۇنىڭغا قاراپ قويدى سونيە.

ــ ئەمىسە ئۇنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ــ ئۇنمۇ؟ ياخشى كۆرمەيچۇ ! ــ دېدى سونيە ھەسرەت بىلەن ئاۋازىنى سوزۇپ، ئۇ بىردىنلا ئازابلىنىپ ئىككى بىلىكىنى قامالالاپ تۇتۇۋالدى، ــ ھەي ! سىز ئۇنى... بىلگەن بولسىڭىز ئىدى ! سىز ئۇنىڭ بالىغلا ئوخشايدىغانلىقىنى... كاللىسىنىڭ ئېلىشىپ كەتكەنلىكىنى بىلسىڭىز ئىدى... غەمنىڭ دەستىدىن شۇنداق بولغان. ئىلگىرى ئۇ شۇنداق ئەقىللىك ئىدى ! شۇنداق سېخىي... شۇنداق ئاق كۆڭۈل ئىدى ! ئاھ، سىز ھېچنېمىنى ھېچنېمىنى بىلمەيسىز... ھەي !

سونيە بۇ گەپلەرنى قاتتىق ھەسرەتلىنىپ تۇرۇپ ئېيتتى. ھاياجانلاندى، ئازابلاندى، قايغۇردى. تاتىراڭغۇ چىرايى يەنە قىزىرىپ كەتتى. كۆزلىرىدە قايغۇ ــ ھەسرەت ئەكس ئەتتى. ئۇنىڭ يۈرەك ــ باغرى ئېزىلىپ كەتكەندەكلا ئىدى، نېمىلەرنىدۇر ئېپادىلەپ بەرگۈسى، گەپ قىلغۇسى، كىملەرنىدۇر ئاقلىغۇسى كېلەتتى. بىردىنلا پۈتۈن چىرايىدا قانداقتۇر قانائەتلەندۇرگىلى بولمايدىغان ھېسداشلىق ئەكس ئەتتى، ئەگەر شۇنداق دېگىلى بولمىدىغان بولسا.

ــ ئۇرۇپتۇدەك ! نېمىلەرنمۇ دەيدىغانسىز ! ۋاي خۇدايىم، مېنى ئۇرۇپتۇدەك ! مۇبادا مېنى ئۇرغان بولسا نېمە بولماقچىدى! ئۇنىڭ نېمىسى بار؟ سىز ھېچنېمىنى بىلمەيسىز، ھېچنېمىنى بىلمەيسىز... ئۇ شۇنداق بەختسىز، ئاھ، شۇنداق شور پېشانە ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاغرىقچان... ئۇ ئادالەت بولۇشىنى ئارزۇلايدۇ... ئۇ شۇنداق پاكىز خوتۇن. ئۇ ھەممە ئىشتا ئادالەت بولۇشى

كىرەك دەپ ئىشىنىدۇ. ئادالەتنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ... سىز ئۇنى قىينىسىڭىزمۇ، ئۇ ئادالەتسىز ئىشنى ھەرگىز قىلمايدۇ. ئۇ ھەممە ئىشنى ئادىللىق بىلەن قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، كىشىلەر ئارىسىدا ھەققانىيەتنىڭ يوقلۇقىنى بىلمەيدۇ، شۇڭا خاپا بولىدۇ... ئۇ خۇددى بىر كىچىك بالا، بەئەينى بىر بالا ! ئۇ ئادىل ئىدى، ئادىل خوتۇن ئىدى !

— ئۇنداقتا سىز كىيىن قانداق قىلىسىز؟

سونيە ئۇنىڭغا شۇبھە بىلەن قاراپ قويدى.

— بىلەمسىز، ئۇلارنى بېقىش سىزنىڭ زىممىڭىزگە چۈشىدۇ. تۇغرا، ئىلگىرىمۇ سىزنىڭ زىممىڭىزدە ئىدى... مەرھۇم دادىڭىزمۇ ھاراققا پۇل سوراپ ئالدىڭىزغا بارىدىكەنتۇق. قېنى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

— بىلمەيمەن، — مەيۇس جاۋاب بەردى سونيە.

— ئۇلار شۇ ئۆيدە تۇرىۋەرمەكچىمۇ؟

— بىلمەيمەن... ئۇلار ئىجارە ھەققىنى تۆلىمىگەن، ئاڭلىسام، ئۆينىڭ غوجايىنى بۇگۈن ئۇلارنى كۆچسۇن دەپتۇدەك. كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆزىنىڭمۇ ئۇ يەردە بىر مىنۇت تۇرغۇسى يوق.

— ئۇ نېمىسىگە ئىشىنىپ شۇنداق قىلىدۇ؟ سىزگە ئىشىنەمدۇ يا؟

— ھە، ياق، ئۇنداق دېمەڭ ! ... بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، بىللە ياشايمىز، — سونيە بىردىنلا يەنە ھاياجانلىنىپ كەتتى، ھەتتا ئاللىكىملەر تېرىكتۇرۇپ قويغان بۇلبۇلدەك ياكى باشقا بىرەر كىچىك قۇشتەك ئاچچىقلاپ قالدى، — ئۇنىڭ نېمە ئىلاجى؟ نېمە ئىلاجى؟ — سورىدى قىز تەقەززا بولۇپ ۋە ھاياجانلىنىپ، — بىلەمسىز، ئۇ بۇگۈن قانچە، قانچە قېتىم يىغلىدى ! ئۇنىڭ كاللىسى ئېلىشىپ كەتتى. دىققەت قىلمىدىڭىزمۇ؟ ئېلىشىپ كەتتى؛ تۇرۇپلا كىچىك بالىدەك ئەتە ھەممە نېمە جايى ـ جايىدا بولسىدى، دەپ تەقەززا بولىدۇ. نەزىر

ئىشى قانداقراق بولار، دەپ غەم يەيدۇ... تۇرۇپلا ئۇمىدسىزلىنىپ قايغۇرىدۇ. قان تۆكۈرىدۇ، زار ـ زار يىغلايدۇ، ئۇشتۇمتۇتلا ھەممە ئارزۇلىرى يوققا چىققاندەك ھەدەپ بېشىنى تامغا ئۇرىدۇ. بىردەمدىلا يەنە ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرىدۇ، ئۇ ھەممە ئۈمىدىنى سىزگە باغلاۋاتىدۇ. ئۇ ماڭا ئەمدى شۇ كىشى يارىدەم قىلىدۇ، دەيدۇ. بىرەر يەردىن ئازراق پۇل قەرز ئېلىپ ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كېتىمەن، سېنىمۇ ئالغاچ كېتىمەن، يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ بالىلىرى ئوقۇيدىغان ياتاقلىق مەكتەپ ئاچىمەن، سەن مەكتەپكە نازارەتچى بولىسەن، شۇنىڭ بىلەن يېڭىچە گۈزەل تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلايمىز، دەيدۇ. شۇنداق دېگەن چاغلىرىدا مېنى سۆيۈپ كېتىدۇ، قۇچاقلايدۇ، ماڭا تەسەللى بېرىدۇ. بىلەمسىز، ئۇ شۇنىڭ ھەممىسگە ئىشىنىدۇ! مۇشۇ شېرىن چۈشلەرگە ئىشىنىدۇ! شۇنداق دەپ تۇرسا، ئۇنىڭغا زىت بىرنېمە دېگىلى بولاتتىمۇ؟ ئۇ بۇگۈن بىر كۈن كىر يۇدى. ئۆي تازىلىدى، ياماق يامىدى. كىر يۇيىدىغان يوغان داسنى كۈچىدىن قالغان قوللىرى بىلەن ئۆيگە سۈرەپ ئەكىردى. ھېرىپ ھاسىراپ، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، بۇگۈن ئەتىگەن ئىككىمىز بىللە پولېچكا بىلەن لىيوناغا① ئاياغ ئالغىلى سودا ساراىيغا بېرىۋىدۇق. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئايىغىنىڭ كىيگۈچىلىكى قالماپتىكەن. لېكىن، ھېسابلاپ باقساق پۇل يەتمىگۈدەك، خېلىلا كەملىگۈدەك. بولمىسا ئۇ شۇنداق چىرايلىق ئىككى ئاياغنى تاللىغان، چۈنكى ئۇ چىرايلىقىنى تاللاشنى بىلەتتى، سىز بىلمەيسىز... پۇلى يەتمىگەچكە، ئۇ دۇكاندا مال سانقۇچىلارنىڭ ئالدىدىلا ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى... ھەي، كۆرۈپ يۈرىكىم ئېزىلىپ كەتتى.

ـــ گەپلىرىڭىزنى ئاڭلاپ، سىزنىڭ نېمىشقا... مۇنداق

① دوستويېۋسكىي يۇقىرىدا مارمېلادوۋانىڭ «پولېچكا، لېدوچكا، كولىيە» ئىسىملىك ئۈچ بالىسى بار، دېگەن. بۇ يەرگە كەلگەندە لېدوچكانىڭ ئۇرنىدا لىيونا پەيدا بولۇپ قالدى. ئېھتىمال بۇ ئاپتورنىڭ سەۋەنلىكى بولسا كېرەك.

تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىقىڭىزنى چۈشەندىم، — دېدى راسكولنىكوف ئاچچىق كۈلۈپ.

— ئۇنىڭغا ئىچىڭىز ئاغرىمامدۇ؟ ئۇنىڭغا ئېچىنمامسىز؟ — يەنە ۋارقىرىدى سونيە، — بىلمەمەن، سىز ھېچنېمىنى كۆرمەيلا تۇرۇپمۇ، يانچۇقىڭىزدىكى پۇلىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بېرىۋەتتىڭىز. ناۋادا سىز ھەممىنى كۆرگەن بولسىڭىز، يا رەببىم ! مەن ئۆزۈمۇ ئۇنى نەچچە ـ نەچچە قېتىم خاپا قىلىپ يىغلاتقان ! تېخى ئۆتكەن ھەپتىدىلا خاپا قىلىپ قويدۇم ! ھەي، مەنزە ! دادام تۇغۇشتىن ناھايىتى بىر ھەپتە ئىلگىرى شۇ چاغدا بەكلا باغرى تاشلىق قىلدىم ! مۇنداق ئىشلارنى نۇرغۇن قېتىم قىلدىم، مانا ئەمدى كۇنىۋيى شۇ ئىشنى ئويلاپ يۇرىمەن. ئويلىسام پۇچۇلىنىپ كېتىمەن.

سونيە شۇ ئىشنى ئەسلەپ قاتتىق ئازابلىنىپ، گەپ قىلىۋېتىپ قوللىرىنى كۇچەپ قارسىلداتتى.

— سىزنىڭ باغرىڭىز قاتتىقمۇ؟

— ھەئە قاتتىق، قاتتىق ! شۇ كۇنى ئۇلارنى يوقلاپ بېرىۋىدىم، — يىغلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى قىز، — دادام: «ماڭا ئازراق كىتاب ئوقۇپ بەر. سونيە، بېشىم سەل ئاغرىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ماڭا ئازراق كىتاب ئوقۇپ بەر... مانا كىتاب» دېدى. ئۇنىڭدا قانداقتۇر بىر كىتاب بار ئىكەن، ئاندرېي سېمىيونىچنى بىلىسىزغۇ، ھېلىقى لېببىزياتنىكوفچۇ، شۇنىڭدىن ئارىيەت ئاپتىكەن. ئۇ ئادەم شۇ ئەتراپتا تۇرىدۇ؛ دائىم قىزىق ـ قىزىق كىتابلارنى تېپىۋالىدۇ. لېكىن، مەن: «قايتىدىغان ۋاقتىم بولدى» دېدىم. زادىلا كىتاب ئوقۇغۇم يوق ئىدى. مەن ئەسلىي بىرنەچچە ياقا ـ يەڭلىك ئېلىۋىدىم، شۇلارنى كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا كۆرسەتكىلى كەلگەن. ھېلىقى ئۇششاق ـ چۈششەك ساتىدىغان لىزاۋېتا دېگەن قىز ماڭا بىرنەچچە ياقا بىلەن يەڭلىكنى ناھايىتى ئەرزان سېتىپ بەرگەن. ھەممىسى بەك چىرايلىق، يېپىيېڭى، گۈل چېكىلگەن ياقىلار ئىدى. ئۇلارنى

كاتېرىنا ئىۋانوۋنامۇ ياقتۇرۇپ قالدى، ئۇ ياقىلارنى تاقاپ، ئەينەككە قاراپ ببقىپ بەكلا ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇ: «سونيە، مەرھەمەت قىلىپ بۇلارنى ماڭا سوۋغا قىلىۋەتكىن» دېدى. ئۇ «مەرھەمەت قىلىپ» دېدى. ئۇنىڭ ئۇ نەرسىلەرنى بەكمۇ ئالغۇسى بار ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئۇلارنى تاقىۋالغىنىنىڭ نېمە پايدىسى؟ بۇ نەرسىلەر ئۇنىڭغا ناھايىتى ئۆتكەنكى بەختسىيار كۈنلىرىنى ئەسلىتەر شۇ ! ئۇ ئەينەككە قاراپ ئۆز - ئۆزىدىن زوقلاندى ۋە ئۆز - ئۆزىدىن ھەسرەتلەندى. چۈنكى، ئۇنىڭ كىيگۈدەك كىيىمى يوق ئىدى. ھېچنېمىسى يوق ئىدى، شۇنىڭغىمۇ ئۇزۇن يىل بولغان ! ئۇ بۇرۇن - بۇرۇندىن ھېچكىمدىن ھېچنېمە سورىمايدىغان، ناھايىتى مەغرۇر خوتۇن ئىدى، ئۆزىنىڭ ئاخىرقى بىرنەرسىسىنى خەققە بەرسە بېرىۋېتەتتى. لېكىن، خەقنىڭ بىرنەرسىسىنى ھەرگىز سورىمايدىغان، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئېغىز ئېچىپ ھېلىقى نەرسىلەرنى مەندىن سوراپ قالدى. شۇ ياقىلىقنى ئۇ شۇنداق ياقتۇرۇپ قاپتىكەن ! لېكىن، ئۇلارنى بەرگۈم كەلمەي: «كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، سىزگە بەرگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟» دەپ سالدىم. راست شۇنداق: «نېمە پايدىسى» دېدىم. ئۇنىڭغا شۇ گەپنى دېمىسەم بوپتىكەن ! ئۇ ماڭا لەپىدە قاراپ قويدى، «ياق» دېگىنىم ئۇنىڭغا ھار كەلدى، ئۇنىڭغا قاراپ بەكلا ئېچىم ئاغرىپ قالدى... ئۇ مېنىڭ ياقىنى بەرمىگىنىمگە ئەمەس، «ياق» دېگىنىمگە رەنجىدى. مەن بۇنى كۆرۈپ تۇردۇم. ئاھ، مانا ئەمدى مۇمكىن بولسا ئىدى، ھەممىنى باشقىدىن قىلسام، ئىلگىرى دېگەنلىرىمنى قايتۇرۇۋالسام دەيمەن ! ھەي... مەن... نېمىشقىمۇ!... لېكىن بۇلارنىڭ بەربىر سىز بىلەن ئالاقىسى يوق !

— لىزاۋېتا دېگەن ئېلىپ ساتار قىزنى تونۇمتىڭىز؟

— ھەئە... نېمە، ئۇنى سىزمۇ تونۇمتىڭىز؟ — ياندۇرۇپ سورىدى سونيە خىلىلا ھەيران بولۇپ.

— كاتېرىنا ئىۋانوۋنا سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ

قاپتۇ، كېسىلىمۇ ئېغىر ئىكەن؛ ئۇ پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىدۇ، — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي، بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ.

— ئاھ، ياق، ياق، ياق ! — دېدى سونيە گويا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەسلىكنى تىلەۋاتقاندەك راسكولنىكوفنىڭ ئىككى قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ.

— ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنى ياخشىراق.

— ياق، ياخشى ئەمەس، ياخشى ئەمەس، ياخشى ئەمەس ! — تەكرارلىدى قىز هودۇقۇپ ئۆزىنى ئۇنتۇپ.

— بالىلار قانداق قىلىدۇ؟ ئۇلارنى سىز يېنىڭىزدا تۇرغۇزمىسىڭىز، نەگىمۇ ئاپىرىۋېتەلەيسىز؟

— ئاھ، ئۇنى بىلمەيمەن، — ۋاراقىرىۋەتتى سونيە ئۈمىدسىزلىنىپ، قوللىرى بىلەن بېشىنى چاڭگاللاپ، ئوزايىدىن شۇ ئىشنى ئۇ ئۆزىمۇ نۇرغۇن قېتىم ئويلىغانىدەك، مانا ئەمدى راسكولنىكوف ناھايىتى شۇ يارىنى تاتىلىۋەتكەندەك قىلاتتى.

— يەنە بىر ئىش، ناۋادا هازىرقىدەك كاتېرىنا ئىۋانوۋنا هايات چاغىدا ئاغرىپ دوختۇرخانىغا كىرىپ قالسىڭىز قانداق قىلىسىز؟ — چىشىنى چىشلەپ داۋام قىلدى راسكولنىكوف.

— ۋىيىيەي، نېمىلەرنى دەيدىغانسىز، نېمىلەرنى دەيدىغانسىز ! ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! — قاتتىق قورقۇپ كەتكەچكە سونيەنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى.

— مۇمكىن ئەمەس دەيسىزغۇ؟ — داۋام قىلدى راسكولنىكوف سوغۇق كۈلۈپ، — سىزنىڭ جېنىڭىز تۆمۈر ئەمەسقۇ؟ شۇ چاغدا ئۇلار قانداق قىلىدۇ؟ هەممىسى كوچىدا قالىدۇ، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا يۆتىلىپ يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىدۇ. بۇگۈنكىدەك بېشىنى تامغا ئۇرىدۇ. بالىلار چىرقىراپ يىغلايدۇ... ئاندىن ئۇ كوچىدىلا يىقىلىدۇ. خەلقەر ئۇنى ساقچى ئىدارىسىگە، ئۇ يەردىن دوختۇرخانىغا ئاپىرىدۇ، شۇ يەردە ئۆلىدۇ، بالىلار بولسا...

— ئاھ، ياق... خۇدايىم ئۇلارنى ئۇ كۈنگە قويمايدۇ ! —

سونيەنىڭ سىقىلىپ كەتكەن كۆكرىكىدىن ئاخىر بىر پەرياد ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ راسكولنىكوفقا يېلىنىش بىلەن قاراپ، گويا شۇ تاپتا ھەممە نېمە ئۇنىڭغا باغلىقتەك قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئون ـ تىنسىز قۇلاق سېلىپ تۇراتتى.

راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆيدە ئۇياق ـ بۇياقنى مېڭىشقا باشلىدى. ئارىدىن بىر مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى. سونيە قاتتىق غەمگە چۆكۈپ، بېشىنى، قوللىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە ئۆرە تۇراتتى.

ـــ سىز ئازراق پۇل يىغالماسسىزمۇ؟ كېيىن لازىم بولغاندا ئىشلەتكىلى؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف ئۇشتۇمتۇت قىزىنىڭ ئالدىدا توختاپ.

ـــ يىغالمايمەن، ـــ دېدى سونيە پىچىرلاپ.

ـــ راست، يىغالمايسىز ! لېكىن، يىغىپ باقتىڭىزمۇ؟ ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ خۇددى مەسخىرە قىلغاندەك.

ـــ يىغىپ باققان.

ـــ يىغالمىدىڭىز ! ئەلۋەتتە شۇنداق ـ دە ! سوراپ يۈرگىنىمنى !

ئۇ ئۆيدە يەنە ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئارىدىن يەنە بىر مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى.

ـــ قولىڭىزغا ھەر كۈنى پۇل چۈشۈپ تۇرمايدىغاندۇ؟

سونيە ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك خىجىل بولۇپ، يەنە شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى.

ـــ ياقەي، ـــ دېدى ئۇ ئازاب ئىچىدە ئاران ـ ئارانلا.

ـــ پولىچكامۇ سىز ماڭغان مۇشۇ يولدا ماڭسا كېرەك، ـــ دېدى راسكولنىكوف كۈتمىگەندە.

ـــ ياق ! ياق ! مۇمكىن ئەمەس، ياق ! ـــ ۋەھىمە ئىچىدە ۋارقىرىۋەتتى سونيە خۇددى بىرسى پىچاق بىلەن يۈرىكىنى تىلىۋەتكەندەك، ـــ مۇنداق دەھشەتلىك ئىشنىڭ بولۇشىغا

خۇدايىم يول قويمايدۇ، خۇدايىم يول قويمايدۇ !

ـــ لېكىن خۇدايىم باشقىلارغا يول قويۇپتۇغۇ.

ـــ ياق، ياق، ئۇنى خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ، ساقلايدۇ ! ـــ تەكرارلىدى قىز ئۆزىنى ئۇنتۇپ.

ـــ لېكىن، خۇدا دېگەننىڭ ئۆزى بەلكىم يوقتۇر، ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف ئازراق ئىچى قارىلىق بىلەن. ئۇ قىزغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى.

سونيەنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگەردى، يۈزى بىردەم تارتىشىپ لىپىلداپ كەتتى. ئۇ ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان ئەيىبلەش نەزەرىدە راسكولنىكوفقا قاراپ قويدى. نېمىندۇر دېمەكچى بولدى ـ يۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى، پەقەت يۈزىنى قوللىرى بىلەن يېپىپ، ئاچچىق ئەلەم بىلەن يىغلاپ كەتتى.

ـــ سىز تېخى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى كاللىسى ئېلىشىپ قالدى دەيسىز، سىزنىڭ ئۆزىڭىزنىڭ كاللىڭىز ئېلىشىپ قاپتۇ، ـــ دېدى راسكولنىكوف بىردەم شۇك تۇرغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلىپ.

ئارىدىن يەنە بەش مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى. راسكولنىكوف يەنىلا گەپ ـ سۆز قىلماي ئۆيدە ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىۋەردى يا بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزغا قاراپ قويمىدى. ئاخىر ئۇ قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ ئىككى قولى بىلەن قىزنىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ، كۆز ياشلىرى تارىلاپ ئېقىپ تۇرغان يۈزىگە تىكىلدى. ئۇنىڭ قاراشلىرى سوغۇق، ھاياجانلىق ۋە ئۆتكۈر ئىدى، لەۋلىرى قاتتىق تىترەپ تۇراتتى... كۆتىمگەندە ئۇ ئىتتىك ئېڭىشىپ پولدا ياتتى ـ دە، قىزنىڭ پۇتىنى سۆيدى. سونيە قورقۇپ كېتىپ خۇددى ساراڭدىن قاچقاندەك قاچتى. ئۇ قارىماقىغا راستلا تامامەن ساراڭغا ئوخشايتتى.

ـــ نېمە بولدىڭىز، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ مېنىڭ ئالدىمدا !

ـــ غىڭشىدى قىز تامدەك تاتىرىپ، بىردىنلا يۇرىكى قاتتىق سوقىلىپ، ئۆزىدە چىدىغۇسىز بىر ئاغرىقنى سەزدى.

راسكولنىكوف دەرھاللا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ـــ مەن ساڭا تەزىم قىلىۋاتقىنىم يوق. بەلكى ئىنسانىيەت تارتىۋاتقان بارلىق ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە تەزىم قىلىۋاتىمەن، ـــ دېدى راسكولنىكوف سەل غەلىتىرەك گەپ قىلىپ، ئاندىن ئۇ دېرىزە ئالدىغا باردى، ـــ ماڭا قارا، ـــ قوشنىمچە قىلدى ئۇ بىردەمدىن كېيىن يەنە قىزنىڭ ئالدىغا يېنىپ كېلىپ، ـــ مەن تېخى بايىلا خەقنى بوزەك قىلىدىغان بىر ئەبلەخكە: سەن ھەتتا شۇ قىزنىڭ ئېلىۋەتكەن تىرنىقىغىمۇ ئەرزىمەيسەن، دېدىم... مەن بۇگۈن ئۇنى ھۆرمەتنى قىلىپ سۆيۈمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، دېدىم.

ـــ ئاھ، نېمىشقا ئۇنداق گەپلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز؟ يەنە كېلىپ سۆيۈمنىڭ ئالدىدا؟ ـــ ۋارقىرىۋەتتى سونيە قورقۇپ كېتىپ، ـــ مەن بىلەن يانمۇيان ئولتۇردى، دەپسىز ! ھۆرمەتنى قىلدىم، دەپسىز ! مەن دېگەن بىر... نامىم بۇلغانغان ئادەم تۇرسام !... ئاھ، مەن دېگەن گۇناھقا پاتقان ئادەم تۇرسام ! ھەي، نېمىشقىمۇ ئۇ گەپلەرنى دېگەنسىز !

ـــ مەن ئۇ گەپلەرنى نامىڭنىڭ بۇلغانغانلىقى ۋە گۇناھقا پاتقانلىقىڭ ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئېغىر ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تارتىۋاتقانلىقىڭ ئۈچۈن دېدىم. لېكىن، سەن ھەقىقەتەن گۇناھقا پاتقان ئادەم، ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ دېگۈدەك قىزغىنلىق بىلەن، ـــ سەن شۇنىڭ ئۈچۈن گۇناھكاركى، ھەممىدىن مۇھىمى، ئۆزۈڭنى بىكاردىن ـ بىكارغا نابۇت قىلدىڭ، ئۆزۈڭنى ساتتىڭ. بۇ قورقۇنچلۇق ئەمەسمۇ ! سەن ئىنتايىن يىرگىنچلىك، ئىپلاس تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتسەن، بۇ قورقۇنچلۇق ئەمەسمۇ ! شۇنداقلا ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن (كۆزۈڭنى ئازراق ئاچساڭلا، بولدى)، سەن مۇناق تۇرمۇش كەچۈرۈش بىلەن ھېچكىمگە ياردەم قىلالمايسەن، ھېچكىمنى قۇتقۇزالمايسەن. قېنى، ماڭا ئۆز ئاغزىڭ بىلەن دەپ

بەرگىنە، ــ دېدى ئۇ دېگۈدەك ئەسەبىيلىك بىلەن، ــ مۇشۇنداق شەرمەندە، مۇشۇنداق پەسكەش تۇرمۇش بىلەن ئۇنىڭغا تامامەن ئوخشىمايدىغان پاك ھېسسىياتنى قانداق قىلىپ ۋۇجۇدۇڭغا سىغدۇرۇپ يۈرۈۋاتىسەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈڭنى دەريا‌غا تاشلاپ ئۆلۈۋالساڭ، شۇ ئادىلراق بولماسمىدى. مېڭ مەرتىۋە ئادىل، مېڭ مەرتىۋە ئاقىلانە بولماسمىدى !

ــ ئۇنداقتا ئۇلار قانداق قىلىدۇ؟ ــ زەئىپ ئاۋازدا سورىدى سونىيە، ئۇ ئېغىر ئازاب ئىچىدە راسكولنىكوفقا قاراپ قويدى، لېكىن ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىدىن قىلچە ئەجەبلەنگەنىدەك قىلمىدى. راسكولنىكوف ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى.

ئۇ قىزنىڭ بىرلا قارىشىدىن ھەممىنى چۈشەندى. دېمەك، ئۇ ئاللىبۇرۇنلا شۇنى ئويلاپ قويغانىكەن ـ ده، ئېھتىمال ئۇ ئۇمىدسىزلەنگەن چاغلىرىدا ھاياتىنى قانداق ئاياغلاشتۇرۇشنى نۇرغۇن قېتىم ئەستايىدىل ئويلاشقاندۇ، شۇڭلاشقىمۇ راسكولنىكوفنىڭ ھازىرقى تەكلىپىدىن قىلچە ئەجەبلەنمىگەندۇ. ئۇ ھەتتا راسكولنىكوفنىڭ سۆزلىرىنىڭ نەقەدەر سوغۇق پەسلىكىگىمۇ دىققەت قىلمىدى (ئەلۋەتتە، ئۇ راسكولنىكوفنىڭ ئۆزىنى ئەيىبلەشتىكى نىيىتىگىمۇ، ئۆزىنىڭ شەرمەندىلىكىگە بولغان ئالاھىدە قارىشىغىمۇ دىققەت قىلمىدى. بۇنى راسكولنىكوف ئۆزىمۇ كۆرۈپ تۇراتتى)، بىراق ئۇنىڭغا شۇ نەرسە ئىنتايىن ئايان بولدىكى، سونىيە ئۆزىنىڭ نامى بۇلغىنىپ شەرمەندە بولغانلىقىنى ئەسلىسلا ئىنتايىن قاتتىق ئازابلىنىدىكەن، ھەتتا جاندىنمۇ تويۇپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇشۇ ئىش تۇپەيلى ئۆزۈندىن بۇيان ئازابلىنىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇنداقتا ئۇنى ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇش قارارىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن تا بۈگۈنگىچە توسۇپ كېلىۋاتقان نەرسە نېمە، زادى نېمە؟ دەپ ئويلىدى راسكولنىكوف. ئۇ ئاشۇ بىچارە، گۆدەك يېتىملارنىڭ ۋە بەختسىز، چالا سارىڭ، سەل كېسىلىگە گىرىپتار بولغان، بېشىنى تامغا ئۇرىدىغان كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ سونىيە ئۇچۇن

نەقەدەر مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى مانا ئەمدى تولۇق چۈشەندى.

لېكىن، سونيە خاراكتېرى ۋە ئالغان تەربىيەسى نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، قانداقلا بولمىسۇن ئۇزۇنغىچە مۇشۇنداق كېتىۋېرەلمەيدىغانلىقىمۇ ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. ئۆزىنى دەريا‌غا تاشلاپ ئۆلۈۋېلىشقا قۇربى يەتمىگەنىكەن، ئۇنداقتا سونيە قانداق قىلىپ مۇشۇنداق مۇھىتتا شۇنچە ئۇزۇن ياشاپ تۇرۇۋېمۇ سارالىق بولۇپ قالمىدى؟ بۇ تەرىپى راسكولنىكوفقا يەنىلا قاراڭغۇ ئىدى. ئەلۋەتتە، سونيەنىڭ تەقدىرىنىڭ جەمئىيەتتىكى بىر تاسادىپىي ھادىسە ئىكەنلىكىنى، مۇنداق ھادىسە گەرچە بەختسىزلىك بولسىمۇ، ئايرىم، ناھايىتى كەم ئۇچرايدىغان ئىش ئەمەسلىكىنى چۈشىنەتتى، شۇنداقتىمۇ ئاشۇنداق تاسادىپىيلىق، ئۇ كۆرگەن ئاز ـ تولا تەربىيە، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ھاياتى شۇ نەپرەتلىك يولغا قەدەم قويغان ھامان ئۇنى دەرھال ئۆلۈمگە ئىتتىرىشى مۇمكىن ئىدى، ئۇنداقتا ئۇنى تۇتۇپ قالغان نەرسە زادى نېمە؟ ھەر ھالدا چۈشكۈنلىشىش ئەمەستۇ؟ جىمىكى شەرمەندىلەر ئۇنىڭغا پەقەت تاشقى جەھەتتىلا تەسىر قىلغان، ھەقىقىي رەزىللىك تېخى ئۇنىڭ قەلبىگە سىڭىپ كىرمىگەن بولسا كېرەك. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ كۆرۈپ تۇراتتى؛ بۇ ھەرگىزمۇ چۈش ئەمەس، ئۇ قىز مانا ئالدىدا ئوچۇقلا ئۆرە تۇرۇپتۇ.

«ئۇنىڭغا ئۈچ يول بار، ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئۆزىنى دەريا‌غا تاشلاش، سارالىلار دوختۇرخانىسىغا كىرىش ياكى... ياكى ئەقلىگە ئوغا بېرىپ، يۇرەك ـ باغرىنى مۇزلىتىپ، پاھىشىلىك يولىدا مېڭىۋېرىش.» راسكولنىكوف ئاخىرقى يولدىن بەكرەك نەپرەتلىنەتتى؛ لېكىن ئۇ گۇمانخور بولۇپ قالغانىدى، ئۇ تېخى ياش، رېئاللىقتىن چەتتە قالغان بولغاچقا، باغرى قاتتىقلاردىن بولۇپ قالغانىدى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭغا قىزنىڭ ئاخىرقى يولىدا مېڭىشى، يەنى پاھىشە بولۇپ قېلىۋېرىشى ئېھتىمالغا بەكرەك يېقىنەدەك كۆرۈندى.

«لېكىن، بۇ راستمىدۇ؟ ــ ئۆزىمۇ خىتاب قىلدى ئۇ ئىچىدە، ــ روھىنىڭ پاكلىقىنى تېخىچە ساقلاپ كېلىۋاتقان ئۇنىڭدەك بىر قىز ئەجەبا بىلىپ تۇرۇپ شۇنداق پاسكىنا ئەۋرەزگە ئۆزىنى تاشلارمۇ؟ ئەجەبا شۇنداق بىر جەريان باشلانغانمىدۇ؟ ئەجەبا ئۇ رەزىللىك ئانچە بەك نەپرەتلىك تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالغاچقا، تا ھازىرغىچە چىداپ كەلگەنمىدۇ؟ ياق، ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس! ــ خىتاب قىلدى ئۇ خۇددى بايا سونىيە خىتاب قىلغاندەك، ــ ياق، شۇ چاغقىچە ئۇ ئۆزىنى دەريادا تاشلىمىغان بولسا، دېمەك ئۇ گۇناھ بولمىدۇ دەپ شۇنداق قىلمىدى، ئۇلارنى ــ ئاشۇ بالىلارنى دەپ شۇنداق قىلمىدى... ئەگەر ئۇ تا ھازىرغىچە ئەقلىدىن ئازمىغان بولسا... لېكىن كىم ئۇنى ئەقلىدىن ئازمىدى دېيەلەيدۇ؟ ئۇنىڭ ئەقىل ـ ھوشى جايىدىمىدۇ؟ ئەجەبا ساق ئادەم ئۇنىڭدەك گەپ قىلامدۇ؟ ئەجەبا ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئادەم ئۇنىڭدەك پىكىر يۈرگۈزەمدۇ؟ ئەجەبا ھالاكەت گىردابىدا تۇرغان، ئۆزىنى بارغانسېرى تارتىپ كېتىۋاتقان سېپىق ئەۋرەزنىڭ بويىدا ئولتۇرغان بىر ئادەم خەقلەر خەۋپ ـ خەتەرنى دەپ بەرگەن تەقدىردىمۇ قۇلىقىنى يوپۇرۇپ، پەرۋا قىلماي ئولتۇرىۋېرەرمىدى؟ نېمە، ئۇ بىرەر مۆجىزىنىڭ يۈز بېرىشىنى كۈتۈۋاتامدىغاندۇ؟ توغرا، چوقۇم شۇنداق. ئەجەبا، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى تەلۇلىكىنىڭ ئالامەتلىرى ئەمەسمۇ؟»

ئۇ مانا شۇ پىكىرگە تەرسالىق بىلەن چىڭ چاپلىشىۋالدى. باشقا ھەرقانداق چۈشەندۈرۈشلەرگە قارىغاندا، ئۇ مۇشۇنداق چۈشەندۈرۈشنى تېخىمۇ بەكرەك ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇ قىزنى تېخىمۇ بەكرەك دىققەت بىلەن كۆزىتىشكە باشلىدى.

ــ سونىيە، سەن خۇداغا دائىم دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ تۇرامسەن؟ ــ سورىدى ئۇ قىزدىن.

سونىيە جاۋاب بەرمىدى؛ ئۇ قىزنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتتى.

ـــ خۇدايىم بولمىغان بولسا، مېنىڭ ھالىم نېمە بولار ئىدى دەڭە؟ ـــ دېدى سونيە پەس ئاۋازدا تېز ۋە جانلىق گەپ قىلىپ. ئۇ چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن راسكولنىكوفقا لەپپىدە قاراپ قويدى ۋە ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقتى.

«ھە، راست شۇنداق ئىكەن!» ئويلىدى راسكولنىكوف.

ـــ ئەمىسە خۇدا شۇنىڭ بەدىلىگە ساڭا نېمىلەرنى ئاتا قىلدى؟ ـــ سورىدى ئۇ قىزنى يەنىمۇ سىناپ.

سونيە گويا جاۋاب بېرەلمەيۋاتقاندەك خېلى ئۇزۇنغىچە جىم تۇردى. ئۇنىڭ زەئىپ كۆكرىكى ھاياجاندىن بىر كۆتۈرۈلۈپ بىر پەسلەيتتى.

ـــ بولدى قىلىڭ، سورىماڭ! سىز بۇنىڭغا لايىق ئەمەس! ـــ بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى ئۇ راسكولنىكوفقا غەزەپ بىلەن ھومىيىپ.

«راست شۇنداق ئىكەن، راست شۇنداق ئىكەن» تەكرارلىدى راسكولنىكوف ئىچىدە.

ـــ ئۇ ھەممىگە قادىر! ـــ پەس ئاۋازدا ئىتتىك دېدى قىز يەنە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ.

«مانا مۇشۇنداق چۈشەندۈرۈش كېرەك! دېمەك مۇشۇنداق چۈشەندۈرۈش توغرا ئىكەن!» دەپ ھۆكۈم قىلدى راسكولنىكوف قىزغا ھەددىدىن زىيادە قىزىقىش بىلەن زەن سېلىپ.

راسكولنىكوف يېڭى، غەلىتە، كېسەللىك ھالىتىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ھېسسىيات بىلەن قىزنىڭ تاتىراڭغۇ، يادائغۇ، قىرلىرى بۆرتۈپ چىققان ۋە ئانچە بەك قاملىشىپمۇ كەتمىگەن كىچىككىنە يۈزىگە، غەزەپنىڭ كۈچىدىن ھېلىمۇ تىترەپ تۇرغان نازۇك بەدىنىگە ۋە مۇلايىم كۆك كۆزلىرىگە زەن سېلىپ تۇراتتى. بۇ كۆزلەر نۇرمۇ چاچالايتتى، جىددىي ھېسسىياتنىمۇ كۈچلۈك ئىپادىلىيەلەيتتى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا بارغانسېرى غەلىتىدەك، ئەقىلگە سىغمايدىغان نەرسىلەردەك تۇيۇلۇشقا

باشلىدى. «دىنىي تەلۇە، دىنىي تەلۇە !»[1] يېنىش ـ يېنىش ئويلىدى ئۇ.

بەش تارتمىلىق ئىشكاپنىڭ ئۈستىدە قانداقتۇر بىر كىتاب تۇراتتى. راسكولنىكوف ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىۋېرىپ، ھەر قېتىم ئۆتكۈچە شۇ كىتابقا دىققەت قىلغاچ ئۆتەتتى؛ مانا ئەمدى ئۇ شۇ كىتابنى قولىغا ئېلىپ قاراپ باقتى. «يېڭى ئەھدە»نىڭ رۇسچە تەرجىمىسى ئىكەن. خۇرۇمدا مۇقاۋىلانغان بۇ كىتاب خېلىلا كونىرىغانىدى.

ـــ بۇ نەدىن كېلىپ قالدى؟ ـــ ۋارقىراپ سورىدى راسكولنىكوف ئۆينىڭ نېرىقى بېشىدا تۇرۇپ. سونىيە ھېلىمۇ ئىلگىرىكى جايىدا ئۈستەلدىن ئۈچ قەدەم نېرىدا تۇراتتى.

ـــ بىرسى ئەكېلىپ بەرگەن، ـــ ئۇنىڭغا قارىماي زورمۇزور جاۋاب بەردى قىز.

ـــ كىم ئەكېلىپ بەرگەن؟

ـــ لىزاۋېتا ئەكېلىپ بەرگەن، ئۇنىڭدىن ئۆزۈم سورىغان.

«لىزاۋېتا ! قىزىق!» ئويلىدى ئۇ. سونىيەگە ئالاقىدار ھەممە ئىش ئۇنىڭغا مۇنۇتسىرى غەلىتە ۋە چۈشىنىكسىزدەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ كىتابنى شامنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، ۋاراقلاشقا باشلىدى.

ـــ لازار ھەققىدىكى گەپلەر قەيەردە ئىدى؟ ـــ سوراپ قالدى راسكولنىكوف.

سونىيە تەتۇرلۈك قىلىپ يەرگە قاراپ تۇرۇۋېلىپ، جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ئۈستەلنىڭ سەل ـ پەل قىيا ئۇدۇلىدا ئۆرە تۇراتتى.

ـــ لازارنىڭ تىرىلىشى بايان قىلىنغان يېرى قەيەردە ئىدى؟ ماڭا تېپىپ بەرگىنە، سونىيە.

سونىيە ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويدى.

---

[1] «دىنىي تەلۇە» ـــ بۇ سۆز ئەسلىي ئەسەردە سارالڭ، تەلۇە دېگەن مەنىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

— ئۇ يەردە ئەمەس... تۆتىنچى پەند - نەسىھەتتە، — ئۇنىڭ ئالدىغا بارماي، سوغۇقلا جاۋاب بەردى قىز.

— شۇ يېرىنى تېپىپ، ماڭا ئوقۇپ بەر، — دېدى راسكولنىكوف. ئۇ ئولتۇرۇپ، قوللىرىنى ئۈستەلگە قويدى - دە، بېشىنى تىرىدى، ئاڭلاشقا تەييار بولۇپ، غەمكىن قىياپەتتە بىر چەتكە تىكىلدى.

«يەنە ئىككى - ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن، ئۇ ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا كىرىدۇ، قېنى مەرھەمەت! مەن ئۆزۈمنۇ شۇ يەرگە بارسام كېرەك، ئەگەر ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەررەك بىرەر ئىش يۈز بەرمىسە» ئۆزىگە ئۆزى غودۇڭشىدى راسكولنىكوف.

سونيە راسكولنىكوفنىڭ غەلىتە ئىلتىماسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىر ئىشنىپ بىر ئىشەنمەي ئىككىلىنىپ ئۈستەلنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، نېمىلا بولمىسۇن ئىشقىلىپ كىتابنى قولغا ئالدى.

— سىز ئوقۇمىغانمىدىڭىز؟ — سورىدى سونيە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۈستەلنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن راسكولنىكوفقا قاراپ.

— ئوقۇغىنىمغا ئۇزاق بولدى... مەكتەپتە چاغدا ئوقۇغان. قېنى ئوقۇ!

— چېركاۋدا ئاڭلىمىغانمىدىڭىز؟

— مەن... چېركاۋغا بارمايمەن. سەن دائىم بېرىپ تۇرامسەن؟

— ياق - ياق، — پىچىرلىدى سونيە.

راسكولنىكوف سوغۇق كۈلۈپ قويدى.

— چۈشەندىم... ئەمىسە ئەتە داداڭنىڭ دەپنە مۇراسىمىغىمۇ بارمامسەن؟

— بارىمەن. ئۆتكەن ھەپتىدىمۇ چېركاۋغا بارغان... بىرسىنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا ئوقۇپ كەلدىم.

— كىمنىڭ روھىغا؟

— لىزاۋېتانىڭ. ئۇنى بىرسى پالتا بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ.

روسكولنىكوفنىڭ نېرۋىسى بارغانسېرى جىددىيلىشىپ، بېشىمۇ قېيىشقا باشلىدى.

— لىزاۋېتا بىلەن بەك يېقىن ئۆتەمتىڭ؟

— ھەئە... ئۇ بەك ئوبدان قىز ئىدى... بۇ يەرگىمۇ كەلگەن... كۆپ كەلمەيتتى... بىرە - بىرە كېلىدىغان. ئىككىمىز بىللە «ئىنجىل»نى ئوقۇيتۇق... پاراڭلىشاتتۇق. ئۇ تەڭرىنى كۆرەلەيدۇ①.

كىتابتىن ئېلىنغان بۇ گەپنى ئاڭلاپ راسكولنىكوف قاتتىق ئەجەبلەندى، چۈنكى ئۇ يەنە بىر يېڭىلىقنى بايقىدى: ئۇ لىزاۋېتا بىلەن خۇپىيانە ئۇچرىشىپ تۇرىدىكەن، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى دىنىي تەلۈە ئىكەن.

«مەن ئۆزۈمۇ دىنىي تەلۈىگە ئايلىنىپ قالغىلى ئازلا قېلىۋاتىمەن ! بۇ يۇقىدۇ» ئويلىدى ئۇ. «ئوقۇ !» بىردىنلا ۋارقىرىدى ئۇ قەتئىيلىك ۋە تەقەززالىق بىلەن.

سونيە يەنىلا ئىككىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقماقتا ئىدى. ئۇ راسكولنىكوفقا كىتاب ئوقۇپ بەرگىلى نېمىشقىدۇر جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى. راسكولنىكوف «شور پېشانە سارايڭ قىز»غا ئازاب ئىچىدە قاراپ تۇراتتى.

— نېمە قىلىسىز؟ سىز ئىشەنمەيدىغان تۇرسىڭىز؟ — ئاستاغىنا پىچىرلىدى قىز خۇددى نەپىسى بوغۇلۇپ قېلىۋاتقاندەك.

— ئوقۇ ! مەن ساڭا ئوقۇ دەۋاتىمەن، — دېدى ئۇ كېسىپ، — سەن لىزاۋېتاغا ئوقۇپ بېرىدىكەنسەنغۇ !

سونيە كىتابنى ئېچىپ، كېرەكلىك يېرىنى تاپتى. ئۇنىڭ قوللىرى تىترەيتتى، ھەتتا ئاۋازىمۇ ئىچىدىن چىقمايتتى. ئۇ ئىككى قېتىم باشلاپ، ھەر ئىككىلا قېتىمدا بىرىنچى بوغۇمنى ئوقۇيالماي توختاپ قالدى.

---

① «يېڭى ئەھد. ماتىق پەند - نەسىھەتلىرى»دە: «نىيىتى پاك كىشىلەر بەختىنى تاپىدۇ، چۈنكى ئۇلار تەڭرىنىڭ دىدارىنى كۆرىدۇ» دېيىلگەن.

ـــ لازار ئىسمىلىك بىر بىمار بار ئىدى، ئۇ ۋىفانىدا تۇراتتى[1]... ـــ ئۇ ئاخىر غەيرەت قىلىپ ئوقۇدى، لېكىن ئۇچىنچى سۆزگە كەلگەندە، ئاۋازى بىردىنلا ئىنچىكىلەپ، خۇددى چىلىك تارتىلغان تار تۈيۈقسىز ئۈزۈلۈپ كەتكەندەك ئۈزۈلۈپ قالدى. نەپىسى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، يۈرىكى سىقىلىپ ئاغرىغاندەك قىلدى.

راسكولنىكوف سونيەنىڭ نېمىشقا ئۆزىگە كىتاب ئوقۇپ بەرگۈسى كەلمەيۋاتقانلىقىنى ئازراق سېزىپ قالدى. ئۇ بۇنى قانچىكى ئېنىق سەزگەنسېرى، سونيەنى كىتاب ئوقۇپ بېرىشكە شۇنچىكى قوپاللىق ۋە زەردە بىلەن قىستىدى. ئىچكى دۇنياسىدىكى ھەممە نېمىنى ئاشكارىلاش ۋە ئېچىۋېتىشنىڭ سونيەگە نەقەدەر ئېغىر كېلىدىغانلىقىنى ئو ئوبدان بىلەتتى. ئۇ چۈشەندىكى، مۇنداق ھېسسىيات ھەقىقەتەنمۇ سونيەنىڭ ھازىرقى ھەتتا ئىلگىرىكى سىرى. ئېھتىمال ئۇ نارەسىدە ۋاقتىدىلا، يەنى ئۆيىدە ـــ بەختى قارا دادىسى ۋە غەم ـ قايغۇ دەستىدىن ئېلىشىپ قالغان ئۆگەي ئانىسى بىلەن بىللە ئاچ ـ يالىڭاچ ئىنى ـ سىڭىللىرىنىڭ ئارىسىدا ياشاپ، دەھشەتلىك ۋارقىراش ـ جارقىراشلارنى ۋە ئەيىبلەشلەرنى ئاڭلاپ يۈرگەن چاغلىرىدىلا شۇنداقتۇر. لېكىن، ئۇ شۇنىڭ بىلەن بىللە ھازىر شۇنىمۇ ناھايىتى ئېنىق بىلدىكى، كىتابنى ئوقۇشقا باشلىغان چېغىدا يۈرىكى سىقىلىپ كېتىۋاتقان، ئۇنىڭ ئۇستىگە نېمىدىندۇر ئەنسىرەۋاتقان بولسىمۇ، سونيەنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بەكلا ئوقۇغۇسى (گەرچە ئۇ يۈرىكى قاتتىق سىقىلىپ، قاتمۇقات ئەندىشە ئىچىدە تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ)، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا ئوقۇپ بەرگۈسى، ئۇنىڭغا ئاڭلاتقۇسى، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئوقۇپ بەرگۈسى بار ئىدى، «كېيىن نېمە بولسا بولمامدۇ!»... بۇنى راسكولنىكوف ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۇقتى، ئۇنىڭ جانلىنىپ، ھاياجانلىنىپ

[1] «بېگى ئەھد، يوھان پەند ـ نەسىھەتلىرى»دىن.

كېتىشلىرىدىن ئۇقتى... قىز ئۆزىنى تۇتۇپ، بىرىنچى ئايەتنى ئوقۇشقا باشلىغىنىدا گېلىغا تۇرۇۋېلىپ ئاۋازىنى چىقارماي قويغان نەرسىنى كۆچەپ يۇتۇپ «يوھان پەند ـ نەسىھەتلىرى»نى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ شۇ يوسۇندا 19 ـ ئايەتكىچە ئوقۇدى:

«يەھۇدىي قوۋمىدىن نۇرغۇن ئادەم مارفا بىلەن مەريەمگە كۆڭۈل ئېيتقىلى كېلىپ، ئاكسىنىڭ يۇزىسىدىن ئۇلارغا تەسەللى بەردى. مارفا ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. مەريەم ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالدى. مارفا ئەيسا ئەلەيھىسسالامغا ئېيتتى: ‹ئەي ئىگەم، ئەگەر سەن بالدۇرراق كەلگەن بولساڭ، ئىنىم ئۆلمەس ئىدى. لېكىن، مەن بۇگۈنگىچە بىلمەنكى، سەن تەڭرىدىن نېمىنى تىلىسەڭ، تەڭرى ساڭا شۇنى ئاتا قىلىدۇ...›»

شۇ يەرگە كەلگەندە، قىز يەنە توختاپ قالدى، ئاۋازىنىڭ يەنە تىترەپ كېتىدىغانلىقىنى ۋە ئۆزۈلۈپ قالىدىغانلىقىنى سېزىپ، خىجىل بولۇپ كەتتى.

«ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئېيتتى: ‹ئىنىڭ تىرىلىدۇ›».

«مارفا جاۋاب بەردى: ‹بىلىمەن. روزى قىيامەتتىكى تىرىلىش كۈنى كەلگەندە ئۇ تىرىلىدۇ.›»

«ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئېيتتى: ‹مەن تىرىكمەن، مەن ھاياتمەن. ماڭا ئىمان كەلتۈرگەنلەر ئۆلۈپ كەتسىمۇ، يەنە تىرىلىدۇ. تىرىك بولۇپ ماڭا ئىمان كەلتۈرگەنلەر ئەبەدىي ئۆلمەيدۇ. سەن ماڭا ئىمان كەلتۈرەمسەن؟›»

«مارفا ئېيتتى (سۇنىيە گويا قىينالغاندەك ئېغىر نەپەس ئالدى ۋە خۇددى ئۆزىنىڭ ئېتىقادىنى ئاشكارا بايان قىلىۋاتقاندەك دانە ـ دانە قىلىپ جانلىق ئوقۇدى): ‹ئەي ئىگەم، ئىمان كەلتۈرىمەن. ئىمان كەلتۈرىمەنكى، سەن خىرىستوسسەن، تەڭرىنىڭ ئوغلىسەن، بۇ دۇنياغا كېلىشىڭنى بىز ئۈزاقتىن بۇيان كۈتكەن نىجاتكارسەن.›»

سونیه توختاپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئىتتىك بىر قاراپ باقماقچى بولدى ـ يۇ، دەرھال ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. راسكولنىكوف مىدىر ـ مىدىر قىلماي ئاڭلاپ ئولتۇرۇۋەردى. بۇرىلىپمۇ قارىمىدى. بىلەكلىرىنى ئۇستەلگە تىرىگىنىچە، باشقا بىر جايغا قاراپ ئولتۇراتتى. قىز 32 ـ ئايەتكىچە ئوقۇدى.

«مەريەم ئەيسا ئەلەيھىسسالام تۇرغان جايغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى. ئۇنىڭغا ئېيتتى: ‹ئەي ئىگەم، بالدۇرراق كەلگەن بولسا، ئىنىم ئۆلمەس ئىدى.› ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ يىغلىغانلىقىنى كۆردى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن يەھۇدىيلارنىڭمۇ يىغلىغانلىقىنى كۆردى. دىلىنى قايغۇ ئېزىپ، قاتتىق ئازابلاندى. ئۇلارغا ئېيتتى: ‹ئۇنى قەيەرگە قويدۇڭلار؟› ئۇلار ئېيتتى: ‹ئەي ئىگەم، ئۆزۈڭ كۆرگىن»، ئەيسا ئەلەيھىسسالام يىغلىدى. يەھۇدىيلار ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ ئېيتتى: ‹قاراڭلار ! ئۇ ئۇنى نەقەدەر ياخشى كۆرىدۇ ـ ھە !› ئەمما ئۇلاردىن بەزىلىرى ئېيتتى: «ئۇ ئەمانى ساقايتقان يەردە، نېچۈن بۇ مۇردىغا جان ئاتا قىلالمىغاي؟›»

راسكولنىكوف قىز تەرەپكە بۇرىلىپ، ھاياجان بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى: راست، دېگەندەك بولدى. قىز راستلا غال ـ غال تىترەپ، ھەقىقەتەن قىزىتمىسى ئۆرلەشكە باشلىدى. راسكولنىكوف مۇشۇنداق بولۇشىنى ئاللىبۇرۇن بىلگەنىدى. قىز ئوقۇپ ئەڭ بۈيۈك ۋە ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان كارامەت بايان قىلىنغان جايغا يېقىنلىشىپ قالغان، قەلبى غايەت زور شاد ـ خۇراملىققا چۆمگەنىدى. ئاۋازى كۈموش قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازىدەك جاراڭلاپ چىقاتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن شاد ـ خۇراملىق ۋە خۇشاللىق ئۇرغۇپ تۇراتتى، بۇ ئۇنىڭ ئاۋازىغا ئاجايىپ بىر سېھرىي كۈچ بېغىشلىغانىدى. قىزنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، قۇرلار پەقەت قارىيىپلا كۆرۈنەتتى، لېكىن ئۇ ئۆزى ئوقۇۋاتقان سۈرە ـ ئايەتلەرنى ياد بىلەتتى. ئۇ: «ئەمانى

ساقايتقانكەن، نېچۈن...» دېگەن ئاخىرقى ئايەتنى ئوقۇغان چېغىدا ئاۋازىنى پەسەيتىپ، كۆزى كور، تەڭرىگە ئىمان كەلتۈرمىگەن يەھۇدىيلارنىڭ گۇمانىنى، ئەيىبلەشلىرىنى ۋە كايىشلىرىنى جۈشقۇن ھەمدە قىزغىن ئاۋاز بىلەن ئىپادىلىدى، ئۇلارنىڭ تېزدىن گويا چاقماق چۈشكەندەك ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، يىغا ـ زارە قىلىپ ئۆز ئېتىقادلىرىنى بىلدۈرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى... «مانا ئۇمۇ كور، تەڭرىگە ئىشەنمەيدۇ، ئۇمۇ مانا ھازىرلا ئاڭلايدۇ. تەڭرىگە ئىمان كەلتۈربدۇ، شۇنداق شۇنداق! مانا ھازىر، مۇشۇ يەردىلا.» سونىيە مانا شۇنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى، شادلىقنىڭ ۋە كۈتۈشنىڭ كۈچىدىن پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەشكە باشلىدى.

«ئەيسا ئەلەيھىسسالام بىسيار دەرد ئىچىدە قەبرىگاھقا كەلدى. قەبرىگاھ بىر غار ئىدى، غارنىڭ ئاغزى يوغان تاش بىلەن ئېتىكلىك ئىدى. ئەيسا ئەلەيھىسسالام بۈيرۇدى: ‹تاشنى ئېلىۋېتىڭلار.› لازارنىڭ ئاچىسى مارفا ئېيتتى: ‹ئەي ئىگەم، ئۇنىڭ ئۆلگىنىگە تۆت كۈن بولدى. جەسەت سېسىپ كەتتى.›»

سونىيە تۆت دېگەن سۆزنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن ئېيتتى.

«ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئېيتتى: ‹ئىمان كەلتۈرسەڭ، تەڭرىنىڭ ھۆرمىتىنى كۆرىسەن، دېمىگەنمىدىم؟› تاشنى ئېلىۋېتىشتى. ئەيسا ئەلەيھىسسالام كۆككە قاراپ ئېيتتىكى: ‹ئەي پەدەر، دۇئا ـ تىلاۋەتلىرىم ساڭا يەتكىنى ئۈچۈن، شۈكۈر. مەن بىلىمەنكى، دۇئالىرىمنى دائىم ئاڭلاپ تۇرىسەن، لېكىن مەن چۆرەمدە تۇرغانلارنى دەپ، ئۇلار مېنى روسۇل قىلىپ ئەۋەتكىنىڭگە ئىمان كەلتۈرسۇن دەپ شۇنداق دېدىم.› شۇنداق دېدى ـ دە، يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىرىدى: ‹لازار، بۇياققا چىققىن!› ھېلىقى مۇردا چىقتى.» سونىيە مۇشۇ يەرگىچە يۇقىرى، تەنتەنىلىك ئاۋازدا ئوقۇپ كېلىپ، گويا ھەممىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك تىترەپ، ئەندىكىپ كەتتى. «ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرى كېپەن بىلەن ئورالغان، يۈزىمۇ كېپەن بىلەن

تېڭىلغانىدى. ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئېيتتى: «يېشىۋېتىڭلار، ماڭسۇن.»

«مەريەمگە كۆڭۈل ئېيتىپ كەلگەن يەھۇدىيلار ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ كارامىتىنى كۆردى. ئۇلاردىن نۇرغۇنى ئىمان كەلتۈردى.»

قىز ئۇنىڭ نېرىسىنى ئوقۇمىدى ۋە ئۆزىمۇ ئوقۇيالمايتتى. ئۇ كىتابنى يېپىپ، ئورنىدىن تېزلا تۇرۇپ كەتتى.

ــ لازارنىڭ تىرىلگەنلىكى بايان قىلغان يېرىنى ئوقۇپ بولدۇم، ــ دېدى قىز پەس ئاۋازدا جىددىي، لېكىن سوغۇقلا قىلىپ، ئاندىن بۇرالدى ـ دە، راسكولنىكوفقا قاراشقا پېتىنالماي ۋە قاراشتىن خىجىل بولۇۋاتقاندەك، مىدىر ـ مىدىر قىلماي جىم تۇردى. ئۇنىڭ ھاراقتىك تىترىشى تېخىچە بېسىلمىغانىدى. ئاڭغىچە قىيسىق شامدانغا قويۇلغان شام يېنىپ تۈگەيلا دەپ قالدى، ئۇنىڭ خىرە نۇرى بۇ غېرىبانە ئۆيدە ئاشۇ باقىي كىتابنى ئوقۇش سەۋەبىدىن غەلىتە يوسۇندا تېپىشىپ قالغان قاتىل بىلەن پاھىشە ئايالنى گۈڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئارىدىن بەش مىنۇت، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاقراق ۋاقىت ئۆتتى.

ــ مەن بىر ئىشنى دېگىلى كەلگەن، ــ دېدى راسكولنىكوف بىردىن قاپىقىنى تۇرۇپ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سونىيەنىڭ ئالدىغا كەلدى. سونىيە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئۇن ـ تىنسىز قارىدى. راسكولنىكوفنىڭ قاراشلىرى ئالاھىدە قەتئىي ئىدى. قاراشلىرىدىن ئاللىقانداقتۇر كۈچلۈك ئىرادە ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

ــ مەن بۈگۈن ئۆزۈمنىڭ يېقىن كىشىلىرىمنى تاشلاپ كەلدىم، ــ دېدى ئۇ، ــ ئانام بىلەن سىڭلىمنىڭ ئالدىغا بارمايمەن. ئۇلار بىلەن ھەممە مۇناسىۋىتىمنى ئۈزدۈم.

ــ نېمىشقا؟ ــ ھەيران بولۇپ سورىدى سونىيە، ئۇ تېخى يېقىندىلا راسكولنىكوفنىڭ ئانىسى ۋە سىڭلىسى بىلەن

كۆرۈشكەندىن كېيىن، قەلبىدە ئۇ ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان چوڭقۇر بىر تەسىرات قالغانىدى. راسكولنىكوفنىڭ ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنى ئۇزدۇم دېگىنىنى ئاڭلىغىنىدا، ئۇ قانداقتۇر بىر ۋەھىمىگە چۈشۈپ قالدى.

— مېنىڭ ئەمدى سەندىن باشقا ھېچكىمىم قالمىدى، — قوشۇمچە قىلدى ئۇ، — بىز بىللە كېتەيلى... مەن سېنى دەپ كەلدىم. ھەر ئىككىلىمىز لەنەتكە قالغانلار. بىز بىللە كېتەيلى.

راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى، «سارىڭ بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ» ئويلىدى سونيەمۇ.

— قەيەرگە بارىمىز؟ — ۋەھىمە ئىچىدە سوربدى قىز ئىختىيارسىز بىر قەدەم داجىپ.

— مەن نەدىن بىلەي؟ مەن ناھايىتى يولىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىنىلا بىلىمەن، بۇ چوقۇم — پەقەت شۇلا. نىشانىمىز ئوخشاش !

قىز راسكولنىكوفنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي، ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ پەقەت راسكولنىكوفنىڭ ئىنتايىن بەختسىز ئىكەنلىكىنىلا چۈشىنەتتى.

— ئەگەر ئۇلارغا سۆزلەپ بەرسەك، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى چۈشەنمەيدۇ. لېكىن، مەن چۈشىنىمەن. مەن ساڭا موھتاج، شۇڭلاشقا سېنىڭ قېشىڭغا كەلدىم، — دېدى راسكولنىكوف سۆزىنى داۋام قىلىپ.

— مەن چۈشىنەلمەيۋاتىمەن... — پىچىرلىدى سونيە.

— كېيىن چۈشىنىپ قالىسەن، ئاخىر سەنمۇ شۇنداق ئىشنى قىلمىدىڭمۇ؟ سەنمۇ سىزنىتىن چىقتىڭ... يولدىن چىقىپ كەتكەن بولۇشۇڭ مۇمكىن. سەن ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ نابۇت قىلدىڭ، بىر جانىنى... ئۆز جېنىڭنى نابۇت قىلدىڭ (بۇ بەربىر !). سەن ئەسلىدە مەنىۋى ۋە ئاقىلانە تۇرمۇش كەچۈرۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى. لېكىن، سەن ئوت - چۆپ بازىرىدا ھاياتىڭنى ئاياغلاشتۇردۇڭ... لېكىن، سەن بۇنىڭغىمۇ چىدىمايسەن. ئەگەر

سەن يالغۇز ـ يېگانە بولغان بولساڭ، ماڭا ئوخشاش ئەقلىڭدىن ئازاتتىڭ. سەن ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ساراڭغا ئوخشاپ قاپسەن. شۇڭلاشقا، بىز بىللە كېتىشىمىز، بىر يولدا مېڭىشىمىز كېرەك! بىز كېتەيلى!

ـــ نېمىشقا؟ نېمە ئۈچۈن مۇنداق گەپلەرنى قىلىسىز! ـــ دېدى سونيە. راسكولنىكوفنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا غەلىتە تۇيۇلماقتا ۋە ئۇنى قانداقتۇر ساراسىمگە سالماقتا ئىدى.

ـــ نېمە ئۈچۈن؟ سەن مۇشۇنداق كېتىۋەرمەسلىكىڭ كېرەك، مانا شۇنىڭ ئۈچۈن! بالىلاردەك يىغلاپ ئولتۇرماي، خۇدا يول قويمايدۇ، دەپ ۋاقىرىۋەتمەي، ئاخىرقى قېتىم جىددىي، توغرىدىن ـ توغرا ئويلىنىپ كۆرۈشۈڭ كېرەك! ئەگەر سەن ئەتىلا دوختۇرخانىغا كىرىپ قالساڭ قانداق بولىدۇ؟ ئاۋۇ خوتۇن ئەقلىدىن ئازغان، سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولغان. ئۇ پات ئارىدا ئۆلۈپ كەتسە، بالىلار قانداق قىلىدۇ؟ ئاخىر پولىچكا نابۇت بولۇپ كەتمەسمۇ؟ سەن ئانىلىرى مۇشۇ ئەترايتىكى كوچا ـ كويلاردا تىلەمچىلىك قىلدۇرۇۋاتقان بالىلارنى كۆرمىدىڭمۇ؟ مەن شۇ ئانىلارنىڭ قەيەرلەردە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، قانداق كۈن كۆرۈۋاتقانلىقىنى بىلمەن. ئۇ يەرلەردە بالىلار بالىلىقىنى ساقلاپ قالالمايدۇ! ئۇ يەرلەردە يەتتە ياشلىق بالىلار بۇزۇلۇپ كەتكەن، ئوغرى بولۇپ كەتكەن. ۋاھالەنكى، بالىلار خىرىستوسنىڭ ئوبرازىغۇ! «جەننەت شۇنداق ئادەملەرگە مەنسۇپ»[1]، ئەيسا بىزگە ئۆلارنى سۆيۈڭلار، ئۆلارنى ئىززەتلەڭلار، ئۆلار ئىنسانىيەتنىڭ كېلەچىكى، دەپ بۇيرۇغانغۇ...

ـــ ئەمىسە قانداق قىلاي، زادى قانداق قىلاي؟ ـــ دېدى سونيە يېنىش ـ يېنىش، ئۇ ئەسەبىيلەرچە يىغلاپ ئۆز قوللىرىنى تولغىدى.

---

① «ئىنجىل، يېڭى ئەھد، ماتىي پەند ـ نەسىھەتلىرى»دە: «ئەيسا ئېيتتىكى، بالىلارنى مېنىڭ ئالدىمغا ئەۋەتمىڭلار، ئۆلارنى توسماڭلار. جەننەت شۇنداق ئادەملەرگە مەنسۇپ.» دېيىلگەن.

— قانداق قىلاي؟ بۇزۇشقا تېگىشلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر يولىلا بۇزۇش كېرەك. شۇنداق قىلىش كېرەك. ئاندىن بۇنىڭ جەبىر - جاپاسىنى تارتىش كېرەك! نېمە؟ سەن تېخىچە چۈشەنمەيۋاتامسەن؟ كېيىن چۈشىنىپ قالىسەن... ئەركىنلىك ۋە ھوقۇق، ئەڭ مۇھىمى ھوقۇق! جىمىكى تىترەپ تۇرغان ھايۋانلارنى ۋە چۈمۈلىدەك لۆمۈشۈپ يۈرگەن جانلارنى باشقۇرىدىغان ھوقۇق!... مەقسەت مانا شۇ! شۇنى ئېسىڭدە تۇت! ساڭا دەيدىغان ۋىدالىشىش گېپىم شۇ. بەلكىم بۇ مېنىڭ ساڭا ئاخىرقى قېتىم گەپ قىلىشىم بولۇپ قالار. ئەگەر مەن ئەتە كەلمىسەم، ھەممە گەپنى ئۆزۈڭ ئاڭلايسەن، ئەمىسە ھازىر دېگەن گەپلىرىمنى ئېسىڭدە تۇت، بىرقانچە يىللاردىن كېيىن تۇرمۇشتا پىشىسەن. ئەگەر ئەتە كېلەلمىسەم، مەن ساڭا لىزاۋىتانى كىم ئۆلتۈرگەنلىكىنى دەپ بېرىمەن، خەير - خوش.

سونيە قورققىنىدىن غال - غال تىترەپ كەتتى.

— كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىلەمسىز؟ — سورىدى قىز قورقىنىدىن تەنلىرى شۇركىنىپ، ۋەھىمە ئىچىدە راسكولنىكوفقا قاراپ.

— بىلىمەن، ساڭا دەپ بېرىمەن... ساڭا، يالغۇز ساڭىلا دەپ بېرىمەن! مەن سېنى تاللىدىم. مەن بۇ يەرگە ساڭا ئۆزۈرە ئېيتقىلى ئەمەس، شۇ ئىشنى دەپ بەرگىلى كەلگەن. شۇ ئىشنى دەپ بەرگىلى ئاللىبۇرۇنلا سېنى تاللىغان. ماڭا داداڭ سەن توغرۇلۇق گەپ قىلىپ بەرگەن، لىزاۋىتامۇ تېخى ھايات چاغدىلا، شۇنداق قىلىشنى ئويلاپ قويغان. خەير - خوش، ياق، قولۇڭنى بەرمە. ئەتە!

ئۇ چىقىپ كەتتى. سونيە ئۇنىڭغا خۇددى بىر ساراڭغا قارىغاندەك قاراپ قالدى، لېكىن ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ساراڭغا ئوخشاپ قالغانىدى ھەمدە بۇنى سېزىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بېشى قېيىپ تۇراتتى. «يا پەرۋەردىگار، لىزاۋىتانى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى

قانداق بىلمىدىغاندۇ؟ بۇ گەپلىرىنىڭ مەنىسى زادى نېمىدۇ؟ نېمىدېگەن دەھشەت!» لېكىن، دەل شۇ چاغدا، ئۇنىڭ كۆڭلىدە تېخى ئۇنداق ئوي يوق ئىدى. ئەسلا يوق ئىدى! «ئاھ، ئۇ تولىمۇ بەختسىز بولسا كېرەك!... ئۇ ئانىسى بىلەن سۆلىسىنى تاشلاپ كېتىپتۇ. نېمىشقا تاشلاپ كەتكەندۇ؟ نېمە ئىش بولغاندۇ؟ ئۇ نېمە قىلماقچىدۇ؟ ئۇ زادى نېمىلەرنى دېدى؟ ئۇ ئايىغىمنى سۆيۈپ تۇرۇپ... مەن سېنىڭسىز ياشىيالمايمەن دېدى (راست، بۇ گەپنى ئۇ ئېنىق ئېيتتى)... شۇنداق دېدى... ئاھ... پەرۋەردىگار!»

سونيە كېچىچە قىزىپ، جۆيلۈپ چىقتى. بەزىدە ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كېتەتتى، يىغلايتتى، غەمگە پاتاتتى، ئاندىن يەنە قىزىپ تۇرۇپ خىرە - شىرە ئۇيقۇغا كېتەتتى. ئۇ چۈشىدە پولېچكانى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى، لىزاۋېتانى كۆردى، پەند - نەسىھەتلەرنى ئوقۇغانلىقىنى كۆردى... راسكولنىكوفنى كۆردى... ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى چاقناپ تۇرارىمىش... ئۇنىڭ پۈتىنى سۆيەرىمىش، يىغلارىمىش... ئاھ، پەرۋەردىگار!

ئوڭ تەرەپتە، سونيەنىڭ ئۆيى بىلەن گېرترودا كارلوۋنا رېسلىخنىڭ ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنى بۆلۈپ تۇرىدىغان ئىشىكنىڭ كەينىدە ئۇزۇندىن بۇيان بوش تۇرۇۋاتقان بىر ئۆي بار ئىدى. بۇ ئۆي رېسلىخ خېنىمغا قاراشلىق ئۆينىڭ بىر قىسمى ئىدى. ئۇنى ئىجارىگە بېرىش ئۈچۈن، ئىشىككە ئېلان تاختىسى ئېسىپ قويۇلغان، ئۆينىڭ قانال تەرەپكە قارايدىغان دېرىزىسىگىمۇ ئېلان چاپلاپ قويۇلغانىدى. شۇڭا سونيە بۇ ئۆينى ئۇزۇندىن بۇيان بوش تۇرۇۋاتقان ئۆي دەپ قاراپ، شۇنىڭغا ئادەتلىنىپ قالغانىدى. لېكىن، نەق شۇ چاغدا جانابي سۇدىرىگايلوف ھېلىقى بوش ئۆينىڭ ئىشكى كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ، بولۇنغان گەپلەرنى ئوغرىلىقچە ئاڭلاپ تۇردى. راسكولنىكوف چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ يەنە بىردەم تۇرۇپ باقتى. ئازراق ئويلىنىۋېلىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ھېلىقى

بوش ئۆيگە ئارىتام ئۆز ئۆيىگە چىقتى ـ دە، بىر ئورۇندۇقنى ئەكېلىپ، سونيەنىڭ ئۆيىگە تۇتاش ئىشىكنىڭ كەينىگە ئاستاغىنا قويۇپ قويدى. بولۇنغان گەپلەر ئۇنىڭغا تولىمۇ قىزىقارلىق، تولىمۇ مۇھىم تۇيۇلدى. ئاڭلاپ بېقىپ ئىنتايىن قىزىقىپ قالدى. شۇڭلاشقا ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن، مەسىلەن ئالايلى، ئەتە ئاڭلاشقا تىوغرا كېلىپ قالسا، يەنە توپتوغرا بىر سائەت ئۆرە تۇرۇپ جاپا تارتماسلىق، بەلكى راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلاش، ھەممە جەھەتتىن تولۇق ھۇزۇر ئېلىش ئۈچۈن ئالايىتەن ئورۇندۇق ئەكېلىپ قويدى.

5

ئەتىسى چۈشتىن بۇرۇن دەل سائەت ئون بىرده راسكولنىكوف C شۆبە ساقچى ئىدارىسىنىڭ تەيىارلىق سوراق بۆلۈمىگە كىرىپ، پورفىرىي پېتروۋىچ بىلەن كۆرۈشتۇرۇشنى ئىلتىماس قىلدى. ئۆزىنى شۇنچە ئۇزۇن ساقلاتقانلىقى ئۈنى ھەيران قالدۇردى، ئاز دېگەندىمۇ ئاربدىن ئون مىنۇت ئۆتكەندە، ئاندىن ئۈنى چاقىرىشتى. ئۇنىڭ قىياسىچە، ئۇلار ئۇنىڭغا شۇ ئانىلا يوپۇرۇلۇپ كېلىشى كېرەكتەك قىلغانىدى. شۇ چاغدا ئۇ قوبۇلخانىدا ئولتۇردى. كىشىلەر ئالدىدىن ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈپ تۇردى. شۇلاردىن ھېچبىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى. ئىشخانىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئارىتام ئۆيىده بىرنەچچە كاتىپ نېمىلەرنىدۇر يېزىپ ئولتۇراتتى. قارىغاندا ئۇلارنىڭ بىرەرىمۇ راسكولنىكوفنىڭ كىملىكىنى، نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى بىلمىسە كېرەك. راسكولنىكوف ئارامسىزلىنىپ ۋە قاتتىق شۇبھىلىنىپ، يېنىمدا بىرەر ساقچى بارمىدۇ، بىرەرى يوشۇرۇن كۆزىتىۋاتامدىغاندۇ، بىرەرى مېنى قېچىپ كەتمەسۇن، دەپ پايلاۋاتامدىغاندۇ، دېگەندەك قىلىپ، ئەتراپىنى زەن سېلىپ

كۆزىتىپ چىقتى. لېكىن، پۈتۈنلەي ئۇنداق بولماي چىقتى: ئۇنىڭ كۆرگەنلىرى پەقەت ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرگەن خىزمەتچى خادىملار، يەنە باشقا بىر قىسىم ئادەملەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىدى، ھەتتا ئۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدە كېتىپ قالسىمۇ، نەگە بارغۇسى كەلسە شۇ يەرگە كېتىۋەرسىمۇ بولاتتى. ئۇ بارغانسېرى شۇنىڭغا كامىل ئىشەنىدىكى، ناۋادا تۇنۇگۈنكى غەلىتە، سىرلىق ئادەم، ھېلىقى يەردىن ئۇنگەن ئەرۋاھ راستلا ھەممىنى كۆرگەن، ھەممىنى بىلىۋالغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇنى ـــ راسكولنىكوفنى مۇشۇ يەردە مۇشۇنداق تۇرغۇزۇپ قويارمىدى. مۇشۇنداق خاتىرجەم ساقلىتىپ قويارمىدى؟ ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تاكى سائەت ئون بىرگىچە تاقەت قىلىپ تۇرارمىدى؟ شۇنىڭغا قارىغاندا، بىر بولسا تۇنۇگۈنكى ئادەم ھازىرغىچە ئەھۋالنى دوكلات قىلمىدى. بىر بولسا... بىر بولسا... ئۇ ئۆزى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ. ھېچنېمىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگەن (قانداق كۆرەلەيدۇ؟)، شۇڭلاشقا تۇنۇگۈن راسكولنىكوف دۇچ كەلگەن ئىشلار ناھايىتى ئۇنىڭ قوزغۇتىلگەن كېسەللىك ھالىتىدىكى تەسەۋۋۇرى كۆپتۈرۈۋەتكەن خىيالىي مەنزىرىدىنلا ئىبارەت خالاس، ھەتتا تۇنۇگۈن ئۇ قاتتىق ھولۇقان ۋە ئۇمىدسىزلەنگەن چاغدىمۇ مۇشۇنداق بىر قىياس ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئورنىتىلىشقا باشلىغانىدى. مانا ئەمدى ھەممىنى بىرقۇر ئويلاپ چىقىپ، يېڭى بىر جەڭگە تەييارلىنىۋاتقان چېغىدا، بىردىنلا ئۆزىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ لەنىتى پورفىرىي پېتروۋىچنىن قورقۇپ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئويلىۋىدى، غەزىپى قاينىاپ تاشتى. ئۇ ھەممىدىن بەكرەك ھېلىقى ئادەمگە ئۇچراپ قىلىشتىن قورقاتتى. راسكولنىكوف ئۇنى بەكمۇ يامان كۆرەتتى. ھەددىدىن زىيادە يامان كۆرەتتى. راسكولنىكوف مۇشۇنداق نەپرىتىنىڭ ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇنىڭ شۇ قەدەر قاتتىق قەھر ـ غەزىپى كەلدىكى،

تىترىشى دەرھاللا توختاپ قالدى؛ ئۇ خانىغا ھېچنېمىگە پىسەنت قىلمايدىغان سوغۇق ۋە ئەخلاقسىز ئادەمدەك كىرىشكە تەييارلىق قىلىپ قويدى، ئىمكانقەدەر ئاز سۆزلەش، كۆپرەك كۆرۈش، كۆپرەك ئاڭلاش، ھېچبولمىغاندا خاپىغانلىق مىجەزىنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن يېڭىش قارارىغا كەلدى، دەل شۇ چاغدا بىرسى ئۇنى پورفىرىي پېتروۋىچ بىلەن كۆرۈشۈشكە چاقىردى.

پورفىرىي پېتروۋىچ ئىشخانىسىدا ئۆزى يالغۇز ئىكەن. ئىشخانا چوڭمۇ ئەمەس، كىچىكمۇ ئەمەس ئىدى. كىلىونكا بىلەن قاپلانغان دىۋاننىڭ ئالدىغا يوغان بىر يېزىق ئۈستىلى، بىر ئىش ئۈستىلى، بۇلۇڭغا كىتاب جازىسى، بىرنەچچە ئورۇندۇق قويۇلغان — بۇلارنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمەتنىڭ جاھازلىرى ئىدى. ھەممىسى پارقىرىتىلغان سېرىق ياغاچتىن ياسالغانىدى. ئارقا تەرەپتىكى تامدا، توغرىراقى توسۇق تامدا يەنە بىر ئىشىك چىڭ يېپىقلىق تۇراتتى. دېمەك، توسۇق تامنىڭ كەينىدە يەنە باشقا ئۆيلەر بار ئىدى. راسكولنىكوف كىرىشىگە، پورفىرىي پېتروۋىچ ئىشكىنى يېپىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئىشخانىدا ئىككىيلەن قالدى. پورفىرىي پېتروۋىچ مېھمىنىنى قارىماققا ئىنتايىن خۇشال ۋە مۇلايىملىق بىلەن كۈتۈۋالدى، ئارىدىن بىرنەچچە مىنۇت ئۆتكەندە راسكولنىكوف بەزىبىر ئالامەتلەردىن پورفىرىينىڭ سارىاسىمىگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى بايقاپ قالدى — ئۇ خۇددى كۈتمىگەندە ئېلىشتۇرۇۋېتىلگەن يا بولمىسا، قانداقتۇر مەخپىيەتنى خەق سېزىپ قالغان ئادەمگىلا ئوخشاپ قالغانىدى.

— ھە، تولىمۇ قەدىرلىك دوستۇم ! سىزمۇ... بىز ياقلارغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ قاپسىز، — دېدى پورفىرىي ئۇنىڭغا ئىككى قولىنى سۇنۇپ، — قېنى، ئولتۇرۇڭ، ئۇكا... بەلكىم سىز باشقىلارنىڭ تولىمۇ قەدىرلىك دوست دېيىشىنىمۇ ياكى يېقىنچىلىق قىلىپ... ئۇكا دېيىشىنىمۇ خالىمايدىغانسىز؟ مېنى بەكلا ئامراقلىق قىلىپ كەتتى دەپمۇ قالماڭ... قېنى بۇياققا كېلىڭ، دىۋانغا.

راسكولنىكوف ئولتۇرۇپ، كۆزىنى ئۇزمەستىن ئۇنى كۆزەتتى.

«بىز ياقلارغا» دېيىشى بەكلا يېقىنچىلىق قىلغىنىغا ئۆزرە ئېيتىشى، «يېقىنچىلىق قىلىپ» دېگەن سۆزلەر ۋەھاكازالارنىڭ ھەممىسى تىپىك ئالامەتلەر. «ئۇ ماڭا ئىككى قولىنى سۇندى ـ يۇ، قول ئېشلىشىپ كۆرۈشمىدى، دەرھال تارتىۋالدى.» ئۇ بىردىنلا خۇدۇكسىرەشكە باشلىدى. ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىنى كۆزىتىپ تۇرۇشاتتى. لېكىن، ھەر ئىككىلىسى كۆزلىرى ئۇچراشقان ھامان چاقماق تېزلىكىدە ئەپقېچىشاتتى.

ـــ سىزگە مۇنۇ ئىلتىماسنى ئەكېلىۋىدىم... ھېلىقى سائەت تۇغرۇلۇق... مانا ! كۆرۈپ بېقىڭ، يازغىنىم بويىتۇمۇ ياكى باشقىدىن كۆچۈرۈپ چىقايمۇ؟

ـــ نېمە؟ ئىلتىماس؟ شۇنداق، شۇنداق... ئاۋارە بولماڭ، مۇشۇ يازغىنىڭىز بولىدۇ، ـــ دېدى پورفىري پېتروۋىچ خۇددى بىرەر جايغا بارغىلى ئالدىراپ تۇرۇۋاتقان ئادەمدەك، ئاندىن ئىلتىماسنى قولىغا ئېلىپ قاراپ قويدى، ـــ شۇنداق، مۇشۇ يازغىنىڭىز بولىدۇ، باشقا ھېچنېمىنىڭ لازىمى يوق، ـــ دېدى ئۇ تەستىقلاپ، يەنىلا ئىتتىك ـ ئىتتىك گەپ قىلىپ، ئۇ ئىلتىماسنى ئۈستىلىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن، گەپ باشقا تېمىغا ئۆتكەندە، ئىلتىماسنى يەنە ئۈستىلدىن ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ئىش ئۈستىلىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

ـــ تۇنۇگۈن سىز... مېنىڭ ھېلىقى... ئۆلتۈرۈلگەن خوتۇن بىلەن قانداق تونۇشقانلىقىمنى... رەسمىي يوسۇندا... سورىماقچىدىم، دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، ـــ دېدى راسكولنىكوف يەنە گەپ باشلاپ. «نېمىشقا دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز دەپ يۇرىدىغاندىمەن» دېگەن بىر ئوي ئۇنىڭ خىيالىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، ئارقىدىنلا «دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز دەپ قويغىنىمغا نېمىشقا مۇنچىۋالا تەقەززا بولۇپ كېتىمەن» دېگەن باشقا بىر ئويمۇ ئۇنىڭ خىيالىدىن چاقماق

تېزلىكىدە ئۆتۈپ كەتتى.

ئۇ پورفىرىي بىلەن ئەمدىلا ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشىا ـ قىلىشمايلا، ئۆزىدىكى گۇمانخورلۇقىنىڭ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانلىقىدا تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە كۈچىيىپ كەتكەنلىكىنى بىردىنلا سېزىپ قالدى... بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى: ئۇنىڭ نېرۋىسى جىددىيلەشكەنسېرى كەيپى ئۆرلەپ تاقىتى تاق بولۇپ كېتەتتى. «چاتاق بولدى ! چاتاق بولدى !... يەنە ئاغزىمدىن كەتكۈزۈپ قويىدىغان بولدۇم.»

ــ شۇنداق، شۇنداق، شۇنداق ! تەشۋىشلەنمەڭ ! ۋاقىتىمىز كۆپ، ۋاقىتىمىز كۆپ، ــ دېدى پورفىرىي پېترووۋىچ غىڭشىپ، نېمىشقىدۇر ئۇ ھېچقانداق مەقسىتى بولمىسىمۇ، يېزىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىدىن ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈپ، بىردەم دېرىزە ئالدىغا باراتتى، بىردەم ئىش ئۈستىلىنىڭ ئالدىغا باراتتى، بىردەمدە يەنە يېزىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىغا يېنىپ كېلەتتى. تۇرۇپ شۇبھە بىلەن قاراپ تۇرغان راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى، تۇرۇپ بىر ئىزىدا توختاپ راسكولنىكوفقا تىكىلىپ قاراپ قالاتتى. ئۇنىڭ پاكار ۋە تولۇققىنا كەلگەن يۇمىلاق گەۋدىسى تولىمۇ غەلىتە كۆرۈنەتتى. ئۇ بەئەينى بىر پومىزەكتەك ھەر تەرەپكە دومىلاپ باراتتى ـ دە، شۇ ئانلا يەنە جىمىكى تامدىن ۋە بۇلۇڭدىن قاڭقىپ يېنىپ كېلەتتى.

ــ ئۇلگۈرىمىز، ئۇلگۈرىمىز... تاماكا چېكەمسىز؟ تاماكىڭىز بارمۇ؟ مانا، بىر تال چېكىپ قويۇڭ... ــ داۋام قىلدى ئۇ مېھمانغا بىر تال تاماكا سۇنۇپ، ــ بىلەمسىز، سىز بىلەن مۇشۇ يەردە كۆرۈشۈۋاتقىنىم بىلەن، خانام مانا بۇ يەردە توسۇقنىڭ كەينىدە... ھۆكۈمەتنىڭ ئۆيى. لېكىن، ھازىر ۋاقىتىنچە شەخسىيلەرنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتىمەن. بۇ يەرنى ئازراق رېمونت قىلىشقا توغرا كەلگەن. ھازىر پۈتەي دەپ قالدى... بىلەمسىز، ھۆكۈمەت ئۆيى دېگەن ئەڭ ياخشى نەرسە، شۇنداقمۇ؟ سىز قانداق قارايسىز؟

ـــ شۇنداق، ئەڭ ياخشى نەرسە، ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف ئۇنىڭغا گويا مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك قاراپ.

ـــ ئەڭ ياخشى نەرسە، ئەڭ ياخشى نەرسە... ـــ تەكرارلىدى پورفىرىي پېتروۋىچ خۇددى بىردىنلا يەنە پۇتۇنلەي ئالاقىسى يوق باشقا بىر ئىش توغرۇلۇق ئويلاۋاتقاندەك قىلىپ، ـــ شۇنداق ! ئەڭ ياخشى نەرسە ! ـــ ئاخىر بېرىپ ئۇ ۋاقىرىۋەتكىلى قىل قالدى. ئۇ بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، راسكولنىكوفقا قاراپ قويدى ـ دە، ئۇنىڭدىن ئىككى قەدەم نېرىدا توختىدى. تېخى ھېلىلا ھۆكۈمەتنىڭ ئۆيى ئەڭ ياخشى نەرسە، دېگەن ئەخمىقانە گەپنى يېنىش ـ يېنىش تەكرارلىغان بۇ ئادەم مانا ئەمدى ئۆز مېھمىنىغا جىددىي، ئويچان، سىرلىق نەزەردە قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بۇ قارىشى بايىقى چاكىنىلىقىغا پەقەتلا ماس كەلمەيتتى.

لېكىن، مۇشۇنداق مۇئامىلە راسكولنىكوفنىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ بەكرەك قاينىتىۋەتتى ـ دە، ئۇ زادىلا چىدىيالماي قالدى. مەسخىرىلىنىشنىڭ ئەنتىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇ خېلىلا ئېھتىياتسىزلىق بىلەن جەڭگە ئاتلانماي تۇرالمىدى.

ـــ بىلەمسىز، ـــ بىردىنلا سورىدى ئۇ پورفىرىيغا تەكەببۇرلۇق بىلەن تىك قاراپ ۋە ئۆزىنىڭ تەكەببۇرلۇقىدىن لەززەتلەنگەندەك بولۇپ، ـــ نەزىرىمچە، قانۇنشۇناسلىقتا شۇنداق بىر قائىدە، شۇنداق بىر ئۇسۇل بارەدەك قىلغان، ئۇ بارلىق تەرگەۋچىگە مۇڭاپىق كېلىدۇ، ئۇنىڭدا گەپ يىراقتىن باشلىنىپ يېقىنغا تارتىپ كېلىنىدۇ. ئۇششاق ئىشلاردىن باشلىنىپ چوڭ ئىشلارغا ئۆتۈلىدۇ ۋە ياكى گەپنى چوڭ ئىشلاردىن باشلىغان تەقدىردىمۇ، قىلچە ئالاقىسى يوق ئىشتىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سوراق قىلىنغۇچى ۋەسۋەسىگە سېلىنىدۇ ياكى توغرىراقى سوراق قىلىنغۇچىنىڭ دىققىتى چالغىتىلىدۇ، ھوشيارلىقى بوشاشتۇرۇلىدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا ھايات ـ ماماتقا مۇناسىۋەتلىك سوئال قويۇلۇپ، كۈتمىگەندە ئۇستىدىن چۈشكەندەك ئۇيقۇسى ئېچىپ قويۇلىدۇ، شۇنداقتىمۇ بۇ بارلىق

قائىدە ۋە كۆرسەتمىدە تا بۇگۈنگىچە تىلغا ئېلىنىپ كېلىۋاتقان مۇقەددەس قانۇنىيەت ئەمەسمۇ؟...

— شۇنداق، شۇنداق... ئۇنداقتا سىز مېنى گەپنى ھۆكۈمەت ئۆيىدىن باشلاپ... شۇنداقمۇ؟ — پورفىرىي پېتروۋىچ شۇ گەپنى دەپ بولۇپ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قويدى، ئۇنىڭ چىرايىدا خۇشاللىق ۋە مۇغەمبەرلىك ئالامىتى غىل - پال پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى. پېشانىسىدىكى قورۇقلىرى تەكشىلىنىپ، كۆزلىرى قىسىلىپ، يۇزى سوزۇلدى. ئۇ بىردىنلا ئەسەبىيلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈشكە باشلىدى، كۈلگەندىمۇ ئۇزاقتىن - ئۇزاق، پۈتۈن گەۋدىسىنى سىلكىتىپ، راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ كۈلدى. راسكولنىكوفمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ زورمۇزور كۈلدى؛ لېكىن پورفىرىي ئۇنىڭمۇ كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ قاتتىق كۈلدى. يۇزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن راسكولنىكوفنىڭ بىردىنلا قوزغالغان نەپرىتى بارلىق ئېھتىياتچانلىقلىرىنى بېسىپ چۈشتى. ئۇ كۈلكىسىنى توختىتىپ قاپقىنى تۇرۇپ، پورفىرىيغا ھومىيىپ قارىدى. قارىغاندىمۇ ئاتايىتەن توختىماي، كۈلكىسىنى ئۇزاققا سوزۇۋاتقان پورفىرىيغا كۆز ئۇزمەي تىكىلىپ قاراپ تۇردى. ئۇزايىدىن ھەر ئىككى تەرەپ ئانچە بەك ئېھتىياتچانلىق قىلىپمۇ كەتمىدى. پورفىرىي پېتروۋىچ مېھمانىنى يۇزىدىن يۇزىگە مەسخىرە قىلغاندەك ئىش قىلدى. مېھمانى بولسا، مۇنداق كۈلكىدىن قاتتىق نەپرەتلەندى؛ لېكىن پورفىرىي بۇنىڭغا ئانچە پىسەنت قىلىپ كەتمىدى. بۇ ئىش راسكولنىكوفنىڭ نەزىرىدە ئىنتايىن مۇھىم ئىدى: راسكولنىكوف پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمايۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بولسا، تورغا چۈشۈپ قالغان بولۇشى مۇمكىنلىكىنى چۈشەندى؛ بۇ يەردە ئۇ بىلمەيدىغان قانداقتۇر بىرنەرسە، قانداقتۇر بىر مەقسەت بارەدەك قىلاتتى. ئېھتىمال ھەممە ئىش تەخمۇتەخ قىلىپ قويۇلغاندۇ. ھازىرلا ھەممە نېمە ئايان بولۇپ، ئۇنىڭ كاللىسىغا كالتەك

كېلىپ تېگەر...

راسكولنىكوف دەرھالا مەسلىنى توغرىدىن - توغرا ئوتتۇرىغا قويۇش قارارىغا كەلدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ قالپىقىنى قولىغا ئالدى.

— پورفىري پېتروۋىچ، — دېدى ئۇ گەپنى كەسكىن قىلىپ ۋە خىلىلا قاتتىق تاقەتسىزلىنىپ، — تۇنۇگۈن سىز مېنىڭ قانداقتۇر بىر سوراققا كېلىشىمنى ئۈمىد قىلمۇدىڭىز، — ئۇ سوراققا دېگەن سۆزنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن ئېيتتى، — مانا مەن كەلدىم، ئەگەر مەندىن بىرنېمىلەرنى سورىماقچى بولسىڭىز، قېنى سوراڭ؛ ئەگەر سورىغۇدەك بىرنەرسە بولمىسا، ماڭا رۇخسەت قىلساڭ، كېتەي. مېنىڭ ۋاقتىم يوق، ئىشىم بار... مەن ئاتىنىڭ ئاستىدا قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەن ھېلىقى خىزمەتچىنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا بېرىشىم كېرەك، ئۇ ئادەمنى سىزمۇ... بىلىسىز... — راسكولنىكوف شۇلارنى دېدى - يۇ، لېكىن شۇ گەپنى قوشۇپ قويغىنىغا شۇ ئانلا ئاچچىقى كەلدى. ئارقىدىنلا تېخىمۇ بەكرەك تاقەتسىزلىنىپ كەتتى، — مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىدىن تويدۇم، ئاڭلىدىڭىزمۇ، بۇرۇن - قۇلىقىمغىچە تويدۇم... ئاغرىپ قېلىشىمغىمۇ ئازدۇر - كۆپتۇر شۇ ئىشى سەۋەبكار... قىسقىسى... — دېدى ئۇ ئاغرىپ قالغانلىقى ھەققىدىكى گەپلەرنىڭمۇ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى سېزىپ، ۋارقىراپ دېگۈدەك گەپ قىلىپ، — قىسقىسى، سورايدىغانلىرىڭىز بولسا سوراڭ، بولمىسا كەتكىلى قويۇڭ... ئەگەر سورىماقچى بولسىڭىز، رەسمىيەت بويىچە بولۇشى كېرەك ! بولمىسا يول قويمايمەن؛ شۇڭلاشقا ھازىرچە خەير - خوش، چۈنكى بىزنىڭ ھازىرلا قىلغۇدەك ئىشىمىز يوق ئىكەن.

— ۋاي خۇدايىم ! بۇ نېمە قىلغىنىڭىز ! سىزدىن سورىغۇدەك نېمە ئىش بولسۇن؟ — دېدى پورفىري پېتروۋىچ بىردىنلا خىرقىراپ كۈلۈپ ۋە گەپنىڭ تەلەپپۇزىنى دەرھال ئۆزگەرتىپ كۈلكىسىنىمۇ توختىتىپ، — بولدىلا ئالدىرىماڭ، — ئۇ يەنە

پايپېتەك بولۇپ، تۇرۇپلا ئۆيده ئۇياق ـ بۇياققا ماڭاتتى، تۇرۇپلا يەنه ئۇشتۇمتۇت راسكولنىكوفنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلاتتى، ـــ تۇرۇپ تۇرۇڭ، تۇرۇپ تۇرۇڭ، بۇلارنىڭ هەممىسى ئۇششاق ئىشلار ! ئەكسىچه، بىز ياقىلارغا كەلگىنىڭىزگه ئىنتايىن خۇرسەنمەن... سىز مېنىڭ مېهمىنىم. بۇ لەنتى كۇلكىگه كەلسەك، مېنى كەچۇرۇڭ. رودىئون رومانوۋىچ ئۇكا. رودىئون رومانوۋىچقۇ ـ هه؟ دادىڭىزنىڭ ئىسمى شۇنداقتەك ئىدى... مەن بەكلا ئەسەبىي ئادەم، سىزنىڭ ئۆتكۇر پىكرىڭىزگه بەكلا كۇلگۇم كەلدى. راست دەۋاتىمەن، بەزىده قارىڭ خۇددى رېزىنكىدەك، بىر كۇلگەنده يېرىم سائەتكىچه كۇلۇپ، تىترەپ كېتىمەن... مەن بەكلا كۇلگۇنچەك، مۇشۇ سېمىزلىكىم بىلەن بىر كۇنى بولمىسا بىر كۇنى پالەچ بولۇپ قالارمەنمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن. قېنى ئولتۇرۇڭ، نېمىشقا ئولتۇرمايسىز؟... قېنى ئولتۇرسىڭىزچۇ، بولمىسا، مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالىمەن.

راسكولنىكوف تېخىچه قاپاقلىرىنى تۇرۇپ، گەپ ـ سۆز قىلماي، گەپكه قۇلاق سېلىپ ۋە ئۇنى كۆزىتىپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا ئولتۇردى. لېكىن، قالپىقىنى قولىدا تۇتۇپ تۇردى.

ـــ مەن سىزگه، رودىئون رومانوۋىچ ئۇكا، ئۆزۇمنىڭ بىر ئىشىنى سۆزلەپ بېرەي. مۇنداقچه ئېيتسام، ئۆزۇمنىڭ تەبىئىتىمنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي، ـــ داۋام قىلدى پورفىرىي پېتروۋىچ ئۆيده ئىتتىك ـ ئىتتىك ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ ۋە ئىلگىرىكىدەكلا ئۆزىنى مېهمانىنىڭ كۆزىدىن قاچۇرۇشقا تىرىشىپ، ـــ بىلەمسىز، مەن بىر بويىتاق، هېچنېمىگه ئەرزىمەيدىغان، نامىمۇ چىقمىغان ئادەم. ئۇنىڭ ئۈستىگه مەن كۆكلەپ چەككه يېتىپ، مۇقىملىشىپ كەينىمگه قاراپ كېتىۋاتقان ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگه... ئۇنىڭ ئۈستىگه... سىز دىققەت قىلدىڭىزمىكىن، رودىئون رومانوۋىچ، بىزنىڭ بۇ يەرده ـــ مەن

بىزنىڭ رۇسىيەنى دەۋاتىمەن ــ بولۇپمۇ بىزنىڭ پېتىربۇرگ دائىرىسىدە، ئەگەر بىر ـ بىرى بىلەن ئانچە بەك تونۇش بولمىسىمۇ، نېمە دېسەم بولار، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەت قىلىدىغان ــ مەسىلەن، خۇددى سىز بىلەن ماڭا ئوخشاش ــ ئىككى ئەقىللىك ئادەم ئۇچرىشىپ قالسا، يېرىم سائەت ئولتۇرۇپمۇ گەپلەشكۈدەك گەپ تاپالمايۋ قېلىشىدۇ ــ بىر ـ بىرىگە قاراپ شۇك ئولتۇرۇپ قېلىپ، ھەر ئىككىسى قاتتىق ئوڭايسىزلىنىدۇ. ھەممىلا ئادەم سۆزلەشكۈدەك تېما تاپالايدۇ، مەسىلەن ئالايلى، خانىملار توغرۇلۇق بولامدۇ... يۇقىرى تەبىقىدىكى گەپ ـ سۆزلىرى نازاكەتلىك كىشىلەر توغرۇلۇق بولامدۇ، ئىشقىلىپ گەپلەشكۈدەك گەپ تاپالايدۇ. ئەزەلدىن شۇنداق، لېكىن بىزگە ئوخشاش ئوتتۇراھال ئادەملەر ــ پىكىر قىلالايدىغان ئادەملەرنى دەۋاتىمەن ــ ھەممىسى تارتىنچاق، كەم سۆز كېلىدۇ. نېمىشقا شۇنداق ـ ھە، ئۇكا؟ بىز ئومۇمنىڭ ئىشلىرىغا قىزىقامدۇق ياكى بەكلا سەممىيلىكىمىزدىن بىر ـ بىرىمىزنى ئالداشنى خالىمامدۇق؟ بۇنىسى ماڭا قاراڭغۇ. ھە؟ سىز قانداق قارايسىز؟ قالپىقىڭىزنى قويۇپ قويسىڭىزچۇ، خۇددى ھازىرلا كېتىدىغاندەك، بەكلا ئوڭايسىزلىنىدىكەن كىشى... ئەكسىچە، مەن بەك خۇرسەن...

راسكولنىكوف قالپىقىنى قويۇپ قويدى، يەنىلا چىرايىنى ئاچماي، پورفىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە زىت قۇرۇق گېپىگە ئۇن ـ تىنسىز قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى. «ئۇ راستلا تاقىلا ـ تۇقىلا گەپلىرى بىلەن مېنىڭ دىققىتىمنى چالغىتماقچىمىدۇ؟» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ــ سىزگە قەھۋە قۇيۇپ بېرەي دېسەم، بۇ يەر مۇزاپىق ئەمەس؛ لېكىن، سىزدەك دوستۇم بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ بەش مىنۇت ئۇيان ـ بۇياندىن پاراڭلاشسام نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ ــ توختىماي ۋالاقلىدى پورفىرىي، ــ بىلەمسىز، ئومۇمنىڭ جىمىكى ئىشلىرى... ئەيىبكە بۇيرۇماڭ، مەن ئۆيدە توختىماي

ئۇياق ـ بۇياقتا مېڭىپ تۇرىمەن، كەچۈرۈڭ. ئۇكا، مەن ھەممىدىن بەكرەك سىزنى ساغىنىپ قويمىغىيدىم دەپ ئەنسىرەيمەن. لېكىن، ھەربىرىڭلىزنىڭ تۇرمىسىمۇ بولمايدۇ. دائىم ئولتۇرىمەن دەڭە، شۇڭا بەش مىنۇت ھەربىرىڭلىزنى قويۇشنى بەك ياقتۇرىمەن... بۇۋاسىر دېگەن كاساپەت... گىمناستىكا ئارقىلىق داۋالىناي دەپ يۈرۈۋاتىمەن؛ ئاڭسام، ھەقىقىي ئىستاتىس مەسلىھەتچىلەر ھەتتا مەخپىي ئىستاتىس مەسلىھەتچىلەر، ئارغامچىدىن سەكرەپ ئويناشقا بەك ئامراقمىش. قاراڭ، زامانىمىزدا ئىلىم ـ پەن نەقەدەر قالتىس ـ ھە !... شۇنداق... بۇ يەردىكى ئومۇمنىڭ ئىشلىرىغا كەلسەك، سوراق دەمسىز، بارلىق رەسمىيەتلەر دەمسىز... ئۇكا، ئۆزىڭىزمۇ بايا سوراقنىڭ گېپىنى قىلدىڭىز... بىلەمسىز، رودىئون رومانوۋېچ ئۇكا، بۇ سوراقلار، راست دەيمەن، بەزىدە سوراق قىلغۇچىنى سوراق قىلىنغۇچىدىنمۇ بەكرەك ئېلىشتۇرۇۋېتىدۇ. مۇشۇ مەسىلە توغرۇلۇق ئۇكا، بايا سىز ئۆتكۈر پىكرىڭىزنى تامامەن توغرا ۋە ئىنتايىن چىرايلىق بايان قىلدىڭىز (راسكولنىكوف مۇنداق پىكرىنى زادىلا بايان قىلىپ باقمىغانىدى). ئادەمنى ئېلىشتۇرۇۋېتىدۇ ! راست دەيمەن. كاللىڭىزنى قاپاق قىلىۋېتىدۇ ! بىر گەپنى ئۇياققا ئايلاندۇرۇپمۇ، بۇياقتا ئايلاندۇرۇپمۇ دەۋېرىدۇ ! خۇددى بارابان چالغانىدەك ! ھازىر ئىسلاھات بولۇۋاتىدۇ، بىزمۇ ھېچبولمىغاندا ئىسمىمىزنى ئۆزگەرتمىسەك بولماس ![1] ھى ـ ھى ـ ھى ! بىزنىڭ قانۇنشۇناسلىقىمىزدىكى ئۇسۇللارغا كەلسەك ـــ خۇددى سىز ناھايىتى چىرايلىق بايان قىلغانىدەك ـــ سىزنىڭ پىكرىڭىزگە تامامەن قوشۇلىمەن. ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭچۇ، ئومۇمەن

① رۇسىيەدە 1864 ـ يىلى ئەدلىيە ئىسلاھاتى يولغا قويۇلۇپ، سوت مەھۇرىي ئورگاندىن ئايرىلىپ چىقىپ، سوت قىلىش فونكسىيەسىنى مۇستەقىل يۈرگۈزىدىغان بولدى، شۇنداقلا ئىلگىرى ساقچى ئىدارىسىگە قارايدىغان تەييارلىق سوراق بۆلۈمىمۇ ساقچى ئىدارىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇستەقىل بولدى، سوتقا قارىدى.

جاۋابكارلارنى، ھەتتا ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق سەھرالىقلارنى ئالايلى، بۇ ئۇسۇللارنى شۇلاردىن قايسىبىرى بىلمەيدۇ — بىلىدۇ، باشتا ساپلا ئالاقىسى يوق سوئاللار بىلەن ھوشيارلىقىنى يوقىتىدۇ (بۇ گەپنى سىز تازا جايىدا ئېيتتىڭىز)، ئاندىن ئۇشتۇمتۇت كاللىسىغا بىرنى سالىدۇ، يەنە كېلىپ پالتىناڭ چۈلدىسى بىلەن دەڭە، ھى ـ ھى ـ ھى ! سىزنىڭ تازا جايىغا چۈشكەن ئوخشىتىشىڭىز بىلەن ئېيتسام، قاق چوققىسىغا سالىدۇ ! ھى ـ ھى ـ ھى ! مەن ھۆكۈمەت ئۆيىنىڭ گېپىنى قىلسام، سىز مېنى راستلا... ھى ـ ھى ـ ھى ! كىنايىگە بەك ئۇستىكەنسىز ! بولدىلا، بۇ گەپنى قويايلى ! ھە راست، مۇناۋاقلا دەپ ئۆتەي... بىر گەپتىن يەنە بىر گەپنى ئەسلەپ قالدىم، بىر ئوي يەنە بىر ئويىنى تۇغدۇردى، سىز بايا رەسمىيەتنىڭ گېپىنى قىلدىڭىز... بىلەمسىز، سوراق قىلىش رەسمىيىتى توغرۇلۇق... رەسمىيەت بويىچە بېجىرسە نېمە بوپتۇ؟ ماڭا قارىڭ، رەسمىيەت دېگەن نۇرغۇن ئەھۋاللاردا قۇرۇق جۆيلۇش، بەزى چاغلاردا، دوستانە سۆھبەتنىڭ پايدىسى كۆپرەك بولىدۇ. رەسمىيەتنى چوقۇم ئۆتەش كېرەك، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ؛ سىزدىن سوراپ باقاي، ئەمەلىيەتتە رەسمىيەت دېگەننىڭ ئۆزى نېمە؟ بىر تەرگەۋچىنى قەدەمدە بىر رەسمىيەت بىلەن چۈشەپ قويۇشقا بولمايدۇ. مەن سىزگە ئېيتسام، تەرگەۋچىلىك خىزمىتى ئۆزىگە يارىشا ئەركىن سەنئەت ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىرنەرسە... ھى ـ ھى ـ ھى !

پورفىرىي پېتروۋىچ نەپىسىنى رۇسلۇبلىش ئۈچۈن گېپىنى توختاتتى. بايىاتىن ئۇ تىنماي سۆزلەپ، شۇنچە نۇرغۇن گەپنى قىلىۋەتتى. بىر تۇرۇپ بىرمۇنچە مەنىسىز گەپلەرنى قىلسا، بىر تۇرۇپ بىرنەچچە ئېغىز تېپىشماقتەك چۈشىنىكسىز گەپنى قىلدى. ئارقىدىن يەنە قاملاشمىغان گەپلەرنى ياغدۇرۇۋەتتى. سېمىز پۇتلىرى بىلەن بارغانسېرى ئىلدام چامداپ، ئوك قولىنى كەينىگە قىلىپ، سول قولى بىلەن ئاغزىدىن چىقىۋاتقان

گەپلەرگە زادىلا ماس كەلمەيدىغان ھەر خىل ھەرىكەتلەرنى قىلىپ، كۆزلىرىنى يەردىن ئالماي، ئۆينىڭ ئىچىدە ئويىاق ـ بويىاققا مېڭىۋەردى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ ئۆيىدە ئويىاق ـ بويىاققا ماڭغان ئارىلىقتا، ئىشىك ئالدىدا ئىككى قېتىم ھايال بولۇپ، نېمىگىدۇر قۇلاق سالغاندەك قىلغىنىنى تويۇقسىزلا بايقاپ قالدى. ئۇ بىرەر نەرسىنى كۆتۈۋاتامدىغاندۇ؟»

ـــ سىزنىڭ گېپىڭىز ھەقىقەتەن ئىنتايىن توغرا، ـــ دېدى پورفىرىي يەنە چىرايىدىن كۈلكە يېغىدۇرۇپ، ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى ساددا قىياپەتتە راسكولنىكوفقا قارىدى، بۇ ھالەتتىن راسكولنىكوف قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ دەرھاللا سەگەكلەشتى، ـــ سىز شۇنداق قىزىق گەپلەرنى قىلىپ، قانۇن رەسمىيەتلىرىمىزدىن كۈلدىڭىز، سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىز ھەقىقەتەن توغرا. ھى ـ ھى! بىزنىڭ بۇ (ئەلۋەتتە بەزىلىرى) باشنى قاتۇرۇۋېتىدىغان پىسخىكىلىق ئۇسۇللىرىمىز ناھايىتى كۈلكىلىك، ئەگەر رەسمىيەتلەرگە باغلىنىپ قالساڭىز، كارغا كەلمەسلىكىمۇ مۇمكىن. شۇنداق... مەن يەنە رەسمىيەتلەرنىڭ گېپىنى قىلىپ كەتتىم. ئەگەر مەن ئۆزۈم بېجىرىۋاتقان دېلودا بىرەر ئادەمنى، بۇنى ياكى ئۇنى جىنايەتچى دەپ ھۆكۈم قىلسام ياكى توغرىراقى گۇمان قىلسام... سىز قانۇن ئوقۇغانغۇ، رودىئون رومانوۋىچ، شۇنداقمۇ؟

ـــ شۇنداق، قانۇن ئوقۇغان.

ـــ ئۇنداق بولسا، بۇ سىزگە كېيىن ئەسقېتىپ قالىدىغان بىر مىسال بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، لېكىن سىز مېنى ئوقۇتماقچى، ماڭا ئەقىل ئۆگەتمەكچى دەپ قالماڭ. قارا، سىز جىنايەت ھەققىدە شۇنداق ياخشى ماقالە يېزىپسىز ! ياق، ئۇنى مەن بىر پاكىت سۈپىتىدە مىسال قىلماقچى، خالاس. مەسىلەن، مەن بۇ ياكى ئۇ ئادەمنى جىنايەتچى دەپ قارىدىم دەيلى، ئەمدى سىزدىن سوراپ باقاي، ئۇنىڭ جىنايىتىگە ئائىت پاكىتلارنى قولۇمغا چۈشۈرگەن ھالەتتىمۇ، نېمىدەپ ئۇنى ۋاقتى ـ سائىتى

يەتمەي تۇرۇپ چۆچۈتىۋەتكۇدەكمەن؟ مەسلەن ئالايلى، بەزى جىنايەتچىلەرنى مەن دەرھاللا قولغا ئېلىشىم كېرەك. لېكىن، بەزى جىنايەتچىلەرنىڭ خاراكتېرى ئوخشمايدۇ. ئۇنىڭ شەھەردە بىرنەچچە كۈن لاغايلاپ يۈرۈشىگە يول قويسام نېمە بوپتۇ؟ ھى ـ ھى ـ ھى... ياق، قارىسام سىز تولۇق چۈشەنمىدىڭىز، شۇڭا مەن ئۇنى تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ چۈشەندۈرەي، ئەگەر مەن ۋاقتى ـ سائىتى يەتمەي تۇرۇپ ئۇنى تۇرمىگە قاماپ قويسام، ئۇ ھالدا مەن شۇ ئارقىلىق ئۇنى مەنىۋى جەھەتتىن قوللىغان بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن. ھى ـ ھى ! كۇلۇۋاتامسىز؟ (راسكولنىكوف كۇلۇشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي ئاغزىنى چىڭ يۇمۇپ، ئوتتەك يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى پورفىرىي پېتروۋىچتىن ئۈزمەي قاراپ ئولتۇراتتى.) لېكىن، بۇ پاكىت. بەزى ئادەملەرگە ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىش كېرەك، چۈنكى ھەر خىل ئادەملەر بولىدۇ. ھەممىنى پەقەت ئەمەلىيەت ئارقىلىقلا بىلگىلى بولىدۇ. بايا سىز ئىسپاتىڭنى كۆرسەت دېدىڭىز. بىز ئىسپاتنى بار دەپ قىياس قىلايلى، لېكىن ئۇكا، بىلەمسىز، جىنايەت پاكىتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئىككى باشلىق بولىدۇ. مەن بىر تەرگەۋچى. شۇڭا ئۆزۈمنۇ ئىقرار، مەن ئانچە بەكمۇ ئىقتىدارلىق ئەمەس؛ لېكىن مەن تەكشۈرۈش نەتىجىسىنىڭ ماتېماتىكىدەك ئېنىق بولۇشىنى ئۈمىد قىلمەن. خۇددى ئىككى كەررە ئىككى تۆت دېگەندەك ئېنىق جىنايەت پاكىتىغا ئېرىشسەم دەيمەن ! توپتوغرا، مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ئىسپاتنىڭ ئۆزىلا بولسا دەيمەن ! ئەگەر مەن ئۇ جىنايەتچىنى مۇڭاپىق بىر چاغدا قاماپ قويسام ـــ گەرچە مەن ھېلىقى جىنايەتچىنىڭ شۇ ئىكەنلىكىگە كامىل ئىشەنسەممۇ ـــ ئۇ ھالدا مەن ئۇنى تولۇق پاش قىلىش ۋاستىلىرىدىن مەھرۇم بولۇشۇم مۇمكىن. نېمىشقا ئۇنداق بولىدۇ؟ چۈنكى، مەن ئۇنىڭ ئورنىنى بەلگىلەپ قويغان بولىمەن، شۇنداق دېسەممۇ بولىدۇ، مەن پىسخىكىلىق جەھەتتىن ئۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، خاتىرجەم قىلىپ قويىمەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنىڭ ئالقىنىمدىن چىقىپ

كېتىدۇ ـ دە، ئۆزىنىڭ قېيىغا كىرىۋالىدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ مەھبۇس ئىكەنلىكىنى ئاخىر چۈشىنىدۇ. ئاخلىسام سېۋاستوپولدا، ئالما جېڭى يېڭىلا ئاياغلاشقان چاغدا، بىر قىسىم ئەقىللىك كىشىلەر دۈشمەن دەرھاللا ئاشكارا ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ، سېۋاستوپولنى تېزلا بېسىۋالىدۇ، دەپ قاتتىق قورقىنىكەن. ئەمما، دۈشمەننىڭ مۇنتىزىم قامال قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بىرىنچى ئاكوپنى قېزىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ، بايىقى ئەقىللىك ئادەملەر ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ، خاتىرجەم بولۇشۇپتۇ. بۇ ئىشنىڭ ھېچبولمىغاندا ئىككى ئاي كەينىگە سۈرۈلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ ـ دە، چۈنكى دۈشمەن سېۋاستوپولنى مۇنتىزىم قامال قىلىش ئۇسۇلى بىلەن ئالماقچى ـ دە ! يەنە كۈلۈۋاتسىز، تېخىچە ئىشەنمەيۋاتامسىز؟ ئەلۋەتتە، سىزنىڭ دېگىنىڭىزمۇ توغرا. توغرا، توغرا ! پىكرىڭىزگە قوشۇلىمەن، بۇلار ئايرىم ئەھۋاللار؛ بىز دېيىشىۋاتقان ئەھۋال ھەقىقەتەن ئايرىم ئەھۋال ! لېكىن، سىز بۇ يەردە شۇنى كۆرۈشىڭىز كېرەككى، ئاق كۆڭۈل رودىئون رومانوۋىچ، ئادەتتىكى دېلولار، يەنى بارلىق قانۇنىي تەرتىپ ۋە قانۇن ـ قائىدىلەرگە مۇۋاپىق كېلىدىغان، شۇنىڭدەك شۇ قانۇنىي تەرتىپ ۋە قانۇن ـ قائىدىلەردە مىسال قىلىنغان، كىتابقا يېزىلغان دېلولار زادىلا مەۋجۇت ئەمەس. چۈنكى، ھەربىر دېلو، مەسىلەن ئالايلى، جىنايى ھەربىر ئىشتىن رېئاللىقتا يۈز بەرگەندىن كېيىن، دەرھاللا تامامەن ئايرىم دېلوغا ئايلىنىپ كېتىدۇ، بەزىدە ئىلگىرىكى دېلوغا قىلچە ئوخشىمايدىغان بىر دېلو بولۇپ چىقىدۇ. بەزىدە مۇشۇنداق تولىمۇ كۈلكىلىك دېلولارغا ئۇچراپ قالىسىز. ئەگەر مەن پالانى ئەپەندىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتسەم، ئۇنى قولغا ئالمىسام، چۆچۈتمىسەم، ئۇ مېنىڭ ھەممىدىن خەۋەردار ئىكەنلىكىمنى، ئۆزىنى كىچىچە ـ كۈندۈز كۆزىتىپ تۇرغانلىقىمنى، ئۆزىگە سەگەكلىك بىلەن قاراپ تۇرغانلىقىمنى ھەر سائەت ھەر مىنۇت بىلىپ تۇرسا، ھېچبولمىغاندا گۇمان

قىلىپ يۈرسە، ئەگەر ئۇ ئۆزلۈكىدىن پۈتمەس ـ تۈگىمەس شۇبھە ھەمدە ۋەھىمە ئىچىدە قالسا، ئۇ ھالدا ئۇ ئۆلگۈدەك قورقۇپ كېتىپ، ئاخىر ئۆزىنى مەلۇم قىلغىلى كېلىدۇ. بەلكىم يەنە بەزى ئىشلارنى قىلىشىمۇ مۇمكىن. خۇددى ئىككى كەررە ئىككى تۆت دېگەندەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىشى خۇددى ماتېماتىكىدەك ئېنىقلا بولۇپ قالمىدۇ ـــ مانا بۇ كىشىنى تازا پۇخادىن چىقىرىدۇ. بىزدەك زامانىۋى ئەقىللىك، يەنە كېلىپ مەلۇم جەھەتتە تازا ئوبدان تەربىيەلەنگەن ئادەملەر بۇياقتا تۇرسۇن، ئاشۇ كالۇڭا دېھقانلارمۇ شۇنداق قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، قەدىرلىك دوستۇم، بىر ئادەمنىڭ قايسى جەھەتتىن تەربىيەلەنگەنلىكىنى بىلىش ئىنتايىن مۇھىم ئىش. ئاندىن نېرۋىچۇ، نېرۋا، سىز نېرۋىنى ئۇنتۇپ قالدىڭىز ! چۈنكى، ھازىرقى ئادەملەرنىڭ نېرۋىسى كېسەللىك ھالىتىدە، ساغلام ئەمەس، شۇڭا ئاسانلا ھاياجانلىنىدۇ... مەن سىزگە ئېيتسام، بەزىدە بۇ بەئەينى بىر كانغا ئوخشايدۇ ! مەيلى ئۇ شەھەردە ئەركىن ـ ئازادە يۈرسە يۈرۈۋەرمەمدۇ، مەن ئۇنىڭ نېمىسىدىن ئەنسىرەيتتىم ! بىلگىنىنى قىلسۇن. ۋاقتىنچە ئۇ يەر ـ بۇ يەردە لاغايلاپ يۈرۈۋالسۇن؛ مەن ئۇنىڭ ھامان قولۇمغا چۈشىدىغانلىقىنى بىلىمەن. ئۇ مەندىن بەربىر قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئۇ قېچىپ نەگە بارالايتتى؟ ھى ـ ھى ـ ھى... چەت ئەلگە چىقىپ كېتەلەرمۇ؟ بىر پولياك چەت ئەلگە قېچىپ كېتەلىگىنى بىلەن①، ئۇ قېچىپ كېتەلمەيدۇ. سەۋەبى مەن ئۇنى كۆزىتىپ تۇرىمەن ـ دە، چارىسىنىمۇ قىلىپ قويىمەن ـ دە. ئۇ مەملىكەتنىڭ ئىچكىرىسىگە قېچىپ كېتەلەرمۇ؟ لېكىن، ئۇ يەرلەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېھقانلار، ھەقىقىي قوپال رۇس دېھقانلىرى؛ زامانىۋى تەربىيە كۆرگەن بىر ئادەم تۇرمىگە كىرىشكە رازى بولىدۇكى،

① بۇ يەردە چار پادىشاھ قوشۇنى 1863 ـ يىلىدىن 1864 ـ يىلىغىچە پولشادىكى قوزغىلاڭنى شەپقەتسىز باستۇرغاندىن كېيىن، زور تۇرکۇمدىكى پولياكلارنىڭ چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەنلىكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

بىزنىڭ چەت ئەللىكلەرگە ئوخشايدىغان دېھقانلىرىمىز بىلەن بىللە ياشاشنى خالىمايدۇ، ھى ـ ھى ـ ھى! لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر، تاشقى نەرسىلەر. قېچىپ كەتكەننىڭ نېمە ئەھمىيىتى ! ئۇ ناھايىتى بىر شەكىل، خالاس. مۇھىمى بۇ ئەمەس. گەپ ئۇنىڭ قاچقۇدەك يېرىنىڭ يوقلۇقىدىن قېچىپ كېتەلمەسلىكىدە ئەمەس، بەلكى پىسخىكىلىق جەھەتتىن قاچالماسلىقىدا، ھى ـ ھى ـ ھى ! بۇ سۆز نەقەدەر جايىنى تاپقان ـ ھە ! تەبىئەت قانۇنىيىتىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ قاچقۇدەك يېرى بولغان تەقدىردىمۇ، ئالىقىنىمدىن قېچىپ چىقىپ كېتەلمەيدۇ. پەرۋانىنىڭ ئۆزىنى ئوتقا ئاتقانلىقىنى كۆرگەنمىدىڭىز؟ ئۇمۇ خۇددى پەرۋانىدەك، مېنىڭ ئەتراپىمنى ئايلىنىپ نېرى كېتەلمەيدۇ؛ ئۇ ئەركىنلىكنى ئانچە ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بېشى قېتىپ ئويلىنىشقا باشلايدۇ. ئۆزىگە ئىش تېپىۋالىدۇ، ئۆز پۇتىنى ئۆزى چۈشەيدۇ، ئۆلگۈدەك قورقۇپ كېتىدۇ !... بۇمۇ مەيلىغۇ، مەن ئۇنىڭ ئارام ئېلىۋېلىشىغا كۆپرەك ۋاقىت بەرسەملا، ئىككى كەررە ئىككى تۆت دېگەندەك ئېنىق پاكىتنى ماڭا ئۇ ئۆزى بېرىدۇ... ئۇ توختىماستىن مېنىڭ ئەتراپىمنى ئايلىنىۋېرىدۇ. بارغانسېرى يېقىنلىشىدۇ. ئاندىن ئاغزىمغا ئۆزى ئۇچۇپ كىرىدۇ. مەن ئۇنى يۇتۇۋېتىمەن. بىلەمسىز، بۇ تولىمۇ پەيزى ئىش، ھى ـ ھى ـ ھى ! ئىشەنمەمسىز؟

راسكولنىكوف جاۋاب بەرمىدى، ئۇ تامدەك تاتىرىپ مىدىر ـ سىدىر قىلماي، ئىلگىرىكىدەكلا پورفىرىنىڭ يۈزىگە كۆز ئۈزمەي قاراپ ئولتۇراتتى.

«ناھايىتى ئوبدان ساۋاق، ـــ ئويلىدى ئۇ تېنى شۇركۇنۇپ، ـــ بۇ ئەمدى تۇنۇگۈنكىدەك مۇشۇك بىلەن چاشقاننىڭ ئويۇنىغىمۇ ئوخشىمىدى. ئۇ ھەرگىز مەقسەتسىزلا ئۆز كۇچىنى نامايىش قىلىۋاتقىنى يوق... ئۇ ماڭا بېشارەت بېرىۋاتىدۇ، بۇ جەھەتتە ئۇ خېلىلا ئەقىللىك ئىكەن... بۇ يەردە چوقۇم باشقا بىر مەقسەت

بار، ئۇ قانداق مەقسەت؟ ھەي، بۇرادەر، ھەممىسىلا بىلجىرلاش، سەن مېنى قورقۇتۇۋاتىسەن، ماڭا ئۇستاتلىق قىلىۋاتىسەن ! سېنىڭ قولۇڭدا ئىسپاتىڭ يوق. مەن تۇنۇگۈن كۆرگەن ھېلىقى ئادەممۇ مەۋجۇت ئەمەس ! سەن پەقەت مېنى چالغاشتۇرماقچى، ئېلىشتۇرماقچى، مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق مېنى قولغا ئالماقچى، لېكىن سەن چۆچۈرىنى خام سانىما، بۇ قولۇڭدىن كەلمەيدۇ، قولۇڭدىن كەلمەيدۇ ! لېكىن، ئۇ نېمىشقا ماڭا شۇنچە كۆپ بېشارەت بېرىدۇ؟ نېرۋامدىن چاتاق چىقىشىنى ئۇمىد قىلىۋاتامدىغاندۇ يا؟ ياق، ئاغىنە، خام خىيال ئەيلىمە. ئۇنداق قىلالمايسەن. گەرچە سەن ماڭا تۇزاق قويغان بولساڭمۇ... قېنى كۆرىمىز، سېنىڭ ماڭا قانداق تۇزاق قويغانلىقىڭنى.»

شۇنىڭ بىلەن ئۇ غەيرەتكە كېلىپ، ئۆزىگە نامەلۇم قورقۇنچلۇق پالاكەتنى كۈتۈۋېلىشقا تەييارلىق قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ تۇرۇپلا پورفىرىينى بېسىۋېلىپ، ئۇنى شۇ يەردىلا بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلىپ كېتەتتى. ئۇ كىرگەندىن تارتىپلا غەزىپىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئاغزى قۇرۇپ، دەككە ـ دۈككىلىكتە يۈرىكى گۈپۈلدەپ سېلىپ، جاۋغايلىرىغا كۆپۈك يىغىلىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۇنچىقماسلىق، ۋاقتى ـ سائىتى يەتمىگۈچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماسلىق قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدا، بۇ ئەڭ ياخشى تاكتىكا ئىدى. بۇنى ئۇ بىلەتتى، بۇنداق بولغاندا ئۆزىمۇ ئارتۇقچە گەپلەرنى دەپ سالمايتتى، دۈشمىنىمۇ جىم ئولتۇرۇۋۈپلىپ غەزەپلەندۈرەلەيتتى، شۇنداق بولغاندا، دۈشمىنى ئاغزى ئېچىلىپ كېتىپ دېمەسلىككە تېگىشلىك بەزى گەپلەرنى دەپ سېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. راسكولنىكوف ھېچبولمىغاندا مانا شۇنداق بولۇشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

ـــ ياق، قارىسام سىز ماڭا ئىشەنمەيۋاتقاندەك قىلىسىز. مېنى بايىاتىن بېرى چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، دەپ قېلىۋاتىسىز، ـــ يەنە گەپ باشلىدى پورفىرىي، ئۇ بارغانسېرى جانلىنىپ،

توختماستىن هۇزۇرلىنىپ كۈلەتتى، شۇنداقلا ئۆيدە ئۇيۇق ـ بۇيۇقما ماڭاتتى، ـــ ئەلۋەتتە، سىزنىڭ دېگىنىڭىزمۇ توغرا. خۇدايىم بەدىنىمنى شۇنداق يارىتىپ قويۇپتىكەن، كۆرگەنلا ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى قىستايدۇ، بەئەينى بىر قىزىقچىدەك؛ لېكىن سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، يەنە تەكرارلاپ ئېيتاي، مېنىڭدەك بىر قېرىنى كەچۈرۈڭ. رودئېون رومانۇۋچ ئۈكا، سىز تېخى ياش، نېمە دېسەم بولار. ئون گۈلىڭىزدىن بىرەرسىمۇ ئېچىلمىدى. شۇڭلاشقا سىز باشقا ياشلارغا ئوخشاش ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى هەممىدىن ئۈستۈن قويىسىز. سىلەرنى هەزىلكەش ئۆتكۈرلۈك ۋە تەپەككۇرنىڭ مەۋھۇم خۇلاسىلىرى ئۆزىگە بەكرەك جەلپ قىلىدۇ. هەربىي ئىشلار توغرىسىدا هۆكۈم قىلالمىغۇدەك هالىمغا بېقىپ ئېيتسام ياكى مىسال بىلەن چۈشەندۈرسەم، بۇ خۇددى ئاۋستىرىيەنىڭ مۇداپىئەدىن ئىلگىرىكى هەربىي يېغىنىغا ئوخشايدۇ: ئۇلار ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ ئاغزىدا شەھەر ئېلىپ، ناپولېئوننى مەغلۇپ قىلدى، ئۆزىنى ئەسىر ئالدى، بۇنى ئۇلار ئەڭ ئۆتكۈر ئۇسۇللار ئارقىلىق قىياس قىلىپ ۋە پىلانلاپ چىقتى. ئەمەلىيەتتە بولسا، گېنېرال ماك پۈتۈن ئارمىيەسى بىلەن قوشۇلۇپ تەسلىم بولدى.① هى ـ هى ـ هى... كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن، رودئېون رومانۇۋچ ئۈكا، بىر مۇلكىي ئەمەلدار تۇرۇپ، هەدەپ هەربىي ئىشلار تارىخىدىن مىسال كەلتۈرۈۋاتىدۇ، دەپ كۈلۈۋاتىسىز ! لېكىن، نېمە ئىلاج، بۇ مېنىڭ ئاجىزلىقىم، هەربىي ئىشلارنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇرۇش توغرىسىدا يېزىلغان ئەسەرلەرنى ئىنتايىن سۆيۈنۈپ ئوقۇيمەن... مەن ئۆز ئىشىمغىمۇ دەخلى يەتكۈزۈپ قويدۇم. راست دەيمەن، مەن هەربىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشىم كېرەك ئىدى. ناپولېئونچىلىك بولالماسلىقىم مۇمكىن، لېكىن بىر

① 1805 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى گېنېرال ماك قوماندانلىقىدىكى ئاۋستىرىيە ئارمىيەسى ئۇرمىدا ناپالېئونغا تەسلىم بولدى.

مايور بولۇش قولۇمدىن كېلەتتى، ھى - ھى - ھى ! خوش، قەدىرلىك دوستۇم، مەن سىزگە ئەمدى مۇشۇ ئاتالمىش ئايرىم دېلونىڭ تەپسىلاتىنى سۆزلەپ بېرەي. قەدىرلىك ئەپەندى، پاكىت بىلەن ئادەمنىڭ تەبىئىتى ناھايىتى مۇھىم نەرسە، ھى، ئۇلار بەزىدە چوڭقۇر ئويلىنىلغان پىكىرلەرنى قالايمىقان قىلىۋېتىدۇ. ھەي، مەن جىددىي گەپنى قىلىۋاتىمەن، سىز مېنىڭدەك بىر قېرىنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىڭ، رودىئون رومانۇچ، — شۇ گەپنى قىلىۋاتقىنىدا، تېخى ئوتتۇز بەش ياشقىمۇ كىرمىگەن پورفىرىي پېتروۋىچ راستلا قېرىلىق يەتكەن بىر ئادەمگە ئوخشاپ قالدى، ھەتتا ئاۋازىمۇ ئۆزگىرىپ، گەۋدىسىمۇ مۇكچىيىپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالدى، — ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن گېپىم ئوچۇق ئادەم... مەن گېپى ئوچۇق ئادەممىكەنمەن؟ سىز قانداق قارايسىز؟ مەن بەكلا ئوچۇق كۆڭۈل ئادەم بولسام كېرەك — مۇشۇ ئىشلارنى سىزگە بىكاردىن - بىكارغىلا سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن. بۇنىڭ بەدىلىگە ھېچقانداق ھەق تەلەپ قىلمىدىم. ھى - ھى ! خوش، گېپىمنى داۋاملاشتۇراي، مېنىڭچە ئەقىل - پاراسەت ناھايىتى ياخشى نەرسە؛ ئۇ تەبىئەتنىڭ لاتاپىتى، ھاياتنىڭ ھالاۋىتى، ئۇ بەزىدە شۇنداق ئەپچىللىك بىلەن ئويۇن ئويناپ چىقىدۇكى، بىر بېچارە تەرگەۋچى ئۇنى ھەرگىزمۇ يېشىپ كېتەلمەيدۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا ئوي - خىيالى، ئارزۇ - ئارمانلىرى بولىدۇ، بۇ تولا ئوچرايدىغان ئىش. چۈنكى، ئۇمۇ ھەرھالدا ئادەم - دە ! لېكىن، بېچارە تەرگەۋچىنى تەبىئەت دېگەن شۇ نەرسە قۇتقۇزۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ نەسلىكى مانا شۇ يەردە ! «بارلىق توسالغۇدىن ئاتلاپ ئۆتكۈچى» (بۇنى سىز ئىنتايىن ئۆتكۈرلۈك ۋە ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن ئىپادىلىدىڭىز) ياشلار ئەقلىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىگە بېرىلىپ كېتىپ، بۇنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمەيدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەم يەنى ئايرىم دېلودىكى نام - ئەمەلنى يوشۇرغان بىر ئادەم يالغان ئېيتتى دەيلى، ئۇ يالغان ئېيتىشقا ئۇستا. يالغاننى ناھايىتى

قاملاشتۇروپ ئېيتىدۇ؛ بۇنداق بىلەن، ئىشنىڭ بېشىدىلا غەلىبە قىلغاندەك قىلىدۇ، ئەقىل ـ پاراسىتىنىڭ نەتىجىسىدىن ھۆزۈرلىنىدۇ. لېكىن، ئۇ شۇققىدە قىلىپ قالىدۇ! ئەڭ قىزىقارلىقى، سەتچىلىكلەر تېزلا تارقىلىپ كېتىدىغان بىر جايدا گۈپپىدە ھوشىدىن كېتىدۇ. مەيلى بىز ئۇنى ئاغرىپ قالغاندۇ، ئۆينىڭ ھاۋاسى بەك تىنچىق بولۇپ كەتكەندۇ، دەپمۇ باقايلى، لېكىن بۇ ھەرھالدا بىر گەپ دەڭە ! ئۇ ھەرھالدا بىزنى ئويلاندۇرۇپ قويىدۇ ـ دە ! يالغاننى شۇنداق قاملاشتۇرغىنى بىلەن، ئۆزىنىڭ تەبىئىتىنى خاتا مۆلچەرلىدى ! ئۇنىڭ مەككارلىقى مانا شۇ يەردە ! بىر قېتىم ئۇنىڭ ھەزىلكەش ئۆتكۈرلۈكى ئۇنى مەپتۇن قىلىۋېلىپ، ئۆزىدىن گۇمان قىلىپ قالغان ھېلىقى ئادەمنى يەنە ئويىنىتىشقا باشلىدى. ئۇ خۇددى ئەتەي قىلىۋاتقاندەك، ئويۇن كۆرسىتىۋاتقاندەك تاتاردى. تاتارغاندىمۇ شۇنداق تەبىئىي تاتاردىكى، راستىتەكلا چىقتى. بۇ ئىش بىزنى يەنە ئويلاندۇرۇپ قويدى ! ئۇنىڭ ئالدامچىلىقى تۇنجى قېتىمدا ئىشقا ئاشقان بولسىمۇ، ئالدانغان ئادەم ئەگەر ئاسان ئالدىنىدىغانلاردىن بولماي، ئۆز ئىشىغا پىششىق، ئىقتىدارلىق ئادەم بولسا، كېچىچە ئويلىنىپ چۈشىنىپ يېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇنداق ئىشلار قەدىمدە بىر ئۇچرايدۇ ئەمەسمۇ ! نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ چۈنكى، ئۇ بىرىنچىلىكنى تالىشىدۇ. يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلىشىدۇ. تۇمشۇقىنى ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تىقىدۇ. ئاغزىنى ئاچماسلىقى لازىم بولغان چاغلاردا توختىماي ۋالاقلايدۇ، يەنە كېلىپ تېگى بار گەپلەر بىلەن مەسخىرە قىلىدۇ، ھى ـ ھى ! ئۆزى كېلىپ، شۇنچە ئۇزۇندىن بۇيان نېمىشقا مېنى قولغا ئالمايسىلەر، دەپ سورايدۇ. ھى ـ ھى ـ ھى ! بىلەمسىز، مۇنداق ئىش ئەقلى ئەڭ ئۆتكۇر ئادەمىلەردە ـــ پىسخولوگ، ئەدىبلەردىمۇ بولۇپ تۇرىدۇ، تەبىئەت دېگەن ھەممىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇرىدىغان ئەينەك ! ئەينەككە قاراپ، ھۆسن ـ جامالىڭدىن زوقلىنىۋەر !... رودىئون رومانوۋېچ، نېمىشقا

بۇنچىۋالا تاتىرىپ كەتتىڭىز؟ ئۆي بەك دىمىق بولۇپ كەتتىمۇ يا؟ دېرىزىنى ئېچىۋەتسەم، مەيلىمۇ؟

— ھە، بولدى ئاۋارە بولماڭ، — ۋارقىرىۋەتتى راسكولنىكوف. ئارقىدىنلا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، — بولدى ئاۋارە بولماڭ.

پورفىرىي ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا توختاپ بىردەم كۈتتى ـ دە، ئۇمۇ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. راسكولنىكوف پۈتۈنلەي تۇتاقلىقتا ئوخشايدىغان كۈلكىسىنى بىردىنلا توختىتىپ، دىۋاندىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— پورفىرىي پېتروۋىچ، — دېدى راسكولنىكوف پۈتلىرى تىترەپ كېتىپ مىڭ مۇشەققەتتە ئاران دەسسەپ تۇرغىنىغا قارىماي جاراڭلىق ئاۋازدا دانە ـ دانە گەپ قىلىپ، — مەن ئاخىر ئېنىق كۆرۈپ يەتتىمكى، سىز ھېلىقى موماي بىلەن ئۇنىڭ سىڭلىسى لىزاۋېتانى مېنى ئۆلتۈردى دەپ گۇمانلىنىۋاتىسىز. ئۆز جەھەتىمدىن سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، مەن بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ئاللىبۇرۇنلا جاق تويغان. ئەگەر سىز مېنى قانۇنغا مۇۋاپىق ئەيىبلەشكە ھوقۇقۇم بار دەپ قارىسىڭىز، مەيلى ئەيىبلەۋېرىڭ؛ ئەگەر مېنى قانۇنغا مۇۋاپىق قولغا ئېلىشقا ھوقۇقۇم بار دەپ قارىسىڭىز، قولغا ئېلىۋېرىڭ. لېكىن، مەن خەقلەرنىڭ مېنى كۆزۈمچە مەسخىرە قىلىشىغا، قىينىشىغا ھەرگىز يول قويمايمەن...

ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ لەۋلىرى تىترەپ، كۆزلىرى ئەسەبىيلەر-چە چاقناپ كەتتى، شۇ چاغقىچە بېسىپ تۇرغان ئاۋازىمۇ بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

— يول قويمايمەن ! — ۋارقىردى ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇستەلنى مۇشتلاپ، — ئاڭلاۋاتامسىز، پورفىرىي پېتروۋىچ، يول قويمايمەن !

— ۋاي خۇدايىمەي، يەنە نېمە قىلغىنىڭىز بۇ ! — توۋلىۋەتتى پورفىرىي پېتروۋىچ راستلا قورقۇپ كېتىپ، — رودىئون رومـا-

نوۋېچ ئۇكا ! قېرىندىشىم ! نېمە بولدى سىزگە؟

— يول قويمايمەن ! — يەنە ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

— ئۇكا، ئاستىراق ! خەقلەر ئاڭلاپ قالسا، كىرىپ قالىدۇ ! ئۇ چاغدا بىز ئۇلارغا نېمە دەيمىز، ئويلاپ بېقىڭ ! — دېدى پورفىرىي پېترووۋېچ يۇزىنى راسكولنىكوفنىڭ يۇزىگە يېقىن ئاپىرىپ، ۋەھىمە ئىچىدە پىچىرلاپ.

— يول قويمايمەن ! يول قويمايمەن ! — تەكرارلىدى راسكولنىكوف، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇمۇ ئاۋازىنى بىردىنلا پەسەيتتى.

پورفىرىي ئىتتىك كەينىگە بۇرىلىپ، دېرىزىنى ئاچقىلى يۈگۈردى:

— ئازراق ھاۋا كىرسۇن، ساپ ھاۋا ! ئازراق سۇ ئىچىڭ، قېرىندىشىم، كېسىلىڭىز قوزغىلىپ قالمىسۇن يەنە ! — ئۇ سۇ سورىغىلى ئىشىك ئالدىغا بېرىپ، شۇ يەردىكى بۇلۇڭدا سۇداندا سۇ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى.

— ئۇكا، ئازراق سۇ ئىچىڭ، — پىچىرلىدى ئۇ سۇدانىنى راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، — بەلكىم بېسىلىپ قالار، — پورفىرىينىڭ قورقۇپ كېتىشلىرى ۋە ھېسداشلىق قىلىشلىرى شۇقەدەر تەبىئىي ئىدىكى، راسكولنىكوفمۇ جىم بولۇپ قالدى ـ دە، ئۆزگىچە بىر قىزىقش بىلەن پورفىرىينى كۆزىتىشكە باشلىدى. لېكىن، ئۇ سۇنى ئىچمىدى.

— رودىئون رومانوۋېچ ! ئەزىزىم ! گېپىمگە ئىشىنىڭ، مۇنداق قىلسىڭىز ئەقلىڭىزدىن ئازىسىز، ھەي ! ئەستا ! ئازراق ئىچىڭ ! ھېچبولمىغاندا بىر يۇتۇم ئىچىڭە ! ئىچىڭە !

ئۇ زورلاپ يۈرۈپ سۇ قۇيۇلغان ئىستاكاننى راسكولنىكوفقا تۇتقۇزدى. راسكولنىكوف ئىختىيارسىز ئىستاكاننى ئاغزىغا ئاپاردى ـ يۇ، بىردىن ھوشىنى يىغىپ، يىرگىنىش بىلەن ئۇنى ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

— شۇنداق، بۇ يەردە كېسىلىڭىز بىر قېتىم تۇتقان ! ھازىر بۇنداق قىلسىڭىز، ئەزىزىم، كونا كېسىلىڭىز يەنە قوزغىلىپ

قالمدۇ، ــ دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ دوستانە غەمخورلۇق بىلەن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي گەپ قىلىپ. لېكىن، ئۇ سەل ئالاقزەدە بولۇپ تۇراتتى، ــ ۋاي، خۇدايىم ! سىز ئۆزىڭىزنى مۇنداقمۇ ئاسرىمىسىڭىز بولامدۇ؟ دىمىترىي پروكوۋىچ تۇنۇگۇنلا ماڭا دېگەن. راست، راست، خەقلەرنىڭ زىتىغا تېگىپ ئويىنايدىغان ئەسكى مىجەزىم بار... لېكىن، كىشىلەر ئۇنى نېمە كۆرىدىكىنتاڭ ! ۋاي توۋا. تۇنۇگۈن سىز كېتىپلا ئۇ كەلدى. بىز بىللە تاماق يېدۇق، ئۇ ئاغزى بېسىقماي سۆزلىدى. مەن پەقەت ئەپسۇسلىنىپ غۇلىچمنى كېرىپلا قويدۇم. بۇنى كۆرۈڭ دەيمەن، ۋاي خۇدايىمەي... ئۇ سىزنىڭ يېنىڭىزدىن بارغانمىدى؟ ئولتۇرۇڭ، ئۇكا، ئەيسانىڭ ھەققىدە، بىردەم ئولتۇرسىڭىزچۇ !

ــ ياق، ئۇ مېنىڭ يېنىمدىن بارمىغان ! بىراق، مەن ئۇنىڭ سىزنىڭ يېنىڭىزغا بارىدىغانلىقىنى، نېمە ئىش بىلەن بارىدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتىم، ــ كېسىپ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

ــ بىلەمتىڭىز؟

ــ بىلەتتىم، بىلسەم نېمە بوپتۇ؟

ــ مانا شۇنداق، رودىئون رومانوۋىچ. بىلىمەن، سىزنىڭ بۇيۇك نەتىجىلىرىڭىز بۇلا ئەمەس، مەن ھەممىنى بىلىمەن ! قاراڭغۇ چۈشكەندە ئىجارىگە ئۆي ئالغىلى بارغانلىقىڭىزنى، ئىشىك قوڭغۇرىقىنى تارتقانلىقىڭىزنى، قانىنىڭ گېپىنى قىلغانلىقىڭىزنى، ئىشچىلار بىلەن دەرۋازىخانىنى ئېلىشتۇرۇپ گاراڭ قىلغۇدەك قىلىپ بىلىمەن. بىلەمسىز، مەن شۇ چاغدىكى روھىي ھالىتىڭىزنى چۈشىنىمەن... لېكىن كېسىپ ئېيتالايمەنكى، مۇشۇنداق كېتىۋەرسىڭىز ساراڭ بولۇپ قالىسىز! بېشىڭىز ئايلىنىپ قالىدۇ ! سىز ھەر خىل ئۇۋالچىلىقلارغا ئۇچرىدىڭىز. ئاۋۋال تەقدىرنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن، ئاندىن شۆبە ساقچى ئىدارىسى باشلىقىنىڭ قوپاللىقىدىن قاتتىق نارازى بولدىڭىز، بۇ ھەققانىي نارازىلىق. شۇڭلاشقا، سىز ئۆزىڭىزنى

ھەر تەرەپكە ئۇردىڭىز، ھەممىلا ئادەمنى ئىچىدىكى گېپىنى دېيىشكە زورلىدىڭىز، بۇ ئىشلارنى بىراقلا ئاياغلاشتۇرماقچى بولدىڭىز. چۈنكى، سىز شۇ ئەخمەقلىكلەردىن ۋە گۇمانلاردىن ئاللىبۇرۇنلا جاق تويۇپ كەتكەنسىدىڭىز. شۇنداقمۇ؟ روھىي ھالىتىڭىزنى توغرا چۈشىنىپتىمەنمۇ؟ مۇنداق كېتىۋەرسىڭىز، ئۆزىڭىزنىڭ بېشىڭىزنى ئايلاندۇرۇپلا قالماي، رازۇمىخىننىڭ بېشىنىمۇ ئايلاندۇرۇۋېتىسىز؛ ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىزغۇ، بۇنداق ئىشلارغا كەلگەندە، ئۇ بەكلا ئاق كۆڭۈل. سىز ئاغرىق. ئۇ بولسا ئادىمگەرچىلىكى بار يىگىت. سىز كېسىلىڭىزنى ئۇنىڭغا يۇقتۇردىڭىز... ئۇكا، سىز ئۆزىڭىزنى بىرئاز بېسىۋالغاندىن كېيىن سىزگە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرىمەن... ئولتۇرسىڭىزچۇ، ئۇكا، ئەيسانىڭ ھەققىدە، ئولتۇرۇڭ! بىرئاز ئارام ئېلىڭ، چىرايىڭىز بەكلا ئوسال تۇرىدۇ، بىردەم ئولتۇرسىڭىزچۇ.

راسكولنىكوف ئولتۇردى، ئۇنىڭ تىترىشى توختىغانىدى، لېكىن پۈتۈن ئەزايى قىزىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ھولۇقۇپ كەتكەن، ئۆزىگە دوستانە مۇئامىلە قىلىۋاتقان پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ گەپلىرىگە ئىنتايىن ھەيرانلىق ۋە جىددىيلىك ئىچىدە قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. راسكولنىكوف كۆڭلىدە پورفىرىينىڭ گەپلىرىگە ئىشىنىشكە بولغان قانداقتۇر بىر غەلىتە مايىللىقىنىڭ بارلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىگىمۇ ئىشەنمىدى. پورفىرىينىڭ كۈتمىگەندە ئىجارىگە ئۆي ئېلىش ئىشىنى تىلغا ئېلىپ قېلىشى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى. «نېمە گەپ ئۆزى؟ دېمەك، ئىجارىگە ئۆي ئالماقچى بولغانلىقىمدىن ئۇنىڭ خەۋىرى بار ئىكەن ـ دە، ـــ بىردىنلا ئويلىنىپ قالدى ئۇ، ـــ بۇنى تېخى ئۇ ئۆزى دەپ بەردى.»

ـــ شۇنداق، بىزنىڭ تەرگەۋچىلىك خىزمىتىمىزدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر دېلو ئۇچرىغان، كېسەللىك ھالىتى پىسخولوگىيەسىگە مۇناسىۋەتلىك بىر دېلو، ـــ دېدى پورفىرىي ئاغزىغا تەگمەي، ـــ بىر ئادەم ئۆزىنى

قاتللىق قىلدىم، دەپ مەلۇم قىلدى. يەنە كېلىپ، ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق ئىدى؛ ئۇ بىرمۇنچە خاتا تۇيغۇنى پەيدا قىلىپ، پاكىتلارنى كەلتۈرۈپ، ئەھۋالنى بايان قىلىپ، ھەممە ئادەمنىڭ كاللىسىنى ئېلىشتۇرۇۋەتتى. نېمىشقا دېمەمسىز؟ ئۇ پۈتۈنلەي ئويلىمىغان يەردىن بىر قاتىللىق دېلوسىغا مەلۇم دەرىجىدە چېتىلىپ قالغانىكەن. پەقەت مەلۇم دەرىجىدە، ئۆزىنىڭ قاتىللارغا جىنايەتتىن قۇتۇلۇش پۈرسىتى بېرىپ قويغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇ قاتتىق ئازابلىنىپ ئېلىشىپ كەتكەن، قالايمىقان ئويلاۋېرىپ، ئاخىر بېرىپ پۈتۈنلەي سارىڭ بولۇپ قالغان، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى قاتىل دەپ قارىغان! لېكىن، يۇقىرى سېنات بۇ دېلونى ئاخىر ئېنىقلاپ چىقتى، ھېلىقى بىچارە ئاقلاندى ھەمدە ئۇنى كۈتۈشكە ئادەم قويۇلدى. يۇقىرى سېنىتقا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت! ۋاي ـ ۋۇي! مۇنداق كېتىۋەرسىڭىز، قانداق بولۇپ كېتىسىز، ئۇكا؟ ئەگەر نېرۋىلىرىڭىزنى مۇشۇنداق غىدىقلاش نىيىتىڭىز بولسا، ھەر كۈنى بېرىپ قوڭغۇراقنى تارتسىڭىز، قانىنىڭ ئىشىنى سۈرۈشتۇرسىڭىز، گەپ يوق تېمت ـ تېمت بولۇپ ئۆلۈپ كېتىسىز! مەن خىزمەت داۋامىدا پۈتكۈل پىسخولوگىيەنى تەتقىق قىلغان. بەزىدە ئادەم ئۆزىنى دېرىزىدىن ياكى قوڭغۇراق مۇنارىسىدىن تاشلاشنى ئويلاۋەرسە، مۇنداق تۇيغۇ ئۇنى ئىنتايىن جەلپ قىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ. قوڭغۇراق يېپىنى تارتىشمۇ خۇددى شۇنداق... بۇ بىر كېسەللىك ھالىتى، رودىئون رومانتۇچ، بۇ كېسەللىك ھالىتى! سىز كېسىلىڭىزگە بەكلا پەرۋاسىز قارايدىكەنسىز. سىز بىرەر تەجرىبىلىك دوختۇرغا كۆرۈنۈشىڭىز كېرەك. ھېلىقى پور قانداق بولىدۇ!... سىز ئەس ـ ھوشىڭىزنى يوقىتىپسىز! مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىز ئەس ـ ھوشىڭىزنى يوقاتقان چاغدا قىلغان!...

شۇ ئان راسكولنىكوفقا ھەممە نەرسە ئەتراپىدا پىرقىراپ ئايلىنىۋاتقاندەك بىلىندى.

— ئەجەبا، ئەجەبا، — خىيالىدىن كەچۈردى ئۇ، — شۇ تاپتا ئۇ يەنە يالغان ئېيتىۋاتامدىغاندۇ؟ مۇمكىن ئەمەس، مۇمكىن ئەمەس! — ئۇ بۇ ئويىنى يوققا چىقاردى. ئۇ مۇنداق ئويلىك ئۆزىنى قاتتىق غەزەپلەندۈرىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ شۇ ئاچچىقتا سىرالىق بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئالدىن سەزگەنىدى.

— مەن ئۇ چاغدا ئەس - ھوشۇمنى يوقاتمىغان، ئۇ ئىشلارنى قىلغاندا ئەس - ھوشۇم جايىدا ئىدى! — ۋارقىرىدى ئۇ پورفىرىي ئويناۋاتقان ئويۇنلىق تېگىگە يېتىشكە پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشىپ، — ئەس - ھوشۇم جايىدا ئىدى، جايىدا، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— شۇنداق، چۈشىنىۋاتىمەن، ئاڭلاۋاتىمەن، سىز تۇنۇگۈنمۇ ئەس - ھوشۇم جايىدا ئىدى، دېۋىدىڭىز، ئەس - ھوشىڭىزنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىۋىدىڭىز. دېگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى چۈشىنىپ تۇرۇۋاتىمەن! ھەي!... ماڭا قارىڭ، رودىئون رومانوۋىچ، ئاق كۆڭۈل دوستۇم، ھېچبولمىغاندا مۇنۇ ئەھۋال مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇغۇ. ئەگەر سىز ھەقىقەتەن جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولسىڭىز ياكى ھېلىقى قۇرۇپ كەتكۇر دېلوغا ئاز - تولا چېتىشلىقىڭىز بولسا، قېنى سوراپ باقايچۇ، سىز شۇ ئىشلارنى قىلغاندا ئەس - ھوشۇمنى يوقاتمىغانىدىم، ھوشۇم جايىدا ئىدى، دەپ چىڭ تۇرۇۋالارمىدىڭىز؟ شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەرمىدىڭىز، مۇشۇنداق چىڭ تۇرۇۋالارمىدىڭىز؟ دەپ بېقىڭا، بۇ مۇمكىنمۇ، بۇ زادى مۇمكىنمۇ، بۇ زادى مۇمكىنمۇ؟ مېنىڭچە، تامامەن بۇنىڭ ئەكسىچە بولغان بولاتتى. ناۋادا سىز ھەقىقەتەن جىنايەت ئۆتكۈزدۈم، دەپ قارىسىڭىز، شۇ چاغدا مەن ئەس - ھوشۇمنى يوقىتىپ قويۇۋىدىم، دەپ چىڭ تۇرۇۋالغان بولار ئىدىڭىز. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ شۇنداققۇ - ھە؟

بۇ سوئال قانداقتۇر بىر ھېيلىگەرلىك بىلەن سورالغانىدى. پورفىرىي ئالدىغا كېلىپ ئېڭىشكەن چاغدا، راسكولنىكوف

دۇاندا تاكى يۆلەنچۇككە يۆلىنىپ قالغۇچە كەينىگە داجىپ، قاتتىق خۇدۇك بىلەن ئۇن ـ تىنسىز ئۇنىڭغا زەن سالدى.

ـــ ئاندىن جانابىي رازۇمىخىننى ئالايلى، گەپ شۇنىڭدىكى، تۇنۇگۈن ئۇ سۆزلەشكىلى ئۆزى كەلگەنمۇ ياكى سىزنىڭ كۇشكۇرتۇشىڭىز بىلەن كەلگەنمۇ؟ سىز ئەسلىي ئۇ ئۆزى كەلگەن دەپ، ئۆزىڭىزنىڭ كۇشكۇرتكەنلىكىڭىزنى يوشۇرۇشىڭىز كېرەك ئىدى. لېكىن، سىز يوشۇرمىدىڭىز ! بەلكى ئۇنى كېلىشكە كۇشكۇرتكەنلىكىڭىزنى تەكىتلەپ ئېيتتىڭىز.

راسكولنىكوف ھېچقاچان مۇنداق تەكىتلەپ ئېيتمىغانىدى. ئۇنىڭ يەلكىسى مۇزلاپ كەتتى.

ـــ سىز ھەدەپ يالغان ئېيتىۋاتىسىز، ـــ دېدى راسكولنىكوف زەئىپ ئاۋازدا ئاستا گەپ قىلىپ ۋە كېسەل كىشىدەك لەۋلىرىنى يىمىرىپ كۈلۈمسىرىدى، ـــ سىز ماڭا پۈتۈن قىلمىشىڭىنى تولۇق بىلمەن، قانداق جاۋاب بېرىشىڭىمۇ ئالدىنئالا بىلىپ بولغان دەپ، ئۆزىڭىزنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولۇۋاتىسىز، ـــ دېدى ئۇ ھەربىر سۆزىنىڭ ۋەزنىنى دەڭسەپ باقمايلا دەۋېتىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزگەندەك قىلىپ، ـــ سىز مېنى قورقۇتۇۋالماقچى... يا بولمىسا، مېنى مازاق قىلىۋاتىسىز...

شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقىنىدا ئۇنىڭ تېخىچە پورفىرىيغا تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىدە يەنە بىردىنلا چەكسىز غەزەپ ئوتى چاقناپ كەتتى.

ـــ سىز ھەدەپ يالغان ئېيتىۋاتىسىز ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ، ـــ سىز ناھايىتى ئېنىق بىلىسىز، بىر جىنايەتچىنىڭ ئەڭ ياخشى ھىيلىگەرلىك چارىسى شۇكى، ئۇ يوشۇرمىسىمۇ بولىدىغان ئىشلارنى مۇمكىنقەدەر يوشۇرمايدۇ، مەن گېپىڭىزگە ئىشەنمەيمەن.

ـــ سىز ھەقىقەتەن قۇۋۇ ئادەم ئىكەنسىز ! ـــ دېدى پورفىرىي خىر ـ خىر كۈلۈپ، ـــ سىزگە تاقابىل تۇرغىلى بولمىغۇدەك، ئۇكا، سىز تەرسالىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپسىز. سىز

گېپىمگە ئىشەنمەمسىز؟ لېكىن، سىزگە ئېيتسام، ماڭا ئىشەنمەيسىز، قىسمەن ئىشەنمەيسىز. مەن ئىلاج قىلىپ سىزنى ماڭا تولۇق ئىشەندۈرۈشۈم كېرەك. چۈنكى، مەن سىزنى ھەقىقەتەن ياقتۇرىمەن، ھەقىقەتەن سىزگە ياخشىلىق قىلسام دەيمەن.

راسكولنىكوفنىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى.

— راست، سىزگە ياخشىلىق قىلسام دەيمەن. ئاخىرىدا سىزگە نەسىھەت قىلىپ قويماي، — دېدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ بىلىكىنى جەينىكىمدىن سەل يۇقىرى يېرىمدىن بوشقىنا تۇتۇپ، دوستانە گەپ قىلىپ، — ئاخىرىدا سىزگە نەسىھەت قىلىپ قويماي، كېسىلىگىزگە ئوبدان دىققەت قىلىڭ. بۇنىڭ سىرتىدا تۇغقانلىرىڭىز سىزنى كۆرگىلى كەلدى، شۇلارنى ئويلىشىڭىز كېرەك. ئۇلارغا كۆيۈنۈڭ. ئۇلارنى قەدىرلەڭ. لېكىن، سىز ئۇلارنى ھەمىشەم قورقۇتىدىكەنسىز.

— بۇنىڭ سىز بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ بۇنى سىز نەدىن بىلدىڭىز؟ بۇنىڭغا نېمىدەپ ئۇنچىۋالا قىزىقىپ قالدىڭىز؟ سىز كەينىمدىن كۆزىتىپ، شۇنى ماڭا بىلدۈرۈپ قويماقچىمىدىڭىز؟

— ئۇكا ! بۇلارنى ماڭا ئۆزىڭىز دەپ بەرگەنغۇ ! سىز دىققەت قىلماپسىز. ھايا جانلانغان ۋاقتىڭىزدا، ماڭا ھەممىنى ئۆزىڭىز دەپ بەردىڭىز، باشقىلارغىمۇ دەپ بەردىڭىز. نۇرغۇن قىزىقارلىق تەپسىلاتلارنى تۇنۇگۈن جانابىي رازۇمىخىندىنمۇ ئاڭلىدىم. ياق، بايا سىز گېپىمنى بۆلۈۋەتتىڭىز، مەن سىزگە شۇنى دېمەكچى، سىز ئىنتايىن ئەقىللىك بولسىڭىزمۇ، گۇمانخورلۇقىڭىز سەۋەبىدىن ھەتتا شەيئىلەرگە توغرا قارىمايدىغان بولۇپ قاپسىز. يەنە ئۇ قوڭغۇراق توغرىسىدىكى ئىشنى مىسالغا ئالايلى، شۇنداق قىممەتلىك بىر پاكىتنى شۇنداق ھەقىقىي بىر پاكىتنى (بۇ بىر مۇكەممەل پاكىتقۇ ئاخىر !) سىزگە دەپ بەردىم. مەن بىر تەرگەۋچى تۇرۇپ، ئۇنى قىلچە يوشۇرماستىن سىزگە دەپ بەردىم ! ئەجەبا سىز مۇشۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى

سەزمەدىگىزمۇ؟ ئەگەر مەن سىزدىن ئاز ـ تولا گۇمانلانغان بولسام، شۇنداق قىلارمىدىم ! ئەكسىچە، ئالدى بىلەن سىزدىكى ئەندىشىنى تۈگىتىپ، بۇ پاكىتنى بىلمىدىغانلىقىمنى سىزگە سەزدۈرمەيتتىم؛ سىزنىڭ دىققىتىڭىزنى چالغىتىپ، پۈتۈنلەي ئەكس تەرەپكە بۇرىۋېتەتتىم. ئاندىن كۆتمىگەندە (خۇددى سىز دېگەندەك) پالتىنىڭ چۈلدىسى بىلەن چوققىڭىزغا سالاتتىم. ئاندىن شۇنداق دەيتتىم، خوش ئەپەندى، كىچىسى سائەت ئونداً ياكى سائەت ئون بىرگە يېقىلاشقاندا، ئۆلتۈرۈلگەن مومانىڭ ئۆيگە زادى نېمە قىلغىلى باردىڭىز؟ ئىشىكنىڭ قوڭغۇرىقىنى نېمشقا چالدىڭىز؟ نېمىدەپ قان توغرۇلۇق سۇرۇشتۇردىڭىز؟ نېمە ئۈچۈن دەرۋازىۋەنگە ئېسىلىۋېلىپ، ئۇلارنى گاڭگىرىتىپ قويدىڭىز، نېمشقا ئۇلارنى ئۆزىڭىز بىلەن بىللە ساقچى ئىدارىسىگە بېرىشقا، هېلىقى پورۇچىك بىلەن كۆرۈشۈشكە زورلىدىڭىز؟ ئەگەر مەن سىزدىن قىلدەك گۇمانلانغان بولسام، مانا مۇشۇنداق قىلاتتىم. پۈتۈنلەي قانۇن ـ قائىدىلەر بويىچە ئىش قىلىپ، سوراقتىكى جاۋابىڭىزنى يېزىۋېلىشىم، ئۆيىڭىزنى ئاختۇرۇشۇم، بەلكىم ئۆزىڭىزنى قامىقا ئېلىشىم مۇمكىن ئىدى... مەن ئۇنداق قىلمىدىم. دېمەك، بۇ مېنىڭ سىزدىن گۇمانلانمىغانلىقىمنى چۈشەندۈرىدۇ ! مەن يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قويايى: سىز شەيئىلەرگە توغرا قارىيالمايدىغان بولۇپ قاپسىز، شۇڭلاشقا سىز هېچنېمىنى كۆرەلمەيسىز.

راسكولنىكوف قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، پورفىرىي پېتروۋىچ بۇنى ئوپئوچۇق كۆردى.

ـــ سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز، ـــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف، ـــ مەن سىزنىڭ نېيىتىڭىزنى بىلمەيمەن. ئىشقىلىپ سىز هەدەپ يالغان ئېيتىۋاتىسىز... تېخى يېقىندىلا دېگەن گەپ-سۆزىڭىز مۇنداق ئەمەس ئىدى، مەن خاتا قىلمىدىم... سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز.

ـــ مەن يالغان ئېيتىۋاتامدىمەن؟ ـــ دېدى پورفىرىي ئۇنىڭ

سۆزىگە ئۇلاپ، ئۇ ھاياجانلانغاندەك قىلسىمۇ، خۇش چاقچاقلىق ۋە مەسخىرىلەش ئاھاڭىنى ساقلاپ قالدى. راسكولنىكوفنىڭ ئۆزىگە قانداق قاراشتا بولۇشىغا قىلچە قىزىقمايدىغاندەك قىلاتتى، ــ مەن يالغان ئېيتىۋاتامدىمەن؟... لېكىن مەن ھازىر سىزگە قانداق مۇئامىلە قىلدىم (ئاخىر مەن بىر تەرگەۋچىغۇ)؟ ئۆزۈم سىزنى ئاگاھلاندۇردۇم. ئۆزىڭىزنى قوغداشنىڭ بارلىق ئۇسۇللىرىدىن بېشارەت بەردىم. پىسخىك جەھەتتىن قانداق ئاساسلاشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ بەردىم ــ «كېسەللىكنىڭ، ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقانلىقنىڭ، ئۇۋالچىلىقتا قېلىشنىڭ، مەيۇسلۇك كېسىلىنىڭ ۋە شۆبە ساقچى ئىدارىسى باشلىقىنىڭ سەۋەبىدىن بولغان» ۋەھاكازا دېدىم. شۇنداققۇ؟ ھى ـ ھى ـ ھى ! ئەلۋەتتە، پىسخىك جەھەتتىن ئۆزىڭىزنى قوغداشنىڭ بۇ چارىلىرى، بۇ باھانىلەر ۋە بۇ ئەگىتمە گەپلەر ئىنتايىن ئىشەنچسىز، ئۇنى ئۇنداقمۇ چۈشەندۈرگىلى، مۇنداقمۇ چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ: «ئاغرىق ئىدىم، ئەقىل ـ ھوشۇم جايىدا ئەمەس ئىدى، خاتا تۇيغۇ پەيدا بولۇپ قاپتۇ. خىيال سۈرۈپ قاپتىمەن. ئېسىمدە قالماپتۇ» دېگەندەك گەپلەرنىڭ ھەممىسى بولىدۇ. لېكىن، ئۇكا، سىز ئاغرىپ قالغان ۋە ئەس ـ ھوشىڭىزنى يوقاتقان چاغدا، نېمە ئۈچۈن سىزدە باشقىچە خىياللار پەيدا بولماي، قېرىشقاندەك ئاشۇنداق خىيال پەيدا بولىدۇ؟ باشقىچە خىياللارنىڭ پەيدا بولۇشىمۇ مۇمكىنغۇ؟ شۇنداقمۇ؟ ھى ـ ھى ـ ھى !

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا تەكەببۇرلۇق ۋە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ قويدى.

ــ گەپنىڭ قىسقىسى، ــ دېدى راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ، پورفىرىينى نېرىراق ئىتتىرىپ ۋە كاجلىق بىلەن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، ــ گەپنىڭ قىسقىسى، مەن شۇنى بىلمەكچى، سىزنىڭ قىلچە گۇمانلانغۇدەك يېرىڭىز يوق، دەپ ئېتىراپ قىلامسىز، قىلمامسىز؟ قېنى ئېيتىڭە، پورفىرىي پېتروۋىچ،

ئوچۇق - يورۇق دەپ بېقىڭا، تېزرەك دەڭ، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا دەڭ!

— ۋاي - ۋۇي، تويدۇردىڭىزغۇ! سىز راستلا تويدۇردىڭىزغۇ كېشىنى! — ۋارقىردى پورفىري، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئىنتايىن خۇشاللىق ۋە ئىنتايىن مۇغەمبەرلىك ئالامىتى ۋە قىلچە ھولۇقمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى، — نېمىشقا ئۇنى بىلمەكچى بولۇپ قالدىڭىز، نېمە ئۈچۈن شۇنچە نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلمەكچى بولۇپ قالدىڭىز؟ سىزگە تېخى ھېچكىم چېقىلغىنى يوققۇ! سىز خۇددى گۆدەك بالىدەك: ئوتنى ئالمەن، ئوتنى ماڭا بەر! دەپ ۋارقىراۋاتىسىز. نېمىشقا مۇنچىۋالا ھولۇقسىز؟ نېمىشقا بىزنىڭ ئىشىمىزغا تۇمشۇقىڭىزنى تىقىۋېرىسىز، بۇنىڭدا نېمە سەۋەب بار؟ ھە؟ ھى - ھى - ھى!

— مەن يەنە بىر قېتىم دەپ قويىاي، — دەرغەزەپ بىلەن ۋارقىردى راسكولنىكوف، — مەن ئەمدى چىدىيالمايمەن...

— نېمىگە چىدىيالمايسىز؟ ھەممە نېمىنىڭ نامەلۇم بولۇۋاتقانلىقىغمۇ؟ — دېدى پورفىري ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— زىتىمغا تەگمەڭ! خالىمايمەن! ... سىزگە دەپ قويىاي، خالىمايمەن!... چىدىيالمايمەن، چىداشنىمۇ خالىمايمەن! ... ئاڭلىدىڭىزمۇ! ئاڭلىدىڭىزمۇ! — ۋارقىردى يەنە ئۈستەلنى مۇشتلاپ.

— بوشراق، بوشراق! باشقىلار ئاڭلاپ قالدۇ! سىزنى جىددىي ئاگاھلاندۇرۇپ قويىاي: ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ. مەن چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق! — دېدى پورفىري ئاۋازىنى پەسەيتىپ. بۇ قېتىم ئۇنىڭ چىرايىدا بايىقىدەك خوتۇنلارغا خاس مېھرىبانلىق ۋە ھولۇقۇش ئالامەتلىرى ئەمدى يوق ئىدى؛ ئەكسىچە، ئۇ ئەمدى قاپىقىنى تۇرۇپ، جىددىي يوسۇندا سىرلىق ۋە مۇجمەل گەپلەرنى بىراقلا بىر ياقىقا قايرىپ قويۇپ، بۇيرۇق قىلماقتا ئىدى؛ لېكىن، بۇ بىردەمگىچىلا داۋام قىلدى، ئىچى تىت -

تىت بولۇپ تۇرغان راسكولنىكوفنىڭ يەنە بىر دەمدىلا غەزىپى ئۆرلەپ كەتتى؛ شۇنىسى قىزىقكى؛ قەھر ـ غەزىپى قاينىاپ تۇرغىنى بىلەن، ئۇ بوشراق گەپ قىلىڭ، دېگەن بۇيرۇقنا بويسۇندى.

ـــ مەن خەقلەرنىڭ قىينىشىغا يول قويالمايمەن، ـــ دېدى ئۇ بايىقىدەك ئاۋازىنى پەسەيتىپ، ئۇ بىرپەستىلا يەنە ئۆزىنىڭ بۇيرۇقنا بويسۇنماي ئامالى يوقلۇقىنى ئازاب ۋە نەپرەت ئىچىدە ھېس قىلىپ قالدى ـ دە، تېخىمۇ بەكرەك قاينىاپ كەتتى، ـــ مېنى قولغا ئېلىڭ. ئاختۇرۇڭ. لېكىن، رەسمىيەت بويىچە ئىش قىلىڭ. ماڭا چاقچاق قىلماڭ ! ئەگەر سىز...

ـــ رەسمىيەتتىن خاتىرجەم بولۇڭ، ـــ دېدى پورفىرىي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئۇنىڭ چىرايىدا يەنە بايىقى مۇغەمبىرانە كۈلكە پەيدا بولدى، ھەتتا ئۇ ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن راسكولنىكوفتىن زوق ئېلىۋاتقاندەكمۇ قىلىپ قالدى، ـــ ئۇكا، مەن سىزنى بۇ يەرگە تامامەن دوستانىلىك بىلەن، غەيرىي رەسمىي يوسۇندا چاقىرتقان.

ـــ مەن سىزنىڭ دوستانىلىكىڭىزگە موھتاج ئەمەس، دوستانىلىكىڭىزگە ئېرەنمۇ قىلمايمەن ! ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ قاراڭ، خالىسام قالپىقىمنى ئېلىپ چىقىپ كېتىۋېرىمەن. خوش، ئەگەر مېنى قولغا ئالماقچى بولسىڭىز، قانداق قىلىسىز؟

ئۇ قالپىقىنى ئېلىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ـــ خىيالىڭىزغىمۇ كىرىپ چىقمايدىغان كىچىككىنە بىر ئىشنى كۆرگۈڭىز يوقمۇ؟ ـــ دېدى پورفىرىي خىر ـ خىر كۈلۈپ. ئۇ يەنە راسكولنىكوفنىڭ بىلىكىنى سەل يۇقىرىدىنىراق تۇتۇپ ئۇنى ئىشىك ئالدىدا توسۇۋالدى. ئۇ تېخىمۇ بەكرەك ھەجىيىپ، تېخىمۇ بەكرەك خۇشال بولۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇنىڭدىن راسكولنىكوف تېخىمۇ تېرىكتى.

ـــ خىيالىمغا كىرىپ ـ چىقمىغۇدەك قانداق كىچىك ئىش

ئۇ؟ زادى نېمىنى دەۋاتىسىز؟ ــ سوربدى راسكولنىكوف بىردىنلا توختاپ، ھولۇقۇش ئىچىدە پورفىرىيغا قاراپ.

ــ خىيالىڭىزغا كىرىپ ـ چىقمايدىغان كىچىككىنە ئىش، مانا مۇشۇ يەردە، ئىشىكنىڭ كەينىدە ئولتۇربدۇ، ھى ـ ھى ـ ھى... ــ ئۇ ئۆزى تۇرۇۋاتقان ھۆكۈمەت ئۆيىگە چىقىدىغان، توسۇق تامغا ئورنىتىلغان قۇلۇپلاغلىق ئىشىكنى كۆرسەتتى، ــ مەن ئۇنى قېچىپ كەتمىسۇن دەپ سولاپ قويدۇم.

ــ زادى نېمە گەپ؟ قەيەردە؟ نېمە ئىش؟... ــ راسكولنىكوف ئىشىك ئالدىغا بېرىپ، ئىشىكنى ئاچماچى بولدى. لېكىن، ئىشىك قۇلۇپلاقلىق ئىدى.

ــ ئىشىك قۇلۇپلاقلىق، ئاچقۇچى مانا!

ئۇ راستلا يانچۇقىدىن بىر ئاچقۇچنى ئېلىپ، راسكولنىكوفقا كۆرسەتتى.

ــ سەن دائىم يالغان ئېيتىدىكەنسەن، ــ چىدىيالماي ھۆركىرىدى راسكولنىكوف، ــ يالغان ئېيتىۋاتسەن، لەنىتى مەلئۇن! ــ ئۇ شۇ گەپنى دېدى ـ دە، پورفىرىيغا ئېتىلدى، پورفىرىي ئىشىك ئالدىغا چېكىندى ـ يۇ، لېكىن قورقۇپ كەتمىدى.

ــ پۈتۈنلەي چۈشەندىم، ــ دېدى راسكولنىكوف پورفىرىينىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىپ، ــ سەن يالغان ئېيتىۋاتسەن، مېنى كولدۇرلىتىۋاتسەن، مېنى ئاغزىدىن ئىلىنسىكەن دەۋاتسەن...

ــ رودىئون رومانوۋىچ ئۇكا، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئېلىشىش بولامدۇ؟ ئاچچىقتا ئەقلىڭىزدىن ئازاي دەۋاتىسىز. بولدى ۋاقىرىماڭ، بولمىسا ئادەم چاقىرىمەن!

ــ يالغان ئېيتىۋاتسەن! ھېچنېمەڭ يوق! ئادەملىرىڭنى چاقىر! مېنىڭ ئاغرىقلىقىمنى بىلىسەن، سەن مېنى ئاغزىمدىن ئىلىندۇماقچى، ئەتەي زىتىمغا تېگىپ، سارالىڭ قىلىپ قويماقچى.

سېنىڭ غەرىزىڭ شۇ ! ياق، پاكىتىڭنى چىقار ! ھەممىنى چۈشەندىم ! پاكىتىڭ يوق، سەندە بارى كارغا كەلمەيدىغان، ھېچقانداق قىممىتى يوق قىياس ـ پەرەز. زامبىتوفچە گۇمان ! ... سەن مېنىڭ مەجەزىمنى بىلىسەن، مېنى تېرىكتۇرۇپ سارايڭ قىلىۋەتمەكچى، ئاندىن پوپلىرىڭ، ۋەكىللىرىڭ[1] بىلەن مېنى قورقۇتماقچى... سەن شۇلارنى ساقلاۋاتامسەن؟ ھە؟ نېمىنى ساقلاۋاتىسەن؟ ئۇلار قېنى؟ ئۇلارنى چاقىر !

ـــ بۇ يەردە ۋەكىللەر نېمە ئىش قىلىدۇ، ئۇكا؟ ئويلاپ كەتكەن نېمىلىرىڭنى قارىغا ! سىز دېگەندەك قىلمىشقا رەسمىيەت بويىچە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، ئەزىزىم. بۇ ئىشنى سىز بىلمەيدىكەنسىز... رەسمىيەتنى چوقۇم بېجىرىمىز، ئۆزىڭىز كۆرۈپ قالىسىز... ـــ غودۇكشىدى پورفىرىي تالادىكى شەپىگە قۇلاق سېلىپ.

شۇ چاغدا ئىشىككە يېقىن باشقا بىر ئۆيدىن ژاراڭ ـ چۈرۈڭ ئاۋازلار ئاڭلانغاندەك قىلدى.

ـــ ھە، ئۇلار كەلدى ! ـــ ژارقىرىۋەتتى راسكولنىكوف، ـــ سەن ئۇلارنى چاقىرتىپسەن ـ دە !... شۇلارنى ساقلاۋاتقانمىدىڭ! سەن خىيالىڭدا... مەيلى. ھەممىسىنى چاقىرىپ كەل: ۋەكىللەر بولامدۇ، گۇۋاھچىلار بولامدۇ، كىمنى چاقىرساڭ مەيلىڭ... ئۇلارنى چاقىر ! مانا مەن تەييار ! مەن تەييار !...

دەل شۇ چاغدا غەلىتە، پۇتۇنلەي كۈتۈلمىگەن بىر ۋەقە يۈز بەردى، ئىشىنىڭ ئادەتتىكى تەرەققىياتىدىن ئىبىتقاندا، بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشنىڭ مۇنداق ئاياغلىشىشىنى راسكولنىكوفمۇ، پورفىرىي پېتروۋىچمۇ ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى.

---

① بۇ يەردە ئاختۇرۇش ئۇسۇلىدە بولىدىغان گۇۋاھچىلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

6

كېيىنرەك راسكولنىكوف شۇ ۋەقەنى ھەر ئەسلىگىنىدە، ئۇنىڭ كاللىسىدا مۇنداق مەنزىرىلەر پەيدا بولاتتى:

ئىشىكنىڭ كەينىدىن ئاڭلانغان ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بىردىنلا ئۇلغىيىپ، ئىشىك كىچىككىنە قىيا ئېچىلدى.

ـــ نېمە گەپ؟ ـــ ۋارقىردى پورفىري نارازى بولۇپ، ـــ مەن تاپشۇرۇپ قويغانغۇ...

بىرەمگىچە ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى، لېكىن ئىشىكنىڭ كەينىدە بىرنەچچە ئادەمنىڭ بارلىقى، ئۇلارنىڭ كىمنىدۇر ئىتتىرىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ زادى نېمە گەپ؟ ـــ يانداۋرۇپ سوردى پورفىري پېتروۋىچ ئارامسىزلىنىپ.

ـــ جىنايەتچى نىكولاينى ئېلىپ كەلدى، ـــ دېدى بىرسى جاۋاب بېرىپ.

ـــ كېرەك ئەمەس ! ئېلىپ كېتىڭلار، بىردەم ساقلاپ تۇرۇڭلار ! ئۇ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىكىنە ! نېمىدېگەن قالايمىقانچىلىق بۇ ! ـــ ۋارقىردى پورفىري ئىشىك ئالدىغا بېرىپ.

ـــ لېكىن ئۇ... ـــ دېدى بايىقى ئاۋاز، بىراق ئۇ گېپىنى باشلاپ قويۇپ، بىردىنلا جىم بولۇپ قالدى.

ھەقىقىي ئېلىشىش ئىككى سېكۇنتلا داۋام قىلدى؛ ئاندىن كىمدۇر بىرسى يەنە بىر ئادەمنى قاتتىق ئىتتىرگەندەك قىلدى. ئارقىدىن چىرايى بەكلا ياداڭغۇ بىرسى پورفىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى.

بۇ ئادەمنىڭ تەق ـ تۇرقى بىر قاراشتا بەكلا غەلىتە كۆرۈنەتتى. ئۇ كۆزلىرى ئۇدۇل، ئالدىغىلا قاراپ تۇرسىمۇ، ھېچكىمنى كۆرەلمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن

نېمىگىدۇر كۆزىنى يۇمۇپلا تەۋەككۈل قىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. لېكىن، چىرايى قەتلە قىلغىلى ئېلىپ مېڭىلغان ئادەمنىڭ چىرايىدەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى، قانسىز لەۋلىرى بولسا، بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەيتتى.

ئۇ ناھايىتى ياش، ئوتتۇرا بويلۇق، بەدىنى ئاجىز، ئادەتتىكى ئادەملەردەكلا كىيىنگەن، چېچىنى يۇپيۇمىلاق ياساتقان، چىرايى كېلىشكەن كىشى ئىدى، لېكىن تولىمۇ يادائ كۆرۈنەتتى. كۆتمىگەندە ئۇ ئىتتىرىۋەتكەن ھېلىقى ئادەم ئۇنىڭ كەينىدىنلا ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ ئۇنى يالاپ ئەكەلگەن ساقچى ئىدى. نىكولاي بىلىكىنى سىلكىپ يەنە ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتتى.

بىكارچىلاردىن بىرنەچچىسى ئىشكىنىڭ ئالدىغا يىغىلىۋالدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ئىچكىرى كىرىشكە ئۇرۇناتتى. يۇقىرىدا دېيىلگەنلەرنىڭ ھەممىسى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا بولۇپ ئۆتتى.

ـــ ئاچقىپ كەت، تېخى بالدۇر ! ئۇنى چاقىرتقاندا ئاندىن ئەكىر !... نېمىشقا ئۇنى بالدۇر ئەكەلدىڭ؟ ـــ غودۇڭشىدى پورفىرىي قاتتىق نارازى بولۇپ، ئۇ گاڭگىراپ قالغانىدەك قىلاتتى. لېكىن، نىكولاي كۆتمىگەندە تىز چۆكتى، ـــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ـــ ۋاراقىرىدى پورفىرىي پېتروۋىچ ھەيران بولۇپ.

ـــ مەن گۇناھ قىلدىم ! مەن گۇناھكار ! مەن قاتىل، ـــ دېدى كۆتمىگەندە نىكولاي خىلىلا يۇقىرى ئاۋاز بىلەن سەل ھاسىرىغاندەك قىلىپ.

ئون سېكونتچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، ھەممەيلەن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى؛ ھەتتا ھېلىقى ساقچىمۇ بىر قەدەم كەينىگە داجىپ، ئىككىنچىلەپ نىكولايغا يېقىن بارمىدى، بەلكى ئىختىيارسىز ئىشكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تۇرۇپلا قالدى.

ـــ نېمە دەۋاتىسەن؟ ـــ ۋاراقىرىدى پورفىرىي بىرپەس ھوشىنى يوقىتىپ قويغاندىن كېيىن يەنە ھوشىنى يىغىپ.

ـــ مەن... قاتىل، ـــ يەنە تەكرارلىدى نىكولاي بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ.

ـــ قانداق قىلىپ... سەن... قانداق قىلىپ... سەن كىمنى ئۆلتۈردۇڭ؟

پورفىري پېتروۋىچ قارىغاندا ئۆزىنى يوقىتىپ قويغاندەك قىلاتتى.

نىكولاي يەنە بىردەم جىم تۇرۇۋالدى.

ـــ ئالىيونا ئىۋانوۋنا بىلەن سىڭلىسى لىزاۋېتا ئىۋانوۋنانى... مەن... پالىتا بىلەن... ئۆلتۈرۈۋەتتىم... ئۆزۈمنىڭ بىلمەي قالدىم... ـــ كۈتمىگەندە قوشۇپ قويدى ئۇ، ئاندىن يەنە جىم بولۇپ قالدى. ئۇ تېخىچە تىزلىنىپ تۇراتتى.

پورفىري پېتروۋىچ نېمىنىدۇر ئويلاۋاتقاندەك بىردەم جىم تۇرۇپ قالدى. لېكىن شۇ ئانلا ئۆزىگە كېلىپ، قوللىرىنى شىلتىپ، خانىغا ئۆزى كىرىۋالغان تاماشىبىنلارنى ھەيدىدى. ئۇلار بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. ئىشىكنىڭ يېنىپ قويۇلدى. ئارقىدىن ئۇ راسكولنىكوفقا قارىدى. راسكولنىكوف ئۆرىنىدىن بىر بۇلۇڭدا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ نىكولايغا قاراپ تۇراتتى. پورفىري راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا بارماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن بىردىنلا قەدىمىنى توختىتىپ، ئۇنىڭغا قاراپ قويدى ـ دە، نەزىرىنى شۇ ئانلا نىكولايغا يۆتكىدى، ئاندىن يەنە راسكولنىكوفقا يۆتكىدى. ئاندىن يەنە نىكولايغا يۆتكىدى، ئاخىرىدا ئۇ بىردىنلا ئاچچىقى كەلگەندەك نىكولاينىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى.

ـــ ئۆزۈمنىڭ بىلمەي قاپتىمەن دەيسەنغۇ، سەن نېمىگە ئالدىرايتتىڭ؟ ـــ ۋارقىرىدى ئۇ نىكولايغا غەزەپ بىلەن، ـــ مەن تېخى سەندىن بىلىپ قىلدىڭمۇ ياكى بىلمەي قىلدىڭمۇ دەپ سورىمىدىمغۇ... قېنى ئېيتە: سەن ئۆلتۈردۈڭمۇ؟

ـــ مەن ئۆلتۈردۈم... بوينۇمغا ئالمەن... ـــ دېدى نىكولاي.

ـــ ئەستا ! نېمە بىلەن ئۆلتۈردۈڭ؟

ـــ پالتا بىلەن. ئۇنى ئالدىن تەييارلاپ قويغان.

— هەي، ئالدىرىشىنى بۇنىڭ ! ئۆزۈڭ يالغۇزمۇ؟ نىكولاي ئۇنىڭ سوئالىنى چۈشىنەلمىدى.

— ئۆزۈڭ يالغۇز ئۆلتۈردۈڭمۇ؟

— ئۆزۈم يالغۇز. مىتكادا گۇناھ يوق. ئۇنىڭ بۇ ئىش بىلەن ئالاقىسى يوق.

— مىتكانى قويۇپ تۇر ! ئەستا !... ئەمىسە شۇ چاغدا... پەلەمپەيدىن قانداق يۈگۈرۈپ چۈشتۈڭ؟ دەرۋازىۋەن ئىككىڭلارنى كۆرۈپتىكەنغۇ؟

— خەقلەرنىڭ كۆزىنى بويىغلى شۇنداق قىلغان... شۇنى دەپ... مەن مىتكا بىلەن بىللە يۈگۈرۈپ چۈشكەن، — ئالدىراپ جاۋاب بەردى نىكولاي خۇددى ئالدىن تەييارلىۋالغاندەك.

— ھە، راست شۇنداق ئىكەن ـ دە ! — غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى پورفىرىي، — ئۇ راست گەپىنى قىلمىدى، — غۇدۇرىدى ئۇ خۇددى ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلغاندەك، بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزى راسكولنىكوفقا چۈشتى.

قارىغاندا، پۈتۈن دىققىتىنى نىكولاي ئۆزىگە جەلپ قىلغاچقا، ئۇ ھەتتا راسكولنىكوفنىمۇ بىردەملىككە ئۇنتۇپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇ مانا ئەمدى بىردىنلا ھوشىنى يىغدى، ھەتتا خىجىل بولۇپمۇ قالدى.

— رودىئون رومانوۋىچ ئۇكا، كەچۈرۈڭ، — دېدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، — مۇنداق بولسا بولمايدۇ؛ كېتىۋېلىڭ... بۇ يەردە ئەمدى ئىشىڭىز يوق... مەن ئۆزۈمنىمۇ... قاراڭ، نېمىدېگەن كۈتۈلمىگەن ۋەقە !... قېنى مەرھەمەت !...

پورفىرىي راسكولنىكوفنى بىلىكىدىن تۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئىشىكنى كۆرسەتتى.

— بۇ ئىشنىڭ مۇنداق بولۇپ چىقىشىنى كۈتمىگەن بولغىيدىڭىز؟ — دېدى راسكولنىكوف. ئۇ تېخى ھېچنېمىنى چۈشىنىپ يەتمىگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى خېلىلا تۇتۇۋالغاندى.

ـــ ئۇكا، سىزمۇ كۇتمىگەنغۇ، قاراڭ. قوللىرىڭىز شۇنداق قاتتىق تىترەۋاتىدۇ ! ھى ـ ھى ـ ھى!

ـــ سىزمۇ تىترەۋاتىسىز، پورفىرىي پېتروۋىچ !

ـــ مەنمۇ تىترەۋاتىمەن؛ زادىلا كۇتمىگەن !...

ئۇلار ئىشىك ئالدىغا يېتىپ كېلىشتى. پورفىرىي راسكولنىكوفنىڭ چىقىپ كېتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۇتمەكتە ئىدى.

ـــ ئەمىسە خىيالىمغا كىرىپمۇ چىقمايدىغان ھېلىقى كىچىككىنە ئىشنى ماڭا كۆرسەتمەمسىز؟ ـــ كۇتمىگەندە سوراپ قالدى راسكولنىكوف.

ـــ ئۇ گەپ قىلمۇاتىدۇ ـ يۇ، چۈشلىرى تېخىچە جاقىلداۋاتىدۇ، ھى ـ ھى ـ ھى! كىنايىگە بەكلا ئۇستىكەنسىز، بوپتۇ، خەير ـ خوش.

ـــ مېنىڭچە بىز ئەلۋىدا دېسەكمۇ بولىدۇ.

ـــ بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ. خۇدا ئۆزى بىلىدۇ ! ـــ دېدى پورفىرىي ئاچچىق كۇلۇپ.

ئىشخانىلاردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، راسكولنىكوف نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئۆزىگە دىققەت بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. دەھلىزدە ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن ھېلىقى بىنانىڭ دەرۋازىسىغا قارايدىغان ئىككى كىشىنى تونۇپ قالدى. ھېلىقى كۇنى ئاخشىمى ئۇ ئۇلارنى: يۇرە، شۆبە ساقچى ئىدارىسى باشلىقىنىڭ ئالدىغا بارىمىز، دەپ سۆزلىگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇلار بۇ يەردە نېمىنىدۇر ساقلاپ تۇرۇشاتتى. ئۇ پەلەمپەيگە يېتىپ بېرىشىغا، كەينىدىن كۇتمىگەندە پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ كەينىگە بۇرىلىپ، پورفىرىي پېتروۋىچنىڭ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ـــ يەنە بىر ئېغىز گەپ، رودىئون رومانوۋىچ، باشقا ئىشلار توغرۇلۇق خۇدايىم ئۆزى بىرنېمە دەر، لېكىن رەسمىيەت بويىچە، مەن سىزدىن يەنە بەزى سوئاللارنى سورىشىم كېرەك ئىدى...

شۇڭا بىز يەنە بىر كۆرۈشمىسەك بولمايدۇ، شۇنداق بولسۇن.

پورفىرىي كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭ ئالدىدا توختىدى.

— شۇنداق بولسۇن، — دېدى ئۇ ياندۇرۇپ. ئۇزايمدىن، ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگۈسى بار ئىدى، لېكىن نېمىشقىدۇر ئاغزىدىن چىقىرالمىدى.

— پورفىرىي پېتروۋىچ، بايا دېگەن گەپلىرىمنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ... مەن بەكلا ئالدىراقسانلىق قىلىپ ساپتىمەن، — دېدى راسكولنىكوف گەپ باشلاپ، بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك تۇتۇۋالغانىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنى بىر كۆرسىتىپ قويغۇسى كېلىپ، زادىلا چىداپ تۇرالمىدى.

— ھېچقىسى يوق، ھېچقىسى يوق، — دېدى پورفىرىي خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ، — مەن ئۆزۈمۇ... ئىقرار. ئۆزۈمۇ ئىقرار، مۇجەزىم بەك ئوسال. لېكىن، ئىككىمىز يەنە كۆرۈشىمىز. خۇدا بۇيرۇسا، بىز يەنە نۇرغۇن قېتىم كۆرۈشىمىز !...

— بىز بىر - بىرىمىزنى تولۇق چۈشىنىپ قالىمىز. شۇنداقمۇ؟ — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ.

— بىر - بىرىمىزنى تولۇق چۈشىنىپ قالىمىز، — قوشۇلدى پورفىرىي، ئۇ كۆزلىرىنى قىسىپ راسكولنىكوفقا ئىنتايىن ئەستايىدىللىق بىلەن قاراپ قويدى، — ھازىر ئات قويۇش كۈنى ئۆتكۈزگىلى بارامسىز؟

— دەپنە مۇراسىمىغا بارىمەن.

— ھە، راست، دەپنە مۇراسىمىغا ! سالامەتلىكىڭىزگە دىققەت قىلىڭ. سالامەتلىكىڭىزگە...

— مەن سىزنى نېمە دەپ تەبرىكلىشىمنى بىلمەي قالدىم، — دېدى راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ، ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈشكە باشلىغانىدى. يەنە بىردىن پورفىرىي پېتروۋىچ تەرەپكە بۇرالدى، — ھەممە ئىشىڭىزنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىنى تىلىمەكچىدىم، لېكىن قارىڭ، سىزنىڭ ئىشىڭىز تولىمۇ

كۈلكىلىك ئىش ئىكەن !

ــ نېمىشقا كۈلكىلىك دەيسىز؟ ــ دېدى كەتمەكچى بولۇپ كەينىگە بۇرالغان پورفىرىي پېتروۋىچ شۇ ئان قۇلىقىنى دىك تۇتۇپ.

ــ كۈلكىلىك بولمايچۇ، مانا شۇ بىچارە مىكولكىنى تاكسى ئىقرار قىلمىغۇچە ھېلىقى بىر يۈرۈش پىسخىك چارىلىرىگىز بىلەن تىنماي قىينىغان بولغىيدىگىز. كېچە ــ كۈندۈز ئۇنىڭغا: «سەن قاتىل، سەن قاتىل...» دەپ ئىسپاتلىغان بولغىيدىگىز. مانا ئەمدى ئۇ ئىقرار قىلغاندا بولسا، ئۇنى يەنە سوراق قىلىپ، ئۇنىڭغا: «جۆيلۈمە، سەن قاتىل ئەمەس ! سېنىڭ قاتىل بولۇشۇڭ مۇمكىن ئەمەس ! سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن!» دەۋاتىسىز. شۇنىڭ ئۈزىدىنلا ئىشىگىزنىڭ كۈلكىلىك ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرمامدۇ؟

ــ ھى ــ ھى ــ ھى! قارىغاندا مېنىڭ بايا نىكولايغا: «سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن» دېگىنىمگە دىققەت قىلىپسىز ــ دە؟

ــ دىققەت قىلمايچۇ؟

ــ ھى ــ ھى ! بەك ئۆتكۈر ئىكەنسىز، بەك ئۆتكۈر ئىكەنسىز. ھەممىگە دىققەت قىلىپسىز ! ھەقىقىي يۇمۇرچىكەنسىز. ئەڭ كۈلكىلىك يېرىنى تۇتۇۋالالايدىكەنسىز... ھى ــ ھى ! ئاڭلىشىمچە، يازغۇچىلار ئىچىدە، مۇشۇ جەھەتتە گوگول ئەڭ ئىقتىدارلىقمىش، شۇنداقمۇ؟

ــ شۇنداق، گوگول.

ــ شۇنداق، گوگول... ئۇمىدىم: شاد ــ خۇرام كۆرۈشەيلى.

ــ شاد ــ خۇرام كۆرۈشەيلى...

راسكولنىكوف ئۇدۇل ئۆيىگە قايتتى. ئۇ قىيىن ئەھۋالدا قېلىپ قاتتىق جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى. شۇڭا ئۆيگە كېلىپلا ئۆزىنى دۇئانغا تاشلىدى. چارەك سائەتچە ئولتۇرۇپ دەم ئالدى، ئوي ــ پىكىرلىرىنى ئاز ــ تولا بولسىمۇ تەرتىپكە سېلىشقا تىرىشتى. ئۇ نىكولاينىڭ ئىشىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ قويمىدى. بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتۇپلا قالدى.

نىكولاينىڭ ئىقرارىنىڭ بىرمۇنچە يەرلىرىنى چۈشەندۈرگىلى بولمايتتى، شۇنداقلا ئۇ كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. شۇ تاپتا راسكولنىكوف ئۇنى ھەرقانداق قىلىپمۇ چۈشىنەلمىدى. ئەمما، نىكولاينىڭ ئىقرار قىلغانلىقى بولسا قىل سىغمايدىغان پاكىت ئىدى. بىراق، بۇ پاكىتنىڭ ئاقىۋىتىنى ئۇنىڭغا روشەن ئىدى: يالغان گەپ ھامىنى ئېچىلماي قالمايدۇ، مانا شۇ چاغدا ئۇلار يەنە ئۇنى تاپىدۇ. لېكىن، ھېچبولمىغاندا مانا شۇ چاغقىچە ئۇ ئەركىن يۈرەلەيدۇ. ئۇ سۈزسىز بىرەر چارە تېپىپ، كېيىنكى كۈنلەردە تۇغۇلىدىغان خەۋپنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك.

لېكىن، بۇ خەۋپنىڭ ئۆزى زادى قانچىلىك؟ ئەھۋال ئايدىڭلىشىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بايا پورفىرىي بىلەن كۆرۈشكەن چېغىدىكى ئىشلارنى مۇنداقلا ئەسلەپ بېقىۋىدى، ئىختىيارسىز تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. ئەلۋەتتە، پورفىرىينىڭ جىمىكى مەقسىتىنى ئۇ تېخى بىلمەيتتى، ئۇنىڭ بايىقى نىيەتلىرىنىمۇ تولۇق قىياس قىلىپ كېتەلمەيتتى. لېكىن، ئۇنىڭ بىر قىسىم كوزىرلىرى ئېچىلدى. ئەلۋەتتە، پورفىرىينىڭ بۇ بىر «يۇرۇش» كوزىرلىرىنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن نەقەدەر قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى ھېچكىم راسكولنىكوفچىلىك روشەن بىلىپ يېتەلمەيتتى. بايا ئەگەر يەنە ئازراق ۋاقىت ئۆتكەن بولسا، ئۇ ئۆزىنى تەلتۆكۈس ئاشكارىلاپ قويغان بولاتتى، ئاشكارىلىغاندىمۇ نەخمۇنەخ ئاشكارىلاپ قوياتتى. ئۇنىڭ كېسەللىك ھالىتىدىكى تەبىئىتىنى پورفىرىي ئوبدان بىلەتتى، يەنە كېلىپ بىرىنچى قارىشىدىلا چۈشىنىپ يەتكەن. گەرچە ئازراق ئالدىراڭغۇلۇق قىلغان بولسىمۇ، ئوقۇنى دەل جايىغا تەگكۈزگەنىدى. شۇبھىسىزكى، راسكولنىكوف ئاللىبۇرۇنلا تىلىدىن كەتكۈزۈپ قويغان بولسىمۇ، ھەرھالدا پاكىتنى ئاشكارىلاپ قويمىدى؛ لېكىن بۇ يەنىلا نىسپىي ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى روشەن چۈشىنىپ يېتەلىدىمۇ ياكى چۈشىنىپ يېتەلمىدىمۇ؟ ئۇ خاتالىشىۋاتمىغاندىمۇ؟

پورفىرىي بۇگۇن زادى قانداق نەتىجىگە ئېرىشمەكچى بولغىيدى؟ ئۇ بۇگۇن راسكولنىكوفقا راستلا بىرنەمىنى راسلاپ قويغان بولغىيمىدى؟ ئۇ زادى نېمە بولغىيدى؟ ئۇ راستلا بىرەر نەرسىنى كۈتۈۋاتقان بولغىيمىدى؟ ئەگەر نىكولاي كۈتۈلمىگەندە بۇ ئويۇننى ئويناپ چىقمىغان بولسا، ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن قانداق خوشلىشاتتىكىن؟

پورفىرىي ھەممە كوزىرىنى تولۇق دېگۈدەك ئىشقا سالدى؛ ئەلۋەتتە، ئۇ تەۋەككۇل قىلدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ھەممىنى ئىشقا سالدى (راسكولنىكوفقا شۇنداق تۇيۇلدى)، ئەگەر پورفىرىينىڭ قولىدا بۇنىڭدىنمۇ جىقراق كوزىر بولغان بولسا ئىدى، ئۇ ئۇلارنىمۇ ئىشقا سالغان بولاتتى. ئۇنداقتا ھېلىقى «خىيالىڭىزغا كىرىپ ـ چىقمايدىغان ئىش» دېگىنى زادى نېمە بولغىيدى؟ ئۇ مېنى مازاق قىلغىنىمىدۇ يا؟ بۇنىڭ بىرەر مەنىسى بارمىدۇ؟ ئۇنىڭدا پاكىتقا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىرەر نەرسە ياكى ئېنىق جىنايى پاكىتىتىڭ بىرەر نەرسە يوشۇرۇنغانمىدۇ؟ تۇنۇگۇنكى ھېلىقى ئادەمچۇ؟ ئۇ نەلەرگە كەتكەندۇ؟ ئۇ بۇگۇن نەدىدۇ؟ ئەگەر پورفىرىيدا راستلا بىرەر ئەمەلىي ئىسپات بار دېسەك، ئۇ ھالدا بۇ چوقۇم تۇنۇگۇنكى ئادەم بىلەن مۇناسىۋەتلىك...

راسكولنىكوف دۇئاندا جەينىكىنى تىزىغا تىرەپ، قوللىرى بىلەن يۈزىنى يېپىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىكى ئەسەبىي تىترەك تېخىچە بېسىلمىغانىدى. ئاخىر ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، قالپىقىنى قولىغا ئالدى ـ دە، بىرپەس ئويلىنىۋېلىپ، ئىشىككە قاراپ ماڭدى.

ئۇ قانداقتۇر ئۆزىنىڭ ھېچبولمىغاندا بۇگۇن خەتەردىن خالىي بولالايدىغانلىقىنى ئالدىن سەزدى. بىردىنلا ئۇنىڭ قەلبى شادلىققا چۆمدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنالارنىكىگە تېزرەك بارغۇسى كەلدى. دەپنە مۇراسىمىغا ئەلۋەتتە كېچىكتى. لېكىن، نەزىر ئېشىغا ھېلىمۇ ئولگۈرەلەيتتى. ئۇ يەردە ئۇ سونيەنى كۆرەلەيتتى.

ئۇ ئويلىنىپ بىردەم تۇرۇپ قالدى. مىيىقىدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

ـــ بۇگۈن ! بۇگۈن ! ـــ تەكرارلىدى ئۇ ئىچىدە، ـــ شۇنداق... بۇگۈن ! شۇنداق قىلىشىم كېرەك...

ئۇ ئىشىكنى ئاچماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، ئىشىك بىردىنلا ئۆزى ئېچىلدى. ئۇ چۆچۈپ كەينىگە بىر قەدەم داجىدى. ئىشىك بوشقىنا، ئاستا ئېچىلدى ـ دە، بىردىنلا بىر گەۋدە ـــ تۇنۇگۈن يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا پەيدا بولغان ھېلىقى ئادەمنىڭ گەۋدىسى پەيدا بولدى.

ئۇ ئادەم بوسۇغىدىلا توختاپ، راسكولنىكوفقا ئۇن ـ تىنسىز قارىدى، ئاندىن ئۆيىنىڭ ئىچىگە بىر قەدەم تاشلىدى. ئۇنىڭ تەق ـ تۇرقى تۇنۇگۈنكىگە ئوخشاشلا ئىدى. بوي ـ تۇرقى، كىيىنىشىمۇ شۇ پېتى، پەقەت چىرايى بىلەن قاراشلىرىلا پۈتۈنلەي باشقىچە ئىدى. ھازىر ئۇ ئازراق سۈنۈپ، مەيۈس بولۇپ قالغانىدى. ئۇ بىردەم تۇردى ـ دە، ئېغىر خورسىندى. ئەگەر ئۇ مۇشۇ تاپتا بىر قولىنى يۈزىگە قويۇپ، بېشىنى سەللا قىيسايتقان بولسا ئىدى، ئۇ پۈتۈنلەي خوتۇن كىشىگە ئوخشاپ قالغان بولاتتى.

ـــ نېمە ئىشىڭىز بار؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف، ئۇ قورقۇپ كەتكەنلىكتىن چىرايىدا قان قالمىغانىدى.

ئۇ ئادەم بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ، بىردىنلا بېشى يەرگە تەگكۈدەك ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ ئوڭ قولىدىكى ئۈزۈكى يەرگە تەگدى.

ـــ نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ ـــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف.

ـــ مەن خاتا قىلىپتىمەن، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم ئاستاغىنا.

ـــ نېمىنى خاتا قىلىپسەن؟

ـــ نىيىتىمنى بۇزۇپتىمەن.

ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تىكىلىپ قاراپ قېلىشتى.

ـــ ناھايىتى ئەپسۇسلاندىم. ھېلىقى كۈنى بارغاندا سىز ئازراق

كەيپ بولسىڭىز كېرەك، دەرۋازىۋەنلەرنى ساقچى ئىداربىسىگە بېرىشقا قىستىدىڭىز، قان توغرۇلۇق گەپ قىلدىڭىز، ھەممەيلەن سىزنى مەستكە چىقىرىپ، سىزگە ئېتىبار قىلمىدى. مەن بۇنىڭدىن قاتتىق ئەپسۇسلاندىم. قاتتىق پۇشايمان قىلغاچقا كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم. كېيىن ئادرېسىڭىزنى ئەسلەپ، تۇنۇگۈن مۇشۇ يەرگە كېلىپ سۈرۈشتۈرۈپ باقتۇق...

ـــ كىملەر كەلگەن؟ ـــ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى راسكولنىكوف دەرھال ھەممىنى يادىغا كەلتۈرۈشكە باشلاپ.

ـــ مەن كەلگەن، يەنى مەن ئۆزۈم، دىلىڭىزنى رەنجىتىپ قويدۇم.

ـــ ئۇنداقتا سىز ھېلىقى بىنادىن كەلدىڭىزمۇ؟

ـــ شۇ چاغدا مەن ئۇلار بىلەن بىللە دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان. ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ بىز شۇ يەردە ھۇنەرۋەنچىلىك قىلىمىز، ئۇزۇن يىل بولغان. بىز كۆنچى، ھۇنەرۋەنلىك قىلىپ تۇرىمىز. ئىشنى ئۆيگە ئېلىپ كېتىپ قىلىمىز... مېنىڭ ھەممىدىن بەك ئەپسۇسلانغىنىم....

مانا شۇ چاغدا راسكولنىكوف ئالدىنقى كۈنى دەرۋازا ئالدىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئېنىق ئېسىگە ئالدى: شۇ كۈنى دەرۋازىۋەنلەردىن تاشقىرى يەنە بىرنەچچە ئادەمنىڭ، بىرنەچچە خوتۇننىڭ بارلىقىنى ئەسلىدى. ئۆزىنى توپىتوغرا ساقچى ئىدارىسىگە ئېلىپ بېرىشنى تەكلىپ قىلغان بىر ئادەمنىڭ ئاۋازىنى يادىغا كەلتۈردى. لېكىن، ئۇ ھېلىقى ئادەمنىڭ چىرايىنى ئەسلىيەلمەيتتى، ھەتتا ئۇنى ھازىرمۇ تونۇيالمايتتى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۇ ئادەمگە بۇرىلىپ قارىغانلىقى، بىرنېمىلەرنى دەپ جاۋاب بەرگەنلىكى ئېسىدە ئىدى...

قارىغاندا تۇنۇگۈنكى ۋەھىمە ئاخىر بېرىپ مانا شۇنىڭ بىلەن ئايىغلاشقانىدەك قىلاتتى. ھەممىدىن بەكرەك ئۇ شۇ ئەرزىمەس ئەھۋال سەۋەبىدىن ھەقىقەتەن گۇمران بولغىلى، ئۆزىنى ئۆزى گۇمران قىلىۋەتكىلى قىل قالغانلىقىنى ئەسلىسىلا، ئۇنى سۇر

باساتتى. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ئادەم ئىجارىگە ئۆي ئېلىش بىلەن قانىنى سۇرۇشتۇرۇش ئىشىدىن بۆلەك ھېچنېمىنى دەپ بېرەلمەيدۇ. پورفىرىيمۇ شۇنداق. ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىشتىن باشقا، ئۇمۇ ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ. ئىككى باشلىق پىسخىك ھالەتتىن باشقا، ئۇنىڭ ھېچقانداق پاكىتى يوق. ھېچقانداق ئېنىق ئىسپاتى يوق. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئاشكارىلىغۇدەك ھېچقانچە پاكىتى يوق ئىكەن (يەنە ئاشكارىلىشى مۇمكىن ئەمەس، ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ھەرگىز !)، ئۇ ھالدا... ئۇ ھالدا ئۇلار ئۇنى نېمە قىلالايتتى؟ ئۇنى قولغا ئالغان تەقدىردىمۇ، ئاخىر بېرىپ ئۇنىڭغا قانداق گۇناھ ئارتالايدۇ؟ دېمەك، پورفىرىي ئىجارىگە ئۆي ئېلىش ئىشىنى تېخى ھازىرلا ئۇققان، شۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇ بىلمەيدۇ دېگەن گەپ.

ـــ مېنى ئۇ يەرگە باردى دېگەن گەپنى... پورفىرىيغا بۇگۈن سىز دېدىڭىزمۇ؟ ـــ ۋارقىرىدى راسكولنىكوف كۆتىگەندە كاللىسىغا بىر ئوي كېلىپ.

ـــ قايسى پورفىرىيغا؟

ـــ تەرگەۋچىگىچۇ.

ـــ مەن دېدىم، دەرۋازىۋەنلەر ئۇ يەرگە بارمىدى، مەن باردىم.

ـــ بۇگۈنمۇ؟

ـــ مەن سىزدىن ئازراقلا بۇرۇن بېرىپتىمەن. ھەممىنى ئاڭلىدىم. سىزنى قانداق قىينىغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردۇم، ھەممىنى ئاڭلىدىم.

ـــ سىز نەدە ئىدىڭىز؟ نېمىنى ئاڭلىدىڭىز؟ قەيەردە؟

ـــ شۇ يەردە، ئارتىتام ئۆيدە، مەن شۇ يەردە ئولتۇرغان.

ـــ نېمە؟ ئۇنىڭ خىيالىڭغا كىرىپ چىقمىغان ئىش دېگىنى سىز ئىكەنسىز ـ دە؟ بۇ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟

ـــ قارىسام، دەرۋازىۋەنلەر گېپىمگە كىرمىگۈدەك، بارغىلى ئۇنىمىغۇدەك، ـــ دېدى ھۇنەرۋەن گەپ باشلاپ، ـــ ئۇلار بەك ۋاق

بولۇپ كەتتى، بارساق ۋاقتىدا كەلمەپسىلەر، دەپ خاپا بولۇپ كېتىشى مۇمكىن، دېيىشتى. مەن شۇ ئاچچىقتا كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم، شۇنىڭ بىلەن سۇرۇشتۇرۇشكە باشلىدىم. تۇنۇگۈن ھەممىنى ئېنىق ئۇقۇۋېلىپ، بۈگۈن باردىم. بىرىنچى قېتىم بارسام ئۇ يوق ئىكەن. ئاردىن بىر سائەت ئۆتكەندە يەنە بارسام قوبۇل قىلمىدى. ئۈچىنچى قېتىم بارغىنىمدا ئاندىن كىرگۈزۈشتى. مەن ھەممىنى ئۇنىڭغا يېپىدىن - يېڭىسىگىچە دەپ بەردىم. ئۇ ئۆيىدە ئۇياق - بۇياقتا مېڭىپ، مەيدىسىگە مۇشتلاپ: «ھۇ قاراقچىلار، مۇشۇ چاغقىچە نېمە قىلىشتىڭ؟ بۇ ئىشنى بالدۇرراق بىلگەن بولسام، ئۇنى تۇتۇپ كەلمەسمىدىم!» دېدى. شۇنى دەپلا يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىپ، بىر ئادەمنى چاقىرىپ كەلدى. بۇلۇڭدا ئۇنىڭغا بىرنېمىلەرنى دېدى. ئاندىن يەنە مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ، مېنى سۆكۈپ تىللاپ، سوراق قىلدى. ماڭا قاتتىق تەنبىھ بەردى؛ مەن بولغان ئىشنى يېپىدىن - يېڭىسىغىچە دەپ بەردىم، تۇنۇگۈن مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ، ھېچنېمە دېيەلمەي قالغانلىقىڭىزنى، مېنى تونۇيالمىغانلىقىڭىزنى ئېيتتىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدە يەنە ئۇياق - بۇياقتا مېڭىشقا باشلىدى، توختىماي مەيدىسىگە مۇشتلىدى. ئاچچىقىدا ئۆينىڭ ئىچىدە توختىماي ماڭدى، بىرسى سىزنىڭ كەلگەنلىكىڭىزنى ئۇقتۇرغان چاغدا، ئۇ ماڭا، ئارتىتام ئۆيگە كىرىپ، ۋاقتىنچە ئولتۇرۇپ تۇر، ھەرقانداق شەپىنى ئاڭلىساڭمۇ، مىدىر - سىدىر قىلما، دېدى. ئۆزى چىقىپ ماڭا ئورۇندۇق ئەكىرىپ بېرىپ، مېنى سولاپ قويدى. ئۇ يەنە سېنى چاقىرىپ قېلىشىم مۇمكىن، دېدى. نىكولاينى ئېلىپ كىرگەندىن كېيىن، سىز چىقىپ كەتتىڭىز، ئۇ مېنىمۇ دەرھال قويۇۋەتتى، ئۇ ماڭا سېنى يەنە چاقىرىمەن، سەندىن بەزى نەرسىلەرنى سورايمەن، دېدى.

— سەن شۇ يەردىكى چاغدا ئۇ نىكولاينى سوراق قىلدىمۇ؟

— ئۇ سىزنى قويۇۋېتىپ، ئارقىدىنلا مېنىمۇ قويۇۋەتتى،

ئاندىن نىكولاينى سوراق قىلىشقا باشلىدى.

ھۇنەرۋەن گەپىنى تۈگىتىپ، كۈتمىگەندە يەنە بىر قېتىم تەزىم قىلىپ، بارماقلىرىنى يەرگە تەگكۈزدى.

— تۆھمەت قىلغانلىقىم ۋە يامان نىيەتتە بولغانلىقىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭ.

— خۇدا ئۆزى كەچۈرسۇن، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف. ئۇ شۇ گەپنى دەپ بولۇشىغا، ھۇنەرۋەن ئۇنىڭغا يەنە تەزىم قىلدى، لېكىن بۇ قېتىم يەرگىچە ئېگىشمەي ناھايىتى بېلىنى ئېگىپلا قويدى. ئارقىدىن ئۇ ئاستا كەينىگە بۇرىلىپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. «ھەممە نېمە ئىككى باشلىق، ھازىر ھەممە نېمە ئىككى باشلىق» ياندۇرۇپ ـ ياندۇرۇپ ئويلىدى راسكولنىكوف. ئۇ ھەرقانداق چاغدىكىدىن روھلۇقراق بىر ھالەتتە ئۆيدىن چىقتى.

«مانا ئەمدى بىز يەنە بىر تۈتۈشۇپ باقمىز» دېدى ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ زەردە بىلەن كۈلۈپ. بۇ زەردە ئۇنىڭ ئۆزىگە قارىتىلغانىدى؛ ئۇ ئۆزىنىڭ «بوشاڭ»لىقىنى خىجىللىق ئىچىدە، شۇنداقلا نەپرەت بىلەن ئەسلىدى.

به‌شنچی قسمم

1

دونيچكا ۋە پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىلەن قىلىشقان سۆھبىتى پېتېر پېتروۋېچقا زور بەختسىزلىك ئېلىپ كەلدى. بۇ سۆھبەت ئەتىسى ئەتىگەندە پېتېر پېتروۋېچنى خېلىلا سەگىتىپ قويدى. تېخى تۇنۇگۈنلا ئۇ بەكلا تېتىقسىز ـ كۆلكىلىك دەپ قارىغان ھەتتا يۈز بەرگىنىدىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق بولۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەستەك تۇيۇلغان تولىمۇ كۆڭۈلسىز بۇ ئىش مانا ئەمدى كەينىگە ياندۇرغىلى بولمايدىغان ئەھۋالىيەتكە ئايلانغانىدى. بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ ئاستا ـ ئاستا ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدى. جاراھەتلەنگەن غۇرۇرى خۇددى زەھەرلىك يىلاندەك كېچىچە ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ چىقتى. ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن پېتېر پېتروۋېچ دەرھاللا ئەينەككە قارىدى. ئۇ شۇ بىر كېچىدە رەڭگىرويىم سارغىيىپ كەتكەندىمۇ دەپ ئەنسىرىگەنىدى. لېكىن، بۇ جەھەتتە ھازىرچە ھەممە ئىش جايىدا بولۇپ چىقتى. شۇڭا، پېتېر پېتروۋېچ يېقىنىدىن بۇيان سەل سەمرىپ قالغان چىرايلىق ۋە ئاپپاق يۈزىنى كۆرگىنىدە، بىردەملىككە بولسىمۇ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ ئۆزىنىڭ باشقا جايدىن بىرەر لايىق، يەنە كېلىپ بۇنىڭدىن ياخشىراق لايىق تاپالمىشىغا كامىل ئىشەنىدى. لېكىن، ئۇ شۇ ئانلا ھوشىنى يىغىپ كەينىگە بۇرالدى ـ دە، زەردە بىلەن تۇكۇرۈۋەتتى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا ئۆزى بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقان ياش دوستى ئاندرېي سېمىيونوۋېچ لېبېزياتنىكوف گەپ ـ سۆز قىلماستىن زادىلىق ئارىلاش كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسىنى پېتېر پېتروۋېچ كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇنى شۇ ئانلا بۇ ياش دوستىنىڭ ھېسابىغا پۈتۈپ قويدى. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ ئۆچۈمنى ھامان ئالمەنغۇ دەپ، ياش

دوستىنىڭ ھېسابىغا پۇتۇپ قويۇۋاتقان ئىشلىرى خېلى يىغىلىپ قالغانىدى. تۇنۇگۈن بولۇنغان گەپلەرنى ئاندرېي سېمېيونوۋېچقا ئېيتمىسام بوپتىكەن، دېگەن پىكىر كاللىسىغا كېلىشىگە، ئۇنىڭ سەپرايى تېخىمۇ ئۆرلەپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭ تۇنۇگۈن ئۆزىنى باسالماي يەڭگىلىتەكلىك قىلىپ، ئاچچىق دەستىدىن يول قويغان ئىككىنچى خاتاسى ئىدى... بۇلا ئەمەس، بۇگۈن ئەتىگەن كۆڭۈلسىز ئىشلار خۇددى ئۇنىڭ بىلەن قېرىشىپ ئەتەي قىلىنىۋاتقاندەك، كەينى ـ كەينىدىن يۈز بېرىۋەردى، ھەتتا ئۇنىڭ سېنىاتتا ھۆددىگە ئالغان دېلوسىمۇ مەغلۇپ بولىدىغاندەك قىلاتتى، بولۇپمۇ ھېلىقى ئۆي غوجايىنى ئۇنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىۋەتتى. ئۇ ئۆيلىنىش ئالدىدا تۇرغاچقا بىر يۇرۇش ئۆينى ئىجارىگە ئالغان ۋە ئۆزى پۇل چىقىرىپ بىر قۇر زىننەتلەتكەنىدى، ئۇ ئۆينىڭ غوجايىنى بېيىپ كەتكەن قول ھۇنەرۋەن نېمىس ئىدى. پېتېر پېتروۋېچ شۇ ئۆينى زىننەتلەنگەن پېتى قايتۇرغان بولسىمۇ، ئۇ ئوتتۇرىدىكى توختامنى بىكار قىلىشقا ئۇنىماي، توختامدا دېيىلگىنى بويىچە جەرىمانىنى تولۇق تۆلەيسىز، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۆي جاھازلىرى دۇكىنىمۇ شۇنداق قىلدى. ئۇ سېتىۋالماقچى بولغان ئۆي جاھازلىرىدىن بىرەرىمۇ ئۆيگە ئېلىپ كېلىنمىگەن بولسىمۇ، ئۇلار زاكالەت پۇلىنى قايتۇرۇپ بەرگىلى زادىلا ئۇنمىدى، ھەتتا بىرەر رۇبلىنىمۇ يانداۋرۇپ بەرمىدى. «نېمىلا دېگەنبىلەن مەن ئۆي جاھازلىرى سېتىۋالغانلىقىم ئۈچۈنلا ئۆيلىنەلمەيمەن ـ دە !» ئويلىدى پېتېر پېتروۋېچ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، دەل شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ كاللىسىدا يەنە بىر دادىل ئۇمىد غىل ـ پال پەيدا بولۇپ يوقلىپ كەتتى: «ئەجەبا مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى يانداۋرۇۋالغىلى بولمىغۇدەك بىر ھالەتتە ئاياغلاشقاندىمۇ؟ تەلىيىمنى يەنە بىر قېتىم سىناپ باقسام بولماسمۇ؟» دونېچكا ئېسىگە كېلىشى بىلەنلا، ئۇ خۇددى يۇرىكىنى پىچاقتا تىلغۇۋەتكەندەكلا بولۇپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇ ئېغىر ئازابقا چىدىماقتا ئىدى. ناۋادا

راسكولنىكوفنى قارغاش بىلەنلا دەرھال ئۆلتۈرۈۋەتكىلى بولسىدى، ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۇنى قارغىغان بولاتتى.

«بۇنىڭ تاشاينىدا، مەن ئۇنىڭغا زادىلا پۇل بەرمىدىم، بۇمۇ مېنىڭ بىر خاتالىقىم، ــ ئويلىدى ئۇ لېبېزياتنىكوفنىڭ ھۇجرىسىغا مەيۈس قايتىپ كىرىپ، ــ كاساپەتەي! نېمىشقىمۇ شۇنچىۋالا پىخسىقلىق قىلغاندىمەن! پايدىسى زىيىنىنى قاپلىمىدى دېگەن شۇ ــ دە! ئەسلىدە ئۇلارنى يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى بىرئاز تارتسۇن، شۇ چاغدا مېنى ئەۋلىيادەك كۆرىدىغان بولىدۇ، دەپتىكەنمەن. مانا ئەمدى ئۇلارغا قاراپ باق!... تۈفى!... ناۋادا مۇشۇ بىر مەزگىل ئىچىدە بىر يېرىم مىڭ رۇبلى خەجلەپ، ئۇلارغا تويلۇق ھېسابىدا سوۋغا ــ سالاملارنى، يەنى ھەر خىل قۇتلارنى، قىزىل ــ يېشىل تاشلارنى، ئەتىر ــ ئۇپىلارنى، كىيىم ــ كېچەكلەرنى، كونوپ شىركىتى[1] ياكى ئەنگلىيە شىركىتىنىڭ مالىماتاڭ بىرنېمىلىرىنى ئېلىپ بەرگەن بولسام، بۇ ئىش خېلى جايىدا چىقىپ، خېلىلا ئىشەنچلىك بولار ئىكەندۇق! ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ مېنى رەت قىلىۋېتىشى ئۇنچىۋالا ئاسانغا چۈشمەيتتى! ئۇلارغۇ شۇنداق خەق، مېنى رەت قىلماقچى بولسا، قىلىنغان سوۋغا ــ سالامنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تېگىشلىك دەپ قارىسىمۇ، لېكىن راستلا قايتۇرىدىغان چاغدا بولسا، ئېغىر كېلەتتى، كۆزى قىيمايتتى! ۋىجدانىمۇ ئازابلىناتتى. ئۇلار ئۇنى قوغلۇۋەتسەك قانداق بولىدۇ؟ ئۇ بىزگە شۇنداق سېخىيلىق قىلغان ۋە ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلغان تۇرسا ــ ھە! دېگەن بولاتتى. راستلا ئۇتتۇرۇپ قويۇپتىمەن!» پېتېر پېتروۋىچ يەنە بىر قېتىم چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ئۆزىنى ئەخمەق دەپ كايىدى ــ ئەلۋەتتە ئۇ بۇنى ئىچىدىلا دېدى.

ئەنە شۇنداق يەكۈنگە كەلگىنىدىن كېيىن ئۇنىڭ كەلگەن چاغدىكى ئاچچىقى ۋە بىئارامليقى چىقىپ كېتىۋاتقان چېغىدا-

① كونوپ شىركىتى ــ پېتېربۇرگنىڭ نېۋا كوچىسىدىكى مەشھۇر كىيىم ــ كېچەك ۋە زىننەت بۇيۇملىرى شىركىتى.

كىدىن ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتكەندى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭكى-
دە بولۇۋاتقان مەرىكە تەييارلىقى ئۇنى ئازدۇر - كۆپتۇر قىزىق-
تۇردى. مەرىكە بولىدىغانلىقىنى ئۇ تۇنۇگۈنلا ئاڭلىغانىدى، ھەتتا
ئۆزىنىمۇ چاقىرغاندەك قىلغانلىقى ئېسىدە ئىدى. لېكىن، شۇ
چاغدا ئۇ ئۆز ئىشىغىمۇ يېتىشەلمەيۋاتقاچقا، ئۆزى بىلەن ئالاقە-
سى يوق ئىشلارنىڭ بىرسىگىمۇ ئېتىبار قىلمىغانىدى. كاتېرىنا
ئۇۋانوۋنا بولمىغاچقا (ئۇ قەبرە بېشىغا چىقىپ كەتكەنىدى)،
ئۇستەللەرنى تەييارلاۋاتقان لىپىپۇخزىل خانىمدىن نېمە ئىشلار
بولۇۋاتقانلىقىنى سورىۋىدى، خانىم ئۇنىڭغا مەرىكىنىڭ تەنتە-
لىك ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى، مۇشۇ بىنادا تۇرۇۋاتقانلارنىڭ ھەم-
مىسىنىڭ دېگۈدەك چاقىرىلغانلىقىنى، بۇلارنىڭ ئىچىدە مەرھۇم
بىلەن زادىلا تونۇشمايدىغانلاردىن بىرنەچچەيلەننىڭ بارلىقىنى
ھەتتا كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان بولسىمۇ، ئاند-
رېي سېمىيونوۋچ لىبېزياتنىكوفنىڭمۇ چاقىرىلغانلىقىنى، پېتېر
پېتروۋچنى بولسا، چاقىرغاندىن سىرت، يەنە تولىمۇ ئىنتىزار-
لىق بىلەن كۈتىدىغانلىقىنى، چۈنكى ئۇنىڭ مۇشۇ بىنادا تۇ-
رۇۋاتقانلار ئىچىدە ئەڭ ھۆرمەتلىك زات ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ
بەردى. ئامالىيە ئۇۋانوۋنانىڭ ئۆزىمۇ ساھىبخانا بىلەن ئىككى-
سىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بەزىبىر كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بەرگەن بول-
سىمۇ، ئالاھىدە ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن تەكلىپ قىلىنغانى-
دى، شۇڭلاشقا ئۇ ھازىر ھەممە ئىشنى ئۆزى باش بولۇپ قىلىۋا-
تاتتى، بۇنىڭغا ئۇ ئۆزىمۇ خۇشال ئىدى. ئۇ گەرچە قارىلىق كى-
يىمىدە كىينىگەن بولسىمۇ، باشتىن - ئاياغ يېڭى يىپەك كىيىم-
لەرنى كىيىپ گۈلدەك ياسىنىۋالغانىدى ھەمدە بۇنىڭدىن پەخىر-
لىنەتتى. مانا شۇ ئىشلار بىلەن شۇ خەۋەرلەر پېتېر پېتروۋىچ-
نىڭ كاللىسىدا بىر پىكىر ئويغاتتى. شۇڭلاشقا ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆ-
يىگە، توغرىراقى ئاندرېي سېمىيونوۋچ لىبېزياتنىكوفنىڭ ئۆيىگە
ئويچان بىر ھالەتتە كىردى. گەپ شۇنىڭدا ئىدىكى، ئۇ چاقىرىل-
غانلارنىڭ ئىچىدە راسكولنىكوفنىڭمۇ بارلىقىنى ئاڭلىغانىدى.

شۇ كۈنى ئەتىگەن ئاندرېي سېمېيونوۋېچ نېمىشقىدۇر ئۆيدىلا بولدى. پېتر پېتروۋېچ بۇ جاناب بىلەن قانداقتۇر غەلىتە، لېكىن يەنە ئازدۇر - كۆپتۈر تەبىئىي مۇناسىۋەت ئورناتقانىدى. پېتېر پېتروۋېچ ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىلگەن كۈنىدىن تارتىپلا ئۇنى كۆزگە ئىلمايتتى، ھەتتا ئۇنى بەكلا ياماق كۆرەتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭدىن ئازراق چۆچۈيدىغاندەكمۇ قىلاتتى. ئۇنىڭ پېتېربۇرگقا كېلىپلا ئۇنىڭكىگە چۈشۈشى پەقەت پۇلنى تېجەپ قېلىش ئۈچۈنلا ئەمەس ئىدى. گەرچە بۇ ئاساسىي سەۋەبتەك قىلسىمۇ، بۇنىڭدا باشقا بىر سەۋەبمۇ بار ئىدى، ئۇ چەت ئۆلكىدىكى چېغىدىلا ئاندرېي سېمېيونوۋېچ ھەقىقىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىغانىدى. ئۆزى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرگەن بۇ ئادەم ئەڭ ئىلغار ياشلارنىڭ تەرەققىياتىدىن بىرسى ئىدى. ئۇ ئۆزى بەكلا قىزىقىدىغان ۋە بىمەنىرەك ئۈششاق تەشكىلاتلاردا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايتتى. بۇ پېتېر پېتروۋېچنى بەكلا ھەيران قالدۇرغانىدى. پېتېر پېتروۋېچ خىلىلا كۈچ - قۇدرەتلى بار، ھەممىنى بىلىدىغان، ھەممە ئادەمنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ھەممە ئادەمنى پاش قىلىۋېرىدىغان ئاشۇ ئۈششاق تەشكىلاتلاردىن ئۆزۈندىن بۇيان بەكلا قورقۇپ يۈرەتتى، لېكىن زادى نېمىشقا قورقىدىغانلىقىنى ئۇ ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى. ئەلۋەتتە، چەت ئۆلكىدە چېغىدا، ئۇنىڭ مۇنداق ئۈششاق تەشكىلاتلارنىڭ ئەھۋالىنى توغرا بىلىۋالالىشى ھەتتا تەخمىنەن بىلىۋالالىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇمۇ باشقىلار قاتارىدا پېتېربۇرگتا تەرەققىياتچىلار، نېگىلىستلار، پاش قىلغۇچىلار[1]... بارلىقىنى ئاڭلىغانىدى. لېكىن، ئۇمۇ نۇرغۇن ئادەملەرگە ئوخشاش بۇ نامىلارنىڭ مەنىسىنى كىشىنىڭ كۈلگۈسى كەلگۈدەك دەرىجىدە مۇبالىغىلەشتۈرۈۋېتەتتى، بۇرمىلىۋېتەتتى. ئۇ ئۇزۇن يىللاردىن

① بۇ يەردە 19 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىدا رۇسىيەدە بارلىقا كەلگەن ئىنقىلابىي دېموكراتلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. شۇ چاغدا رۇسىيەدىكى ئەكسىيەتچىلەر، مۇتەئەسسىپلەر ئۇلارنى مەسخىرە قىلىش مەنىسىدە شۇنداق دەپ ئاتايتتى.

بۇيان ھەممىدىن بەكرەك خەقنىڭ پاش قىلىۋېتىشىدىن قورقاتتى. ئۇنىڭ پائالىيىتىنى پېتىرىبۇرگقا يۆتكەيدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرسىلا، تولىمۇ بىئارام بولۇپ كېتىدىغانلىقىنىڭ ئاساسىي سەۋەبىمۇ مانا شۇ ئىدى. بۇ جەھەتتە ئۇنى خۇددى ئۇششاق بالىلار بەزىدە چۆچۈپ كەتكەندەك چۆچۈپ كەتكەن دېيىشكىمۇ بولاتتى. بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى، ئۇ چەت ئۆلكىدە ئەمدىلا ئىگىلىكىنى تىكلەشكە باشلىغان چېغىدا، ئىككى ئىشقا دۇچ كەلدى. ھەر ئىككىلىسىدە شۇ ئۆلكىدىكى خېلى مۇھىم ئەربابلار رەھىمسىز پاش قىلىندى. پېتىر پېتروۋىچ ئەنە شۇ ئادەملەرنىڭ پېشىغا چىقىپ ئىسىلغان، شۇلارنى ئارقا تەرەك قىلغانىدى. پاش قىلىنغۇچىلارنىڭ بىرسى بەكلا سەتچىلىككە قالدى، يەنە بىرسى ئۇ ئىشنىڭ ئايىغىنى چىقىرالماي قالغىلى تاس ـ تاس قېلىپ، ئۆزىگە جىق ئاۋارىچىلىك تېپىۋالدى. پېتىر پېتروۋىچنىڭ پېتىرىبۇرگقا كەلگەن ھامان ئەھۋالنى ئېنىق بىلىۋېلىش، زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆزى ئاۋۇالراق قول سېلىپ، «بىزنىڭ ياشلىرىمىز»نىڭ ياقتۇرۇشىنى قولغا كەلتۈرۈش قارارىغا كەلگەنلىكىنىڭ سەۋەبى مانا شۇ ئىدى. بۇ جەھەتتە ئۇ ئۇمىدىنى ئاندرېي سېمىيونوۋىچنىڭ ياردىمىگە باغلىغانىدى. مانا ئالايلى، ئۇ راسكولنىكوفنىڭكىگە پەتىلەپ بارغان چېغىدا، شاتۇتىدەك دوراپ بولسىمۇ، ھەرھالدا بەزىبىر يېڭى ئاتالغۇلارنى ئۆگىنىۋالغانىدى.

ئەلۋەتتە، ئۇ ئاندرېي سېمىيونوۋىچنىڭ ئىنتايىن چاكىنا ۋە پاراسەتسىز ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇزۇنغا قالماي بىلىۋالدى، لېكىن بۇ پېتىر پېتروۋىچنى قىلچە خاتىرجەم قىلالمىدى، جۇرئەتلىكمۇ قىلالمىدى. ئەگەر ئۇ بارلىق تەرەققىياتىنىڭ ھەممىسىنىڭلا ئەخمەق بىرنېمىلەر ئىكەنلىكىگە كامىل ئىشەنگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئەندىشىلىرى يەنىلا يوقالمىغان بولاتتى. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، ئاندرېي سېمىيوۋىچ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلغىنىدا پايدىلىنىدىغان تەلىماتلارنىڭ، پىكىرلەرنىڭ ۋە سىستېمىلارنىڭ

ئۇنىڭ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ مۇددىئاسى بار ئىدى. پېتىر پېتروۋىچنىڭ بۇ يەردە نېمە ئىشلار يۈز بەردى ۋە قانداق يۈز بەردى؟ بۇ ئادەملەر راستلا كۇچ ـ قۇدرىتى بار ئادەملەرمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئۆزىنى قورقۇتقۇدەك تەرەپلىرى بارمۇ ـ يوق؟ ئەگەر ئۇ بىرەر ئىش قىلىش نىيىتىگە كەلسە، ئۇلار ئۇنى پاش قىلارمۇ؟ ئەگەر پاش قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ زادى نېمىسىنى پاش قىلار؟ ھازىر ھەممىلا يەردە پاش قىلىشلار بولۇۋاتىدۇ. زادى نېمىلەر پاش قىلىنىۋاتىدۇ؟ بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇلارنىڭ راستلا كۇچ ـ قۇدرىتى بولسا، بىر ئامالىلار قىلىپ بۇ ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ، ئۇلارنى ئالدىغىلى بولماسمۇ؟ مۇشۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ؟ شۇ ئادەملەردىن پايدىلىنىپ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشنىڭ ئىمكانىيىتى بارمۇ؟ دېگەندەك مەسىلىلەرنى دەرھاللا بىلىۋالغۇسى كېلەتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭ ئالدىدا ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىرقانچە يۈز مەسىلە تۇراتتى.

بۇ ئاندرېي سېمىيونوۋىچ دېگىنى كەم قان، ئىنجىمارۇق، پاكىنەك، نەدىدۇر خىزمەت قىلىدىغان، كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە سېرىق چاچلىق، كاتلىتسىمان چېكە چاچ قويغان ۋە شۇ چېكە چېچى بىلەن پەخىرلىنىدىغان ئادەم ئىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئۇنىڭ كۆزلىرى پات ـ پات ئاغرىپ قالاتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى خېلىلا يۇمشاق ئىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزىگە قاتتىق ئىشەنگەچكە بەزىدە ھەتتا تولىمۇ تەكەببۇرلۇق بىلەن گەپ قىلاتتى، بويىنىڭ پاكارلىقىنى نەزەردە تۇتقاندا، بۇ كۆپىنچە تولىمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلاتتى. ئۇ ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ ئابرۇيلۇق ئىجارىكەشلىرىدىن بىرسى ئىدى، يەنى ھاراقكەشلەردىن ئەمەس ئىدى، ئۆينىڭ ئىجارىسىنىمۇ ۋاقتى ـ ۋاقتىدا تۆلەيتتى. مانا شۇنداق ياخشى پەزىلەتلىرى بولسىمۇ، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ ھەرھالدا يەنىلا پاراسەتسىز ئادەم ئىدى. ئۇ پەقەت بىر دەملىك قىزغىنلىق ۋەجىدىنىلا ئىلغار ئىشلارغا ۋە «بىزنىڭ

ياشلىرىمىز»غا يانداشقانىدى. ئۇ شۇ پەيتتىكى ئۆزىدە ئەڭ مودا بولۇۋاتقان پىكىرنى دەرھاللا ئۆزىنىڭ قىلىۋالمىدىغان، ئاندىن ئۇنى شۇ ئانلا چاكىنىلاشتۇرۇۋېتمىدىغان ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ سەممىي ئېتىقادىنى بەزىدە ھەش ـ پەش دېگۈچىلا كۆلكىلىك نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويمىدىغان سان ـ ساناقسىز، رەڭگارەڭ چاكىنىلارنىڭ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئۆلۈمتۇكلەرنىڭ، تۇرلۇك ـ تۇمەن رەزىل پەسكەشلەرنىڭ بىرسى ئىدى.

لىببېزىاتىنكوف ھەرھالدا ئاق كۆڭۈل ئادەم بولسىمۇ، ياتاقدىشى ۋە سابىق ئۇستازى پېتىر پېتروۋىچنى بىرئاز ياماق كۆرىدىغان بولۇپ قالدى. مۇنداق ئەھۋال ھەر ئىككى تەرەپتە كۈتۈلمىگەندە پەيدا بولدى. ئاندرېي سېمىيونوۋىچ پاراسەتسىز ئادەم بولسىمۇ، پېتىر پېتروۋىچنىڭ ئۆزىنى ئالداپ يۈرگەنلىكىنى، ئۆزىگە چاندۇرمىسىمۇ ئۆزىنى پەس كۆرىدىغانلىقىنى ئاستا ـ ئاستا سېزىشكە باشلىدى، ئۇنىڭ «جىڭ ئادەملەردىن ئەمەس» ئىكەنلىكىنىمۇ ئازدۇر ـ كۆپتۇر بايقاپ قالدى. ئۇ پېتىر پېتروۋىچقا شارل فۇرىنىڭ تەلىماتى بىلەن دارۋىننىڭ نەزەريەسىنى سۆزلەپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، پېتىر پېتروۋىچ ئۇنىڭ سۆزلىرىگە دائىم مەسخىرىلىك بىر ھالەتتە قۇلاق سالدى، بولۇپمۇ يېقىندىن بۇيان، كېيىنكى بىرنەچچە كۈندە ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايدىغان بولۇۋالدى. گەپ شۇنىڭدا ئىدىكى، ئۇ لىببېزىاتىنكوفنىڭ چاكىنا، پاراسەتسىز ئادەم بولۇپلا قالماي، شۇنداقلا ئالدامچى بولۇشى مۇمكىنلىكىنى، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئاشۇ كىچىككىنە تەشكىلاتىدىمۇ ھەل قىلغۇچ رول ئوينىيالمايدىغانلىقىنى، ناھايىتى خەقلەردىن ئاڭلىۋالغانلىرىنى ۋالاقلاپ، خەق دېگەننى تەكرارلاپلا يۈرىدىغانلىقىنى؛ ئۇمۇ مەيلىغۇ، ھەتتا ئۆزى تەشۋىق قىلىپ يۈرگەن نەرسىلەرنىمۇ تۇزۇك بىلمەيدىغانلىقىنى تەبىئىي تۇيغۇسىغا تايىنىپ ئاستا ـ ئاستا سېزىشكە باشلىدى. مانا شۇنداق بىر ئادەمنىڭ قانداق قىلىپ باشقىلارنى پاش قىلىشىنى كۆپىنچە ھاللاردا ئۇ ئۆزىمۇ

تازا ئاڭقىرىپ كېتەلمەيتتى. گېزى كەلگەندە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتەيلى. مۇشۇ بىر يېرىم ھەپتە ئىچىدە (بولۇپمۇ دەسلىپىدە) پېتىر پېتروۋىچ ئاندرېي سېمىيونوۋىچنىڭ غەلىتە ماختاشلىرىنى خۇشاللىق بىلەن ئاڭلاپ يۈردى. مەسىلەن، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ يېقىن كەلگۈسىدە مېششانلار كوچىسىنىڭ بىرەر جايىدا يېڭىچە «كوممۇنا» قۇرۇشقا ئىقتىسادىي ياردەم بەرمەكچى بولۇۋاتىسىز دېسە؛ يەنە مەسىلەن، دونېچكا توي قىلىپ بىر ئاي ئۆتمەيلا بىرەر ئاشنا تېپىۋالماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ئارىلاشمايسىز دېسە ياكى بولغۇسى پەرزەنتلىرىڭىزنى چوقۇندۇرۇپمۇ يۈرمەيسىز ۋەھاكازا دېسە، ئىشقىلىپ شۇنىڭغا ئوخشاش گەپلەرنى قىلسا، ئۇ باشقىچە پىكىردە بولمايتتى، گەپمۇ قىلمايتتى. پېتىر پېتروۋىچ خەقلەرنىڭ ھەرقانداق ماختاشلىرىدىن ئىنتايىن خۇرسەن بولاتتى. باشقىلار مۇشۇنداق پەزىلەتلەرنى ئۆزىگە تاڭسىمۇ قارشى تۇرۇپ كەتمەيتتى، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچە ماختاش سۆزلىرىنىمۇ ھەرگىز توسمايتتى.

شۇ كۈنى ئەتىگەندە پېتىر پېتروۋىچ قانداقتۇر بىر زۆرۈرىيەت بىلەن بەش پىرسەنتلىك زايوم چېكىدىن بىرنەچچىنى تېگىشىپ، دەستە ـ دەستە پۇللار بىلەن نومۇرى تۇتاش قەرز چېكىنى ئۈستەلنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ساناۋاتاتتى. يانچۇقى دائىم قۇرۇق يۈرىدىغان ئاندرېي سېمىيونوۋىچ ئۆيدە ئۈياق ـ بۈياققا مېڭىپ يۈرەتتى ۋە بۇ پۇللارغا قەستەن سوغۇقلۇق ھەتتا مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ قويياتتى. ئەگەر مەسىلەن ئېيتساق، ئاندرېي سېمىيونوۋىچنى بۇنداق پۇللارغا قىلچە پىسەنت قىلمايدۇ دېيىلسە، پېتىر پېتروۋىچ ھەرگىز ئىشەنمىگەن بولاتتى. ئاندرېي سېمىيونوۋىچمۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئازاب ئىچىدە، ئېھتىمال پېتىر پېتروۋىچ مەن توغرۇلۇق راستلا شۇنداق قاراشتا بولۇۋاتقاندۇر، ئۆزىنىڭ ياش دوستىنى مازاق قىلىش ۋە ئەخمەق ئېتىشنىڭ مۇشۇنداق پۈرسىتىنى تاپقانلىقى ئۈچۈن خۇشال بولۇۋاتقاندۇ، دەستە ـ دەستە پۇلنى مېنىڭ ئالدىمغا قويۇپ، سەن نېمىدېگەن

ئەرزىمەس ئادەم، بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا غايەت زور پەرق بار، دېمەكچى بولىدىغاندۇ، دەپ ئويلىماقتا ئىدى.

ئاندرېي سېمىيونوۋىچ ئۆزى بەك ياخشى كۆرىدىغان، يېڭىچە مەخسۇس «كومۇنا»لارنى قۇرۇش توغرىسىدىكى مۇھاكىمىسىنى باشلىۋەتكەن بولسىمۇ، پېتېر پېتروۋىچنىڭ بۇ قېتىم ئادەتتىن تاشقىرى تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە پىكرىنىڭ چېچىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى. چوتنىڭ شاراقلىغان ئاۋازى توختىغان ئارا ۋاقىتلاردا، پېتېر پېتروۋىچ قىسقا ـ قىسقا ئېتىرازلىرىنى بىلدۈرۈپ ياكى پىكرىنى بايان قىلىپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن ـ ئۇچۇق كىنايە قىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. لېكىن، «ئاق كۆڭۈل» ئاندرېي سېمىيونوۋىچ پېتېر پېتروۋىچنىڭ كەيپىياتىدىكى مۇنداق ئۆزگىرىشنى تۇنۇگۈن دونېچكا بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغانلىقىغا جورىدى، شۇڭلاشقا ئۇ گەپنى تېزرەك شۇ تېمىغا يۆتكەشنى جەددىي ئارزۇ قىلاتتى: شۇ مەسىلە توغرۇلۇق ئۇنىڭ بەزىبىر ئىلغار، تەشۋىقات قىممىتىگە ئىگە گەپلەرنى قىلغۇسى بار ئىدى. ئۇ گەپلەرنىڭ قەدىرلىك دوستىغا ئازدۇر ـ كۆپتۇر تەسەللى ـ خاتىر بولۇپ قېلىشى ھەمدە «شۇبھىسىزكى» دوستىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۆسۈشىگە پايدىسى تېگىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ـــ ھېلىقى... تۇل خوتۇنىنىڭكىدە قانداق مەرىكە بولۇۋاتىدۇ؟ ـــ سوراپ قالدى پېتېر پېتروۋىچ ئاندرېي سېمىيونوۋىچنىڭ مۇھاكىمىسى ئەڭ قىزىقارلىق يېرىگە كەلگەندە ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ـــ خۇددى بىلمەيدىغاندەك سورىشىڭىزنى؛ تۇنۇگۈن ئاخشام مەن سىز بىلەن شۇ تېمىدا سۆزلەشكەن، يەنە كېلىپ مۇشۇنداق مەرىكىلەر توغرىسىدىكى قارىشىمنى بايان قىلغان... ئاڭلىسام ئۇ سىزنىمۇ چاقىرىپتۇ. تۇنۇگۈن ئۆزىڭىز ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشتىڭىز...

ـــ مەن بۇ كەمبەغەل سارائ خوتۇننى، يەنە بىر سارائ... راسكولنىكوفتىن ئالغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى مەرىكىگە خەجلىۋېتەر دەپ زادىلا ئويلىماپتىكەنمەن. ھازىرلا شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ھەيران قالدىم: شۇنچە نۇرغۇن بىرنېمىلەرنى راسلاپتۇ، ھاراق ـ شارابمۇ بار ئىكەن !... يەنە بىرنەچچەيلەننى يارەملەشتۇرۇۋېتىپتۇ، كىم بىلىپتۇ دەيسىز نېمە ئىشلىقىنى ! ـــ داۋام قىلدى پېتىپر پېتروۋىچ قانداقتۇر بىر مۇددىئا بىلەن گەپنىڭ تېمىسىنى ئەتەي مۇشۇ تەرەپكە بۇرىماقچىدەك ئۇنى ـ بۇنى سوراپ، ـــ نېمە؟ مېنىمۇ چاقىرغانمىدى؟ ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ بىردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ـــ قاچان چاقىرغان؟ ئېسىمدە يوق. لېكىن، بارغۇمۇ يوق. ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە قىلىمەن؟ تۇنۇگۈن ئۇنىڭ بىلەن بىر خىزمەتچىنىڭ قولى قىسقا تۇل خوتۇنى سۈپىتىدە يىللىق نەپىقە ئېلىشى مۇمكىنلىكى توغرۇلۇق مۇنداقلا گەپلەشكەن. ئۇ مېنى بەلكىم مۇشۇ ۋەجدىن چاقىردىمىكىن؟ ھى ـ ھى ـ ھى!

ـــ مېنىڭمۇ بارغۇم يوق، ـــ دېدى لېبېزياتنىكوف.

ـــ شۇ ئەمەسمۇ، سىز ئۇنى ئۇرغان تۇرسىڭىز، ئەلۋەتتە خىجىل بولىسىز ـ دە، ھى ـ ھى ـ ھى !

ـــ ئۇنى كىم ئۇرۇپتۇ؟ كىمنى؟ ـــ لېبېزياتنىكوف بىردىنلا ھولۇقۇپ، ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى.

ـــ سىز ئۇرۇپسىزغۇ، بىرەر ئاينىڭ ئالدىدا كاتىرىنا ئىۋانوۋنانى سىز ئۇرۇپسىز ! مەن تېخى تۇنۇگۈنلا ئاڭلىدىم... ئەقىدىڭىز شۇنداق ئىكەن ـ دە ! ... ھەتتا ئايالىلار مەسىلىسىنىمۇ تۇزۇكرەك ھەل قىلالماپسىز. ھى ـ ھى ـ ھى !

پېتىر پېتروۋىچ قانداقتۇر بىر خۇشاللىققا چۆمگەندەك بولۇپ، يەنە چوتنى شاراقلىتىشقا باشلىدى.

ـــ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر، تۆھمەت ! ـــ بىردىنلا قىزىپ كەتتى لېبېزياتنىكوف، ئۇ مۇشۇ ئىشنى بىرەرى تىلغا ئېلىپ قالمىغىيدى دەپ دائىم ئەنسىرەپلا يۈرەتتى، ـــ بۇ ھەرگىز

ئۇنداق ئىش ئەمەس ! باشقا بىر ئىش... سىز خاتا ئاڭلاپ قاپسىز؛ پىتنە ـ پاسات، شۇ چاغدا مەن ناھايىتى ئۆزۈمنى قوغدىدىم. ئۇ ئۆزى بىرىنچى بولۇپ مېنى تاتىلىۋالدى. چېكە ساقلىمنى يۇلۇۋەتتى... مېنىڭچە، ھەربىر ئادەم ئۆزىنىڭ جىسمانىي ئەركىنلىكىنى قوغداشقا ھەقلىق، شۇنداقلا مەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ ماڭا زورلۇق كۆچى ئىشلىتىشىگە يول قويمايمەن... پىرىنسىپ بولۇشى كېرەك. چۈنكى، ئۇنداق قىلىش مۇستەبىتلىك بولىدۇ. مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؛ ئۇنىڭ ئالدىدا مۇشۇنداق تۇرۇشۇم كېرەكمىدى. مەن ئۇنى ئىتتىرىۋەتتىم شۇ.

ـــ ھى ـ ھى ـ ھى ! ـــ توختىماي كۈلەتتى لۇزىنى.

ـــ سىز قورسىقىڭىز كۆپۈپ، ئاچچىقلاپ تۇرغاچقا، يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىۋاتىسىز... بۇ بولمىغۇر گەپ. ئۇنىڭ ئاياللار مەسىلىسى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق، قىلچە ئالاقىسى يوق ! سىز خاتا چۈشىنىپ قاپسىز؛ مەن ھەتتا شۇنداقمۇ ئويلىغان، ئەگەر بىز ئاياللارنىڭ ھەممە جەھەتتە ئەرلەر بىلەن باراۋەر ئىكەنلىكىنى ھەتتا جىسمانىي جەھەتتىمۇ باراۋەر ئىكەنلىكىنى (خۇددى كىشىلەر كېسىپ ئېيتقىنىدەك) ئېتىراپ قىلمىدىكەنمىز، ئۇ ھالدا مۇشۇ جەھەتتىمۇ باراۋەر بولۇشى كېرەك. ئەلۋەتتە، كېيىن مەن شۇنداق دەپ قارىدىم، ئەمەلىيەتتە، مۇنداق مەسىلە مەۋجۇت بولماسلىقى كېرەك. چۈنكى، ئادەملەر ئۇرۇشماسلىقى كېرەك. كەلگۈسى جەمئىيەتتە، ئۇرۇش ـ جېدەل دېگەنلەرنى تەسەۋۋۇر قىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس... شۇڭلاشقا ئۇرۇش ـ جېدەلدىن تەڭلىك ئىزدەش تولىمۇ غەلىتە بىر ئىش. مەن ئۇنچىلىك ئەخمەق ئەمەس... گەرچە يەنە ئۆز سۆزىمىزگە كەلسەك، ئۇرۇش ـ جېدەل دېگەن نەرسە يوق... مېنىڭ دېگىنىم، كېيىن بولمايدۇ، لېكىن ھازىرنىڭ ئۆزىدە بار... تۇفى ! كاساپەت ! ئادەمنى ئېزىقتۇرۇۋەتتىڭىز ـ دە ! شۇ كۆڭۈلسىز ئىش ئۆتكەچكە، مەرىكىگە بارمايمەن دەۋاتقىنىم يوق.

مەن پىرىنسىپ بويىچە ئىش قىلمىدىغان بولغاچقا بارمايمەن. چۈنكى، مەن مەرىكىگە ئوخشاش مۇنداق بىمەنە ئادەتلەرگە قاتنىشىشنى خالىمايمەن. گەپ مانا شۇنىڭدا ! لېكىن، ئۇنى مەسخىرە قىلىش ئۈچۈن، بېرىپ قويۇشقىمۇ بولمىدۇ... ئەپسۇسكى پوپلار يوق ـ دە. ئەگەر پوپلار بارغان بولسا، چوقۇم باراتتىم.

ـــ بۇ گەپچە سىز خەقنىڭ تۇزنى تېتىپ، تۇزلۇقىغا تۈكۈرۈۋېتىپ كەلمەكچى، ھەتتا سىزنى چاقىرغان ئادەمگىمۇ شۇنداق قىلماقچى ئىكەنسىز ـ دە، شۇنداقمۇ؟

ـــ بۇ ھەرگىز تۇزلۇقىغا تۈكۈرۈش ئەمەس، بەلكى ئېتىراز بىلدۈرۈش. مەن پايدا يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىپ بارىمەن. بۇنىڭ بىلەن تەرەققىيات ۋە تەرغىباتنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ۋاستىلىك ياردەم بەرگەن بولىمەن. كىشىلەرنىڭ ئېڭىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە تەشۋىق قىلىش ـــ ھەربىر ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى، ھەتتا قانچە ئۆتكۈر بولسا، شۇنچە ياخشى. مەن بىر ئىدىيەنى تارقىتىشىم، بىر تال ئۇرۇق چېچىشىم مۇمكىن... ئۇ ئۇرۇق بىخلايدۇ، پاكىتقا ئايلىنىدۇ. مەن قانداقمۇ ئۇلارنى ھاقارەت قىلغان بولاي؟ باشتا ئۇلار خاپا بولۇشى مۇمكىن، كېيىنچە مېنىڭ ئۆزلىرىنىڭ پايدىسىنى كۆزلىگەنلىكىمنى چۈشىنىپ يېتىدۇ. بىلەمسىز، تېرىبىۋانى (ئۇ ھازىر كوممۇنادا) كىشىلەر قاتتىق ئەيىبلەشكەن. چۈنكى، ئۇ ئائىلىسىنى تاشلاپ... بىرسى بىلەن بىللە كەتكەن چېغىدا، ئانىسى بىلەن دادىسىغا خەت يېزىپ، بىر تەرەپلىمە قاراشلار ئارىسىدا ياشاشنى خالىمايمەن، كىشىلەر بىلەن ئەركىن بىللە تۇرىمەن، دېگەن. كىشىلەر ئۇ ئاتا ـ ئانىسىغا باغرى تاشلىق قىلدى، ئۇلارنى ئايىشى كېرەك ئىدى. خېتىنى سىلىقراق يېزىشى كېرەك ئىدى، دېيىشتى. مېنىڭچە، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر، خەتنى سىلىقراق يېزىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق، ئەكسىچە، بۇنىڭ ئەكسىچە، دەرھال ئېتىراز بىلدۈرۈش كېرەك. ۋارېنتس ئېرى

بىلەن يەتتە يىل بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈپ، ئاخىر ئىككى بالىسىنى تاشلاپ كەتتى. ئۇ بىر خېتىدە ئېرىگە كەسكىنلىك بىلەن شۇنداق دەپ يازدى: «مەن سىز بىلەن بىللە ئۆتسەم بەختلىك بولالمايدىغانلىقىمنى تونۇپ يەتتىم. كوممۇنانى ۋاستە قىلغان باشقا بىر خىل ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى مەندىن يوشۇرۇپ، مېنى ئالداپ كەلگەنلىكىڭىز ئۈچۈن، مەن سىزنى مەڭگۈ كەچۈرمەيمەن. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەن تېخى يېقىندىلا ياخشى نىيەتلىك بىر ئادەمدىن ئاڭلىدىم. مەن ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئاتىدىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كوممۇنا قۇرۇۋاتىمەن. سىزگە گەپنىڭ توغرىسىنى دەۋاتىمەن. چۈنكى، سىزنى ئالداشنى نومۇسسىزلىق دەپ قارايمەن. ئەمدى قانداق قىلسىڭىز ئىختىيار ئۆزىڭىزدە. ئىشقىلىپ مېنى يېنىمغا قايتىپ كېلەرمىكىن دەپ ئۈمىد كۈتمەڭ، سىز بەكلا كېچىكتىڭىز. بەختلىك بولۇشىڭىزنى تىلەيمەن !» مۇنداق خەتلەر مانا مۇشۇنداق يېزىلىدۇ !

— تېرىبېۋا دېگىنىڭىز، ئۆتكەندە سىز دەپ بەرگەن ئەرلەر بىلەن ئۇچ قېتىم نىكاھسىز بىللە تۇرغان خوتۇن شۇمۇ؟

— گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، جەمئىي ئىككى قېتىم بىللە تۇرغان. لېكىن، تۆتىنچى قېتىم ھەتتا ئون بەشىنچى قېتىم بىللە تۇرغان بولسا نېمە بوپتۇ، ھەممىسى ئۇششاق ئىشلار ! ئەگەر مېنى دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە ئېچىندى، دېيىلسە، مانا مۇشۇ كۈنلەردە ئېچىنىپ يۇرىمەن. قانچە ـ قانچە قېتىم ئويلاپ قالدىم. ئەگەر ئۇلار ھېلىمۇ ھايات بولغان بولسا، ئۇلارغا نەقەدەر قاتتىق ئېتىراز بىلدۈرگەن بولاتتىم ـ ھە ! ئەتەي شۇنداق قىلغان بولاتتىم... مەن نېمە، ناھايىتى بىر «ئېلىۋېتىلگەن تىرناق» خالاس. تۈفى ! مەن ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويىاتتىم ! قاتتىق چۆچۈتۈپ قويىاتتىم ! راست، ھازىر بىرمۇ تۇغقىنىمنىڭ يوقلۇقىغا ئېچىنىمەن !

— قاتتىق چۆچۈتۈپ قويىاتتىم ! ھى ـ ھى ـ ھى!

ئىختىيارىڭىز، نېمە قىلغۇڭىز كەلسە، شۇنى قىلۋېرىڭ، ــ دېدى پېترووۋچ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ لېكىن ماڭا شۇنى دەپ بېرىڭچۇ، سىز ئۆلگۈچىنىڭ ھېلىقى قىزىنى تونۇيسىزغۇ، ھېلىقى ئاۋاق قىزچۇ؟ خەقلەرنىڭ شۇ قىز توغرۇلۇق دەپ يۈرگەن گەپلىرى راست گەپلەرمۇ؟

ــ شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ مېنىڭچە، يەنى مېنىڭ شەخسىي ئەقىدەم بويىچە، بۇ بىر خوتۇن كىشىدە بولىدىغان ئىنتايىن نورمال ئەھۋال. شۇنداق بولمايچۇ؟ بۇنى پەرقلەندۈرۈش كېرەك، ھازىرقى جەمئىيەتتە، بۇ تېخى تولۇق نورمالىلاشقىنى يوق، چۈنكى ئۇ ئىلاجسىزلىقتىن قىلىنىدۇ، كېلەچەك جەمئىيەتتە، ئۇ پۈتۈنلەي نورماللىشىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئەركىن ـ ئازادە قىلىنىدۇ. ھازىرنىڭ ئۆزىدىمۇ ئۇ شۇنداق قىلىشقا ھوقۇقلۇق. ئۇ ئازاب چېكىۋاتىدۇ، بۇ ئۇنىڭ فوندى، يەنى بۇ ئۇنىڭ كاپىتالى. ئۇ قىز ئۇنى باشقۇرۇشقا تولۇق ھوقۇقلۇق. ئەلۋەتتە، كېلەچەك جەمئىيەتتە فوند ھاجەت ئەمەس، لېكىن ئىناقلىق ئەقىلگە مۇۋاپىق بولۇش شەرتى ئاستىدا، ئۇ قىزنىڭ رولى باشقا بىر مەندە ئىپادىلىنىدۇ. سوفىيە سېمىيونوۋنانىڭ ئۆزىگە كەلسەك، ھازىر مەن ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى ئىجتىمائىي تۈزۈمگە نىسبەتەن كۆچلۈك، جانلىق ئېتىراز، دەپ قارايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئىنتايىن ھۆرمەت قىلىمەن؛ ھەتتا ئۇنى كۆرسەمۇ خۇشال بولىمەن!

ــ بىراق، ئاڭلىسام ئۇنى مۇشۇ بىنادىن سىز قوغلاپ چىقىرىپسىزغۇ!

لېبېزياتنىكوفنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ كەتتى.

ــ بۇمۇ پىتنە ـ ئىغۋا! ــ ھۆركىرىدى ئۇ، ــ ئۇ ئىش ھەرگىز، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس! بۇلارنىڭ ھەممىسى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ توقۇغان گەپلىرى. چۈنكى، ئۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمەيدۇ! سوفىيە سېمىيونوۋنانى مەن قوغلىۋەتمىدىم! مەن ئۇنىڭغا خالىس خىزمەت قىلدىم، ئۇنىڭ ئېڭىنى ئۆستۈردۈم،

ئۇنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاشقا تىرىشتىم... ماڭا لازىمى پەقەت شۇ نارازىلىق، بۇنىڭ سىرتىدا سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئۆزىمۇ بۇ بىنادا ئۇنىڭدىن ئارتۇق تۇرالمايدىغان بولۇپ قالغان !

— سىز ئۇنى كوممۇناغا كىرىشكە ئۇندىگەنمۇ؟

— سىز يەنە چاقچاق قىلىۋاتىسىز، سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، چاقچاقلىرىڭىز ئورۇنسىز. سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز ! كوممۇنادا مۇنداق ئىش تۇرى يوق. مۇشۇنداق ئىش تۇرىنى يوقىتىش ئۈچۈنلا كوممۇنىلار قۇرۇلۇۋاتىدۇ. كوممۇنادا مۇنداق ئىش تۇرى ئۇ قىزنىڭ ھازىرقى ماھىيىتىنى تامامەن ئۆزگەرتمۈپتىدۇ. بۇ يەردە ئەخمىقانىلىكىتەك كۆرۈنگەن نەرسە ئۇ يەردە ئاقىلانىلىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. بۇ يەردە، ھازىرقى شارائىتتا غەيرىي تەبىئىي تۈيۈلغان نەرسىلەر ئۇ يەردە تامامەن تەبىئىي بولۇپ تۈيۈلىدۇ. ھەممىسى ئادەمنىڭ قانداق ئەھۋالدا ۋە قانداق مۇھىتتا ياشاۋاتقانلىقىغا باغلىق. مۇھىت ھەممىنى بەلگىلەيدۇ. ئادەمنىڭ ئۆزى بولسا ھېچنېمە قىلالمايدۇ. سوفيە سېمىيونوۋنا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم تا ھازىرغىچە ياخشى، مانا شۇنىڭ ئۆزىلا ئۇ قىزنىڭ مېنى دۇشمەن قاتاردا كۆرۈپ باقمىغانلىقىنى، مېنى ئۆزىگە ئازار بەرگۈچى دەپمۇ قارىمايدىغانلىقىنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ. شۇنداق ! ھازىر ئۇنى كوممۇناغا قوبۇل قىلىشنى نىيەت قىلىۋاتىمەن، لېكىن بۇ كوممۇنا پۈتۈنلەي باشقىچە ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغۇسى ! نېمىشقا كۇلىسىز ! بىز ئىلگىرىكىدىنمۇ كەڭ ئاساس ئۈستىگە ئۆزىمىزنىڭ كوممۇنامىزنى، ئالاھىدە بىر كوممۇنانى قۇرۇپ چىقماقچى. بىز ئۆز قاراشلىرىمىز جەھەتتە يەنە بىرقەدەر ئىلگىرىلىدۇق. بىزنىڭ ئىنكار قىلىدىغان نەرسىلىرىمىز تېخىمۇ كۆپەيدى. ناۋادا دوبرولىيۇبوف تىرىلىپ، گۆرىدىن چىقىپ كەلگەن بولسا ئىدى، مەن ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلەشكەن بولاتتىم. بېلىنسكىينىڭ تۇرمىگە سولىۋەتسەم دەيمەن ! مەن ھازىر سوفيە سېمىيونوۋنانى داۋاملىق رىغبەتلەندۈرۈۋاتىمەن. ئۇ

ئىنتايىن، ئىنتايىن ياخشى تەبىئەت !

ـــ بۇ ئىنتايىن ياخشى تەبىئەتتىن ھېلىقىدەكمۇ پايدىلىنىپ تۇرۇۋاتسىز، شۇنداقمۇ؟ ھى ـ ھى ـ ھى!

ـــ ياق، ياق ! ئۇ، ياق ! ئەكسىچە !

ـــ ئوھو، ئەكسىچە دەڭ ! ھى ـ ھى ـ ھى ! گېپىڭىزنىڭ چىرايلىقلىقىنى !

ـــ ماڭا ئىشىنىڭ ! مۇبادا سىز دېگەندەك بولسا، بۇنى يوشۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئەكسىچە، ئۆزۈممۇ ھەيران قالىمەن، ئۇ مەن بىلەن گەپلەشكەن چاغلىرىدا جىددىيلىشىپ، خىجىل بولۇپ، ئۆزىنى قويغۇدەك يەر تاپالماي قالىدۇ !

ـــ سىز بولسىڭىز، ئەلۋەتتە، ئۇنى رىغبەتلەندۈرۈپ... ھى ـ ھى ـ ھى ! ئۇنىڭغا خىجىل بولۇشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى ئىسپاتلاپ بېرىسىز، شۇنداقمۇ؟...

ـــ ئۇنداق ئەمەس، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس ! سىزنىڭ رىغبەتلەندۈرۈش دېگەن سۆز ھەققىدىكى چۈشەنچىڭىز نەقەدەر قوپال، نەقەدەر ئەخمىقانە ـ ھە (شۇنداق دېگەنلىكىم ئۈچۈن كەچۈرۈڭ) ! سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز ! يا پەرۋەردىگار، سىز تېخى نەقەدەر... خام ـ ھە ! بىز خوتۇن ـ قىزلارنىڭ ئەركىنلىكىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىۋاتساق، سىزنىڭ كاللىڭىزنى بىرلا خىيال... دىيانەت ۋە ئاياللارنىڭ ئار ـ نومۇسى مەسىلىسىنى قويۇپ تۇرايلى. چۈنكى، بۇلارنىڭ ئۆزى ئارتۇقچە نەرسىلەر، ھەتتا ئۇلارغا بىر تەرەپلىمە قاراشلار سىڭىپ كەتكەن. مەن ئۇنىڭ ماڭا نىسبەتەن دىيانەتلىك مۇئامىلىدە بولۇشىغا تامامەن يول قويىمەن، چۈنكى ئۇ شۇنداق قىلىشقا ھوقۇقلۇق، شۇنداق قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بار. ئەلۋەتتە، ئەگەر ئۇ ئۆزى ماڭا: «سەن بىلەن بىللە بولغۇم بار» دېسە، ئۇ ھالدا ئۆزۈمنى تولىمۇ بەختلىك ھېسابلايتتىم، چۈنكى مەن ئۇ قىزنى ئىنتايىن ياقتۇرىمەن. لېكىن، ھازىر ھېچبولمىغاندا ھازىر ھېچكىم

ئۇنىڭغا مېنىڭدەك ئەدەپلىك، مېنىڭدەك سىپايە مۇئامىلە قىلمايدۇ، ئۇنىڭ پەزىلەتلىرىنى ھېچكىم مېنىڭدەك ھۆرمەتلىمەيدۇ، بۇ ھەق... مەن كۆتۈۋاتىمەن، ئارزۇ قىلۋاتىمەن، پەقەت شۇلا !

ــ سىز ياخشىسى ئۇنىڭغا بىرەر نەرسە سوۋغا قىلىڭ، بەسلىشىمەنكى، سىز نەق شۇ ئىشنى خىيالىڭىزغا كەلتۈرمىدىڭىز.

ــ مەن سىزگە دېگەن، سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز ! ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ھال ـ ئەھۋالى ياخشى ئەمەس، لېكىن بۇ باشقا مەسىلە ! پۈتۈنلەي باشقا مەسىلە ! سىز ئۇنى كۆزگە ئىلمايسىز. سىز خاتا ھالدا نەزەرگە ئىلماسلىق كىرەك، دەپ ھېسابلىغان بىر ئىشنى كۆرۈپ قالدىڭىزمۇ، بولدى، بىر ئادەمگە ئىنسانپەرۋەرلىك نۇقتىسىدىن قاراشنى خالىمايسىز. سىز ئۇ قىزنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى تېخى بىلمەيسىز ! مېنىڭ ئېچىنىدىغىنىم، يېقىندىن بۇيان ئۇ كىتاب ئوقۇمايدىغان، مەندىن كىتاب ئارىيەتمۇ ئالمايدىغان بولۇۋالدى. ئىلگىرى ئۇ مەندىن پات ـ پات كىتاب ئېلىپ ئوقۇپ تۇرىدىغان، شۇنداقلا مېنىڭ ئەپسۇسلىنىدىغىنىم، ئۇ بىر مەھەل ئېتىراز بىلدۈرگەن چېغىدا، شۇقەدەر شىجائەتلىك ۋە شۇقەدەر ئىرادىلىك ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا مۇستەقىللىق دەيمىزمۇ ياكى ئۆز ئەقلى بىلەن ئىش كۆرۈش دەيمىزمۇ، مانا شۇلارنىڭ تېخى كەملىكى بىلىندى. ئۇنىڭ ئىنكار قىلغانلىرى بەك ئاز، ئۇ بەزىبىر بىر تەرەپلىمە قاراشلاردىن ۋە... ئەخمىقانە ئىدىيەلەردىن تېخى تولۇق قۇتۇلۇپ كېتەلمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ بەزى مەسىلىلەرنى ناھايىتى ئېنىق چۈشىنەلەيدۇ. مەسىلەن ئالايلى، ئۇ قول سۆيۈش مەسىلىسىنى ناھايىتى ئېنىق چۈشىنىۋالدى، يەنى بىر ئەركەك بىر ئايالنىڭ قولىنى سۆيسە، دېمەك ئۇ شۇ ئايال كىشىنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرمىگەن، شۇ

ئارقىلىق ئۇنى ھاقارەتلىگەن بولىدۇ①. بۇ مەسىلىنى بىز مۇنازىرىلىشىپ باققان. مەن بۇنى دەرھاللا ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگەن. ئۇ فىرانسىيەدىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىرىنىمۇ دىققەت بىلەن ئاڭلىغان. ھازىر ئۇنىڭغا كەلگۈسى جەمئىيەتتە، باشقا بىر ئادەمنىڭ ئۆيىگە خالىغانچە كىرىۋېرىشكە بولىدۇ، دېگەن مەسىلىنى چۈشەندۈرۈۋاتىمەن.

— بۇ يەنە نېمە گەپ ئەمدى؟

— يېقىندا بىز مۇنداق بىر مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىپ باقتۇق: كوممۇنا ئەزاسى بولغان بىر كىشى كوممۇنانىڭ باشقا بىر ئەزاسىنىڭ ئۆيىگە، مەيلى ئۇ ئەر كىشىنىڭ ياكى خوتۇن كىشىنىڭ ئۆيى بولسۇن، ھەرقانداق چاغدا بىمالال كىرىۋېرىشكە ھوقۇقلۇقمۇ... ئاخىرى بىز: ئۇ ھوقۇقلۇق، دەپ ھۆكۈم قىلدۇق...

— ئوھو، ناۋادا دەل شۇ چاغدا ئەر كىشى ياكى خوتۇن كىشى ھاجەت ئۆتەۋاتقان بولسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟ ھى — ھى — ھى!

ئاندرېي سېمىيونوۋىچنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ كەتتى.

— سىز ھەمىشەم شۇنداق ئىشلارنىڭ، ئاشۇنداق «ھاجەت» لەرنىڭلا گېپىنى قىلىسىز! — نەپرەت بىلەن چىرقىرىدى ئۇ، — تۇفى! سىزگە تۇزۇممىزنى چۈشەندۈرگۈچە، مۇنداق لەنىتى ھاجەتلەرنىڭ گېپىنى بالدۇرلا دەپ سالغىنىم ئۈچۈن، ئۆزۈمگە ئاچچىقلايمەن، ئۆزۈمگە كايىيمەن! ھەي كاساپەتەي! سىلەرگە ئوخشاش ئادەملەرگە بۇ بىر پۈتلىكاشاڭ، يامان يېرى شۇكى، بۇ

① بۇ يەردە لىببىزياتنىكوف چېرنىشېۋسكىينىڭ «نېمە قىلىش كېرەك؟» ناملىق رومانىدىكى ۋېرا پاۋلوۋنانىڭ مۇنۇ بىر ئابزاس سۆزىدىن پايدىلانغان: «ئەركەكلەر ئايالىلارنىڭ قولىنى سۆيمەسلىكى كېرەك. قەدىرلىكىم، بۇ ئايالىلارغا قىلىنغان ناھايىتى زور ھاقارەت؛ بۇ ئەركەكلەرنىڭ ئۆلارنى ئۆزلىرى بىلەن تەڭ كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇلار بىر ئەر كىشى ئايال خەقنىڭ ئالدىدا ئۆز قىممىتىنى ھەرگىزمۇ چۈشۈرۈۋەتمەسلىكى كېرەك، دەپ قارىشىدۇ...»

ئادەملەر نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تېخى چۈشەنمەي تۇرۇپلا، ئۇنى كۆلكىگە دەستەك قىلىۋالىدۇ. خۇددى شۇلارلا توغرا قىلىدىغاندەك ! خۇددى پەخىرلەنگۈدەك جايلىرى باردەك ! تۈفى ! مەن يېنىش ـ يېنىش مۇئەييەنلەشتۇرۇپ ئېيتقان، يېڭى كىشىلەرگە بۇ مەسىلىنى ئەڭ ئاخىرىدا، تاكى ئۇ شۇ تۇزۈمگە كامىل ئىشەنگەن، ئۆزىمۇ پىشىپ يېتىلگەن، يەنە كېلىپ توغرا يۆنىلىشىنى بويلاپ ئىلگىرىلىگەن چاغدا، ئاندىن ئېيتىش كېرەك. قېنى ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭچۇ، ئەۋرەزلەرنى تازىلاشنى ئالايلى، خوش، سىزنىڭچە، بۇنىڭ زادى نېمىسى ئۈيات، نېمىسى يامان ؟ ھەرقانداق ئەۋرەزنى تازىلاشقا مانا مەن بىرىنچى بولۇپ بارغان بولاتتىم. بۇ يەردە، ھەتتا ھېچقانداق پىداكارلىقنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئۇ ناھايىتى بىر خىزمەت، ئالىيجاناب، جەمئىيەتكە پايدىلىق پائالىيەت. ئۇ ھەرقانداق باشقا پائالىيەت بىلەن تەڭ تۇرالايدۇ، بەلكى رافائېل ياكى پۇشكىن دېگەنلىرىڭىزنىڭ پائالىيەتلىرىدىن ئالىيجانابراق، چۈنكى ئۇ تېخىمۇ پايدىلىقراق[1].

ـــ بەلكى ئالىيجانابراق دەڭ. ئالىيجانابراق ـــ ھى ـ ھى ـ ھى!

ـــ ئالىيجانابراق دېگەننىڭ ئۆزى نېمە؟ ئىنسانىيەت پائالىيىتىنى سۈپەتلەيدىغان مۇشۇنداق سۆزلەرنى چۈشەنمەيمەن. «ئالىيجانابراق»، «يۈكسەكرەك» ـــ بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر، سەپسەتىلەر. مەن ئىنكار قىلىۋەتكەن، بىر تەرەپلىمە قاراشلار سىڭىپ كەتكەن كونا گەپلەر ! ئومۇمەن ئىنسانىيەتكە پايدىلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئالىيجاناب ! مەن پەقەت پايدىلىق دېگەن بىرلا سۆزنى چۈشىنىمەن ! كۆلگۈڭىز كەلسە، پۇخادىن چىققۇچە كۆلۋېرىڭ، ئىشقىلىپ بۇ پاكىت !

---

① لېۋېزياتىنكوۋ بۇ يەردە رۇسىيەنىڭ ئىنقىلابىي دېموكرات تەنقىدچىسى پىسارېۋ (1840 ـ 1868) نىڭ: «ھەرقانداق خىزمەت، جۈملىدىن سەنئەت؛ ئالدى بىلەن كىشىلەرگە ئەمەلىي نەپ بېرىدىغان بولۇشى لازىم» دېگەن سۆزىنى مۇبالىغىلەشتۈرۈۋەتكەن.

پېتېر پېتروۋچ قاقاهلاپ كۈلدى. ئۇ پۇللىرىنى ساناپ بولۇپ، يوشۇرۇپ قويدى. لېكىن، نېمىشقىدۇر پۇللىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئۇستىلدە قالدۇرۇپ قويدى. «ئەۋرەز مەسلىسى» تولىمۇ چاكىنا مەسىلە بولسىمۇ، پېتېر پېتروۋچ بىلەن ئۇنىڭ ياش دوستىنىڭ تالاش ـ تارتىش، ئۇرۇش ـ جېدەل قىلىشىغا بىرنەچچە قېتىم پىلتە بولۇپ قالغانىدى. ھەممىدىن ئەخمىقانە يېرى شۇكى، ئاندرېي سېمېيونوۋچ راستىلا ئاچچىقلاپ قالاتتى. لۇزىنى بولسا، ئۇنىڭدىن ھۇزۇر ئالاتتى. شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ لېۋېزياتىنكوفنى تازا بىر تېرىكتۈرگۈسى بار ئىدى.

ـــ تۇنۇگۈن بۇرنىڭىز تاشقا تەگكەچكە، بۈگۈن ماڭا مۇشۇنداق گىجىڭلىق قىلىۋاتىسىز، ـــ دەۋەتتى ئاخىر لېۋېزياتىنكوف. ئومۇمەن، ئۇ «مۇستەقىل»، يەنە كېلىپ «ئېتىراز» بىلدۈرۈش روھىغا ئىگە ئادەم بولۇشىغا قارىماي، نېمىشقىدۇر پېتېر پېتروۋچ بىلەن ماي تارتىشىپ قېلىشقا يەنىلا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئۆزى ئاللىبۇرۇنلا ئادەتلىنىپ قالغان ھۆرمەت ئىپادىسىنى ساقلايتتى.

ـــ ياخشىسى سىز ماڭا شۇنى دەپ بېرىڭچۇ، ـــ دېدى پېتېر پېتروۋچ ھاكاۋۇرلۇق ۋە تېرىككەكلىك بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ مۇمكىن بولسا... ياكى مۇناقىلا دەيلى، بىز ھېلىلا گېپىنى قىلىشقان قىزچاق بىلەن راستلا يېقىندىن تونۇشامسىز، يېقىندىن تونۇشسىڭىز ئۇنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا مۇشۇ ئۆيگە چاقىرىپ كېلەلەمسىز؟ ئۇلار قەبرىستاندىن ياندى بولغاي... ئاياغ تۈۋىلىرىنى ئاڭلىغاندەك قىلدىم... ئۇنى كۆرۈشۈم، ئۇ قىز بىلەن كۆرۈشۈشۈم كېرەك ئىدى.

ـــ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ نېمە قىلىسىز؟ ـــ ھەيران بولۇپ سورىدى لېۋېزياتىنكوف.

ـــ ھېچنېمە، ئازراقلا ئىشىم بار ئىدى. بۈگۈن يا ئەتە بۇ يەردىن كېتىمەن. شۇڭا ئۇنىڭغا دەپ قويماقچىدىم... لېكىن، بىز گەپلىشۈاتقان چاغدا، سىزمۇ بىللە بولۇڭ، شۇ ياخشىراق.

بولمىسا، كىم بىلمدۇ، نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىشىڭىزنى.

— ھېچنېمىنى ئويلىمايمەن... ئانچىكىم سوراپ قويدۇم. ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىڭىز بولسا، ئۇنى چاقىرىپ كېلەي، ئۇنىڭدىنمۇ ئاسان ئىش يوق. مەن ھازىرلا باراي، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن سىلەرگە ھەرگىز دەخلى قىلمايمەن.

دېگەندەك، ئاردىن بەش مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتكەندە، لېبېزياتنىكوف سونېچكا بىلەن بىللە قايتىپ كەلدى. سونېچكا ئۆيگە قاتتىق ھەيران بولۇپ ۋە ئادەتتىكىدەك قورقۇپ قورۇنۇپ كىرىپ كەلدى. مۇنداق ئەھۋاللاردا، ئۇ دائىم قورقۇنچاقلىق قىلاتتى، يېڭى ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىشتىن، يېڭى ئادەملەر بىلەن تونۇشۇشتىن بەكلا قورقاتتى. ئۇ ئىلگىرىمۇ قورقاتتى، بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا قورقاتتى، ھازىر تېخىمۇ بەكرەك قورقىدىغان بولۇپ كەتتى... پېتېر پېتروۋىچ ئۇنى مېھرىبانلىق ۋە ئەدەپ بىلەن كۈتۈۋالدى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىن خۇشخۇيلۇق، يېقىنچىلىقنىڭ ئالامەتلىرىمۇ بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئۆزىدەك ھۆرمەتكە لايىق ۋە سالاپەتلىك بىر زاتنىڭ تېخى ياش، مەلۇم مەندىن ئېيتقاندا كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان بىر قىزنى مۇشۇنداق كۈتۈۋېلىشى ئەدەپ ـ قائىدىگە مۇۋاپىق كېلەتتى. پېتېر پېتروۋىچ قىزنى «رىغبەتلەندۈرۈش»كە ئالدىرىدى. ئۇنى ئۇستەل ئالدىغا، ئۆزىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغۇزدى. سونيە ئولتۇرۇپ، ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارىدى — لېبېزياتنىكوفقا، ئۇستەلدە تۇرغان پۇلغا، ئاندىن يەنە بىردىنلا پېتېر پېتروۋىچقا قارىدى. شۇنىڭدىن كېيىن گويا مىخلاپ قويغاندەك كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن زادىلا ئالمىدى. لېبېزياتنىكوف ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. پېتېر پېتروۋىچ ئورنىدىن تۇرۇپ، سونيەنى ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا قولى بىلەن شەرەتلەپ قويغاچ، لېبېزياتنىكوفنى ئىشىك ئالدىدا توختاتتى.

— ھېلىقى راسكولنىكوف شۇ يەردىمىكەن؟ ئۇ كەپتىمۇ؟ — سورىدى ئۇنىڭدىن پىچىرلاپ.

ـــ راسكولنىكوف؟ شۇ يەردىكەن. نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ راست شۇ يەردە... ھازىرلا كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆردۈم. نېمە بولدى؟

ـــ ياخشى، ئەمدى سىزنىڭ مۇشۇ يەردە قېلىپ، بىز بىلەن بىللە بولۇشىڭىزنى ئالاھىدە ئىلتىماس قىلىمەن، مېنى بۇ... قىز بىلەن يالغۇز تاشلاپ قويماڭ. بۇ ئەرزىمەس كىچىك ئىش بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىشىنى كىم بىلىدۇ؟ راسكولنىكوفنىڭ ئۇ يەردە بىرنېمىلەرنى دەپ يۇرۇشىنى خالىمايمەن... مېنىڭ نىيىتىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟

ـــ ھە، چۈشەندىم، چۈشەندىم، ـــ دېدى لېبېزياتنىكوف بىردىنلا گەپنىڭ تېگىگە يېتىپ، ـــ شۇنداق، سىز شۇنداق قىلىشقا ھوقۇقلۇق... ئەلۋەتتە، مېنىڭ شەخسەن قارىشىمچە، مۇنچىۋالا تەشۋىشلىنىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. لېكىن... سىز شۇنداق قىلىشقا يەنىلا ھوقۇقلۇق. بوپتۇ، مەن قالاي، دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ تۇراي، سىلەرگە دەخلى قىلماي... مېنىڭچە، سىز شۇنداق قىلىشقا ھوقۇقلۇق...

پېتېر پېتروۋىچ دۇاننىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ، سونيەنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. قىزغا ئىنچىكىلەپ زەن سالدى ۋە گويا: «خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، قىزچاق» دەۋاتقاندەك، چىرايىغا بىردىنلا ئادەتتىن تاشقىرى تەمكىن، ھەتتا جىددىي تۇس بەردى. سونيە بەكلا تەمتىرەپ كەتتى.

ـــ ئالدى بىلەن، سوفيە سېمىيونوۋنا، مۇھتەرەم ئانىڭىزغا مېنىڭ سۆزۈمنى يەتكۈزۈپ قويسىڭىز... مېنىڭچە شۇنداققۇ دەيمەن. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا سىزنىڭ ئۆگەي ئانىڭىزغۇ ھە؟ ـــ دەپ باشلىدى پېتېر پېتروۋىچ تولىمۇ تەمكىنلىك بىلەن، شۇنداقلا مېھرىبانلارچە تەلەپپۇز بىلەن گەپ قىلىپ، ئۇنىڭ بەكلا دوستانە نىيەتتە ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

ـــ شۇنداق، توغرا ئېيتتىڭىز، ئۇ مېنىڭ ئۆگەي ئانام بولىدۇ، ـــ قورۇنغىنىدىن ئالدىراپ جاۋاب بەردى سونيە.

ـــ خوش، ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭغا مېنىڭ ئۆزرەمنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ، چۈنكى مەن ئۆزۈمگە باغلىق بولمىغان سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئانىڭمز كۆپ تاپىلىغان بولسىمۇ، مەرىكىڭىزلەرگە بارالمايمەن... يەنى نەزىرى ئېشىغا داخىل بولالمايمەن.

ـــ ماقۇل، دەپ قويماي، ھازىرلا دەي، ـــ دېدى سونيە ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ گېپىمنى تېخى دەپ بولمىدىم، ـــ دېدى پېترووۋىچ قىزنى توختىتىپ، ئۇ قىزنىڭ ساددا پىكىرلىكىنى ۋە ئەدەپ ـ قائىدىنى بىلمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرەپ قويدى، ـــ ئەگەر سىز بۇ ئادەم ئۆزىگىلا مۇناسىۋەتلىك ئەرزىمەس بىر ئىشنى دەپ، ماڭا ئوخشاش بىر قىزنى ئالايىتەن مۇشۇ يەرگە چاقىرىپتۇ، دەپ ئويلىغان بولسىڭىز، ئۇ ھالدا قەدىرلىك سوفيە سېمىيونوۋنا، مېنى قىلچە چۈشەنمىگەن بولىسىز، مېنىڭ مەقسىتىم باشقا.

سونيە يەنە ئالدىراپ ـ تېنەپ ئولتۇردى. تېخىچە ئۇستەلنىڭ ئۇستىدە تۇرغان كۇل رەڭ ۋە رەڭدار قەغەز پۇللارغا يەنە كۆزى چۈشتى. لېكىن، ئۇ ئىنتىكلا بېشىنى بۇراپ، پېتروۋىچقا قارىۋالدى. بىردىنلا ئۇنىڭغا خەقنىڭ پۇلىغا قاراش، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق قارىشى تولىمۇ ئۇياتلىق ئىشتەك تۇيۇلدى. ئۇ پېتروۋىچنىڭ سول قولىدا تۇرغان ئالتۇن ساپلىق كۆز ئەينەككە بىردەم قاراپ تۇردى. كېيىن كۆزىنى شۇ قولىنىڭ ئوتتۇرانچى بارمىقىغا سېلىنغان تولىمۇ يوغان، ياپىلاق، ياقۇت كۆزلۈك، ئىنتايىن چىرايلىق ئۈزۈككە يۆتكىدى. لېكىن، ئۇ بىردىنلا نەزىرىنى يەنە پېتروۋىچتىن يۆتكەپ نەگە قارىشىنى بىلەلمەيلا قالدى. ئاخىر نائىلاج پېتروۋىچنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى. پېتروۋىچ بايىقىدىنمۇ بەكرەك تەمكىنلىك بىلەن بىردەم شۇك ئولتۇرغاندىن كېيىن، سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـــ تۇنۇگۈن تاسادىپىي پۇرسەتتە بىچارە كاتېرىنا ئىۋانوۋنا

بىلەن ئىككى ئېغىز گەپلىشىپ قېلىۋىدىم. قارىسام، ئۇ كىشىنىڭ ئەھۋالى سەل... تەبىرىم توغرا بولسا، باشقىچىرەكقۇ دەيمەن.

ــ ھەئە... باشقىچىرەك... ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلدى سونيە.

ــ ياكى ئاددىيراق، چۈشىنىشلىكرەك قىلىپ ئېتىساق، كېسىلى بار ئىكەن.

ــ ھەئە، ئاددىيراق، چۈشىنىشلىك... ھەئە، كېسىلى بار.

ــ مەن ئۇ كىشىنىڭ ئاخىرقى ئەھۋالىنىڭ يامان بولىدىغانلىقىنى ئالدىن كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. خوش، شۇ ۋەجدىن، ئادەمەتچىلىك يۈزىسىدىن ۋە ھېسداشلىق يۈزىسىدىن دېسەكمۇ بولىدۇ، ھەرھالدا نېمىلا بولسۇن، ئۇنىڭغا يارەدەم قىلسام دېگەندىم. قارىغاندا، بەكلا نامرات بۇ ئائىلە بۇنىڭ بۇ يېقىغا سىزنىڭ قولىڭىزغىلا قاراپ قالغان ئوخشايدۇ.

ــ سورىسام مەيلىمۇ، ــ دېدى سونيە بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ تۇنۇگۈن ئۇ كىشىگە نەپىقە ئېلىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن دەپتىكەنسىز، شۇنداقمۇ؟ نېمىشقا دېسىڭىز، تۇنۇگۈن ئۇ ماڭا سىزنى نەپىقە پۇلى ئېلىشىمغا يارەدەم بېرىدىغان بولدى، دېدى. شۇ گەپ راستمۇ؟

ــ ئۇنداق ئىش يوق، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ ھەتتا بىمەنە گەپ! مەن پەقەت بىرەر ئادەم قوللاپ قالسا، ئۇنىڭ ئىش ئۇستىدە ۋاپات بولغان خىزمەتچىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتى سۈپىتىدە، ۋاقىتلىق يارەدەم پۇلى ئېلىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىدىن بېشارەت بەرگەن... ئەمما بىلىشىمچە، مەرھۇم دادىڭىزنىڭ ئىشلىگەن ۋاقتى بەلگىلەنگەن مۇددەتكە توشمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە يېقىندا خىزمىتىنى تاشلۇۋېتىپتىكەن. بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، ئۇمىد بار دېيىلگەندىمۇ، مۇنداق ئۇمىد بەكمۇ ئاز. چۈنكى، مۇنداق ئەھۋالدا قۇتقۇزۇش تەلەپ قىلىشنىڭ ئەمەلىيەتتە ھېچقانداق ئورنى يوق،

هەتتا بۇنداق ئەكسىچە... ئۇ كىشى بولسا، نەپىقە پۇلى بىلەن ئاغزىنى تاتلىق ئېتىپ يۇرۇپتۇ ـ دە، ھى ـ ھى ـ ھى !... راستلا بەك دادىل خوتۇنكەن ئۇ !

ـــ ھەئە، نەپىقە پۇلى بىلەن... چۈنكى ئۇ ئاسانلا ئىشىنىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئاق كۆڭۈل، ئاق كۆڭۈللۈكىدىن ھەممە نېمىگە ئىشىنىۋېرىدۇ... ئۇنىڭ ئۇستىگە... ئۇنىڭ ئۇستىگە كاللىسى شۇنداقراق... ھەئە... كەچۈرۈڭ، ـــ دېدى سونيە ۋە كەتمەكچى بولۇپ يەنە ئورنىدىن تۇردى.

ـــ سىز گېپىمنى تېخى ئاڭلاپ بولمىدىڭىز.

ـــ ھەئە، تېخى ئاڭلاپ بولمىدىم، ـــ پىچىرلىدى سونيە.

ـــ ئەمىسە، قېنى ئولتۇرۇڭ.

سونيە ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قېلىپ، ئۇچىنچى قېتىم جايىغا ئولتۇردى.

ـــ ئۇ كىشىنىڭ ئەھۋالىنى، بەختسىز گۆدەك بالىلىرىنىڭ شۇنداق غۇربەتچىلىكتە قالغانلىقىنى كۆرۈپ، بايا دېگىنىمدەك، ئومۇمەن قولۇمدىن كېلىشىچە خىزمەتتىدە بولغۇم، نېمە دەيتتۇق، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ياردەم قىلغۇم بار. پەقەت شۇنچىلىكلا قىلالايمەن. مەسىلەن ئالايلى، ئۇنىڭ نامىدا ئىئانە توپلانسا ياكى لاتارىيە ئۇيۇشتۇرۇلسا... ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار قىلىنسا بولىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا مۇشۇنداق ئىشنى قىلغىلى قووۇم ـ قېرىنداشلار ياكى ياردەم بېرىشنى خالايدىغان باشقا كىشىلەر چىقىپ قالىدۇ. بۇ ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ.

ـــ ھەئە، ئوبدان... شۇ قىلغىنىڭىزغا، خۇدايىم ئۆزى... ـــ دېدى سونيە دۇدۇقلاپ، كۆزلىرىنى پېتىپ پېتىروۋىچتىن ئۈزمەي.

ـــ بۇ ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ. لېكىن... كېيىن يەنە سۆزلىشەيلى... بۈگۈن باشلىۋەتسەكمۇ بولىدۇ... كەچتە ئۇچرىشىپ مەسلىھەتلىشەيلى، ئاۋۋال بۇ ئىشقا... نېمە دېسەم بولىدىكىن، ئاساس سىلىۋالايلى، سائەت يەتتىلەردە مېنىڭ ئالدىمغا بىر كىرىپ ئۆتۈڭ. ئۇمىد قىلىمەنكى، ئاندرېي

سېمیونوۋىچمۇ بىز بىلەن بىللە بولىدۇ... لېكىن، يەنە بىر گەپ بار. شۇنى ئالدىنئالا پۇختىلاپ دەپ قويۇشۇم كېرەك. سوفيە سېمیونوۋنا، سىزنى بۇ يەرگە چاقىرتىپ ئاۋارە قىلىشىمنىڭ ۋەجىمۇ شۇ ئىدى. ئوچۇقراق ئېيتسام، مېنىڭ پىكرىم مۇنداق: پۇللارنى كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا بېرىشكە بولمايدۇ، ئۇنىڭغا بېرىش خەتەرلىك. بۇگۈن ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان مەرىكە ئۆزى بىر ئىسپات. نېمە دېسەم بولىدىكىن، ئەتىلىككە يېگۈدەك بىر بۇردا نېنى يوق تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە... ئايىغى، ھېچنېمىسى يوق تۇرۇپ، بۇگۈن قارىسام يامايكا رومىلرىنى، مادىرا ئاق ئۈزۈم ھارىقىنى ۋە... ۋە قەھۋە دېگەندەكلەرنى سېتىۋاپتۇ، ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ كۆرۈپ قالدىم. ئەتىلىككە، ھەممە ئېغىرچىلىق يەنە سىزنىڭ زىممىڭىزگە چۈشىدۇ، ئۇلارغا بىر بۇردا نانىمۇ سىز تېپىپ بېرىسىز، ئۇ تولىمۇ بىمەنىلىك. شۇڭلاشقا، ئىئانە توپلىغان تەقدىردە، ئۇنى پەقەت سىز، مىسالەن ئېيتايلى، يالغۇز ئۆزىڭىز بىلىسىزلا كۆپايە. گېپىم توغرىمۇ؟

ــ بىلمەيمەن. ئۇ پەقەت بۇگۈن شۇنداق... ئۆمىرىدە مۇشۇ بىر قېتىم... مەرھۇمنىڭ خاتىرىسىنى قىلغىلى، ھۆرمىتىنى بىلدۈرگىلى... ئۇ بەكلا غەرەز ئۇقمىدىغان ئايال... لېكىن، گېپىڭىزگە مەن ناماقۇل. مەن سىزدىن ئىنتايىن، ئىنتايىن، ئىنتايىن... ئۇلارمۇ سىزدىن... سىزگە خۇدايىم ئۆزى... ئاندىن ئاشۇ يېتىملەر...

سونيە گېپىنى تۈگىتەلمەي يىغلىۋەتتى.

ــ شۇنداق بولسۇن، خوش، شۇنىڭغا دىققەت قىلىسىڭىزلا بولدى ! ئەمدى سىزگە تۇغقان بولغۇچىنىڭ جىددىي ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆزۈمنىڭمۇ ھال ـ ئەھۋالىمغا بېقىپ ئاجراتقان ئازغىنا پۇلۇمنى قوبۇل قىلغايسىز. ئەمما، كۆپتىن ـ كۆپ ئومىدىم بۇنىڭدا مېنىڭ نامىمنى تىلغا ئالماڭ. مانا، ئېلىڭ... مېنىڭمۇ... نېمە دېسەم بولار، ئۆزۈمگىمۇ لازىم بولغاچقا، جىقراق بەرگىلى...

پېتېر پېتروۋىچ گېپىنى تۇگىتىپ، ئون رۇبلىلىق قەغەز پۇلنى ئېھتىيات بىلەن ئېچىپ سونيەگە سۇندى. سونيە پۇلنى ئېلىپ، ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى، ئارقىدىن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ، ئالدىراش خوشلاشتى. پېتېر پېتروۋىچ تەنتەنىلىك ھالدا ئۇنى ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. ئىنتايىن ھاياجانلانغان ۋە قاتتىق ھېرىپ كەتكەن سونيە ئۇنىڭكىدىن يۇگۇرگەن پېتى چىقىپ، ئادەتتىن تاشقىرى سارىسىمىگە چۈشكەن بىر ھالەتتە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ يېنىغا يېنىپ باردى.

تاكى بۇ ئويۇن ئوينىلىپ بولغۇچە، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئۇزۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، بىردەم دېرىزە ئالدىدا تۇردى، بىردەم ئۆيدە ئۇيىاق ـ بۇياقتا ماڭدى؛ سونيە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ كۇتمىگەندە پېتېر پېتروۋىچنىڭ ئالدىغا بېرىپ، تەنتەنە بىلەن ئۇنىڭغا قول بەردى.

ـــ مەن ھەممىنى ئاڭلىدىم، ھەممىنى كۆردۈم ، ـــ دېدى ئۇ «كۆردۈم» دېگەن سۆزگە ئالاھىدە ئۇرغۇ بېرىپ، ـــ بۇ ئالىيجانابلىق. دېمەكچىمەنكى، ئىنسانپەرۋەرلىك ! كۆرۈپ تۇردۇم، سىز مىننەت تەلەپ قىلمىدىڭىز ! يوشۇرمايمەن، پىرىنسىپ جەھەتتىن، مەن خۇسۇسىي خەير ـ ئېھسانىنى قۇۋۋەتلىمەيمەن. چۈنكى، بۇنىڭلىق بىلەن يامانلىقنى تۇگەتكىلى بولمايدۇ، ھەتتا ئۇ يامانلىقنى ئۇلغايتىۋېتىدۇ. ئەمما، ئېتىراپ قىلمايمۇ ئىلاجىم يوق. ھازىر قىلغان ئىشىڭىزنى كۆرۈپ، چىن دىلىمدىن خۇش بولدۇم.... شۇنداق، شۇنداق، بۇنى مەن ئىنتايىن قۇۋۋەتلەيمەن.

ـــ ئەستا، ھەممىسى ئۇششاق ئىشلار ! ـــ غودۇڭشىدى پېتېر پېتروۋىچ نېمىشقىدۇر ئارامسىزلىنىپ ۋە لېۋىزياتىنكوفقا دىققەت بىلەن تىكىلىپ.

ـــ ياق، بۇ ئۇششاق ئىش ئەمەس ! تۇنۇگۇنكى ئىشتا ھاقارەتلىنىپ، قاتتىق ئازار يېگەن تۇرۇقلۇق، يەنە باشقىلارنىڭ

بەختسىزلىكى توغرۇلۇقمۇ ئويلىيالاپسىز. مۇشۇنداق بىر ئادەم... ئۆز ھەرىكىتى بىلەن گەرچە بىر ئىجتىمائىي خاتالىغا يول قويسىمۇ، بۇنىڭدىن قەتئىينەزەر يەنىلا ھۆرمەتلەشكە مۇناسىپ! مەن سىزنى مۇشۇنداق قىلار دەپ خىيالىمغا مۇ كەلتۈرمەپتىكەنمەن، بولۇپمۇ سىز، پېتىر پېتروۋىچ، ئاشۇنداق قاراشتىكى ئادەم بولغاچقا، سىزنىڭ شۇ قاراشلىرىڭىز سىزگە نەقەدەر زور توسالغۇ ـ ھە! يەنە ئالايلى، تۇنۇگۈن ئىشىڭىزنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولماي قالغانلىقى سىزنى قانچىلىك ئازابلىدى ـ ھە! ـــ خىتاب قىلدى كۆڭۈلچەك ئاندرېي سېمىيونوۋىچ پېتىر پېتروۋىچقا نىسبەتەن كۆڭۈلدە ئاجايىپ بىر ئىللىقلىقنى ھېس قىلىپ، ـــ ئەڭ ئەزىز، ئەڭ ئالىيجاناب پېتىر پېتروۋىچ، سىزگە شۇ نىكاھ، شۇ قانۇنىي نىكاھ شۇنداق زۆرۈرمۇ؟ سىزگە مۇنداق نىكاھنىڭ قانۇنىي بولۇشى شەرتمۇ؟ بولدىلا، ئەگەر خالىسىڭىز، مانا مېنى ئۇرۇڭ، ئۇ نىكاھ ئىشىڭىزنىڭ ئىشقا ئاشمىغىنىغا ئىشقىلىپ مەن بەك خۇشال، بەك خۇشال. سىز نىكاھنىڭ ئاسارىتىگە چۈشۈپ قالمىدىڭىز، ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئېيتقاندا، سىز تېخى تامامەن بەربات بولۇپ كەتمىدىڭىز؛ مەن ئىنتايىن خۇرسەن... مانا قارا‌ڭ، دېمەكچى بولغانلىرىمنىڭ ھەممىسىنى دەۋەتتىم.

ـــ چۈنكى، مەن سىلەردەك ئەركىن بىللە تۇرۇپ يېشىل قالپاق كىيىپ قېلىشنى، يەنە كېلىپ باشقىلارنىڭ بالىلىرىنى بېقىشنى خالىمايمەن. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا قانۇنىي نىكاھ زۆرۈر، ـــ دېدى لۇزىنى جاۋاب بېرىش زۆرۈرىيىتىدىنلا جاۋاب بېرىپ. ئۇنىڭ كۆڭلىدە قانداقتۇر بىر ئالاھىدە ئىشى بارىدەك قىلاتتى، چىرايىدىنمۇ نېمىلەرنىدۇر ئويلاۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ـــ بالا؟ بالىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتامسىز؟ ـــ دېدى ئاندرېي سېمىيونوۋىچ جەڭگە چاقىرغان بۇرغا ئاۋازىنى ئاڭلىغان جەڭ

ئاتلىرىدەك ئەندىكسىپ، ــ بالىلار ئىجتىمائىي مەسىلە، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇھىم مەسىلە، بۇنىڭغا قوشۇلىمەن؛ لېكىن، بالىلار مەسىلىسىنى باشقا يوللار ئارقىلىق ھەل قىلغىلى بولىدۇ. بەزى ئادەملەر: بالا ئائىلىدىن بېشارەت دېيىشىپ، بالىلارنى ھەتتا تامامەن ئىنكار قىلىدۇ. بالىلار مەسىلىسى ئۇستىدە كېيىنرەك گەپلىشەيلى، ھازىر ئالدى بىلەن يېشىل قالپاق كىيىپ قېلىش مەسىلىسى ئۇستىدە توختىلايلى. سىزدىن يوشۇرمايمەن. بۇ مەسىلىدە بىلىدىغانلىرىم چاغلىق. بۇ بىر پەسكەش، گۇسارچە ئىبارە، پۇشكىن ئىشلەتكەن سۆز. كەلگۈسىدىكى لۇغەتلەردىن مۇنداق ئىبارىنى تېپىشنى ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايدۇ. يېشىل قالپاق دېگىنى نېمە دېگىنى؟ نېمىدېگەن تېتىقسىزلىق بۇ ! يېشىل قالپاق نېمە ئۆزى؟ نېمىشقا يېشىل قالپاق كىيىپ قالغۇدەك؟ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر ! ئەكسىچە، ئەركىن بىللە تۇرۇشتا يېشىل قالپاق دېگەن نەرسە بولمايدۇ ! يېشىل قالپاق ــ جىمىكى قانۇنىي نىكاھلارنىڭ تەبىئىي نەتىجىسى. نېمە دېسەم بولار، ئۇ نىكاھقا كىرگۈزۈلگەن تۇزىتىش، ئېتىراز. مانا شۇ مەنىدىن ئېيتىلغاندا، يېشىل قالپاق كىيىپ قېلىش ۋەھاكازا دېگەنلەردە قىلچىمۇ ھاقارەتلىنىش مەنىسى يوق... ئەگەر مەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە ــ بىمەنىرەك قىلىپ ئېيتسام ــ قانۇندا بەلگىلەنگەن رەسمىيەتلەر بويىچە نىكاھلانسام، ئۇ ھالدا سىز دېگەن ھېلىقى لەنىتى يېشىل قالپاقنى كىيىپ قېلىشنى دەرۋەقە ياقتۇرۇپ قالاتتىم؛ مانا شۇ چاغدا خوتۇنۇمغا: «دوستۇم، شۇ چاغقىچە مەن سېنى پەقەت ياخشى كۆرۈپلا كېلىۋىدىم. مانا ئەمدى سېنى ھۆرمەتلەيمەن، چۈنكى سەن قارشىلىق كۆرسىتىشنى ئۆگەندىڭ !» دېگەن بولاتتىم. كۇلۇۋاتامسىز؟ بۇ سىزنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراشلاردىن تېخى قۇتۇلالمىغانلىقىڭىزنى كۆرسىتىدۇ. كاساپەتەي، قانۇنىي نىكاھتا كۇنلەرنىڭ بىرسىدە ئالدامچىلىق يۈز بەرسە نېمە ئۈچۈن كىشىگە كۆڭۈلسىزلىك

ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى مەنمۇ چۈشىنىمەن. لېكىن، بۇ ناھايىتى ھەر ئىككى تەرەپنى يەرگە ئۇرغان رەزىل پاكىتنىڭ رەزىل نەتىجىسى. ئەركىن بىللە تۇرۇۋاتقان ئەھۋالدا، يېشىل قالپاق كىيىش ئاشكارا بولىدۇ، شۇڭلاشقا يېشىل قالپاقمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ، يېشىل قالپاق كىيىپ قېلىش ۋەھاكازا دېگەنلەرنىڭ چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر ئىشقا ئايلىنىپ قالىدۇ، ھەتتا يېشىل قالپاق دېگەن ئاتالغۇمۇ يوقىلىدۇ. ئەكسىچە، خوتۇنىڭز سىزنى: مېنىڭ بەختىمگە قارشى تۇرمايدۇ①. يەنە كېلىپ ئىنتايىن ئوچۇق پىكىرلىك، يېڭى ئەر تېپىۋالغىنىم ئۈچۈن مەندىن ئۆچ ئېلىپمۇ يۈرمەيدۇ، دەپ قارىسا، ئۇ ھالدا ئۇ سىزنى نەقەدەر ھۆرمەتلەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. كاساپەتەي، بەزىدە ئويلاپ كېتىمەن، ئەگەر ئەرگە تەگسەم، تۇفى ! ئەگەر نىكاھلانسام دەيمەن (مەيلى ئەركىن بىللە تۇراي ياكى قانۇنىي نىكاھلىنىاي، بەربىر)، ئەگەر خوتۇنۇم ئۇزۇنغىچە ئاشنا تاپالمىسا، ئۆزۈم تېپىپ بېرىشىم مۇمكىن. «دوستۇم، ــ دەيتتىم ئۇنىڭغا، ــ مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن. لېكىن، مەن ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك مېنى ھۆرمەتلىشىڭنى ئۈمىد قىلمەن ــ مانا شۇنداق !» مۇشۇ گېپىم توغرىمۇ، توغرىمۇ؟...

پېتىر پېتروۋىچ گەپكە قۇلاق سالغاچ، خىر ــ خىر كۈلۈپ ئولتۇردى، لېكىن ئۇنىڭغا ئانچە قىزىقىپمۇ كەتمىدى. ئۇ ھەتتا كەمدىن ــ كەم قۇلاق سالدى. ئۇ دەرۋەقە باشقا بىر ئىشنى ئويلاپ ئولتۇردى. بۇنى لېبېزياتنىكوفمۇ ئاخىر سېزىپ قالدى. پېتىر پېتروۋىچ ھەتتا قاتتىق ھاياجانلانماقتا ئىدى، ئۇ نېمىلەرنىدۇر ئويلاپ توختىماي قوللىرىنى ئۇۋۇلايتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاندرېي سېمىيونوۋىچ كېيىن چۈشىنىپ، ئېسىگە ئالدى.

① لېبېزياتنىكوفنىڭ بۇ ئۇزۇن مونولوگىدا، 19 ــ ئەسىرنىڭ 60 ــ يىللىرىدىكى ھېسسىيات ئەركىنلىكى ۋە ئەر ــ خوتۇنلارنىڭ بىر ــ بىرىگە سەمىمىي، سادىق بولۇشىنى قوغدىغان «يېڭى كىشىلەر»نىڭ ئەخلاقى چاكىنىلاشتۇرۇۋېتىلگەن.

2

كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭ گادىرماچ خىياللار بىلەن تولغان كاللىسىدا مۇنداق ئەخمىقانە مەرىكىنى ئۆتكۈزۈش خىيالىنىڭ قانداق قىلىپ ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق دەپ بېرىش قىيىن ئىدى. راسكولنىكوف مارمېلادوفنىڭ مېيىتنى ئۇزىتىۋالسۇن، دەپ بەرگەن يىگىرمە نەچچە رۇبلىنىڭ سەل كەم ئون رۇبلىسى مۇشۇ مەرىكىگە خەجلەندى. ئېھتىمال كاتېرىنا ئىۋانوۋنا مەرھۇمنى «تۇزۇكرەك» خاتىرىلەشنى ئۆزىنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ قارىغاندۇ. شۇ بىنادا تۇرۇۋاتقانلارغا، بولۇپمۇ ئامالىيە ئىۋانوۋناغا ئېرىنىڭ «شۇلاردىن قالغۇچىلىكى يوق»لا ئەمەس، بەلكى ئۇلاردىن «خېلىلا ياخشى» ئىكەنلىكىنى، شۇڭلاشقا ئۆزىنىڭ ئالدىدا ھېچقايسىسىنىڭ «قۇيرۇقىنى دىڭگايتىپ» ئالغۇدەك يېرى يوقلۇقىنى كۆرسىتىپ قويغۇسى كەلگەنىدۇ. ئېھتىمال ئۇنىڭغا كەمبەغەللىنىڭ غۇرۇرى ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتكەنىدۇ. مۇنداق غۇرۇر نۇرغۇن كەمبەغەللىنى تۇرمۇشىمىزدىكى ھەممە ئادەم ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك بەزى ئىجتىمائىي قائىدە ـ يوسۇنلارنى ئۆتەشكە، ئۆزلىرىنىڭ «باشقىلاردىن كەم ئەمەس»لىكىنى، خەقلەرنىڭ «ئەيىب تاپقۇدەك يېرى» يوقلۇقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن، جىق باش قاتۇرۇپ چىشلىرىنىڭ ئارىسىدا ساقلاپ كەلگەن ئاخىرقى پۇللىرىنى خەجلەشكە مەجبۇر قىلىدۇ. ئېھتىمال كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۆزىنى ھەممە ئادەم دېگۈدەك تاشلىۋەتكەن مۇشۇنداق بىر پەيتتە، مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، شۇ «ئەرزىمەس چاكىنا قوشنىلىرى»غا ئۆزىنىڭ «تۇرمۇش كەچۈرۈشنى، مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىشنى بىلمىدىغان»لىقىنى، يەنە كېلىپ مۇشۇنداق تەقدىرگە مۇپتىلا بولۇش ئۈچۈن تەربىيەلەنمىگەنلىكىنى، «ئالىي

نەسەب ھەتتا ئاقسۆڭەك دېسمۇ بولىدىغان پولكوۋنىكنىڭ ئائىلىسى»دە تەربىيەلىنىپ چوڭ بولغانلىقىنى، ئۆگەنگەن نەرسىلىرىنىڭ ھەرگىزمۇ پول سۇرتۇش ۋە كېچە ـ كېچىلەپ بالىلارنىڭ لاتا ـ پاتىلىرىنى يۇيۇش ئۈچۈن ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ قويغۇسى كەلگەندۇ. ئىنتايىن نامراتلىق ئېزىلگەن ئادەملەردىمۇ بەزىدە مۇشۇنداق تەكەببۇرانە ئابرۇيپەرەسلىك پەيدا بولۇپ قالىدۇ، ئۇلاردىكى مۇنداق روھىي ھالەت كۆپىنچە ھاللاردا كىشىنىڭ تاقىتىنى تاق قىلىۋېتىدىغان، توسۇۋالغىلى بولمايدىغان ئېھتىياجىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئىتائەتمەن كىشىلەردىن ئەمەس. شارائىتىنىڭ قىستىشى بىلەن ئۇ ئۆلسە ئۆلۈپ كېتىدۇكى، لېكىن ئۇنى مەنىۋى جەھەتتىن ئىتائەتمەن قىلىۋېتىش، قورقۇتۇۋېلىش، ئىرادىسىنى شارائىتقا بويسۇندۇرۇشقا مەجبۇر قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭ سىرتىدا، سونېچكانىڭ: «ئۇ كاللىسىدىن كېتىپ قالدى» دېيىشىدە خېلىلا ئاساسىي بار ئىدى. دەرۋەقە، بۇ گەپنى ھازىرچە مۇئەييەنلەشتۈرۈۋەتكىلى بولمايتتى. لېكىن، كېيىنكى چاغلاردا، مۇشۇ بىر يىل ئىچىدە ئۇنىڭ شورلۇق بېشىغا دېمىسىمۇ تۇمەن مىڭ خىل سەۋدا چۈشكەچكە، كاللىسى نورمالىلىقىنى ئازدۇر ـ كۆپتۇر يوقاتقانىدى. دوختۇرلارنىڭ دېيىشىچە، سىل كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشى ئەقلىي قابىلىيەتنى سۇسلاشتۇراتتى.

ھاراقنىڭ سانىمۇ، تۇرىمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى. مادېرا ھاربقىمۇ يوق ئىدى: گەپ خېلىلا ئاشۇرۇۋېتىلگەنىدى. ناھايىتى ھاراقنىڭ بارلىقىلا راست ئىدى. داستىخانغا سۇپىتى تولىمۇ ناچار ۋودكا، روم لىسابون ھاربقى قويۇلغانىدى. لېكىن، مىقدارى يېتەرلىك ئىدى. تائاملاردىن ھالۋىدىن تاشقىرى يەنە ئۈچ ـ تۆت خىل قورۇما، قازان قوتۇرمىچى تەييارلانغانىدى. شۇلارنىڭ ھەممىسى ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ ئاشخانىسىدا پىشۇرۇلدى. بۇنىڭ سىرتىدا تاماقتىن كېيىن چاي ۋە پونىش[1]

ئىچىش ئۈچۈن، بىر ئەمەس، ئىككى ساماۋار قويۇلدى. لازىملىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا بىر كەمبەغەل پولياك قوشنىسىنىڭ ياردىمىدە ئۆزى سېتىۋالدى. بۇ پولياك نېمىشقىدۇر لېپىپىۋېخزېل خانىمنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭ خىزمىتىدە بولۇش بۇيرۇلغاچقا، ئۇ تۇنۇگۈن پۈتۈن بىر كۈن، بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن قىلغان ئىشىمنى خەق كۆرسۈن دەپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ چېپىپ يۈردى. ئۇ كىچىككىنە بىر ئىشقا يولۇقسىلا كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانى ئىزدەپ كېلەتتى، ھەتتا كوچىلارغىچە ئىزدەپ باراتتى، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانى ھەدەپ «ئوفىتسېر خانىمى» دەپ چاقىراتتى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا باشتا ھېلىمۇ ياخشى مۇشۇنداق «ھەممەتلىك، ئىشلەمچى» بىر ئادەم بار ئىكەن، بولمىسا ھېچنېمە قىلالمايتتىم، دەپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئۇزۇنغا قالمايلا بۇ ئادەمىمۇ ئۇنى زېرىكتۈردى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭ ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى شۇ ئىدىكى، ئۇ دەسلەپ ئۇچرىغان ھەرقانداق ئادەمنى باشتا ئەڭ چىرايلىق، ئەڭ ئوچۇق بويالغار بىلەن بويالماس زىننەتلىۋېتەتتى ۋە ئۇنى ماختىغاندا شۇنچىلىك ماختىۋېتەتتىكى، ماختالغان ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ خىجىل بولۇپ قالاتتى. يەنە كېلىپ ئۇ ماختالغان كىشىدە ئەسلىدىلا يوق پەزىلەتلەرنى توقۇپ چىقىپ دەۋېرەتتى، كېيىنچە تېگى ـ تەكتىدىنلا يوق بۇ نەرسىلەرگە ئۆزىمۇ چىن دىلىدىن ئىشىنىپ، ئۇنى راستلا شۇنداق، دەپ ئويلاپ قالاتتى. ئاخىر بېرىپ، ئۇنىڭ خام خىياللىرى بىردىنلا بەربات بولاتتى ـ دە، ئۆزى تېخى بىرنەچچە سائەتنىڭ ئالدىدىلا ماختاپ يەر ـ جاھانغا سىغدۇرمىغان ئادەم بىلەن قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئادا ـ جۇدا بولۇپ كېتەتتى، ئۇنى نەزىرىگىمۇ ئىلماي قوپاللىق بىلەن قوغلاپ

---

① پونىش ـــ ۋاقتىدىلا تەڭشەپ تەييارلىنىدىغان كۈچلۈك ئىچىملىك. ئۇ روم (ياكى ۋىسكي، براندى قاتارلىقلار)غا ئاق شېكەر، قاينىق سۇ، مېۋە شەربىتى ياكى مېۋە ـ چېۋە قوشۇپ تەييارلىنىدۇ.

چىقىراتتى. ئۇ ئۆز تەبىئىتىدىن ئىيتقاندا خۇشخۇي، تېتىك، مۇلايىم ئايال ئىدى. لېكىن، تۆپە ـ تۆپىلەپ كېلىۋەرگەن بەختسىزلىكلەر ۋە ئوڭۇشسىزلىقلار سەۋەبىدىن، ئۇ ھەممىلا ئادەمنىڭ كۆڭۈللۈك ۋە ئىناق ياشىشىنى تەلۈلەرچە ئۇمىد قىلمىدىغان ۋە تەلەپ قىلمىدىغان، ئۇلارنىڭ باشقىچە تۇرمۇش كەچۈرۈشىگە كۆنەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. تۇرمۇشتىكى كىچىككىنە ئىناقسىزلىق، كىچىككىنە ئوڭۇشسىزلىق ئۇنىڭ ئوغىسىنى دەرھاللا قاينىتىۋېتەتتى، تېخى ھېلىلا خىلمۇخىل پارلاق ئۇمىدلەر بىلەن شېرىن خىياللارغا چۆمۈپ تۇرغان بولسا، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانىڭ ئارىلىقىدىلا يەنە ئۆز تەقدىرىنى قارغاشقا باشلايتتى، قولىغا چىققانلىكى نەرسىنى يىرتاتتى، چاقاتتى، بېشىنى تاملارغا ئۇراتتى. ئامالىيە ئۇۋانوۋنا كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭ نەزىرىدە نېمىشقىدۇر بىردىنلا ئالاھىدە مۇھىم ئورۇنغا ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ قالدى. مەرىكە ئۆتكۈزمەكچى بولۇپ تۇرغىنىدا، ئامالىيە ئۇۋانوۋنانىڭ ھەممە ئىشىغا قارىشىپ بېرىشكە جان ـ دىلى بىلەن ماقۇل بولغانلىقى ئېھتىمال بۇنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى بولسا كېرەك: ئۇ ئۇستەللەرنى راسلاشنى، داستىخان، قاچا ـ قۇچا ۋەھاكازالارنى ئۆتنە ئېلىشنى، تائاملارنى ئۆزىنىڭ ئاشخانىسىدا تەييارلاشنى ئۇستىگە ئالدى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا ھەممە ئىشنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى قەبرە بېشىغا چىقىپ كەتتى. دېگەندەك ھەممە نەرسە جاي ـ جايىدا تەييارلاندى: ئۇستەللەرگە پاكىز داستىخانلار سېلىندى. چىنە ـ تەخسە، پىچاق ـ ۋىلكا، رومكا، ئىستاكان ۋەھاكازالار ھەركىملەرنىڭكىدىن يېغىپ كېلىنگەچكە، ھەر خىل ھەر ياڭزا، بىرسى چوڭ، بىرسى كىچىك بولسىمۇ، دېيىلگەن چاغقىچە تەخمۇتەخ قىلىندى. ئامالىيە ئۇۋانوۋنا ئۇچىسىغا قارا كۆڭلەك، بېشىغا يېڭى قارا لېنتىلىق شىلەپە كىيىپ چىرايلىققىنا ياسىنۇالدى. ئۇ ئىشلارنى جاي ـ جايىدا تۇگەتكەنلىكى ئۈچۈن، قەبرە بېشىدىن قايتقانلارنى خېلى

پەخىرلىنىش بىلەن كۈتۈۋالدى. مۇنداق پەخىرلىنىش ئورۇنلۇق بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى خاپا قىلىپ قويدى: «كۆر بۇنى، خۇددى بىر ئامالىيە ئىۋانوۋنا بولمىسا ئۇستەللەر راسلانماي قالىدىغاندەك!» دەپ ئويلىدى ئۇ. ھېلىقى يېڭى لېنتا چىگىلگەن شىلەپىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە غەلىتە كۆرۈندى: «بۇ ئەقىلسىز نېمىس خوتۇن ئۆيىنىڭ غوجايىنى مەن، دەپ شۇنداق پەخىرلىنىۋاتقاندۇ تايىنلىق، كەمبەغەل قوشنىلارغا رەھىم كېلىپ يارىدىم قىلدىم دەمدىكىن تېخى؟ رەھمى كەپتۇمىش! ۋاي قوۋۇرغام! مېنىڭ دادام پولكوۋنىك ئىدى، ئۆلكە باشلىقى بولغىلىمۇ ئاز ـ ئازلا قېلىۋىدى، ئۆيدە بەزىدە قىرىق كىشىلىك ئۈستەل راسلىناتتى، شۇڭلاشقا ئامالىيە ئىۋانوۋنادەك ياكى توغرىراقى لېيۇدۇگوۋنادەك كىشىلەر ھەتتا بىزنىڭ ئاشخانىغىمۇ يېقىن بارالمايتتى...» لېكىن كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئىچىدىكىنى ھازىرچە تېشىغا چىقارماسلىق، ئامالىيە ئىۋانوۋناغا ۋاقىتىنچە پەقەت سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى، لېكىن مۇشۇ بۇگۈنلا ئەدىپىنى بېرىپ، ئۇنىڭغا ئورنىنى كۆرسىتىپ قويۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. «بولمىسا، كىم بىلىدۇ ئۆزىنى ئاللىكىممەن دەپ ئويلاپ كېتەر بۇ خوتۇن.» يەنە بىر كۆڭۈلسىز ئىش كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى: دەپنە مۇراسىمىغا چاقىرىلغانلاردىن نېمىلا بولمىسۇن، يالغۇز بىر پولياكلا قەبرە بېشىغا چىقتى، دەپنە مۇراسىمىغا شۇنىڭدىن باشقا بىرمۇ ئادەم قاتناشمىدى؛ مانا ئەمدى مەركە داستىخىنىغا، يەنى تائامغا ئەڭ نامرات، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ئادەملەر كەپتۇ، كەلگەنلەردىن بىرمۇنچىسى ھەتتا ئىچىپ مەس بولۇۋاپتۇ، ھەممىسىلا تېگى پەسلەركەن. چاقىرىلغانلاردىن يېشى چوڭراق، ئابرۇيلۇقراقلىرى خۇددى كېلىشۇبلىپ ئەتەي قىلغاندەك ئاياغ باسماپتۇ. مەسىلەن ئالايلى، پېتېربۇرۇچ لۇتىرىنى قوشنىلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ئابرۇيلۇق كىشى ئىدى. ئۇمۇ كەلمەپتۇ. تۈنۈگۈن ئاخشام كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دۇنيادىكى ھەممە

ئادەمگە، يەنى ئامالىيە ئۇنۇۋناغا، پولىچكاغا، سونيەگە ۋە ھېلىقى پولياكقا ئوخشاش تولىمۇ ئالىيجاناب، قولىنى نەگىلا سوزسا يېتىدىغان، دۆلەتمەن ئادەم، بىرىنچى ئېرىمنىڭ ئىلگىرىكى دوستى، دادامنىڭ ئەزىز مېھمىنى ئىدى، كۇچىنىڭ يېتىشچە يول مېڭىپ، خېلى نۇرغۇن نەپقە پۇلى ئېلىپ بەرمەكچى بولدى، دەۋەتكەنىدى. بۇ يەردە شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشمىز لازىمكى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ قولىنىڭ ئوزۇنلۇقىنى، دۆلەتمەنلىكىنى ماختىغىنىدا، پايدا ـ زىيان توغرىسىدىكى ئوي ـ خىياللىرىنى ۋە شەخسىي غەرىزىنى قىلچە ئارىلاشتۇرمايتتى. پۈتۈنلەي غەرەرسىز، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن، باشقىلارنى ماختاشتىن ۋە ماختالغۇچىنىڭ ئورنىنى كۆتۈرۈشتىن زوق ئالىدىغانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق قىلاتتى. ھېلىقى پەسكەش ئەبلەخ لېبېزياتنىكوف ئېھتىمال «لۇزىنىنى دوراپ» كەلمىگەن بولسا كېرەك. «بۇ ئادەم ئۆزىنى بەكلا قالتىس چاغلاپ كېتىپتۇ ! ئۇنى پېتىر پېتروۋىچ بىلەن بىر خاندا تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ دوستى، چاقىرمىساق قولايسىز تۇرىدۇ، دەپ ئادەمەتچىلىك يۈزىسىدىنلا چاقىرىپ قويغان.» كەلمىگەنلەرنىڭ ئىچىدە يەنە بىر سالاپەتلىك خانىم بىلەن ئۇنىڭ قىزى ـــ «گۈلدەك چاغلىرىنى بېھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتكەن قېرى قىز»مۇ بار ئىدى. ئانا ـ بالا ئامالىيە ئۇنۇۋناغا بىناسىدا تۇرۇۋاتقىنىغا ئىككى ھەپتىدىن ئاشمىغان بولسىمۇ، شۇ مەزگىل ئىچىدە مارمېلادوفلارنىڭ ئۆيىدىن كېلىۋاتقان شاۋقۇن ـ سۇرەندىن بىرنەچچە قېتىم شىكايەت قىلىشقا ئۈلگۈرگەنىدى. بۇ شىكايەتلەر ئۆلگۈچى ئۆيىگە مەست قايتقان چاغلاردا تېخىمۇ ئەۋجگە چىقاتتى. ئۈلارنىڭ شىكايەتلىرى ئامالىيە ئۇنۇۋناغا ۋاستىسى بىلەن كاتېرىنا ئۇنۇۋناغا قۇلىقىغا ئالىلىبۇرۇنلا يەتكەن، يەنە تېخى، ئۇ كاتېرىنا ئۇنۇۋناغا بىلەن قاتتىق جاڭجاللىشىپ، ئۇنىڭغا: پۇتۇن ئائىلىڭ بىلەن قوغلۇۋېتىمەن، دەپ پوپوزا قىلغان، ئۇنى ئاز دەپ ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ ـ

جارقىراپ: «ئۆزۈڭلار بىر پاچىقىغىمۇ ئەرزىمەيدىغان ئالىيجاناب ئادەملەرنى پاراكەندە قىلىۋاتىسىلەر» دېگەنىدى. مانا ئەمدى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا ئۆزى «بىر پاچىقىغىمۇ ئەرزىمەيدىغان» شۇ خانىم بىلەن ئۇنىڭ قىزىنى مەرىكىگە ئەتەي چاقىرغانىدى، بولۇپمۇ ئۇ خانىم مۇشۇ مەرىكىدىن ئىلگىرى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالسا، تەكەببۇرلۇق بىلەن تەتۇر قارىۋالمىغان بولۇپ قالغانىدى. قىسقىسى، كاتىرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا بۇ يەردە تۇرۇۋاتقانلارنىڭ ئاداۋەت ساقلىمايى، پىكىر قىلىش جەھەتتىمۇ، ھېسسىيات جەھەتتىمۇ ئۆزلىرىدىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرۇپ، ئۆزلىرىنى تەكلىپ قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ مۇنداق تۇرمۇشقا كۆنۈپ قالمىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويماقچىدى. ئۇ يەنە داستىخان ئۈستىدە ئۇلارغا بۇ ئىشنى ئېنىق دەپ قويماقچى، مەرھۇم دادىسىنىڭ سالاھىيىتى ئۆلكە باشلىقىغا باراۋەر كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويماقچى، شۇڭا ئۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان چاغلاردا تەتۇر قارىۋېلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى، بۇنداق قىلىشنىڭ تولىمۇ ئەخمەقلىك بولىدىغانلىقىنى ئاساقچىلاپ ئۇقتۇرۇپ قويماقچىدى. ھېلىقى سېمىز پودپولكوۋنىكمۇ (ئەمەلىيەتتە ئۇ ناھايىتى چېكىنگەن كاپىتان) كەلمىدى. ئەسلىدە تۇنۇگۈن ئەتىگەندىن تارتىپ «غەرق مەست بولۇپ» ياتقانمىش. قىسقىسى، كەلگەنلەر پەقەت مۇنۇلار ئىدى: پولياك، ئاندىن يۇزىنى داڭخورەك بېسىپ كەتكەن، كۆرۈمسىز ۋە يېقىمسىز ئىش بېجىرگۈچى كەلدى. كىرلىشىپ كەتكەن فىراك كىيگەن بۇ ئادەمنىڭ تېنىدىن كىشىنىڭ ئىچىنى ئېلىشتۇرغۇدەك سېسىق پۇراق كېلىپ تۇراتتى، ئۇ كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى؛ ئاندىن گاس، ئىككىلا كۆزى كور بولۇپ قالايلا دېگەن ۋېجىكىنە بوۋاي كەلدى. قاچانلاردىدۇر پوچتا ئىدارىسىدە ئىشلىگەن بۇ ئادەمنى كىمدۇر بىرسى نېمە ئۈچۈندۇر خېلى بۇرۇنلا ئامالىيە

ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بېقىشىغا تاپشۇرۇپ قويغانىدى. ئاندىن غەرق مەست بولۇپ قالغان پوروچىك كەلدى، ئەمەلىيەتتە ئۇ ھەربىي لاۋازىمەتچى ئىدى. ئۇ تولىمۇ ئەدەپسىزلىك بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەتتا مايكىمۇ كىيمەي كىرىپ كەلدى. يەنە بىر كىشى ھەتتا كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بىلەن سالاملىشىپمۇ قويماي، ئۇدۇل ئۇستەلگە بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئاخىرىدا يەنە بىر كىشى كىيىمى بولمىغاچقا خالاتىنلا يېپىنچاقلاپ كىرىپ كەلدى. بۇ شۇقەدەر ئۇياتلىق ئىش بولدىكى، ئامالىيە ئىۋانوۋنا بىلەن پولياك ئۇنى مەڭ مەشەققەتتە ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتتى. لېكىن، پولياك باشقا ئىككى پولياكنى باشلاپ كىردى. ئۇلار ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ بىناسىدا ھېچقاچان تۇرۇپ باقمىغان. ئۇلارنى بۇ يەردە ھېچكىم ئۇچرىتىپمۇ باقمىغانىدى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى خاپا قىلىپ، ئاچچىقىنى كەلتۈرمەكتە ئىدى. «ئاخىر بېرىپ شۇنچە كۈندىن بۇيان كىملەرنى دەپ قىلدىم بۇ تەييارلىقنى؟» مېھمانلارغا ئورۇن چىقىرىش ئۇچۇن، ئۇ ھەتتا بالىلارنى ئۆيگە لىقىدا دېگۈدەك قويۇلغان ئۇستەلگە ئولتۇرغۇزمىدى، بەلكى بۇلۇڭدىكى ساندۇقنىڭ ئۇستىگە داستىخان سېلىپ، بالىلارنىڭ كىچىك ئىككىسىنى ئۇزۇن ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى. پولېچكا بولسا، بالىلارنىڭ چوڭى بولغاچقا، ئۇلارغا قاراپ تۇرۇشى، تاماق يېگۈزۈشى، «ئاقسۆڭەكلەرنىڭ بالىلىرى»غا ئوخشاش، ئۇلارنىڭ ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى تازىلاپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. قىسقىسى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا مېھمانلىرىنى خۇددى راستەك ھەتتا تەكەببۇرانە قىياپەتتە كۈتۈۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ مېھمانلاردىن بىرنەچچىسىگە ئالاھىدە زەن سېلىپ، ئۇلارنى غادىيىپ تۇرۇپ ئۇستەلگە تەكلىپ قىلدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭغا مېھمانلارنىڭ كەلمەي قېلىشىغا ئامالىيە ئىۋانوۋنا جاۋابكاردەك تۇيۇلدى. شۇڭلاشقا ئۇ كۈتمىگەندە ئۇنىڭغا تولىمۇ توڭلۇق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا باشلىدى. بۇنى ئامالىيە ئىۋانوۋنا دەرھالا

سېزىپ، ئىچىدە قاتتىق پۇچۇلاندى. مەركىنىڭ مۇشۇنداق باشلىنىشى ھەرگىزمۇ ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى. ھەممەيلەن ئاخىر داستىخانغا ئولتۇرۇشتى.

راسكولنىكوف ئۇلار قەبرە بېشىدىن قايتىپ كېلىشىگە ئۇلار بىلەن تەڭ دېگۈدەكلا كەلدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنى كۆرۈپ، ئىنتايىن خۇشال بولدى؛ بىرىنچىدىن، مېھمانلارنىڭ ئىچىدە ئۇ بىردىنبىر «ئوقۇمۇشلۇق مېھمان» ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە «مەلۇمكى، ئۇ ئىككى يىلدىن كېيىن مۇشۇ يەردىكى ئالىي مەكتەپتە دەرسكە كىرىپ، پىروفېسسور بولۇشقا تەييارلانماقتا» ئىدى؛ ئىككىنچىدىن، ئۇ قەبرە بېشىغا چىقالمىغانلىقى ئۈچۈن دەرھاللا ئەدەپ بىلەن ئۆزرە ئېيتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا باش ئۇرغىلى قىل ـ قىل قالدى ۋە ئۆزىنىڭ سول يېنىدىن ئورۇن بەردى (ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا ئامالىيە ئىۋانوۋنا ئولتۇردى)، ئۇ قورۇمىلارنىڭ خاتا تارتىلىپ قالماسلىقىغا، تائاملارغا ھەربىر ئادەمنىڭ ئېغىز تېگىۋاتقان ـ تەگمەيۋاتقانلىقىغا توختىماي كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرۇۋاتقان، دەمۇدەم قاتتىق يۆتەل تۇتۇپ سۆزىنى بۆلۈپ، نەپىسىنى بوغۇپ قويۇۋاتقان بولسىمۇ (كېيىنكى ئىككى كۇن ئىچىدە ئۇنىڭ يۆتىلىپ تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ قالغانىدەك قىلاتتى)، راسكولنىكوفقا تىنماي گەپ قىلىپ تۇراتتى، ئاۋازىنى پەسەيتىپ ئىتتىك ـ ئىتتىك گەپ قىلىپ، يۇرىكىدە يىغىلىپ قالغان دەردلىرىنى تۆكەتتى، مەركىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغانلىقىدىن ئورۇنلۇق ئاغرىناتتى، لېكىن شۇ ئاغرىنىشلارنىڭ ئارىسىغا پات ـ پات تۇتۇۋالغىلى بولمايدىغان شاد ـ خۇرام كۈلكىلەرمۇ ئارىلىشىپ قالاتتى، ئۇ يىغلىغان مېھمانلارنى، بولۇپمۇ ئۆينىڭ ئايال غوجايىنىنى مەسخىرە قىلاتتى.

ـــ ھەممىسىگە مۇشۇ كاككۇك ئەيىبلىك، كىمنى دەۋاتقانلىقىمنى بىلىۋاتامسىز؟ ئەنە ئۇنى دەۋاتىمەن. ئۇنى ! ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۆينىڭ ئايال غوجايىنىنى بېشى بىلەن

شەرەتلەپ، ـــ قاراڭ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، ئۆزى توغرۇلۇق گەپلىشۋاتقانلىقىمىزنى سېزىۋاتىدۇ، لېكىن نېمە دېيىشۋاتقانلىقىمىزنى ئۇقالمايۋاتىدۇ. كۆزلىرىنى چەكچەيتىشىنى، ۋاي، ھۇۋقۇش ! ھا ـ ھا ـ ھا... ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! بېشىغا شىلەپە كىيىپ نېمىنى كۆز ـ كۆز قىلماقچىدۇ؟ ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! سەزدىڭىزمۇ، ئۇ ھەممە ئادەم مېنى كاتېرىناغا تازا مېھىر ـ شەپقەت قىلىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ مۇشۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلىشىمۇ كاتېرىناغا قىلىنغان ھىممەت، دەپ قالسىكەن، دەيدۇ. مەن ئۇنى تۇزۇك ئايال دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا ئابرۇيلۇقراق ئادەملەرنى، يەنى مەرھۇمنىڭ دوستلىرىنى، تونۇش ـ بىلىشلىرىنى چاقىرىڭ دەپ تاپشۇرسام، قارىمامسىز ئۇنىڭ چاقىرىپ كەلگەن ئادەملىرىنى، ساپلا مەينەتلەرنى يىغىپ كەپتۇ ! قارىڭا، ئاۋۇنىڭ يۈزىنىڭ مەينەتلىكىگە؛ ئىككى پۇتلۇق پوتلىغۇ ئۇ ! ئاۋۇ پوليىاكلارغا قاراڭ... ھا ـ ھا ـ ھا... ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! ئۇلارنى بۇ يەردە ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان، مەنمۇ كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن؛ دەپ بېقىڭا، ئۇلار بۇ يەرگە نېمىدەپ كېلىدۇ؟ ئۇلارنىڭ قاتارلىشىپ غادىيىپ ئولتۇرۇپ كېتىشكىنىنى. ھەي، ئەپەندى ! ـــ كۈتمىگەندە ۋارقىردى ئۇ پوليىاكلارنىڭ بىرسىگە قاراپ، ـــ قازان قوتۇرمىچىدىن يېدىگىزمۇ، يەنە ئازراق يەڭ ! پۇندىن ئىچىڭ، پۇندىن ! ۋودكىدىن ئازراق ئىچكۈڭىز يوقمۇ؟ قاراڭ، ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى، تەزىم قىلىۋاتىدۇ. قاراڭ، قاراڭ. ئۇلار ئېچىرقاپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ۋاي گادايلار ! ھېچقىسى يوق؛ بوپتۇ بىر تويۇۋالسۇن ! ھېچبولمىغاندا ۋاراڭ ـ چۈرۈڭ قىلىشماس، لېكىن... لېكىن مەن راستلا غوجايىنىنىڭ كۈمۈش قوشۇقلىرىدىن ئەنسىرەپ تۇرۇۋاتىمەن !... ئامالىيە ئۇنۇۋانا ! ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ۋارقىراپ دېگۈدەك ئۇنىڭغا خىتاب قىلىپ، ـــ قوشۇقلىرىڭىز يىتىپ كەتسە مەندىن كۆرۈپ يۇرمەڭ. سىزگە ئالدىنئالا ئېيتىپ قويايى، ھا ـ ھا ـ ھا... ـــ

كۆلۈشكە باشلىدى ئۇ راسكولنىكوفقا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۆزىنىڭ غوجايىنىنى شەرەتلەپ ۋە ئۆزىنىڭ ئېيىدە چاقچاق قىلالىغىنىدىن خۇش بولۇپ، ــ ئۇ چۈشەنمىدى، يەنە چۈشەنمىدى ! ئاغزىنى ئېچىپ ئولتۇرۇشىنى قاراڭ: ھۇۋقۇش، بەئەينى بىر ھۇۋقۇش ! بېشىغا لېنتا چىگىۋالغان ھۇۋقۇش. ھا ـ ھا ـ ھا...

دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆلكىسى يەنە چىدىغۇسىز قاتتىق يۆتەلگە ئايلىنىپ، يۆتەل بەش مىنۇتچە داۋام قىلدى. قولىدىكى ياغلىقىغا قان يۇقۇپ قالدى. پېشانىسى چىپىدە تەرلەپ كەتتى. ئۇ گەپ ـ سۆز قىلماستىن قانىنى راسكولنىكوفقا كۆرسەتتى. لېكىن، ئۇ نەپىسىنى ئازراق راستلىۋېلىپلا، يەنە زور قىزىقىش بىلەن راسكولنىكوفنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئىككى مەڭزى قىزىرىپ كەتتى.

ــ ماڭا قاراڭ، مەن ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشقا تېگىشلىك، نېمە دېسەم بولار، بىر ۋەزىپىنى تاپشۇرغان، يەنى ھېلىقى خانىم بىلەن ئۇنىڭ قىزىنى چاقىرىڭ، دېۋىدىم. كىمنى دەۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟ بۇ تولىمۇ ئەدەپ بىلەن، ئەپلەشتۈرۈپ قىلىدىغان ئىش ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇ ئىشنى پۈتۈنلەي بۇزۇپ قويدى. ئۇ كەلگۈندى، ئۆزىنى بىلمەيدىغان ھايۋان، ئەرزىمەس ياقا يۇرتلۇق خوتۇن، مەن دېگەن مايورنىڭ تۇل خوتۇنى، نەپىقە ئىشىنى بېجىرگىلى كەلدىم، دەپ ماختىنىپ، قوبۇلخانىلارنىڭ پوللىرىنى تېشىۋەتكەن بىرنېمە، ئەللىك بەش ياشقا كىرىپمۇ كۆزىگە سۈرمە سۈرۈپ يۈرىدىغان (بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ)... بىر مەخلۇق، ئۆزىغۇ كەلمىدى، ھەتتا بىرەرىنى ئەۋەتىپ ئۆزىرە ئېيتىپ قويايمۇ دېمىدى. ئۆزىغۇ كەلمىسۇن، مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئېڭ ئادەتتىكى ئەدەپ ـ قائىدىنى بولسىمۇ قىلىپ قويسا بولاتتى دەڭە ! ھېچ چۈشەنمىدىم، پېتىر پېتروۋىچ نېمىشقا كەلمىدىكىن؟ لېكىن سوئىيە قېنى؟ ئۇ نەگە كەتتى؟ ھە، ئەنە كەلدى ! نېمە بولدى، سوئىيە، نەگە بارىدىڭ؟

قىزىق، داداڭنىڭ دەپنە مۇراسىمىغىمۇ ۋاقتىدا كەلمىدىڭ. رودىئون رومانوۋىچ، ئازراق قىستىلىڭ، ئۇ سىزنىڭ يېنىڭىزدا ئولتۇرسۇن. مانا ماۋۇ يەرگە ئولتۇر، سونىچكا... نېمە يېگۈڭ بار، ئۆزۈڭ ئال. شورپا ئۈيۈتمىسىدىن ئال، شۇ ياخشى. قازان قوتۇرمىچى ھازىرلا كېلىدۇ. بالىلارغىمۇ بەرىڭلارمۇ؟ پولىچكا، ئالدىڭلاردا ھەممە تاماقتىن بارمۇ؟ ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! بوپتۇ، ياخشى، لىيونيە، ئەقىللىك قىزىم؛ كولىيە پۈتلىرىڭنى پۇلاڭلاتما، ئالىي نەسەبلىك ئائىلىنىڭ بالىلىرىدەك جىم ئولتۇر. نېمە دېدىڭ، سونىچكا؟

سونيە شۇ ئانلا پېتىر پېتروۋىچنىڭ ئۆزىرسىنى يەتكۈزدى. يەنە كېلىپ ھەممە ئادەم ئاڭلىسۇن دېگەندەك قىلىپ، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ئېيتتى ۋە ئەدەپ ـ قائىدىنى ئەڭ ئوبدان ئىپادىلەپ بېرىدىغان سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئىخلاس بىلەن تاللاپ ئىشلەتتى. بۇ سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئۇ پېتىر پېتروۋىچنىڭ تەلەپپۇزىنى دوراپ توقۇۋېلىپ، ئارقىدىن ئۆزى يەنە بىر قۇر پىششىقلاپ چىققانىدى. ئۇ يەنە: پېتىر پېتروۋىچ كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا ئالاھىدە ئېيتىپ قويۇڭ، ۋاقتىم يەتسىلا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە ئىشنى ئايرىم سۆزلىشىمەن، نېمىلەرنى قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى ۋە كەلگۈسىدە نېمە قىلىدىغانلىقىمىزنى مەسلىھەتلىشىمەن، دېدى، دەپ قوشۇپ قويدى.

مۇشۇنداق دېسە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى خاتىرجەم ۋە خۇشال قىلالايدىغانلىقىنى، تېخىمۇ مۇھىمى ئۇنىڭ غۇرۇرىنى قاندۇرالايدىغانلىقىنى سونيە تازا ئوبدان بىلەتتى. ئۇ راسكولنىكوفقا ئىتتىكلا تەزىم قىلىپ، ئاندىن ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى ۋە ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۇنىڭغا قىزىقىش بىلەن بىردەم قارىۋالدى. لېكىن، ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن نېمىشقىدۇر راسكولنىكوفقا قاراشتىن ئۆزىنى تارتتى. ئۇنىڭغا گەپمۇ قىلمىدى. ئۇ گەرچە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ كۆڭلىنى ئاياپ،

ئۇنىڭغا قاراپ ـ قاراپ قويسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلى بىر يەردە ئەمەستەك قىلاتتى. كىيگۈدەك كىيىمى بولمىغاچقا، ئۇمۇ، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنامۇ ماتەم كىيىمى كىيمىگەنىدى؛ سونىيە جىگەررەڭ، رەڭگى قېنىقراق كۆڭلەك، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا بولسا، رەڭگى قېنىق يول ـ يول گۈللۈك كۆڭلەك كىيگەنىدى، بۇ ئۇنىڭ بىردىنبىر كۆڭلىكى ئىدى. پېتېر پېتروۋىچ ھەققىدىكى خەۋەر ناھايىتى ئوڭۇشلۇق چىقتى. ھېچقانداق كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرمىدى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا سونيەنىڭ سۆزىنى سەلتەنەت بىلەن ئاڭلاپ بولۇپ، يەنە شۇنداق سەلتەنەت بىلەن:

ـــ پېتېر پېتروۋىچنىڭ سالامەتلىكى قانداقراق ئىكەن؟ ـــ دەپ سوراپ قالدى، ئارقىدىن راسكولنىكوفقا دەرھاللا ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ دېدى، ـــ پېتېر پېتروۋىچتەك ھۆرمەتكە لايىق، ئابرۇيلۇق بىر ئادەم گەرچە بىزنىڭ ئائىلىگە بەك قىزغىن، دادام بىلەن قەدىناس بولسىمۇ، مۇشۇنداق «ئادەتتىن تاشقىرى ئادەملەر»نىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان بولسا، چوقۇم غەلىتە تۇيۇلغان بولاتتى.

ـــ رودىئون رومانوۋىچ، ھەتتا مۇشۇنداق شارائىتتا، بىزنىڭ غورىگۇل داستىخىنىمىزنى مەزۇ تۇتۇپ كەپسىز. مېنىڭ سىزنى نېمە ئۈچۈن ئالاھىدە تەكلىپ قىلغانلىقىمنىڭ سەۋەبىمۇ مانا شۇ، ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپرەك، ـــ لېكىن ئىشىنىمەنكى، سىز بىچارە مەرھۇم بىلەن بەك يېقىن ئىدىكىز، مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەدىكىزدە تۇرىدىكىز.

ئارقىدىن ئۇ يەنە مېھمانلىرىغا ئىپتىخار ۋە ئېتىبار بىلەن بىرمۇبىر قاراپ چىقتى ـ دە، كۈتمىگەندە نېرىقى ئۇستەلدە ئولتۇرغان گاس بوۋايغا قاراپ ئالاھىدە غەمخورلۇق بىلەن:

ـــ كاۋاپتىن يەنە ئازراق يەمسىز؟ ئۇنىڭغا لىسسابون ھارىقىدىن بەرىدىكلارمۇ؟ ـــ دېدى ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ. بوۋاي جاۋاب بەرمىدى، يېنىدا ئولتۇرغانلار قىزىقچىلىق قىلىپ ئۇنى قاتتىق ئىتتىرىپ قويغان بولسىمۇ، بوۋاي ئۆزىدىن نېمىلەرنى

سورىغانلىقىنى خېلى ئۇزۇنغىچە چۈشىنەلمىدى. ئۇ پەقەت ئاغزىنى ئېچىپ، ئالاق ـ جالاق قىلىپ ئەتراپىغا قارىدى. بۇ، سورۇندىكىلەرنى تېخىمۇ خۇش قىلىپ كۈلدۈرۈۋەتتى.

ـــ ئەخمەقنىڭ ئۆزىلا ! قاراڭ، قاراڭ ! ئۇنى نېمىدەپ بۇ يەرگە ئېلىپ كىرىشكەندۇ؟ پېتىر پېتروۋىچقا كەلسەك، ئۇنىڭغا ئىزچىل ئىشىنىپ كېلىۋاتقىنىمەن، ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا راسكولنىكوفقا دەۋاتقان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ئۇ ئەلۋەتتە سىزنىڭ... ـــ دېدى ئۇ ئادەتتىكى تاشقىرى ھەيۋەتلىك قىياپەت بىلەن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئامالىيە ئىۋانوۋناغا قاراپ. بۇ ھال ئامالىيە ئىۋانوۋنانى چۆچۈتۈۋەتتى، ـــ سىزنىڭ ھېلىقى قونچاقتەك ياسىنىۋالىدىغان پەسكەش خانىملىرىڭىزغا ئوخشىمايدۇ. ئۇ خانىملىرىڭىز دادامنىڭ ئاشخانىسىغا ئاشپەزلىككىمۇ قوبۇل قىلىنمىغان بولاتتى؛ ئەگەر مەرھۇم ئېرىم ھايات بولۇپ، ئۇلارنى قوبۇل قىلسا، ناھايىتى مېھرىبانلىقىدىن شۇنداق قىلار ئىدى.

ـــ شۇنداق، ئۇ ھاراقنا ئامراق ئىدى؛ ھاراقنى ياخشى كۆرىدىغان، پات ـ پات ئىچىپ تۇرىدىغان ! ـــ كۈتمىگەندە ۋارقىرىدى ھېلىقى چېكىنگەن ھەربىي لاۋازىمەتچى ھاراقتىن ئون ئىككىنچى رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ.

ـــ مەرھۇم ئېرىمنىڭ شۇنداق ئاجىزلىقى راست بار ئىدى. بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بىردىنلا ئۇنىڭ سۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ـــ لېكىن ئۇ ئاق كۆڭۈل، ئالىيجاناب ئادەم ئىدى. ئۆز ئائىلىسىنى ياخشى كۆرەتتى، ھۆرمەتلەيتتى؛ يامان يېرى، بەكمۇ سەمىمىي بولغاچقا، ھەر خىل ھەر ياڭزا پاسىق ئادەملەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ كىملەر بىلەن بىللە ھاراق ئىچكەنلىكىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، ئۇ ھەتتا ئايىغىغا پېتەك بولالمايدىغان ئەرزىمەس ئادەملەر بىلەن بىللە ھاراق ئىچكەن. رودىئون رومانوۋىچ، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئۇلار ئۇنىڭ يانچۇقىدىن خوراز پىرەنىكتىن بىرنى تاپتى. ئۇ

هەتتا غەرق مەست بولسىمۇ، بالىلارنى ئېسىدىن چىقارمايتتى !
— خوراز؟ خوراز دېدىڭىزما؟ — ۋارقىردى ھەربىي لاۋازىمەتچى.
كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشنى لايىق تاپمىدى، ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر ئېسىگە ئېلىپ، ئېغىر خورسىنىپ قويدى.
— سىزمۇ باشقىلارغا ئوخشاش مېنى ئۇنىڭغا بەكلا قاتتىق قول ئىدى، دەپ ئويلايدىغانسىز، — دېدى ئۇ راسكولنىكوفقا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ۋاھالەنكى ئۇنداق ئەمەس ! ئۇ مېنى ھۆرمەت قىلاتتى. ئىنتايىن، ئىنتايىن ھۆرمەت قىلاتتى ! ئۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىدى ! بەزىدە ئۇنىڭغا شۇنداق ئىچىم ئاغرىپ كېتەتتى ! دائىم بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇۋېلىپ، ماڭا تەلمۈرۈپ قارايتتى، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ، ئۇنى ئەركىلەتكۈلىرىم كېلىپ كېتەتتى. لېكىن، ئەركىلىتىپ قويسام، يەنە بېرىپ ئىچىپ كېلىدۇ، دەپ ئويلايتتىم. ئۇنى پەقەت قاتتىق تۇتقاندىلا، ئازراق چەكلەپ تۇرغىلى بولاتتى.
— شۇنداق، پات ـ پات چېچىنى يۇلاتتىڭىز، بىرنەچچە مەرتەم يۇلۇۋېتىڭىز، — يەنە ھۆركىرىدى ھەربىي لاۋازىم. ئۇ يەنە بىر رومكا ھاراقنى ئاغزىغا قۇيۇۋەتتى.
— بەزىبىر ئەخمەقلەرگە چاچ يۇلغانىنى قويۇپ ھەتتا توقماقنى ئىشقا سالغان پايدىلىقراق. مەن بۇنى مەرھۇم ئېرىمگە قارىتىپ دەۋاتقىنىم يوق ! — دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ھەربىي لاۋازىمەتچىگە قىلچە يۈز ـ خاتىر قىلماي.
ئۇنىڭ ئىككى مەڭزى بارغانسېرى قىزىرىپ، كۆكرىكى تېز ـ تېز كۆتۈرۈلۈپ چۈشەتتى. يەنە بىر مىنۇتتىن كېيىن، ئۇ جاڭجال چىقىرىدىغاندەكلا قىلاتتى. ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپچىلىكى تاماق يېگەچ كۈلۈشەتتى. بۇ ئەھۋال ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ كۆڭلىگە ياققانىدى. بەزىلەر ھەربىي لاۋازىمنى ئاستاغىنا نوقۇپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاشتى، ئوزايىدىن ئۇلارنى دەي ـ دەيگە سېلىۋاتقاندەك قىلىشاتتى.

— سورىساق بولامدۇ؟ بۇ سىزنىڭ نېمە دېگىنىڭىز، — دېدى ھەربىي لاۋازىم، — دېمەكچىمەنكى، ھازىر سىز كىم... كىمنى... دېدىڭىز... دېمىسىڭىز مەيلى! كېچىك ئىشقۇ بۇ! تۇل قالغان مەزلۇم! بىر تۇل خوتۇن! مەن كەچۈردۈم سىزنى... مەن زىغىرلاپ كەتمەيمەن! — ئۇ ۋودكىدىن يەنە بىر رومكىنى ئىچىۋەتتى.

راسكولنىكوف مانا شۇلارنى يىرگىنىش بىلەن جىممىدە ئاڭلاپ ئولتۇردى. ئۇ ئەدەپ يۇزىسىدىن ئۇنى - بۇنى يېگەن بولۇپ، پەقەت كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دەممۇدەم تەخسىسىگە سېلىپ تۇرغان يېمەكلىكلەرنىلا ئۇنى رەنجىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن يەپ قويياتتى. ئۇ سونيەگە كۆز ئۈزمەي قاراپ ئولتۇردى. لېكىن، سونيە بارغانسېرى تەشۋىشلىنىپ بېئارام بولماقتا ئىدى. مەرىكىنىڭ تىپتىنچ ئاياغلاشمايدىغانلىقىنى ئۇمۇ سېزىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا غەزىپى بارغانسېرى ئۆرلەپ كېتىۋاتقان كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا ۋەھىمە ئىچىدە دىققەت قىلىپ ئولتۇراتتى. گېزى كەلگەندە دېگەچ ئۆتەيلى، يېقىندىلا كەلگەن ئۇ ئىككى خانىمنىڭ ئاساسلىقى ئۆزىنىڭ سەۋەبىدىن كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ تەكلىپىنى مەنسىتمەي بۇ يەرگە كەلمىگەنلىكىنى سونيە ئوبدان بىلەتتى. بۇ گەپنى ئۇ ئامالىيە ئىۋانوۋنادىن ئاڭلىغانىدى. ھېلىقى خانىم ئۆزلىرىنىڭ تەكلىپ قىلىنغانلىقىدىن خاپا بولۇپ: «مەن قىزىمنى نېمىدەپ شۇ ئايالىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزغۇدەكمەن؟» دەپ سوئال قويۇپتۇدەك. سونيە شۇ گەپنىڭ قانداقتۇر بىر يوللار بىلەن كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ قۇلقىغا يېتىپ بارغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى. سونيەگە قىلىنغان ھاقارەت كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆزىگە قىلىنغان، بالىلىرىغا ياكى دادىسىغا قىلىنغان ھاقارەتتىنمۇ ئېغىر كېلەتتى. قىسقىسى، ئۇ بۇنى ھەرگىز كەچۈرگىلى بولمايدىغان ھاقارەت، دەپ قارايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سونيە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئەمدى «تاكى ئۇ ئىككى پەسكەش خوتۇننىڭ

ئۆزلىرى...» ۋەھاكازا، ۋەھاكازا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىمىغۇچە ھەرگىز بولدى قىلمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. كىمدۇر بىرسى خۇددى ئەتەي قىلغاندەك، ئۇستەلنىڭ نېرىقى بېشىدىن بىر تەخسىنى سۈنۈپ بەردى، تەخسىدە قارا بولكىدىن ئىككى يۇرەك ياسلىپ، بىر تال ئۇرۇق سانچىپ قويۇلغانىدى. كاتىرىنا ئىۋانوۋنانىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى، ئۇ ئۇستەلنىڭ بېرىقى يېنىدا تۇرۇپ شۇ ئانلا، مۇشۇ تەخسىنى ئەۋەتكەن ئادەم چوقۇم «مەست ئېشەك!» دەپ ۋارقىرىدى. ئىشىنىڭ چاتاقراق ئىكەنلىكىنى ئامالىيە ئىۋانوۋنامۇ سەزدى. كاتىرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆزىگە تەكەببۇرلۇق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى ئۇنىڭغا ھار كەلگەنىدى. ئولتۇرغانلارنىڭ ئارىسىغا چۈشكەن كۆڭۈلسىزلىكنى كۆتۈرۈۋېتىش، شۇ باھانىدا ئۆزىنىمۇ بىر كۆرسىتۈپلىش نىيىتىدە، تامدىن تارشا چۈشكەندەكلا ئۆزىگە تونۇش بىرىنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتقىلى تۇردى: «ئۇنىڭ ئىسمى كارل ئىكەن، ئاپتىكىدا ئىشلەيدىكەن. بىر كۈنى كېچىدە ئۇ ھارۋىنى كىرا قىلىپ كېلىۋاتقانىكەن، ھارۋىكەش ئۇنى ئۆلتۈرىمەن دەپتۇ، كارل مېنى ئۆلتۈرمە، دەپ يالۋۇرغان، يىغلىغان، قولىنى كۆكسىگە قويغان، قورقۇپ تىترىگەن. قورقۇپ، قورقۇپ، يۇرەك يېرىلغان. كاتىرىنا ئىۋانوۋنا كۈلۈمسىرەپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن شۇ ئانلا ئامالىيە ئىۋانوۋناغا سىز لەتىپىنى رۇس تىلىدا ئېيتمىسىڭىز بولغۇدەك، دەپ دەشنام بەردى. بۇ سۆز ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ تېخىمۇ بەكرەك ئاچچىقىنى كەلتۈردى. ئۇ: «مېنىڭكى ئاتام بېرلىنده بەكتىن ـ بەك مۇخىم ئادام بولگان، قولىنى دايىم يانچۇقىغا سالىپ يۈرگان» دېدى رەددىيە بېرىپ، ئاسانلا كۈلگۈسى قىستاپ قالىدىغان كاتىرىنا ئىۋانوۋنا زادىلا ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرالماي، قاقاھلاپ كۈلۈشكە باشلىدى. سەبىر قاچىسى توشقان ئامالىيە ئىۋانوۋنا ئۆزىنى مەك مۇشەققەتتە تۇتۇۋالدى.

ـــ قارىڭا ئۇ ھۇۋقۇشنى! ـــ دېدى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا

دەرھاللا ئاۋازىنى پەسەيتىپ راسكولىنىكوفقا پىچىرلاپ. ئۇنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالغاندى، ــ ئۇ دادام قوللىرىنى يانچۇقىغا سېلىپ يۈرىدۇ، دېمەكچىدى. لېكىن، گېپىدىن قولىنى خەقلەرنىڭ يانچۇقىغا سالاتتى، دېگەن مەنە چىقتى. ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! سىز دىققەت قىلدىڭىزمۇ، رودىئون رومانوۋىچ؟ پېتىربۇرگتىكى چەت ئەللىكلەر، بولۇپمۇ بىزنىڭ بۇ يەرگە نەلەردىن كېلىپ قالغانلىقىنى ئۇققىلى بولمايدىغان نېمىسلار بىزگە قارىغاندا ئەخمەقەرەك ! ماقۇل دەڭ. «ئاپتىكىدا ئىشلەيدىغان كارل قورقۇپ ــ قورقۇپ يۈرەك يارلىگان» دېسە قانداق بولىدۇ. ئۇ (ھېلىقى بولۇشلۇقى يوق ئادەم) ھارۋىكەشنى باغلاپ ماختىۋەتمەي، ئەكسىچە «قولىنى كۆكسىگە قويغەن، يىگلاگەن، يالىنگەن، يالۋارگەن». ۋاي ئەخمەقەي ! ئۆزىنىڭ قانچىلىك ئەخمەقلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمەي، ئېيتىپ بەرگەن ھېكايەم ئىنتايىن قىزىق دەپ ئويلىغىنىغا ئۆلەيمۇ ! مېنىڭچە، ئاۋۇ مەست ھەربىي لاۋازىم ئۇنىڭغا قارىغاندا خېلىلا ئەقىللىك؛ ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ ھاراقكەش، ھاراقنىڭ دەستىدىن كاللىسىدىن كېتىپ قالغان ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مانا بۇلارغا قاراڭ، نېمىدېگەن ئەدەپ ــ قائىدىلىك، سىپايە... قاراڭ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئولتۇرۇشىغا ! ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلىۋاتىدۇ، ئاچچىقى كېلىۋاتىدۇ ! ھا ــ ھا ــ ھا ! ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ !

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئېچىلىپ كېتىپ، يەنە شۇ ئانلا ھەر خىل ئۇششاق ــ چۈششەك ئىشلار توغرۇلۇق ھەۋەس بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى. كۈتمىگەندە ئۇ نەپىقە پۇلى ئالغاندىن كېيىن، شۇ پۇل بىلەن ئۆزىنىڭ يۈرتى T شەھىرىدە ئاقسۆكەك قىزلارنىڭ ياتاقلىق مەكتىپىنى ئاچىدىغانلىقىنى دەپ سالدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بۇ يېڭىلىقنى راسكولنىكوفقا تېخى ئۆز ئاغزى بىلەن دەپ باقمىغاندى. مانا ئەمدى ئۇ بۇ ئىشنىڭ ئادەمنى جەلپ قىلىدىغان ئەڭ ئىنچىكە يەرلىرىنى ھەۋەس بىلەن سۆزلىگىلى

تۇردى. شۇ چاغدا مەرھۇم مارمېلادوف راسكولنىكوفقا قاۋاقخانىدا سۆزلەپ بەرگەن ھېلىقى «تەقدىرنامە» كۇتۇلمىگەندە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ قولىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇز ۋاقتىدا مارمېلادوف راسكولنىكوفقا خانىمى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن چېغىدا «ئۆلكە باشلىقى ۋە باشقا كاتتا ئەربابلار»نىڭ ئالدىدا، يەلكىسىگە رومال ئارتىپ ئۇسسۇل ئوينىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. مانا ئەمدى بۇ تەقدىرنامە كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ياتاقلىق مەكتەپ ئېچىشقا سالاھىيىتى توشىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىشى كېرەكتەك قىلاتتى؛ ئۇ بۇ نەرسىنى ئاساسلىقى ناۋادا «ئالا ـ بۇلماچ كىيىنمۇالغان ھېلىقى ئىككى پەسكەش خوتۇن» مەرىكىگە كېلىپ قالسا، ئۇلارنى بېسىپ چۈشۈش ھەمدە ئۇلارغا ئۆزىنىڭ بىر ئالىي نەسەب، «ھەتتا ئاقسۆڭەك» دېيىشكىمۇ بولىدىغان ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەنلىكىنى، پولكوۋنىكنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى، يېقىندىن بۇيان كۆپىيىپ كەتكەن تەۋەككۇلچى ئاياللاردىن خېلىلا ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن يېنىغا سېلىۋالغانىدى. كەيپ بولۇپ قالغان مېھمانلار تەقدىرنامىنى شۇ ئانلا قولدىن ـ قولغا ئۆتكۈزۈپ ئوقۇشتى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنامۇ ئۇلارنى توسمىدى. چۈنكى، تەقدىرنامىدە ئۇنىڭ ئىچكى مەسلىھەتچى، ئوردېن ئالغۇچىنىڭ قىزى ئىكەنلىكى، شۇڭلاشقا ئۇنى پولكوۋنىكنىڭ قىزى دېيىشكە بولىدىغانلىقى ھەقىقەتەن تولۇق كۆرسىتىلگەنىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ھاياجانلىنىپ كېتىپ، شۇ ئانلا ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدە T شەھىرىدە كەچۈرىدىغان تىنچ ـ خاتىرجەم، گۈزەل تۇرمۇشى توغرىسىدا ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق، ئىدىئاللىق سۆزلەپ كەتتى؛ ئۇ يەنە كەلگۈسىدە ياتاقلىق مەكتەپكە دەرس بېرىش ئۈچۈن تەكلىپ قىلىنىدىغان ئوقۇتقۇچىلار ئۈستىدە توختالدى؛ ئاندىن ئاقسۆڭەك قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئۆزىگە فرانسۇز تىلىدىن دەرس بەرگەن فرانسۇز بوۋاي مانگو ھەققىدە، ئۇنىڭ تولىمۇ ھۆرمەتكە لايىق

زات ئىكەنلىكى، ھازىرمۇ T شەھىرىدە تۇرۇۋاتقانلىقى، ئەگەر ئۇنىڭغا ئېغىز ئېچىپ، لايىقىدا ماۋاش بەرسىلا يەنە دەرس بېرىشى مۇمكىنلىكى ھەققىدە سۆزلىدى. ئاخىرىدا ئۇ سونيە ئۈستىدە توختىلىپ: «ئۇ مەن بىلەن T شەھىرىگە كېتىپ، ھەر جەھەتتىن ماڭا ياردەملىشىپ ئىشلەيدۇ» دېدى. شۇ گەپنى قىلىۋاتقىنىدا، ئۈستەلنىڭ نېرىقى بېشىدا كىمدۇر بىرسى كۈتمىگەندە پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا ئۆزىگە ئۈستەلنىڭ نېرىقى بېشىدا ئاڭلانغان كۈلكىنىڭ ئۆزى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقتەك بىر تۈس بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن دەرھاللا ئاۋازىنى ئەتەي كۆتۈرۈپ، خۇشاللىق بىلەن سونيەنىڭ شۇبھىسىز ئۆزىگە ياردەمچى بولالايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇ «ئېغىر ـ بېسىق، سەۋرچان، پىداكار، ئالىيجاناب، ناھايىتى ياخشى تەربىيە ئالغان» دېدى. سونيەنى ئەركىلىتىپ يۈزىگە ئۆرۈپ، ئىككى قېتىم سۆيۈپ قويدى. سونيە خىجىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى. دەل شۇ چاغدا كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى ۋە شۇ ئانلا ئۆزىگە «مەن نېرۋام ئاجىزلىشىپ كەتكەن ئەقمەق خوتۇن. كەيپىم بەك ئوسال، مەريكىنى ئاياغلاشتۇرۇش كېرەك. تاتاملار يېيىلىپ بولدى. چاي تارتىدىغان ۋاقمۇ بولدى» دېدى. پوتكۇل پاراڭ ئارىلىقىدا لوقما سالالماي، ھەتتا گېپىنى ھېچكىم ئاڭلىماي قورسىقى كۆپۈپ ئولتۇرغان ئامالىيە ئۇۋانوۋنا كۈتمىگەندە ئاخىرقى قېتىم ئۈرۈنۈپ بېقىشقا تەۋەككۈل قىلىپ قالدى. ئۇ غەم ـ غۇسسە ئىچىدە كاتېرىنا ئۇۋانوۋناغا ئىنتايىن ئورۇنلۇق ۋە چوڭقۇر ئويلىنىلغان بىر پىكرىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلدى. ئۇ: كەلگۈسىدىكى ياتاقلىق مەكتەپتە قىزلارنىڭ ئىچكى كىيىملىرىنىڭ پاكىزلىقىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك، شۇنداقلا «ئىچكى كىيىملەردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرالايدىغان ئوبدان نازارەتچى بولۇشى كېرەك»، ئىككىنچىدىن، «ياش قىزلارنىڭ كېچىلىرى ئوغرىلىقچە رومان ئوقۇشىغا يول قويماسلىق كېرەك» دېدى. كەيپىي ھەقىقەتەن بۇزۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە

هېرىپ هالىدىن كەتكەن، مەرىكىدىنمۇ جاق تويۇپ تۇرغان كاتېرىنا ئىۋانوۋغا ئامالىيە ئىۋانوۋناغا قىلچە يۇز - خاتىر قىلماي «بىمەنە گەپلەرنى» قىلماڭ، سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز، دېدى؛ يەنە ئېچ كىيىملەرگە كۆڭۈل بۆلۈش خادىملارنىڭ ئىشى، ئۇنىڭ ئاقسۆڭەكلەر ياتاقلىق مەكتېپىنىڭ مۇدىرى بىلەن ئالاقىسى يوق؛ رومان ئوقۇش مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلىشنىڭ ئۆزى ئۇيات، شۇڭلاشقا گېپىڭىزنى بالدۇرراق يىغىشتۇرۇۋالغىنىڭىز تۈزۈك، دېدى. ئوغىسى قاينىاپ كەتكەن ئامالىيە ئىۋانوۋنا شەلپەردەك قىزىرىپ، مەن «ساڭا ياخشى بولسۇن دېگەن»، «چىن كۆڭۈلدەن ياخشى بولسۇن دېگەن» دېدى. يەنە سىز «كۆپ بولدى ئۆي پۈلى بېرمەگەن» دەپ قوشۇپ قويدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دەرھالا ئۇنىڭغا «تېتىتىپ قويدى»، ئاغزى - ئاغزىڭغا تەگمەي ماڭا ياخشى بولسۇن، دېگەنلىرىڭ قىمىقىزىل يالغان. تېخى تۇنۇگۈنلا مەرھۇم ئېرىمنىڭ جەستى ئۈستەل ئۈستىدە ياتقاندا، ئۆيىنىڭ جېدىلىنى قىلىپ، يۈرەك - باغرىمنى قان قىلدىڭ، دېدى. بۇنىڭغا يارىشا ئامالىيە ئىۋانوۋنا گەپ تېپىپ: «سىز ئۇ خانىملارنى تەكلىپ قىلگەن، بىراق ئۇ خانىملار كېلمەگەن، چۈنكى ئۇلار ئابرۇيلۇق خانىملار تېگى پەس ئايالنىڭ ئۆيىگە كېلمەيدۇ» دېدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دەرھال ئۇنىڭغا جاۋابەن: سەن ئۆزۈڭ بىر پەس خوتۇن، شۇڭا ھەقىقىي ئابرۇيلۇق كىشىلەرنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق گەپ قىلىشقا سالاھىيىتىڭ يوق، دېدى. ئامالىيە ئىۋانوۋنا بۇ گەپكە چىدىيالماي قالدى. ئۇ دەرھال مەلۇم قىلىپ: «مېنىڭ ئاتام بېرلىندە بەك - بەك مۇخىم ئادام بولگەن، قولىنى دايىم يانچۇققا سالىپ يۈرگەن، دايىم: پوف ! پوف ! دەپ يۈرگەن» دېدى، شۇنى دەپ بولۇپ، دادىسىنىڭ قانداق ئادەم بولغانلىقىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە، ئىككى قولىنى يانچۇقىغا سېلىپ، قۇۋۇزلىرىنى كۆپتۈرۈپ، ئاغزىدىن «پوف»

دېگەنگە ئوخشاپراق كېتىدىغان قانداقتۇر بىر ئېنىقسىز تاۋۇشنى چىقىرىشقا باشلىدى، ئولتۇرغانلار قاقاهلاپ كۈلۈشتى. ئامالىيە ئىۋانوۋنانى دەي ـ دەيگە سېلىپ جېدەل چىقىرىش ئۈمىدىده باركاللا ئېيتىشتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بۇنىڭغا زادىلا چىداپ تۇرالمىدى، شۇ ئان ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ دانە ـ دانە قىلىپ، ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ بەلكىم دادىسى يوقتۇر، ئۇ پېتىربۇرگتا يۈرگەن بىر هاراقكەش فىنلان خوتۇندۇر، ئۇ ئىلگىرى كىملەرنىڭكىدۇر ئاشپەزلىك قىلغان بولسا كېرەك. بەلكىم بۇنىڭدىنمۇ پەسكەش ئىشلارنى قىلغان بولۇشى مۇمكىن، دېدى. ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ يۈزى بىردىنلا شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ چىرقىراپ: بەلكى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆزىنىڭ «دادىسى يوقتۇر، مېنىڭكى ئاتام بېرلىنده بولگەن. ئۇزۇن چاپان كىيگەن. دائىم: پوف، پوف، پوف ! دېپ يۈرگەن» دېدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇنىڭ گېپىنى پەسەنتىگە ئىلماي ئۆزىنىڭ نەسەبىنى هەممە ئادەمنىڭ بىلىدىغانلىقىنى، تەقدىرنامىده قوغۇشۇن هەرپىلەر بىلەن ئۇنىڭ دادىسى پولكوۋنىك دەپ ئېنىق بېسىلغانلىقىنى ئېيتتى. ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ دادىسىغا كەلگەنده (ئەگەر ئۇنىڭ راستلا دادىسى بولسا)، پېتىربۇرگتا سوت ـ قېتىق ساتىدىغان فىنلاندىيەلىك بولۇشى مۇمكىن، هەرهالدا ئۇنىڭ دادىسىنىڭ يوقلۇقى ئېهتىمالغا يېقىن، چۈنكى تا هازىرغىچە ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمى ئېنىق ئەمەس، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمى زادى ئىۋانوۋمۇ ياكى لىيودۋىگوفمۇ؟ دېدى. ئامالىيە ئىۋانوۋنا بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئاچچىقىدا يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ ئۈستەلنى مۇشتىلاپ، مەن دېگەن لىيودۋىگوۋنا ئەمەس، ئامالى ئىۋان. «ئاتامنىڭ ئېتى يوهان. ئۇ شەهەر باشلىقى بولگەن، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ دادىسى هېچقاچان شەهەر باشلىقى بولماگەن» دەپ چىرقىرىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ جىددىي ۋە سالماقلىق ئاۋاز بىلەن (ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ، كۆكرىكى تېز ـ تېز كۆتۈرۈلۈپ چۈشۈپ

تۇرسمۇ)، ناۋادا ئۇ — ئامالىيە ئۇانوۋنا (ھەتتا بىر قېتىم بولسىمۇ) ئۆزىنىڭ پەسكەش دادىسىنى دادام بىلەن تەڭ ئورۇندا قويسا، ئۇ ھالدا بېشىدىكى يېنىك شىلەپىسىنى يەرگە ئېتىپ، دەسسەپ ـ دەسسەپ تەپتىغانلىقىنى ئېيتتى. ئامالىيە ئۇانوۋنا بۇ گەپنى ئاڭلاپلا ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياق ـ بۇياققا قېچىپ، مەن دېگەن ئۆينىڭ ئىگىسى، كاتىبرىنا ئۇانوۋنا «دەرھال ئۆينى بوشاتسۇن» دەپ چۇقان سالغىلى تۇردى. ئارقىدىن ئۇ نېمىشقىدۇر ئۇستەللەرنىڭ ئۈستىدىكى كۇمۇش قوشۇقلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۆينىڭ ئىچىدە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ، چۇقان ـ سۇرەن كۆتۈرۈلدى؛ بالىلارمۇ يىغلىغىلى تۇردى. سونىيە دەرھال بېرىپ كاتىبرىنا ئۇانوۋنانى تۇتۇۋالماقچى بولۇۋىدى، ئامالىيە ئۇانوۋنا كۇتمىگەندە «سىرىق كىنىشكا»نى ئاغزىغا ئېلىپ ۋارقىرىدى، كاتىبرىنا ئۇانوۋنا سونىيەنى ئىتتىرىۋېتىپ، بايىقى شىلەپە توغرىسىدىكى پوپوزىسىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولۇپ، ئامالىيە ئۇانوۋناغا ئېتىلدى. نەق شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ، ئىشىك ئالدىدا پېتېر پېتروۋچ لۇزىنى پەيدا بولدى. ئۇ جايىدا تۇرۇپ، ئۆيدىكى ھەممە ئادەمگە دىققەت بىلەن جىددىي نەزەر سېلىپ چىقتى. كاتىبرىنا ئۇانوۋنا دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

3

— پېتېر پېتروۋچ ! — ۋارقىردى ئۇ، — بىزنى ھىمايە قىلىڭ ! مۇنۇ ئەخمەق مەخلۇققا ئۇقتۇرۇپ قويۇڭ. بېشىغا كۇن چۈشكەن ئاق كۆڭۈل خانىمغا مۇنداق مۇئامىلە قىلمىسۇن... مۇنداق قىلمىشنى سوتنىڭ چەكلەيدىغانلىقىنى بىلىپ قالسۇن. مەن گېنېرال ـ گوبېرناتورغا ئەرز قىلىمەن... ئۇ تېخى جاۋاب بېرىدۇ... دادامنىڭ تۇز ـ نېمىتىنىڭ خاتىرىسىنى قىلىپ، بىزدەك پاناھسىزلارنى ھىمايە قىلىپ قويۇڭ.

ـــ كەچۇرۇڭ، خانىم... كەچۇرۇڭ، كەچۇرۇڭ، خانىم، ـــ دېدى پېتېر پېتروۋچ قولىنى شىلتىپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ـــ ئۆزىڭىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، مەن دادىڭىز بىلەن تونۇشۇش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولالمىغان. كەچۇرۇڭ، خانىم (كىمدۇر بىرسى قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى)، مېنىڭ ئامالىيە ئۇۋانوۋنا بىلەن بولغان پۈتمەس ـ تۈگمەس جەڭگى ـ جېدەللىرىڭىزگە ئارىلىشىش نىيىتىمۇ يوق... مەن بۇ يەرگە ئۆزۈمنىڭ ئىشىم بىلەن كەلدىم... مېنىڭ ئۆگەي قىزىڭىز سونيە... ئۇۋانوۋنا بىلەن... (شۇنداقتىغۇ دەيمەن؟) سۆزلەشكۈم بار ئىدى. قېنى، مەن ئۆتۈۋالاي...

پېتېر پېتروۋچ يېنىچىلاپ كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، سونيە تۇرغان ئۈدۈلدىكى بۇلۇڭغا قاراپ ماڭدى.

كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا بېشىغا چاقماق چۈشكەندەك، تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا قالدى. ئۇ پېتېر پېتروۋچنىڭ نېمىدەپ شۇنداق تۇزكورلۇق قىلىۋاتقانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىدى. تۇز ـ نېمەت دېگەنلەرنى ئۇ ئۆزى توقۇۋالغان بولسىمۇ، بۇنىڭغا خۇددى راستەكلا ئىشىنىپ قالغانىدى. پېتېر پېتروۋچنىڭ بىرنى بىر دەيدىغان، سوغۇق ھەتتا يىرگىنىچ بىلەن پوپوزا پۈرىقى كېلىپ تۇرىدىغان تەلەپپۇزىمۇ ئۇنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى. پېتېر پېتروۋچ ئىشكتىن كىرىشىگە ھەمەيلەن ئاستا ـ ئاستا جىم بولۇپ قېلىشتى. «جىددىي ئىش بېجىرىدىغان» بۇ ئادەم بۇ يەردىكىلەردىن روشەن پەرقلىنەتتى ھەمدە ئۇ بۇ يەرگە بىرەر مۇھىم ئىش بىلەن كەلگەندەك، ئالاھىدە بىر سەۋەب تۈپەيلىدىن بۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىشكە مەجبۇر بولغانىدەك قىلاتتى. دېمەك، ھازىرلا بىرەر ئىشنىڭ يۈز بېرىشى ئېنىق ئىدى. سونيەنىڭ يېنىدا تۇرغان راسكولنىكوف يېنىچە بولۇپ ئۇنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. پېتېر پېتروۋچ ئۇنى زادىلا بايقىمىغانىدەك قىلاتتى. بىرپەستىن كېيىن ئىشىك ئالدىدا لىپىزياتنىكوف پەيدا بولدى، ئۇ ئۆيگە كىرمىدى. چىرايىدىن ئالاھىدە قىزىقىش

هەتتا هەيرانلىق ئالامىتى چىقىپ تۇرغان بۇ ئادەم شۇ يەردىلا تۇرۇپ، گەپكە دىققەت بىلەن قۇلاق سالدى. لېكىن، زادى نېمە ئىشلىقىنى خېلى ئۇزاققىچە ئاڭقىرالمىغاندەك قىلدى.

— كەچۈرۈڭلار، گېپىڭلارنى ئۈزۈۋەتتىم بولغاي، لېكىن ئىشىم ئىنتايىن مۇھىم ئىدى، — دېدى پېتىر پېتروۋىچ بىرەر ئادەمگە ئەمەس، بەلكى ھەممە ئادەمگە دەۋاتقاندەك قىلىپ، — مەن ھەتتا ھەرقايسىڭلارنىڭ ئالدىدا گەپ قىلالمىغىنىم ئۈچۈن خۇرسەنمەن. ئامالىيە ئۇۋانوۋنا، سىزدىن سەممىي ئىلتىماسىم، ئۆينىڭ غوجايىنى بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن سونيە ئۇۋانوۋناغا دەيدىغان گەپلىرىمنى دىققەت قىلىپ ئاڭلاپ تۇرسىڭىز. سونيە ئۇۋانوۋنا، — دېدى ئۇ قاتتىق ھەيران قالغان، خېلىدىن بېرى قورقۇپ تۇرغان سونيەگە مۇراجىئەت قىلىپ، — سىز كېلىپ كەتكەندىن كېيىن، دوستۇم لېبېزياتنىكوفقا قاراشلىق ئۆيدە، ئۇستىلىمگە قويۇپ قويغان ماڭا تەۋە پۇلدىن يۈز رۇبلىلىق قەغەز پۇل يوقاپ كەتتى. ئەگەر سىز شۇ پۇلنىڭ ھازىر قەيەردىلىكىنى قانداقلىكى يوللار بىلەن بولسۇن بىلىسىڭىز ۋە بىزگە دەپ بەرسىڭىز، قەدىر ـ قىممىتىم بىلەن ۋە مۇشۇ سورۇندىكىلەرنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن كاپالەت بېرىمەنكى، بۇ ئىش مۇشۇ يەردىلا قالىدۇ. بولمىسا ئىنتايىن جىددىي تەدبىر قوللىنىشقا مەجبۇر بولىمەن... ئۇ ھالدا، ئۆز ئۇۋالىڭىز ئۆزىڭىزگە.

ئۆينىڭ ئىچى چوڭقۇر جىمجىتلىققا چۆمدى، ھەتتا يىغلاۋاتقان بالىلارمۇ جىم بولۇپ قالدى. سونيە تامدەك تاتىرىپ لۇزىنىغا قارىغىنىچە، بىر ئېغىزمۇ جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇ گويا نېمە ئىش بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەيۋاتقاندەكلا قىلاتتى. ئاردىدىن بىرنەچچە سېكۇنت ئۆتتى.

— خوش، قانداق قىلىمىز؟ — سورىدى لۇزىنى قىزغا تىكىلىپ.

— بىلمەيمەن... ھېچنېمىنى بىلمەيمەن، — دېدى سونيە

ئاخىر زەئىپ ئاۋاز بىلەن.

— بىلمەيمەن؟ بىلمەيمەن دەمسىز؟ — تەكرارلىدى لۇزۇنى، ئۇ يەنە بىرنەچچە سېكۇنت جىم تۇرۇۋالدى، — ئويلىنىپ بېقىڭ، خېنىم، — دېدى ئۇ جىددىي سۆزلەشكە باشلاپ، لېكىن يەنىلا نەسىھەت قىلىۋاتقاندەك قىلىپ، — ئوبدانراق ئويلىنىپ بېقىڭ، مەن سىزنىڭ ئويلىنىۋېلىشىڭىز ئۈچۈن ۋاقىت بېرىشكە رازى. شۇنىڭغا دىققەت قىلىپ قويۇڭ، تەجرىبەمگە ئاساسەن، ئەگەر مەن كامىل ئىشەنمىگەن بولسام، ئەلۋەتتە سىزنى مۇنداق توغرىدىن - توغرا ئەيىبلەشكە ھەرگىز تەۋەككۇل قىلمىغان بولاتتىم. چۈنكى، بىر ئادەمنى مۇنداق توغرىدىن - توغرا ئەيىبلىگەندە، ئەيىبلىشىم يالغان ياكى خاتا بولۇپ چىقسا، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، مەن ئۆزۈم جاۋابكار بولۇپ قالىمەن. بۇنى مەن ئوبدان بىلىمەن. بۈگۈن ئەتىگەندە، ئېھتىياجىم چۈشۈپ، ئۈچ مىڭ رۇبلى قىممىتىدىكى بەش پىرسەنتلىك چەكلىرىمنى پارچىلىتىۋەتتىم، قىلغان خىراجىتىم قويۇن دەپتىرىمگە يېزىقلىق، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن پۇللىرىمنى سانىمىدىم — بۇنىڭغا جانابىي لېبېزياتنىكوف گۇۋاھ — ئىككى مىڭ ئۈچ يۈز رۇبلىنى ساناپ بولۇپ ھەمىيىنىمغا سېلىپ قويدۇم، ھەمياننى چاپىنىمنىڭ يان يانچۇقىغا سالدىم. بەش يۈز رۇبلىچە قەغەز پۇل ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە قالغان. شۇلارنىڭ ئىچىدە يۈز رۇبلىدىن ئۈچى بار ئىدى. دەل شۇ چاغدا سىز كىردىڭىز (سىزنى مەن ئۆزۈم چاقىرتقان)، سىز مېنىڭكىدە بەكلا ھولۇقۇپ ئولتۇردىڭىز، گەپلىشىۋاتقان ۋاقتىمىزدا، گېپىمىز تېخى تۈگىمىگەن بولسىمۇ، ئورنىڭىزدىن ئۈچ قېتىم تۇرۇپ، نېمىشقىدۇر كېتىشكە ئالدىرىدىڭىز. مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىگە جانابىي لېبېزياتنىكوف گۇۋاھ، خېنىم، سىز ئۆزىڭىزمۇ ئېتىراپ قىلىشتىن باش تارتماسسىز دەيمەن. سىزنى جانابىي لېبېزياتنىكوف ئارقىلىق چاقىرتىشىم، تۇغقىنىڭىز كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ يار - يۆلەكسىز يالغۇز - يېگانە

قالغانلىقى توغرۇلۇق (ئۇ كىشى چاقىرغان مەركىگە قاتنىشالمىدىم) سۆزلىشىش، ئۇنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش، مەسىلەن، ئىئانە توپلاش، لاتارىيە ئويۇشۇشتۇرۇش دېگەندەك ئىشلارنى مەسلىھەتلىشىۋېلىش ئۈچۈن ئىدى. سىز ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈردىڭىز، ھەتتا كۆز يېشى قىلدىڭىز (مېنىڭ ھەممە ئىشنى ئەينەن بايان قىلىپ چىقىشىم بىرنېچىدىن، سىزنىڭ ئېسىڭىزگە سېلىش ئۈچۈن، ئىككىنچىدىن، ھەتتا ئەڭ ئۇششاق نەرسىلەرنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىمنى سىزگە كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن). كېيىن مەن ئۇستەلدىن ئون رۇبلىلىق قەغەز پۇلدىن بىرنى ئېلىپ، ئۇنى تۇغقىنىڭىزغا ئۆز نامىمدىن قىلىنغان بىرىنچى ياردىمىم سۈپىتىدە قولىڭىزغا بەردىم. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى جانابىي لېبېزياتنىكوف كۆرۈپ تۇردى. ئاندىن مەن سىزنى ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قويدۇم — سىز شۇ چاغدىمۇ ناھايىتى ھولۇقۇپ تۇراتتىڭىز. سىز كەتكەندىن كېيىن جانابىي لېبېزياتنىكوف ئىككىمىز قالدۇق، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئون مىنۇتچە سۆزلەشتىم، كېيىن ئۇ چىقىپ كەتتى، مەن يەنە پۇللار تۇرغان ئۈستەلنىڭ ئالدىغا باردىم، پۇللارنى ساناپ، ئايرىم ئېلىپ قويماقچىدىم. بۇنى مەن بۇرۇنلا ئويلاپ قويغان. مېنىڭ قاتتىق ھەيران بولغىنىم، يۈز رۇبلىلىق قەغەز پۇللاردىن بىرسى يوقاپ كېتىپتۇ، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ: جانابىي لېبېزياتنىكوفتىن گۇمان قىلىشىم ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ھەتتا شۇنداق ئويلاشنىڭ ئۆزىمۇ ئۇيات، خاتا سانىدىمۇ دېسەم، بۇ مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى سىز كىرىشتىن بىر مىنۇت ئىلگىرى پۇللىرىمنى ساناپ بولغان، ئومۇمىي سانى توغرا چىققان. ئېتىراپ قىلىشىڭىز كېرەككى، سىزنىڭ شۇ چاغدا ئالاقزەدە بولۇپ، كېتىشكە ئالدىرىغانلىقىڭىزنى ئەسلەپ، يەنە سىزنىڭ خېلى بىر ۋاقىچە قولىڭىزنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ئولتۇرغانلىقىڭىزنى ئەسلەپ، ئاندىن سىزنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىڭىزنى ۋە

ئىجتىمائىي ئورنىڭىزغا مۇناسىۋەتلىك ئادەتلىرىڭىزنى ئويلىشىپ، نېمە دېسەم بولىدىكىن، قورقۇپ تۇرۇپ ۋە ئىرادەمگە خىلاپلىق قىلىپ تۇرۇپ، گۇمان قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم — ئەلۋەتتە بۇ بىر رەھىم، لېكىن ئادالەتلىك گۇمان ! شۇنىمۇ قوشۇمچە قىلىپ ۋە يەنە بىر تەكرارلاپ قويماي، ئېنىق ۋە تولۇق ئىشەنچىم بولسىمۇ، شۇنى چۈشىنىمەنكى، ھازىر سىزنى مۇشۇنداق ئەيىبلەشتە، مەلۇم خەۋپ ـ خەتەرگە تەۋەككۈل قىلدىم. ئەمما، بىلىشىڭىز كېرەككى، مەن بۇ ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزمەي قويمايمەن؛ مەن سىزنى پاش قىلدىم. ئەمدى سىزگە نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلغانلىقىمنى دەپ بېرىمەن: مۇشۇنداق قىلىشىمدىكى بىردىنبىر سەۋەب، قىزچاق، سىز ئاش ئاتقانغا تاش ئاتىتىڭىز ! نېمە دېسەم بولىدىكىن؟ سىزنى ھۈجرامغا چاقىرىشىم، غۇربەتچىلىكتە قالغان تۇغقىنىڭىزنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىدى، مەن ئىمكانىيىتىمگە بېقىپ سىزگە ئون رۇبلى سەدىقە بەردىم. شۇنداق تۇرۇقلۇق، سىز مېنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىمگە شۇ ئان، شۇ جايدىلا شۇنداق قىلىق بىلەن جاۋاب بەردىڭىز ! ياق، بۇ بەكلا ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى ! سىزگە ساۋاق بېرىپ قويۇش كېرەك. ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، سادىق دوستىڭىز بولۇش سۈپىتىم بىلەن (شۇ كۈن شۇ سائەتتە مېنىڭدىنمۇ ياخشىراق دوستىڭىز بولۇشى مۇمكىن ئەمەس). سىزدىن ئىلتىماس قىلمەنكى، ھوشىڭىزنى يىغۋېلىڭ ! بولمىسا، قىلچە رەھىم قىلمايمەن ! خوش، قېنى دەڭە، قانداق قىلىسىز؟

— مەن سىزنىڭ ھېچنېمىڭىزنى ئالمىدىم، — دەپ پىچىرلىدى جان ـ پېنى چىقىپ كەتكەن سونيە، — ئۆزىڭىز ئون رۇبلى بەردىڭىز. مانا ئۇ پۇلىڭىز. ئېلىڭ مانا، — سونيە يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، تۈگۈلگەن يېرىنى يەشتى. ئون رۇبلىلىق قەغەز پۇلنى ئېلىپ، ئۇنى لۈڭىنىغا ئۇزاتتى.

— ئۇنداقتا، قالغان يۈز رۇبلىنى بويىنىڭىزغا ئالمامسىز؟ —

ئەيىبلەش ئاھاڭدا سوربدى لۇزىنى قىلچە بوشاشماي، پۇلنىمۇ قولىغا ئالماي.

سونيە ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قاربدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ھومايغان، ئالايغان، چەكچەيگەن، قىسىلغان كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ راسكولنىكوفقا قاربدى... ئۇ قوللىرىنى گىرەلەشتۇرۇپ، تامغا يۆلەنگىنىچە، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ سونيەگە قاراپ تۇراتتى.

— يا رەببىم ! — دەۋەتتى سونيە.

— ئامالىيە ئىۋانوۋنا، ساقچى ئىدارىسىگە خەۋەر قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇڭلاشقا دەرۋازىۋەننى چاقىرتىشىڭىزنى سەممەي ئىلتىماس قىلىمەن، — دېدى لۇزىنى ئاستا ھەم مۇلايىملىق بىلەن.

— يا رەھىمدىل خۇدا، ئۇنىڭ ئوغرىلىقىنى مەن بۇرۇنلا بىلگەن، — دېدى ئامالىيە ئىۋانوۋنا چاۋاك چېلىپ.

— بۇرۇنلا بىلگەن؟ — دېدى لۇزىنى ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپ، — دېمەك، بەزىبىر ئاساسلارغا ئاساسەن بۇرۇنلا شۇنداق خۇلاسىگە كەپتىكەنسىز ـ دە. مۇھتەرەم ئامالىيە ئىۋانوۋنا، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئالدىدا مۇشۇ گەپنى قىلغانلىقىڭىزنى ئېسىڭىزدە ساقلاپ قويۇشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن.

تەرەپ ـ تەرەپتىن بىردىنلا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى. ئادەملەر مىدىرلاشقا باشلىدى.

— نېمە؟ — بىردىنلا ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ھوشىنى يىغىپ، نېمىدىندۇر قۇتۇلغاندەك لۇزىنىغا ئېتىلىپ، — نېمە ! سىز ئۇنى ئوغرى تۇتۇۋاتامسىز؟ سونيەنى دەۋاتامسىز؟ ئاھ ئىپلاسلار، ئىپلاسلار ! — ئۇ يەنە يۇگۈرۈپ سونيەنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان بىلەكلىرى بىلەن سونيەنى ئامبۇردا قىسقاندەك چىڭ قۇچاقلىدى.

— سونيە ! ئۇنىڭ ئون رۇبلىسىنى ئالغىلى قانداقمۇ قولۇڭ باردى؟ ھەي، نادان قىز ! ئەكەل ! ئۇ ئون رۇبلىنى ھازىرلا ماڭا

بەر، ئەكەل، بولە !

كاتىرىنا ئىۋانوۋنا قەغەز پۇلنى سونىيەنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ پۈرلىدى ـ دە، لۇزىننىڭ يۈزىگە ئاتتى. پۈرلەنگەن پۇل لۇزىننىڭ كۆزىگە تېگىپ، ئاندىن قاڭقىپ پولغا چۈشتى. ئامالىيە ئىۋانوۋنا ئىتتىك بېرىپ پۇلنى يەردىن ئالدى، پېتىر پېتروۋىچنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى.

ـــ تۆتۈكلار مۇنۇ سارائ خوتۇننى ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ.

شۇ ئەسنادا ئىشىك ئالدىدىكى لېيېزياتنىكوفنىڭ يېنىدا يەنە بىرنەچچەيلەن پەيدا بولدى. چەتتىن كەلگەن ھېلىقى ئىككى خانىمۇ شۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىدى.

ـــ نېمە؟ سارائ خوتۇن؟ مەن سارائ خوتۇنمۇ؟ ئەخمەق ! ـــ چىرقىرىدى كاتىرىنا ئىۋانوۋنا، ـــ سەن ئۆزۈڭ ئەخمەق، دەۋا ھۆددىگىرى، نومۇسسىز پەسكەش ! سونيە، سونيە ئۇنىڭ پۇلىنى ئوغرىلاپتۇمىش ! سونيە ئوغرىلىق قىلامدۇ ـ ھە ! ئۇ ساڭا بەرسە بېرىدۇكى، سەندىن ئالمايدۇ، ھەي، ئەخمەق ! ـــ كاتىرىنا ئىۋانوۋنا ئەسەبىيلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، ـــ سىلەر مۇشۇنداق ئەخمەقنى كۆرگەنمۇ؟ ـــ دېدى ئۇ ھەممە ئادەمگە لۇزىننى كۆرسىتىپ، ئۆينىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا چېپىپ، ـــ نېمە ! سەنمۇ ئۇنىڭ دېپىنى چېلىشتۇاتامسەن؟ ـــ ئۇ ئۆي غوجايىنىنى كۆرۈپ قالدى، ـــ ھەي نېمىس خوتۇن، سەنمۇ ئۇنى دوراپ... ئۇ «ئوگرىلاگەن» دەۋاتىسىنا، ھۇ كۆڭلەك كىيگەن پرۇسسىيە توخۇسى ! ئاھ سىلەر ! ئاھ سىلەر ! ئۇ مۇشۇ ئۆيدىن ھېچ يەرگە چىقمىدى، سەن، سەن ئەبلەخنىڭ يېنىدىن قايتىپ كېلىپ، تا ھازىرغىچە رودىئون رومانوۋىچنىڭ يېنىدا ئولتۇردى !... سەن ئۇنىڭ يېنىنى ئاقتۇر ! ئۇ ھېچ يەرگە چىقمىغاندىكىن، پۇل چوقۇم ئۇنىڭ يېنىدا ! قېنى ئاختۇر، ھەي ئاختۇر دەيمەن. ئاختۇر ! لېكىن ئاختۇرۇپ تاپالمىساڭ، كەچۈرگىن قەدىرلىكىم، ئۆزۈڭ جاۋاب بېرىسەن ! پادىشاھنىڭ، پادىشاھنىڭ مېھرىبان پادىشاھىمىزنىڭ ئالدىغا بارىمەن. پۇتىغا باش قويىمەن، ھازىرلا

بارىمەن، بۇگۈنلا بارىمەن ! مەن بىر يالغۇز ـ يېگانە خوتۇن ! مېنى كىرگۈزۈۋېتىدۇ ! خىيالىڭدا مېنى كىرگۈزمەيدۇ دەمسەن؟ بىكار گەپ، كىرىپ كېتىمەن، چوقۇم كىرىپ كېتىمەن ! سەن خىيالىڭدا ئۇنى ياۋاش دەپ بوزەك ئەتمەكچى، شۇنداقمۇ؟ لېكىن، سەن، بۇرادەر، بوزەك بولىدىغانلاردىن ئەمەس ! چۆچۈرىنى خام سانايسەن ! ئاختۇرە ! ئاختۇرە دەيمەن. ئاختۇر. ھە، ئاختۇرە !

كاتىبرىنا ئۇۋانوۋنا ھەددىدىن زىيادە غەزەپ بىلەن لۈزىنىغا ئېسىلىپ، ئۇنى سونىيەنىڭ قېشىغا سۆرىدى.

ـــ ئاختۇرۇشنى ئاختۇرىمەن، جاۋاب بېرىمەن... بىراق، سىز تىنچلىنىڭ، خانىم، تىنچلىنىڭ، ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. بوزەك بولىدىغانلاردىن ئەمەسكەنسىز ! بۇنى... بۇنى... بۇنى قانداق قىلساق بولار؟ ـــ غودۇكشىدى لۈزىنى، ـــ ساقچىلارنىڭ ئالدىدا بولغان بولسا بولاتتى... ھە مەيلى، نېمە ئىلاج، بۇ يەردە گۇۋاھچىلارمۇ كۆپقۇ... ئاختۇرۇشنى ئاختۇرىمەن... لېكىن ئەر كىشىگە قولايسىزراق... جىنسىمىز باشقا ـ دە... ئەگەر ئامالىيە ئۇۋانوۋنا يارەملەشكەن بولسا... ئەمما، شۇنداق بولسىمۇ، مۇنداق قىلىش مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى... بۇنى قانداق قىلساق بولار؟

ـــ كىمگە ئىزدىتىمەن دېسىڭىز ئىزدىتىڭ ! كىم ئاختۇرىمەن دېسە ئاختۇرسۇن ! ـــ ۋارقىرىدى كاتىبرىنا ئۇۋانوۋنا، ـــ سونىيە. يانچۇقلىرىڭنى كۆرسەت ! مانا، مانا ! قارا، مۇتتەھەم، يانچۇقلىرى قۇرۇق، بىر قول ياغلىقلا بار ئىكەن. مانا قۇپقۇرۇق، كۆردۈڭمۇ ! مانا ماۋۇ يەنە بىر يانچۇقى، قارا، قارا، كۆردۈڭمۇ؟ كۆردۈڭمۇ؟

كاتىبرىنا ئۇۋانوۋنا ئۇنىڭ ئىككى يانچۇقىنى ئاختۇرۇپلا قالماي، ئۇلارنى بىردىن ـ بىردىن تەتۈر ئۆرۈدى. لېكىن، ئوڭ تەرەپتىكى ئىككىنچى يانچۇقتىن قاتلاقلىق قەغەز ئېتىلىپ چىقىپ، ھاۋادا بىر ئايلاندى ـ دە، لۈزىنىنىڭ ئايىغىنىڭ ئاستىغا چۈشتى. بۇنى ھەممە ئادەم كۆردى. بىرنەچچەيلەن ۋارقىرىۋەتتى. پېتىر پېتروۋىچ ئېڭىشىپ، ھېلىقى قەغەزنى ئىككى بارمىقى بىلەن قىسىپ يەردىن ئالدى ـ دە، ھەممە ئادەم

كۆرگۈدەك يەرگىچە كۆتۈرۈپ ئۇنى ھەممەيلەننىڭ ئالدىدا ئاچتى. بۇ سەككىز پۈكلەنگەن يۈز رۇبلىلىق قەغەز پۇل ئىدى. پېتىر پېتروۋىچ قولىنى ئېچىپ كۆتۈرۈپ، بىر ئايلاندۇرۇپ، قەغەز پۇلنى ھەممە ئادەمگە كۆرسەتتى.

— ئوغرى ! يوقال بۇ ئۆيدىن ! ساقچى، ساقچى ! — ۋارقىرىدى ئامالىيە ئىۋانوۋنا، — ئۇنى سىبىرگە قوغلاش كېرەك ! يوقال !

تەرەپ ـ تەرەپتىن تەڭلا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلدى. راسكولنىكوف گەپ ـ سۆز قىلماي، سونيەگە كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى، پەقەت بىرە ـ بىرە لۇژىنىغا ئىتتىكلا بىر قاراپ قويىاتتى. سونيە ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ھەتتا ھەيران بولمىغاندەكمۇ قىلاتتى. لېكىن، ئۇ كۈتمىگەندە شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى؛ قاتتىق چىرقىرىدى ـ دە، قوللىرى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالدى.

— ياق، مەن ئەمەس ! مەن ئالمىدىم ! مەن بىلمەيمەن ! — ئۇ كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىۋەتكۈدەك پەريات ئۇرۇپ، ئۆزىنى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ باغرىغا ئاتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا گويا كۆكرىكىنى قالقان قىلىپ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ بوزەك قىلىشىدىن قوغدىماقچىدەك، ئۇنى باغرىغا چىڭ باستى.

— سونيە ! سونيە ! مەن ئىشەنمەيمەن ! كۆردۈڭمۇ، مانا مەن ئىشەنمىدىم ! — ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا (گەرچە ئىسپات تولۇق بولسىمۇ)، ئۇ سونيەنى قۇچاقلاپ، خۇددى كىچىك بالىنى تەۋرەتكەندەك تەۋرەتتى. توختىماي سۆيدى، ئاندىن قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ سىلىدى، قاتتىق ـ قاتتىق سۆيدى، — سەن ئاپىتۇمىشسەن ! تازىمۇ ئەخمەق نەمىلەركەن بۇلار ! ئاھ خۇدا ! سىلەر ئەخمەق ئىكەنسىلەر، ئەخمەق ئىكەنسىلەر، — ۋارقىرىدى ئۆيدىكى ھەممە ئادەمگە قاراپ، — ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ قانچىلىك ياخشى ئىكەنلىكىنى سىلەر بىلمەيسىلەر. سىلەر تېخى بىلمەيسىلەر، ئۇنىڭ قانچىلىك ياخشى قىز ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر ! ئۇ خەقنىڭ پۇلىنى ئوغرىلارمۇ؟ ئاشۇ ! موھتاج

بولسىڭىز، ئۇ سىزگە ئاخىرقى كىيىمىنىمۇ يېشىپ بېرىدۇ، ئۇنى سېتىپ، ئۆزى يالاڭ ئاياغ قېلىۋاتسىمۇ، پۇلىنى سىزگە بېرىدۇ، ئۇ مانا شۇنداق قىز ! ئۇ سېرىق كىنىشكە ئالدى. ئۇنىمۇ مېنىڭ بالىلىرىمنى ئاچ قالمىسۇن دەپ شۇنداق قىلدى، بىزنى دەپ ئۆزىنى ساتتى ! ... ئاھ رەھمەتلىك، رەھمەتلىك ! ئاھ رەھمەتلىك، رەھمەتلىك ! كۆرۈۋاتامدىغانسەن؟ كۆرۈۋاتامدىغانسەن؟ سېنى دەپ قىلغان مەربكە مانا ! ئاھ پەرۋەردىگار ! ئۇنى ھېمايە قىلىڭلار، نېمىشقا ھەممىڭلار مىدىر ـ مىدىر قىلماي تۇرىسىلەر؟ رودئون رومانوۋىچ ! سىزمۇ نېمىشقا بىر ئېغىز گەپ قىلماي تۇرىسىز؟ مۇشۇ ئىشقا سىزمۇ ئىشىنىپ قېلىۋاتامسىز يا؟ ئۇنىڭ چىمچىلىقىغىمۇ ئەرزىمەيسىلەر، مانا سىز، سىز، سىز، سىز ! ئاھ خۇدا ! ئۇنى سەنغۇ ھېمايە قىلارسەن!

بىچارە، ئاغرىقچان، يالغۇز ـ يېگانە كاتېرىنانىڭ ئاچچىق يىغىسى ھەممە ئادەمگە كۈچلۈك تەسىر قىلدى. سىل كېسىلگە مۇپتىلا بولغان بۇ ئايالنىڭ غەم ـ غۇسسە بىلەن تولغان، قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان چىرايى، قۇرۇپ كەتكەن، يېرىلىپ ئاققان قانلىرى قېتىپ قالغان لەۋلىرى، پەرياد ئۇرۇپ خىرىلداپ قالغان ئاۋازى، بالىلاردەك ھۆڭرەپ يىغلاشلىرى، ھېمايە تىلەپ، شۇنىڭغا ئىشىنىپ، گۆدەكلەرچە پايدىسىز يالۋۇرۇشلىرى شۇقەدەر ئېچىنىشلىق، شۇقەدەر ئازابلىق ئىدىكى، بەختى قارا بۇ ئايالغا ھەممە ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىپ قالدى، ھەتتا پېتېر پېتروۋىچنىڭمۇ شۇ ئانلا ھېسداشلىقى قوزغىلىپ قالدى.

ـــ خانىم ! خانىم ! ـــ دېدى ئۇ ھەيۋەتلىك ئاۋاز بىلەن، ـــ بۇ ئىشنىڭ سىز بىلەن ئالاقىسى يوق ! ھېچكىم سىزنى ئۇنىڭغا ئۆگەتكۈچى ياكى ئۇنىڭ شېرىكى دەپ ئەيىبلىمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز پۇلىنى ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرغان چېغىڭىزدىلا كۆردىڭىز، دېمەك، سىز بۇ ئىشتىن بىخەۋەر. ئەگەر سوفىيە سېمىيونوۋنانى يوقسۇزلۇق شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان بولسا، مەن ئۇنىڭغا كۆپتىن ـ كۆپ ئىچ ئاغرىتىشقا رازى

بولاتتىم. لېكىن، سىز نېمىشقا بوينىڭىزغا ئالغىلى ئۇنمايسىز، خېنىم؟ سەت بولىدۇ دەپمۇ؟ بۇ بىرىنچى قېتىملىقىمۇ؟ بەلكىم ئۆزىڭىزنى يوقىتىپ قويغانسىز؟ بۇلار چۈشىنىشلىك. بەكلا چۈشىنىشلىك... لېكىن، نېمىشقا ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز نابۇت قىلىپ، مۇنداق ئىشنى قىلىسىز ! جانابلار ! ــ دېدى ئۇ ھەممە ئادەمگە مۇراجىئەت قىلىپ، ــ جانابلار! مەن ئۇنىڭغا ئېچ ئاغرىتىپ، نېمە دېسەم بولىدىكىن، ھېسداشلىق قىلىپلا دەي، ھەتتا ھازىرلا بېشىمغا شۇنچە نۇرغۇن ھاقارەت ياغقان بولسىمۇ، ئۇنى كەچۈرمەكچىمەن ! خېنىم، ھازىرقى شەرمەندىلىك كەلگۈسىڭىزگە ساۋاق بولسۇن، ــ دېدى ئۇ سونىيەگە خىتاب قىلىپ، ــ مەن بۇنىڭ بۇ يېقىنى سۈرۈشتۈرمەيمەن، ئىش مۇشۇنىڭ بىلەن تۈگىسۇن، بەس !

پېتېر پېتروۋىچ راسكولنىكوفقا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالدى. راسكولنىكوفنىڭ ئوت بولۇپ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى ئۇنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغاندەكلا قىلاتتى. مانا شۇ چاغدا كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ قۇلىقىغا ھېچقانداق گەپ كىرمىدى. ئۇ خۇددى ئېلىشىپ قالغاندەك، سونيەنى قۇچاقلايتتى، توختىماي سۆيەتتى. بالىلارمۇ كىچىككىنە قوللىرى بىلەن تەرەپ ـ تەرەپتىن سونيەنى قۇچاقلىۋېلىشتى، پولېچكا نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى تازا تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىسىمۇ تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ، ئېسەدەپ يىغلايتتى. يىغىدىن ھۆۋۈقۇپ كەتكەن چىرايلىققىنا يۈزىنى سونيەنىڭ يەلكىسىگە يوشۇراتتى.

ــ نېمىدېگەن پەسكەشلىك بۇ ! ــ دېدى كۈتمىگەندە كىمدۇر بىرسى ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ۋارقىراپ.

پېتېر پېتروۋىچ ئىتتىك بۇرىلىپ قارىدى.

ــ نېمىدېگەن پەسكەشلىك ! ــ تەكرارلىدى لېبېزياتنىكوف ئۇنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قادىلىپ قاراپ.

پېتېر پېتروۋىچ ئەندىكىپ كەتكەندەك قىلدى. بۇنى ھەممە

ئادەم سەزدى (كېيىنرەك ھەممە ئادەم شۇ چاغدىكى ئەھۋالىنى ئېسىگە ئېلىشتى)، لېببېزياتنىكوف ئۆينىڭ ئىچىگە كىردى.

— يەنە قانداقلارچە مېنى گۇڭاھلىققا تارتتىڭىز؟ — دېدى ئۇ پېتىر پېتروۋىچنىڭ ئالدىغا بېرىپ.

— سىز نېمە دېمەكچى ئاندرېي سېمىيونوۋىچ؟ نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ — دېدى لۇزىنى غىڭشىپ.

— مەن شۇنى دېمەكچى، سىز... ياخشى ئادەمگە تۆھمەت قىلدىڭىز. مەن مانا شۇنى دېمەكچى ! — دېدى لېببېزياتنىكوف ھاياجان بىلەن، ئۇنىڭ يېقىنىلا كۆرىدىغان كۆزلىرى پېتىر پېتروۋىچقا ھومىيىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ قاتتىق غەزەپلەنگەنىدى. راسكولنىكوف گويا ئۇنىڭ ھەربىر سۆزىنى تۇتۇۋالماقچى، دەڭسەپ باقماقچى بولۇۋاتقاندەك لېببېزياتنىكوفقا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى. ئارقىدىن يەنە بىرپەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. پېتىر پېتروۋىچ باشتا ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى.

— ئەگەر بۇنى ماڭا دەۋاتقان بولسىڭىز... — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ، — سىزگە زادى نېمە بولدى؟ كاللىڭىز نورمالمۇ ئۆزى؟

— كاللام تازا نورمال، لېكىن سىز... ئالدامچى ئىكەنسىز ! توۋا، نېمىدېگەن پەسكەشلىك بۇ ! مەن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇردۇم، نېمە ئىشلىقىنى ئېنىق ئۇقۇۋېلىش ئۈچۈن، ئەتەي ساقلاپ تۇردۇم، راستىمنى ئېيتسام، ھەتتا تا ھازىرغىچە بۇنى مەنتىقىگە ئۇيغۇن ئەمەس دەپ قاراۋاتىمەن... لېكىن سىز مۇشۇ ئىشلارنى قىلىپ نېمە مەقسەتكە يەتمەكچى... ھېچ چۈشىنەلمىدىم.

— مەن زادى نېمە قىلدىم؟ بۇ يەردە يوقىلاڭ خىياللارنى قىلىپ، كەلسە ـ كەلمەس گۇمان قىلماڭ ! بولمىسا، مەست بولۇپ قالدىڭىزمۇ يا؟

— مەن ئەمەس، مانا سىزدەك پەسكەش ئادەملەر مەست بولىدۇ ! مەن ئەزەلدىن ھاراقنى ئاغزىمغا ئېلىپ باقمان ئەمەس، چۈنكى بۇ مېنىڭ ئەقىدەمگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ ! قاراڭلار، ئۇ ئۆزى

يۇز رۇبللىق قەغەز پۇلدىن بىرنى سوفيە سېمىيونوۋناغا ئۆز قولى بىلەن بەرگەن ــ مانا مەن كۆرگەن. مانا مەن گۇۋاھ، قەسەم ئىچىمەن ! ئۇ ئۆزى قىلدى، ئۆزى قىلدى ! ــ دېدى لېببېزياتنىكوف ئۆيدىكى ھەربىر ئادەمگە قاراپ ياندۇرۇپ ـ ياندۇرۇپ.

ــ سارائ بولدىڭىزمۇ، سېرىق تۈك سويما، ــ چىرقىرىۋەتتى لۇزىنى، ــ مانا ئۇ ئالدىڭىزدا تۇرۇپتۇ، ئۇ ئۆزى ھېلىلا مۇشۇ يەردىكى ھەممە ئادەمنىڭ ئالدىدا ئۆز ئاغزى بىلەن دېدىغۇ، مەن ئۇنىڭغا پەقەت ئون رۇبللا بەرگەن. بۇنىڭ سىرتىدا مەن ئۇنىڭغا ھېچنېمە بەرمىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن يەنە قانداقسىگە ئۇنىڭغا يۈز رۇبلى بەرگۈدەكمەن؟

ــ مەن كۆرگەن، كۆرگەن، ــ ۋارقىرىدى لېببېزياتنىكوف تەستىقلاپ، ــ گەرچە بۇ ئەقىدىلىرىمگە خىلاپ بولسىمۇ، شۇ تاپتا سوتتا قەسەم ئىچىشكە رازى. قانداق قەسەم ئىچ دېسە، شۇنداق قەسەم ئىچىمەن. چۈنكى، مەن سىزنىڭ بۇ پۇلنى ئۇنىڭغا تىقىشتۇرۇپ بەرگەنلىكىڭىزنى كۆرگەن. شۇ چاغدا مەن ئەخمەق، سىزنى خەير ـ ساخاۋەت يۈزىسىدىن تىقىشتۇرۇپ بېرىۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپ كېتىپتىمەن. سىز ئىشىك ئالدىدا خوشلىشىدىغان چاغدا، ئۇ كەتكىلى كەينىگە بۇرىلىپ بولغاندا، سىز ئوڭ قولىڭىز بىلەن ئۇنىڭ قولىنى قىسىپ تۇردىڭىز، سول قولىڭىز بىلەن ھېلىقى پۇلنى سەزدۈرمەستىن ئاستاغىنا ئۇنىڭ يانچۇقىغا سىلىپ قويدىڭىز. مەن كۆرۈپ تۇردۇم، كۆرۈپ تۇردۇم !

لۇزىننىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى.

ــ نېمىلەرنى بىلجىرلاۋاتىسىز ! ــ قوپاللىق بىلەن ۋارقىرىدى ئۇ، ــ سىز دېرىزىنىڭ ئالدىدا تۇرسىڭىز، قەغەز پۇلنى قانداق كۆرەلەيسىز ! سىز يىراقنى كۆرەلمەيسىز... سىزگە شۇنداق تۇيۇلغان نېمە. سىز جۆيلۇۋاتىسىز !

ــ ياق، ماڭا شۇنداق تۇيۇلغىنى يوق. يىراقتا تۇرغان

بولساموْ، هەممىنى كۆردوْم. دېرىزە ئالدىدا تۇروْپ قەغەز پوْلنى ئېنىق كۆروْش تەس بولسامۇ (بۇ گەپنى توغرا دېدىگىز)، ئالاھىدە بىر ئەھوْال سەۋەبىدىن، ئۇنىڭ يوْز روْبلىلىق قەغەز پوْل ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئۇقتوْم، چوْنكى سىز ئون روبلىلىق قەغەز پوْلنى سوفيە سېمىيونوْۋناغا بەرگوْچە، ئوْستەل ئوْستىدىن يوْز روْبلىلىق پوْلنىمۇ تەڭلا ئالدىگىز (بوْنى مەن كۆردوْم، چوْنكى شوْ چاغدا مەن يېقىنلا يەردە ئىدىم، ئۇنىڭ ئوْستىگە كۆڭلوْمگە شوْ ئان بىر پىكىر كەلگەچكە، سىزنىڭ بىر قەغەز پوْلنى قولىگىزدا توْتوْپ توْرغانلىقىگىزنى ئۇنتوْپ قالمىدىم)، سىز ئوْ پوْلنى قاتلاپ، قولىگىزدا توْتوْپ توْردىگىز. كېيىن مەن ئوْنى ئۇنتوْپ قالغىلى قىل قاپتىكەنمەن. قارىسام سىز ئورنىگىزدىن تۇروْپ، ئوْنى ئوڭ قولىگىزدىن سول قولىگىزغا ئۆتكوْزگوْچە يەرگە چوْشوْروْۋەتكىلى قىل قالدىگىز، شوْ چاغدا ئوْنى يەنە يادىمغا ئالدىم، كاللامغا يەنە بايىقىغا ئوخشاشلا بىر پىكىر كەلدى، يەنى سىزنى ئوْنىڭغا يارەدەم بەرمەكچى، لېكىن بوْنى مەندىن يوشوْرماقچى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم. ئۆزىگىز تەسەۋوْر قىلالايسىز. شوْنىڭ بىلەن مەن سىزگە دىققەت قىلىشقا باشلىدىم ھەمدە سىزنىڭ قانداق قىلىپ پوْلنى ئوْنىڭ يانچوْقىغا كوْتكىنىگىزدەك سەزدوْرمەي سېلىپ قويغانلىقىگىزنى كۆروْپ تۇردوْم، كۆردوْم، ئۆز كۆزوْم بىلەن كۆردوْم، قەسەم ئىچەلەيمەن.

لېببېزياتنىكوف بوغوْلوْپ قالايلا دېدى. تەرەپ ـ تەرەپتىن بىر خىل خورسىنىشنى، كۆپرەك ھەيرانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان خىتابلار ئاڭلاندى. قىسمەن غەزەپلىك ۋارقىراشلارمۇ ئاڭلاندى. ھەممە ئادەم پېتېر پېتروۋىچ تەرەپكە قىستاپ كېلىشكە باشلىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئېتىلىپ لېببېزياتنىكوفنىڭ ئالدىغا باردى.

ـــ ئاندرېي سېمىيونوۋىچ ! مەن سىزنى ئەيىبلەپ خاتا قىلىپتىمەن ! ئوْنى ھمايە قىلىڭ ! يالغوْز سىزلا ئوْنىڭ يېنىنى ئالدىگىز ! ئۇ بىر يېتىم قىز، سىزنى خوْدايىم ئوْزى ئەۋەتتى !

ئاندرېي سېمېيونوۋېچ، جېنىم ئۇكام!

كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنىمۇ بىلمەي، ئۇنىڭ ئالدىدا تىز چۆكتى.

ــ بىمەنە گەپ! ــ ھۆركىرىدى لۇزىنى چىچاڭشىپ، ــ سىز جۆيلۇۋاتىسىز، جاناب، «ئۇنتۇپ قاپتىمەن، يادىمغا كەلدى، ئۇنتۇپ قاپتىمەن» دېگەن قانداق گەپ! ئۇنداقتا، مەن پۇلنى ئۇنىڭ يانچۇقىغا قەستەن سېلىپ قويۇپتىمەن ــ دە؟ نېمە ئۈچۈن، زادى نېمە مەقسەتتە؟ مېنىڭ بۇ قىز بىلەن قانداق ئورتاق پايدا ــ زىيان مۇناسىۋىتىم بار؟ ...

ــ نېمە ئۈچۈن؟ بۇنى مەن ئۆزۈممۇ چۈشەنمىدىم، ئەمما دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى قىل سىغمايدىغان پاكىت، ھەق گەپ! مەن شۇنىڭ ئۈچۈن خاتا قىلمىدىمكى، ھەي پەسكەش، قارا نىيەت، ھەممىسى ئېسىمدە ئېنىق تۇرۇپتۇ. مەن سىزگە رەھمەت ئېيتىپ، قولىڭىزنى سىققان چېغىمدا، شۇ سەۋەبتىن كاللامدا بىردىنلا بىر سوئال تۇغۇلغانىدى. بۇ ئادەم ئۇنىڭ يانچۇقىغا ئوغرىلىقچە پۇل سېلىپ قويۇپ نېمە قىلماقچى؟ مېنىڭ دېگىنىم، نېمىشقا بىلدۈرمەي ئوغرىلىقچە پۇل سېلىپ قويىدىغاندۇ؟ مېنىڭ ئەقىدىلىرىمنىڭ ئۆزىنىڭكىنىڭ ئەكسىچە ئىكەنلىكىنى، خۇسۇسىي خەير ــ ئېھسان ھېچنېمىنى تۈپ يىلتىزىدىن ھەل قىلالمايدۇ، دەپ قارايدىغانلىقىمنى بىلگەچكە مەندىن يوشۇرماقچى بولغانمىدۇ يا؟ شۇنىڭ بىلەن مەن سىزنى شۇنچە نۇرغۇن پۇلنى مېنىڭ ئالدىمدا بىگانە بىر ئادەمگە بېرىشتىن ھەقىقەتەن خىجىل بولغان ئوخشايدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلدىم. بۇنىڭدىن باشقا، ئېھتىمال ئۇ ھېلىقى قىزغا كۈتۈلمىگەن بىر سوۋغات تەقدىم قىلىپ، قىزچاق يانچۇقىدىن يۈز رۇبلىلىق قەغەز پۇلنى تېپىۋالغاندا قاتتىق ھەيران قالسۇن دېگەندۇ دەپمۇ ئويلىدىم (بەزى ساخاۋەتچىلەر خەير ــ ئېھسانلىرىنى مۇشۇنداق كۆپتۈرۈپ كۆرسەتكىلى ئامراق كېلىدۇ، بۇنى بىلمەن). ئارقىدىن يەنە پۇلنى تاپقاندىن كېيىن

رەھمەت دېگىلى ئالدىمغا كېلەمدۇ ـ يوق، ئۇ قىزنى بىر سىناپ باقاي دېگەندۇ، دەپمۇ ئويلىدىم. كېيىن يەنە ئۇنىڭ تەشەككۇر ئېيتىشىنى خالىمىغاندۇ خۇددى ئوڭ قولۇڭ بەرگەن سەدىقىنى سول قولۇڭغا بىلدۈرمە دېگەندەك، دەپمۇ ئويلاپ كەتتىم.... قىسقىسى، مانا شۇنداق... شۇ چاغدا مەن خىلمۇخىل ئويلاپ باقتىم. ئاخىر بۇلارنى كېيىنچە تەپسىلىي ئويلۇپلىش قارارىغا كەلدىم، شۇنداقتىمۇ سىرىڭىزنى بىلۇۋالغانلىقىمنى ئالدىڭىزدا ئاشكارىلاشنى ئەدەپسىزلىك بولىدىغاندەك ھېس قىلدىم، لېكىن شۇ ئان كاللامدا يەنە بىر سوئال تۇغۇلدى: سوفيە سېمىيونوۋنا پۇلنى بايقىغۇچە ئارىلىقتا، يىتتىرىپ قويۇشىمۇ مۇمكىنغۇ، دېگەن ئوي كەلدى. شۇڭلاشقا بۇ يەرگە كېلىش، ئۇنى چاقىرىپ چىقىپ، بىر كىشى يانچۇقىڭىزغا يۈز رۇبلى پۇل سېلىپ قويدى، دەپ ئېيتىپ قويۇش قارارىغا كەلدىم. لېكىن، بۇ يەرگە كەلگۈچە يول ئۈستى كوبىلياتنىكوۋا خانىم بىلەن كوبىلياتنىكوۋا خېنىمنىڭ ھۇجرىسىغا كىردىم، ئۇلارغا «ئەمەلىي ئىسپات مېتودى ھەققىدە ئومۇمىي بايان»[1]نى بېرىپ، پېدېرىتنىڭ ماقالىسىنى ئالاھىدە تەۋسىيە قىلدىم (ۋاگنېرنىڭ ماقالىسىنمۇ تەۋسىيە قىلدىم)، ئاندىن بۇ يەرگە كەلسەم، بۇ يەردە جاھان ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كېتىپتۇ ! ئەگەر مەن يۈز رۇبلىنى ئۇنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويغانلىقىڭىزنى كۆرمىگەن بولسام، ماڭا، ماڭا مۇنچىۋالا ئوي ـ پىكىرلەر ۋە مۇلاھىزىلەر نەدىن كېلەتتى؟

لېبېزياتنىكوف ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق سۆزىنى ئەنە شۇنداق مەنتىقىگە ئۇيغۇن يەكۈن بىلەن ئۆگەتكۈچە، ھېرىپ ـ چارچاپ ھەتتا تەرگە چۆمۈپ كەتتى. ياپىرىم، ئۇ ئۆز پىكرىنى رۇس

---

① «ئەمەلىي ئىسپات مېتودى ھەققىدە ئومۇمىي بايان» ـــ تەبىئىي پەنلەرگە دائىر ئىلغار ماقالىلار توپلىمى، ئۇ 1866 ـ يىلى پېتېربۇرگتا نەشردىن چىققان، ئۇنىڭغا گېرمانىيەلىك يازغۇچى ۋە دوختۇر پىدېرىت بىلەن گېرمانىيەلىك ئىقتىساتشۇناس ۋاگنېرنىڭ ماقالىلىرى كىرگۈزۈلگەن.

تىلىدىمۇ توغرا ئىپادىلەپ بېرەلمەيدىكەن ـ ھە (لېكىن ئۇ باشقا بىرەر تىلنىمۇ بىلمەيدۇ)، شۇڭلاشقا ئۇ مول نەتىجىلىك ئاقلىغۇچىلىق ئىشىنى تاماملىغان چېغىدا، نېمىشقىدۇر بىردىنلا ماغدۇرىدىن كەتتى، ھەتتا ئۆزىمۇ ياداپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالدى. لېكىن، ئۇنىڭ سۆزى ئادەملەرگە ئىنتايىن كۈچلۈك تەسىر قىلدى. ئۇ شۇقەدەر ھاياجانلىنىپ، شۇقەدەر قايىل قىلارلىق قىلىپ سۆزلىدىكى، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەندى. پېتېر پېتروۋىچ ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى سەزدى.

ــ سىزنىڭ كاللىڭىزدا تۇغۇلغان ئۇ ئەخمىقانە سوئاللارنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ ــ ۋارقىرىدى ئۇ، ــ بۇ ھېچنېمىنى ئىسپاتلىيالمايدۇ ! بۇ ئىشلارنى سىز چۈشىڭىزدە كۆرگەن ئوخشايسىز، راست شۇنداق ! مەن سىزگە ئېيتىپ قوياي، جاناب، سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز ! بىرەر خۇسۇمەت سەۋەبىدىن يالغان ئېيتىپ، ماڭا تۆھمەت چاپلاۋاتىسىز، مەن سىزنىڭ ئەركىن پىكرىلىرىڭىزگە، ئاتىئىزملىق ئىجتىمائىي تەشەببۇسلىرىڭىزغا قوشۇلمىغان، شۇڭلاشقا سىز مېنى ئۆچ كۆرۈپ قالدىڭىز. سەۋەب مانا شۇ !

لېكىن، بۇ ئاجايىپ ـ غارايىپ سۆزلەرنىڭ پېتېر پېتروۋىچقا پايدىسى تەگمىدى. ئەكسىچە تەرەپ ـ تەرەپتىن نارازىلىق سادالىرى ئاڭلاندى.

ــ ئوھوي، نېمىلەرنى دەپ كەتتىڭىز ! ــ ۋارقىرىدى لېبېزياتنىكوف، ــ جۆيلۈپ قاپسىز ! ساقچىنى چاقىرىڭ، مەن قەسەم ئىچىپ بېرىمەن ! لېكىن، بىرنەرسىنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم: ئۇ نېمىنى كۆزلەپ مۇشۇنداق پەسكەشلىك قىلىشقا تەۋەككۇل قىلغاندۇ. ۋاي بىچارە، پەسكەش ئادەم !

ــ ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق تەۋەككۇل قىلغانلىقىنى مانا مەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيمەن. ئەگەر زۆرۈر تېپىلسا، مەنمۇ قەسەم ئىچىمەن، ــ ئاخىر قەتئىي كېسىپ گەپ قىلدى راسكولنىكوف ئوتتۇرىغا چىقىپ.

ئۇ ناھايىتى قەتئىيدەك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. راسكولنىكوفنىڭ كەيپىياتىغا قاراپلا، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ بۇ ئىشنىڭ باش ـ ئايىغىنى بىلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىشنىڭ ئاياغلىشايى، دەپ قالغانلىقىنى چۈشەندى.

ـــ مانا ئەمدى مەن ھەممىنى چۈشىنىپ يەتتىم، ـــ داۋام قىلدى راسكولنىكوف لىببېزياتنىكوفقا قاراپ، ـــ مەن ئىشنىڭ بېشىدىلا، بۇ يەردە قانداقتۇر بىرەر رەزىل سۈيىقەستنىڭ بارلىقىنى سېزىۋىدىم. گۇمان قىلىپ قېلىشىمغا، پەقەت ئۆزۈمگىلا مەلۇم بولغان بەزىبىر ئالاھىدە ئەھۋاللار سەۋەب بولدى. بۇ ئەھۋاللارنى سىلەرگە ھازىرلا سۆزلەپ بېرىمەن. ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا ! سىز، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ، قىممەتلىك گەپلىرىڭىز بىلەن ماڭا ھەممىنى تەلتۆكۈس چۈشەندۈرۈپ قويدىڭىز. ئەمدى گېپىمگە قۇلاق سېلىشىڭلارنى ئىلتىماس قىلىمەن: بۇ جاناب (ئۇ لۇژىننىنى كۆرسەتتى)، يېقىندا بىر قىزغا، يەنى مېنىڭ سىڭلىم ئاۋدوتيە رومانوۋنا راسكولنىكوفقا ئۆيلەنمەكچى بولغانىدى. لېكىن، ئۇ پېتېربۇرگقا كەلگەندىن كېيىن، يەنى ئالدىنقى كۈنى، ئىككىمىز بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەندىلا، مەن بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدى. مەن ئۇنى ھۆجرامدىن قوغلاپ چىقاردىم، بۇنىڭغا ئىككى ئادەم گۇۋاھ. بۇ تولىمۇ زەھەرخەندە ئادەم... ئالدىنقى كۈنى مەن ئۇنىڭ مۇشۇ بىنادا، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ بىلەن بىللە تۇرىدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتىم. شۇڭا مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان كۈنى، يەنى ئالدىنقى كۈنى، ئۇ مېنىڭ مەرھۇم مارمېلادوفنىڭ دوستى سۈپىتىدە، ئۇنىڭ مېيىتىنى ئۇزىتىۋېلىش ئۈچۈن، رەپىقىسى كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا ئازراق پۇل بەرگەنلىكىمنى كۆرۈپ قاپتىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھاللا ئانامغا قىسقىغىنا خەت يېزىپ، خېتىدە مېنى ھەممە پۇلنى كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا ئەمەس، سوفىيە سېمىيونوۋناغا بېرىۋەتتى، دەپتۇ ھەمدە ئەڭ پەسكەش سۆزلەر بىلەن سوفىيە سېمىيونوۋنانىڭ ئەخلاقىنى سۆكۈپتۇ، يەنى

مېنىڭ سوفيە سېمىيونوۋنا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنىڭ خاراكتېرى ھەققىدە دائىتىملاپتۇ، مانا شۇلاردىن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانسىلەر، ئۇ ئانام بىلەن سىڭلىمغا، سىلەرنىڭ ئۆزۈڭلەردىن قىسىنىپ ئەۋەتكەن پۇلۇڭلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ئەنە شۇنداق ناباپ ئىشلارغا خەجلەپ ئىسراپ قىلىۋاتىدۇ... دېمەكچى. شۇ ئارقىلىق مەن بىلەن ئانام ۋە سىڭلىمنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سالماقچى. تۇنۇگۈن ئاخشام مەن ئۇنىڭ ئالدىدا، ئانام بىلەن سىڭلىمنىڭ ئالدىدا، ھەقىقىي گەپنى قىلىپ، پۇلنى سوفيە سېمىيونوۋناغا ئەمەس، بەلكى كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا مېيىتنى ئۈزىتىۋېلىش ئۈچۈن بەرگەنلىكىمنى ئىسپاتلاپ بەردىم ھەمدە ئالدىنقى كۈنى سوفيە سېمىيونوۋنانى زادىلا تونۇمايدىغانلىقىمنى ھەتتا چىرايىنىمۇ كۆرۈپ باقمىغانلىقىمنى ئىسپاتلاپ بەردىم. ئاندىن يەنە پېتىر پېتروۋىچ ئۆزىنى قانچىلىك قالتىس چاغلىسۇن، ئۆزى خىلىلا يامان ئاتلىق قىلغان سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ بىر چىمچىلىقىغمۇ ئەرزىمەيدۇ، دەپ قوشۇپ قويدۇم. ئۇ مەندىن سوفيە سېمىيونوۋنانى سىڭلىڭىز بىلەن يانمۇيان ئولتۇرغۇزۇشقا رازى بولارمىدىڭىز، دەپ سورىدى. مەن: شۇ كۈنلا شۇنداق قىلدىم، دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ شۇنچە كۈچەپ تۆھمەت قىلسىمۇ، ئانام بىلەن سىڭلىمنىڭ مەن بىلەن ئۇرۇشۇشنى خالىمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاچچىقى كېلىپ ئاستا ـ ئاستا ئۇلارغا كەچۈرگىلى بولمايدىغان قوپال گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنىڭدىن قولىنى يۇيۇپ، ئۇنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى تۇنۇگۈن ئاخشام يۈز بەردى. ئەمدى گەپلىرىمگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىڭلارنى سورايمەن: سىلەر ئويلاپ بېقىڭلار، ئەگەر ئۇ سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئوغرى ئىكەنلىكىنى كۆڭلىگە پۈككىنىدەك ئىسپاتلاپ چىقالىسا، ئۇ ھالدا ئۇ ئانام بىلەن سىڭلىمغا ئۆز گۇمانىنىڭ ئومۇمەن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ؛ ئۇ يەنە سىڭلىمنى سوفيە سېمىيونوۋنا بىلەن تەڭ

ئورۇنغا قويغىنىمغا رەنجىگەنلىكىنىڭمۇ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى؛ سىڭلىمنىڭ، يەنى ئۆز لايىقىنىڭ ئابرۇيىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن، ماڭا ھۇجۇم قىلغانلىقىنى كۆرسەتسەپ قويالايدۇ. قىسقىسى، شۇنداق بولغاندا ئۇ مەن بىلەن تۇغقانلىرىمنى ئارازلاشتۇرۇپ قويالىشى مۇمكىن ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ يېڭىباشتىن ئانام بىلەن سىڭلىمنىڭ ياخشى مۇئامىلىسىگە ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلغانىدى. شۇنداق بولغاندا، مەندىنمۇ ئەنتىنى ئالغان بولاتتى. چۈنكى، ئۇ سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئابرۇيى ۋە بەختىنىڭ ماڭا نىسبەتەن ئىنتايىن قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. مەن بۇلارنى دېمەيلا قويايى. ئۇنىڭ مۇراد ـ مەقسىتى مانا شۇ ! بۇ ئىشنى مەن مانا شۇنداق چۈشىنىمەن ! ھەممە سەۋەب مانا شۇ. باشقا سەۋەبنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!

راسكولنىكوف ئۆز نۆۋىتىنى مانا شۇنداق ياكى شۇنداقراق ئىياغلاشتۇردى، سۆز ئارىسىدا ئاھ ئۇرغان، ئۇھ تارتقان ئاۋازلار پات ـ پات ئاڭلىنىپ تۇرسىمۇ، كىشىلەر ئۇنىڭ سۆزىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلىدى. ئۇنىڭ سۆزى پات ـ پات ئۇزۇلۇپ تۇرسىمۇ، ئۇ ناھايىتى ئۆتكۈرلۈك بىلەن سالماق، توغرا، ئېنىق ۋە كەسكىن سۆزلىدى. ئۇنىڭ كەسكىن ئاۋازى، قەتئىي تەلەپپۇزى ۋە جىددىي چىرايى ھەربىر ئادەمگە ئادەتتىن تاشقىرى قاتتىق تەسىر قىلدى.

ـــ توغرا، توغرا، دەل شۇنداق، ـــ دېدى لېبېزياتنىكوف خۇشاللىق بىلەن تەستىقلاپ، ـــ دەل شۇنداق، چۈنكى سوفيە سېمىيونوۋنا بىزنىڭ ھۇجرىغا كىرىشىگىلا، لۇزىنى مەندىن: «راسكولنىكوف شۇ يەردىمىكەن؟ كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ مېھمانلىرى ئارىسىدا ئۇنى كۆردىڭىزمۇ» دەپ سورىدى، سورىغاندىمۇ مېنى دېرىزىنىڭ ئالدىغا چاقىرىپ ئاپىرىپ ئاستاغىنا سورىدى. دېمەك، ئۇنىڭغا سىزنىڭ مۇشۇ يەردە بولۇشىڭىز زۆرۈر ئىكەن ! دەل شۇنداق. راست شۇنداق !

لۇزىنى گەپ ـ سۆز قىلماي، مەنسىتمەسلىك بىلەن

ھەجمىيىپ تۇراتتى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايى بەكلا تاتىرىپ كەتكەندى. ئۇ قانداق قىلىپ قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەۋاتقاندەك قىلاتتى، ئېھتىمال ئۇ ھەممىنى قايرىپ قويۇپ، كېتىۋەرمەكچىمۇ بولغاندۇ. لېكىن، ھازىرقى پەيتتە مۇندىق قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى، بۇنداق قىلىش ئۆزىنى ئەيىبلەشلەرنىڭ توغرىلىقىنى، سوفىيە سېمىيونوۋناغا ھەققەتەن بوھتان چاپلىغانلىقىنى توغرىدىن - توغرا ئېتىراپ قىلغانلىق بولۇپ قالاتتى. بۇنىڭ سىرتىدا، ئۇنىڭسىزمۇ ئىچىۋېرىپ مەست بولۇپ كەتكەن مېھمانلار قېيا - چېيا قىلماقتا ئىدى. ھېلىقى ھەربىي لاۋازىم نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى چۈشىنىپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، ھەممىدىن بەكرەك ۋارقىراپ - جارقىراپ، لۇزىننىغا تولىمۇ كۆڭۈلسىز بىرنەچچە تەدبىرنى قوللىنىشنى تەلەپ قىلاتتى. لېكىن، مەست بولمىغانلارمۇ بار ئىدى؛ ھەممە ئۆيدىكى ئادەملەر مۇشۇ يەرگە كېلىپ يىغىلىشتى. ھېلىقى ئۇچ پولىياك قاتتىق ھاياجانلىنىپ، پېتىر پېتروۋىچقا قاراپ ھەدەپ: «پانې لايداك![1]» دەپ ۋارقىراشتى ھەمدە پولياك تىلىدا بىرنېمىلەرنى دەپ پوپوزا قىلىپ قويۇشاتتى. سوفىيە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى، لېكىن ئۇ گەپلەرنى ئانچە بەك ئوقۇپ كېتەلمەيۋاتقاندەك، بىھوشلۇقتىن ئەمدىلەتىن ھوشىنى يىغىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ راسكولنىكوفقا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى. ئۇ پەقەت راسكولنىكوفنىڭلا ئۆزىنى ھىمايە قىلالايدىغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا قىينىلىپ، خىرقىراپ ئاران - ئاران نەپەس ئالاتتى. ئۇ ماغدۇرىدىن كەتكەندەك قىلاتتى. ئامالىيە ئىۋانوۋنا زادى نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭقىرالمايۋاتقاندەك، تولىمۇ كۈلكىلىك بىر قىياپەتتە ئاغزىنى ئېچىپ ھاڭۇيقىپ تۇراتتى. ئۇ پەقەت پېتىر پېتروۋىچنىڭ تۇتۇلۇپ قالغانلىقىنىلا كۆرۈپ تۇراتتى.

---

① پولياكچە: ئاۋۇ جاناب ئەسكى ئىكەن.

راسكولنىكوفنىڭ يەنە بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلغۇسى بولسىمۇ كىشىلەر گەپ قىلغىلى قويمىدى: ھەممە ئادەم ژاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىپ پېتىپ پېتروۋىچنى قورشۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا دوق قىلدى، ئۇنى سۆكتى. لېكىن، پېتىپ پېتروۋىچ قورقۇپ كەتمىدى. ئۇ سونيەنى قارىلاشنىڭ ئىشقا ئاشمىغانلىقىنى كۆرۈپ، توغرىدىن ـ توغرا ئۆكتەملىك قىلىشقا ئۆتتى.

ـــ يولنى بوشىتىڭلار، ئەپەندىلەر، يولنى بوشىتىڭلار، قىستاشماڭلار، مەن ئۆتۈۋالاي ! ـــ دېدى ئۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ، ـــ يول بېرىڭلار، ماڭا پوپوزا قىلىپ ئاۋارە بولماڭلار؛ سىلەرنى ئىشەندۈرۈپ ئېيتىمەنكى، بۇنىڭ پايدىسى يوق. سىلەر ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيسىلەر، مەن قورقۇنچاقلاردىن ئەمەس. ئەكسىچە، ئەپەندىلەر، سىلەر زورلۇق بىلەن بىر جىنايى ئىشلار دېلوسىنى يېپىۋەتتىڭلار، بۇنىڭ ئۈچۈن جاۋاب بېرىسىلەر. ئوغرى تەلتۆكۈس پاش قىلىندى. مەن ئەرز قىلىمەن. سوتتىكىلەر قارىغۇ ئەمەس... مەستمۇ ئەمەس، ئۇلار مۇنۇ ئىككى ئەشەددىي خۇداسىز، قۇتراتقۇ، باشباشتاققا ئىشەنمەيدۇ. ئۇ ئىككىسى شەخسىي ئاداۋەتتى سەۋەبىدىن ماڭا زىيانكەشلىك قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار ئەخمەقلىقىدىن ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى پاش قىلىۋاتىدۇ... ھەي، يولنى بوشىتىڭلار.

ـــ خانامدىن دەرھال يوقلىنىڭ ! دەرھال كۆچۈپ كېتىڭ ! ئارىمىزدىكى ھەممە ئىش شۇنىڭ بىلەن تامام ! ھېچ چۈشەنمىدىم، ئۇنىڭغا ئاغزىمنى ئۈپرىتىپ، توپتوغرا ئىككى ھەپتە چۈشەندۈرۈپ كېتىپتىمەن دېسە !...

ـــ بىلىپ قويۇڭ، ئاندرېي سېمىيونوۋىچ، بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا سىزگە ئۆز ئاغزىم بىلەن كۆچۈپ كېتەي دېۋىدىم، لېكىن ئۆزىڭىز ئېسىلۋالدىڭىز؛ ئەمدى بىر ئېغىز گەپنى قوشۇپ قويماي: سىز ئەخمەق ئادەم ئىكەنسىز. ئۇمىدىم: كاللىڭىزنى، يىراقنى كۆرمەيدىغان كۆزلىرىڭىزنى داۋالىتىڭ ! ئەپەندىلەر، مەن ئۆتۈۋالاي !

ئۇ كىشىلەر ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ھېلىقى ھەربىي لاۋازىمنىڭ ئۇنى ئاسانلا، بىرنەچچە ئېغىز تىللاش بىلەنلا ئۆزىتىپ قويغۇسى كەلمىدى بولغاي، ئۇستەلدىكى ئىستاكانلاردىن بىرنى ئېلىپ، غۇلىچىنى كېرىپ تۇرۇپ پېتىر پېتروۋىچقا ئاتتى، بىراق ئىستاكان ئۇدۇل بېرىپ ئامالىيە ئۇۋانوۋناغا تەگدى. ئۇ چىرقىراپ كەتتى، ھەربىي لاۋازىم بولسا، بەكلا كۈچەپ ئاتقاچقا تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ، گۈپلا قىلىپ ئۇستەلنىڭ ئاستىغا يىقىلىپ چۈشتى. پېتىر پېتروۋىچ ئۆزىنىڭ خانىسىغا چىقىپ، يېرىم ساھەتتىن كېيىن بۇ بىنادىن كەتتى. تۇغۇلۇشىدىن قورقۇنچاق سونيە ئۆزىگە زىيانكەشلىك قىلىشنىڭ ھەرقانداق بىر ئادەمگە زىيانكەشلىك قىلىشتىن ئاسان ئىكەنلىكىنى، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۆزىنى جازاغا ئۇچرىمايلا بوزەك قىلالايدىغانلىقىنى بۇرۇندىنلا بىلەتتى. لېكىن، ئۇ مۇشۇ مىنۇتلاردىن ئىلگىرى ھەممە ئادەمنىڭ ئالدىدا ئېھتىيات قىلسام، ياۋاش ۋە ئىتائەتچان بولسام، ھەرھالدا پالاكەتلەردىن نېرىراق بولىمەنغۇ، دەپ ئويلايتتى. ئۇ مانا ئەمدى قاتتىق ئۇمىدسىزلىككە چۈشۈپ قالدى. ئەلۋەتتە، ئۇ ھەممىگە ئىتائەت قىلىپ كېتىۋەرگەن، ھەرقانداق ئىشقا ھەتتا كۆز ئالدىدىكى مۇشۇ ئىشقىمۇ قىلچە نارازىلىق قىلماي چىداپ ئۆتىۋەرگەن بولاتتى، دەسلەپكى مىنۇتلار ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى ئېغىر تۇيۇلدى. ئۇ سەل ھوشىنى يىغىپ، نېمە ئىشلىقىنى ئېنىق ئۇققاندىن كېيىن، ئۆزى غەلىبە قىلغان، ئەيىبسىز دەپ ئاقلانغان بولسىمۇ، غېرىبسىنىش، ھاقارەتلىنىش ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋەتتى. ئۇنىڭ ئەسەبىيلىكى تۇتتى. ئاخىر ئۇ چىدىيالماي، لۆزىنى چىقىپ كېتىپ ئۆزاق ئۆتمەيلا، ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقتى ـ دە، ئۆز ھۇجرىسى تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى. ئىستاكان تېگىپ ھەممە ئادەم قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتكەن دەمدە، ئامالىيە ئۇۋانوۋنامۇ بىكاردىن ـ بىكار زىيان تارتقىنىغا چىدىيالماي قالدى. ئۇ ھەممە بالا ـ قازانىڭ بېشى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا دەپ ئويلاپ، خۇددى

سارائدەك چىرقىرىغىنىچە بېرىپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى.

— ئۆيۈمنى بوشات ! ھازىرلا بوشات ! كۆزۈمدىن يوقال ! — دېدى ژارقىراپ ھەمدە قولىغا كاتېرىنا ئىشلىتىدىغان نېمىلا نەرسىسى چىقسا، شۇنى پولغا ئاتقىلى تۇردى. كۆڭلى ئاينىپ ھوشىدىن كېتەيلا دەپ قالغان، نەپىسى قىسىلىپ، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن كاتېرىنا ئىشۋاتقان كارىۋاتتىن چاچراپ تۇرۇپ (ئۇ ماغدۇرىدىن كېتىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىغانىدى)، ئۆزىنى ئامالىيە ئىشۋانوۋناغا ئاتتى. ئۇنىڭدا نەدىمۇ ئۇرۇشقۇدەك ماغدۇر بولسۇن؟ ئۆي غوجايىنى ئۇنى خۇددى بىر تال پەينى تاشلىغاندەك پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى.

— نېمە ! بىشىملىك بىلەن بوھتان چاپلىغىنى ئازدەك مۇنۇ مەخلۇقمۇ مېنى بوزەك ئەتمەكچىمۇ تېخى ! نېمە ! ئېرىمنى ھېلىلا كۆمۈپ كېلىپ، مېنىڭكىدە قورسىقىڭنى تويغۇزۇۋېلىپ، مەن بىلەن مۇشۇ يېتىم بالىلارنى كوچىغا قوغلاپ چىقىراي دەمسەن ! مېنى نەگە بار دەيسەن؟ — ھاسىراپ تۇرۇپ ھۆكۈرەپ يىغلىدى بىچارە خوتۇن، — ئاھ پەرۋەردىگار ! — ژارقىرىدى ئۇ بىردىنلا كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ، — ئەجەبا ئادالەت دېگەن نەرسە يوقمۇ ! بىزدەك پاناھسىزلارنى ھىمايە قىلمىسائ، كىمنى ھىمايە قىلسەن؟ قېنى كۆرەرمىز ! دۇنيادا قانۇن بار، ھەقىقەت بار، مەن ئۇنى تاپىمەن ! ھازىرلا بارىمەن، ئالدىرىما، ھەي خۇداسىز مەخلۇق ! پولىچكا، سەن قېلىپ بالىلارغا قاراپ تۇر. مەن ھازىرلا كېلىمەن. كوچىدا بولسىمۇ، مېنى ساقلاپ تۇرۇڭلار! قېنى كۆرۈپ باقايلى، دۇنيادا ھەقىقەت بارمىكىن؟

كاتېرىنا ئىشۋانوۋنا مەرھۇم مارمېلادوف گەپ ئارىلىقىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن ھېلىقى يېشىل باشباغلىقىنى بېشىغا ئارتتى ـ دە، تېخىچە ئۆيدە ژاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىپ تۇرغان مەست ـ ئەلەس قوشنىلارنىڭ ئارىسىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ھۆكۈرەپ يىغلىغان پېتى كوچىغا چىقىپ كەتتى. ئۇ خىرە ـ شىرە بىر مەقسەتنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، قەيەردىن بولسۇن، قانداقلا قىلىپ بولسۇن

ھەقىقەتنى دەرھاللا تېپىپ كەلمەكچىدى. پولېچكا ئىنى ـ سىڭىللىرىنى باشلاپ بۇلۇڭدىكى ساندۇقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ئۇ قورققىنىدىن غال ـ غال تىترەپ، ئىنىسى بىلەن سىڭلىسىنى قۇچاقلاپ، ئانىسىنىڭ يېنىپ كېلىشىنى كۈتۈشكە باشلىدى. ئامالىيە ئۇزانوۋنا ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئۇياققا چېپىپ، چىرقىراپ، ئەيىبلەپ، قولىغا چىققانلىكى نەرسىنى پولغا ئېتىپ، تېخىچە ئالتوپىلاڭ كۆتۈرمەكتە ئىدى. مېھمانلار تاغدىن ـ باغدىن گەپ قىلىشاتتى. بەزىلەر ھېلىلا يۇز بەرگەن ۋەقە توغرۇلۇق قىزىپ ـ قاينىاپ گەپ قىلىشاتتى؛ بەزىلەر بىر ـ بىرسى بىلەن تاكاللىشىپ، بىر ـ بىرسىنى تىللىشاتتى؛ يەنە بەزىلەر ھېچنېمىگە قارىماي ناخشا ئېيتاتتى...

«مېنىڭمۇ كېتىدىغان ۋاقتىم بولدى، ـــ ئويلىدى راسكولنىكوف، ـــ خوش، سوفيە سېمىيونوۋنا، قېنى ئەمدى نېمە دەيسىزكىن!»

شۇنىڭ بىلەن ئۇ سونيەنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

4

راسكولنىكوف ئۆز قەلبىنىڭ ۋەھىمىگە ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتكە تولغان بولۇشىغا قارىماي، سونيەنى لۇژىنىنىڭ ھاقارىتىدىن كەسكىنلىك بىلەن چىڭ تۇرۇپ ئاقلاپ چىقتى. شۇ كۈنى ئەتىگەنده ئۇ شۇ قەدەر ئېغىر كۈلپەتلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، چىدىغىلى بولمىغۇدەك دەرىجىگە يەتكەن روھىي ھالىتىنى ئۆزگەرتىش پۈرسىتىنىڭ كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولدى. ئۇنىڭ كۆكرىك سونيەنى قوغداپ قېلىشىغا تۇرتكە بولغان كۈچلۈك شەخسىي ھېسسىياتىغا كەلسەك، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. بۇنىڭدىن تاشقىرى، يەنە بىر ئىش ئۇنىڭ قەلبىدە مۇھىم ئورۇن

تۇتاتتى، ئۇنى بىئارام قىلاتتى، بولۇپمۇ بەزىدە، سونىيە بىلەن ئۇچرىشىش ئالدىدا شۇنداق ئىدى: ئۇ سونىيەگە لىزاۋېتانى زادى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. ئۇ بۇنىڭ ئۆزىگە ئېغىر ئازاب ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى سېزەتتى. ئۇ گويا ئەنە شۇ ئازابلارنى نېرىراق ئىتتىرىۋەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك قولىنى شىلتىپ ـ شىلتىپ قويۇاتتى. شۇڭلاشقا ئۇ كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭكىدىن كېتىۋېتىپ: «خوش، سوفيە سېمىيونوۋنا، قېنى ئەمدى نېمە دەيسىزكىن؟» دېگەن چېغىدا، ئۇنىڭ ھاياجىنى تېخى بېسىلمىغان، كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، لۇزىنىنىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قىلغانلىقىنىڭ خۇشلۇقى تېخى يوقالمىغانىدى. لېكىن، شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ كاپېرنا ئۇمۇفلارنىڭ بىناسىغا يېتىپ كەلگەن چېغىدا، بىردىنلا بوشىشىپ قورقۇشقا باشلىدى. ئىشىك ئالدىدا ئارىسالدى بولۇپ تۇرغىنىدا، كۆڭلىدە غەلىتە بىر سوئال تۇغۇلدى: «لىزاۋېتانى زادى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئۇنىڭغا دەيمۇ، دېمەيمۇ؟»، بۇ سوئال شۇنىڭ ئۈچۈن غەلىتە ئىدىكى، كۆڭلىگە شۇ سوئال كېلىشى بىلەن تەڭ ئۇ بۇنى دېمىسە بولمايدىغانلىقىنى، ھەتتا ئۇنى بىر مەزگىل كېچىكتۈرۈشكىمۇ، ۋاقىتىنچە كېچىكتۈرۈشكىمۇ بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. لېكىن، ئۇ نېمىشقا بولمايدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتى؛ ئۇ پەقەت بۇنى ھېس قىلاتتى. شۇ زۆرۈرىيەت ئالدىدا ئۆزىنىڭ تولىمۇ ئاجىزلىقىنى سېزەتتى، مانا شۇنداق روھىي ھالەت ئۇنى تىنىق ئالغۇسىز دەرىجىدە ئەزمەكتە ئىدى. ئارىسالدى بولۇپ ئازاب چېكىۋەرمەسلىك ئۈچۈن، ئۇ ئىتتىك ئىشكىنى ئاچتى ـ دە، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ سونىيەگە قارىدى. سونىيە جەينەكلىرىنى ئۇستەلگە قويۇپ، قوللىرى بىلەن يۈزىنى يېپىپ ئولتۇراتتى. ئۇ راسكولنىكوفنى كۆرۈپلا ئورنىدىن تۇرۇپ، خودىدى ئۇنى خېلىدىن بېرى ساقلاپ ئولتۇرغاندەك، ئۇنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى.

ـــ سىز بولمىغان بولسىڭىز، مەن نېمە بولۇپ كېتەر ئىدىم!

ـــ دېدى ئۇ راسكولنىكوف بىلەن ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچرىشىپ، ئىتتىك گەپ قىلىپ. ئوزايىدىن راسكولنىكوفقا مانا شۇ سۆزلەرنى دەۋالغىلى ئالدىرىغاندەك قىلاتتى. ئۇ راسكولنىكوفنى مانا شۇنداق ئۇچۇنلا ساقلاپ ئولتۇراتتى.

راسكولنىكوف ئۇستەلنىڭ يېنىغا كېلىپ، بايا سونيە ئولتۇرغان ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. سونيە خۇددى تۇنۇگۈنكىدەك، ئۇنىڭدىن ئىككى قەدەم نېرىدا ئۆرە تۇردى.

ـــ نېمە، سونيە؟ ـــ دېدى راسكولنىكوف، ئۇ بىردىنلا ئاۋازىنىڭ تىترەپ چىقىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى، ـــ سىز بايا «بىلەمسەن، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ ئىجتىمائىي ئورنۇڭ ۋە شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئادەتلىرىڭ سەۋەبىدىن بولدى» دېگەن گەپنى چۇشەندىڭىزمۇ؟

سونيەنىڭ چىرايىدا ئازابلىنىش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى.

ـــ مەن بىلەن يەنە تۇنۇگۈنكىدەك سۆزلەشمەكچى، ـــ دېدى قىز ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ بولدى، دېمەيلا قويۇڭ، ئازابلىرىم ئۇنىڭسىزمۇ يېتىپ ئاشىدۇ...

سونيە راسكولنىكوفنى ماڭا دەشنام بەرگىلى تۇردىغۇ دەپ رەنجىپ قالمىسۇن دەپ ئالدىراپ ـ تېنەپ كۆلۈمسىرەپ قويدى.

ـــ ئەخمەقلىك قىلىپ، ئۇ يەردىن كېتىپ قالدىم، ئۇ يەردە ھازىر نېمىلەر بولۇپ كەتتىكىن؟ ھازىرلا شۇ يەرگە بارايمىكىن دەپ تۇرۇۋۇندىم، لېكىن سىزنى... كېلىپ قالارمىكىن دەپمۇ ئويلىدىم.

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ئامالسىيە ئىۋانوۋنانىڭ ئۇلارنى كۆچۈكلار دەپ قوغلىغانلىقىنى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ «ھەقىقەت ئىزدەپ» نەگىدۇر كەتكەنلىكىنى دەپ بەردى.

ـــ ۋاي خۇدايىم ! ـــ ۋارقىرىۋەتتى سونيە، ـــ يۇرۇڭ، تېزرەك بارايلى...

شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىسقا خالىتىنى قولىغا ئالدى.

ـــ سىز دائىم شۇنداق قىلىسىز، ـــ دېدى راسكولنىكوف

خاپا بولۇپ، ــ دائىم شۇلارنىلا ئويلايسىز ! بىردەم مېنىڭ قېشىمدا تۇرۇڭ.

ــ ئۇنداقتا... كاتېرىنا ئىۋانوۋناچۇ؟

ــ كاتېرىنا ئىۋانوۋنا سىزنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ، ئۇ ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتكەندىكىن، سىزنى ئۆزى ئىزدەپ كېلىدۇ، ــ قوشۇپ قويدى ئۇ كايىپ، ــ ئەگەر ئۇ سىزنى تاپالمىسا، يەنە سىزدىن ئاغرىنىدۇ.

سونيە نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي، ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. راسكولنىكوف ئۇن ــ تىنسىز پولغا تىكىلگىنىچە، نېمىنىدۇر ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ مىسالەن ئېيتايلى، بۇ دورەم لۇژىنىنىڭ سىزنى قامىتىۋېتىش خىيالى يوق، ــ دەپ باشلىدى راسكولنىكوف سونيەگىمۇ قارىماي، ــ ئەگەر ئۇ شۇنداق قىلماقچى بولسا، ئەگەر بۇ ئۇنىڭ قانداقتۇر بىر نىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىپ قالسا، ئۇ ھالدا لېبېزياتنىكوف ئىككىمىز بولمىغان بولساق، ئۇ سىزنى گەپ يوق قامىتىۋېتەتتى، شۇنداقمۇ؟

ــ شۇنداق، ــ دېدى قىز زەئىپ ئاۋازدا، ــ شۇنداق ! ــ تەكرارلىدى ئۇ، ئوزايمدىن دەققىتى چېچىلىپ، تەشۋىشلىنىپ ئولتۇراتتى.

ــ بىلەمسىز، مېنىڭ راستلا بولماي قېلىشىم مۇمكىن ئىدى ! لېبېزياتنىكوفمۇ پۈتۈنلەي تاسادىپىي پەيدا بولۇپ قالدى.

سونيە گەپ ــ سۆز قىلمىدى.

ــ ئەگەر تۇرمىگە كىرىپ قالسىڭىز، قانداق قىلاتتىڭىز؟ تۇنۇگۈن مەن دېگەن گەپلەر ئېسىڭىزدىمۇ؟

سونيە يەنە جاۋاب بەرمىدى. راسكولنىكوف بىردەم ساقلىدى.

ــ مەن سىزنى: «ئاھ، بولدى قىلىڭ، گەپ قىلماڭ» دەپ ۋارقىراپ كېتەرمىكىن دېۋىدىم، ــ دېدى راسكولنىكوف كۈلۈپ، نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن ئازراق زورۇقۇش چىقىپ تۇراتتى، ــ نېمە، يەنە نېمىشقا گەپ قىلمايسىز؟ ــ بىردەمدىن

كېيىن يەنە سورىدى ئۇ، ــ ئاخىر ئىككىمىز نېمە توغرۇلۇقتۇر سۆزلىشىشىمىز كېرەكقۇ، شۇنداقمۇ؟ ھازىر خۇددى لېپىزياتىنكوفنىڭ دېگىنىدەك بىر «مەسىلە» بار، شۇنى قانداق ھەل قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىڭىزنى بەكلا بىلگۈم بار. (راسكولنىكوف تاقا ـ تۇقا گەپ قىلىشقا باشلىغانىدەكلا قىلاتتى) ياق، مەن سىزگە ھەقىقەتەن ئەستايىدىل گەپ قىلىۋاتىمەن. ئويلاپ بېقىڭ، سونىيە، ئەگەر سىز لۇژىننىڭ نىيىتىنى ئالدىنئالا بىلگەن بولسىڭىز، ئۇ نىيەتنىڭ كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بىلەن بالىلارنى تەلتۆكۈس نابۇت قىلىۋېتىدىغانلىقىنى بىلگەن (ھەقىقەتەن بىلگەن) بولسىڭىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىزنى ئۇستەككە (سىز ئۆزىڭىزنى ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان، ناھايىتى ئۇستەككىلا يارايدىغان ئادەم دەپ قارايسىز) بەرسە، ئاندىن پولىچكانىمۇ... چۈنكى ئۇمۇ سىزنىڭ يولىڭىزدا ماڭىدۇ؛ خوش، شۇنداق بولسا، ئەگەر مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى ــ ئۇنىڭ ياشىشىنى ياكى ئۇلارنىڭ ياشىشىنى، يەنى لۇژىننىڭ تىرىك قېلىپ داۋاملىق ئەسكىلىك قىلىشىنى ياكى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى سىز قارار قىلىدىغان بولۇپ قالسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز قانداق قارار قىلغان بولاتتىڭىز؟ ئۇلاردىن قايسىسى ئۆلۈشى كېرەك؟ مەن سىزدىن سوراۋاتىمەن.

سونىيە ئارامسىزلىنىپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى. ئۇنىڭغا راسكولنىكوفنىڭ تىلىنى چاياپ دېگەن بۇ گەپلىرى بىرئاز سىرلىقتەك، ئۇ گەپنى ئەگىتىپ بىرەر مەسىلىنى چۈشەندۈرمەكچى بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

ــ مەن سىزنىڭ مۇشۇنداقراق سوئالنى سورايدىغانلىقىڭىزنى سەزگەن، ــ دېدى قىز ئۇنىڭغا سىناش نەزىرىدە تىكىلىپ.

ــ بوپتۇ، شۇنداقمۇ دەيلى؛ لېكىن سىز قانداق قارارغا كەلگەن بولاتتىڭىز؟

ــ ئەسلا بولمايدىغان ئىشنى مەندىن سوراپ نېمە قىلىسىز؟ ــ دېدى سونىيە بىزار بولۇپ.

— دېمەك، لۇزۇنى تىرىك قېلىپ ئەسكىلىكلىرىنى قىلىۋەرسە بولىدىكەن — دە! سىز ھەتتا مۇشۇنداق بىر مەسىلىنى ھەل قىلىشقىمۇ جۇرئەت قىلالمامسىز؟

— چۈنكى، مەن تەڭرىنىڭ ئىرادىسىنى بىلمەيمەن... سىز نېمىشقا سوراشقا بولمايدىغان سوئاللارنى سورايسىز؟ مۇنداق مەنىسىز سوئاللارنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ بۇلارنى مېنىڭ قارار قىلىشىم مۇمكىنمۇ؟ كىممۇ مېنى بىرىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن بىرىنىڭ تىرىكىگە قازىلىق قىلغىلى قويار؟

— ئەگەر بۇنىڭغا تەڭرىنىڭ ئىرادىسى ئارىلاشسا، ئۇ ھالدا ھېچ ئىلاج يوق، — دېدى راسكولنىكوف خاپا بولۇپ كايىپ.

— نېمە دېمەكچى بولسىڭىز، ياخشىسى توغرىدىن — توغرا دەۋېرىڭ! — ۋارقىرىدى سونيە ئازابلىنىپ، — سىز گەپنى يەنە بىر ئىشقا تارتىپ كېتىۋاتىسىز... بۇ يەرگە مېنى قىينىغىلى كەلگەنمىدىڭىز يا؟

سونيە ئاخىر چىدىيالماي ئەلەم بىلەن يىغلاشقا باشلىدى. راسكولنىكوف غەمكىن بىر ھالەتتە قىزغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئارىدىن بەش مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى.

— توغرا ئېيتتىڭ، سونيە، — دېدى ئۇ ئاخىر ئاستاغىنا. ئۇ بىردىنلا ئۆزگىرىپ قالدى، ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىكى ياسالما قوپاللىق ۋە ئاجىزغىنا قۇتراتقۇلۇق غايىب بولدى، ھەتتا ئاۋازىمۇ كۈتمىگەندە بوشاپ كەتتى، — تۇنۇگۈن ساڭا ئالدىڭغا كەچۈرۈم سورىغىلى كەلمەيمەن، دېۋىدىم. مانا ئەمدى گەپنى سەندىن كەچۈرۈم سوراشتىن باشلىماقچىمەن... مەن لۇزۇنى ھەققىدىكى، خۇدانىڭ ئىرادىسى ھەققىدىكى گەپلەرنى ئۆزۈم ئۈچۈن دېدىم... بۇ مېنىڭ سەندىن كەچۈرۈم سورىغىنىم، سونيە...

ئۇ كۈلۈمسىرىمەكچى بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ بىلىنەر — بىلىنمەس كۈلۈمسىرىشىدىن قانداقتۇر نائىلاجلىق ۋە باش قېتىنچىلىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ،

قوللىرى بىلەن يۈزىنى ياپتى.

كۈتمىگەندە ئۇنىڭ قەلبىدە سونىيەنى ئۆچ كۆرۈشتەك غەلىتە ۋە ئۇ خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان بىر تۈيغۇ پەيدا بولدى، بۇ تۈيغۇ ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ ھەيران قالدۇردى ۋە قورقۇتۇۋەتتى. ئۇ بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، سونىيەگە تىكىلىپ قاراپ قويدى. لېكىن، ئۇ قىزنىڭ ئارامسىزلىق ۋە ئازاب ئىچىدە ئۆزىگە مېھىر بىلەن قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆردى؛ بۇ مۇھەببەت ئىدى. ئۇنىڭدا تۇغۇلغان ئۆچلۈك تۈيغۇسى خۇددى خىيالىي مەنزىرىدەك غايىب بولدى. لېكىن، بۇ توغرا ئەمەس ئىدى؛ ئۇ بىر تۈيغۇنى باشقا بىر تۈيغۇ دەپ ئويلاپ قالغانىدى. بۇ پەقەت ھېلىقى پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى.

ئۇ يەنە يۈزىنى قوللىرى بىلەن يېپىپ، بېشىنى تۆۋەن سالدى. كۈتمىگەندە ئۇ تاتىرىپ كەتتى. ئورۇندۇقتىن تۇرۇپ سونىيەگە قاراپ قويدى ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلماي، غەيرىي ئىختىيارىي بىر ھالەتتە بېرىپ قىزنىڭ كارىۋىتىغا ئولتۇردى.

ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى روھىي ھالىتى ھېلىقى مومايىنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، پالتىنى لاتىدىن چىقىرىپ، «بىر دەقىقىنىمۇ ئۆتكۈزۈۋېتمىشكە بولمايدۇ»غانلىقىنى ھېس قىلغان چېغىدىكى روھىي ھالىتىگە بەكمۇ ئوخشايتتى.

ـــ نېمە بولدىڭىز؟ ـــ سورىدى سونىيە. ئۇ ئىنتايىن قورقۇپ كەتكەنىدى.

ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئېيتىش ئۈسۈلى ھەرگىزمۇ بۇنداق ئەمەس ئىدى. ئۆزىگە نېمە بولغانلىقىنى ئۇ ئۆزىمۇ چۈشەنمەيتتى. سونىيە ئاستاغىنا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، كارىۋاتتا ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇردى ـ دە، كۆز ئۈزمەي ئۇنىڭغا تىكىلگىنىچە كۈتتى. سونىيەنىڭ يۈرىكى گۈپۈلدەپ ئۇراتتى. بىردەمدە يەنە ھېلىلا توختاپ قالىدىغاندەك قىلاتتى. بۇنىڭغا زادىلا چىدىغىلى بولمىدى. راسكولنىكوف تامدەك تاتىرىپ كەتكەن چىرايىنى قىز تەرەپكە بۇرىدى؛ ئۇنىڭ

لەۋلىرى كۈچسىزغىنا بىر تەرەپكە قىيسىيىپ، نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدى. سونيەنى قاتتىق سۇر باستى.

ــ نېمە بولدىڭىز؟ ــ يەنە تەكرارلىدى ئۇ راسكولنىكوفنىڭ يېنىدىن سەل ـ پەل نېرى سۈرۈلۈپ.

ــ ھېچنېمە، سونيە، قورقما... بىمەنىلىك ! راست، ئەگەر ئۆزۈڭ ئويلاپ باقساڭ، دەرۋەقە بەكلا بىمەنىلىك... ــ دېدى ئۇ خۇددى ھوشىنى يوقاتقان ئادەمدەك ئۆزىچە غۇدۇراپ، ــ سېنىمۇ قىيناپ نېمە قىلاي؟ ــ قوشۇپ قويدى ئۇ قىزغا قاراپ، ــ راست، نېمە قىلاي؟ مەن شۇ سوئالنى توختىماي ئۆزۈمدىن ئۆزۈم سورايمەن. سونيە...

بۇنىڭدىن چارەك سائەت ئىلگىرى ئۇ مۇشۇ سوئالنى ئۆزىدىنمۇ سورىغان بولسا كېرەك. لېكىن، شۇ تاپتا ئۇنىڭ بۇنى دەپ بەرگۈدەك ماجالى يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. پەقەت پۈتۈن ۋۇجۇدىنىڭ توختىماي تىترەۋاتقانلىقىنىلا سېزەتتى.

ــ ئاھ، سىز بەك قىينىلىپ كېتىۋاتىسىز ! ــ دېدى قىز كۆڭلى يېرىم بولۇپ ۋە راسكولنىكوفقا ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ.

ــ ھەممىسى بىمەنىلىك !... ماڭا قارا، سونيە (نېمىشقىدۇر ئۇ كۈتمىگەندە كۈلۈپ قويدى. مۇنداق نائىلاجلىق چىقىپ تۇرغان سوغۇق كۈلۈمسىرەش ناھايىتى ئىككى سېكۇنتلا داۋام قىلدى) تۇنۈگۈن مەن ساڭا بىر ئىشنى دەپ بېرىمەن دېۋىدىم. ئېسىڭدىمۇ؟

سونيە تاقەتسىزلىنىپ كۈتۈپ تۇردى.

ــ مەن كېتىۋاتقان چېغىمدا ساڭا: ئېھتىمال مەن سەن بىلەن ۋىدالىشىۋاتقاندۇرمەن، لېكىن ئەگەر بۈگۈنكى كۈنلۈكتە سېنى كۆرگىلى كېلەلمىسەم ساڭا... لىزاۋېتانى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى دەپ بېرىمەن، دېۋىدىم.

قىزنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىردىنلا تىترەپ كەتتى.

ــ قارا، مەن شۇنى دەپ بەرگىلى كەلدىم.

ـــ دېمەك، تۇنۇگۈن دېگەنلىرىڭىز راست ئىكەن ـ دە، ـــ دېدى قىز زورغا پىچىرلاپ، ـــ سىز قانداق بىلىسىز؟ ـــ ئۇ خۇددى بىردىنلا هوشىغا كەلگەندەك ئىتتىك سورىدى.

سونىيەنىڭ چىرايى بارغانسېرى تاتىرىپ، نەپىسى قىسىلىشقا باشلىدى.

ـــ بىلمەن.

قىز بىردەم جىم بولۇپ قالدى.

ـــ ئەمىسە، ئۇ ئادەمنى تاپتىمۇ؟ ـــ قورقۇمسىراپ سورىدى قىز.

ـــ ياق، تېخى تاپالمىدى.

ـــ ئەمىسە بۇ ئىشنى سىز نەدىن بىلىسىز؟ ـــ بىردەم جىم تۇرغاندىن كېيىن، ئاران ـ ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا يەنە سورىدى قىز.

راسكولنىكوف قىز تەرەپكە بۇرىلىپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى.

ـــ ئۆزۈڭ تاپ، ـــ دېدى ئۇ يەنە بايىقىدەك زورمۇزور كۈلۈمسىرەپ.

سونىيەنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىكەنلىشىپ كەتتى.

ـــ لېكىن سىز... مېنى... نېمىشقا بۇنداق... قورقۇتىسىز؟ ـــ دېدى ئۇ بالىلارغا ئوخشاش كۈلۈمسىرەپ.

ـــ ئۇنى بىلگەنىكەنمەن... دېمەك، مەن ئۇنىڭ يېقىن دوستى... ـــ دېدى راسكولنىكوف سۆزىنى داۋام قىلىپ، ئۇ گويا كۆزىنى سونىيەدىن يۆتكىيەلمەيدىغاندەك تېخىچە ئۇنىڭغا داڭ قېتىپ قاراپ تۇراتتى، ـــ ئۇ... لىزاۋېتانى ئۆلتۈرمەكچى ئەمەس ئىدى... ئۇ... ئۇنى غەرەزسىز ئۆلتۈرۈپ سالدى... ئۇ هېلىقى مومايىنى... ئۆيىدە ئۆزى يالغۇز چېغىدا ئۆلتۈرمەكچىدى... ئۇ يەرگە بارغاندا... لىزاۋېتا كىرىپ قالغان... شۇڭا نائىلاج... ئۇنمۇ ئۆلتۈرۈۋېتكەن.

يەنە بىرئاز ۋاقىت ۋەھىمە ئىچىدە ئۆتتى. هەر ئىككىيلەن

بىر - بىرىگە كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى.

— نېمە، تېخىچە تاپالمايۋاتامسەن؟ — كۈتمىگەندە سوردى راسكولنىكوف، ئۇ ئۆزىنى خۇددى مۇنارداىن پەسكە سەكرىگەندەكلا ھېس قىلدى.

— تاپالمىدىم... — دېدى سونيە ئاران - ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس ئاۋاز بىلەن.

— ماڭا ئوبدانراق قاراپ باق.

شۇ گەپ ئاغزىدىن چىقىشىغا، ئەسلىدىنلا تونۇش بولغان بىر تۇيغۇ يەنە بىردىنلا ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇزلىتىۋەتتى. ئۇ قىزغا قاراپ ئولتۇرۇپ، بىردىنلا ئۇنىڭ چىرايىدىن لىزاۋېتانىڭ چىرايىنى كۆرگەندەك بولدى. پالتىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا بارغان چېغىدا لىزاۋېتانىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان ئالامەتلەر ھېلىمۇ ئۇنىڭ ئېنىق يادىدا ئىدى. شۇ چاغدا لىزاۋېتا داجىپ تامنىڭ تۈۋىگىچە بارغان، بىر قولىنى سوزغان، چىرايى پۈتۈنلەي قورقۇپ كەتكەن بالىلارنىڭ چىرايىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇششاق بالىلار ئادەتتە ئۇشتۇمتۇت بىرەر نەرسىدىن قورقۇپ كەتسە، ئۆزلىرىنى قورقۇتقان نەرسىگە داڭ قېتىپ ۋە ئارامسىزلىنىپ قاراپ قالىدۇ، كەينىگە داجىغاچ، كىچىككىنە قوللىرىنى ئالدىغا سوزىدۇ. يىغلىۋېتىشكە تەييارلا تۇرىدۇ. سونيەنىڭ ھازىرقى تۇرقىمۇ خۇددى شۇنداق ئىدى: ئۇ ئوخشاشلا ئىلاجسىز قېلىپ، ئوخشاشلا قورقۇپ راسكولنىكوفقا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇشتۇمتۇت سول قولىنى سوزۇپ، بارماقلىرىنى راسكولنىكوفنىڭ كۆكرىكىگە بوشقىنا تىرىدى، ئاندىن ئاستاغىنا كارىۋاتتىن تۇرۇپ، قەدەمىمۇقەدەم كەينىگە داجىپ، ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى، كۆزلىرى بولسا قېتىپ قالغاندەك راسكولنىكوفقا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. قىزدىكى قورقۇش بىردىنلا راسكولنىكوفقا ئۆتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىمۇ ئوخشاشلا قورقۇش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى. ئۇمۇ خۇددى بالىلارغا ئوخشاش كۈلۈمسىرەپ سونيەگە قارىدى.

ـــ تاپتىڭمۇ؟ ـــ ئاخىر سوربدى ئۇ ئاستاغىنا.

ـــ يا پەرۋەردىگار ! ـــ قىزنىڭ قەلبىدىن دەھشەتلىك بىر ناله ـ پىغان ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ پۈت ـ قولى بوشىشىپ كاربۋاتقا يىقىلدى، يۈزىنى ياستۇق بىلەن يېپىۋالدى. لېكىن، بىردەمدىن كېيىن ئۇ يەنە كاربۋاتتىن ئىتتىك قوپۇپ، تېز ـ تېز چامداپ راسكولنىكوفنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالدى ۋە ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن ئۇلارنى چىڭ ـ چىڭ سىقتى؛ ئاندىن يەنە داڭ قېتىپ، راسكولنىكوفنىڭ يۈزىگە كۆز ئۇزمەي قاراپ قالدى. ئۇنىڭ ئاخىرقى ئۇمىدسىز قارىشىدىن راسكولنىكوفنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئەڭ ئاخىرقى ئازراققىنا ئۇمىدنى بولسىمۇ كۆرۈشكە ۋە ئۇنى تۇتۇپ قېلىشقا تىرىشىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. لېكىن، ئازراقمۇ ئۇمىد قالمىغاندى. قىلچىلىك گۇمانغىمۇ ئورۇن يوق ئىدى. ھەممە نەرسە شۇنداق ئىدى ! كېيىن شۇ پەيتنى ئەسلىگەن چېغىدا، ئۇ ئۆزىمۇ ھەيران قالدى، ئويلىنىپ قالدى: بۇ ئىشنىڭ شۇبھىلەنگۈدەك ھېچ يېرى يوقلۇقىنى شۇ چاغدا ئۇ قانداقلارچە دەرھاللا سېزىۋالالمىدىكىن؟ ئالايلى، ئۇ شۇ چاغدا، شۇنىڭدەك ئىشنى ئالدىن سەزگەنلىكىنى دەپ بېرەلەيتتىغۇ؟ لېكىن، مانا ئەمدى راسكولنىكوف بۇ ئىشنى دەپ بەرگەن چاغدا، ئۇنىڭغا بىردىنلا شۇنداق ئىشلىقىنى ئۆزى ھەقىقەتەن ئالدىنئالا سەزگەندەك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ.

ـــ بولدى قىل، سونيە، بەس ! مېنى ئارتۇق قىينىما، ـــ ئىلتىماس قىلدى راسكولنىكوف قىينىلىپ.

راسكولنىكوف بۇ ئىشنى سونيەگە مۇشۇنداقسىگە دەپ بېرەرمەن دەپ ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. لېكىن، ئاقىۋەتتە مۇشۇنداق بولۇپ چىقتى.

سونيە گاراڭ بىر ھالەتتە كاربۋاتتىن چاچراپ تۇرۇپ، قوللىرىنى قارسىلدىتىپ، ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا باردى. ئەمما، دەرھال يېنىپ كېلىپ، ئىلگىرىكىدەكلا راسكولنىكوفنىڭ

يېنىدا، يەلكىسىنى ئۇنىڭ يەلكىسىگە تەگكۈزۈپ ئولتۇردى. كۈتمىگەندە ئۇ خۇددى بىرسى پىچاق تىقىۋەتكەندەك چۆچۈپ ۋارقىرىۋەتتى. نېمە ئىشلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي، راسكولنىكوفنىڭ ئالدىدا تىزلاندى.

— سىز، سىز زادى نېمە قىلىپ قويدىڭىز ـ هە ! — دېدى ئۇ ئۈمىدسىزلىنىپ، كېيىن يەنە چاچراپ تۇرۇپ، راسكولنىكوفنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدى.

راسكولنىكوف دەرھال ئۆزىنى قاچۇرۇپ، قىزغا مەيۈس كۈلۈمسىرەپ قارىدى.

— سەن قىزىق ئىكەنسەن، سونيە، مەن ھېلىقى ئىشنى دەپ بەرسەمۇ، مېنى قۇچاقلاپ، سۆيۈپ يۈرسەن. نېمە قىلىۋاتقانلىقىڭنى ئۆزۈڭ بىلەلمەي قېلىۋاتسەن.

— ئەمدى دۇنيادا سېنىڭدىنمۇ، سېنىڭدىنمۇ بەختسىز ئادەم يوق ! — تەلۈلەرچە ۋارقىرىدى سونيە راسكولنىكوفنىڭ گەپلىرىگىمۇ قۇلاق سالماي. كۈتمىگەندە ئۇ ئەسەبىيلەرچە ھۆكۈرەپ يىغلاشقا باشلىدى.

يات بولۇپ كەتكىنىگە ئۆزۈن بولغان بىر خىل ھېسسىيات خۇددى كەلكۈندەك كېلىپ راسكولنىكوفنىڭ قەلبىنى چۈلغۇۋالدى. ئۇنىڭ قەلبىنى بىراقلا يۇمشىتىۋەتتى. ئۇ مۇنداق ھېسسىياتقا قارشى تۇرمىدى. ئىككى تامچە ياش ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئېقىپ چىقىپ، كىرپىكلىرىگە ئىلىنىپ توختاپ قالدى.

— ئۇنداقتا، مېنى تاشلىۋەتمەمسەن سونيە؟ — دېدى ئۇ ئۈمىد كۈتكەندەك سونيەگە تەلمۈرۈپ.

— ياق، ياق، ھېچقاچان، ھېچ يەردە، سېنى تاشلىۋەتمەيمەن ! — ۋارقىرىدى سونيە، — مەن سەن بىلەن بىللە بارىمەن. نەگىلا بولسا بىللە بارىمەن. ئاھ، پەرۋەردىگار ! ئاھ، مەن نېمىدېگەن بەختسىز !... نېمىشقا، نېمىشقا سەن بىلەن بۇرۇنراق تونۇشمىغاندىمەن ! نېمىشقا سەن بۇرۇنراق كەلمىگەنسەن؟ ئاھ،

پەرۋەردىگار !

— مانا كەلدىمغۇ.

— ئەمدى ! ئاھ، ئەمدى نېمە قىلغۇلۇق !... بىللە بارىمىز ! بىللە بارىمىز ! — دېدى سونيە خۇددى ھوشىنى يوقاتقاندەك يېنىش - يېنىش، ئارقىدىن يەنە راسكولنىكوفنى قوچاقلىدى، — تۇرمىگە سەن بىلەن بىللە بارىمەن ! — بۇ گەپ راسكولنىكوفنى شۇركۇندۇرەتتى. ئۇنىڭ لەۋلىرىدە دۇشمەنلىك ئارىلاش تەكەببۇرانە كۈلكە پەيدا بولدى.

— ئېھتىمال مەن تۇرمىگە بېرىشنى خالىماسمەن، سونيە، — دېدى ئۇ.

سونيە ئىتتىك ئۇنىڭغا قاراپ قويدى.

مۇنۇ بەختسىز ئادەمگە بولغان دەسلەپكى قىزغىن ۋە ئازابلىق ھېسداشلىق ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، قاتىللىق ھەققىدىكى قورقۇنچلۇق ئۇقۇم يەنە ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى. راسكولنىكوفنىڭ تەلەپپۇزى ئۆزگىرىشى بىلەنلا، ئۇ يەنە بىردىنلا قاتىلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋاتقاندەك ھېس قىلىپ قالدى. ئۇ راسكولنىكوفقا ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپ تۇراتتى. ئۇ تېخى ھېچنېمىنى، يەنى راسكولنىكوفنىڭ نېمە ئۈچۈن، قانداق ۋە نېمىنى كۆزلەپ قاتىللىق قىلغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتى. مانا ئەمدى شۇ سوئاللارنىڭ ھەممىسى بىراقلا ئۇنىڭ كاللىسىغا كىرىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يەنە ئىشەنگۈسى كەلمىدى: «ئۇ، ئۇ قاتىلمۇ؟ بۇ زادى مۇمكىنمۇ؟»

— بۇ زادى نېمە گەپ ! ھازىر مەن قەيەردە ؟ — دېدى سونيە تېخىچە ھوشىغا كېلەلمىگەندەك گاڭگىراپ، — سىز، سىز، سىزدەك بىر ئادەم قانداقمۇ... شۇ ئىشنى قىلار؟... بۇ زادى نېمە گەپ ئۆزى !

— مېلىنى دەپ قىلدىم. بولدى قىل، سونيە، — دېدى ئۇ ھارغىنلىق بىلەن، خۇشياقمىغاندەك.

سونيە ھەيران قېلىپ، قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. كېيىن

بىردىنلا ۋارقىراپ كەتتى.

ــ ئاچ قالغانمىدىڭ؟ سەن... ئاناڭنى باقمەن دەپ قىلدىڭ شۇنداقمۇ؟

ــ ياق، سونيە، ياق، ــ دېدى ئۇ تەتۈر قاراپ ۋە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ غىڭشىپ، ــ مەن ئانچە بەك ئاچمۇ قالمىغان... راستلا ئانامنى بېقىش خىيالىم بار ئىدى، لېكىن... بۇمۇ تازا توغرا ئەمەس... مېنى قىينىمىغىنا، سونيە.

سونيە قوللىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۇردى.

ــ توۋا، توۋا، شۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى راست بولسا ـ ھە ! يا پەرۋەردىگار، بۇ قانداقمۇ راست بولسۇن؟ كىم ئىشىنىدۇ بۇنىڭغا؟... سىز ئاخىرقى پۇللىرىڭىزنى خەققە بېرىۋەتكەن ئادەم تۇرۇپ، بىراۋنىڭ مېلىنى دەپ جېنىغا قەست قىلىپسىز، بۇ مۇمكىنمۇ، زادى مۇمكىنمۇ؟ ئاھ !... ــ ئۇ بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى، ــ كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا بەرگەن پۇللىرىڭىز... شۇ پۇللىرىڭىز... ئاھ خۇدا، شۇ پۇللىرىڭىزمۇ...

ــ ياق، سونيە، ــ دېدى راسكولنىكوف ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ ئۇ پۇل ئۇنىڭدىن ئەمەس، خاتىرجەم بول ! ئۇ پۇلنى ئانام ماڭا بىر سودىگەردىن ئەۋەتىپتىكەن. ئۇ پۇل كەلگەندە ئاغرىق ئىدىم. ئۇنى ماڭا شۇ كۈنىلا بەرگەن... رازۇمىخىن كۆرگەن... پۇلنى مېنىڭ ئورنۇمدا شۇ تاپشۇرۇۋالغان... ئۇ ئۆزۈمنىڭ پۇلۇم، ئۆزۈمنىڭ، راستلا ئۆزۈمنىڭ پۇلۇم.

سونيە ئۇنىڭ سۆزىگە گۇمان بىلەن قۇلاق سېلىپ، نېمە ئىشلىقىنى چۈشىنىۋېلىشقا تىرىشتى.

ــ ھېلىقى پۇللارغا كەلسەك... ئەمەلىيەتتە، ئۇ يەردە زادى پۇلنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، ــ دېدى ئۇ ئويچان بىر ھالەتتە، بوشقىنا قوشۇمچە قىلىپ، ــ شۇ چاغدا ئۇنىڭ بويىنىدىن بىر ھەمياننى چىقىرىپ ئالدىم، زامىشا ھەميان... ئىچى لىققىدە ئىكەن... لېكىن ئىچىگە قاراپ

باقمىدىم؛ ئۇلگۈرمىگەن بولسام كېرەك... بۈيۇملارغا كەلسەك، ھەممىسى زەنجىر، يەڭنىڭ، ياقىنىڭ ئىلغۇچلىرى دېگەندەك بىر نېمىلەر ئىكەن. ئەتىسى ئەتىگەندە، ئۇلارنى ھەميان بىلەن قوشۇپ، B كوچىسىدىكى بىر ھويلىدىكى تاشنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويدۇم... ئۇ نەرسىلەر ھېلىمۇ شۇ يەردە...

سونيە پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلاپ تۇراتتى.

— ئۇ، ئەمىسە نېمىشقا... نېمىشقا مېلىنى دەپ جېنىغا قەست قىلدىم دەيسىز، سىز ھېچنېمىنى ئالماپسىزغۇ؟ — ئالمان ـ تالمان سورىدى قىز خۇددى بىرەر تال پاخالغا ئېرىشكەندەك.

— بىلمەيمەن... مەن ئۇ پۇلنى ئالمەنمۇ، ئالمايمەنمۇ، تېخى بىر قارارغا كەلمىدىم، — دېدى راسكولنىكوف ئويچانلىق بىلەن، ئاندىن دەرھال ھوشىنى يىغىپ، تېزلا ھەجىيىپ قويدى، — پاھ، ئەجەبمۇ ئەخمىقانە گەپ قىلىپتىمەن ـ ھە، شۇنداقمۇ؟

سونيە بىردىنلا «ئۇ ساراڭ بولۇپ قالغانمۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپ قالدى. لېكىن، ئۇ بۇ خىيالىدىن شۇ ئانلا ۋاز كەچتى: ياق، بۇ باشقا گەپ. ئۇ ھېچنېمىنى، ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەيۋاتاتتى.

— بىلمەسەن، سونيە، — دېدى راسكولنىكوف كۈتمىگەندە ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ، — بىلمەسەن، مەن ساڭا نېمىنى دەپ بەرمەكچى: ئەگەر مەن ئاچ قالغانلىقىم ئۈچۈن ئادەم ئۆلتۈرگەن بولسام، — داۋام قىلدى ئۇ ھەربىر سۆزنى تەكىتلەپ ۋە سىرلىق قىلىپ، لېكىن قىزغا سەممىيەت بىلەن تىكىلىپ، — ئۇ ھالدا ھازىر... ئۆزۈمنى بەختلىك ھېسابلىغان بولاتتىم. سەن شۇنى چۈشىنىپ قويۇشۇڭ كېرەك.

— بۇنىڭ ساڭا، ساڭا نېمە پايدىسى، — بىردەمدىن كېيىن، ھەتتا ئۇمىدسىزلىك بىلەن ۋارقىرىدى ئۇ، — ئەگەر مەن ھازىر ئەسكى ئىش قىلدىم، دەپ ئىقرار قىلسام، بۇنىڭ ساڭا نېمە پايدىسى؟ مېنىڭ ئۇستۇمدىن بۇنداق ئەخمىقانە غەلىبە قازانغىنىڭ بىلەن، سەن نېمىگە ئېرىشەلەيسەن؟ ئاھ، سونيە، مەن بۇگۈن ئالدىڭغا شۇنىڭ ئۈچۈن كەلگەنمۇ ئاخىر!

سونیه نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدى ـ يۇ، دېمىدى.

ـــ تۇنۇگۈن سېنى مەن بىللە ماڭ دېيىشمىنىڭ ۋەجى، مېنىڭ سەندىن باشقا ھېچكىمىم قالمىدى.

ـــ مېنى نەگە ئاپارماقچىدىڭ؟ ـــ تارتىنىپقىنا سورىدى سونیه.

ـــ ئوغرىلىق قىلغىلى ياكى قاتىللىق قىلغىلى ئەمەس، خاتىرجەم بول، بۇلار ئۇچۇن ئەمەس، ـــ دېدى راسكولنىكوف كىنايە بىلەن سوغۇق كۈلۈپ، ـــ ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە ئوخشىمايمىز... سونیه، بىلەمسەن، تۇنۇگۈن سېنى قەيەرگە ئاپارماقچى بولغانلىقىمنى پەقەت ھازىر، پەقەت مۇشۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە چۈشەندىم. تۇنۇگۈن سېنى ماڭ دېگەن چېغىمدا، نەگە بېرىشىمىزنى ئۆزۈممۇ بىلمەيتتىم. سېنى پەقەت بىرلا ئىش ئۈچۈن چاقىرغان. ئۆزۈممۇ بۇ يەرگە پەقەت بىرلا ئىش ئۈچۈن كەلگەن: مېنى تاشلاپ كەتمە. مېنى تاشلاپ كەتمەسسەن، سونیه؟

سونیه ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقتى.

ـــ مەن نېمىشقىمۇ، نېمىشقىمۇ ئۇنىڭغا دەپ قويغاندىمەن؟ نېمىشقىمۇ ئۇنىڭغا بىلدۈرگەندىمەن ! ـــ ۋاراقلىرىدى راسكولنىكوف بىر پەستىن كېيىن يەنە ئۇمىدسىزلىك بىلەن ۋە قىزغا چەكسىز ئازاب ئىچىدە تىكىلىپ، ـــ مانا ئەمدى سەن مېنىڭ چۈشەندۈرۈپ قويۇشۇمنى كۈتۈۋاتسەن، سونیه، سەن مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ كۈتۈۋاتسەن، بۇنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتمەن؛ لېكىن، مەن ساڭا نېمە دېيىشىم مۇمكىن؟ سەن بۇ ئىشنى چۈشىنەلمەيسەن، پەقەت مېنى دەپ... ھەسرەت چېكىسەن ! قارا، يەنە يىغلاۋاتسەن، يەنە مېنى قۇچاقلاۋاتسەن، مېنى نېمىشقا قۇچاقلايسەن؟ ئۆزۈم كۆتۈرەلمەي قېلىپ، باشقىلارغا ئازراق ئارتماقچى بولغانلىقىم ئۈچۈنمۇ: سەن «بۇ ئازابلارنى سەنمۇ تارتىشقىن، ھەرھالدا ماڭا يېنىكرەك چۈشەر !» دەۋاتقان شۇنداق بىر پەسكەش ئادەمنى ياخشى كۆرەمسەن؟

ـــ ئاخىر، سەن ئۆزۈڭمۇ قىينىلىۋاتسەنغۇ؟ ـــ ۋاراقلىرىدى

سونيه.

بايىلا پەيدا بولغان ھېسسىيات يەنە خۇددى كەلكۈندەك كېلىپ راسكولنىكوفنىڭ قەلبىنى چۈلغۇالدى، بىرپەستىلا ئۇنىڭ قەلبىنى يەنە يۇمشىتۋەتتى.

— سونيه، بىلىپ قوي، مەن بىر كۆڭلى قارا ئادەم، شۇنىڭ ئۈزى نۇرغۇن نەرسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. مەن بۇ يەرگە ئىچى قارىلىقمدىن كەلدىم. باشقا ئادەم بولغان بولسا كەلمەيتتى. مەن بىر قورقۇنچاق... بىر پەسكەش ئادەم. لېكىن... ھېچ ۋەقەسى يوق ! گەپ بۇ يەردە ئەمەس... ھازىر سۆزلەيدىغان پەيت كەلدى، لېكىن مەن گەپنى نەدىن باشلىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن...

راسكولنىكوف گېپىنى توختىتىپ يەنە ئويلىنىپ قالدى.

— ھەي، بىز بىر - بىرىمىزگە ئوخشىمايمىز، — يەنە ۋارقىردى ئۇ، — بىر - بىرىمىزگە ماس كەلمەيمىز. شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا، زادى نېمىشقا كەلگەندىمەن ! مۇشۇ ئىشتا مەن ئۆزۈمنى مەڭگۇ كەچۈرمەيمەن !

— ياق، ياق، كەلگىنىڭ ئوبدان بولدى، — ۋارقىردى سونيه، — مېنىڭ بىلگىنىم ياخشى ! جىق ياخشى !

راسكولنىكوف قاتتىق ئازابلىنىپ قىزغا قارىدى.

— راست شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ نېمە بولماقچىدى ! — دېدى ئۇ خۇددى بىر قارارغا كېلىپ بولغاندەك، — بىلمەسەن، ئىش ئۆزىمۇ شۇنداق ! مەن ناپولېئون بولماقچىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئادەم ئۆلتۈردۈم... بولدىمۇ، مانا ئەمدى چۈشەنگەنسەن؟

— ياق، چۈشەنمىدىم، — ساددىلىق بىلەن قورقۇمسىراپ دېدى سونيه، — لېكىن... دەۋەرگىن، دەۋەرگىن ! ئۆزۈم چۈشىنىۋالىمەن، كۆڭلۈمدە چۈشىنىۋالىمەن ! — دېدى ئۇ راسكولنىكوفقا يالۋۇرۇپ.

— چۈشىنەلەمسەن؟ بوپتۇ، كۆرەرمىز !

راسكولنىكوف يەنە توختاپ قالدى ۋە ئۇزاق ئويلاندى.

— بۇ ئىش مۇنداق، بىر قېتىم مەن ئۆز - ئۆزۈمگە مۇنداق بىر سوئال قويدۇم: ئەگەر مېنىڭ ئورنۇمدا ناپولېئون بولغان بولسا، ئۇ قانداق قىلار ئىدى؟ ئەگەر ئۇنىڭدا تولونمۇ، مىسرمۇ بولمىسا، مونبىلاندىنمۇ ئېشىپ ئۆتمىگەن بولسا، ئۆز ئىشىنى باشلىشى ئۈچۈن، ئەنە شۇنداق مول نەتىجىلىرىنىڭ ئورنىدا، ناھايىتى بىر كۈلكىلىك مومىاي، يەنى بىر ئالاقىچىنىڭ تۈل قالغان خوتۇنىلا بولسا، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ساندۇقىدىكى پۇلنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە تۇغرا كەلسە (ئىشنى باشلاش ئۈچۈن، چۈشىنۇاتامسەن؟) خوش، ئۇنىڭغا باشقا چىقىش يولى بولمىسا، ئۇ مۇشۇنداق ئىشنى قىلىش قارارىغا كېلەرمىدى؟ بۇ ئىشنىڭ ئانچە كاتتا ئىش ئەمەسلىكى... يەنە كېلىپ گۇناھ ئىكەنلىكى سەۋەبىدىن شۇنداق قىلىشتىن يىرگىنەرمىدى؟ تۇغرا، سەندىن يوشۇرمايمەن، مەن مۇشۇ «مەسىلە»نى قاتتىق باش قاتۇرۇپ ئۇزاق ئويلاندىم. كېيىن نېمىشقىدۇر كاللامغا بىردىنلا شۇنداق بىر ئوي كېلىپ قالدى: ناپولېئون شۇنداق قىلىشتىن يىرگىنىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇنىڭ كاتتا ئىش ئەمەسلىكىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ قويمايتتى. يەنە كېلىپ ئۇ مۇنداق قىلىشتىن نېمە ئۈچۈن يىرگىنىش كېرەكلىكىنى چۈشەنمىگەنمۇ بولاتتى. شۇ چاغدا مەن قاتتىق خىجىل بولۇپ كەتتىم. ئەگەر ئۇ ماڭغۇدەك باشقا يول تاپالمىسا ھېلىقى مومايىنى قىلچە ئىككىلەنمەي بوغۇپ ئۆلتۈرگەن، ھەتتا ئۇنىڭ ئاۋازىنىمۇ چىقارمىغان بولاتتى !... شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ... ئىككىلىنىپ ئولتۇرمىدىم... شۇ نوپۇزلۇق زاتتىن ئۆگىنىپ... ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم... بۇ ئىش نەق مۇشۇنداق ! ساڭا كۈلكىلىك تۇيۇلۇۋاتامدۇ؟ شۇنداق سونىيە، ئەڭ كۈلكىلىك يېرى، ئىش بەلكىم شۇنداق بولغاندۇ...

بۇ ئىش سونىيەگە زادىلا كۈلكىلىك تۇيۇلمىدى.

— سىز ئەڭ ياخشىسى ماڭا ئېنىق - ئېنىق قىلىپ دەپ بېرىڭ، مىسال كەلتۈرمەڭ، — دېدى ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك

قورقۇپ كەتكەن سوئىيە ئاران ـ ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا ئىلتىماس قىلىپ.

راسكولنىكوف سوئىيە تەرەپكە بۇرىلىپ، ھەسرەت بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى ۋە ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتتى.

ـــ سەن يەنە توغرا ئېيتتىڭ، سوئىيە. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۇش، قۇرۇق گەپ! قارا، ئانامنىڭ ھېچنېمىسى يوق دېگۈدەك، بۇنى سەنمۇ بىلىسەن. سىڭلىم تاسادىپىي ئوقۇپ قالغان، لېكىن ئۇنىڭ پىشانىسىگە ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، سورۇقچىلىق تارتىش پۈتۈلگەنكەن. ئۇلار پۈتۈن ئۆمىدىنى ماڭا باغلىغانىدى، مەن ئوقۇۋاتاتتىم، لېكىن پۈلۈم بولمىغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالمىدىم، شۇڭا ئوقۇشنى ۋاقتىنچە توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئوقۇۋۇرگەن بولسامغۇ ئون ياكى ئون ئىككى يىلدا (ئەگەر ئامىتىم كېلىپ قالسا)، مىڭ رۇبلى مائاش ئالالايدىغان بىر ئوقۇتقۇچى ياكى خىزمەتچى بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن ئىدى... ـــ ئۇ خۇددى كىتابنى يادا ئوقۇۋاتقاندەك سۆزلەۋاتاتتى، ـــ لېكىن، ئۇ چاغقا بارغۇچە ئانام تەشۋىشىنىڭ، غەم ـ غۇسسىنىڭ دەستىدىن تۇڭشىپ كېتەر ئىدى، مەن يەنىلا ئۇنى خاتىرجەم قىلالمايتتىم. سىڭلىم بولسا... ھەي... سىڭلىمنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ چاتاق بولاتتى!... بىر ئادەم ئۆمۈربويى ھەممىگە پەرۋاسىز قاراپ، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سېلىپ، ئانىسىنى ئۇنتۇپ، سىڭلىسىنى خەق ھاقارەت قىلسا، بىلمەسكە سېلىپ ئۆتۈپ كېتەلەمدۇ؟ شۇنداق ياشىغانىنىڭ نېمە مەنىسى؟ زادى نېمە ئۈچۈن ياشايمىز؟ ئۇلارنى كۆمۈپ قويغاندىن كېيىن، يەنە خوتۇن ئېلىپ بالا تېپىپ، ئاندىن يەنە قاقسەنەم بولۇپ، ئۇلارنى ئاچتىن ـ ئاچ تاشلىۋېتىش ئۈچۈنمۇ؟ مانا... مانا، شۇنىڭ ئۈچۈن مومايىنىڭ پۇلىنى ئېلىپ، ئانامنى قىينىماي، شۇ پۇللارنى دەسلەپكى بىرنەچچە يىلدا خىراجەت قىلىش، ئالىي مەكتەپنى ئوقۇپ پۈتكۈزۈشۈمگە ۋە ئوقۇشنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن ئىشمنى

باشلىۋېلىشىمغا دال قىلىش قارارىغا كەلدىم. يېپىيېڭى بىر ئىشنى باشلىۋېلىش ياكى مۇستەقىل بىر يولغا چۈشۈۋېلىش ئۇچۇن، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى غاچ ـ غاچ قىلىپ بولۇش كېرەك ئىدى... مانا... مانا... مېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىم مانا مۇشۇلار... ئەلۋەتتە، ئۇ مومايىنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىم... بۇ ئىشىم توغرا بولمىدى... ھەي، بولدى بەس...

ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى دەپ بولغۇچە ھېرىپ ھالىدىن كېتىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىۋالدى.

ـــ ئاھ، ئۇنداق ئەمەس، ئۇنداق ئەمەس، ـــ ۋارقىرىدى سونيە ئەلەم بىلەن، ـــ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ... ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئۇنداق ئەمەس !

ـــ ئۆزۈڭمۇ كۆرۈپ تۇرۇپسەنغۇ ئۇنداق ئەمەسلىكىنى. لېكىن، مەن راست گەپنى دەپ بەردىم، توغرىسى شۇ !

ـــ بۇنىڭ نەرى توغرا ! ئاھ، پەرۋەردىگار !

ـــ مەن ناھايىتى بىر پىتنى ئۆلتۈردۈم، سونيە، كېرەكسىز، يىرگىنچلىك، زىيانلىق پىتنى.

ـــ ئەجەبا، ئادەم پىتمۇ؟

ـــ پىت ئەمەسلىكىنى ئۆزۈمۇ بىلىمەن، ـــ جاۋاب بەردى راسكولنىكوف قىزغا غەلىتە قاراپ، ـــ مەن ئاغزىمغا كەلگىنىنى جۆيلۈيدىغان بولۇپ قالدىم، سونيە، ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ، ـــ مېنىڭ جۆيلۈۋاتقىنىمغا ئۇزاق بولدى... ئىش ئۇنداق ئەمەس؛ سېنىڭ دېگىنىڭ توغرا ! بۇ يەردىكى سەۋەب پۇتۇنلەي، پۇتۇنلەي، پۇتۇنلەي باشقا !... سونيە، مېنىڭ ھېچكىم بىلەن گەپلەشمىگىنىمگە ئۇزاق بولغان... شۇ تاپتا بېشىم بەك قاتتىق ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ.

راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرى خۇددى قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەندەكلا ئوت بولۇپ يانماقتا ئىدى. ئۇ جۆيلۈۋاتقاندەكمۇ قىلاتتى؛ ئۇنىڭ لەۋلىرىدە بىئارامىلىق كۈلكىسى پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قاتتىق ھاياجانلانغان ھالىتىدىن ئاللىقاچان ماغدۇرىدىن

كەتكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سونىيە ئۇنىڭ نەقەدەر ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بېشى ئايلانماقتا ئىدى. راسكولنىكوفنىڭ گەپلىرى بەكلا غەلىتە ئىدى: ئادەم ئاز ـ تولا چۈشەنگەندەكمۇ قىلاتتى، لېكىن... «لېكىن بۇ مۇمكىنمۇ ! مۇمكىنمۇ ! ئاھ، پەرۋەردىگار !» سونىيە قاتتىق قايغۇرۇپ، ھەدەپ قوللىرىنى قارسىلدىتاتتى.

ـــ ياق، سونيە، بۇ ئۇنداق ئەمەس، ـــ كۈتمىگەندە بېشىنى كۆتۈرۈپ، يەنە گەپ باشلىدى راسكولنىكوف پىكىرلىرىنىڭ ئۇشتۇمتۇت بۇرىلىش ھاسىل قىلغانلىقىغا ھەيران قالغانىدەك ۋە ھوشىنى يىغقانىدەك، ـــ بۇ ئۇنداق ئەمەس ! لېكىن، سەن ياخشىسى... راست، شۇنداق بولغىنى ياخشى... مېنى مەنمەنچى، ھەسەتخور، ئىچى قارا، پەسكەش، قىساسخور... ئاندىن يەنە... سەۋدايىراق بىر ئادەم دەپ بىل... مەن ھەممە گەپنى بىراقلا دەۋېتەي! خەقلەرنىڭ مېنى سەۋدايى دەپ يۈرگەنلىكىنى مەن بۇرۇنلا سەزگەن !... مەن ھازىرلا ساڭا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغىلى پۇلۇم يوق ئىدى، دېدىم، لېكىن بىلەمسەن، مەن داۋاملىق ئوقۇۋېرىشىم مۇمكىن ئىدى. ئانام ئوقۇش پۇلۇمنى ئەۋەتىپ تۇراتتى، كىيىم ـ كېچەك، ئۆتۈك، نان ـ چايىنى ئۆزۈم ئىشلەپ پۇل تېپىپ ئالالىشىم مۇمكىن ئىدى؛ ھەرھالدا مۇمكىن ئىدى ! مەن دەرس بەرسەم بولاتتى. سائىتىگە يېرىم روبلىدىن بېرەتتى. رازۇمىخىن ئىشلەپ يۈرمەمدۇ ئەنە ! لېكىن جۇدۇنۇم تۇتۇپ قېلىپ، ئىشلىگۈم كەلمىدى. راستلا جۇدۇنۇم تۇتۇپ قالدى (بۇ سۆز بەك ياخشى). شۇنىڭ بىلەن خۇددى ئۆمۈچۈكتەك ئۆزۈمنىڭ بۇلۇڭۇمغا كىرىۋالدىم. سەن مېنىڭ ھۇجرامغا بارغانغۇ، كۆردۈڭغۇ... لېكىن بىلەمسەن، سونيە، پاكار تورۇس ۋە تار ئۆي ئادەمنىڭ يۈرىكى بىلەن ئەقلىنى سىقىپ قويىدىكەن ! مەن ئۇ ئۆيگە شۇنداق ئۆچ بولۇپ كەتتىم ! شۇنداقتىمۇ شۇ ئۆيگە تىقىلىۋېلىپ تالاغا چىققۇم كەلمىدى ! قەستەن چىقمىدىم ! ھەتتا بىرنەچچە كۈنگىچە چىقمىدىم، ئىشلىگۈم كەلمىدى، بىرەر نەرسە

يېگۈممۇ كەلمىدى، دائىملا ياتاتتىم. ناستاسىيە ئەكەلسە ئازراق يەيتتىم، ئەكەلمىسە يېمەيتتىم. بىر كۈن مانا شۇنداق ئۆتۈپ كېتەتتى. ئاچچىقىمنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئەتەي سورىمايتتىم. كېچىلىرى شام بولمىغاچقا، قاراڭغۇدا ياتاتتىم، پۇل تېپىپ شام ئالغۇممۇ كەلمەيتتى. ئوقۇشۇم كېرەك ئىدى. لېكىن، مەن كىتابلىرىمنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋەتتىم. ئۇستىلىمدىكى خاتىرە دەپتىرىم بىلەن مەشىق دەپتەرلىرىمنى بىر ئىلىك چاڭ بېسىپ كەتتى. مەن يېتىۋېلىپ خىيال سۈرەتتىم، ئويلايتتىم... دائىم چۈش كۆرەتتىم. غەلىتە، ھەر ياڭزا چۈشلەرنى كۆرەتتىم، زادى قانداق چۈشلەر ئىكەنلىكىنى دېمەيلا قويماي ! لېكىن، مانا شۇ چاغدىن باشلاپ، مەندە بىر خاتا تۇيغۇ پەيدا بولۇشقا باشلىدى، ياق، توغرا ئەمەس ! مەن يەنە خاتا دەپ قويدۇم ! بىلمەسەن، شۇ چاغدا ئۆزۈمگە دائىم شۇنداق سوئال قويياتتىم: باشقىلارغۇ ئەخمەق ئىكەن، نېمە ئۈچۈن مەنمۇ شۇنداق ئەخمەق؟ ئۇلارنىڭ ئەخمەقلىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا ئۆزۈم ئەقىللىك بولۇشقا تىرىشمايمەن؟ سوئىيە، مەن كېيىن ئۇقتۇم، ئەگەر ھەممە ئادەمنىڭ ئەقىللىك بولۇشىنى كۈتۈشكە توغرا كەلسە، ئۇ ھالدا ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت كېتىدىكەن... كېيىن شۇنىمۇ ئۇقتۇم، مۇنداق ئىشنىڭ بولۇشى مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس ئىكەن، ئادەملەر ئۆزگەرمەيدىكەن، ئۇلارنى ئۆزگەرتەلىگۈدەك ئادەممۇ يوق ئىكەن. بۇ كۈچ سەرپ قىلىشقا ئەرزىمەيدىغان ئىش ئىكەن ! شۇنداق، راست شۇنداق ! بۇ ئۇلارنىڭ قانۇنىيىتى... قانۇنىيىتى، سوئىيە ! مانا شۇنداق... مەن ھازىر بىلىۋالدىم، سوئىيە، كىمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى تولۇپ تاشقان، ئىرادىسى كۈچلۈك بولسا، ئۇلارغا شۇ ھۆكۈمرانلىق قىلىدىكەن، كىمكى تەلۈلۈك قىلسا، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە شۇ ھەقلىق بولۇپ چىقىدىكەن. كىمنىڭ ئېتىبار قىلمايدىغان نەرسىلىرى قانچە كۆپ بولسا، شۇ ئۇلارنىڭ قانۇن تۈرغۇزغۇچىسى بولىدىكەن. كىمنىڭ يۈرىكى قاپتەك بولسا، شۇ

ئەڭ توغرا بولۇپ چىقىدىكەن. بۇ، ئەزەلدىن شۇنداق بولۇپ كەلگەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولۇۋېرىدۇ، بۇنى پەقەت كور ئادەملا كۆرەلمەيدۇ.

راسكولنىكوف بۇ گەپلەرنى سونيەگە قاراپ تۇرۇپ دېگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ چۈشىنىش ـ چۈشىنەلمەسلىكىگە كۆڭۈل بۆلۈپ ئولتۇرمىدى. قىزىتما ئۇنى پۈتۈنلەي ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالغاندى. ئۇ غەمكىن غىدىقلىنىش ھالىتىدە تۇراتتى (دەرۋەقە، ئۇنىڭ ھېچكىم بىلەن سۆزلىشىپ باقمىغىنىغا ئۇزۇن بولغاندى). سونيە ئۇنىڭ مۇشۇنداق تۇتۇق ئەقىدىنى ئۆزىنىڭ ئېتىقادىغا ۋە قانۇن ـ قائىدىسىگە ئايلاندۇرۇۋالغانلىقىنى چۈشەندى.

ـــ شۇ چاغدا مەن ھەممىنى كۆرۈپ يەتتىم، سونيە، ـــ دېدى ئۇ خۇشال ـ خۇراملىق بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ھوقۇق كىمكى ئېڭىشىپ ئېلىشقا جۈرئەت قىلسا، شۇنىڭ بولىدىكەن. بۇنىڭغا بىرنەرسە، پەقەت بىرلا نەرسە: جۈرئەت بولسىلا كۇپايە ئىكەن ! شۇنىڭ بىلەن ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم كاللامغا بىر پىكىر كېلىپ قالدى، بۇنداق پىكىرنى مېنىڭدىن ئىلگىرى ھېچكىم كاللىسىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان ! ھېچكىم كاللىسىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان ! بىردىنلا شۇنداق ئېنىق كۆردۈم. نېمىشقىمۇ بۇنىڭدىن ئىلگىرى ياكى ھازىرنىڭ ئۆزىدە بىرەر ئادەم مانا شۇ بىمەنىلىكلەرگە پەرۋا قىلماي غاچ ـ غۇچ ئۇنى قۇيرۇقىدىن تۇتۇۋېلىپ، شەيتانغا تاشلاپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىغاندۇ ! مەن... مەن ھالىمغا باقماي سىناپ باقماقچى بولدۇم... شۇنىڭ بىلەن ئادەم ئۆلتۈردۈم... مەن پەقەت ھالىمغا باقماي سىناپ باقماقچى بولدۇم، سونيە ! ھەممە سەۋەب مانا شۇ !

ـــ ئاھ، بولدى قىلىڭ، بولدى ئېيتماڭ ! ـــ ۋارقىرىۋەتتى سونيە قوللىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۇرۇپ، ـــ خۇدادىن تېنىپسىز، خۇدا سىزنى جازالاپتۇ، سىزنى شەيتانغا تاشلاپ بېرىپتۇ !

ـــ مۇنداقلا دەپ باقاي، سونيە، مەن قاراڭغۇدا يېتىپ مانا

شۇلارنى تەسەۋۋۇر قىلغان چېغىمدا، مېنى شەيتان ئېزىقتۇرغانمىدۇ ـ ھە؟

ـــ بولدى قىلمىڭ ! كۇلمەڭ. سىز خۇداغا شەك كەلتۈرگۈچى ئادەم ! سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز. ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسىز ! ئاھ، پەرۋەردىگار ! ئۇ ھېچنېمىنى، ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەيدۇ !

ـــ گەپ قىلما، سونيە، مەن كۇلۇۋاتقىنىم يوق. ئۆزۈمۇ بىلمەن، مېنى شەيتان يولدىن ئازدۇردى. بولدى قىل، سونيە، گەپ قىلما، ـــ يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى ئۇ غەمكىنلىك، جاھىللىق بىلەن، ـــ ھەممىنى بىلمەن، مەن قاراڭغۇدا ياتقان چېغىمدا، مانا شۇلارنى تەكرار ـ تەكرار ئويلىغان، ئۆزۈمگە تەكرار ـ تەكرار پىچىرلىغان... ھەربىر ئىنچىكە يەرلىرىگچە ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم مۇنازىرىلەشكەن. بۇنىڭ ھەممىسىنى بىلمەن، ئوبدان بىلمەن ! بۇ مەنسىز قۇرۇق گەپلەر مېنى جاق تويغۇزۇۋەتكەن، جاق تويغۇزۇۋەتكەن ! مەن ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىپ، يېڭىباشتىن باشلىماقچىمۇ بولغان، سونيە، قۇرۇق گەپنى يىغىشتۇرۇپ قويماقچى بولغان. ئەجەبا سەن شۇ ئىشلارنى ئەخمەقلەردەك قارامىلىق بىلەن قىلىپ سالدىمكىن، دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ ياق، مەن بۇنى خۇددى ئەقىللىك ئادەملەردەك قىلدىم، مېنى مانا شۇ بەربات قىلدى ! ئەجەبا سەن مېنى، مەسىلەن، ئەگەر ئۆز ـ ئۆزۈمدىن مېنىڭ ھوقۇق تۇتۇشقا ھەققىم بارمۇ ـ يوق، دەپ سورىغان بولسام ـــ ئەلۋەتتە مۇنداق ھەققىم يوق، دېيىشنى بىلمەيدۇ، دەپ ئويلامسەن ياكى ئەگەر مەن ئۆزۈمگە ئادەم پىتمۇ؟ دەپ سوئال قويغان بولسام، دېمەك مېنىڭ نەزىرىمدە، ئادەم ئەلۋەتتە پىت ئەمەس، لېكىن مۇنداق مەسىلىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغان، توغرىسى ھېچقانداق مەسىلىنى ئويلاپ باقمىغان ئادەمگە نىسبەتەن، ئادەم ـــ پىت... ئەگەر مەن بىرنەچچە كۈنگىچە باش قاتۇرۇپ ناپولېئون مۇشۇنداق ئىشنى قىلارمىدى؟ دەپ باش قاتۇرغان بولسام، دېمەك مەن ئۆزۈمنىڭ

ناپولېئون ئەمەسلىكىمنى ئېنىق بىلگەن بولىمەن... مەن ئەنە شۇنداق قۇرۇق گەپلەرنىڭ جىمىكى ئازاب ـ ئوقۇبىتىگە چىدىدىم، سونيە، مېنىڭ يەلكەمدىكى بۇ ئازابلىق يۈكنى ئاللىبۇرۇنلا تاشلىۋەتكۈم بار ئىدى. مەن قىلچە نەيرەڭ ئىشلەتمەي ئادەم ئۆلتۈرمەكچى، ئۆزۈم ئۈچۈن، يالغۇز ئۆزۈم ئۈچۈن ئادەم ئۆلتۈرمەكچى بولدۇم ! مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق ھەتتا ئۆزۈمگىمۇ يالغان ئېيتقۇم كەلمىدى، مېنىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈشۈم ئانامنى بېقىش ئۈچۈن ئەمەس ــ بۇ بىكار گەپ ! بايلىققا ۋە ھوقۇققا ئېرىشكەندىن كېيىن ئىنسانىيەتنىڭ شاپائەتچىسى بولۇش ئۈچۈنمۇ ئەمەس، بۇمۇ بىكار گەپ ! مەن ناھايىتى مۇنداقلا ئۆلتۈردۇم، خالاس. مەن ئادەمنى ئۆزۈم ئۈچۈن، يالغۇز ئۆزۈم ئۈچۈن ئۆلتۈردۇم. كەلگۈسىدە باشقىلارنىڭ شەپقەتچىسى بولالايمەنمۇ ـ يوق ياكى ئۆمۈربويى خۇددى ئۆمۈچۈككە ئوخشاش، ھەممە ئادەمنى تورۇمغا چۈشۈرۈپ ئىلىكىنى شورايمەنمۇ، ئۇ چاغقا بارغاندا بۇ مەن ئۈچۈن بەربىر ئىدى... سونيە، مەن ئادەم ئۆلتۈرگەندە، ماڭا كېرىكى ئاساسەن پۇل ئەمەس ئىدى، مەن پۇلغا ئەمەس، باشقا نەرسىگە موھتاج ئىدىم.... بۇلارنى مەن مانا ئەمدى بىلىۋالدىم... مېنى چۈشەنگىن. ئەگەر مەن كونا يولۇمدا مېڭىۋەرسەممۇ، ئەمدى ھەرگىز ئادەم ئۆلتۈرمەيمەن. مېنىڭ باشقا بىر ئىشنى ئېنىق بىلىۋالغۇم بار، باشقا بىر ئىش ماڭا قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ: شۇ چاغدا شۇ نەرسىنى بىلىۋالغۇم، تېزرەك بىلىۋالغۇم بار ئىدى. مەن ھەممەيلەنگە ئوخشاش پىتمۇ ياكى ئادەممۇ؟ توسالغۇلاردىن ئاتلاپ ئۆتەلەمدىم ـ يوق؟ ئېڭىشپ ھوقۇقنى ئېلىشقا جۈرئەت قىلالامدىم ـ يوق؟ مەن تىترەپ تۇرغان ھايۋانمۇ ياكى مېنىڭمۇ ھەققىم...

ــ ئادەم ئۆلتۈرگىلىمۇ؟ ئادەم ئۆلتۈرگىلى ھەققىم بار دەۋاتامسەن؟ ــ دېدى سونيە قوللىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۇرۇپ.

ــ ھەي، سونيە ! ــ دېدى راسكولنىكوف تىت ـ تىت بولۇپ، ئۇ سونيەگە رەددىيە بەرمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن

رەددىيە بەرگۈچىلىكى يوق دېدى بولغاي، جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن داۋام قىلدى... ــ سونيە، سۆزۈمنى بۆلمە ! مەن ساڭا بىرلا نەرسىنى ئىسپاتلاپ بەرمەكچى: شۇ چاغدا مېنى شەيتان ئازدۇردى. ئىش ئۆتكەندىن كېيىن ماڭا ئۇ يولدا مېڭىشقا ھەققىم يوقلۇقىنى، چۈنكى مېنىڭمۇ ھەممە ئادەمگە ئوخشاش ناھايىتى بىر پىت ئىكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ قويدى ! ئۇ مېنى پۈخادىن چىققۇچە مازاق قىلدى، شۇڭلاشقا مەن مانا سېنىڭ قېشىڭغا كەلدىم ! مېھمىنىڭنى كۈتۈۋال ! ئەگەر مەن پىت بولمىسام، سېنىڭ قېشىڭغا كېلەرمىدىم؟ ماڭا قارا، شۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنى سىناپ بېقىش ئۈچۈنلا مومايىنىڭ قېشىغا بارغان.... مانا شۇنى بىلىپ قوي !

ــ لېكىن سىز ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتىڭىز ! ئۆلتۈرۈۋەتتىڭىز !

ــ قانداق ئۆلتۈردۈم، دېگىنە؟ شۇنداقمۇ ئادەم ئۆلتۈرگەن بارمۇ؟ باشقىلار ئادەمنى ماڭا ئوخشاش ئۆلتۈرەمدۇ؟ مەن قانداق بارغانلىقىمنى ساڭا كېيىن دەپ بېرىمەن... ئەجەبا مەن مومايىنى ئۆلتۈرۈپتىمەنمۇ؟ مەن مومايىنى ئەمەس، ئۆزۈمنى ئۆلتۈردۈم ! ئۆزۈمنى بىراقلا نابۇت قىلدىم، مەڭگۈلۈك نابۇت قىلدىم... مومايىنى مەن ئەمەس، شەيتان ئۆلتۈردى... بەس، بەس، سونيە، بەس ! مېنى بىردەم تىنچ قوي ! ــ بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى راسكولنىكوف ئازاب ئىچىدە تىترەپ.

ئۇ جەينەكلىرىنى تىزلىرىغا قويۇپ، بېشىنى ئىككى قولى بىلەن خۇددى ئامبۇردا قىسقاندەك چىڭ قىسۋالدى.

ــ ئاھ، نېمىدېگەن ئازابلىق ـ ھە ! ــ ۋارقىرىدى سونيە ئازاب دەستىدىن ناله قىلىپ.

ــ خوش، قېنى دېگىنە، ئەمدى مەن قانداق قىلاي ! ــ سورىدى راسكولنىكوف بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ سونيەگە قاراپ، ئۇنىڭ چىرايى ئۈمىدسىزلىك دەستىدىن ئىنتايىن سەتلىشىپ كەتكەنىدى.

ــ قانداق قىلاتتىڭ، ــ خىتاب قىلدى سونيە ئورنىدىن

چاچراپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ شۇ چاغقىچە ياش قۇرۇمىغان كۆزلىرى بىردىنلا چاقناپ كەتتى، ــ ئورنۇڭدىن تۇر ! ــ ئۇ راسكولنىكوفنى يەلكىسىدىن تۇتتى؛ راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ھەيرانلىق بىلەن ئۇنىڭغا قاردى، ــ ھازىرنىڭ ئۆزىدە دەرھال تۆت كوچىغا بېرىپ، تىزلان، ئاۋۋال ئۆزۈڭ بۇلغىغان يەرنى سۆي، ئاندىن ئادەملەرگە، تۆت تەرىپىگە تەزىم قىل، ھەممە ئادەمگە ۋارقىراپ تۇرۇپ: «مەن ئادەم ئۆلتۈردۈم !» دە. مانا شۇ چاغدا خۇدا ساڭا يېڭىباشتىن ھايات بېرىدۇ. بارامسەن، بارامسەن دەيمەن؟ ــ سورىدى سونيە، ئۇ خۇددى كېسىلى تۇتقاندەك غال ـ غال تىترەيتتى، راسكولنىكوفنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ، چىڭ ـ چىڭ سقاتتى، ئوتتەك يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى راسكولنىكوفتىن ئۈزمەيتتى.

راسكولنىكوف قاتتىق تەئەججۇپلەندى، سونيەنىڭ تۇيۇقسىز روھلىنىپ كېتىشى ئۇنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى.

ــ سەن تۇرمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتامسەن، سونيە؟ بېرىپ ئۆزۈمنى مەلۇم قىلىشىم كېرەك، شۇنداقمۇ؟ ــ سورىدى راسكولنىكوف مەيۇسلىنىپ.

ــ ئازاب چېكىشىڭ، ئازاب چېكىپ گۇناھىڭنى يۇيۇشۇڭ كېرەك. شۇنداق قىلىشىڭ كېرەك.

ــ ياق ! مەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارمايمەن، سونيە !

ــ ئەمىسە قانداق ياشايسەن؟ نېمەڭ بىلەن ياشايسەن؟ ــ ۋارقىرىدى سونيە، ــ بۇ ھازىر مۇمكىنمۇ؟ ئاناڭغا قانداق قارايسەن؟ ئاھ، ئۇلار... ئۇلار ئەمدى قانداقمۇ قىلار ! ماڭا نېمە بولدى؟ سەن ئاناڭ بىلەن سىڭلىڭنى تاشلىۋەتتىڭ. سەن ئۇلارنى تاشلىۋەتتىڭغۇ، تاشلىۋەتتىڭغۇ، ئاھ، پەرۋەردىگار ! ــ ۋارقىرىدى سونيە، ــ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلىدۇغۇ ! ئادەملەردىن ئايرىلىپ قانداقمۇ ياشغىلى بولىدۇ، قانداقمۇ ياشغىلى بولىدۇ ! سەن ئەمدى قانداق قىلىسەن !

ــ گۆدەكلىك قىلما، سونيە، ــ دېدى راسكولنىكوف

ئاستاغنا، ــ ئۇلارنىڭ ئالدىدا مېنىڭ نېمە گۇناھىم بار؟ مەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ نېمە قىلىمەن؟ ئۇلارغا نېمە دەيمەن؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق خىيال... ئۇلار ئۆزلىرى مىليونلىغان ئادەمنى ئۆلتۈردى، يەنە تېخى شۇنداق قىلغىنىمىز ياخشىلىق قىلغانلىقىمىز دەپ قارىشىدۇ. سونىيە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدامچىلار، لۇكچەكلەر !... بارمايمەن ! ئۇلارغا نېمە دەيمەن؟ مەن ئادەم ئۆلتۈردۇم، لېكىن پۇلنى ئېلىشقا پېتىنالماي، ئۇنى بىر تاشنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويدۇم، دەيمەنمۇ؟ ــ تەنە ئارىلاش قوشۇپ قويدى ئۇ، ــ ئۇلار ماڭا كۇلىدۇ، پولنى ئالمىغان بولسام، ئەخمەق ئىكەنسەن، قورقۇنچاق ۋە ئەخمەق ئىكەنسەن، دەيدۇ. ئۇلار ھېچنېمىنى، ھېچنېمىنى چۈشەنمەيدۇ، سونىيە، ئۇلار چۈشىنىدىغان ئادەملەرمۇ ئەمەس. مەن بېرىپ نېمە قىلىمەن؟ بارمايمەن. گۆدەكلىك قىلما، سونىيە...

ــ قاتتىق قىينىلىپ كېتىسەن، قاتتىق قىينىلىپ كېتىسەن، ــ دېدى سونىيە تەكرارلاپ، راسكولنىكوفقا قوللىرىنى سوزۇپ، ئۇمىدسىزلىك بىلەن ناله قىلىپ.

ــ ئېھتىمال مەن تېخىچە ئۆزۈمگە ئۆزۈم داغ چۈشۈرۈۋاتقاندىمەن، ــ دېدى راسكولنىكوف غەمكىن بىر ھالەتتە نېمىلەرنىدۇر ئويلاپ، ــ ئېھتىمال مەن پىت ئەمەس، ھەرھالدا يەنىلا ئادەمدۇرمەن، ئۆزۈمنى ئەيىبلەشكە بەكلا ئالدىراپ كەتكەندۇرمەن... مەن يەنە بىر ئېلىشىپ باقىمەن.

ئۇنىڭ لەۋلىرىدە بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەكەببۇرانە، سوغۇق كۇلكە پەيدا بولدى.

ــ مۇشۇنداق ئازاب چېكىسەن ! يەنە كېلىپ بىر ئۆمۈر، پۈتۈن بىر ئۆمۈر !...

ــ كۆنۈپ قالىمەن... ــ دېدى راسكولنىكوف غەمكىن ئويچانلىق بىلەن، ــ ماڭا قارا، ــ ئۇ تۇرۇپ كېتىپ يەنە گەپ باشلىدى، ــ يىغلىما، نەق ئىشقا كېلەيلى. مەن بۇ يەرگە ئۇلارنىڭ مېنى ئىزدەۋاتقانلىقىنى ساڭا دەپ قويغىلى كەلگەن...

ـــ ئاھ ! ـــ قورقۇپ ۋارقىرىۋەتتى سونيە.

ـــ ھوي، نېمىشقا ۋارقىرايسەن ! تۇرمىگە كىرىشمىنى ئۆزۈڭ ئۈمىد قىلىپ تۇرۇپ، يەنە نېمىشقا قورقىسەن؟ لېكىن، مەن ساڭا دەپ قويماي. مەن ئۇلارغا بوش كەلمەيمەن، ئۇلار بىلەن يەنە ئېلىشىمەن، ئۇلار ئامالسىز قالىدۇ، ئۇلارنىڭ قولىدا ئېنىق جىنايەت پاكىتى يوق. تۇنۇگۈن ناھايىتى زور خەۋپكە دۇچ كېلىپ، ئەمدى تۇگەشتىم دەپ ئويلىۋىدىم؛ لېكىن، بۇگۈن ئىشىم يەنە ئوڭغا تارتتى. ئۇلار ئىگىلىگەن جىنايەت پاكىتلىرىنىڭ ھەممىسى ئىككى باشلىق پاكىتلار، يەنى ئۇلارنىڭ ماڭا قارشى قويغان ئەيىبلىرىنى مەن ئۆزۈمگە پايدىلىق نەرسىگە ئايلاندۇرالايمەن. چۈشىنىۋاتامسەن؟ مەن شۇنداق قىلالايمەن. چۈنكى، ھازىر شۇنداق قىلىشنى ئۆگىنىۋالدىم... لېكىن، ئۇلار مېنى چوقۇم تۇرمىگە سولاپ قويىدۇ. ئەگەر بىر تاسادىپىي ئىش يۈز بەرمىگەن بولسا، ئۇلار مېنى بۇگۈنلا سولاپ قويغان بولاتتى، چوقۇم شۇنداق قىلاتتى. ئۇلار بەلكىم مېنى يەنىلا بۇگۈن سولاپ قويۇشى مۇمكىن... لېكىن ھېچقىسى يوق، سونيە، بىرنەچچە كۈن سولاپ قويۇپ بېرىشىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ قولىدا ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپات يوق، ساڭا ۋەدە بېرىمەنكى، ئۇلار مەڭگۈ دەلىل ـ ئىسپات تاپالمايدۇ. ئۇلارنىڭ قولىدىكى ماتېرىياللار بىلەن بىر ئادەمنىڭ جىنايىتىنى بېكىتكىلى بولمايدۇ. ئۇ، بولدىلا، مەن پەقەت سېنى بىلىپ قالسۇن دەپلا ئېيتىۋاتىمەن... ئانام بىلەن سۆگلىمىنىڭ پىنتە ـ پاساتلارغا قۇلاق سالماسلىقى، قورقۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن بىرەر ئامال تېپىشقا تىرىشىمەن... قارىغاندا، سۆگلىم كاپالەتكە ئىگە بولۇپ قالىدىغاندەك قىلىدۇ... شۇڭا ئانامۇ كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ... ئۇھ، دەيدىغان گەپلەرنى دەپ بولدۇم. لېكىن، ئېھتىيات قىلغىن. تۇرمىدە يېتىپ قالسام، يوقلاپ بارارسەنمۇ؟

ـــ بارىمەن، چوقۇم بارىمەن.

ئىككىسى خۇددى بوران ـ چاپقۇندىن كېيىن قاقاس دېگىز

ساھىلىغا چىقىرىپ تاشلانغان يېگانە ئادەملەردەك مەيۈس، كۆڭلى سۇنۇق بىر ھالەتتە يانمۇيان ئولتۇراتتى. راسكولنىكوف سونيەگە قاراپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە نەقەدەر چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىغانلىقىنى سەزدى. شۇنىسى قىزىقكى، سونيەنىڭ ئۆزىنى شۇ قەدەر ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ئۇ كۈتمىگەندە بىر ئېغىرچىلىقنى ۋە ئازابنى سېزىپ قالدى، شۇنداق، بۇ بىر غەلىتە ۋە قورقۇنچلۇق تۇيغۇ ئىدى ! ئۇ سونيەنى ئىزدەپ كەلگەن چېغىدا، پۈتۈن ئۈمىدى ۋە چىقىش يولى سونيەگە باغلىقتەك ھېس قىلغان؛ سونيەنىڭ ئۆز دەردىگە ئاز ـ تولا بولسىمۇ ئورتاقلىشىشنى ئۈمىد قىلغانىدى. لېكىن، مانا ئەمدى سونيە يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويغان چاغدا بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكىدىنمۇ بەختسىز بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى ۋە چۈشەندى.

ـــ سونيە، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مەن تۈرمىدە يېتىۋاتقان چاغدا، ياخشىسى مېنى يوقلاپ بارما.

سونيە جاۋاب بەرمىدى، ئۇ يىغلاۋاتاتتى، ئارىدىن بىرنەچچە مىنۇت ئۆتتى.

ـــ سەندە كىرېست بارمۇ؟ ـــ كۈتمىگەندە سوراپ قالدى سونيە خۇددى ئۆشتۇمتۇت نېمىندۇر ئېسىگە ئالغاندەك.

راسكولنىكوف دەسلەپ ئۇنىڭ سوئالىنى چۈشەنمىدى.

ـــ يوق، تاقىمىغان، شۇنداقمۇ؟ مانا ئالغىن، بۇ سەرۋىدىن ياسالغان. مەندە مىستىن ياسالغان يەنە بىرسى بار، لىزاۋېتا بەرگەن. لىزاۋېتا ئىككىمىز كىرېستلىرىمىزنى تېگىشكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ كىرېستىنى ماڭا بەرگەن، مەن كىچىككىنە مەبۇدىمنى ئۇنىڭغا بەرگەن. مەن بۇنىڭدىن كېيىن لىزاۋېتانىڭ كىرېستىنى تاقايمەن. بۇنى ساڭا بېرەي، ئالغىن... بۇ مېنىڭ ئۆزۈمنىڭ ! بۇ مېنىڭكى ! ـــ دېدى سونيە يالۋۇرۇپ، ـــ بىز ئازابنى بىللە تارتىمىز، كىرېستىنىمۇ بىللە ئېلىپ يۈرىمىز !...

ـــ ئەكەل، ـــ دېدى راسكولنىكوف، ئۇنىڭ سونيەنى رەنجىتكۈسى كەلمىدى. لېكىن، ئۇ كىرېستىنى ئالغىلى قولىنى

سوزۇپ بولۇپ، دەرھال تارتىۋالدى.

ــ ھازىرچە ئالماي تۇراي، سونيە، ياخشىسى كېيىنرەك بېرەرسەن، ــ قوشۇپ قويدى ئۇ سونيەنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن.

ــ راست، راست، ياخشىسى كېيىنرەك بېرەي، ياخشىسى كېيىنرەك بېرەي، ــ دېدى قىز مەپتۇن بولۇپ، ــ ئازاب چەككىلى ماڭغان چېغىدا تاقىۋال. شۇ چاغدا قېشىمغا كەل، ساڭا مەن تاقاپ قويماي، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ بولۇپ يولغا چۈشەيلى.

دەل شۇ چاغدا تالادا كىمدۇر بىرسى ئىشىكنى ئۇچ قېتىم چەكتى.

ــ سوفيە سېمىيونوۋنا، كىرسەم بولامدۇ؟ ــ ئۇلار تولىمۇ تونۇش، سىپايە ئاۋازنى ئاڭلىدى.

سونيە چۆچۈپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى. جانابىي لېبېزياتنىكوفنىڭ ساپسېرىق چاچلىق بېشى ئاۋۋال ئۆيگە كىردى.

5

لېبېزياتنىكوفنىڭ چىرايىدىن ھودۇقۇش ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى.

ــ سوفيە سېمىيونوۋنا، مەن سىزنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم. كەچۈرۈڭ... مەن سىزنىمۇ مۇشۇ يەردىمىكىن دەپ ئويلىغان، ــ دېدى ئۇ بىردىنلا راسكولنىكوفقا خىتاب قىلىپ، ــ مەنغۇ ھېچنېمىنى ئويلىمىدىم... ئۇنداقمۇ ئويلاپ كەتمىدىم... لېكىن، مېنىڭ ئويلىغىنىم... كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئەقلىدىن ئېزىپ قالدى، ــ دېدى ئۇ كۈتمىگەندە راسكولنىكوفتىن كۆزىنى ئۈزۈپ سونيەگە قاراپ.

سونیه چىرقىرىۋەتتى.

ــ يەنى، ھېچبولمىغاندا شۇنداقتەك قىلىدۇ. گەپنىڭ پوسكاللىسى، بىز نېمە قىلىشىمىزنى بىلەلمەي قالدۇق، گەپ مانا شۇنىڭدا ! ئۇ يېنىپ كەلدى ــ ئۇنى قەيەردىندۇر بىر يەردىن قوغلاپ چىقىرىۋەتكەن ئوخشايدۇ، تاياقمۇ يېگەن بولسا كېرەك... ھېچبولمىغاندا شۇنداقتەك قىلىدۇ... ئۇ كىشى سېمىيون زاخارىچنىڭ باشلىقى بىلەن كۆرۈشمەن دەپ بېرىپتىكەن، ئۇ ئادەم ئۆيىدە يوق ئىكەن؛ باشقا بىر گېنېرالنىڭكىدە زىياپەتتە ئىكەن... ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئۇ توپتوغرا زىياپەت بولۇۋاتقان يەرگە قاراپ مېڭىپتۇ... باشقا بىر گېنېرالنىڭكىگە بېرىپتۇ، ئۆزىڭىز يەنە ئويلاپ بېقىڭ ــ ئۇ سېمىيون زاخارىچنىڭ باشلىقىنى چاقىرىپ بېرىڭلار، دەپ تۇرۇۋاپتۇ، ئۇ ئادەم تامىقىنى تاشلاپ چىققان بولسا كېرەك. ئاقۇۋەت نېمە بولغانلىقىنى ئۆزىڭىز تەسەۋۋۇر قىلالايسىز. ئەلۋەتتە، ئۇنى قوغلاپ چىقىرىپتۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ گېنېرالنى تازا تىللاپتۇ، ئۇنىڭغا بىرنېمىنى ئاتقانمۇ ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ بولىدۇ... ئۇنى نېمە ئۈچۈن قامىماپ قويمىغانلىقىنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم ! ھازىر ئۇ ئۈچىرىغانلا ئادەمگە دەپ بېرىۋاتىدۇ، ئامالىيە ئىشانوۋناغىمۇ دەپ بەردى، لېكىن، گەپلىرىدىن بىرەر نەرسىنى چۈشىنىش ناھايىتى تەس، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ داد ـ پەريات كۆتۈرۈۋاتىدۇ... ھە، راست، ئۇ ۋارقىراپ ـ جارقىراپ: «ھازىر ھەممە ئادەم مېنى تاشلىۋەتتى، ئەمدى بالىلارنى ئېلىپ كوچىغا چىقىپ كېتىمەن، شارمانكا چېلىپ بالىلارنى ئۈسسۈل ئويىنىتىمەن، ناخشا ئېيتقۇزىمەن، ئۆزۈممۇ ناخشا ئېيتىمەن، ئۈسسۈل ئويناپمەن، تىلەمچىلىك قىلىپ كۈن كەچۈرىمەن، ھەر كۈنى ھېلىقى گېنېرالنىڭ دېرىزىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تۇرىمەن...» دېدى. ئۇ يەنە: «ئەمەلدار بولغان ئاقسۆڭەكنىڭ بالىلىرىنىڭ كوچا ـ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرگەنلىكىنى ھەممە ئادەم

كۆرسۈن» دېدى. ئۇ بالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇرۇپ چىقتى. بالىلار يىغلاۋاتىدۇ. ليونيەگە «دېھقانلار ناخشىسى»نى ئۆگەتتى. كىچىك ئوغلىنى ئۇسسۇل ئويناتتى. پولېنا مىخايلوۋناغمۇ شۇنداق قىلدى. ھەممە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يىرتىپ ـ يىرتمۇەتتى، بالىلارغا كىچىك قالپاقلارنى كىيدۈرۈپ، خۇددى ئارتىسلاردەك ياساندۇرماقچى، ئۆزى مۇزىكا ئورنىدا بىر ئەسكى داسنى داراڭلىتىپ چالماقچى... قۇلىقىغا زادىلا گەپ كىرمەيۋاتىدۇ... ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، بۇ زادى نېمە گەپ ئۆزى؛ ئۇنداق قىلسا ھەرگىز بولمايدۇ ـ دە!

لېبېزياتنىكوفنىڭ سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇرغۇسى بار ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋېرىپ نەپسى بوغۇلۇپ قالايلا دەپ قالغان سونيە بىردىنلا خالىتى بىلەن قالپىقىنى ئېلىپ، تاشقىرىغا قاراپ يۈگۈردى ـ دە، كېتىۋاتقاچ كىيىۋالدى. سونيەنىڭ كەينىدىن راسكولنىكوف، راسكولنىكوفنىڭ كەينىدىن لېبېزياتنىكوف ئۆيدىن چىقتى.

ـــ ئۇ راستلا ئەقلىدىن ئېزىپتۇ، ـــ دېدى لېبېزياتنىكوف كوچىغا چىققان چاغدا راسكولنىكوفقا قاراپ، ـــ سوفىيە سېمىيونوۋنانى قورقۇپ كەتمىسۇن دەپلا، شۇنداقتەك قىلىدۇ دەپ قويدۇم. لېكىن، ئۇ شۇبھىسىز ئەقلىدىن ئېزىپتۇ. ئاڭلىسام، ئۆپكە كېسەللىكلىرى ئىچىدە سىل كېسىلى مېڭىگە ئۆتۈپ كېتەرمىش؛ ئەپسۇسكى، مېنىڭ دوختۇرلۇقتىن خەۋرىم يوق. شۇنداق بولسىمۇ، مەن ئۇنىڭغا كۆپ دېگەن. لېكىن، ئۇ گېپىمگە قۇلاق سالمىدى.

ـــ سىز ئۇنىڭغا سىل توغرۇلۇق گەپ قىلغانمىدىڭىز؟

ـــ دېگەنلىرىم پۈتۈنلەي سىل توغرۇلۇق ئەمەس. ئىشقىلىپ دېدىم، ئۇمۇ چۈشەنمىدى! مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم: ئەگەر سىز بىرەر ئادەمنى مەنتىق جەھەتتىن قايىل قىلىپ، ئۇنىڭغا يىغلىغۇدەك ھېچ ئىش يوقلۇقىنى ئېيتسىڭىز، ئۇ يىغلاشتىن توختايدۇ. بۇ ئېنىق، سىزنىڭ قارىشىڭىزچە ئۇ يىغلاشتىن

توختماسمۇ؟

— ئۇنداقتا ياشاش بەكمۇ ئاسان بولغان بولاتتى، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف.

— كەچۈرۈڭ، كەچۈرۈڭ؛ ئەلۋەتتە، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا چۈشەندۈرۈش خېلىلا مۇشكۈل. بىلەمسىز، پارىزدا بەزىلەر ساراڭلارنى پۈتۈنلەي مەنتىق جەھەتتىن قايىل قىلىش ئارقىلىق داۋالاشنى ئەستايىدىل سىناق قىلغان. شۇ يەردە بىر پىروفېسسور — ئۇ كىشى ئەستايىدىل ئالىم ئىدى. تېخى يېقىندا ۋاپات بولدى — مۇشۇنداق ئۇسۇلدا داۋالاشقا بولمۇ، دېگەن پىكىرگە كەلگەن. ئۇنىڭ تۈپكى قارىشى مۇنداق ئىكەن. ساراڭلارنىڭ ئورگانىزمىدا ئالاھىدە بۇرۇلىش بولمايدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ساراڭلىق مەنتىقىي خاتالىق، تەپەككۇر قىلىشتىكى خاتالىق، شەيئىلەرگە توغرا قارىيالماسلىق. ھېلىقى پىروفېسسور ساراڭلارغا تەدرىجىي ھالدا خاتالىقىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. قاراڭ، ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ نەتىجە قازانغان! لېكىن، ئۇ بۇنىڭغا روھىي ئازابلاشتۇرۇۋالغان. شۇڭلاشقا كىشىلەر مۇنداق داۋالاشنىڭ ئۇنۇمىدىن گۇمانلىنىپ قالغان... ھېچبولمىغاندا شۇنداقتەك قىلىدۇ...

راسكولنىكوف ئۇنىڭ سۆزىگە خېلىدىن بۇيانلا قۇلاق سالماي كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆزى تۇرۇۋاتقان بىنانىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلگەندە، لېبېزياتنىكوفقا باش لىڭشىتىپ قويۇپ، بۇرالدى — دە، دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. لېبېزياتنىكوف ھوشىنى يىغىپ، ئەتراپىغا قاراپ قويدى — دە، ئىتتىك — ئىتتىك چامداپ يولنى داۋاملاشتۇردى.

راسكولنىكوف ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا توختىدى. «مەن بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى يېنىپ كەلدىم؟» ئۇ كىرلىشىپ ۋە سارغىيىپ قالغان تام قەغەزلىرىگە، ئۆيدىكى چاڭ — توپىغا ۋە دىۋانغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى... ھويلىدىن نېمىنىدۇر قاققان ناھايىتى يېقىمسىز ئاۋاز توختىمايلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى،

قارىغاندا كىمدۇر بىرسى مىختەك بىرنەرسىنى قېقىۋاتسا كېرەك... ئۇ دېرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تۇرۇپ ھويلىغا خېلى ئۇزاققىچە دىققەت بىلەن قارىدى. لېكىن، ھويلىدا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى، تاقىلدىتىۋاتقان ئادەمنى كۆرگىلى بولمىدى. ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئۆيلەردىن بەزىلىرىنىڭ دېرىزىلىرى ئوچۇق تۇراتتى. دېرىزىلەرنىڭ تەكچىلىرىدە بىرنەچچە تەشتەك شالاڭ ئۆسكەن سېسىقىيار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دېرىزىنىڭ نېرىسىدا كىر يېيىپ قويۇلغانىدى... بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا تونۇش ئىدى. ئۇ كەينىگە بۇرىلىپ دۇئانغا كېلىپ ئولتۇردى.

ئۇ ھېچقاچان، ھېچقاچان بۇنداق قورقۇنچلۇق يالغۇزلۇقنى ھېس قىلىپ باقمىغانىدى!

شۇنداق ئۇ يەنە بىر قېتىم: سونىيەنى ھەقىقەتەن ئۆچ كۆرۈپ قالسام كېرەك، يەنە كېلىپ ھازىر، ئۆزۈم ئۈنى تېخىمۇ بەختسىز قىلىپ قويغان بىر چاغدا، دەپ ئويلىدى. «مەن ئۇنىڭ ئالدىغا نېمىدەپ باردىم، كۆز يېشىنى كۆرگىلىمۇ؟ ئۇ قىزنىڭ تۇرمۇشىغا چاتاقال سېلىش ماڭا زادى نېمە ئۈچۈن زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ ئاھ، بۇ نەقەدەر پەسكەشلىك!»

— ئۆزۈم يالغۇز بېرىۋېرەي، — دېدى ئۇ توساتتىن قەتئىيلىك بىلەن، — ئۇنىڭ تۇرمىگە كىرىشىنىڭ ھاجىتى يوق.

ئارىدىن بەش مىنۇتچە ئۆتكەندە، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، غەلىتە بىر ھالەتتە كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ كاللىسىغا يەنە بىر غەلىتە پىكىر كەلدى: «بەلكىم تۇرمىگە كەتكىنىم ھەقىقەتەن ياخشىراقتۇر.»

ئۇ كاللىسىغا كىرىۋالغان مۇجمەل پىكىرلەر بىلەن بەند بولۇپ، ئۆيدە قانچە ئۇزاق ئولتۇرغانلىقىنى ئۆزىمۇ ئەسلىيەلمەيتتى. كۈتمىگەندە ئىشىك ئېچىلىپ، ئۆيگە ئاۋدوتىيە رومانوۋنا كىرىپ كەلدى، دەسلەپىدە ئۇ بايا سونىيەگە قانداق قارىغان بولسا، سىكلىسىمۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ئۇنىڭغا خۇددى

شۇنداق قاربدى. ئاندىن ئۇ ئۆيگە كىرىپ، راسكولنىكوفنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇقتا، تۇنۇگۈن ئۆزى ئولتۇرغان جايدا ئولتۇردى. راسكولنىكوف سىگىلىسىغا ئۇن ـ تىنسىز، سەل ھەيران بولۇپ قاراپ قويدى.

ـــ ئاچچىقىڭ كەلمىسۇن، ئاكا، مەن ئازراقلا ئولتۇرىمەن، ـــ دېدى دونيە. ئۇنىڭ چىرايى ئويچان كۆرۈنەتتى، لېكىن جىددىي ئەمەس ئىدى. قاراشلىرى روشەن ۋە مۇلايىم ئىدى. راسكولنىكوف سىگىلىسىنىگىمۇ بۇ يەرگە مېھمىر ـ مۇھەببەت ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇراتتى.

ـــ ئاكا، مەن ھازىر ھەممىنى ئۇقتۇم، ھەممىنى ئۇقتۇم. دمىترىي پروكوۋېچ ماڭا ھەممىنى دەپ بەردى، ماڭا چۈشەندۈرۈپ قويدى. ئەخمىقانە، پەسكەش گۇمان سەۋەبىدىن، ئۇلار ساڭا زىيانكەشلىك قىلىۋېتىپتۇ، سېنى قىينىۋېتىپتۇ. ... دمىترىي پروكوۋېچ ماڭا دېدى. ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەر يوق ئىكەن. سەن بۇ ئىشتىن ئۇنچىۋالا چۆچۈپ كەتمىسەڭمۇ بولىدىكەن. مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن، سېنىڭ قانچىلىك غەزەپلەنگەنلىكىڭنى تامامەن چۈشىنىمەن، بۇنداق غەزەپنىڭ ئىزلىرى ۋۇجۇدۇڭدا مەڭگۈ ساقلىنىپ قالىدۇ. مەن ئەنە شۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن. بىزنى تاشلاپ كەتكەنلىكىڭ ئۈچۈن، مەن سېنى ئەيىبلىمەيمەن، ئەيىبلەشكە جۈرئەتمۇ قىلالمايمەن. ئۆتكەندە مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئەيىبلىگەنلىكىمنى كەچۈرگىن. مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا تۇرۇپ ئويلاپ باقتىم. مېنىڭچە، ئەگەر شۇنچە زور دەرد ـ ئەلەم مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بولسا، مەنمۇ ھەممىلا ئادەمنى تاشلاپ كەتكەن بولاتتىم. بۇ ئىشنى ئانامغا ھەرگىز دېمەيمەن، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىدا ئىلگىرىكىدەكلا سېنىڭ گېپىڭنى قىلىپ تۇرىمەن، ئۇنىڭغا سېنىڭ نامىڭدا، سېنى پات ئاردا يېنىپ كېلىدىكەن دەيمەن. ئانامدىن غەم يېمە، ئۇنى دەپ ئۆزۈڭنى قىينىما؛ ئۇنىڭغا مەن تەسەللى بېرىپ تۇرىمەن؛ لېكىن سەنمۇ ئۇنى بەكلا قىينىۋەتمە ـــ ھېچبولمىغاندا بىر قېتىم بېرىپ كۆرۈپ كەل؛

نېمىلا بولسۇن ئۇ بىزنىڭ ئانىمىز! مەن ساڭا شۇنىلا دەپ قويغىلى كەلگەن، ــ دونيە ئورنىدىن تۇردى، ــ ئەگەر قاچانكى ماڭا ھاجىتىڭ چۈشسە ياكى ساڭا... پۈتكۈل ھاياتىم كېرەك بولسا، ياكى باشقا ھەرقانداق نەرسە كېرەك بولسا... مېنى چاقىرساڭلار يېتىپ كېلىمەن. خەير ـ خوش!

دونيە ئىتتىك كەينىگە بۇرىلىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ــ دونيە! ــ راسكولنىكوف ئۇنى چاقىرىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئۇنىڭ ئالدىغا باردى، ــ رازۇمىخىن، دىمىترىي پروكوفۇچ ناھايىتى ياخشى ئادەم.

دونيەنىڭ يۈزى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىزاردى.

ــ شۇنداقمۇ! ــ سورىدى ئۇ بىردەم تۇرۇۋېلىپ.

ــ ئۇ ئىشنى ئەستايىدىل قىلىدىغان، جاپادىن قاچمايدىغان، سەمىمىي، ساپ دىل، يەنە كېلىپ قىزغىن سۆيۈشنى بىلىدىغان ئادەم... خەير ـ خوش، دونيە.

دونيە خىجىل بولغىنىدىن ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى، كېيىن بىردىنلا ھولۇقۇپ قالدى.

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ، ئاكا؟ ماڭا... ۋەسىيەتكە ئوخشاپ كېتىدىغان خوشلىشىش سۆزلىرىنى قىلىۋاتىسەنغۇ، خۇددى ئىككىنچى كۆرۈشەلمەيدىغاندەك؟

ــ بەرىبىر ئوخشاش... خەير ـ خوش.

راسكولنىكوف بۇرىلىپ، دونيەدىن يىراقلاپ دېرىزە ئالدىغا كەتتى. دونيە بىئارام بولۇپ ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇردى ـ دە، قاتتىق قايغۇ ئىچىدە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ياق، راسكولنىكوف سىڭلىسىغا سوغۇقلۇق قىلمىدى، شۇنداق بىر دەقىقىدە (ئاخىرقى دەقىقىدە) ئۇنىڭ سىڭلىسىنى چىڭ قۇچاقلىغۇسى، ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشقۇسى ھەتتا ئۇنىڭغا دەپ قويغۇسى كەلدى. لېكىن، ئۇ سىڭلىسىغا ھەتتا قولىنى بېرىشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى.

«ئۇ مېنىڭ ھازىر باغرىمغا باسقانلىقىمنى كېيىنرەك ئەسلەپ قالسا، بەلكىم شۇركۈنۈپ كېتەر، تېخى مېنى سۆيدۈرگىنىنى قارىمامدىغان، دەپمۇ يۈرەر.»

«ئۇ چىدىيالارمۇ؟ ــ ئۆز ـ ئۆزىدىن سورىدى ئۇ بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، ــ ياق، ئۇ چىدىيالمايدۇ؛ ئۇنىڭغا ئوخشاشلار چىدىيالمايدۇ ! بۇنداق ئادەملەر مەڭگۈ چىدىيالمايدۇ...»

شۇنىڭ بىلەن ئۇ سونيەنى ئەسلىدى.

دېرىزىدىن سالقىن شامال كىردى. تالادا قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىغانىدى. ئۇ بىردىنلا قالىپقىنى ئېلىپ تالاغا قاراپ ماڭدى.

ئەلۋەتتە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاغرىقىغا كۆڭۈل بۆلۈپ ئولتۇرمايتتى، كۆڭۈل بۆلگۈسىمۇ يوق ئىدى. لېكىن، تۆپە ـ تۆپىلەپ كېلىۋەرگەن دەردسەرلەر ۋە ئىچكى ۋەھىمە ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا تەسىر قىلمايمۇ قالمايتتى. ئەگەر ئۇ قىزىتمىسى ئۆزلەپ قالغان تۇرۇقلۇق يېتىپ قالمىدى، دېيىلسە، ئېھتىمال ئۇنى ئەنە شۇنداق پۈتمەس ـ تۈگىمەس ئىچكى ئەندىشە ئۆرە تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان بولسا كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈنلا ئۇ يېتىپ قالماي، ھوشىنى يوقاتماي يۈرۈۋاتقان بولسا كېرەك. ئەمما، بۇ غەيرىي تەبىئىي، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاقتىلىق ئىدى.

ئۇ ھېچقانداق نىشانسىز كېتىۋەردى. كۈن غەربكە ئېغىپ كەتكەنىدى. يېقىندىن بۇيان، ئۇ قانداقتۇر ئالاھىدە ئېچىنىشلىق ھالەتنى ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇنداق تۇيغۇ كىشىنى تولىمۇ تاقەتسىزلەندۈرۈپ ئازابلىمايتتى. لېكىن، بۇ ئازاب ـ ئوقۇبەتنىڭ مەڭگۈ داۋام قىلمۇبرىدىغانلىقىنى، يىللارنىڭ سوغۇق تىمتاسچىلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئەمدى ئۆمرىنى «ئالىقانچىلىك بىر ئارشىن[1] يەر»دە جاپادا ئۆتكۈزىدىغانلىقىنى ئالدىن سېزەتتى. ھەر كۈنى كەچ كىرىشى بىلەن مۇنداق تۇيغۇ ئۇنى تېخىمۇ بەكرەك قىيناشقا باشلايتتى.

[1] رۇسىيەنىڭ ئۆلچەم بىرلىكى، بىر ئارشىن 0.711 مېتىرغا توغرا كېلىدۇ.

— كۇن ئولتۇرۇشى بىلەن تەڭلا كېلىدىغان مۇنداق تولىمۇ ئەخمىقانە، پۈتۈنلەي جىسمانىي كىشىللىككە گىرىپتار بولسام، بىرەر ئەخمىقانە ئىشنى قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنالمايمەن! سونىيەنىڭ ئالدىغىلا ئەمەس، دونيەنىڭ ئالدىغىمۇ بېرىشىم مۇمكىن، — دېدى ئۇ نەپرەت بىلەن غودۇڭشىپ.

كىمدۇر بىرسى ئۇنى چاقىردى. ئۇ كەينىگە قارىدى؛ لېبېزياتنىكوف ئۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

— قارىمامسىز، مەن سىزنى ئىزدەپ ئۆيىڭىزگە بېرىپ كەلدىم. قارىمامسىز، ئۇ دېگىنىدەك قىلىپ، بالىلارنى ئېلىپ كوچىغا چىقىپ كېتىپتۇ. سوفيە سېمىيونوۋنا ئىككىمىز ئۇلارنى مىڭ تەستە تاپتۇق. ئۇ ئۆزى تاۋنى داراڭلىتىپ، بالىلارنى ئۇسسۇل ئويناشقا زورلاۋاتىدۇ. بالىلار يىغلاۋاتىدۇ، ئۇلار تۆت كوچىلاردا، دۇكانلارنىڭ ئالدىلىرىدا توختاپ تاماشا كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئەخمەق ئادەملەر ئۇلارنىڭ كەينىگە كىرىۋاپتۇ. بىز تېزرەك بارايلى!

— سونيەچۇ؟... — تاقەتسىزلىنىپ سورىدى راسكولنىكوف لېبېزياتنىكوفنىڭ كەينىدىن ئالدىراپ كېتىۋېتىپ.

— ئۇ قىپقىزىل ساراڭلا بوپتۇ. سوفيە سېمىيونوۋنانى ئەمەس، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى دەۋاتىمەن. ھەر راست، سوفيە سېمىيونوۋنامۇ ساراڭ بولايلا دەپتۇ. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بولسا، پۈتۈنلەي ساراڭ بوپتۇ. سىزگە ئېيتسام، ئۇ تەلتۆكۈس ساراڭ بوپتۇ. ئۇلارنى ساقچى ئىدارىسى تۇتۇپ كېتىدۇ. بۇنىڭ قانداق تەسىر بېرىدىغانلىقىنى، ئۆزىڭىز تەسەۋۋۇر قىلالايسىز... ئۇلار ھازىر B كۆۋرۈكىگە يېقىن قانالىنىڭ بويىدا، سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئۆيىگە يېقىنلا يەردە، يىراق ئەمەس. كۆۋرۈككە يېقىن قانالنىڭ بويىدا، سونيە تۇرۇۋاتقان بىنادىن ئىككى بىنا بېرىدا بىرمۇنچە ئادەم توپلىشىپ تۇراتتى. ئۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئوغۇل بالىلار بىلەن قىزلار ئىدى. كۆۋرۈكتىلا كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ خىرقىراپ قالغان بوغۇق ئاۋازى ئاڭلىنىپ

تۇراتتى. دەرۋەقە، بۇ ئاجايىپ مەنزىرىنىڭ كوچىدىكى ئۆتكۈنچىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلغۇچىلىكى بار ئىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئۇچىسىغا كونا كۆڭلەك كىيىپ، باش ياغلىقىنى ئارتىپ، بېشىغا تولىمۇ سەتلىشىپ كەتكەن چىخ شىلەپىنى بىر تەرەپكە قىيسايتىپ كىيىۋالغاندى. ئۇ ھەقىقەتەن سارائ بولۇپ قالغاندى. ئۇ ھېرىپ كەتكەچكە، ھاسىراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قاتتىق ئازابلىنىش ئالامىتى چىقىپ تۇرغان، ئۆپكە سىلىگە گىرىپتار بولغۇچىلارغا خاس چىرايىدىن ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەكرەك ئازابلىنىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. (ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆپكە سىلىگە گىرىپتار بولغانلار كوچىدا، ئوچۇق ھاۋادا ئۆيدىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ بەكرەك ئاغرىق چىراي، تېخىمۇ سەترەك كۆرۈنىدۇ)؛ لېكىن ئۇنىڭ ھاياجىنى تېخى بېسىلمىغانىدى. خاپىخانلىقى بولسا، تېخىمۇ كۈچەيگەنىدى، ئۇ بالىلارنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ، ھېلى ئۇلارنى تىللىسا، ھېلى ياخشى گەپلەرنى قىلىپ بەزلەيتتى. ئادەملەرنىڭ ئالدىدىلا ئۇسۇلنى قانداق ئۆيناشنى، ناخشىنى قانداق ئېيتىشنى ئۆگىتەتتى ۋە نېمىشقا شۇنداق قىلىش كېرەكلىكىنى چۈشەندۈرەتتى، ئىنكاسى ئاستىراق بولۇپ قېلىپ دەرھالا چۈشىنەلمىسە، ئاچچىقلىنىپ بالىلارنى ئۇراتتى... ئاندىن گېپىنى تۈگەتمەيلا، يەنە ئېتىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ ئالدىغا كېلەتتى. ناۋادا تۇزۇكرەك كىيىنگەن بىرەر ئادەمنىڭ توختاپ تاماشا كۆرۈۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالسا، دەرھالا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، «ئالىيجاناب ھەتتا ئاقسۆڭەك دېيىشكىمۇ بولىدىغان ئائىلە» پەرزەنتلىرىنىڭ مانا مۇشۇ كۈنگە قالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلايتتى. ناۋادا ئۇ كىشىلەر ئارىسىدىن كۈلكە ئاۋازىنى ياكى ئۆزىنى مازاق قىلغان سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالغۇدەك بولسا، دەرھالا ئاشۇ ئەدەپسىز ئادەملەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلار بىلەن جېدەللىشىپ كېتەتتى. بەزىلەر راستلا كۈلۈشەتتى، بەزىلەر بولسا، باشلىرىنى چايقىشاتتى. ئومۇمەن، ھەممىلا ئادەم

بۇ سارائ خوتۇن بىلەن قورقۇپ كەتكەن بالىلارغا قىزىقىپ قارىشاتتى. لېببېزيانتىكوف ئېيتقان تاۋا كۆرۈنمەيتتى، ھېچبولمىغاندا راسكولنىكوفنىڭ كۆزىگە چېلىقمىدى. كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا پولېچكانى ناخشا ئېيتىشقا، لیونیە بىلەن كولیەنى ئۇسسۇل ئويناشقا زورلاپ، تاۋۇنى چالمىسمۇ، قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان قوللىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە ماسلاشتۇرۇپ چاۋاك چالاتتى؛ ھەتتا ئۇ ئۆزىمۇ ناخشىغا جور بولۇپ كېتەتتى. لېكىن، ناخشىنى باشلا ـ باشلىمايلا قاتتىق يۆتەل تۇتۇپ كېتىپ، ئاۋازى ئۇزۇلۇپ قالاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمىدسىزلىنىپ، ئۆزىنىڭ يۆتىلىنى تىللاپ كېتەتتى، ھەتتا يىغلاپ كېتەتتى. ھەممىدىن بەكرەك لیونیە بىلەن كولیەنىڭ يىغىسى ۋە قورقۇنچاقلىقى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرەتتى. دەرۋەقە، ئۇ بالىلارنى خۇددى كوچا ناخشىچىلىرىدەك قىلىپ كىيىندۇرمەكچىدى. ئوغلىنى تۇركىلەرگە ئوخشىتىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ بېشىغا نېمىدىندۇر تەييارلانغان قىزىل بىلەن ئاق ئارىلاش سەللە يۆگەپ قويغانىدى. لیونیەگە كىيىدۈرگۈدەك كىيىم تېپىلمىدى بولغاچ، ئۇنىڭغا مەرھۇم سىمیون زاخارىچنىڭ قىزىل يىپتىن توقۇلغان شاپاق دوپپىسى (ياكى توغرىراقى قالپىقى) كىيدۈرۈپ قويۇلغان، قالپاقتا بولسا، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنانىڭ مومىسىدىن قالغان ۋە ھازىرغىچە تەۋەررۈك سۈپىتىدە ساندۇقتا ساقلاپ كېلىنگەن توڭگە قۇشنىڭ ئاق پېيى قادالغان قويۇلغانىدى. پولېچكا ئادەتتە ئۆيدە كىيىدىغان كىيىمى بىلەن ئىدى. ئۇ قورقۇش ۋە بىئارامىلىق ئىچىدە ئانىسىغا قاراپ، كۆز ياشلىرىنى يوشۇرۇپ، ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇراتتى، ئۇ ئانىسىنىڭ سارائ بولۇپ قالغانلىقىنى ئاز ـ تولا سېزىپ، ئارامسىزلىنىپ ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارايتتى. كوچا ۋە ئادەملەر ئۇنى قاتتىق قورقۇتۇۋەتكەنىدى. سونیە كاتېرىنا ئۇۋانوۋنادىن بىر قەدەممۇ كېيىن قالماي ئۇنىڭ كەينىدە يۈرەتتى، يىغلايتتى. ئۇنى ئۆيگە كېتىشكە ئۇندەيتتى. لېكىن، كاتېرىنا ئۇۋانوۋنا ئۇنىڭ سۆزىگە

زادىلا قۇلاق سالمايتتى.

— بولدى قىل، سونيە، بولدى قىل ! — ژارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ئىتتىك سۆزلەپ، ھاسىراپ ۋە يۆتىلىپ، — نېمىنى ئىلتىماس قىلىۋاتقانلىقىڭنى ئۆزۈڭمۇ بىلمەيسەن، خۇددى كىچىك بالىدەك ! ساڭا دېدىمغۇ، ئۇ ھاراقكەش نېمىس خوتۇننىڭ ئۆيىگە ئىككىنچى ئاياغ باسمايمەن دەپ. ئۆمۈربويى سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلغان، ھەتتا ئىش ئۈستىدە ئۆلۈپ كەتتى دېسىمۇ بولىدىغان بىر ئالىيجاناب ئادەمدىن قالغان يېتىم بالىلارنىڭ كوچىلاردا قانداق تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى ھەممە ئادەم، پۈتۈن پېتېربۇرگ كۆرۈپ قويسۇن (كاتېرىنا ئىۋانوۋنا بۇ قۇرۇق ھېكايىنى ئۆزى توقۇپ چىقىپ، كېيىن ئۇنىڭغا راستەك ئىشىنىپ قالغانىدى). ئاشۇ خۇمپەر گېنېرالمۇ كۆرۈپ قويسۇن. سارائ ئىكەنسەن سونيە، ئېيتقىنا، بىز ئەمدى نېمە يەيمىز؟ بىز سېنى يەتكۈچە قىينىدۇق، سېنى يەنە ئاۋارە قىلغۇم يوق ! ھە، رودىئون رومانوۋىچ، سىزمىدىڭىز ! — ژارقىرىۋەتتى ئۇ راسكولنىكوفنى كۆرۈپ قېلىپ ئۇ تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ، — سىز مۇنۇ ئەخمەق قىزغا دەپ قويۇڭچۇ، بىزنىڭ بۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق ئامالىمىز يوق ! شارمانكا چالىدىغانلارمۇ جېنىنى بېقىشىدۇغۇ. لېكىن، خالايىق بىزنىڭ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىمىزنى پات ئاردا بىلىپ قالىدۇ. بىز دېگەن يۇز - ئابرۇيلۇق ئادەمنىڭ يوقسۇزلۇقتا دۇئانە بولۇپ قالغان تۇل خوتۇن - يېتىم بالىلىرى، ھېلىقى خۇمپەر گېنېرال مۇشۇنىڭ ئۈچۈن ئەمىلدىن مەھرۇم بولىدۇ، كېيىن كۆرۈپ قالىسىلەر ! بىز ھەر كۈنى ئۇنىڭ دېرىزىسىنىڭ ئالدىغا بارىمىز. پادىشاھ ئۆتۈپ قالسا، ئالدىدا تىز چۆكۈپ، مۇنۇ بالىلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىغا ئىتتىرىپ قويىمەن، ئۇلارنى كۆرسىتىپ: «ئاتا، ئۇلارنى ھىمايە قىل !» دەيمەن. ئۇ يېتىملەرنىڭ ئاتىسى، رەھىمدىل، ئۇ بىزنى ھىمايە قىلىدۇ، كېيىن كۆرۈپ قالىسىلەر، ھېلىقى

خۇمپەر گېنېرال... لېونيە ! تۇز تۇر، كولىيە. سەن ھازىر يەنە ئۇسسۇل ئوينىشىڭ كېرەك. نېمىشقا يىغلايسەن مېچىلداپ؟ ئۇنىڭ يەنە يىغلاۋاتقىنىنى ! ئەخمەق، نېمىدىن قورقىسەن، نېمىدىن ! يا پەرۋەردىگار ! ئۇنى قانداق قىلسام بولار، رودئۇن رومانوۋېچ ! سىز بىلمەيسىز، ئۇلار ھېچنېمىنى چۈشەنمەيدۇ ! مۇشۇنداق بالىلار بىلەن قانداقمۇ بىر ئىش قىلارمەن؟...

ئۇ يىغلاپ تۇرغان بالىلارنى راسكولنىكوفقا كۆرسىتىپ، ئۆزىمۇ يىغلىۋەتكىلى قىل ـ قىل قالدى، لېكىن بۇ ئۇنىڭ ئاغزى بېسىقماي سۆزلىشىگە دەخلى قىلمىدى. راسكولنىكوف ئۇنى غۇرۇرىدىن پايدىلىنىپ، ئۆيگە قايتۇرماقچى بولۇپ، سىز شارمانكىچىلاردەك كوچىلاردا كېزىپ يۈرسىڭىز ئۇيات بولىدۇ، چۈنكى سىز پات ئارىدا ياتاقلىق ئاقسۆڭەك قىزلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولىسىز، دەپمۇ باقتى.

ـــ ياتاقلىق مەكتەپ ! ھا ـ ھا ـ ھا... ئۇ دېگەن ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسى ! ـــ دېدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ژارقىراپ، كۈلكىدىن كېيىن ئۇ قاتتىق يۆتىلىپ كەتتى، ـــ ياق، رودئۇن رومانوۋېچ، خام خىياللار بەربات بولدى ! بىزنى ھەممە ئادەم تاشلىۋەتتى ! ... ھېلىقى خۇمپەر گېنېرال... بىلمەمسىز، رودئۇن رومانوۋېچ، مەن ئۇنىڭغا بىر سىياھ قۇتىسى ئاتتىم، ـــ خىزمەتچىلەر ئىشخانىسىدىكى ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە، ئىمزا قويىدىغان قەغەزنىڭ يېنىدا بىر سىياھ قۇتىسى تۇرۇپتىكەن. مەنمۇ ئىمزا قويدۇم[1]، ئاندىن سىياھ قۇتىسىنى ئۇنىڭغا ئېتىپلا قېچىپ كەتتىم. ئاھ، ئەبلەخلەر، ئەبلەخلەر، قۇرۇپ كەتسۇن: بۇ بالىلارنى ئەمدى ئۆزۈم باقىمەن، ھېچكىمگە يالۋۇرمايمەن ! ئۇ

① رۇسىيەدە چوڭ ئەمەلدارلار ۋە ئاقسۆڭەكلەر ئائىلىلىرى بايرام كۈنلىرى ئالدىنقى زالغا ياكى چاكارلار ئۆيگە بىر ۋاراق قەغەز قويۇپ قوياتتى. ئىچكىرىگە كىرىش سالاھىيىتى يوق، لېكىن ئۆي ئىگىسى بىلەن مەلۇم ئالاقىسى بار زىيارەتچىلەر ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، شۇ قەغەزگە ئىمزا قويۇپ قوياتتى.

بىزنى دەپ يەتكۈچە دەرد تارتتى، ــ ئۇ سونيەنى كۆرسەتتى، ــ پولېچكا قانچىلىك پۇل يىغدىڭ، قېنى كۆرسەتكىنە. نېمە، ئاران ئىككى كوپېيىكمۇ؟ ھۇ ئېپلاسلار ! ئۇلار ھېچنېمە بەرمەيدۇ، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كەينىمىزدىن يۈگۈرگىنى يۈگۈرگەن. قاراڭ، ئاۋۇ ئەبلەخ نېمىشقا كۈلىدۇ؟ ــ ئۇ ئادەملەر ئارىسىدىكى بىر ئادەمنى كۆرسەتتى، ــ ھەممە گەپ كولكانىڭ كالامپايلىقىدا، ئادەمنى بەك تىت ـ تىت قىلۋېتىدۇ ! سەن نېمە دەيسەن، پولېچكا؟ مەن بىلەن فىرانسۇزچە سۆزلەش. ماڭا فىرانسۇزچە دەپ بەر. مەن ساڭا ئۆگەتكەنغۇ، بىرنەچچە ئېغىز بىلەتتىڭغۇ !... بولمىسا سىلەرنىڭ ئالىيجانناب ئائىلىدە ياخشى تەربىيە كۆرگەن بالىلار ئىكەنلىكىڭلارنى؛ شارمانكىچىلارغا ھەرگىز ئوخشىمايدىغانلىقىڭلارنى قانداقمۇ ئىسپاتلىغىلى بولىدۇ؛ بىز كوچىلاردا ياغاچ قورچاق ئوينايدىغانلاردىن ئەمەس، بىز نەپىس لىرىك ناخشىلارنى ئېيتىمىز... ھە، راست ! نېمىنى ئېيتساق بولار؟ سىلەر دائىم مېنىڭ سۆزۈمنى بۆلۈۋېتىسىلەر، لېكىن بىز... بىلەمسىز، رودىئون رومانوۋىچ، بىز بۇ يەردە توختىغاندىكىن بىرەر ناخشا ئېيتايلى، كولىيە رىتمىگە كەلتۈرۈپ ئۇسسۇل ئوينىسۇن... چۈنكى سىز تەسەۋۋۇر قىلالايسىز، بىزنىڭ قىلچە تەييارلىقىمىز يوق؛ ئاۋۋال مەسلىھەتلىشىپ، ھەممىنى رېپېتىتسىيە قىلۋېلىپ، ئاندىن نېۋا كوچىسىغا بارىمىز، ئۇ يەردە يۈقىرى تەبىقىدىكىلەر بۇ يەردىكىدىن كۆپرەك، ئۇلار بىزگە دەرھال دىققەت قىلىدۇ: لىونيە «دېھقانلار ناخشىسى»نى ئېيتالايدۇ... لېكىن ھەدېسىلا «دېھقانلار ناخشىسى»، «دېھقانلار ناخشىسى» دەپ ئېيتۇەرسەك، ئۇنى ھەممە ئادەم بىلىپ كېتىدۇ ! بىز ئۇنىڭدىنمۇ نەپىسرەك ناخشىلارنى ئېيتايلى... ھە، پولىيە، سەن بىرەر نەرسىنى ئويلاپ تاپتىڭمۇ؟ ھېچبولمىسا ماڭا ياردەم قىلساڭ بولاتتى ! مېنىڭ خاتىرەم، مېنىڭ خاتىرەم بەكلا ناچارلىشىپ كەتتى. بولمىسا

ئېسىمگە كېلەتتى ! بىز «قىلىچ تۇتقان چەۋەندار»[1]نى ئېيتىساق بولمايدۇ ـ دە ! ھە راست، بىز «بەش تىيىن»نى فىرانسۇزچە ئېيتايلى ! مەن سىلەرگە ئۆگەتكەنغۇ، ئۆگەتكەنغۇ. ئاساسلىقى بۇ ناخشا فىرانسۇز تىلىدا ئېيتىلىدۇ، شۇڭا كىشىلەر سىلەرنىڭ ئاقسۆڭەكنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكىگىلارنى دەرھاللا ئۇقۇپ، تېخىمۇ تەسىرلىنىدۇ... ھەتتا «مالبورو ئاتلاندى ئۇزۇن سەپەرگە»نى ئېيتساقمۇ بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ پۈتۈنلەي بالىلار ناخشىسى ھەمدە ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە ئۇنى ئەللەي ناخشىسى قاتارىدا ئېيتىدۇ.

مالبورو ئاتلاندى ئۇزۇن سەپەرگە،
بىلمەيدۇ ھېچ كىشى ئۇ كېلەر قاچان...

ئۇ ناخشىنى ئېيتىشقا باشلىدى...

ــ ياق، ياخشىسى «بەش تىيىن»نى ئېيتايلى ! ھەي، كولىيە، قوللىرىڭنى بىقىنىڭغا ئال، تېز بول، لىيونيە، سەنمۇ باشقا تەرەپكە بۇرال. پولېچكا ئىككىمىز جور بولۇپ، چاۋاك چېلىپ بېرىمىز !

بەش تىيىن، بەش تىيىن شۇ بىلەن تىكلەندى ئىگىلىكىمىز...

ــ ئۆھۇ، ئۆھۇ، ئۆھۇ ! ــ ئۇنى قاتتىق يۆتەل تۇتۇپ كەتتى، ــ كىيىلىرىڭنى تۇزەشتۇر، پولېچكا، يەلكىڭدىكى تاسما چۈشۈپ كېتىپتۇ، ــ دېدى ئۇ يۆتىلىپ تۇرۇپ نەپىسىنى رۇستلاپ، ــ سىلەر ئەمدى قاتتىق دىققەت قىلىڭلار، ھەربىكىتىڭلار سۈلكەتلىك، سىپايە بولسۇن. سىلەرنىڭ ئاقسۆڭەكنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكىڭلارنى ھەممە ئادەم كۆرسۇن. شۇ چاغدىلا دېگەنغۇ مەن، باغرىداقنى ئۇزۇنراق كېسىپ، ئىككى

---

① بۇ، رۇس شائىرى باتيوشكوف (1878 ــ 1855)نىڭ «جۇدالىق» ناملىق شېئىرى ئاھاڭغا سېلىنىپ ئىشلەنگەن ناخشا.

قاتلاپ تىكىش كېرەك ئىدى دەپ. سونىيە، بۇ سېنىڭ قىلغىنىڭ. دائىملا «قىسقىراق بولسۇن، قىسقىراق» دەيسەن. سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلاپتىكەن، قارا، بالىلارغا زادىلا ياراشماپتۇ... نېمە بولدۇڭلار، يەنە يىغلىغىلى تۇردۇڭلارغۇ ! بۇ نېمە قىلغىنىڭلار. ئەخمەقلەر ! قېنى، كولىيە، ئۇسسۇلنى باشلا، بولە، تېز بول، — ھەي، بۇ بالازە، ھېچنېمىنى قاملاشتۇرالمايدۇ... !

cinq sous, cinq sous ...

يەنە بىر ئەسكەر كېلىۋاتىدۇ ! ھەي، سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار؟

دېگەندەك بىر ساقچى ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ كېلىۋاتاتتى. لېكىن، دەل شۇ چاغدا يېشى ئەللىكلەرگە بېرىپ قالغان، ئۇچىسىغا مۇلكىي ئەمەلدارلىق كىيىمى بىلەن شىنىل كىيگەن، بوينىغا ئوردېن ئاسقان بىر جانابمۇ كېلىپ قالدى (ئۇنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشى كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى ئىنتايىن خۇشال قىلىۋەتتى، شۇنداقلا ئۇ ساقچىغىمۇ ئازراق تەسىر كۆرسەتتى). ئۇ يېقىن كېلىپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن كاتېرىنا ئىۋانوۋناغا ئۇچ رۇبلىلىق يېشىل قەغەز پۇلدىن بىرنى ئۇزاتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەقىقەتەن ھېسداشلىق قىلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا پۇلنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا تەكەللۇپ ھەم ئەدەپ بىلەن تەزىم قىلدى.

— رەھمەت سىزگە، مۆھتەرەم جاناب، — دېدى ئۇ تەكەببۇرلۇق بىلەن، — بىزنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان سەۋەبلەر... پولېچكا، پۇلنى ئال، كۆرۈپ قوي، بەختسىزلىككە ئۇچرىغان ئاقسۆڭەك خوتۇنغا يارىدەم بېرىشنى خالايدىغان ئالىيجاناب، سېخىي ئادەملەر يەنىلا بار، قارا‌ڭ، مۆھتەرەم جاناب، مانا بۇلار ئاقسۆڭەك ئادەمنىڭ پەرزەنتلىرى، ئۇلارنى ھەتتا ئەڭ ئالىيجاناب ئائىلىلەر بىلەن تۇغقان كېلىدۇ دېيىشكىمۇ بولىدۇ... ھېلىقى خۇمپەر گېنېرال ئولتۇرۇپ كەرىقۇر يەۋېتىپتىكەن... ئاۋارە قىلغانلىقىم ئۈچۈن، ماڭا قاراپ يەرنى تېپىشلاپ كەتتى... «جانابىي ئالىيلىرى، — دېدىم ئۇنىڭغا، — سىز مەرھۇم سېمىيون

زاخارىچ بىلەن يېقىن تونۇش، ئۇنىڭ يېتىم بالىلىرىنى ھمايە قىلىڭ، چۈنكى ئۇ ئۆلگەن كۈنى ئەڭ پەسكەش بىر تۆھمەتخور ئۇنىڭ قىزىغا تۆھمەت قىلدى...» ئاۋۇ ئەسكەر يەنە كەلدى. بىزنى ھمايە قىلىڭ ! ــ ۋارقىرىدى ئۇ ھېلىقى ئەمەلدارغا قاراپ، ــ بۇ ئەسكەرنىڭ قولىدىن قېچىپ چىققان... ھەي، سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ، خۇمپەر !

ــ چۈنكى كوچىلاردا ناخشا ئېيتىش چەكلەنگەن. بۇ يەرنى قالايمىقان قىلماڭ.

ــ قالايمىقان قىلىۋاتقان ئۆزۈڭ. مەنمۇ شارمانكىچىلارغا ئوخشاشلىغۇ. سېنىڭ نېمە كارىڭ؟

ــ شارمانكا چېلىش ئۇچۇن كىنىشكا ئېلىش كېرەك. لېكىن، سىز ئۆز بىلگىنىڭىزچە مۇشۇنداق ئۇسۇلدا بىرمۇنچە ئادەمنى يىغىۋاپسىز. ئۆيىڭىز نەدە؟

ــ نېمە، كىنىشكا؟ ــ ۋارقىرىۋەتتى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، ــ مەن بۇگۇن ئېرىمنى كۆمۈپ قويدۇم. نەدىكى كىنىشكا ئىكەن ئۇ!

ــ خانىم، خانىم، تىنچلىنىڭ، ــ دېدى ھېلىقى ئەمەلدار، ــ يۇرۇڭ، سىزنى ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويايلى... بۇ يەرگە ئادەم يىغىلىپ كەتتى، يامان تەسىر بېرىپ قويىدۇ... سالامەتلىكىڭىزمۇ ياخشى ئەمەس ئىكەن...

ــ مۆھتەرەم جاناب، مۆھتەرەم جاناب، سىز ھېچنېمىنى بىلمەيسىز، ــ ۋارقىرىدى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا، ــ بىز نېۋا كوچىسىغا بارماقچى، سونيە، سونيە ! ئۇ نەگە كەتتى؟ ھەي، ئۇمۇ يىغلىغىلى تۇرۇپتۇ ! سىلەرگە نېمە بولدى؟ كولىيە، لىونيە، قېنى سىلەر؟ ــ ئۇ بىردىنلا ھولۇقۇپ ۋارقىراشقا باشلىدى، ــ ھەي ئەخمەق بالىلارەي ! كولىيە، لىونيە، ئۇلار نەگە كېتىۋاتىدىغاندۇ...

ئەسلىي ئىش مۇنداق ئىدى: كوچىدا يىغىلىپ كەتكەن ئادەملەردىن ۋە ئەقىلدىن ئېزىپ قالغان ئانىسىنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىدىن قورقۇپ جان ـ پېنى چىقىپ كەتكەن كولىيە بىلەن

لىيونيە ساقچىنىڭ ئۆزلىرىنى تۇتۇپ، نەگىدۇر ئاپارماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك بىر - بىرىنىڭ قولىنى تۇتقىنىچە پارتلىدە قاچقاندى. بىچارە كاتىرىنا ئىۋانوۋنا ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلىدى. ئۇنىڭ زار - زار يىغلاپ، ئاران - ئاران نەپەس ئېلىپ، بالىلىرىنى قوغلىغان چاغدىكى تۇرقى شۇ قەدەر كۆرۈمسىز، شۇ قەدەر بىچارە ئىدى. سونيە بىلەن پولېچكا ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

— ئۇلارنى كەينىگە ياندۇر، سونيە، كەينىگە ياندۇر ! ھەي، ياخشى - يامانىنى بىلمەيدىغان ئەخمەق بالىلار !... پولىيە ! ئۇلارنى تۇتۇۋال... مەنمۇ سىلەرنى دەپ...

ئۇ يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، نېمىگىدۇر پۈتلىشىپ يىقىلىپ چۈشتى.

— ۋاي، قاتتىق يىقىلدى، قان چىقىۋاتىدۇ ! ئاھ، پەرۋەردىگار ! — ۋارقىرىدى سونيە ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېڭىشىپ.

ھەممە ئادەم يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇلارنى ئورىۋالدى. راسكولنىكوف بىلەن لېبېزياتنىكوف ھەممىدىن بۇرۇن يېتىپ كېلىشتى، ھېلىقى ئەمەلدارمۇ يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ كەينىدىن «ئەستا !» دەپ غۇدۇرىغىنىچە ساقچى كەلدى، ئۇ ئەمدى ئىشىنىڭ چىگىچىلەشكەنلىكىنى سېزىپ، قولىنى شىلتىپ قويدى.

— قېچىڭلار ! قېچىڭلار ! — دېدى ئۇ ئەتراپنى ئورىۋالغان ئادەملەرنى قوغلاپ.

— ئۇ ئۆلگىلىۋاتىدۇ ! ... — ۋارقىرىدى كىمدۇر بىرسى.

— ئۇ سارائ بولۇپ قاپتۇ ! — دېدى يەنە بىرسى.

— ئاھ خۇدا، ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن ! — دېدى بىر ئايال چوقۇنۇپ، — ھېلىقى قىز بىلەن ئوغۇل بالىنى تۇتۇۋالالىغانمىدۇ؟ ھە، ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، ھېلىقى چوڭ قىز تۇتۇۋاپتۇ... قارائ، نېمىدېگەن ئۆز بېشىمچى بالىلاردۇ بۇ !

ئۇلار كاتىرىنا ئىۋانوۋنانى ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ چىقتى،

ئۇنىڭ سونىيە ئويلىغىنىدەك تاشقا يىقىلىپ يارىلانمىغانلىقىنى بايقىدى. يولغا چاچىرىغان قان ئەسلىدە ئۇنىڭ كۆكرىكىدىن ئېتىلىپ چىققانىكەن.

— بۇنى مەن بىلىمەن، ئىلگىرىمۇ كۆرگەن، — دېدى ھېلىقى ئەمەلدار راسكولنىكوف بىلەن لىببېزياتنىكوفقا پىچىرلاپ، — بۇ سىل كېسىلى، مۇشۇنداق قان قۇسسا، بىمار بوغۇلۇپ قالىدۇ. تېخى يېقىندىلا، مېنىڭ بىر تۇغقىنىم مۇشۇنداق بولغان... مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن... بىر يېرىم ئىستاكانچە قان قۇسۇپ... بىردىن... ئۇ ھازىرلا جان ئۈزىدۇ، قانداق قىلساق بولار؟

— بۇياقتا ئەكېلىڭلار، بۇياقتا، مېنىڭكىگە ! — دېدى سونىيە يالۇرۇپ، — مەن مۇشۇ يەردە تۇرىمەن !... مانا مۇشۇ بىنادا، ئىككىنچى بىنا... مېنىڭكىگە ئاپىرىڭلار، تېز بولۇڭلار. تېز !... — دەيتتى ئۇ بۇنىڭ يېنىدىن ئۇنىڭ يېنىغا يۇگۇرۇپ، — دوختۇرغا ئادەم ئەۋەتىڭلار ! ئاھ پەرۋەردىگار !

ھېلىمۇ ياخشى ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ كۇچىشى بىلەن، بۇ ئىش ئاخىر ئىشقا ئاشتى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانى كۆتۈرۈشكە ھېلىقى ساقچىمۇ يارەملەشتى. ئۇنى ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقان ھالەتتە سونىيەنىڭكىگە ئەكىرىپ، كارىۋاتقا ياتقۇزۇشتى. ئۇ ھېلىمۇ قان قۇسماقتا، لېكىن ئاستا ـ ئاستا ھوشىغا كەلمەكتە ئىدى. ئۆيگە سونىيەدىن باشقا يەنە راسكولنىكوف، لىببېزياتنىكوف، بايىقى ئەمەلدار بىلەن ساقچى كىردى. ساقچى ئىشىك ئالدىغىچە سوغدىشىپ كەلگەن ئادەملەرنى قوغلۇۋەتتى. پولېچكا تىترەپ ۋە يىغلاپ تۇرغان كولىيە بىلەن لىيونيەنى قولىدىن يېتىلەپ ئۆيگە ئەكىردى. كاپېزنا ئۇموف ئائىلىسىدىكىلەرمۇ كېلىشتى: كاپېزنا ئۇموفنىڭ ئۆزى يەكچەشمە، توكۇر، چاچ ـ ساقالىلىرى يىرىكلىكىدىن خودىدى چوتكىنىڭ قىلىلىرىدەك دىڭ ـ دىڭ تۇرىدىغان، چىرايىمۇ غەلىتىلا بىر ئادەم ئىدى؛ ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ چىرايىدىن پۇتۇن ئۆمرىنى قورقۇنچ ئىچىدە

ئۆتكۈزگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى؛ بالىلىرى ھەممە نېمىگە ھەيران قالغاچقا، ئاغزىلىرى يوغان ئېچىلىپ، يۈزلىرى قېتىپ قالغانىدى. شۇ ئارىلىقتا، كۈتمىگەندە ئادەملەر ئارىسىدا سۈيدرىگايلوف پەيدا بولۇپ قالدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ نەدىن پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، ئۇنى ئادەملەر ئارىسىدا كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنىمۇ ئەسلىيەلمەي، ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قاراپ قويدى.

ھەممە ئادەم دوختۇر بىلەن پوپ توغرۇلۇق گەپلەشتى. بايىقى ئەمەلدار راسكولنىكوفقا قارىغاندا دوختۇر چاقىرىش ئارتۇقچە، دەپ پىچىرلىغان بولسىمۇ، يەنىلا دوختۇر چاقىرىشنى تاپشۇردى. دوختۇرغا كاپېرنا ئۇموف ئۆزى كەتتى.

شۇ ئارىلىقتا كاتېرىنا ئىۋانوۋنا نەپىسىنى سەل ـ پەل ئوڭشۇۋالدى، قانمۇ ۋاقتىنچە توختىدى. ئۇ ئاغرىق چىقىپ تۇرغان، لېكىن ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن سونيەگە قارىدى. چىرايى تاتىرىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ تۇرغان سونيە قول ياغلىق بىلەن ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتۈۋاتاتتى. ئاخىر ئۇ ئۆزىنى سەل يۆلەپ قويۇشنى ئۆتۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئىككى تەرىپىدىن يۆلەپ، كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇشتى.

ـــ بالىلار قېنى؟ ـــ سورىدى ئۇ زەئىپ ئاۋازدا، ـــ پولىيە، ئۇلارنى ئەكەلدىڭمۇ؟ ھەي ئەخمەق بالىلار !... نېمىشقا قاچىسىلەر؟... ۋايجان !

ئۇنىڭ قورۇپ قالغان لەۋلىرىدە يەنە قان پەيدا بولدى. ئۇ ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى:

ـــ سونيە، سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇۋېتىپسەن ـ دە ! مەن بۇ يەرگە بىر قېتىممۇ كېلىپ باقماپتىمەن... بۇنى قارىمامدىغان...

ئۇ ئەلەم بىلەن سونيەگە قارىدى.

ـــ بىز قېنىڭنى شۇراپ بولدۇق، سونيە... پولىيە، لىۋنيە، كولىيە، بۇ ياقتا كېلىڭلار... قارا، ئۇلار مانا، سونيە، ھەممىسى مانا، ئۇلارنى ئالغىن... ئۇلارنى ئۆز قولۇم بىلەن ساڭا

تاپشۇردۇم... مەن يەتكۈچە تارتتىم ! ئويۇنىنمۇ ئويناپ بولدۇم ! ھەي ! ... مېنى چۈشۈرۈڭلار، مېنى تىنچقىنا ئۆلگىلى قويۇڭلار...

ئۇنى يەنە ياستۇققا ياتقۇزۇشتى.

ـــ نېمە؟ پوپنى چاقىرىمىز؟ ھاجىتى يوق... سىلەردە نەدىكى ئۇنداق ئارتۇقچە پۇل... مەن گۇناھ قىلمىدىم... پوپ بولمىسىمۇ، مېنى خۇدايىم ئۆزى كەچۈرىدۇ... مېنىڭ نېمە دەردلەرنى تارتقانلىقىمنى ئۇ ئۆزى كۆرۈپ تۇرغاندۇ !... كەچۈرگۈسى كەلمىسە مەيلى، كەچۈرمىسە كەچۈرمىسۇن !...

ئۇ بارغانسېرى تىنچسىز بەھوشلۇق ھالىتىگە ئۆتمەكتە ئىدى. بەزىدە ئۇ تىترەپ كېتەتتى. ئەتراپىغا نەزەر سېلىپ چىقاتتى، ھەممە ئادەمنى تونۇيتتى، لېكىن بۇ پەقەت بىر دەملىكلا ئىدى. كېيىن يەنە ھوشىدىن كېتەتتى. ئۇ خىرقىراپ ئاران ـ ئاران نەپەس ئالاتتى. بوغۇزىدا خۇددى بىرنېمە خارقىراۋاتقاندەكلا قىلاتتى.

ـــ مەن ئۇنىڭغا شۇنداق دېدىم: «جانابىي ئالىيلىرى»، ـــ ۋارقىرىدى ئۇ، ھەربىر سۆزىدىن كېيىن بىر نەپەس ئېلىپ، ـــ ھېلىقى ئامالىيە لېيۇدۇنگوۋنا... ئاھ ! لېيونيە، كولىيە ! قولۇڭلارنى بىقىنىڭلارغا ئېلىڭلار، تېز بولۇڭلار، تېز، قەدىمىڭنى باسكىلاردەك، سىيرىلدۇرۇپ، سىيرىلدۇرۇپ! پۇتلىرىڭنى تاقىلدات، ھەربىكىتىڭ گۈزەل بولسۇن بالام...

سېنىڭدە بار ئالماس بىلەن دۇر.

ئاخىرى قانداق ئىدى؟ ھە راست...

ئۆزۈڭدە تۇرسا بىر جۈپ گۈزەل كۆز
يەنە نېمىنى ئىستەيسەن ئەي قىز؟

توغرىغۇ، نەرى توغرا ئەمەس! ئەخمەقنىڭ ئويلاپ تاپقان گەپىنى قارىمامدىغان !... ھە راست، يەنە بار:

كۇن قىزىغان چۈش پەيتىدە، داغستاننىڭ سايلىرىدا[1]...

ئاھ، بۇ لىرىك ناخشىغا مەن شۇنداق ئامراق، شۇنداق ئامراق، پولپچكا !... بىلەمسەن، دادامغۇ مەن بىلەن توي قىلمىغان چاغلىرىدا مۇشۇ ناخشىنى دائىم ئېيتىدىغان... ئاھ، نېمىدېگەن بەختىيار كۇنلەر !... بىز مۇشۇ ناخشىنى ئېيتساق بولاتتى ! قانداق ئىدى، قانداق ئىدى... ئۇنتۇپ قاپتىمەن... ئېسىمگە سېلىپ قويغىنا، قانداق ئىدى؟ — ئۇ قاتتىق ھاياجانلىنىپ، ئولتۇرۇشقا تىرىشتى. ئاخىرىدا ئۇ بوغۇق، قورقۇنچلۇق، خىرقىرىغان ئاۋازدا ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ھەربىر سۆزىنى ئېيتىپ بولۇپ بىرپەس ھاسىرايتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ چىرايىدىكى قورقۇش ئالامىتى بارغانسېرى كۇچەيمەكتە ئىدى:

كۇن قىزىغان چۈش پەيتىدە !... داغستاننىڭ...
سايلىرىدا ! كۆكرىكىدىن يېدى بىر ئوق !...

— جانابىي ئالىيلىرى، — كۇتمىگەندە ئادەمنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋەتكۇدەك ناله قىلىپ يىغلاپ كەتتى، — مۇنۇ يېتىملەرنى ھمايە قىلىڭ ! مەرھۇم سېمىيون زاخارىچ مېھماندوست ئىدى. بۇنى بىلىسىز ! ... بۇلارنى ئاقسۆڭەكنىڭ پەرزەنتلىرى دېيىشكىمۇ بولىدۇ !... ھەي ! — ئۇ قاتتىق سىلكىنىپ، بىردىنلا ھوشىغا كەلدى، قورقۇش ئىچىدە ھەممىگە كۆز يۇگۇرتتى، لېكىن سونيەنى دەرھاللا تونۇدى، — سونيە، سونيە ! — دېدى ئۇ ئەركىلەپ، مۇلايىملىق بىلەن خۇددى

---

① بۇ لېرمونتوفنىڭ «چۈش» ناملىق شېئىرىغا ئاساسەن ئىشلەنگەن مەشھۇر لىرىك ناخشا.

سونيەنىڭمۇ شۇ يەردىلىكىدىن ھەيران قالغاندەك، ــ سونيە، جېنىم، سەنمۇ مۇشۇ يەردىمىدىڭ؟

ئۇنى يەنە يۆلەپ قويۇشتى.

ــ بولدى بەس ! ... ۋاقىت يەتتى !... ئەلۋىدا، بىتەلەي قىز !... قىرچاڭغۇ ئاتنى كۆتۈرەم قىلىۋەتتى !... يىقىتتى ! ــ ئۇ ئۇمىدسىزلىنىپ ۋە نەپرەتلىنىپ ۋارقىرىغىنىچە بېشىنى ياستۇققا تاشلىدى.

ئۇ يەنە ھوشىدىن كەتتى، لېكىن بىرەمدىلا ئېسىگە كەلدى. ئۇنىڭ قان قالمىغان سارغۇچ، ياداڭغۇ يۈزى ئارقىغا تارتىلىپ، ئاغزى يوغان ئېچىلدى، تىترەپ تۇرغان پۈتلىرىنى ئۇزۇن سوزدى. ئۇ نەپسىنى ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق ئىچىگە تارتىپ جان ئۇزدى.

سونيە ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلاپ قۇچاقلىدى، بېشىنى ئۇنىڭ قورۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان كۆكرىكىگە قويدى ۋە شۇ دۇم ياتقىنىچە مىدىر ـ سىدىر قىلمىدى. پولېچكا ئانىسىنىڭ پۇتىغا يىقىلىپ، پۈتلىرىنى سۆيۈپ، ھۆڭرەپ يىغلاپ كەتتى. كولىيە بىلەن ليونيە نېمە ئىش بولغانلىقىنى چۈشىنىپ كېتەلمىسىمۇ، ئىنتايىن قورقۇنچلۇق بىر ئىش بولغانلىقىنى سېزىپ، بىر ـ بىرىنىڭ بىلەكلىرىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى، بىر ـ بىرىگە تېڭىرقاپ قاراشتى ـ دە، تەڭلا ئاغزىلىرىنى ئېچىپ، ۋارقىراپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى تېخىچە بايىقى كىيىمى بىلەن ئىدى؛ بىرسى بېشىغا سەللە يۆگىگەن، يەنە بىرسى تۆگە قۇشنىڭ پېيى قادالغان قالپاق كىيگەنىدى.

ھېلىقى «تەقدىرنامە» يەنە قانداقلارچە كارىۋاتتا ــ كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپ قالدىكىن، ئۇ ياستۇقىنىڭ ئۇستىدە ياتاتتى. راسكولنىكوف ئۇنى كۆرۈپ تۇراتتى.

راسكولنىكوف دېرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىشىغا، لېبېزياتنىكوف ئۇنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ باردى.

ــ ئۆلدى ! ــ دېدى لېبېزياتنىكوف.

— رودئون رومانووچ، سىزگە ئىككى ئېغىز مۇھىم گەپىم بار ئىدى، — دېدى سۇدرىگايلوف ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ. لېۋىزياتنىكوف دەرھال ئورۇن بوشىتىپ، ئەدەپ يۈزىسىدىن نېرىراق كەتتى. سۇدرىگايلوف ھەيران بولۇپ تۇرغان راسكولنىكوفنى تېخىمۇ يىراقراق بۇلۇڭ تەرەپكە باشلىدى.

— ئۇنىڭ ھەممە ئاخىرەتلىك ئىشىنى مەن ئۈستۈمگە ئالاي دەيمەن، مەسىلەن دەپنە قىلىش دېگەندەك، بىلەمسىز، بۇنىڭغا پۇل كېرەك، مەن سىزگە دېگەن، مېنىڭ ئارتۇق پۇللىرىم بار. مەن مۇنۇ ئىككى كىچىكى بىلەن پولېچكانى تۇزۇكرەك دارىلئېتامغا جايلاشتۇرۇپ قويىمەن، ئۇلارنىڭ قۇرامىغا يەتكۈچە بولغان ئارىلىقتىكى تۇرمۇش پۇلى ئۈچۈن، ھەربىرىگە بىر مىڭ بەش يۈز رۇبلىدىن پۇل بېرىمەن. دېمەك، سوفيە سېمىيونوۋنا بۇ جەھەتتىن ئەنسىرىمىسىمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ دوزاخ ئازابىدىن قۇتقۇزۇپ چىقىمەن، چۈنكى ئۇ ياخشى قىز، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ شۇڭلاشقا ئاۋدوتيە رومانوۋناغا ئېيتىپ قويىسىڭىز، ئۇنىڭغا تېگىشلىك ئون مىڭ رۇبلىنى مەن مانا مۇشۇنىڭغا خەجلىمەكچى.

— سىزنىڭ مۇنچۇالا خېيىر - ئېھسان قىلىشتىكى غەرىزىڭىز زادى نېمە؟ — سوردى راسكولنىكوف.

— ھەي، سىز تولىمۇ گۇمانخور ئادەم ئىكەنسىز! — دېدى سۇدرىگايلوف كۈلۈپ كېتىپ، — مەن سىزگە دېگەن، ئۇ پۇل ماڭا ئارتۇقچە. ئەجەبا سىز مېنىڭ بۇنى پەقەت ياخشى نىيەت بىلەن قىلىۋاتقانلىقىمغا ئىشەنمەمسىز؟ بىلەمسىز، ئۇ «پىت» ئەمەس، — ئۇ جەسەت يانغان بۇلۇڭنى كۆرسەتتى، — ئاللىقانداق جازانىخور موماي ئەمەس. ماقۇل دەڭ، «زادى لۇزۇنى تىرىك قېلىپ ئەسكىلىكىنى قىلىۋەرسۇنمۇ ياكى ئۇ ئۆلسۇنمۇ؟» ئەگەر ئۇلارغا مەن ياردەم قىلمىسام، «پولېچكامۇ، مەسىلەن ئالايلى، ئوخشاشلا شۇ يولدا ماڭىدۇ...»

مۇشۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقىنىدا ئۇ راسكولنىكوفقا كۆز ئۇزمەي

تىكىلىپ تۇرۇپ، ئاللىقانداقتۇر شوخلۇق ۋە قۇۋلۇق بىلەن كۆزلىرىنى قىسىپ ـ قىسىپ قويدى. راسكولنىكوف ئۆزىنىڭ سوئىيەگە دېگەن گەپلىرىنى ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ ئىختىيارسىز تاتىرىپ، شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ ئىتتىك ئارقىسىغا بىر قەدەم داجىپ، سۈدرىگايلوفقا چەكچىيىپ قاراپلا قالدى.

— سىز نەدىن... بىلىسىز؟ — پىچىرلىدى ئۇ ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىپ.

— بىلەمسىز، مەن مۇشۇ يەردە رېسسىلىخ خانىمغا قاراشلىق ئارتىتام ئۆيىدە تۇرىمەن. مانا بۇ كاپېرنا ئۇموفنىڭ ئۆيى، ئاۋۇ رېسسىلىخ خانىمنىڭ ئۆيى، ئۇ مېنىڭ ئەڭ سادىق، قەدىناس دوستۇم، مەن ئۇنىڭ قوشنىسى.

— سىز؟

— ھەئە، مەن، — سۆزىنى داۋام قىلدى سۈدرىگايلوف تېلىقىپ كۈلۈپ، — مەن سىزگە ۋەدە بېرىمەن، ئەڭ قەدىردان رودىئون رومانوۋىچ، سىز مېنى ئىنتايىن قىزىقتۇردىڭىز. مەن سىزگە بۇرۇنلا ئېيتقانغۇ، ئىككىمىز دوست بولۇپ قالىمىز دەپ. بۇ گەپنى مەن سىزگە ئالدىنئالا دېگەن. قارىڭ، مانا دوست بولۇپ قالدۇققۇ، ئۆزىڭىز كۆرۈپ قالىسىز، مەن بىر چىقىشقاق ئادەم، ئۆزىڭىز بىلىپ قالىسىز، بىز ئوبدان چىقىشىپ كېتىمىز...

ئالتىنچى قىسىم

1

راسكولنىكوف ئۇچۇن غەلىتە بىر مەزگىل باشلاندى. گويا كۆز ئالدىنى بىردىنلا تۇمان قاپلىۋېلىپ، ئۇنى قۇتۇلغۇسىز ئېغىر يالغۇزلۇققا گىرىپتار قىلىپ قويغاندەكلا بىلىندى. ئۇزاق ۋاقىتلاردىن كېيىن ئەنە شۇ مەزگىلنى ئەسلىگەن چېغىدا، ئۇ ئاندىن ئۆز ئەقىل ـ ھوشىنىڭ بەزى چاغلاردا خىرەلىشىپ قالغانلىقىنى، ئارىلىقتىكى ئازراققىنا ئاراملىقنى ھېسابقا ئالمىغاندا، مۇنداق ھالەتنىڭ تاكى ئاخىرقى ئاپەت يېتىپ كەلگۈچە داۋام قىلغانلىقىنى چۈشەندى. ئۇ شۇ چاغدا نۇرغۇن ئىشلارنى، مەسىلەن ئالايلى، بەزىبىر ۋەقەلەرنىڭ مۇددىتىنى ۋە يۇز بەرگەن ۋاقتىنى خاتا قىلىپ قويغانلىقىغا كامىل ئىشەندى. ھېچبولمىغاندا، ئۇ كېيىنرەك ئاشۇ ئىشلارنى ئەسلىگەن ھەمدە ئەسلىيەلىگەنلىرىنى ئۆزى ئېنىقراق چۈشىنىۋېلىشقا ئۇرۇنغان چاغلىرىدا، ئۆزىنىڭ ناھايىتى نۇرغۇن ئىشلىرىنى باشقىلاردىن ئاڭلىغان ئەھۋاللار ئارقىلىقلا ئېنىقلىيالمىدى. مەسىلەن، ئۇ بىر ئىشنى باشقا بىر ئىش بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇ يەنە باشقا بىر ئىشنى ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىلا مەۋجۇت بولغان بىر ئىشنىڭ ئاقىۋىتى، دەپ ئويلاپ قاپتۇ؛ بەزىدە ئۇ قانداقتۇر كېسەللىك ھالىتىدىكى ئەنسىزلىكنىڭ ئازابىنى تارتىپ يۈرۈپتۇ، مۇنداق ئەنسىزلىك ھەتتا ئۇنى قورقۇتۇپ يۈرەكئالدى قىلىۋېتىپتۇ، ئەمما شۇ نەرسە ئۇنىڭ ئېسىدە ئىدىكى، بەزى چاغلاردا ھەتتا بىرنەچچە كۈنگىچە، ئۇ ھەممىگە پۈتۈنلەي پەرۋاسىز قارىدى، ئالدىنقى چاغلاردىكى قورقۇش ھالىتىنىڭ ئەكسىچە بولغان مۇنداق ھالەت ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەردىلا بولىدىغان كېسەللىك ھالىتىدىكى ئېتىبارسىزلىقىغا بەكمۇ

ئوخشاپ كېتەتتى. ئومۇمەن ئېيتقاندا، كېيىنكى كۈنلەردە، ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى تولۇق ۋە ئېنىق بىلىۋېلىشتىن ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى؛ دەرھاللا ئېنىق بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك بەزىبىر چوڭ ـ چوڭ پاكىتلار ئۇنىڭ بېشىنى تېخىمۇ بەكرەك قاتۇرۇۋەتتى؛ ئۇنىڭ شۇ تەشۋىشلەردىن بەكمۇ قۇتۇلغۇسى ۋە ئۆزىنى چەتكە ئالغۇسى كېلەتتى. لېكىن، ئۇ شۇ ئەھۋالدا تۇرۇپ، شۇ تەشۋىشلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويالمغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇ مۇقەررەر، ئۆزۈل ـ كېسىل بەربات بولغان بولاتتى.

بولۇپمۇ سۈدىرىگايلوف ئۇنى تەمتىرىتىپلا قويدى، ھەتتا ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس ـ يادى سۈدىرىگايلوف بىلەن بەند بولۇپ قالدى، دېيىشكىمۇ بولاتتى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنا جان ئۆزگەن پەيتتە، سۈدىرىگايلوف سونيەنىڭ ئۆيىدە كىشىنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك شۇنداق ئېنىق گەپلەرنى قىلدىكى، راسكولنىكوفنىڭ نورمال پىكىر ـ خىيالى شۇنىڭدىن تارتىپ چېچىلىپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالدى. بۇ يېڭى ئامىل ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلسىمۇ، نېمىشقىدۇر بۇ ئىشنى ئېنىقلاشقا ئالدىرىمىدى. بەزىدە ئۇ شەھەرنىڭ چەت ۋە خالىي يېرىدىكى ئاللىقانداقتۇر بىر غېرىبانە ئاشخانىدا ئۆزى يالغۇز خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى، لېكىن ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە قانداقلارچە كېلىپ قالغانلىقىنى ئەسلىيەلمەيتتى. مۇشۇنداق چاغلاردا ئۇ بىردىنلا سۈدىرىگايلوفنى يادىغا ئالاتتى، ئۇ بىردىنلا بۇ ئادەم بىلەن مۇمكىنقەدەر تېزرەك چۈشىنىش ھاسىل قىلىش كېرەكلىكىنى، شۇنداق بولغاندا ھېلىقى ئىشنى ئۆزۈل ـ كېسىل ئىياغلاشتۇرۇش مۇمكىنلىكىنى ئىنتايىن ئېنىق، لېكىن خاتىرجەمسىزلىك ئىچىدە ھېس قىلدى، بىر كۈنى ئۇ شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ ھەتتا ئۆزىنى شۇ يەردە سۈدىرىگايلوفنى كۈتۈۋاتقاندەك، ئۇنىڭ بىلەن شۇ يەردە كۆرۈشۈشكە كېلىشىپ قويغاندەك تەسەۋۋۇر قىلدى. يەنە بىر قېتىم ئۇ تاڭ ئالدىدا ئويغىنىپ، ئۆزىنىڭ

يەردە، چاتقاللارنىڭ ئارىسىدا ياتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇ يەرگە قانداقلارچە بېرىپ قالغانلىقىنى چۈشەنمىدى. ئىشقىلىپ، كاتېرىنا ئىۋانوۋنا ۋاپات بولغاندىن كېيىنكى ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدە، ئۇ سۈندرىگايلوف بىلەن ئىككى قېتىم ئۇچرىشىپ قالدى. ھەر ئىككىلا قېتىم سوئىيەنىڭ ئۆيىدە ئۇچراشتى، راسكولنىكوف ئۇ يەرگە مەقسەتسىزلا بېرىپ، ناھايىتى بىردەملا ئولتۇرۇپ قايتقانىدى. ھەر ئىككىلا قېتىمدا ئۇلار ھېلىقى ئىشنى ۋاقتىنچە تىلغا ئالماي تۇرۇش توغرىسىدا كېلىشۈالغاندەك ئاددىيلا بىرنەچچە ئېغىز گەپلىشىپ، بىرەر قېتىممۇ مۇھىم تېمىدىن ئېغىز ئاچمىدى. كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ جەسىتى تېخىچە جەسەت ساندۇقىدا ئىدى. سۈندرىگايلوف ئاخىرەتلىك ئىشلارنى بېجىرىۋاتاتتى. سوئىيەمۇ ئىنتايىن ئالدىراش ئىدى. كېيىنكى ئۇچراشقان چېغىدا، سۈندرىگايلوف راسكولنىكوفقا كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانلىقىنى، يەنە كېلىپ ناھايىتى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى؛ ئۆزىنىڭ بەزىبىر تونۇش - بىلىشلىرى ئارقىلىق بىرنەچچە ئادەمنى تاپقانلىقىنى، شۇلارنىڭ يارىدىمى بىلەن، ئۇچ يېتىم بالىنى ئىنتايىن ئوبدان دارىلئېتامغا ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ نامىدا بىرلىگەن پۇلنىڭ ناھايىتى زور رول ئوينىغانلىقىنى، چۈنكى مەبلىغى بار بالىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش يوقسۇللارنىڭ بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا قارىغاندا خېلىلا ئاسان چۈشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ سوئىيە ھەققىدىمۇ گەپ قىلدى ھەمدە بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە راسكولنىكوف بىلەن كۆرۈشۈشكە ۋەدە قىلدى. «ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىشنى بەكمۇ خالايدىغانلىقىنى، بەزى ئىشلار توغرۇلۇق ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى...» تىلغا ئالدى. بۇ گەپلەرنى ئۇ پەلەمپەينىڭ ئالدىدىكى دەھلىزدە تۇرۇپ دېگەندى. سۈندرىگايلوف راسكولنىكوفنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، بىردەم ئويلىنىۋېلىپ، بىردىنلا ئاۋازىنى پەسەيتىپ

سوراپ قالدى:

ـــ سىزگە نېمە بولدى، رودئون رومانوۋچ، كۆڭلىڭىزنىڭ ئارامى يوقتەك قىلىدۇغۇ؟ راست دەيمەن ! كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە، ئاڭلاپ تۇرۇپ ئاڭلىماسقا سېلىۋاتقاندەك قىلىسىز. روھلۇقراق بولۇڭ. ئىككىمىز ئوبدان گەپلەشسەك بولاتتى. ئەپسۇسكى ئىشلىرىم كۆپىيىپ كەتتى. ئۆزۈمنىڭ ئىشلىرىم، ئاندىن خەقنىڭ ئىشلىرى... ۋاي، رودئون رومانوۋچ، ـــ كۇتمىگەندە قوشۇپ قويدى ئۇ، ـــ ھەممە ئادەمگە ھاۋا كېرەك، ھاۋا، ھاۋا... ئالدى بىلەن ھاۋا كېرەك[1].

ئۇ كۇتمىگەندە بىر چەتكە ئۆتۈپ، پەلەمپەيدىن چىقىپ كېلىۋاتقان پوپ بىلەن قىرائەتخانغا يول بەردى. ئۇلار مەرھۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلغىلى كەلگەنىدى. سۇدىرىگايلوفنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن، ئۇلار ھەر كۈنى ئىككى قېتىم ئۆز ۋاقتىدا كېلىپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىۋاتاتتى. سۇدىرىگايلوف ئىشى بولغاچقا ئاۋۋالراق ماڭدى. راسكولنىكوف شۇ يەردە بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇۋېلىپ، ئاندىن پوپنىڭ كەينىدىن سونيەنىڭ ئۆيىگە كىردى.

ئۇ ئىشىك ئالدىدىلا توختىدى. دۇئا ـ تىلاۋەت تېپتىنچ، ھەيۋەتلىك، قايغۇ ـ ھەسرەتلىك بىر ھالەتتە باشلاندى. بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا، ئۇ ئۆلۈمنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئويلىسىلا سىقىلىش ھېس قىلاتتى ـ دە، قەلبىنى قانداقتۇر سىرلىق ۋەھىمە قاپلىۋالاتتى؛ يەنە كېلىپ ئۇنىڭ مېيىت ئۇزىتىش يۇزىسىدىن قىلىنىدىغان دۇئا ـ تىلاۋەتنى ئاڭلاپ باقمىغىنىغا ئۇزاق زامانلار بولغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يەردە

---

① كېيىنكى بابتا پورفىرىيمۇ راسكولنىكوفقا ئۇچ قېتىم: «سىزگە ھاۋا كېرەك، ھاۋا !» دەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ راسكولنىكوفقا: «ئۆزىڭىزنى تۇنجۇقتۇرۇۋاتقان پىكىرلىرىڭىزدىن ۋە نەزەريەڭىزدىن، شۇنداقلا جىنايەتنىڭ ئېغىر بېسىمىدىن قۇتۇلۇپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ، ئۆزىڭىزنى مەلۇم قىلىڭ» دېمەكچى بولىدۇ. سۇدىرىگايلوف بۇ يەردە دەۋاتقان ھاۋانىڭ مەنىسى ئوخشاش بولسىمۇ، ئۇ باشقا نەرسىنى كۆزدە تۇتىدۇ.

باشقىچە، ئىنتايىن قورقۇنچلۇق، كىشىنى بىئارام قىلىدىغان بىر نەرسە بار ئىدى. ئۇ بالىلارغا قارىدى. ئۇلار جەسەت ساندۇقىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇراتتى، پولىچكا يىغلاۋاتاتتى. سونيە ئۇنىڭ كەينىدە تۇرۇپ دۇئا قىلىۋاتاتتى ۋە قورققاندەك بوشقىنا يىغلاۋاتاتتى. «كېيىنكى ئىككى كۈن ئىچىدە ئۇ ماڭا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىپ باقمىدى، ماڭا قاراپمۇ قويمىدى» ئويلاپ قالدى راسكولنىكوف. كۈن نۇرى ئۆيىنى يوپيورۇق يورۇتۇپ تۇراتتى. ئىسرىقداندىن چىقىۋاتقان ئىس تولغىنىپ، يۇقىرى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. پوپ «ئىي خۇدا، ئۇنى رەھمىتىڭگە يار قىلغايسەن»نى تىلاۋەت قىلماقتا ئىدى. راسكولنىكوف تاكى دۇئا ـ تىلاۋەت ئاياغلاشقۇچە شۇ يەردە تۇردى. ھەممە ئادەمگە بەخت تىلەش ۋە خوشلىشىش ۋاقتىدا، ھېلىقى پوپ غەلىتە بىر ھالەتتە ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قاراپ قويدى. دۇئا ـ تىلاۋەت ئاياغلىشىشىغا راسكولنىكوف سونيەنىڭ ئالدىغا باردى. سونيە بىردىنلا ئۇنىڭ ئىككى قولىنى تۇتۇپ، بېشىنى مۇرىسىگە قويدى. مۇنداق يېقىنچىلىق راسكولنىكوفنى تەمتىرىتىپ قويدى، ھەتتا قاتتىق ئەجەبلەندۇردى؛ نېمە؟ مېنىڭدىن قىلچە نەپرەتلەنمەپتۇ ـ دە، قىلچە يىرگەنمەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ قوللىرى ئازراقمۇ تىترەپ قويمايدۇ. بۇ قانداقتۇر ئۆزىنى چەكسىز خورلاش. ھېچبولمىغاندا راسكولنىكوف شۇنداق چۈشەندى. سونيە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ قولىنى سىقىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ قاتتىق ئازابلاندى. ئەگەر شۇ تاپتا ئۇ بىرەر جايغا قېچىپ كېتەلىگەن بولسا ئىدى، پۈتۈن ئۆمرىنى يالغۇزلۇقتا ئۆتكۈزسىمۇ، ئۆزىنى يەنىلا بەختلىك ھېس قىلغان بولاتتى. لېكىن، گەپ شۇنىڭدا ئىدىكى، يېقىندىن بۇيان كۆپىنچە ئۆزى يالغۇز يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر ئۆزىنى ھېچقاچان يالغۇز يۈرگەندەك ھېس قىلالمايتتى. بەزىدە ئۇ شەھەردىن چىقىپ، ئۇدۇل چوڭ يولغا قاراپ ماڭاتتى، ھەتتا بىر قېتىم بىر دەرەخلىككە بېرىپ قالدى. لېكىن، ئۇ قانچىكى

چەت ـ خىلۇەت جايغا بارسا، كىمدۇر بىرسى ئۆزىنى تەقىپ قىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ، شۇنچىكى بىئارام بولۇپ كېتەتتى. بۇ ئۇنى قورقۇتالمايتتى، بەلكى نېمىشقىدۇر ئۇنى بەكلا دىلخەستە قىلىۋېتەتتى، شۇڭلاشقا ئۇ دەرھاللا شەھەرگە قايتىپ كېلىپ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كېتەتتى، ئۇششاق ئاشخانىلارغا ياكى قاۋاقخانىلارغا كىرەتتى. كونا مالىلار بازىرىغا ياكى ئوت ـ چۆپ بازىرىغا باراتتى، شۇ يەرلەردە ئۆزىنى ئەركىنەرەك، خىلۇەتتە تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. بىر كۈنى ئاخشىمى بىر كىچىك ئاشخانىدا بىرسى ناخشا ئېيتىۋاتاتتى: ئۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇپ توپوغرا بىر سائەت ناخشا ئاڭلىدى. ھېلىمۇ ئېسىدە، بۇ شۇ چاغدا ھەتتا ئۇنىڭغا ناھايىتى خۇشياققانىدى. لېكىن، ئاخىرىغا بېرىپ ئۇ يەنە ئارامسىزلىنىشقا باشلىدى؛ ۋىجدانىڭ ئەيىبلىشى يەنە بىردىنلا ئۇنى ئازابلاۋاتقاندەك قىلىپ قالدى. «مەن بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ناخشا ئاڭلاۋاتىمەن، ئەجەبا مۇشۇقىلغىنىم توغرىمۇ!» ئۇ خۇددى شۇنداقراق ئويلىغاندەك قىلدى. لېكىن، ئۇ شۇ ئانلا يەنە بۇنىڭ ئۆزىنى بىئارام قىلىۋاتقان بىردىنبىر سەۋەب ئەمەسلىكىنى چۈشەندى. تېزدىن ھەل قىلىۋېتىشكە تېگىشلىك بىر ئىش بارەدەك قىلاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمەيتتى. تىل بىلەن ئىپادىلەپمۇ بېرەلمەيتتى. ئىش ھەقىقەتەن چىگىچىلىشىپ كەتكەنىدى. «ياق، بۇنىڭدىن كۆرە يەنە بىر قېتىم تۇتۇشۇپ بېقىش كېرەك! مەيلى پورفىرىي بىلەن بولامدۇ... ياكى سۈندرىگايلوف بىلەن بولامدۇ، يەنە بىر... ئۇلار يەنە بىر قېتىم جەڭ ئېلان قىلسا بولاتتى، يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلسا بولاتتى. توغرا، توغرا!» دەپ ئويلىدى ئۇ. راسكولنىكوف كىچىك ئاشخانىدىن چىقىپ، يۇگۇرگەندەك ئىتتىك ـ ئىتتىك ماڭدى. ئۇ دونيە بىلەن ئانىسىنى ئەسلىگىنىدە، نېمىشقىدۇر بىردىنلا يۈرىكى پوكۇلداپ كەتتى. شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ تېخى تاڭ ئاتمايلا، كىرىستوف ئارىلىدىكى چاتقاللارنىڭ ئارىسىدا ئويغاندى.

ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنى تىترەپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغاندى. ئۇ ئۆيگە قاراپ مېڭىپ، تاڭ سەھەردە ئاران يېتىپ كەلدى. بىرنەچچە سائەت ئۇخلىغاندىن كېيىن، قىزىتمىسى ياندى. ئۇ ئويغانغان چاغدا چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككى بولۇپ قالغانىدى.

ئۇ كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ بۈگۈن يەرلىكىگە قويۇلىدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۆزىنىڭ مۇراسىمغا قاتنىشالماي قالغانلىقىدىن خۇشال بولدى. ناستاسيە ئۇنىڭغا ئازراق تاماق ئەكىرىپ بېرىۋىدى، ئۇ تاماقنى ھۇزۇرلىنىپ، ئىشتىها بىلەن يېدى. كېيىنكى ئۈچ كۈندىكىگە قارىغاندا، ئۇنىڭ كاللىسى بىرئاز سەگەكلىشىپ، كۆڭلىمۇ خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى. بىردەمدىلا ئۆزىنىڭ نېمىشقا شۇنچىۋالا قورقۇپ كەتكەنلىكىگە ھەيران قالدى. ئىشىك ئېچىلىپ، رازۇمىخىن كىرىپ كەلدى.

— ئاھا ! ئۇ تاماق يەۋېتىپتۇ. دېمەك، ئاغرىق ئەمەس ئىكەن، — دېدى رازۇمىخىن، ئۇ ئورۇندۇقتىن بىرنى ئېلىپ، راسكولنىكوفنىڭ ئالدىدىكى ئۈستەلگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ بەكلا تىنچ ـ تىنچ بولۇپ تۇراتتى. لېكىن، بۇنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى. ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن دىققەت قىلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇ ئالدىراپمۇ كەتمەي، ئاۋازىنى بەكلا كۆتۈرۈپمۇۋەتمەي گەپ قىلدى. قارىغاندا ئۇنىڭ كاللىسىدا قانداقتۇر بىر ئالاھىدە ھەتتا ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان بىرەر نىيىتى بارەك قىلاتتى، — ماڭا قارا، — دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن، — سىلەر قانداق قىلساڭلار ئىختىيارىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ كارىم يوق، لېكىن مەن ھازىر كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان، ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ئەھۋالدىن زادى ھېچنېمە چۈشىنەلمىدىم؛ ئىلتىماسىم، مېنى سوراق قىلغىلى كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپمۇ قالما، ئۇنىڭ بىلەن كارىم يوق ! مېنىڭ ھېچنېمىنى بىلگۈم يوق. سەن شۇ تاپتا جىمكى سىرىڭنى دەپ

بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئاڭلىشىم ناتايىن. تۇكۇرۇۋېتىپ يولۇمغا كېتىۋېرىمەن. مەن بۇ يەرگە پەقەت شۇنى ئۇقۇۋالغىلى كەلدىم: ئالدى بىلەن سەن راستلا سارائ بولۇپ قالدىڭمۇ، قانداق؟ بىلەمسەن، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە سېنى سارائ بولۇپ قاپتۇ ياكى پات ئارىدا سارائ بولۇپ قالدۇ، دېگەن قاراش مەۋجۇت. يوشۇرمايمەن، ئالدى بىلەن سېنىڭ ئاشۇ ئەخمىقانە، قىسمەن رەزىل (يەنە كېلىپ چۈشەنگىلى بولمايدىغان) قىلىقلىرىڭغا، ئاندىن قالسا، سېنىڭ تېخى يېقىندىلا ئاناڭ بىلەن سۆزلىشىڭغا قىلغان ـ ئەتكەنلىرىڭگە قاراپ، مەن ئۆزۈممۇ شۇنداق قاراشنى بەكلا قۇۋۋەتلەيمەن. ئەگەر سارائ بولمىساڭ، ئۇلارغا پەقەت مۇتتەھەم ۋە بۇزۇق ئادەملا ساڭا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىدۇ؛ شۇنىڭغا قارىغاندا، سەن چوقۇم سارائ بولۇپ قالدىڭ...

— سەن ئۇلارنى كۆرگىلى ئۇزاق بولدىمۇ؟

— ھازىرلا كۆردۈم. سەن ھېلىقى كۈندىن بۇيان ئۇلارنى كۆرمىگەنسەن؟ قېنى دەپ باققىنا، نەلەرده لاغايلاپ يۈردۇڭ، مەن سېنى ئىزدەپ ئۇچ قېتىم كەلدىم. تۇنۇگۈندىن بېرى ئاناڭ قاتتىق ئاغرىق، ئۇ سېنىڭ ئالدىڭغا كەلمەكچى بولۇۋىدى، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ئۇنى توسۇپ باقتى، لېكىن ئۇ گەپكە كىرمىدى. «ئەگەر ئۇ ئاغرىق بولسا، ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقان بولسا، ئۇنىڭغا ئانىسىدىن باشقا كىم قارىيالايدۇ؟» دەپ تۇرۇۋالدى. بىز بۇ يەرگە بىللە كەلدۇق، چۈنكى ئۇنى يالغۇز يولغا سېلىپ قويالمايمىز ـ دە، بىز تاكى ئىشكىنىڭ ئالدىغچە ئۇنىڭغا خاتىرجەم بولۇڭ، دەپ تەسەللى بېرىپ كەلدۇق. بىز كىرسەك، سەن يوق ئىكەنسەن؛ ئۇ مانا مۇشۇ يەردە ئولتۇردى. ئون مىنۇت ئولتۇردى. بىز گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇنىڭ يېنىدا تۇردۇق. كېيىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، «ئۇ تالا ـ تۇزگە چىققۇدەك بولغاندىكىن، دېمەك ساق ئىكەن. ئۇ ئانىسىنى ئۇنتۇپتۇ. بىر ئانا بولغۇچىنىڭ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ خودىدى قەلەندەردەك بالىسىنىڭ مۇھەببىتىنى تىلىشى مۇناسىپ ئەمەس، ئۇ يات»

دېدى. ياتاققا يېنىپ بېرىپلا يېتىپ قالدى. ھازىر قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتتى. «كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن، ــ دېدى ئۇ، ــ سۆيگەن قىزىنى يوقلىغىلى ژاقىت چىقىرالايدىكەن.» ئۇ سۆيگەن قىزى دەپ سوفيە سېمىيونوۋنانى دەيدۇ. سوفيە سېمىيونوۋنا لايىقىمۇ ياكى ئاشناڭمۇ، ئۇنى ئۇقمىدىم. شۇنىڭ بىلەن دەرھال سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئۆيىگە باردىم. چۈنكى، بۇرادەر، ھەممىنى ئۇقۇپ باققۇم كەلدى. بېرىپ قارىسام، ئۇ يەردە بىر جەسەت ساندۇقى تۇرۇپتۇ، بالىلار يىغلاۋېتىپتۇ، سەن يوق ئىكەنسەن. بىردەم قاراپ تۇرۇپ، ئۆزىرە ئېيتىپ كېتىپ قالدىم. ياتاقتا قايتىپ بېرىپ كۆرگەن ــ بىلگەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ئاۋدوتيە رومانوۋناغا سۆزلەپ بەردىم. قارىغاندا بۇلارنىڭ ھەممىسى تۇتامى يوق گەپلەر ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ سۆيگەن قىزىمۇ يوق ئىكەن. قارىغاندا سارائ بولۇپ قالغاندەك قىلىدۇ، دېدىم. لېكىن، سەن بۇ يەردە خۇددى ئۇچ كۈن ئاچ قالغاندەك، كالا گۆشىنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، شورپىسىنى ئىچىپ ئولتۇرۇپسەن. دۇرۇس، سارائلارمۇ تاماق يەيدۇ دېسەكمۇ، سەن ماڭا بىر ئېغىز گەپ قىلمىغان بولساڭمۇ، قەسەم ئىچەلەيمەنكى، سەن... سەن سارائ ئەمەس ! ئالدى بىلەن سەن سارائ ئەمەس. نېمە قىلىمىز دېسەڭلار ئىختىيارىڭلار، بۇنىڭ بىلەن مېنىڭ كارىم يوق؛ چۈنكى بۇ يەردە چوقۇم بىر سىر بار، نېمىنىدۇر يوشۇرۇۋاتىسىلەر. مېنىڭ سىرىڭلارنى ئۇقۇۋېلىش ئۈچۈن كاللامنى قاتۇرۇپ يۈرگۈم يوق. مەن بۇ يەرگە سېنى تۆت ئېغىز تىللىۋالغىلى كەلدىم، ــ دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ ئاچچىقىمنى چىقىرىۋالغىلى كەلدىم. ئەمدى نېمە قىلىشىم كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىمەن.

ــ سەن ھازىر نېمە قىلماقچى؟

ــ مېنىڭ نېمە قىلىشىم بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ؟

ــ ئېھتىيات قىل، سەن بېرىپ بولۇشچە ھاراق ئىچمەكچى.

ــ بۇنى قانداق... قانداق بىلىۋالدىڭ؟

ــ ئوھو، ئەلۋەتتە بىلىمەن ــ دە !

رازۇمىخىن بىردەم جىم تۇرۇپ قالدى.

— سەن بۇرۇندىنلا ئەقىللىك، سەن ھېچقاچان، ھېچقاچان سارالىق بولۇپ باقمىدىڭ، — دېدى ئۇ بىردىنلا قىزغىنلىق بىلەن، — سەن توغرا دېدىڭ، مەن بېرىپ ھاراق ئىچمەكچى! خەير - خوش! — ئۇ كەتمەكچى بولۇپ قوزغالدى.

— ئالدىنقى كۈنى بولسا كېرەك، مەن سىڭلىمغا سېنىڭ گېپىڭنى قىلدىم، رازۇمىخىن.

— سېنىڭ گېپىڭنى؟ لېكىن... ئالدىنقى كۈنى سەن ئۇنى نەدە كۆردۈڭ؟ — دېدى رازۇمىخىن شاقىدا توختاپ، ئۇنىڭ چىرايى سەل - پەل تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ كۈچلۈك سوقۇشقا باشلىغانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

— ئۇ مۇشۇ يەرگە كەلدى. ئۆزى يالغۇز كەلدى. مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ، مەن بىلەن سۆزلەشتى.

— ئۆزى دېدىڭما؟

— ھەئە ئۆزى.

— ئۇنىڭغا نېمىلەرنى دېدىڭ؟... مەن توغرۇلۇق دەيمەن.

— ئۇنىڭغا سېنى ناھايىتى ئوبدان، ساپ دىل، ئەمگەكچان ئادەم، دېدىم. ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى دەپ يۈرمىدىم. چۈنكى، ئۇ ئۆزىمۇ بىلىدۇ.

— ئۆزىمۇ بىلىدۇ؟

— ھە، ئەلۋەتتە بىلىدۇ! بۇنىڭدىن كېيىن مەن مەيلى قەيەرگە كېتەي، مەيلى قانداقلا ئىشقا يولۇقاي، سەن يەنىلا ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى بىر ئىلاھ بولۇپ قالغىن. مەن... نېمە دېسەم بولىدىكەن، ئۇلارنى ساڭا تاپشۇردۇم. رازۇمىخىن، بۇنداق دېيىشىمنىڭ سەۋەبى، سېنىڭ ئۇنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى تازا ئوبدان بىلىمەن، ئاندىن قەلبىڭنىڭ پاكلىقىغا ئىشىنىمەن. بىلىمەن، ئۇمۇ سېنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. ئېھتىمال سېنى ياخشى كۆرۈپمۇ قالغاندۇ. قالغىنىنى ئۆزۈڭ بەلگىلە، زادى قانداق قىلغىنىڭ ياخشىراق، ھاراق

ئىچىشىڭ كېرەكمۇ - يوق؟

— رودكا... بىلەمسەن... ئۇ... ھەي... شەيتان ! لېكىن، سەن نەگە بارماقچى؟ بىلەمسەن، بۇ ئەگەر سىر بولسا، بوپتۇ مەيلى ! لېكىن مەن... بۇ سىرنىڭنى چوقۇم بىلىۋالمەن... ئىشىنمەنكى، ئۇ جەزمەن بىمەنە ۋە قورقۇنچلۇق، تىلغا ئېلىشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان بىر ئىش، ھەممىسى ئۆزۈڭ ئويلاپ تاپقان نەرسىلەر. لېكىن، ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، سەن ئىنتايىن ياخشى ئادەم ! ئىنتايىن ئېسىل ئادەم !

— ساڭا دېمەكچى بولۇپ تۇراتتىم. ئۆزۈڭ گېپىمنى بۆلۈۋەتتىڭ، سەن ھازىر ئۇ سىرلىرىڭنى ۋە خۇسۇسىي ئىشلىرىڭنى سۇرۇشتۇرگۇم يوق دېدىڭ، بۇ ئىنتايىن توغرا. ھازىرچە كارىڭ بولمىسۇن، ئالدىراپمۇ كەتمە. ۋاقتى يەتكەندە، يەنى سەن بىلىشكە تېگىشلىك چاغدا، ھەممىنى بىلىۋالسەن. تۇنۇگۈن بىر ئادەم ماڭا: ئادەمگە ھاۋا كېرەك، ھاۋا، ھاۋا ! دېگەنىدى. مەن ھازىرلا شۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتقانلىقىنى سوراپ باقماقچى.

رازۇمىخىن ئويچانلىق بىلەن ۋە دەككە - دۈككە ئىچىدە بىردەم تۇرۇپ قېلىپ، نېمىلەرنىدۇر كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

«ئۇ بىر سىياسىي سۈيىقەستچى ! چوقۇم شۇنداق. ئۇ ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر قەدەمنى باسماقچى، چوقۇم شۇنداق! باشقىچە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە... ئۇنىڭ ئۈستىگە دونيەمۇ بىلىدۇ...» ئويلاپ قالدى ئۇ ئىچىدە.

— ئۇنداقتا، ئاۋدوتيە رومانوۋنا سېنى كۆرگىلى پات - پات كېلىپ تۇرىدىكەن - دە، — دېدى رازۇمىخىن ھەربىر سۆزنى دانە - دانە قىلىپ، — سەن بولساڭ، كۆپرەك ھاۋا كېرەك ھاۋا، دېگەن ئادەمنىڭ يېنىغا بارماقچى، ئۇنىڭ ئۈستىگە... دېمەك، ھېلىقى خەتمۇ... شۇ ئىش بىلەن ئالاقىدار ئوخشايدۇ، — دېدى ئۇ ئاخىرقى بىر ئېغىز گېپىنى ئۆزىگە ئۆزى دەۋاتقاندەك قىلىپ.

— نېمە خەت؟

— ئاۋدوتيە رومانوۋنا بۇگۈن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ خەت ئۇنى بەكلا بىئارام قىلىۋەتتى. بەكلا، ئىنتايىن بىئارام قىلىۋەتتى. مەن سەن توغرۇلۇق گەپ باشلىۋىدىم، ئۇ ئۆتۈنۈپ قالاي، بولدى قىلىڭ، دېدى. ئاندىن... ئاندىن ئۇ ئېھتىمال بىز پات ئارىدا ئايرىلىپ كەتسەك كېرەك، دېدى... ئاندىن ئۇ نېمە ئىش ئۈچۈندۇر تولىمۇ كۈچەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئارقىدىن ئۆزىنىڭ خانىسىغا كىرىپ كېتىپ، ئىشكىنى يېپىۋالدى.

— ئۇ خەت تاپشۇرۇۋالدىمۇ؟ — سوردى راسكولنىكوف ئويچانلىق بىلەن.

— ھەئە، بىر خەت تاپشۇرۇۋالدى. خەۋىرىڭ يوقمۇ؟ ھمم... ھەر ئىككىلىسى جىم بولۇپ قېلىشتى.

— خوش ئەمىسە، رودىئون. بىر مەزگىل... بۇرادەر، مەن... لېكىن، خەير ـ خوش، بىلەمسەن، بىر مەزگىل... ئۇ... خەير ـ خوش ! مەنمۇ كېتىشىم كېرەك. ھاراق ئىچكىلى بارمايمەن، ئەمدى زۆرۈرىيىتى قالمىدى... گېپىڭ توغرا چىقمىدى !

ئۇ ئالدىراپ ـ سالدىراپ ماڭدى. لېكىن، تالاغا چىقىپ، ئىشكىنى يېرىم يېپىپ بولۇپ، يەنە ئاچتى ـ دە، باشقا بىر جايغا قاراپ تۇرۇپ گەپ باشلىدى:

— مۇنداقلا سوراپ باقاي ! ھېلىقى قاتىللىق دېلوسى ئېسىڭدىمۇ، پورفىرىي ېجىرىۋاتقان دېلوچۇ، ھېلىقى موماينىڭ؟ ساڭا دەپ بېرەي، قاتىل تېپىلىپتۇ. ئۆز ئاغزى بىلەن ئىقرار قىپتۇ، دەلىل ـ ئىسپاتلارنىمۇ تاپشۇرۇپتۇ، ھېلىقى ئىككى ئىشچىنىڭ بىرسى ئىكەن. ھېلىقى ئىككى سىرچىچۇ. ئويلاپ باق، مەن مۇشۇ يەردە ئولارنى تازا ھمايە قىلىۋىدىمغۇ، ئېسىڭدىمۇ؟ ئىشىنەمسەن، دەرۋازىۋەن بىلەن ھېلىقى ئىككى گۇۋاھچى پەلەمپەي بىلەن چىقىپ كېتىۋاتقاندا، ئۇ ھەمراھى بىلەن بىللە پەلەمپەيدە پومداقلىشىپ، قاقاھلاپ كۈلۈپتىكەنغۇ، بۇنى ئۇ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى چالغىتىش ئۈچۈن ئەتەي

قىپتىكەن. ئۇ ئىتنىڭ بالىسى شۇنچىلىك ھىيلىگەر، شۇنچىلىك ئۆزىنى تۇتۇۋالغان نېمىكەن دېسە، ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ؛ لېكىن ئۇ ئۆزى ھەممىنى چۈشەندۈرۈپ، ھەممىنى بوينىغا ئاپتۇ. مەن ئالدىنىپتىمەن ! ئوھوۇ، مېنىكچە بولسا، ئۇ قۇرۇق ھەيۋە قىلىشتا، ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈشتە، قانۇننىڭ چەكلىشىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشتا تالانتلىق ئادەم بولسا كېرەك، شۇڭلاشقا بۇنىڭ ھەيران قالغۇچىلىكى يوق ! ئەجەبا شۇنداق ئادەملەر يوقمىدۇ؟ ئۇنىڭ ئاخىرىغىچە بەرداشلىق بېرەلمەي، ھەممىنى بوينىغا ئالغانلىقى مېنى تېخىمۇ بەكرەك ئىشەندۈرۈۋەتتى، تېخىمۇ ئىشەنچلىكرەك... شۇ چاغدا مەن ئالدىنىپتىمەن ! ئۇنى دەپ ئاچچىقىمدا سارالڭ بولايلا دەپتىمەن !

ـــ قېنى دېگىنە، بۇلارنى سەن نەدىن ئالڭلىدىڭ، بۇ ئىشقا نېمىشقا مۇنچىۋالا قىزىقسىپ قالدىڭ؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف ئېنىقلا ھاياجانلىنىپ.

ـــ گېپىڭنى قارا ! نېمىشقا قىزىقسىپ قالدىڭ، دېگىنىڭنى ! مەندىن سوراۋاتقىنىڭنى !... مەن پورفىرىيدىن ئالڭلىدىم، باشقىلاردىنمۇ ئالڭلىغان... لېكىن ئۇنىڭدىن پۈتۈن ئەھۋالنى دېگۈدەك ئۇقۇۋالدىم.

ـــ پورفىرىيدىن؟

ـــ ھەئە، پورفىرىيدىن.

ـــ ئۇ... ئۇ نېمىلەرنى دېدى؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف سارىسىمىگە چۈشۈپ.

ـــ ئۇ ماڭا بۇ ئىشنى ناھايىتى ئوبدان چۈشەندۈرۈپ قويدى. ئۆزىنىڭ ئۇسۇلى بويىچە پىسخولوگىيە جەھەتتىن چۈشەندۈردى.

ـــ ئۇ چۈشەندۈرۈپ قويدىمۇ؟ شەخسەن ئۆزى چۈشەندۈرۈپ قويدى؟

ـــ شەخسەن ئۆزى، شەخسەن ئۆزى. خەير ـ خوش ! تەپسىلاتىنى ساڭا كېيىن دەپ بېرەي، ھازىر ئىشىم بار. بىر... بىر مەزگىل، مەن تېخى... بولدىلا؛ كېيىن سۆزلىشەيلى !... ئەمدى

بېرىپ ھاراق ئىچىپ نېمە قىلىمەن. سەن مېنى ھاراق ئىچۈرمەيلا مەست قىلىپ قويدۇڭ. مەن مەست بولۇپ قالدىم، رودكا ! مەن ھازىر ھاراق ئىچمەيلا مەست بولۇپ قالدىم. بوپتۇ، خەير - خوش، مەن بىرەمدىن كېيىن يەنە كېلىمەن.

ئۇ چىقىپ كەتتى.

«ئۇ سىياسىي سۈيىقەستچى، چوقۇم شۇنداق، چوقۇم شۇنداق ! — پەلەمپەيدىن ئاستا چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، كۆڭلىدە بىر قارارغا كەلدى رازۇمىخىن، — يەنە كېلىپ سىڭلىسىنىمۇ بۇ ئىشقا چېتىۋالدى؛ ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ تەبىئىتىدىن ئېيتقاندا، بۇ ئېھتىمالغا بەك يېقىن، بەك يېقىن. ئۇلار ئۇچرىشىپتۇ... ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇمۇ ماڭا بېشارەت بەرگەن... ئۇنىڭ نۇرغۇن گەپلىرىدىن... نۇرغۇن سۆز - ئىبارىلىرىدىن... بەرگەن بېشارەتلىرىدىن قارىغاندا، ھەممە ئىش دەل شۇنداق بولسا كېرەك ! ئۇنداق بولمىسا، بۇ مالىماتاڭ ئىشلارنى قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك؟... ھىم، يا پەرۋەردىگار، مەن تېخى نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم - ھە ! شۇ ئەمەسمۇ، كاللام تازا ئېلىشىپ كېتىپتۇ، مەن ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن ! ھېلىقى كۈنى دەھلىزدىكى چىراغنىڭ ئالدىدا ئۇ ئۆزى كاللامنى ئېلىشتۇرۇۋېتىپتى، تۈفى ! شۇنداق پەسكەش؛ شۇنداق يۈزە، شۇنداق ئىپلاس ئويلارنى ئويلاپ كېتىپتىمەن دېسە ! نىكولاي ئوغۇل بالا ئىكەن، ئىقرار قىپتۇ... ئۆتكەنكى ھەممە ئىش مانا ئەمدى يەنە نەقەدەر ئېنىق بولۇپ كەتتى - ھە ! ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى كېسىلى، جىمىكى غەلىتە قىلىقلىرى ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرى، ئالىي مەكتەپتە قاپاق ئاچماي، دائىم خاپىخان يۈرۈشلىرى شۇنىڭدىن ئىكەن - دە... لېكىن ھېلىقى خەت نېمە گەپ ئۆزى؟ ئېھتىمال بۇنىڭدا بىر گەپ بولسا كېرەك. بۇ خەتنى كىم يازغاندۇ؟ گۇمانىمچە... ھىم... ياق، مەن بۇنىڭ ھەممىسىنى ئۇقۇۋېلىشىم كېرەك.»

ئۇ دونيە ھەققىدىكى ھەممە ئىشنى ئەسلەپ خىيالىدىن

ئۆتكۈزۈپ بېقىۋىدى، يۈرىكى گويا ئۇرۇشتىن توختاپ قالغاندەكلا بولۇپ قالدى. ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن قوزغىلىپ يۈگۈردى.

رازۇمىخىن چىقىپ كېتىشىگە، راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ، دېرىزە تەرەپكە بۇرالدى، ئۆينىڭ تارلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، بۇ بۇلۇڭدىن ئۇ بۇلۇڭغا باردى. ئاندىن... يەنە دۈانغا بېرىپ ئولتۇردى، ئۇ خۇددى باشقىدىن تۇغۇلغاندەكلا بولۇپ قالغانىدى؛ ئۇلار بىلەن يەنە بىر تۇتۇشۇپ بېقىش كېرەك — دېمەك، ئۇ چىقىش يولىنى تاپتى.

شۇنداق. دېمەك، چىقىش يولى تېپىلدى ! ئۇنداق بولمىغاندا، ھەممىنى ئىچىگە يۇتۇۋېرىپ، ئىچى تىتىلداپ قىينىلىپ كەتكەن بولاتتى، ھېلىدىن ـ ھېلىغا بېشى قېيىۋەرگەن بولاتتى. ئۇ مىكولكانى پورفىرىينىڭ ئالدىدا كۆرگەندىن تارتىپ ئۆزىنى نەگە قويۇشىنى بىلمەيلا قالغان. چىقىش يولى قالمىغاندەك ھېس قىلىپ، تىت ـ تىت بولۇپ كەتكەندى. ئۇ مىكولكانى كۆرۈپ بولۇپ شۇ كۈنلا، سونيەنىڭ ئۆيىدە ھېلىقى ئويۇننى ئويناندى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى قىلىقلىرى ۋە ئاخىرىدا دېگەن گەپلىرى ئۇنىڭ ئالدىن تەسەۋۋۇر قىلغىنىدەك بولماي چىقتى... شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىرپەستىلا زەئىپلىشىپ كەتتى ! بىردىنلا تۇگىشىپ كەتتى ! شۇ چاغدا ئۇ سونيەنىڭ پىكرىگە قوشۇلغاندى. قوشۇلغاندىمۇ ئۆزى قوشۇلدى. چىن دىلىدىن قوشۇلدى؛ ئۇ بۇ ئىشنى ئىچىگە يۇتۇپ، يالغۇز ـ يېگانە ئۆتۈۋەرسە بولمايتتى. ئۇنداقتا سۈدىرىگايلوفچۇ؟ سۈدىرىگايلوف بىر سىر بولۇپ قالدى... سۈدىرىگايلوف ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلۋەتتى. بۇ راست، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنى ھېلىقى جەھەتتىن بىئارام قىلالمىدى. ئۇ بەلكىم سۈدىرىگايلوف بىلەن بىر تۇتۇشۇپ بېقىشى مۇمكىن. سۈدىرىگايلوف بىلەن تۇتۇشۇش ئېھتىمال ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىۋېلىشنىڭ بىر يولىدۇر. پورفىرىيغا كەلسەك، بۇ باشقا گەپ.

«دېمەك، پورفىري رازۇمىخىنغا شەخسەن ئۆزى چۈشەندۈرۈپ

قويۇپتۇ، پسخولوگىيە جەھەتتىن چۈشەندۈرۈپ قويۇپتۇ ـ دە، ئۇ لەنەتى پسخولوگىيەسىنى يەنە كۆتۈرۈپ چىقىپتۇ! پورفىرىي ـ ھە؟ لېكىن مەكولكا پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرى، ئۇلار يۈزمۈيۈز ئولتۇرۇپ گەپلەشكەن. بۇنىڭ پەقەت بىرلا توغرا ئىزاھاتىنى تېپىش مۇمكىن، ئاشۇ ئويۇنلار ئويىنالغاندىن كېيىن، پورفىرىينىڭ نىكولاي جىنايەتچى دېگەنگە ھەتتا بىر دەملىككە بولسىمۇ ئىشىنىشى قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟ (ئاشۇ كۈنلەردە راسكولنىكوف پورفىرىي بىلەن كۆرۈشكەن چېغىدىكى ئىشلاردىن بەزىلىرىنى بىرنەچچە قېتىم كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ ھەممىنى تولۇق ئەسلەشكە بەرداشلىق بېرەلمەيتتى.) شۇ چاغدا ئۇلار بىر ـ بىرىگە شۇنداق سۆزلەرنى دېيىشتىكى، شۇنداق ھەرىكەتلەر ۋە ئىشارەتلەرنى قىلىشتىكى، بىر ـ بىرىگە شۇنداق نەزەرلەرنى تاشلاشتىكى، شۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىشتىكى، گەپ شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، شۇ ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، پورفىرىينىڭ كۆزقارىشىنى تۈپتىن تەۋرىتىش ھەرگىزمۇ مەكولكانىڭ قولىدىن كەلمەيتتى (پورفىرىي مەكولكانىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ بىرىنچى ئېغىز سۆزىدىن ۋە بىرىنچى ھالىتىدىنلا ئېنىق كۆرۈپ يەتكەنىدى).

«نېمە گەپ ئۆزى! ھەتتا رازۇمىخىنمۇ گۇمانلىنىشقا باشلىغان ئەمەسمىدى! دەھلىزدىكى چىراغ ئاستىدا بولۇنغان گەپلەر شۇ چاغدا ئۇنۇم بەرمەيمۇ قالمىغانىدى. ئۇ يۇگۇرگەن پېتى پورفىرىينىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ... لېكىن، پورفىرىي نېمە ۋەجدىن ئۇنى شۇنداق ئالدىدى؟ ئۇ رازۇمىخىنىنىڭ دىققىتىنى مەكولكاغا بۇرىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشتىكى غەرىزى نېمە؟ ئۇ كۆڭلىدە بىرنەرسىنى ئويلاپ قويغان بولسا كېرەك. ئۇ چوقۇم بىرنېمىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويىدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆڭلىگە پۈككىنى زادى نېمە؟ دەرۋەقە، شۇ كۈنى ئەتىگەندىن بېرى، ناھايىتى ئۇزۇن، بەك ئۇزۇن، بەك ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتتى، لېكىن پورفىرىي توغرۇلۇق ھېچقانداق گەپ ـ سۆز بولۇنمىدى. راست،

بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس...» راسكولنىكوف شىلەپىسىنى ئېلىپ، خىيال سۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقتى. ئۇزاق ۋاقىتلاردىن بۇيان، بۇ ئۇنىڭ تۇنجى قېتىم ھېچبولمىغاندا كاللىسىنى سەگەك تۇتۇشى ئىدى. «سۈندۈرگايلوف بىلەن بولغان مەسىلىنى چوقۇم ھەل قىلىۋېتىشىم كېرەك، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ قانداقلا بولمىسۇن ھەل قىلىۋېتىشىم كېرەك، قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى. ئېھتىمال ئۇ مېنىڭ ئالدىغا بېرىشىمنى كۈتۈۋاتقاندۇ.» دەل شۇ دەقىقىدە ئۇنىڭ ھارغىن قەلبىدە شۇ قەدەر كۈچلۈك قىساس ئويغاندىكى، ئۇ ئۇلاردىن بىرسىنى ــ پورفىرىينى ياكى سۈندۈرگايلوفنى ــ ئۆلتۈرۈپ قويۇشمۇ ئېھتىمال ئىدى. ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭغا ھازىرنىڭ ئۆزىدە قول سالمىغان تەقدىردىمۇ، كېيىنچە شۇنداق قىلىدىغانداك سېزىلدى. «قېنى كۆرەرمىز. قېنى كۆرەرمىز» ئويلىدى ئۇ ئىچىدە يېنىش - يېنىشلاپ.

لېكىن، ئۇ دەھلىزنىڭ ئىشىكىنى ئېچىشىغا، كۈتمىگەندە ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەن پورفىرىي بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. راسكولنىكوف بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ پورفىرىينىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالمىدى، ئۇنچىلىك قورقۇپمۇ كەتمىدى، ناھايىتى چۆچۈپ كەتتى. لېكىن، كۆزىنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئۆزىنى ئوڭشۇۋالدى. «بەلكىم يىغىشتۇرۇشنىڭ ۋاقتى يەتكەندۇ ! لېكىن، ئۇ قانداق قىلىپ، مۇشۇكىتەك تۇيدۇرماي يېقىنلاشتىكىن؟ مەن ئەجەب ھېچقانداق شەپىنى ئاڭلىماي قاپتىمەن دېسە؟ ئۇ ئوغرىلىقچە قۇلاق سېلىۋاتقانمىدۇ يا؟»

ــ مېھمان كېلىشىنى كۈتمىگەن بولغىيدىڭىز، رودىئون رومانوۋىچ؟ ــ دېدى پورفىرىي كۈلۈپ، ــ ئۇزاق بولغان، سىزنى يوقلاپ كېلەرمەن دەپ ئويلىغىلى، بۇگۈن بۇ يەردىن ئۆتۈپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن سىز بىلەن كۆرۈشكەچ بەش مىنۇت ئولتۇرۇپ چىقسام بولمامدۇ، دەپ كىرىشىم. سىرتقا

چىقماقچىمىدىڭىز؟ مەن ئانچە ئۇزاق ئولتۇرمايمەن، ناھايىتى بىر تال تاماكا چېكىپ بولغۇچىلىكلا ئولتۇرىمەن. ئەگەر رۇخسەت قىلسىڭىز.

— ئولتۇرۇڭ، پورفىرىي پېتروۋىچ، ئولتۇرۇڭ، — دېدى راسكولنىكوف مېھمانىنى تولىمۇ دوستانىلىك بىلەن ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ چاغدىكى ئىپادىسىنى كۆرەلىگەن بولسا ئىدى، چوقۇم ھەيران قالغان بولاتتى. ئىشقىلىپ دۇمباق يېرىلدى، ئەمدى باشقا كەلگىنىنى كۆرگۈلۈك ! بەزىدە ئادەم قاراقچىغا يولۇقۇپ قالسا، يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان ئۆلۈم ۋەھىمىسىگىمۇ خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە چىدايدۇ. ئاخىر بىرىپ پىچاق بوينىغا تىرەلگەن چاغدا بولسا، قورقمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. راسكولنىكوف پورفىرىنىڭ ئۇدۇلىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ كۆزلىرىنى چىپىقلاتماستىن ئۇنىڭغا تىكىلدى. پورفىرىي كۆزلىرىنى قىسۋېلىپ، تاماكا تۇتاشتۇردى.

«خوش قېنى، گېپىڭنى قىلە، سۆزلە، — بۇ سۆز گويا راسكولنىكوفنىڭ يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىققاندەكلا قىلدى، — ھە، نېمىشقا، نېمىشقا، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟»

2

— ھەي، مۇشۇ تاماكا دېگەن نەرسىمىغۇ ! — پورفىرىي پېتروۋىچ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، بىرنەچچىنى شورۋالغاندىن كېيىن، ئاخىر گەپ باشلىدى، — زىيانلىق، پۈتۈنلەي زىيانلىق، شۇنداقتىمۇ تاشلىيالمىدىم ! يۆتىلىمەن، گېلىم قىچىشىدۇ، دېمىم سىقىلىدۇ، بىلەمسىز، مەن بەك قورقۇنچاق. يېقىندا كۆرۈنۈپ باقاي، دەپ دوختۇرنىڭ ئالدىغا بېرىۋىدىم، ئۇ ھەربىر ئادەمنى كەم دېگەندە يېرىم سائەت تەكشۈردى؛ ئۇ مېنىڭ تۇرقۇمغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى؛ چېكىپ باقتى، تىڭشاپ باقتى،

ئاندىن مۇنداقلا دەپ قويىاي، تاماكا سىزگە زىيان قىلىدۇ، ئۆپكىڭىز كېڭىيىپ كېتىپتۇ، دېدى. لېكىن، تاماكىنى قانداق تاشلايمەن؟ تاشلىغاندىن كېيىن ئورنىنى نېمە بىلەن تولدۇرىمەن؟ چاتاق يېرى، هاراق ئىچمەيمەن، هى ـ هى ـ هى... هاراق ئىچمەيدىغىنىم چاتاق ! هەممە ئىش نىسپىي بولىدۇ، رودىئون رومانوۋىچ، هەممە ئىش نىسپىي بولىدۇ !

«بۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى، ئېھتىمال ئۇ ئىلگىرىكى ئويۇنىنى يەنە ئويناۋاتسا كېرەك !» ئويلىدى راسكولنىكوف بىزار بولۇپ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن تېخى يېقىنىدىلا ئاخىرقى قېتىم ئۇچراشقان چېغىدىكى هەممە ئەھۋال بىردىنلا يادىغا كەلدى ـ ده، شۇ چاغدىكى تۇيغۇلار يەنە خۇددى كەلكۇندەك بېسىپ كېلىپ ئۇنى غەرق قىلىۋەتتى.

ـــ ئالدىنقى كۈنى ئاخشام سىزنى ئىزدەپ كەلگەن، خەۋىرىڭىز يوقمۇ؟ ـــ دېدى پورفىرىي ئۆينىڭ ئىچىنى كۆزدىن كەچۈرگەچ، ـــ مۇشۇ ئۆيگە كىرگەن، نەق مۇشۇ ئۆيگە، خۇددى بۇگۈنكىدەك بۇ يەردىن ئۆتۈپ قېلىۋىدىم ـــ سىزنى جاۋابەن زىيارەت قىلىپ قويىاي دەپ ئويلىغان، يۇقىرىغا چىقسام، ئۆيىڭىزنىڭ ئىشىكى داغدام ئوچۇق تۇرۇپتۇ؛ ئەتراپقا قاراپ باقتىم، بىردەم ساقلاپ باقتىم. خىزمەتچى ئايالغىمۇ دەپ قويماي قايتىپ كەتتىم. سىز ئىشىككە قۇلۇپ سالمامسىز؟

راسكولنىكوفنىڭ چىرايى بارغانسىرى تۇتۇلماقتا ئىدى، پورفىرىي ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئۇققاندەك قىلدى.

ـــ مەن سىزگە چۇشەندۇرۇپ قويغىلى كەلگەن، قەدىرلىك رودىئون رومانوۋىچ، چۇشەندۇرۇپ قويغىلى ! سىزگە چۇشەندۇرۇپ قويۇشۇم كېرەك هەم شەرت، ـــ دېدى ئۇ كۇلۇمسىرەپ، ئۇ هەتتا ئالىقىنى بىلەن راسكولنىكوفنىڭ تىزىغا بوش ئۇرۇپ قويىدى. لېكىن، دەل شۇ چاغىنىڭ ئۆزىدە دېگۈدەك ئۇنىڭ چىرايىدا بىردىنلا جىددىيلىك ۋە ئەندىشە ئالامىتىمۇ پەيدا بولدى. شۇ نەرسە راسكولنىكوفنى هەيران قالدۇردىكى، ئۇنىڭ چىرايىنى

قايغۇ ـ ھەسرەت قاپلىغاندەك قىلدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ چىرايىدا ئىلگىرى مۇنداق ئالامەتنى كۆرۈپ باقمىغان، كۆرەرمەن دەپ خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغانىدى، ــ رودىئون رومانوۋىچ، يېقىندا ئۇچراشقان چېغىمىزدا، ئوتتۇرىمىزدا غەلىتە بىر ۋەقە بولدى. ئېھتىمال، بىز تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندىمۇ شۇنداق غەلىتە ۋەقە يۈز بەرگەندۇ؛ لېكىن شۇ چاغدا... راست، مانا ئەمدى بىرسى يەنە بىرسىگە توغرا كېلىپ قالدى ! مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، ئېھتىمال ئالدىڭىزدا ئىيىبلىكتۇرمەن؛ بۇنى ئۆزۈمۇ سېزىپ تۇرۇۋاتىمەن. ئېسىڭىزدىمۇ، ئۆتكەندە بىر ـ بىرىمىز بىلەن قانداق خوشلاشقانلىقىمىز، نېرۋىلىرىڭىز جىددىيلىشىپ، تىزلىرىڭىز تىترەپ كەتكەن؛ مېنىڭ نېرۋىلىرىمۇ جىددىيلىشىپ، تىزلىرىم تىترەپ كەتكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىلەمسىز، شۇ چاغدا ھەر ئىككىمىزنىڭ مۇئامىلىمىز ياخشى بولمىغان، ئالىيجانابلىق قىلالمىغانىدۇق. لېكىن، بىز ھەرھالدا يۈكسەك ئەخلاقلىق ئادەملەر ئىدۇق؛ يەنى مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، بىز ئالدى بىلەن يۈكسەك ئەخلاقلىق ئادەملەردىن بولۇشىمىز كېرەك ئىدى؛ بۇنى چۈشىنىش كېرەك. ئىشنىڭ قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكى ھەرھالدا ئېسىڭىزدە بولسا كېرەك... ھەتتا تولىمۇ سەت ئىش بولدى.

«بۇ ئۇنىڭ نېمە دېگىنى، ئۇ مېنى نېمە چاغلاۋاتىدۇ؟» ئۆز ـ ئۆزىدىن سورىدى راسكولنىكوف ھەيران بولۇپ، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ پورفىرىيغا قارىدى.

ــ مېنىڭچە ھازىر ئىككىمىز ئوچۇق ـ يورۇق سۆزلەشكىنىمىز ياخشى، ــ داۋام قىلدى پورفىرىي، ئۇ گويا ئۆزىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان بىر ئادەمنى تەڭلىكتە قويغۇسى يوقتەك، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى ئۇسۇللىرىنى ۋە ھىيلە ـ مىكىرلىرىنى ئەمدى كۆزگە ئىلمايۋاتقاندەك بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس كەينىگە تارتىپ، قاپاقلىرىنى پەسكە ساڭگىلاتتى، ــ شۇنداق، مۇنداق گۇمانسىراشلارنى ۋە مۇنداق ھالەتنى ئۇزاققىچە

داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. مىكولكا ئارىمىزنى ئېچىپ قويىدى. بولمىسا، بىلمىدىم ئارىمىزدىكى ئىش قەيەرگىچە بېرىپ يېتەتتىكىن. ھېلىقى مۇتتەھەم ھۇنەرۋەن شۇ چاغدا مېنىڭ خانامغا ئارىتام ئۆيده ئىدى. بۇنى تەسەۋۋۇر قىلالامسىز؟ ئەلۋەتته ھازىر سىز بۇ ئىشنى بىلمىسىز؛ كېيىن ئۇنىڭ سىز بىلەن كۆرۈشكەنلىكىدىن خەۋىرىم بار؛ لېكىن، سىز شۇ چاغدا قىياس قىلغان ئەھۋال مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. مەن ھېچكىمنى ئىزدەپ بارمىغان، ھېچقانداق ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپمۇ قويمىغان. سىز نېمىشقا ئورۇنلاشتۇرمىغان دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن. مەن سىزگە نېمە دېسەم بولىدىكىن. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ چاغدا ماڭا بەئەينى بىر توقماق بولۇپ تەگكەنىدى، ھەتتا دەرۋازىۋەنلەرنىمۇ مىڭ مۇشەققەتته تاپتۇرۇپ كېلىۋىدىم (چىقىپ كېتىۋاتقىنىڭىزدا، ئىككى دەرۋازىۋەننى كۆرگەن بولۇشىڭىز مۇمكىن). شۇ چاغدا كاللامغا چاقماق تېزلىكىده بىر خىيال كەلگەن. بىلەمسىز، رودىئون رومانوۋىچ، شۇ چاغدا مەن بۇ ئىشقا قاتتىق ئىشىنەتتىم. مەيلى دەپ ئويلىدىم. بۇ ئىشنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇراي، لېكىن باشقا بىر ئىشنى چىڭ تۇتىمەن — ھېچبولمىغاندا ماڭا زۆرۈر ئادەمنى يېنىمدىن ئۆتكۈزۈۋەتمەيمەن. رودىئون رومانوۋىچ، سىز بەكمۇ ئاسان ھاياجانلىنىدىغان بولۇپ قاپسىز، بۇ سىزنىڭ تەبىئىتىڭىزگە ۋە باشقا ئىچكى سۇپەتلىرىڭىزگە ماس كەلمەيدۇ. سىزنىڭ ئۇ سۇپەتلىرىڭىزنى نېمىلا دېگەنبىلەن مەن ئاز ـ تولا بىلىمەن. ئەلۋەتته، شۇنداق بولسىمۇ، شۇ چاغدا مەنمۇ ئويلىغان، بىر ئادەمنىڭ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئېچ ـ باغرىدىكى ھەممە نېمىنى تۆكۈۋېتىشنى ئۇمىد قىلغىلى بولمايدۇ، مۇنداق ئىشنىڭ بولۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر سىز بىر ئادەمنى چىدىغۇسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويسىڭىز، مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشى مۇمكىن، لېكىن قانداقلا بولمىسۇن، مۇنداق ئەھۋال كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدۇ. بۇنىڭغا مېنىڭ ئەقلىم يېتىدۇ. ياق، مېنىڭچە،

ماڭا ئازراققىنا ئاساس بولسىلا بولىدۇ، كىچىككىنە بولسىمۇ مەيلى، پىسخولوگىيە جەھەتتىكى نەرسىلەر بولماي، كۆرگىلى، تۇتقىلى بولىدىغان نەرسە بولسىلا بولاتتى. چۈنكى، مېنىڭچە، ئەگەر بىرەر ئادەم جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولسا، مەيلى قانداقلا بولمىسۇن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئىنتايىن مۇھىم بىرەر نەرسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ؛ ھەتتا كۈتۈلمىگەن نەتىجىگە ئېرىشىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. شۇ چاغدا مەن سىزنىڭ تەبىئىتىڭىزدىن ئۇمىد كۈتۈۋىدىم، رودىئون رومانوۋىچ، ئاساسلىقى تەبىئىتىڭىزدىن ! شۇ چاغدا مەن سىزدىن زور ئۇمىد كۈتكەن.

— سىز... سىز ئەمدىلىكتە ماڭا نېمىدەپ بۇ گەپلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ — دېدى ئاخىر راسكولنىكوف غودۇكشىپ، ئۆزىنىڭ شۇ سوئالى بىلەن زادى نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ چۈشەنمەي. «ئۇ نېمىلەرنى دەيدىغاندۇ؟ — ئويلىدى راسكولنىكوف پىكرى چېچىلىپ، — ئەجەبا ئۇ مېنى راستلا گۇناھسىز دەپ قاراۋاتامدىغاندۇ؟»

— نېمىدەپ بۇ گەپلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ ئۇقۇشماسلىقنى ئىزاھلاپ قويماي دەپ دەۋاتىمەن. شۇنداق دېسەممۇ بولىدۇ. مېنىڭچە، بۇ مېنىڭ مۇقەددەس بۇرچۇم. جىمىكى جەريانىنى، جىمىكى ئۇقۇشماسلىقنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ قويماي دەيمەن. رودىئون رومانوۋىچ، سىزنى قاتتىق ئازابلىدىم. مەن مۇتتەھەم ئەمەس. ئۆزى مەيۇس، لېكىن مەغرۇر، باشقىلارغا بۇيرۇق بېرىپ ئۆگىنىپ قالغان، ئالدىراڭغۇ، بولۇپمۇ ئالدىراڭغۇ بىر ئادەمنىڭ مۇشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلسە قانداق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشىنىمەن ! مەيلى قانداقلا بولسۇن، مەن سىزنى ئىنتايىن ئالىيجاناب ئادەم دەپ بىلىمەن، گەرچە مەن سىزنىڭ بەزىبىر ئەقىدىلىرىڭىزگە قوشۇلالمىساممۇ، سىز خىلىلا قولى ئوچۇق ئادەم؛ سىزگە مانا شۇنى ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن، ئىنتايىن سەمىمىيلىك بىلەن ئالدىنئالا ئېيتىپ قويۇشنى ئۆزۈمنىڭ مەجبۇرىيىتىم دەپ

قارايمەن. چۈنكى، مەن سىزنى ئالداشنى خالىمايمەن. تونۇشقان چېغىمىزدىلا سىز ماڭا ئىنتايىن يېقىملىق تۇيۇلغانىدىڭىز. مۇنداق دېسەم كۆلۈشىڭىز مۇمكىن. سىز كۆلۈشكە ھەقلىق. بىلىمەن، سىز مېنى باشتىلا يامان كۆرۈپ قالدىڭىز، ئەمەلىيەتتە مېنى يامان كۆرۈپ قېلىشىڭىزمۇ ئورۇنلۇق. ماڭا قانداق قارىغۇڭىز كەلسە، شۇنداق قاراۋېرىڭ. لېكىن، مەن ئۆز جەھەتىمدىن ئېيتقاندا، شۇنداق تەسىراتنى بارلىق چارىلەر بىلەن تۇغمىتۇېتىشنى ھەمدە سىزگە مېنىڭمۇ ھېسسىياتلىق، ۋىجدانلىق ئادەم ئىكەنلىكىمنى كۆرسىتىپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ مېنىڭ ھەقىقىي يۈرەك سۆزۈم.

پورفىرىي پېتروۋىچ سالاپەت بىلەن بىردەم جىم تۇرۇۋالدى. راسكولنىكوفنىڭ كۆڭلىگە يەنە ۋەھىمە چۈشتى. ئۇ پورفىرىينىڭ ئۆزىنى گۇناھسىز دەپ قارىشىدىن بىردىنلا قورقۇپ قالدى.

— بۇنىڭ شۇ چاغدا قانداق قىلىپ كۈتۈلمىگەندە يۈز بەرگەنلىكىنى بىر باشتىن سۆزلەپ ئولتۇرۇش بىھاجەت بولسا كېرەك، — داۋام قىلدى پورفىرىي پېتروۋىچ، — مېنىڭچە مۇنداق قىلىش ئارتۇقچە. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلىشىمۇ ناتايىن. چۈنكى، بۇنى قانداق قىلىپ ئېنىق چۈشەندۈرۈپ كەتكىلى بولسۇن؟ دەسلەپتە بەزىبىر مىش ـ مىش گەپلەر چىقىپ قالدى. ئۇ مىش ـ مىش گەپلەر زادى نېمە، ئۇ گەپلەر كىمدىن ۋە قاچان چىقتى... شۇنداقلا بۇ مىش ـ مىش گەپلەر قانداقلارچە سىزگە بېرىپ تاقىلىپ قالدى. مېنىڭچە، بۇلارنى دەپ ئولتۇرۇشمۇ ئارتۇقچە. مېنىڭ گۇمانىم بىر تاسادىپىي ئىشتىن باشلاندى. پۈتۈنلەي تاسادىپىي بىر ئىشتىن باشلاندى. كۈتۈلمىگەن ئۇ ئىشنىڭ يۈز بېرىشىمۇ ئېھتىمالغا بەك يېقىن، يۈز بەرمەسلىكىمۇ ئېھتىمالغا بەك يېقىن. نېمە ئىش؟ ھىم، مېنىڭچە بۇنىمۇ تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى، ئاشۇ پىتنە ـ پاساتلار ۋە ھېلىقى

كۈتۈلمىگەن ئىش كاللامدا بىر پىكىر تۇغدۇردى. مەن ئوچۇق - يورۇق تەن ئالىمەن. چۈنكى، ئوچۇق - يورۇق بولۇش ئۈچۈن، ئەڭ ياخشىسى ھەممە ئىشنى ئوچۇق - يورۇق دېيىش كېرەك. شۇ چاغدا مەن بىرىنچى بولۇپ سىزنى يادىمغا كەلتۈردۈم. ھېلىقى موماي گۆرۈگە قويۇلغان نەرسىلەرگە بەلگە قىلىپ قويۇپتىكەن ۋەھاكازا ۋەھاكازا دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى يوق گەپ. بۇنداق بىرنېمىلەرنى يۈزلەپ تېپىش مۇمكىن. مەن شۇ چاغدا ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىشخانىسىدا يۈز بەرگەن ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى تاسادىپىي ئاڭلاپ قالدىم. لېكىن، توغرا كەلگەن ئادەمدىن يول ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى ئالاھىدە، ئىنتايىن مۇھىم بىر ئادەمدىن ئاڭلىدىم. ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقماستىن شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى ئېسىدە ناھايىتى ئېنىق ساقلاپ قاپتىكەن، قەدىرلىك رودىئون رومانوۋېچ، بىلەمسىز، ئىشلار مانا شۇنداق بىر يەرگە جۇغلىنىپ قالدى، مانا شۇنداق بىر يەرگە جۇغلىنىپ قالدى ! شۇنداق ئەھۋالدا پىكرىمنىڭ بىر ياقتا ئاغماسلىقى مۇمكىنمۇ؟ خۇددى ئىنگلىزلارنىڭ بىر ماقالىدا دېيىلگىنىدەك، يۈز توشقان يىغلىپ بىر ئات بولالمايدۇ. يۈز گۈمان يىغلىپ بىر پاكىت بولالمايدۇ. بۇ ناھايىتى ئاقىلانە گەپ خالاس. لېكىن، كاللىسى قىزىپ كەتسە، كاللىسى قىزىپ كەتسە، ئادەم ئۆزىنى كونترول قىلالماي قالىدۇ، چۈنكى تەرگەۋچىمۇ ئادەم - دە. شۇ چاغدا مەن يەنە سىزنىڭ ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان ماقالىڭىزنى ئەسلەپ قالدىم، ئېسىڭىزدىمۇ؟ سىز مېنى بىرىنچى قېتىم ئىزدەپ كەلگىنىڭىزدە، بىز شۇ ماقالە توغرۇلۇق تەپسىلىي سۆزلەشكەنىدۇق. مېنىڭ شۇ چاغدا ئۇ ماقالىنى زادىلا قىلىشىم سىزدىن گەپ ئېلىش ئۈچۈن ئىدى. مەن يەنە بىر قېتىم دەي، رودىئون رومانوۋېچ، سىز بەكلا ئالدىراڭغۇ، بىتاقەت ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاتتىق ئاغرىق ئىدىڭىز. سىز يۈرەكلىك، مەغرۇر، ئەستايىدىل، ئۇنىڭ ئۈستىگە... ئۇنىڭ ئۈستىگە تەسىراتلىرىڭىزمۇ كۆپ، مەن بۇلارنى ئاللىبۇرۇنلا بىلىۋالغان.

مەن سىزنىڭ شۇنداق تەسىراتلىرىڭىزنى بىلىدىغان بولغاچقا، ماقالىڭىزنى ئوقۇغىنىمدا، ئۇ ماڭا ناھايىتى تونۇشتەك تۇيۇلدى. ئۇ ماقاله تالاي ـ تالاي ئۇيقۇسىز كېچىلەردە، قاتتىق غەزەپكە كەلگەن بىر ھالەتتە، بىر تال يۈرەك گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان ۋە قاياقتىن قىزغىنلىق بېسىلىپ تۇرغان ئەھۋالدا پىكىر قىلىنىپ پىشۇرۇپ چىقىلغان. ياشلارنىڭ تەكەببۇرانە، بېسىلىپ تۇرۇۋاتقان قىزغىنلىقى نەقەدەر خەتەرلىك ـ ھە ! شۇ چاغدا مەن سىزنىڭ زىتىڭىزغا تېگىۋىدىم. لېكىن، ھازىر سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايى، بىر ھەۋەسكار بولۇش سۈپىتىم بىلەن، قەلەمنى دەسلەپ قولغا ئالغان چاغدىكى مۇنداق جۇشقۇنلۇقنى، قىزغىنلىقنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن. بۇنىڭدىن ئىس ـ تۇتەك، تۇمان كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. تۇمان ئىچىدە بولسا سازنىڭ ئاۋازى جارانلايدۇ. ماقالىڭىزدا بىمەنە، ئەقىلگە سىغمايدىغان بىر نەرسىلەر يېزىلغان ـ يۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن سەممىيلىك چاقناپ تۇرىدۇ. ياشلارنىڭ تەھدىت ئالدىدىمۇ سۇنمايدىغان تەكەببۇرلۇقى جۇش ئۇرۇپ تۇرىدۇ ـ يۇ، ئۇنىڭدا ئۇمىدسىزلىك ئىچىدىكى باتۇرلۇقمۇ بار، ماقالىڭىزدىن ئۇمىدسىزلىك چىقىپ تۇرىدۇ ـ يۇ، لېكىن ئۇ ناھايىتى ياخشى يېزىلغان. مەن ئۇ ماقالىڭىزنى ئوقۇپ بولۇپ، بىر چەتكە قويۇپ قويدۇم... شۇ چاغدا، مەن ئۇنى بىر چەتكە قويۇۋېتىپ «دۇرۇس، بۇ ئادەم بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالمايدۇ !» دەپ ئويلىدىم. خوش، ئەمدى ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭچۇ، مانا شۇنداق باشلىنىشتىن كېيىن، مەن ئۇنىڭ ئاخىرىغا قىزىقماي قالالايتتىمۇ؟ يا پەرۋەردىگار، مەن ھازىر بىرنېمە دېدىمۇ؟ ھازىر مەن بىرەر نەرسىنى مۇئەييەنلەشتۇرۇۋاتمەنمۇ؟ مەن ئۆز ۋاقتىدا بۇ ئىشقا دىققەت قىلىپ قالغان، خالاس. مېنىڭ ئويلىغىنىم، ئۇ بىر كارامەت ئىشمىدى؟ ئۇ كارامەت ئىش ئەمەس. ھەرگىز كارامەت ئىش ئەمەس. ئېھتىمال ئۇنىڭ ئەجەبلەنگۈچىلىكىمۇ يوقتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر تەرگەۋچى بولۇپ تۇرۇقلۇق، مۇشۇنداق خىياللارغا مەپتۇن بولۇپ يۈرۈشنىڭ

ئۆزىمۇ بەك سەت. ھازىر مىكولكا مېنىڭ ئالىقىنىمدا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بويىنغا ئالدى ــ مەيلى قانداقلا ئويلىماڭ، ئىشقىلىپ دەلىل ـ ئىسپاتلار تولۇق ! ئۇمۇ ئۆزىنىڭ پىسخولوگىيەلىك ئاساسلىرىنى تولۇق دېدى؛ ئۇنىڭ ئىشىغىمۇ كۆڭۈل بۆلۈش كېرەك؛ چۈنكى بۇ ھايات ـ ماماتلىققا مۇناسىۋەتلىك زور ئىش. مەن شۇ تاپتا بۇلارنى سىزگە نېمە ئۈچۈن چۈشەندۈرۈۋاتىمەن؟ مەقسىتىم، سىزنى بىلىپ قالسىكەن، شۇ چاغدا يامان مۇئامىلە قىلغانلىقىم ئۈچۈن مېنى ئەقلىي جەھەتتىن، ھېسسىيات جەھەتتىن ئەيىبلىمىسكەن، دەيمەن. مەن سىزگە يۈرىكىمدىكى گەپنى قىلىۋاتىمەن. شۇ چاغدا مېنىڭ يامان نىيىتىم يوق ئىدى. ھى ـ ھى ! سىز نېمە دەپ ئويلايسىز: شۇ چاغدا مەن ئۆيىڭىزگە كېلىپ، ئۆينى ئاختۇرۇپ باقمىغاندىمەنمۇ؟ ياق، كەلدۇق. ئاختۇرۇپ باقتۇق. ھى ـ ھى ! مەن كەلسەم سىز مۇشۇ كارىۋاتتا ئاغرىپ يېتىپتىكەنسىز. رەسمىي يوسۇندا، ئۆزۈمنىڭ ئەسلىي قىياپىتىمدە بولمىسامۇ، بۇ يەرگە كەلدىم. گۇمانلىق ئالامەت بايقالغان ھامان، ئۆيىڭىزنى ھەتتا بىرەر تال چاچنىمۇ قويماي ئاختۇرۇپ چىقتىم؛ لېكىن، بىھۇدە ئاۋارە بولدۇم. مەن: ئەمدى ئۇ ئادەم مېنىڭ ئالدىمغا كېلىدۇ، ئۇ ئۆزى كېلىدۇ، پات ئارىدا كېلىدۇ، ئەگەر ئۇ جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولسا، چوقۇم كېلىدۇ. باشقا ئادەم بولسا كەلمەسلىكى مۇمكىن، لېكىن ئۇ كېلىدۇ، دەپ ئويلىدىم. جانابي رازۇمىخىنىڭ سىز بىلەن سۆزلەشكەن چېغىدا، مۇشۇ مەسىلىنى قانداق ئاشكارىلاپ قويغانلىقى ئېسىڭىزدىمۇ؟ بۇنى بىز ئورۇنلاشتۇرغان، مەقسىتىمىز سىزنى ھاياجانلاندۇرۇش ئىدى، شۇڭلاشقا بىز قەستەن پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، بۇ پىتنە ـ ئىغۋالارنى رازۇمىخىن ئارقىلىق سىزگە يەتكۈزدۇق. چۈنكى، جانابي رازۇمىخىن ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتالمايدىغان ئادەم. سىزنىڭ غەزىپىكە كەلگەنلىكىڭىزنى ۋە ھېچنېمىدىن يانماس بولۇپ قالغانلىقىڭىزنى بىرىنچى بولۇپ زامىتوف بايقاپ

قاپتۇ. راست ـ ده، كىچىككىنه ئاشخانىدا ئولتۇرۇپ، قانداقسىغا خۇددى تامدىن تارشا چۈشكەندەك: «مەن ئۆلتۈردۈم !» دېگىلى بولسۇن؟ بۇ بەكمۇ دادىللىق، بەكمۇ قارامىلىققۇ ! مەن ئەگەر ئۇ جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولسا، ئۇ ھالدا چوقۇم قورقۇنچلۇق رەقىب ئىكەن ـ ده، دەپ ئويلىدىم. شۇ چاغدا راست شۇنداق دەپ ئويلىغان. مەن سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۈتتۈم ! سەۋر ـ تاقەت بىلەن كۈتتۈم، لېكىن سىز شۇ قېتىمدا زامىتوفنى مىجىپ تاشلىدىڭىز، لېكىن... بىلەمسىز، گەپ شۇنىڭدىكى، لەنىتى پىسخولوگىيەنى ئىككى جەھەتتىن چۈشەندۈرگىلى بولمىدۇ ! راست. سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى داۋاملىق كۈتتۈم. قارىسام، خۇدايىم سىزنى راستلا ئالدىمغا ئېلىپ كەلدى. سىز كەلدىڭىز، يۈرىكىم گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى. ياپىر ! خوش، شۇ چاغدا سىز نېمە ئۈچۈن كەلدىڭىز؟ ئاندىن كۇلدىڭىز، ئىشكتىن كىرگۈچە قانداق كۇلۇپ كىرگەنلىكىڭىز ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ؟ شۇ چاغدا مەن سىزنى خۇددى ئەينەكتىن كۆرۈپ تۇرغاندەك ئېنىق كۆرۈپ تۇردۇم. لېكىن، مەن ئاتايىتەن سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرمىغان بولسام، سىزنىڭ كۇلكىڭىزدىن ھېچنېمىنى سەزمىگەن بولاتتىم. قارىڭ، شۇنداق بىر روھىي ھالەتتە تۇرغاندا قانداق ئەھۋال يۈز بېرىدۇ ـ ھە ! جانابي رازۇمىخىنغا كەلسەك، شۇ چاغدا ـــ ئاھ ! تاشچۇ، تاش، ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ، تاش، نەرسە ـ كېرەكلەر تېگىگە يوشۇرۇپ قويۇلغان تاشچۇ؟ ماڭا گويا شۇ تاش كۆكتاتلىقنىڭ بىر يېرىدە كۆرۈنۈپ تۇرغاندەكلا زاھىر بولدى ـــ سىز زامىتوفقا دەپتىكەنسىزغۇ. كۆكتاتلىقتىمىدى، كېيىن مېنىڭ ئالدىمدىمۇ بىر قېتىم دېدىڭىز. شۇنداقمۇ؟ بىز شۇ چاغدا سىزنىڭ ھېلىقى ماقالىڭىزنى تەھلىل قىلىشقا باشلىدۇق، سىزمۇ چۈشەندۈرۈپ ئۆتتىڭىز ـــ لېكىن سىزنىڭ ھەربىر ئېغىز گېپىڭىزنى قوش مەنىلىك دەپ قاراشقا بولاتتى. گېپىڭىزنىڭ تېگىدە گەپ باردەك قىلاتتى ! مانا شۇ ۋەجدىن رودىئون رومانوۋىچ، مەن خالتا كوچىغا كىرىپ قالدىم، بۇرنۇمغا

يېگەنده، ئاندىن هوشۇمنى تاپتىم. ياق، دېدىم مەن، مېنىڭ بۇ نېمە قىلغىنىم ! سىز خالىسىڭىزلا، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى، مېنىڭچە، تاكى ئەڭ ئىنچىكە يەرلىرىگىچە باشقىچە چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ، يەنە كېلىپ تېخىمۇ تەبىئىيرەك چىقىدۇ. بەئەينى دوزاخ ئازابىغۇ بۇ ! «ياق، ـــ دەپ ئويلىدىم، ـــ بۇنىڭدىن كۆرە كىچىككىنە بولسىمۇ پاكىت تاپقىنىم تۈزۈك !...» شۇڭلاشقا قوڭغۇراقنىڭ ئىشىنى ئاڭلىغىنىمدا، دالڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم، ھەتتا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم تىترەپ كەتتى. «ھەببەللى، ـــ دەپ ئويلىدىم، ـــ ماڭا كېرەكلىك كىچىككىنە پاكىت مۇشۇ ! نەق مۇشۇ !» شۇ چاغدا ئۇنى ئويلىشىمۇ باقمىدىم. ئويلىشىپ باققۇمۇ كەلمىدى. ئەگەر شۇ چاغدا بىرەرى ھېلىقى ھۇنەرۋەن سىزگە توغرىدىن ـ توغرا «قاتىل» دېگەن، يەنە يۈز قېتىم يەرگىچە سىز بىلەن يانمۇيان ماڭغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن بىر ئېغىز گەپ سوراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىغانلىقىڭىزنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈشۈمگە ئىمكان يارىتالىغان بولسا، ئۇنىڭغا ئۆز يېنىمدىن مىڭ رۇبلى چىقىرىپ بەرگەن بولاتتىم. راست، يولۇنىڭىزنىڭ مۇزلاپ كەتكەنلىكىنى قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك؟ ئۆزىڭىز ئاغرىق ۋە ئەس ـ ھوشىڭىزنى يوقاتقان تۇرۇقلۇق ئىشىك قوڭغۇرىقىنى چالغانلىقىڭىزنى قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك ! شۇنىڭ ئۈچۈن، رودىئون رومانوۋىچ، مەن شۇ چاغدا سىزگە شۇنداق چاقچاقلارنى قىلدىم، سىز مۇشۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىنمۇ ئەجەبلەنمىدىڭىز ! دەل شۇ چاغدا سىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىڭىز كەلدىڭىز؟ راست دەيمەن. خۇددى بىرسى سىزنى شۇنداق قىلىشقا زورلىغاندەك ! ئەگەر مىكولكا كېلىپ ئارىمىزنى ئېچىپ قويمىغان بولسا، ئېھتىمال... شۇ چاغدا مىكولكا ئېسىڭىزدىمىدى؟ ئۇ ئېنىق ئېسىڭىزدىمىدى؟ ئۇ بىر چاقماق، بۇلۇتلار ئارىسىدا چاققان چاقماق، بەئەينى چاقماق بولدى ! لېكىن، مەن ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلە قىلدىم؟ مەن بۇ چاقماققا زادىلا ئىشەنمىدىم. بۇنى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆردىڭىز !

مەن قانداق ئىشنەي؟ ھەتتا سىز كەتكەندىن كېيىن، ئۇ بەزى سوئاللارغا يول - يولىدا جاۋاب بەردى. مەن ھەتتا ھەيران قالدىم. كېيىن ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ بىرسىگىمۇ ئىشەنمىدىم ! بۇنى جاھىللىق دېيىشكە بولار. «ياق، — دەپ ئويلىدىم مەن، — ھەممىسى يالغان! مىكولكانىڭ بۇنىڭ بىلەن نېمە ئالاقىسى !»

— رازۇمىخىن ھېلىلا ماڭا سىزنىڭ ھازىر نىكولايىنى گۇناھكار دەپ قارايدىغانلىقىڭىزنى، ئۆزىنى شۇنىڭغا ئىشەندۈرگەنلىكىڭىزنى دەپ بەرگەن...

راسكولنىكوف نەپىسى بوغۇلۇپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى تۈگىتەلمىدى. ئۇ تىل يەتكۈسىز ھاياجان ئىچىدە ئۆزىنى شۇ قەدەر مۇكەممەل بىلىۋالغان بىر ئادەمنىڭ مانا ئەمدى ئۆز ھۆكمىدىن قانداق ۋاز كەچكەنلىكىگە قۇلاق سالماقتا ئىدى. ئۇ ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمىدى ۋە ئىشەنمىدى. ئۇ يەنىلا ئېنىقسىز - مۇجمەل سۆزلەر ئىچىدىن بىرقەدەر ئېنىقراق ۋە مۇئەييەنرەك نەرسىلەرنى تەشنالىق بىلەن ئىزدەيتتى.

— جانابىي رازۇمىخىنما ! — ۋارقىرىۋەتتى پورفىرىي پېتروۋىچ زۇۋۇلداپ سۆرەمەي ئولتۇرغان راسكولنىكوفنىڭ سوئال سورىغىنىدىن خۇشال بولۇپ كەتكەندەك، — ھى - ھى - ھى... لېكىن، مېنىڭ جانابىي رازۇمىخىنىي بىر چەتكە قايرىپ قويماي ئىلاجىم يوق. «ئىككى كىشى ئۇلپەت، ئۈچىنچىسى كۇلپەت» دەپتىكەن. جانابىي رازۇمىخىننىڭ بۇ ئىش بىلەن ئالاقىسى يوق، ئۇ دېگەن سىرتتىكى ئادەم، تامدەك تاتىرىپ ئالدىمغا يۇگۈرۈپ كەلگىنىنى دېمەمسىز تېخى... بولدىلا، ئۇنىڭغا خۇدا ئۆزى رەھمەت قىلسۇن، ئۇنى چېتىۋېلىپ نېمە قىلمىز ! يەنە شۇ مىكولكانىڭ ئۆزىگە كېلەيلى، مىكولكانىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگۈڭىز كېلەمدۇ؟ مەن چۈشەنگەن مىكولكانى دەيمەن؟ ئالدى بىلەن ئۇ تېخى ئاغزىدىن سۈتىنىڭ ھىدى كەتمىگەن بالا، لېكىن قورقۇنچاق ئەمەس، بەلكى بەئەينى بىر

سەنئەتكارغا ئوخشايدۇ. راست دەيمەن، ئۇنى شۇنداق تەرىپلىگىنىمگە كۈلمەك. ئۆزى تولىمۇ ساددا، ئاسانلا تەسىرلىنىدىغان بالا، ھېسسىياتچان ۋە خىيالپەرەس، ئۇ ناخشا ئېيتالايدۇ، ئۇسسۇل ئويناليالايدۇ، ھېكايە دېگەننى شۇنداق ئېيتىۋېتىدىكەن، خەلقىرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا كىشىلەر باشقا يەرلەردىن كېلىپ ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلايدىكەن. ئۇ مەكتەپتىمۇ ئوقۇپتىكەن، باشقىلار بارمىقى بىلەن ئۇنى كۆرسىتىپ قويسا، ئۇ شۇنىڭغىمۇ كۈلۈپ تېلىقىپ قالىدىكەن. بەزىدە خۇددىي بىلمىگۈدەك دەرىجىدە مەست بولۇپمۇ قالىدىكەن، لېكىن ئۇ چۈشكۈنلەشكەنلىكىدىن ئەمەس، بەلكى باشقىلار ئىچۈرۈپ قويسا، بالىلىق قىلىپ شۇنىڭ پەرقىگە يېتەلمىگەنلىكىدىن شۇنداق قىلىدىكەن. مەسىلەن، شۇ قېتىمدا ئۇ ئوغرىلىق قىپتۇ ـ يۇ، لېكىن شۇنىڭ ئوغرىلىق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ. ئۇ: «يەردىن تېپىۋالسىمۇ ئوغرىلىق بولامدۇ؟» دەيدۇ. ئۇنىڭ بۆلۈنگۈچىلەر مەزھىپىدىن ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئۇ بۆلۈنگۈچىلەر مەزھىپىدىن بولغاندىمۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئەسەبىي مۇرتىلىرىدىن ئىكەن؛ ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن بەزىلەر «جاھانكەزدى» راھىبلاردىن ئىكەن. تېخى يېقىندىلا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر مويسېپىتقا شاگىرت بولۇپ، ئۇنىڭ يېزىسىدا توپتوغرا ئىككى يىل تۇرغانىكەن. بۇ ئەھۋاللارنى مەن مىكولكا بىلەن ئۇنىڭ زارايسكىيلىق ئاغىنىلىرىدىن ئاڭلىدىم. ئۇنىڭ نەگە بارغۇسى بارلىقىنى بىلەمسىز؟ ئۇنىڭ سەھرالىلا قېچىپ كەتكۈسى بار ئىكەن ! خۇدانى يادىدا تۇتۇپ، كېچىلىرى دۇئا قىلىپ چىقىدىكەن، قەدىمىي كىتابلارنى، «ھەقىقىي» كىتابلارنى① ئوقۇيدىكەن، ئوقۇغاندىمۇ بىرلىپ ئوقۇيدىكەن.

① بۇ يەردە «ئەۋلىيالار تەرجىمھالى» كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇنىڭدا ئەۋلىيالارنىڭ خىرىستىيان دىنىنىڭ ئەقىدىلىرىنى تارقىتىش يولىدا قانداق جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتقانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ.

ئۇنىڭغا پېتىرىۋرگ قاتتىق تەسىر قىلغان، بولۇپمۇ خوتۇن خەق بىلەن ھاراق ـ شاراب، ئۇ تولىمۇ ئاسان تەسىرگە ئۇچرايدىغان بولغاچقا، مويسىپىت ۋەھاكازالارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ كېتىپتۇ. ئائىلىشىمچە، مۇشۇ يەردە بىر رەسسام ئۇنى ياقتۇرۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ يېنىغا پات ـ پات كېلىپ تۇرىدىكەنتۇق، ئاقىۋەت بۇ ئىش يۈز بېرىپتۇ ! شۇنىڭ بىلەن ئۇ قورقۇپ كېتىپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالماقچى بوپتۇ، قېچىپ كەتمەكچىمۇ بوپتۇ. پۇقرالارنىڭ ئېلىمىز قانۇنشۇناسلىقىغا بولغان چۈشەنچىسى مانا شۇنداق. بۇنىڭغا نېمە ئىلاج ! بەزى ئادەملەر «سوت قىلغۇدەك» دېگەن سۆزنى ئائىلىسىلا قورقۇپ كېتىدۇ. بۇ كىمنىڭ سەۋەنلىكى؟ كەلگۈسىدىكى يېڭى سوتلار بۇنىڭ چارىسىنى چوقۇم تاپىدۇ. ئاھ، شۇ كۈنلەرگە يەتكۈزگەي ئىلاھىم ! مانا شۇنداق؛ ئۇ تۇرمىدە يېتىپ ھېلىقى مويسىپىتنى يەنە ئەسلەپ قالغان بولسا كېرەك؛ شۇنىڭ بىلەن «ئىنجىل» يەنە پەيدا بوپتۇ. رودىئون رومانوۋېچ، «رىيازەت چېكىش» دېگەن سۆزنىڭ تۇرمىدىكى بەزى ئادەملەرگە نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ ئۇلار بۇنى بىرەر ئادەمنى دەپ قىلمايدۇ، بەلكى «ئادەم رىيازەت چېكىشى كېرەك» دەپ ئويلىشىدۇ، يەنى ئۇلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن رىيازەت چېكىشىدۇ، ئەگەر ئۇ رىيازەتلەر ھۆكۈمەت تەرەپتىن كەلسە، تېخىمۇ ئوبدان بولغىنى، ئۆز ۋاقتىدا تولىمۇ مۆمىن بىر مەھبۇس بولىدىغان، ئۇ توپتوغرا بىر يىل تۇرمىدە ياتتى. ھەر كۈنى كېچىدە مەشنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ «ئىنجىل»نى ئوقۇيتتى، كېيىن ئوقۇۋېرىپ ـ ئوقۇۋېرىپ بىلەمسىز، پۈتۈنلەي گومۇش بولۇپ قالدى. بىر كۈنى ئۇ خىشتىن بىرنى قومۇرۇۋېلىپ، ئۇنى ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوقلا خىرامان تۇرغان باشلىقىغا قارىتىپ ئېتىپتۇ، ئاتقاندىمۇ قانداق ئېتىپتۇ دېمەمسىز، تۇرمە باشلىقىنى يارىلاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، خىشنى ئەتەي ئۇنىڭ يان تەرىپىگە بىر ئارشىنچە نېرىغا ئېتىپتۇ. تۇرمە باشلىقىغا

قورالـلـىق هۇجـۇم قـىلغـان مـەھبۇسـنـىڭ قانـداق ئـاقـىۋەتـكـە قالـىدىغـانلىقـىنى بـىز تازا ئوبدان بـىلمـىـز. شۇنـىڭ بىلەن ئـۇ «رىيازەت چەكتى». شۇڭلاشقا مەن مىكولكانىمۇ شۇنداق «رىيازەت چـېكىش» خـىيالـىغـا كېلـىپ قالارمـىكـىن ياكـى شـۇنـىڭغـا ئوخـشاشراق بـىرەر ئىشنى قىلـىپ قويارمـىكـىن، دەپ گـۇمـان قىلـمـەن، بۇنـىڭغـا ئـىشەنچـىـم كامـىل، ھـەتتا دەلـىل ـ ئىسپاتلىرىمۇ بار، لېكىن بۇ ئىشنى ئۇ ئۆزى بىلمەيدۇ، مانا مەن بىلمەن. نېمە، سىز مۇشۇ خىلدىكى ئادەملەر ئارىسىدىن شۇنداق خـىيالـىـپەرەسلەرنـىڭ چىقـىدىغانلـىقىنى ئىنكار قىلماقچىمۇ؟ ئۇنداقلار كۆپ ! ھېلىقى مويسىپىت ھازىر ئۇنىڭغا يەنە تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى، بولۇپمۇ ئـۇ ئېسىلىپ ئۆلـۈۋالماقچى بـولـغانـدىـن كـېيـىـن مـويسـىپـىت ئۇنـىڭ خـيـالـىدىن بـېرى كەتـمەيدىغـان بولۇپ قالـغان. لېكـىن، ئۇ ئۆزى كـېلىدۇ، ئـۆزى كېلىپ ھەممىنى ماڭا دەپ بېرىدۇ. سىزنىڭچە، ئۇ ئاخـىرىنغىچە چىڭ تۇرارمۇ؟ سىز قاراپ تـۇرۇڭ. ئۇ دېلو ئـاغدۇرۇۋلىدۇ ! مـەن مىكولكا دېگەننى ياقتۇرۇپ قـالدىم. ئۇنى ئىنچـىكىلـەپ تەتقىق قىلـىۋاتىمەن. سـىزنىڭچە قانداق ـ ھـە ؟ ھى ـ ھى ! ئـۇ بـەزى سوئاللىرىمغا ناھايىتى يولىدا جاۋاب بەردى. قارىغاندا تېگىشلىك ئەھۋاللارنى ئىگىلىۋېلىپ، ئۇستىلىق بىلەن تەييارلىق قىلـىپ قويغان ئوخشايدۇ؛ لېكىن باشقا سوئاللارنى سورىسام، ئۇ توسۇلۇپ قالدى. ھېچنېمىنى بىلمەيدىكەن، ئۇ ھەتتا خەۋىرى يوقلۇقىنىمۇ خـىيالـىغا كەلتۈرۈپ باقماپتۇ ! ياق، رودىئون رومانوۋېچ ئۇكا، بـۇ ئـىشنىڭ مـىكولكا بىلەن ھـېچقانـداق ئالاقـىسى يوق ! بۇ بـىر غەلىتە، سىرلىق ۋەقە. زامانـىمـىزغـا خاس ۋەقە، پەقـەت بىزنىڭ دەۋرىمىزدىلا يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان بىر ئىش. بـىزنىڭ بـۇ دەۋرىمىزدە ئادەملەرنىڭ نىيىەت ـ ئىقبالـى بۇزۇلغان. كـىشىلـەر قـان ئـادەمـنـى «روھـلانـدۇرىدۇ» دېگـەن سـۆزنـى ئـاغـزىـدىـن چۈشۈرمەيدۇ؛ راھەت ـ پاراغەت كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ مەقسىتى دېگەنـنـى تەشۋىـق قـىلـىشـىدۇ، بۇنـىڭدا كـىـتـابلاردىكى خـام

خىياللارمۇ بار. نەزەرىيەۋى جەھەتتىن بۇزۇلغان كۆڭۈللەرمۇ بار؛ بۇنىڭدىن بىرىنچى قەدىمى بېسىلغان ئىرادىنىمۇ كۆرگىلى بولىدۇ. لېكىن، بۇ ئالاھىدە ئىراده ــ ئۇ بىرىنچى قەدىمىنى بېسىش ئىرادىسىگە كەلگەن چېغىدا، خۇددى تاغدىن تېيىلىپ كەتكەندەك ياكى قوڭغۇراق مۇنارىسىدىن يىقىلىپ كەتكەندەك، ئىككى پۇتى ئۇنىڭ ئىرادىسىگە باقماي جىنايەت يولىغا مېڭىپ كەتتى. ئۇ ئىشكىنى ئىلىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالدى. لېكىن، ئۆزىنىڭ نەزەرىيەسى بويىچە ئادەم ئۆلتۈردى، ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئادەمنى ئۆلتۈردى ـ يۇ، لېكىن پۇلنى ئېلىشنى بىلەلمىدى. ئۇ ئېلىشقا ئۇلگۈرگەن نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر تاشنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويدى. باشقىلار ئۆيگە كىرمەكچى بولۇپ ئىشكىنى جالاقلاتقان، قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتقان چاغدا، ئىشكىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ تارتقان ئازابى ئازلىق قىلغاندەك، ئۇ خۇددىنى بىر بىلىپ بىر بىلمەيدىغان بىر ھالەتتە يەنە شۇ بوش ئۆيگە باردى. قوڭغۇراقنى جىرىڭلىتىشنىڭ تەمىنى ئەسلەپ باقتى، ھېلىقى ئازابنىڭ تەمىنى يەنە بىر قېتىم تېتىپ باقتى ــ بوپتۇ، ئۇنى شۇ چاغدا ئاغرىق ئىدى، دەپمۇ تۇرايلى، لېكىن مۇنداق ئىشلارمۇ بارده، ئۇ قاتىللىق قىلغان تۇرۇقلۇق، يەنە ئۆزىنى ۋىجدانلىق ئادەم چاغلىدى، كىشىلەرنى كۆزىگە ئىلمىدى، گۇناھسىز تۇرۇپ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئادەم بولۇۋالدى ــ ياق، قەدىرلىك رودىئون رومانوۋېچ، بۇنىڭ مىكولكا بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق، ئۇنى قىلغان ئادەم مىكولكا ئەمەس!

دەسلەپكى گەپلىرىدىن قارىغاندا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى خىياللىرىدىن ۋاز كەچكەندەك قىلىۋىدى، شۇڭلاشقا ئاخىرقى بىرنەچچە ئېغىز گېپىي راسكولنىكوفقا ھەقىقەتەن زادىلا كۇتۇلمىگەن گەپلەر بولدى. راسكولنىكوف خۇددى بىرسى پىچاق تىقىۋەتكەندەك غال ـ غال تىترەپ كەتتى.

ــ ئۇنداقتا... زادى كىم... ئۆلتۈردى؟ ــ سورىدى ئۇ ئاخىر

بەرداشلىق بېرەلمەي ئۆزۈپ ـ ئۆزۈپ. پورفىرىي پېتروۋىچ خۇددى بۇ كۈتۈلمىگەن سوئالدىن قاتتىق ھەيران قالغاندەك ئۆزىنى دىۋانىنىڭ يۆلەنچۈكىگە تاشلىدى.

ـــ كىم ئۆلتۈردى دەيسىزغۇ؟... ـــ تەكرارلىدى پورفىرىي خۇددى قۇلىقىغا ئىشەنمەيۋاتقاندەك، ـــ سىز ئۆلتۈردىڭىز. رودىئون رومانوۋىچ ! سىز ئۆلتۈردىڭىز... ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ پەس ئاۋازدا تولۇق ئىشەنچ بىلەن.

راسكولنىكوف دىۋاندىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، بىرنەچچە سېكۇنت ئۆرە تۇرۇپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن يەنە جايىغا ئولتۇردى. ئۇنىڭ پۈتۈن يۈزى بىردىنلا بىلىنەر ـ بىلىنمەس لىكىلداپ كەتتى.

ـــ لەۋلىرىڭىز ھېلىقى كۈندىكىدەك يەنە تىترەۋاتىدۇ، ـــ دېدى پورفىرىي پېتروۋىچ خۇددى ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغاندەك، ـــ سىز مېنىڭ نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىمنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمىگەندەك قىلىسىز، رودىئون رومانوۋىچ، ـــ داۋام قىلدى ئۇ بىرپەس جىم تۇرۇۋېلىپ، ـــ شۇڭلاشقا سىز شۇنداق چۆچۈپ كەتتىڭىز. مەن ئاتايىتەن سىزگە ھەممىنى دەپ بەرگىلى، سىز بىلەن ئوچۇق ـ يورۇق سۆزلەشكىلى كەلگەن.

ـــ ئۇنى ئۆلتۈرگەن مەن ئەمەس، ـــ دېدى راسكولنىكوف خۇددى گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپ قولغا چۈشۈپ قېلىپ، چۆچۈپ كەتكەن بالىلاردەك پىچىرلاپ.

ـــ ياق، سىز، رودىئون رومانوۋىچ، باشقا ئادەم ئەمەس، سىز، ـــ دېدى پورفىرىي قەتئىي ئىشەنچ بىلەن ئاۋازىنى پەسەيتىپ.

ھەر ئىككىلىسى جىم بولۇپ قېلىشتى، بۇ جىملىق ھەتتا كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ، ئون مىنۇتچە داۋام قىلدى. راسكولنىكوف جەينەكلىرىنى ئۈستەلگە تىرەپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن بارماقلىرى بىلەن چاچلىرىنى چاڭگاللاپ چىگىچلەشتۈرۈۋەتتى. پورفىرىي پېتروۋىچ ئۇن ـ تىنسىز

كۈتمەكتە ئىدى، كۈتمىگەندە راسكولنىكوف پورفىرىيغا نەپرەت بىلەن قاراپ قويدى.

— پورفىري پېتروۋىچ، كونا ئويۇنىڭىزنى يەنە ئوينىغىلى تۇردىڭىز ! ۋاستىڭىزمۇ ئوخشاشلا، راست دەيمەن، سىز ئۇنىڭدىن نېمىشقىمۇ زېرىكمەيدىغانسىز؟

— ھىم، بولدىلا، ئەمدى بولغاندا ئۇستاتلىق قىلىپ نېمە قىلاي ! ناۋادا گۇۋاھچى مۇشۇ سورۇندا بولسا ئىدى، ئۇنىڭ يولى باشقا ئىدى؛ بۇ يەردە پەقەت ئىككىمىزلا ئايرىم سۆزلىشۋاتىمىز. ئۆزىڭىزمۇ كۆرۈپ تۇرۇپسىز، مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىن مەقسىتىم سىزنى خۇددى توشقان قوغلىغاندەك قوغلاپ يۈرۈپ تۇتۇۋېلىش ئەمەس. سىز بوينىڭىزغا ئېلىڭ ياكى ئالماڭ — بۇ ئەمدى مەن ئۈچۈن بەربىر. سىز بوينىڭىزغا ئالمىغان تەقدىردىمۇ، كۆڭلۈمدە كامىل ئىشەنچ تىكلەپ بولدۇم.

— ئۇنداق بولسا يەنە نېمىدەپ كەلدىڭىز؟ — سورىدى راسكولنىكوف ئاچچىقى كېلىپ، — مەن سىزدىن كونا سوئالنى سوراپ باقاي: ئەگەر سىز مېنى گۇناھكار دەپ قارىسىڭىز، نېمىشقا مېنى قولغا ئېلىپ، تۇرمىگە قامىماپ قويمايسىز؟

— ئوھوي، بۇ سوئالنى سوراپ ئوبدان قىلدىڭىز ! مەن سىزگە بىر باشتىن جاۋاب بېرەي: ئالدى بىلەن، سىزنى توغرىدىن ـ توغرا قولغا ئالسام، بۇنىڭ ماڭا پايدىسى يوق.

— نېمىشقا پايدىسى يوق؟ كۆڭلىڭىزدە كامىل ئىشەنچ تىكلەپ بولغان بولسىڭىز، ئۇ ھالدا...

— ھىم، كامىل ئىشەنچ تىكلەپ بولسام نېمە بوپتۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى ھازىرچە پەقەت مېنىڭ خىيالىم، خالاس ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، نېمىدەپ سىزنى ئۇ يەرگە قاماپ قويۇپ ئارام تاپقۇزغۇدەكمەن؟ ناۋادا ئۆزىڭىزنىڭ كىرگۈڭىز بولسا، ئۇنى ئۆزىڭىز بىلىڭ. مەسىلەن ئالايلى، مەن ئەگەر سىزنى ھېلىقى ھۇنەرۋەن بىلەن يۈزلەشتۈرگەن بولسام، سىز ئۇنىڭغا چوقۇم: «سەن مەستمۇ نېمە؟ سېنىڭ مەن بىلەن بىللە ئىكەنلىكىڭنى

كىم كۆرۈپتۇ؟ مەن سېنى بىر مەست ئىكەن دېگەن، سەن مەست ئىكەنسەن» دېگەن بولاتتىڭىز، خوش، شۇ چاغدا مەن سىزگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟ بولۇپمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا سىزنىڭ سۆزلىرىڭىز ھەقىقەتەن يېقىنراقتەك تۇيۇلىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ دېگەنلىرىدە پىسخولوگىيەلىك تەھلىلدىن باشقا نەرسە يوق ــ بۇ ھەتتا ئۇنىڭ ئەخلاقى ۋە پەزىلىتىگە ماس كەلمەيدۇ ــ سىزنىڭ سۆزىڭىز بولسا ئۇنىڭ نەق ئەجەللىك يېرىگە تېگىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئەبلەخ ھاراقكەشلىكتە داڭق چىقارغان. بۇنىڭ سىرتىدا مەن ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن ئىقرار قىلىپ سىزگە نەچچە قېتىم دېدىم، بۇنداق پىسخولوگىيەلىك تەھلىلنى ئىككى جەھەتتىن چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ. باشقا بىر جەھەتتىن چۈشەندۈرۈش ھەتتا تېخىمۇ كۆچلۈكرەك چىقىدۇ. ھەقىقەتكە يېقىنراقتەك تۇيۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مانا شۇلاردىن باشقا، ھازىرچە مېنىڭ قولۇمدا سىزگە پايدىسىز ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپات يوق. گەرچە مەن سىزنى ھامىنى قاماقتا ئالسامۇ ھەتتا ئۆزۈم كېلىپ (بۇ رەسىم ـ قائىدىگە پۈتۈنلەي خىلاپ) ھەممىنى ئالدىنئالا دەپ بېرىۋاتقان بولسامۇ، شۇنى سىزگە ئوچۇق دەپ قويای (بۇمۇ رەسىم ـ قائىدىگە خىلاپ)، بۇنىڭ ماڭا پايدىسى يوق. ئاندىن قالسا، مېنىڭ سىزنى ئىزدەپ كېلىشىمنىڭ ۋەجى...

ــ خوش، ئاندىنچۇ؟ ــ راسكولنىكوفنىڭ يەنىلا نەپسى قىسىلىپ تۇراتتى.

ــ بايا مەن سىزگە دېگىنىمدەك، سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويۇشۇم كېرەك، دەپ قارايمەن. سىزنىڭ مېنى مۇتتەھەم دەپ قاراپ قېلىشىڭىزنى خالىمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىزگە نىسبەتەن نېيتىم دۇرۇس، ئىشىنەمسىز ـ ئىشەنمەمسىز ئىختىيارىڭىز. ئۇچىنچىدىن، سىزگە توغرىدىن ـ توغرا، ئوچۇق ـ ئاشكارا بىر تەكلىپ بەرگىلى ئالدىڭىزغا كەلدىم ــ ئۆزىڭىز بېرىپ ھەممىنى بوينىڭىزغا ئېلىڭ. بۇ سىزگە ناھايىتى

پايدىلىق، ماڭمۇ پايدىلىق ــ چۈنكى مەسئۇلىيەتتىن ئادا بولىمەن. قانداق دەيسىز، سىزگە قىلغان ئاق كۆڭۈللۈكۈم يېتەرلىك بولغاندۇ؟

راسكولنىكوف بىرپەس ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم.

ــ ماڭا قاراڭ، پورفىرىي پېتروۋىچ، سىز تېخى ھېلىلا ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن: بۇ ناھايىتى پىسخولوگىيەلىك تەھلىل، دېۋىدىڭىز. ئەمدى بولسا ھېساب ـ كىتابقا ئۆتۈپ كەتتىڭىز. ناۋادا سىز ھازىرنىڭ ئۆزىدە خاتا قىلمۇاتقان بولسىڭىز قانداق قىلىسىز؟

ــ ياق، رودىئون رومانوۋىچ، مەن خاتا قىلمۇاتقىنىم يوق. مېنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتىم بار. مەن شۇ چاغدىلا كىچىككىنە بىر دەلىل ـ ئىسپاتنى تېپىۋالغان. بۇنى ماڭا خۇدايىم ئۆزى يەتكۈزگەن.

ــ قانداق دەلىل ـ ئىسپات ئۇ؟

ــ قانداق دەلىل ـ ئىسپاتلىقىنى سىزگە دەپ بېرەلمەيمەن. رودىئون رومانوۋىچ. قانداقلا بولمىسۇن مېنىڭ ئەمدى سوزۇبۇرىشكە ھەققىم يوق. سىزنى قاماپ قويۇشۇم كېرەك. شۇڭلاشقا، ئويلىنىپ بېقىڭ. ماڭا ھازىر بەربىر. مەن پۈتۈنلەي سىزنىڭ غېمىڭىزنى يەۋاتىمەن. راست دەيمەن، شۇنداق قىلغىنىڭىز ياخشىراق، رودىئون رومانوۋىچ.

راسكولنىكوف غەزەپ بىلەن ھەجايدى.

ــ بىلەمسىز، بۇ كۈلكىلىك، شۇنداقلا نومۇسسىزلىق. ماقۇل، مەن ئەگەر گۇناھكار بولسام، (مەن جىنايەت ئۆتكۈزدۇڭ دېگەننى ھەرگىز ئېتىراپ قىلمايمەن)، سىز ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن «تۇرمىدە ئارام ئېلىپ قالىسىز» دەۋاتىسىڭىز، نېمە قىلىمەن ئالدىڭىزغا بېرىپ ھەممىنى ئىقرار قىلىپ؟

ــ ھەي، رودىئون رومانوۋىچ، مېنىڭ سۆزلىرىمگە ئانچە بەك ئىشىنىپمۇ كەتمەڭ. بەلكىم تۇرمىدە قىلچە ئارام تاپالماسلىقىڭىز مۇمكىن، ئۇ ناھايىتى بىر نەرسىيە، يەنە كېلىپ

ئۇ مېنىڭ نەزەرىيەم. سىزنىڭ ئالدىڭىزدا مېنىڭ قانچىلىك نوپۇزۇم بار؟ ئېھتىمال مەن بەزى ئىشلارنى سىزدىن تا ھازىرغىچە يوشۇرۇۋاتقاندىمەن. ھەرھالدا مەن ھەممە نېمىنى سىزگە ئوچۇق ـ ئاشكارا دەپ بېرەلمەيمەن ـ دە ! ھى ـ ھى ! ئاندىن قالسا، نېمە پايدىسى دېگىنىڭىز نېمىسى؟ شۇنداق قىلسىڭىز جازانىڭ يېنىكلىتىلىدىغانلىقىنى بىلەمسىز ـ بىلمەمسىز؟ ئەگەر سىز ئۆزىڭىز بېرىپ ئىقرار قىلسىڭىز، قانداق پەيتتە بارغان بولسىز؟ ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ ! باشقا بىر ئادەم گۇناھىنى بويىنىغا ئېلىۋېلىپ، پۈتۈن دېلونى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتكەن بىر چاغدا بارىسىز. مەن خۇدانىڭ ئالدىدا قەسەم ئىچمەنكى، «ئۇ يەردە» ئىشنى شۇنداق توغرىلاپ قويمەنكى، سىزنىڭ ئۇ يەرگە بېرىپ گۇناھىڭىزنى بويىنىڭىزغا ئېلىشىڭىز پۈتۈنلەي كۈتۈلمىگەن بىر ئىش بولۇپ چىقىدۇ. بىز بىر يۇرۇش پىسخولوگىيەلىك تەھلىللەرنى پاك ـ پاكىز سۈپۈرۈپ تاشلايمىز. مەن سىزگە ئائىت گۇمانلىرىمنىڭ ھەممىسىنى يوق قىلىۋېتىمەن، بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ جىنايىتىڭىز بىردەملىك ئېلىشىپ قېلىش سەۋەبىدىن قىلىنغان بولۇپ چىقىدۇ، چۈنكى ۋىجدانەن گەپ قىلسام، سىز ھەقىقەتەن ئېلىشىپ قالغان. مەن بىر ھەقىقانىي ئادەم، رودىئون رومانوۋىچ، دېگەن يېرىمدىن چىقمەن.

راسكولنىكوف مەيۈسلىنىپ گەپ ـ سۆز قىلماستىن بېشىنى تۆۋەن سالدى؛ ئۇ ئۇزاق ئويلىنىپ، ئاخىر يەنە سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى مۇلايىم، ئەمما ئېچىنىشلىق ئىدى.

ـــ ھەي، ھاجىتى يوق ! ـــ دېدى ئۇ خۇددى پورفىرىيدىن يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغاندەك، ـــ ئەرزىمەيدۇ ! مەن جازانى يېنىكلىتىشىڭىزگە خۇشتار ئەمەس.

ـــ مانا ـ مانا، مەن دەل شۇنىڭدىن ئەنسىرەپ تۇراتتىم ! ـــ دېدى پورفىرىي ئىختىيارسىز قىزغىنلىق بىلەن ۋاراقلاپ، ـــ

سىزنىڭ جازانى يېنىكلىتىشىڭىز ھاجەتسىز دېيىشىڭىزدىن ئەنسىرەپ تۇراتتىم.

راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ھەسرەت بىلەن مەنىلىك قاراپ قويدى.

— ھەي، ئۆزىڭىزنى مۇنچىۋالا تاشلىۋەتمەڭ، — داۋام قىلدى پورفىرىي، — ئالدىڭىزدا كۆنلەر تېخى ئۇزۇن. نېمىشقا جازانى يېنىكلىتىش ھاجەتسىز دەيسىز، نېمىشقا؟ تولىمۇ تاقەتسىز ئادەمسىز ـ دە!

— نېمىنى ئۇزۇن دېدىڭىز؟

— ئالدىڭىزدىكى كۈنلەرنى! سىز بىر ھەممىنى بىلىدىغان ئەۋلىيا ئەمەسقۇ؟ ئىزدىسىڭىز تاپىسىز.① بەلكىم خۇدامۇ سىزنىڭ شۇنداق قىلىشىڭىزنى كۈتۈۋاتقاندۇ. كىشەن بىلەن كويزا ئەبەدىي مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋەرمەيدۇ.

— جازا يېنىكلىتىلىدۇ دەڭ... — كۇلۇپ كەتتى راسكولنىكوف.

— نېمە، سىز بۇرژۇئازىيەنىڭ ئار ـ نومۇسىدىن قورقۇۋاتامسىز؟ بەلكىم سىز دەل شۇنىڭدىن قورقسىڭىز كېرەك. لېكىن، ئۆزىڭىز ئۇنى ئۇقمايسىز، چۈنكى سىز تېخى ياش! لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن، سىز قورقماسلىقىڭىز كېرەك، ئۇ يەرگە بېرىپ ئىقرار قىلىشتىنمۇ نومۇس قىلىپ يۇرمەسلىكىڭىز كېرەك.

— ئەي، پەرۋايىم پەلەك! — يىرگىنچ ۋە نەپرەت بىلەن پىچىرلىدى راسكولنىكوف خۇددى گەپ قىلغۇسى كەلمىگەندەك. ئۇ چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك ئورنىدىن تۇردى. لېكىن، يەنە قاتتىق ئۇمىدسىزلىنىپ ئورنىغا ئولتۇردى.

— سىز دەرۋەقە پەرۋا قىلمايسىز! سىز ئىشەنچىڭىزنى يوقاتتىڭىز. سىز مېنى قوپاللىق بىلەن ماڭا خۇشامەت

① «ئىنجىل. يېڭى ئەھد. ماتىق پەند ـ نەسىھەتلىرى»دىن.

قىلىۋاتىدۇ، دەپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. لېكىن، سىز زادى قانچىلىك ياشىدىڭىز؟ نېمىلەرنى چۈشىنەلىدىڭىز؟ سىز بىر نەزەرىيەنى كەشىپ قىلدىڭىز. ئۇ نەزەرىيەڭىز مەغلۇپ بولۇۋېدى، خىجىل بولۇپ قالدىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭدا قىلچە يېڭىلىق يوق ! دەرۋەقە، ئاقىۋەت ناھايىتى رەسۋا، شۇنداقتىمۇ سىز قۇتقۇزغىلى بولمايدىغان مۇتتەھەم ئەمەس. ھەرگىز ئۇنداق مۇتتەھەم ئەمەس ! ھېچبولمىغاندا سىز ئۆزىڭىزنى ئۇزاققىچە ئالداپ كەلگەن ئەمەس، بەلكى شۇنداق بىر كۈلكىلىك دەرىجىگە بىردىنلا بېرىپ قالدىڭىز. سىزنى قانداق ئادەم دەپ قارايدىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟ مەن سىزنى مۇنداق ئادەم دەپ قارايمەن: سىز ئەگەر ئېتىقادىڭىزنى تاپسىڭىز ياكى خۇداغا ئېتىقاد قىلسىڭىز، باشقىلار ئۈچەي ـ باغرىڭىزنى سۇغۇرۇۋالسىمۇ، تىك تۇرۇپ، ئۆزىڭىزنى قىينىغان ئادەمگە كۈلۈپ قارايسىز. شۇڭلاشقا، سىز ئېتىقادىڭىزنى ئىزدەپ تېپىۋېلىڭ. تاپالىسىڭىز، يەنە ياشاۋېرىسىز. ئالدى بىلەن، سىز ئالىلىبۇرۇنلا ھاۋا ئالماشتۇرۇشىڭىز كېرەك ئىدى. رىيازەت چېكىشمۇ ياخشى ئىش. ئۇنداقتا، رىيازەت چېكىڭ. مىكولكانىڭ رىيازەت چېكىشىنى ئۈمىد قىلغانلىقى بەلكىم توغرىدۇر. بىلمەن، سىز بۇلارغا ئىشەنمەيسىز، لېكىن ئۆزىڭىزنى بەكمۇ ئەقىللىك چاغلاپ كەتمەڭ. قىلچە ئىككىلەنمەي ھاياتىنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بېرىڭ. ھايات سىزنى توپىتوغرا قىرغاققا چىقىرىپ قويىدۇ. پۈتىڭىزنى دەسسىتىپ قويىدۇ. قايسى قىرغاققا دەمسىز؟ ئۇنى مەن نەدىن بىلەي؟ شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ئالدىڭىزدىكى كۈنلەر تېخى ئۇزۇن. بىلمەن، سىز شۇ تاپىتا مېنىڭ گەپلىرىمنى كونا گەپلەر دەپ قاراۋاتىسىز. لېكىن، كېيىنرەك مۇشۇ گەپلىرىمنى ئەسلەپ قالسىڭىز پايدىسى تېگىپ قېلىشى مۇمكىن؛ مېنىڭ بۇ گەپلەرنى دېيىشتىكى مەقسىتىم مانا شۇ. ھېلىمۇ ياخشى، سىز پەقەت بىر موماينىلا ئۆلتۈردىڭىز. ناۋادا كاللىڭىزغا باشقا بىر نەزەرىيە كېلىپ قالغان بولسا، بەلكىم

بۇنىڭدىن يۇز مىليون ھەسسە يامانراق ئىشلارنى قىلىپ قويۇشىڭىز مۇمكىن ئىدى ! ئېھتىمال شۇنىڭ ئۈچۈن خۇداغا شۈكۈر قىلىشىڭىز كېرەكتۇ. سىز نەدىن بىلىسىز، بەلكىم پەرۋەردىگار مانا شۇ ۋەجدىن سىزنى قۇتقۇزۇۋاتقاندۇ، قەلبىڭىز ئالىيجاناب بولۇشى كېرەك. ھەرگىز قورقماڭ. سىز پات ئارىدا بولىدىغان زور ھۆكۈمدىن قورقۇۋاتامسىز؟ ياق، قورقۇشنىڭ ئۆزى نومۇس. مۇشۇنداق بىر ئىشنى قىلغانكەنسىز، مەيدىڭىزنى كېرىپ چىقىشىڭىز كېرەك. بۇ ئادالەتنى كېڭەيتىش مەسلىسى. ئادالەت نېمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى قىلىڭ. بىلىمەن، سىز بۇلارغا ئىشەنمەيسىز. لېكىن، راست دەيمەن، ھايات سىزنى قىرغاققا چىقىرىپ قويىدۇ. غۇرۇرىڭىزنى كېيىنچە يەنە تېپىۋالىسىز، ھازىر سىزگە ھاۋا كېرەك، ھاۋا، ھاۋا !

راسكولنىكوف شۇركىنىپ كەتتى.

— سىز نېمە ئىدىڭىز شۇنچە؟ — ۋارقىرىدى ئۇ، — ئەجەب پەيغەمبەرلىك قىلىپ كەتتىڭىزغۇ؟ سىز قايسىبىر تەنتەنىلىك، جىمجىت ئېگىزلىكتە تۇرۇپ ماڭا مۇنداق ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتىسىز؟

— مەن نېمە بولاتتىم؟ ناھايىتى ئىستىقبالى يوق بىر ئادەم، پەقەت شۇلا. ئېھتىمال مەن بىرنېمىلەرنى ھېس قىلىدىغاندۇرمەن. ئادەملەرگە ھېسداشلىق قىلىدىغاندۇرمەن. ئېھتىمال ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمىلەرنى بىلىدىغاندۇرمەن، شۇنداقتىمۇ مېنىڭ ئىستىقبالىم قالمىدى. لېكىن، سىز بولسىڭىز باشقا گەپ: خۇدا ئاتا قىلغان تۇرمۇش سىزنى ئالدىڭىزدا كۇتۇپ تۇرۇپتۇ. لېكىن، كىم بىلىدۇ، بەلكىم سىزنىڭ تۇرمۇشىڭىزمۇ تۇتۇندەك تارقىلىپ كېتەر، ھېچنېمىسى قالماس. ئەگەر سىز باشقا بىر خىلدىكى ئادەملەرنىڭ قاتارىغا ئۆتۈپ كەتسىڭىز، ئۇنىڭ نېمە كارايىتى؟ سىز شۇ تەبىئىتىڭىز بىلەن راھەت ـ پاراغەتنى سۈرۈشتۇرۇپمۇ كەتمەيسىز. بەلكىم ئۇزاق

ۋاقىتلارغىچە سىزنى ھېچكىم كۆرمەس، ئۇنىڭ نېمە كارايىتى؟ گەپ ۋاقىتتا ئەمەس، گەپ سىزنىڭ ئۆزىڭىزدە. سىز قۇياش بولسىڭىز، ھەممە ئادەم سىزنى كۆرۈپ تۇرىدۇ. قۇياش ھەممىدىن ئاۋۋال قۇياش بولۇشى كېرەك. سىز يەنە نېمىشقا كۇلۇۋاتىسىز: مېنى شىللېرنى[1] دوراۋاتىدۇ، دەپ كۇلۇۋاتامسىز؟ بەسلىشمەنكى، شۇ تاپتا سىز مېنى تىلياغلىمىلىق قىلىپ مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتىسىز ! بەلكىم راستلا شۇنداق قىلىۋاتقاندۇرمەن، خوش، شۇنداق قىلسام نېمە بوپتۇ، ھى ـ ھى ـ ھى... رودىئون رومانوۋىچ، ئۇمۇ توغرا، مېنىڭ گېپىمگە ئىشىنىپ كەتمەك، ھەتتا ئەبەدىلئەبەد پۇتۇنلەي ئىشىنىپ كەتمەك. ئۆزۈمۇ ئىقرار، مەن تۇغۇلۇشۇمدىلا مۇشۇنداق بىر ئادەم؛ لېكىن، مەن بىر ئېغىز گەپنى قوشۇپ قويايي: مېنىڭ پەسكەشلىكتە قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىمنى ياكى ھالاللىقتا قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىمنى سىز ئۆزىڭىزمۇ كۆرۈپ يېتەلەيدىغاندەك قىلىسىز؟

ـــ سىز مېنى قاچان قولغا ئالماقچى؟

ـــ ئەركىن ـ ئازادە ھەرىكەت قىلىۋېلىشىڭىز ئۈچۈن يەنە بىر ـ ئىككى كۈن ۋاقىت بېرىشىم مۇمكىن. ئوبدانراق ئويلىنىپ بېقىڭ، قەدىرلىكىم، خۇداغا ئىلتىجا قىلىڭ. بۇ سىزگە تېخىمۇ پايدىلىق. راست دەيمەن، سىزگە تېخىمۇ پايدىلىق.

ـــ ئەگەر قېچىپ كەتسەم قانداق قىلىسىز؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف نېمىشقىدۇر غەلىتە كۈلۈپ.

ـــ ياق، سىز قېچىپ كەتمەيسىز. بىرسى، سەھرالىقلار قېچىپ كېتىدۇ، يەنە بىرسى مودا بىدەئەتلەر قېچىپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇلار باشقىلارنىڭ كاللىسىدا تۇغۇلغان پىكىرلەرنىڭ قۇلى. ئۇلارغا پەقەت بارمىقىڭىزنىڭ ئۇچىنىلا كۆرسىتىپ

[1] شىللېر (1759 ـــ 1805) ـــ گېرمانىيەلىك داڭلىق شائىر ۋە دراماتورگ.

قويسىڭىز كۆپايە، ئۇلار خۇددى مېچمان دېركادەك①، سىز ئىشىنىشنى بۇيرۇغان ھەرقانداق نەرسىگە ئۆمۈربويى ئىشىنىپ يۈرۈپرىدۇ. سىز بولسىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ نەزەرىيەڭىزگە ئەمدى ئىشەنمەس بولۇپ قالدىڭىز ــ سىز نېمىدەپ قاچىسىز؟ قېچىپ نېمە قىلىسىز؟ قاچاقنىڭ تۇرمۇشى يىرگىنچلىك ۋە جاپالىق، سىز بولسىڭىز ئالدى بىلەن ياشىشىڭىز كېرەك. ئېنىق ئورنىڭىز بولۇشى كېرەك. سىزگە مۇۋاپىق كەيپىيات كېرەك. لېكىن، ئاشۇنداق كەيپىيات سىزگە مۇۋاپىق كېلەمدۇ؟ ناۋادا سىز قېچىپ كەتسىڭىز، ئۆزىڭىز يېنىپ كېلىسىز. سىز بىزسىز ياشىيالمايسىز. ئەگەر مەن سىزنى تۇرمىگە قامىساق ــ سىز ئۇ يەردە بىر ئاي ئولتۇرسىز ياكى ئىككى ئاي ئولتۇرسىز، ياكى ئۈچ ئاي ئولتۇرسىز، ئاندىن بىردىنلا مېنىڭ ئۆزىڭىزگە دېگەن گەپلىرىمنى ئېسىڭىزگە ئالىسىز. ئۆزلۈكىڭىزدىن كېلىپ ئىقرار قىلىسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئېھتىمال بۇ ئۆزىڭىزگىمۇ كۈتۈلمىگەن ئىشتەك تۇيۇلۇشى مۇمكىن، بىر سائەتتىن كېيىن ھەممىنى بويىڭىزغا ئالىدىغانلىقىڭىزنى ھەتتا ئۆزىڭىزمۇ بىلمەسلىكىڭىز مۇمكىن، ھەتتا شۇنىڭغىمۇ ئىشەنچىم كامىلكى، سىز «رىيازەت چېكىش قارارىغا كەپسىز». ھازىرغۇ مېنىڭ گەپلىرىمگە ئىشەنمەيۋاتىسىز، لېكىن سىز ئۆزىڭىزمۇ بەربىر شۇ خۇلاسىگە كېلىسىز. چۈنكى، رودئون رومانوۋېچ، رىيازەت چېكىش ئۇلۇغ ئىش؛ سىز مېنىڭ سەمرىپ كەتكەنلىكىمگە قارىمايسىز. بۇ ھېچقانچە ئىش ئەمەس، ئىشقىلىپ مەن بىلىمەن، بۇ ئىشتىن كۆلەڭە، رىيازەت چېكىشتە غايە بولىدۇ. مىكولكا توغرا قىلدى. ياق، سىز قېچىپ كەتمەيسىز، رودئون رومانوۋېچ.

راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇپ، شىلەپىسىنى قولىغا ئالدى. پورفىرىي پېتروۋېچمۇ ئورنىدىن تۇردى.

① بۇ يەردە دوستويېۋسكىي گوگولنىڭ «ئۆيلىنىش» ناملىق دراممىسىدىكى كۆلكىلىك مېچمان پىتۈخوفنى دېركا دەپ ئاتاپ خاتا قىلغان.

— سەيلە قىلىپ كېلەي دەۋاتامسىز؟ كەچىنىڭ مەنزىرىسى ناھايىتى چىرايلىق بولىدۇ، پەقەت گۈلدۈرمامىلىق يامغۇر ياغمىسىلا. لېكىن، يامغۇر ياغسا ھاۋا تازىلىنىپ قالىدۇ. بۇ تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ...

ئۇمۇ شىلەپىسىنى قولىغا ئالدى.

— پورفىرىي پېتروۋىچ، مېنى بۇگۈن ئالدىمدا ئىقرار قىلدى، دەپ ئويلاپ قالماڭ، — دېدى راسكولنىكوف تەرىنى تۇرۇپ تەرسالىق بىلەن، — سىز غەلىتە بىر ئادەم. مەن نوقۇل قىزىقىش نۇقتىسىدىنلا گېپىڭىزنى ئاڭلاپ ئولتۇردۇم. لېكىن، مەن ھېچنېمىنى بوينۇمغا ئالمىدىم... سىز مانا شۇنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ.

— بىلىمەن، ئېسىمدە تۇتىمەن — پاھ، ئۇنىڭ تىترىشىنى قارىمامدىغان تەشۋىشلىنىمەك قەدىرلىكىم، سىزنىڭ خاھىشىڭىزچە بولسۇن. بىرپەس سەيلە قىلغىنىڭىزمۇ تۇزۇك؛ لېكىن، بەك ئۇزاق ھايال بولۇپمۇ كەتمەك. ھەر ئېھتىمالغا قارشى سىزدىن كىچىككىنە بىر ئىشنى ئىلتىماس قىلغۇم بار، — ئاۋازىنى پەسەيتىپ قوشۇپ قويدى ئۇ، — بۇ ئىلتىماسىم ئاسانلا ئۇقۇشماسلىق پەيدا قىلىپ قويۇشى مۇمكىن. لېكىن، ئۇ ناھايىتى مۇھىم: ئەگەر ھەر ئېھتىمالغا قارشى دەۋاتىمەن ـ دە (گەرچە ئۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە ئۆزۈمۇ ئىشەنمىسەممۇ)، سىزنىڭمۇ ئۇنداق قىلىشىڭىز مۇمكىن بولمىسىمۇ)، ھەر ئېھتىمالغا قارشى، مۇشۇ قىرىق سائەتتىن ئەللىك سائەتكىچە بولغان ئارىلىقتا، بۇ دېلونى باشقا بىر يول بىلەن، ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان ئۇسۇلدا ئاياغلاشتۇرىمەن دېسىڭىز، يەنى ئۆلۈۋالماقچى بولسىڭىز (بۇ مېنىڭ ئەخمىقانە بىر تەسەۋۋۇرۇم، بۇنىڭ ئۈچۈن مېنى ئەيىبكە بۇيرۇماڭ)، ئۇ ھالدا ماڭا قىسقا، لېكىن تەپسىلىي بىرنەرسە يېزىپ قالدۇرۇپ كېتىڭ. ئىككى قۇر، پەقەت قىسقىلا ئىككى قۇر بولسا بولىدۇ. ھېلىقى تاشنىڭ نەدىلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈڭ؛ ئۇ ھالدا تېخىمۇ ئوچۇق ـ يورۇق

بولىدۇ. بوپتۇ ئەمسە، خەير - خوش... ئۇمىدىم، ئوبدان ئويلىنىڭ، ئىشىنىڭ بېشى خەيرلىك بولسۇن !

پورفىرىي خۇددى راسكولنىكوفنىڭ يۈزىگە قارىغۇسى كەلمىگەندەك غەلىتە بىر ھالەتتە ئېڭىشكىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. راسكولنىكوف دېرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇردى. پورفىرىي كوچىغا چىقىپ، ئەمدى خېلى ئۇزاپ كەتكەندۇ دېگەن ئويغا كەلگەندە، ئاندىن ئالدىراپ - تېنەپ ئۆيدىن چىقتى.

3

ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ سۇدىرىگايلوفنى ئىزدەپ ماڭدى. ئۇ ئادەمدىن زادى نېمىلەرگە ئېرىشمەكچى، بۇنى ھەتتا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. لېكىن، ئۇ ئادەم نېمىسى بىلەندۇر راسكولنىكوفنى ئۆزىگە قاتتىق جەلپ قىلىپ تۇراتتى. ۋاقتى كېلىپ مانا شۇنى چۈشىنىپ يەتسە، ئۇنىڭ كۆڭلى ئىككىنچى ئارام تاپالمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋاقتىمۇ يېتىپ كەلگەنىدى.

يولدا كېتىۋاتقىنىدا بىر سوئال ئۇنى بەكرەك تىت - تىت قىلىۋەتتى: سۇدىرىگايلوف پورفىرىينىڭ ئالدىغا بارغانمىدۇ؟

ئۇ ئۆزى ھۆكۈم قىلالىغۇدەك ئەھۋاللارغا قاراپ، قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ: ياق، ئۇ بارمىدى ! دېيەلەيتتى. ئۇ ئويلا - ئويلا، پورفىرىي ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەن چاغدىكى ھەممە ئەھۋالنى ئەسلىدى - دە، ئاخىر ھەممە ئەھۋالنى چۈشەندى: بارمىدى، ئۇ بارمىدى، ئەلۋەتتە بارمىدى !

لېكىن، ئەگەر ئۇ ھازىرغىچە بارمىغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇ پورفىرىينىڭ ئالدىغا بارارمۇ؟

شۇ چاغدا ئۇ ھازىرلاتىن بارمايدۇ، دەپ ھېسابلىدى. نېمىشقا

بارمايدۇ؟ بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ چۈشەندۇرۇپ بېرەلمەيتتى. ئەگەر ئۇ سەۋەبىنى دەپ بېرەلىگەن بولسا ئىدى، شۇ تاپتا بۇ ئىش ئۇچۇن مۇنچىلىك باش قاتۇرۇپمۇ كەتمىگەن بولاتتى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى تىت - تىت قىلاتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ نېمىشقىدۇر بۇ ئىش ئۈستىدە ئويلىنىشقا ۋاقتى يەتمەيتتى. شۇنىسى قىزىق، شۇنداقلا ھېچكىم ئىشەنمەسلىكى مۇمكىنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغان تەقدىرىدىن شۇ تاپتا ئانچە بەك غەم قىلمىمۇ كەتمەيتتى. ئۇنىڭغا پەرۋاسىز قارايتتى. ئۇنى باشقا بىر ئىش، باشقا بىر خىلىلا مۇھىم، ئىنتايىن مۇھىم ئىش، پەقەت ئۆزىگىلا مۇناسىۋەتلىك، باشقىلار بىلەن ئالاقىسى يوق باشقا بىر مۇھىم ئىش قاتتىق ئازابلىماقتا ئىدى. بۇنىڭ سىرتىدا گەرچە كاللىسى يېقىنقى بىرنەچچە كۈندىكىگە قارىغاندا بۇگۈن ئەتىگەن خېلى ئوبدان ئىشلەۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنى روھىي جەھەتتىن ئادەتتىن تاشقىرى ھارغىن ھېس قىلاتتى.

لېكىن، شۇنچە ۋەقەلەر يۈز بەرگەندىن كېيىن، يېڭىلا يۈز بەرگەن مۇناق ئۇششاق - چۈششەك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش ئۇچۇن زور كۈچ سەرپ قىلىپ يۈرۈش زۆرۈرمۇ؟ مەسىلەن، سۇيدۇرىگايلوفنى پورفىرىنىڭ ئالدىغا بارغۇزماسلىق ئۇچۇن، باشنى قاتۇرۇپ بىرەر چارە تېپىش كېرەكمۇ؟ سۇيدۇرىگايلوفتەك بىر ئادەمنى ئۆگىتىپ بېقىش، چۈشىنىپ بېقىش ئۇچۇن ۋاقتىنى سەرپ قىلسا، ئەرزىمدۇ؟

ئاھ، بۇلارنىڭ ھەممىسى نەقەدەر زېرىكىشلىك - ھە!

شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا ئالدىراپ - تېنەپ سۇيدۇرىگايلوفنى ئىزدەپ ماڭدى. ئۇ ئۇنىڭدىن بىرەر يېڭى ئەھۋال ئۇقۇشنى، يولىيورۇق ئېلىشنى ئۈمىد قىلامدۇ ياكى چىقىش يولى بېرىشنى ئۈمىد قىلامدۇ؟ گېزى كەلگەندە ئادەملەر ھەتتا بىرەر تال خەستىنىمۇ مەدەت تىلىشىدۇغۇ! تەقدىر ياكى قانداقتۇر بىر تەبىئىي مايىللىق ئۇلارنى بىر - بىرسىگە چېتىپ قويغانمىدۇ؟ ئېھتىمال بۇ ناھايىتى ھارغىنلىق ۋە ئۈمىدسىزلىكنىڭ

ئىپادىسىدۇر؛ ئېھتىمال ئۇ سۈندرىگايلوفنى ئەمەس، باشقا بىر ئادەمنى ئىزدەيدىغاندۇر، ئۇ سۈندرىگايلوفنى تاسادىپىي ئەسلەپ قالغاندۇر؟ سونىيەنى ئىزدىمەكچىمىدۇ؟ ئۇ شۇ تاپتا سونىيەنى ئىزدەپ نېمە قىلىدۇ؟ يەنە ئۇنىڭ كۆز يېشىنى كۆرمەكچىمۇ؟ ئۇ سونىيەنى ئېسىگە ئېلىشى بىلەنلا قورقۇپ كەتتى. سونيە ئۇنىڭغا گويا بېكىتىلىپ كەتكەن ھۆكۈمدەك، ئۆگەرتكىلى بولمايدىغان قارارداەك بىلىنەتتى. ھازىر يا سونيەنىڭ يولىدا، يا ئۆزىنىڭ يولىدا مېڭىش كېرەك ئىدى، بولۇپمۇ مۇشۇ پەيتتە، سونيەنىڭ ئالدىغا بارسا بولمايتتى. ياق، ئۇنىڭدىن كۆرە سۈندرىگايلوفنى چېكىپ باققان ياخشىراق؛ بۇ زادى نېمە گەپكەن؟ مانا شۇ چاغدا راسكولنىكوف مەلۇم ئىش سەۋەبىدىن سۈندرىگايلوفقا ئاللىبۇرۇنلا ئېھتىياجى چۈشكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايۋاتقانىدى.

لېكىن، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداق بىر ئورتاقلىق بولۇشى مۇمكىن؟ ھەتتا ئۇلارنىڭ قىلغان ئەسكى ئىشلىرىنىڭ ئوخشاش بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەسقۇ. بۇلا ئەمەس، ئۇ تولىمۇ يېقىمسىز ئادەم، ئوزايىدىن تولىمۇ ئېپلاس، ئىنتايىن قۇۋۇ ۋە ھىيلىگەر ئادەملىكى چىقىپ تۇرىدۇ، ئېھتىمال يەنە بەكلا زەھەرخەندە ئادەم بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭ شۇنداق ئىشلىرى توغرۇلۇق نۇرغۇن گەپلەر بولۇنغان. توغرا، ئۇ كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ بالىلىرىغا كۆپ غەمخورلۇق قىلدى؛ لېكىن ئۇنىڭ بۇنى نېمە غەرەزدە قىلغانلىقىنى، كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى كىم بىلىدۇ؟ ئۇ ئەزەلدىن يامانلىقىنى ئىچىگە يوشۇرۇپ يۈرىدىغان، ھىيلە ـ مىكرى كۆپ ئادەم.

شۇ كۈنلەردە يەنە بىر ئوي راسكولنىكوفنىڭ كاللىسىدىن نېرى كەتمەي، ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلاتتى. بۇ ئوي ئۇنى ئازابلايتتى، شۇڭلاشقا ئۇ بۇ ئوينى كاللىسىدىن چىقىرىۋېتىشكە تىرىشاتتى. بەزىدە ئۇ مۇنداقمۇ ئويلايتتى: سۈندرىگايلوف ئەتراپىمدا ئايلىنىپ نېرى كېتەلمەيۋاتىدۇ. تا بۈگۈنگىچە

شۇنداق. سۇيدرىگايلوف سىرىمنى بىلمۇالدى. سۇيدرىگايلوف دونيەگە ئەتەي زىيانكەشلىك قىلغان. ئەگەر ئۇنىڭ ھازىرمۇ شۇنداق قىلىش نىيىتى بولسا، قانداق قىلىش كېرەك؛ مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە بولىدۇكى، ئۇنىڭ شۇنداقراق نىيىتى بار. ئۇ سىرىمنى بىلمۇالدى. دېمەك، بۇرنۇمدىن چۈلۇك ئۆتكۈزۈۋالدى، دېگەن گەپ. ئەگەر ئۇ ھازىر شۇ چۈلۇكتىن دونيەگە تاقابىل تۇرۇشنىڭ قورالى سۇيىتىدە پايدىلانماقچى بولسا، قانداق قىلىشىم كېرەك؟

مۇنداق ئوي بەزىدە ئۇنى ھەتتا چۈشىدىمۇ قىينايتتى، لېكىن شۇ تاپتا سۇيدرىگايلوفنى ئىزدەپ كېتىۋاتقان چېغىدا، بۇ ئوي ئۇنىڭ كاللىسىدا تېخى بىرىنچى قېتىم شۇنداق روشەن پەيدا بولدى. شۇ ئوي ئېسىگە كېلىشى بىلەنلا ئۇنىڭ قەلبىنى غەمكىن ئاچچىق چۈلغۇالدى. بىرىنچىدىن، بۇ ھەممە نەمىنى ئۆزگەرتىۋېتەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئۆزگەرتىۋېتەتتى. ئۇنىڭ ئۆز سىرىنى دەرھال دونېچكاغا ئېيتىشىغا توغرا كېلەتتى. دونېچكاغا بىرەر مالامەت يېتىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بەلكىم ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ گۇناھىنى بوينىغا ئېلىشقىمۇ توغرا كېلەر. لېكىن، ھېلىقى خەتچۇ؟ بۇگۈن ئەتىگەندە، دونيە بىر خەت تاپشۇرۇۋاپتىكەنغۇ ! پېتىربۇرگتا ئۇنىڭغا كىمدىن خەت كېلىشى مۇمكىن؟ (لۇزىنى يازغان خەتمىدۇ يا؟) دۇروس. ئۇ يەردە ئۇنى رازۇمخىن قوغداۋاتىدۇ؛ لېكىن، رازۇمخىن ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ ـ دە. بەلكىم ئۇ ھەممە ئەھۋالنى رازۇمخىنغا ئېنىق دەپ بېرىشى كېرەكتۇ؟ مانا شۇلارنى ئويلىشىغا راسكولنىكوفنىڭ نەپرىتى قوزغىلىپ كەتتى.

ئۇ ئاخىر قانداقلا بولمىسۇن سۇيدرىگايلوف بىلەن ئىلاجىنىڭ بارىچە تېزرەك كۆرۈشمەسەم بولمايدۇ، دېگەن قارارغا كەلدى. خۇداغا شۇكۇر. ئۇ ئىشىنىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك تەرەپلىرىگە ئەمەس، ماھىيىتىگە تاقابىل تۇرالىسىلا بولدى. لېكىن، ئۇ

شۇنداق قىلالىسىلا، ئەگەر سۈيدۈرگەيلوف دونيەگە ئاللىقاندىقتۇر سۈيقەست ئىشلىتىپ قالسا، ئۇ ھالدا...

راسكولنىكوف ساق بىر ئاي مابەينىدىكى ئىشلار سەۋەبىدىن ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنىدى. شۇڭلاشقا، ھازىرقىدەك مۇنداق مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگىنىدە پەقەت بىرلا قارارغا كېلەلەيتتى. «ئۇنداقتا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن» ئويلىدى ئۇ كۆڭلى سوۋۇپ ۋە ئۈمىدسىزلىنىپ. ئۇنىڭ قەلبىنى قانداقتۇر ئېغىر غەم باستى؛ ئۇ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختاپ، قايسى كوچىدا كېتىۋاتىمەن، قەيەرگە كېلىپ قالدىم، دەپ ئەتراپىغا قارىدى. ئۇ E كوچىسىغا يېتىپ كەلگەنىدى، ئوت ـ چۆپ بازىرى بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى ئوتتۇز ـ قىرىق چامدام كېلەتتى. ئۇ تېخى يېڭىلا ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن ئۆتۈپ كەتكەنىدى. سول تەرەپتىكى بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتى پۈتۈنلەي بىر كىچىك ئاشخانىغا قارايتتى. دېرىزىلەرنىڭ ھەممىسى ئوچۇق ئىدى. دېرىزىلەردىن كۆرۈنگەن ئادەملەرنىڭ سايىلىرىدىن قارىغاندا، كىچىك ئاشخانا ئادەم بىلەن لىق تولغانىدەك قىلاتتى. ئاشخانىدىن يېقىملىق ناخشا، نەي، ئىسكىرىپكا ۋە تۇركچە داپنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. خوتۇنلارنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازلىرىمۇ ئاڭلىنىپ قالاتتى. راسكولنىكوف ئۆزىنىڭ E كوچىسىغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىغا ھەيران بولۇپ، ئەمدىلا كەينىگە يانماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، كۈتمىگەندە ئاشخانىنىڭ ئەڭ چەتتىكى دېرىزىسىدىن سۈيدرىگايلوفنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ دېرىزىنىڭ تۈۋىدىكى چاي ئۈستىلىنىڭ ئالدىدا، غاڭزىنى چىشلىگىنىچە ئولتۇراتتى. راسكولنىكوف ھەيران قالدى، ھەتتا چۆچۈپ كەتتى. سۈيدرىگايلوف ئۇنىڭغا ئۇن ـ تىنسىز تىكىلىپ، ئۇنىڭ باش ـ ئايىغىغا زەن سېلىپ ئولتۇراتتى. بۇمۇ شۇ ئانلا راسكولنىكوفنى ھەيران قالدۇردى. سۈيدرىگايلوف ئۇ كۆرۈپ قالماستا غىپپىدە كېتىۋېلىشىنى ئويلاپ، ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋاتقىنىدەك

قىلاتتى. راسكولنىكوف شۇ ئانىلا ئۇنى كۆرمىگەنگە سېلىپ، خىيال ئىچىدە باشقا ياقتا قارىغان بولۇپ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئادەتتىن تاشقىرى ئىتتىك سوقۇپ كەتتى. دېگەندەكلا شۇنداق بولدى. سۈندرىگايلوف راستلا بىرەرسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىنى خالمايدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ غاڭزىسىنى ئاغزىدىن ئېلىپ، ئۆزىنى دالدىغا ئالماقچى بولدى. لېكىن، ئۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇپ ئورۇندۇقنى نېرىراق سۈرۈۋېتىپ، بىردىنلا راسكولنىكوفنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنى كۆزىتىپ تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھالەت ھېلىقى كۈنى راسكولنىكوف ئۇخلاۋاتقىنىدا، ئۇنىڭكىدە بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان چاغدىكى ھالەتكە ئوخشاپ كېتەتتى. سۈندرىگايلوفنىڭ چىرايىدا مۇغەمبىرانە كۈلكە جىلۋىلەندى. كېيىن بۇ كۈلكە ئۇنىڭ پۈتۈن چىرايىنى قاپلىدى. ھەر ئىككىلىسى ئۆزلىرىنىڭ بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ ۋە كۆزىتىپ تۇرغانلىقىنى بىلەتتى. ئاخىر سۈندرىگايلوف قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ ھەي، ھەي ! قېنى خالىسىڭىز بۇ يەرگە كىرىڭ ! مەن مۇشۇ يەردە ! ـــ ۋاراقىرىدى ئۇ دېرىزىدە تۇرۇپ.

راسكولنىكوف ئاشخانىغا كىردى.

ئۇ سۈندرىگايلوفنى چوڭ زالغا تۇتاش، بىرلا دېرىزىلىك كىچىككىنە بىر ئۆيدە ئۇچراتتى. چوڭ زالدا سودىگەرلەر، خىزمەتچىلەر ۋە باشقا ھەر خىل ئادەملەر يىغىرمە ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ، بىرنەچچە ناخشىچىنىڭ ۋاراقىراپ ـ جاراقىراپ ئېيتىۋاتقان خورىنى ئاڭلىغاچ چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. قەيەردىندۇر بىلىيارد ساقلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىاتتى. سۈندرىگايلوفنىڭ ئالدىدىكى كىچىككىنە ئۇستەلدە ئاغزى ئېچىلغان شامپان بىلەن يېرىم ئىستاكان ھاراق تۇراتتى. ھۇجرىدا يەنە گارمون تۇتقان ياش گارمونچى بىلەن ئۇچىسىغا

يول - يول پۇرمە يوپكا، بېشىغا لېنتا تاقالغان تىرولچە[1] شلەپە كىيگەن ناخشىچى قىز بار ئىدى. ئۇ ئون سەككىز ياشلاردىكى، يۇزلىرى قىپقىزىل، قەددى - قامىتى كېلىشكەن قىز ئىدى. باشقا خانىدا بەزىلەر خور ئېيتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ گارمونچى يىگىتنىڭ تەڭكەشلىكىدە، خېلىلا بوغۇق تۆۋەن ئاۋازدا پەسكەش بىر ناخشىنى ئېيتىۋاتاتتى...

— بولدى قىل ! — دېدى سۈندىرىگايلوف راسكولنىكوفنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ناخشىدىن توختىتىپ.

قىز ناخشىسىنى دەرھالا توختىتىپ، ئەدەپ بىلەن بىر تەرەپكە ئۆتۈپ كۇتۇپ تۇردى. ئۇ قاپىيەلىك پەسكەش ناخشىسىنى ئېيتىۋاتقان چاغدىمۇ چىرايىدىن ئوخشاشلا جىددىيلىك ۋە ھۆرمەت - ئېھتىرام ئالامىتى ئىپادىلەنگەنىدى.

— ھەي، فىلىپ، ئىستاكاندىن بىرنى ئەكەل ! — ۋاركىرىدى سۈندىرىگايلوف.

— مېنىڭ ھاراق ئىچكۈم يوق، — دېدى راسكولنىكوف.

— ئىختىيارىڭىز، سىزگە دەپ ئەكەلدۈرمىدىم. كاتيە، ئىچە ! بولدى، ئەمدى ئېيتمىساڭمۇ بولىدۇ. كېتىۋەر ! — سۈندىرىگايلوف ناخشىچى قىزغا ئىستاكاننى لىق تولدۇرۇپ ھاراق قۇيۇپ بەردى ۋە سېرىق قەغەز پۇلدىن[2] بىرنى سۇندى. كاتيە باشقا ئايالالرغا ئوخشاش ھاراقنى ئۇزمەي يىگىرمە قېتىمچە يۇتۇپ، بىراق ئىچىۋەتتى. ئاندىن پۇلنى ئالدى - دە، سۈندىرىگايلوفنىڭ قولىنى سۆيۈپ قويۇپ (ئۇ قىزنىڭ سۆيۈپ قويۇشى ئۇچۇن قولىنى تولىمۇ سىپايىلىك بىلەن سۇنغانىدى)، خانىدىن چىقىپ كەتتى. ھېلىقى گارمونچى يىگىتمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىككىلىسى كوچىدىن چاقىرىپ كېلىنگەنىدى. سۈندىرىگايلوفنىڭ پېتىرىبۇرگقا كەلگىنىگە بىر ھەپتە بولمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ھەممە نېمە قەدىمىي ئەنئەنىۋى ئۇسۇل بويىچە

---

① تىرول — ئاۋستىرىيەنىڭ بىر شەھىرى.

② بىر رۇبلىلىق قەغەز پۇلنى دېمەكچى.

ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئاشخانىنىڭ مۇلازىمەتچىسى فىلىپمۇ ئۇنىڭ «تونۇش» ئادىمى، بەكلا خۇشامەت قىلىدىغان كىشىسى بولۇپ قالغانىدى. زالغا چىققىلى بولىدىغان ئىشىك يېپىق ئىدى؛ سۈيدرىگايلوف بۇ خانىدا خۇددى ئۆز ئۆيىدە تۇرغاندەك تۇرالايتتى، ئۇ ئېھتىمال پۇتۇن كۇنىبويى مۇشۇ يەردە بولسا كېرەك، ئەمما بۇ ئاشخانا تولىمۇ پاسكىنا، ئوسال، ئوتتۇراھال سەۋىيەگىمۇ يېتەلمەيدىغان ئاشخانا ئىدى.

— مەن سىزنى ئىزدەپ كېتىۋاتقان، — دېدى راسكولنىكوف گەپ باشلاپ، — لېكىن نېمىشقىدۇر ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن ئۆتۈپ 3 كوچىسىغا كىرىپ كېتىپتىمەن. بۇ كوچىدىن زادى ئۆتۈپ باقمىغان، بۇ يەرگىمۇ كىرىپ باقمىغان، مەن بۇرۇن ـ بۇرۇندىنلا ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن ئۆتۈپ ئوڭغا بۇرىلاتتىم. سىزنىڭ ئۆيىڭىزگىمۇ بۇ كوچا بىلەن بارغىلى بولمايدۇغۇ. نېمىشقىدۇر بۇ كوچىغا كىرىپ قېلىپ، سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم ! قىزىق !

— بۇنى نېمىشقا توغرىدىن ـ توغرا «بىر مۆجىزە» دېمەيسىز؟

— چۈنكى، بۇ بەلكىم تاسادىپىي شۇنداق توغرا كېلىپ قالغاندۇ.

— سىزگە ئوخشاش ئادەملەرنىڭ ھەممىسىدە شۇنداق بىر ئىللەت بار ! — دېدى سۈيدرىگايلوف قاقاھلاپ كۈلۈپ، — مۆجىزىگە ئىچىدە ئىشەنسىمۇ، ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيدۇ ! سىز ئۆزىڭىزمۇ ھازىرلا «بەلكىم» تاسادىپەن شۇنداق توغرا كېلىپ قالغاندۇ، دېدىڭىز. سىز ھەتتا تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسىز، رودىئون رومانوۋىچ، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ئۆزىنىڭ پىكرىنى ئېيتىشتىن شۇنداق ئەيمىنىدۇ ! مەن سىزنى دېمىدىم. سىزنىڭ ئۆز قاراشلىرىڭىز بار، باشقىلار نېمە دەپ قالار دەپ قورقۇپمۇ يۇرمەيسىز. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سىزگە قىزىقىپ قالدىم.

— باشقا سەۋەبلەر يوقمۇ؟

— شۇنداق ئۆزىمۇ يېتەرلىك.

سۈندرىگايلوف كەيپى خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدەك قىلاتتى، لېكىن خۇددىنى بىلمىگۈدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. ئۇ ناھايىتى يېرىم ئىستاكانلا ھاراق ئىچكەنىدى.

— مېنىڭچە، سىز ئۆزىڭىز دېگەندەك مېنىڭ ئۆز قاراشلىرىم بارلىقىنى بىلىشتىن ئىلگىرىلا مەن بىلەن كۆرۈشكەنىدىڭىز، — دېدى راسكولنىكوف.

— ھىم، ئۇ دېگەن باشقا گەپ. ھەربىر ئادەمنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئىشى بولىدۇ. مۆجىزىگە كەلسەك، مەن سىزگە شۇنى دېيىشىم كېرەك، كېيىنكى ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۈيقۇ بىلەن بولۇپ كېتىپ پۈرسەتنى ئۆتكۈزۈۋېتكەن ئوخشايسىز. مەن مۇشۇ ئاشخانىنىڭ نامىنى ئۆز ئاغزىم بىلەن سىزگە دەپ بەرگەن. شۇڭلاشقا توغرا تېپىپ كەپسىز. بۇ ھەرگىزمۇ مۆجىزە ئەمەس، مەن بۇ يەرگە قانداق كەلگىلى بولىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ نەگە جايلاشقانلىقىنى، شۇنداقلا قايسى چاغلاردا مۇشۇ يەردە بولىدىغانلىقىمنى سىزگە ئۆز ئاغزىم بىلەن دەپ بەرگەن. ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ؟

— ئۇنتۇپ قاپتىمەن، — جاۋاب بەردى راسكولنىكوف ھەيران بولۇپ.

— گېپىڭىزگە ئىشىنىمەن. مەن سىزگە ئىككى قېتىم دەپ بەرگەن. بۇ يەرنىڭ ئادرېسى مېخانىك ھالدا ئېسىڭىزدە قېلىپ قاپتۇ، سىز ئۆزىڭىزمۇ بىلمەستىن مېخانىك ھالدا مۇشۇ كوچىغا بۇرىلىپ، ئادرېس بويىچە بۇ يەرنى خاتاسىز تېپىپ كەپسىز. مەن ئادرېسنى دەسلەپ دەپ بەرگەن چېغىمدىلا، دېگەنلىرىمنى چۈشىنىپ كېتەلمىشىڭىزدىن ئۇمىد كۈتمىگەنىدىم. رودىئون رومانوۋىچ، سىز ئۆزىڭىزنى بەكلا ئاشكارىلاپ قويىدىكەنسىز. ئىشەنچىم كاملىكى، پېتېربۇرگتا ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىپ ماڭىدىغان ئادەملەر ناھايىتى كۆپ. بۇ بىر چالا ساراڭلار يىغىلغان شەھەر. ئەگەر ئېلىمىزدە ئىسلىم ـ پەن تەرەققىي قىلغان بولسا

ئىدى، ئۇ ھالدا دوختۇرلار، ئادۋوكاتلار ۋە پەيلاسوپلار ئۆزلىرىنىڭ كەسىپلىرى بويىچە پېتىربۇرگتا ناھايىتى قىممەتلىك ئىلمىي تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بارغان بولاتتى. پېتىربۇرگتەك ئادەمنىڭ كۆڭلىگە شۇ قەدەر غەم ـ قايغۇ سېلىپ، شۇ قەدەر كۆچلۈك ۋە غەلىتە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان جاي كەمدىن ـ كەم تېپىلىدۇ ! ئىقلىمنىڭ ئۆزىلا ئادەمگە نەقەدەر زور تەسىر كۆرسىتىدۇ ـ ھە ! ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ پۈتۈن رۇسىيەنىڭ مەمۇرىي مەركىزى، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى ھەممە جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ. لېكىن، ھازىر گەپ بۇنىڭدا ئەمەس، گەپ شۇنىڭدىكى، مەن سىزنى ياندىن بىرنەچچە قېتىم كۆزەتتىم. سىز ئۆيدىن چىققان چېغىڭىزدا بېشىڭىزنى تىك تۇتۇپ ماڭمىسىز. لېكىن، يىگىرمە قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن بېشىڭىزنى تۆۋەن سېلىپ، قوللىرىڭىزنى كەينىڭىزدە تۇتۇۋالىسىز. كۆزلىرىڭىز ئوچۇق تۇرغىنى بىلەن ھېچنېمىنى، ئالدىڭىزدىكىنىمۇ، ئىككى تەرىپىڭىزدىكىنىمۇ كۆرمەيسىز. ئاخىردا لەۋلىرىڭىز مىتىلداشقا باشلايدۇ، شۇنداق قىلىپ، ئۆزىڭىز بىلەن ئۆزىڭىز گەپلىشىپ كېتىسىز. بەزىدە بىر قولىڭىزنى كەينىڭىزدىن ئېلىپ، دېكلاماتسىيە ئوقۇشقا باشلايسىز، ئاخىردا بىرىپ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختاپ، ئۇزۇنغىچە تۇرۇپ قالىسىز، بۇ ياخشى ئەمەس. سىزنى بەلكىم مېنىڭدىن باشقىمۇ كۆزىتىپ يۈرگەنلەر باردۇ. بۇنىڭ سىزگە پايدىسى يوق. ئەسلىدىغۇ بۇنىڭ مەن بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق، مەن سىزنىڭ بۇ كېسىلىڭىزنىمۇ تۇزىتەلەيمەن. لېكىن، سىز مېنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىۋاتقان بولۇشىڭىز مۇمكىن.

ـــ سىز بەزى ئادەملەرنىڭ مېنى كۆزىتىپ يۈرگەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ـــ سوردى راسكولنىكوف ئۇنىڭغا سىناش نەزىرىدە تىكىلىپ.

ـــ ياق، مەن ھېچنېمىنى بىلمەيمەن، ـــ جاۋاب بەردى

سۈندرىگايلوف ھەيران قالغاندەك قىلىپ.

ــ ھە، ئۇنداقتا مېنى تىنچ قويۇڭ، ــ غودۇڭشىدى راسكولنىكوف تەرىنى تۇرۇپ.

ــ بولىدۇ، تىنچ قويايلى.

ــ ياخشىسى ماڭا شۇنى دەپ بېرىڭچۇ، سىز بۇ يەرگە ھاراق ئىچكىلى كېلىپ تۇرىدىكەنسىز. ماڭىمۇ مۇشۇ يەرگە كېلىشنى ئىككى قېتىم ئېيتىپسىز، ئۇنداقتا بايا مەن كوچىدا تۇرۇپ دېرىزىگە قارىسام، نېمىشقا ئۆزىڭىزنى دالدىغا ئالماقچى، غىپپىدە تىكىۋەتمەكچى بولدىڭىز؟ بۇنى مەن ئېنىق كۆردۈم.

ــ ھى ـ ھى ! ھېلىقى كۇنى ئۆيىڭىزنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۇرسام، نېمىشقا سىز كۆزىڭىزنى يۇمۇپ، ئۇخلىغان بولۇپ دەۋاندا يېتىۋالمىسىز؟ شۇ چاغدا سىز ئويغاق ئىدىڭىزغۇ؟ مەنمۇ بۇنى ئېنىق كۆرگەن !

ــ شۇنداق قىلغان بولسام بەلكىم... سەۋەبى باردۇ... بۇنى سىز بىلمىسىز.

ــ مېنىڭمۇ بەلكىم سەۋەبلىرىم باردۇ. بۇنى سىز بىلمىسىڭىزمۇ.

راسكولنىكوف ئوڭ جەينىكىنى ئۇستەلگە قويۇپ، ئوڭ قولىدا ئېڭىكىنى تىرىدى ـ دە، پۈتۈن دىققىتى بىلەن سۈندرىگايلوفقا تىكىلدى. ئۇ سۈندرىگايلوفنىڭ چىرايىغا بىر مىنۇتچە زەن سېلىپ قارىدى. بۇ چىراي ئۇنى ئىلگىرىمۇ قاتتىق ئەجەبلەندۇرەتتى. نىقابقىلا ئوخشايدىغان بۇ چىراي تولىمۇ غەلىتە ئىدى: ئاپپاق مەڭزلىرىدىن تېشىغا قىزىللىق تېپىپ تۇراتتى. لەۋلىرى چوغدەك قىزىل، بومبۇر ساقلى بىلەن قويۇق چېچى بولسا ئاچ سېرىق، كۆزلىرى نېمىشقىدۇر ھەددىدىن تاشقىرى كۆڭ، قاراشلىرىمۇ نېمىشقىدۇر بەكلا مەيۈس، بەكلا ناخۇش ئىدى. ئۇنىڭ ئەسلىي يېشىغا قارىغاندا تولىمۇ ياش كۆرۈنىدىغان، كېلىشكەن چىرايىدىن كىشىنىڭ جېنىغا تېگىدىغان قانداقتۇر بىر ئالامەت چىقىپ تۇراتتى. سۈندرىگايلوف

نېپىز رەختتىن تىكىلگەن يازلىق كىيىملەرنى كىيىپ، چىرايلىق ياسىنىۋالغانىدى، بولۇپمۇ كۆڭلىكى بەكلا پۈزۈر ئىدى. ئۇ بارمىقىغا قىممەت باھالىق ياقۇت كۆز قويۇلغان يوغان ئۈزۈك سېلىۋالغانىدى.

— ئەجەبا مەن سىز بىلەن يەنە تارتىشماق ئويىنىشىم كېرەكمۇ؟ — دېدى راسكولنىكوف ئادەتتىن تاشقىرى تاقەتسىزلىك بىلەن گەپنىڭ توغرىسىنىلا ئېيتىپ، — ئەگەر سىز ماڭا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز ئەڭ خەتەرلىك ئادەم بولۇشىڭىز مۇمكىن. لېكىن، مېنىڭ ئەمدى ئۆزۈمنى قىينىغۇم يوق. مەن ھازىرلا سىزگە ئۆزۈمنى تەسەۋۋۇر قىلغىنىڭىزدەك كۈتمەيدىغان بولۇپ قالغانلىقىمنى كۆرسىتىپ قويىمەن. بىلەمسىز، مەن ئالدىڭىزغا شۇنى ئوچۇق - يورۇق دەپ قويغىلى كەلدىم، ئەگەر يەنە ئىلگىرىكىدەك سىڭلىمنىڭ كەينىگە كىرىۋالسىڭىز، ئەگەر سىز ئۆزىڭىز يېقىندا بايقاپ قالغان ئەھۋالدىن پايدىلىنىپ مەقسىتىڭىزگە يەتمەكچى بولسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز مېنى تۇرمىگە كىرگۈزۈۋەتكۈچە سىزنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىمەن. گېپىم گەپ، بىلەمسىز، مەن دېگىنىمنى قىلىمەن. ئاندىن ئەگەر ماڭا دەيدىغان گېپىڭىز بولسا، تېزرەك دەڭ، چۈنكى بايىتىن بېرى سېزىپ تۇرۇپتىمەن، سىزنىڭ ماڭا دەيدىغان گېپىڭىز بارەدەك قىلىدۇ. ۋاقىت ئىنتايىن قىممەتلىك بولغاچقا، ئانچە ئۈزۈنغا بارمايلا بەكلا كېچىكىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن.

— شۇنچە ئالدىراپ نەگە بارماقچىدىڭىز؟ — سورىدى سۈيدرىگايلوف ئۇنىڭغا قىزىقىش بىلەن زەن سېلىپ.

— ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئىشى بولىدۇ، — دېدى راسكولنىكوف قاپىقىنى تۈرۈپ تاقەتسىزلىنىپ.

— ھېلىلا ئۆزىڭىز ئوچۇق - ئاشكارا گەپ قىلىشىمنى تەلەپ قىلمۇدىڭىز. لېكىن، مانا بىرىنچى سوئالىمغا جاۋاب بېرىشنى رەت قىلمۇاتىسىز، — دېدى سۈيدرىگايلوف كۈلۈپ، — مەن

سىزگە دائىم بىر مەقسەتنى كۆزلەۋاتقاندەك تۇيۇلىمەن. شۇڭلاشقا دائىم مەندىن گۇمانلىنىپلا يۈرىسىز. ئەلۋەتتە، سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزدا بۇنى تامامەن چۈشىنىشكە بولىدۇ. لېكىن، مەن سىز بىلەن دوست بولۇپ قېلىشنى خالىمايمۇ، سىزنى ئىشەنچىڭىزدىن قايتۇرمەن، دەپ ئۆزۈمنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمەيمەن. راست، بۇنىڭ پايدىسى يوق. سىز بىلەن ھەرقانداق ئالاھىدە ئىش توغرۇلۇق سۆزلەشكۈمۇ يوق.

— ئۇنداق بولسا، مەن سىزگە نېمە ئۈچۈن كېرەك بولۇپ قالدىم؟ ئەجەب سىز مەندىن نېرى كېتەلمەي، ئەتراپىمدا پىرقىراپلا يۈرۈۋىدىڭىزغۇ؟

— مەن سىزنى ناھايىتى قىزىقارلىق كۆزىتىش ئوبيېكتى قىلىۋالدىم، خالاس. سىزنىڭ تولىمۇ ئوسال ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالغانلىقىڭىزنى ياقتۇرۇپ قالدىم — مېنىڭ قىزىقىدىغىنىم مانا شۇ! بۇنىڭدىن تاشقىرى، سىز مەن ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغان ھېلىقى كىشىنىڭ ئاكىسى، ئاخىرقى بىر گەپ، ئىلگىرى مەن شۇ كىشىنىڭ ئاغزىدىن سىزنىڭ تەرىپىڭىزنى دائىم ئاڭلاپ تۇراتتىم. شۇڭلاشقا مەن سىزنى ئۇنىڭغا زور تەسىر كۆرسىتەلەيدىكەن، دېگەن خۇلاسىگە كېلىۋىدىم؛ ئەجەبا مانا مۇشۇلار سىزگە كۇپايە قىلمامدۇ؟ ھى ـ ھى ـ ھى... لېكىن، ئېتىراپ قىلىشىم كېرەك، سوئالىڭىز ماڭا نىسبەتەن بەكمۇ مۇرەككەپلىك قىلىدۇ، ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشىم قىيىن. مەسىلەن ئالايلى، شۇ تاپتا سىز مېنىڭ ئالدىمغا پەقەت ئىشىڭىز بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى يەنە بىرەر يېڭىلىق ئاڭلاش ئارزۇسىدا كەلدىڭىز. شۇنداققۇ؟ شۇنداققۇ ـ ھە؟ — دېدى سۈندرىگايلوف توختىماي گەپ قىلىپ ۋە مەككارلىق بىلەن كۈلۈپ، — شۇڭلاشقا سىز تەسەۋۋۇر قىلالايسىز. مەن مۇشۇ يەرگە كېلىۋېتىپ، پويىزدىلا ئۇمىدىمنى سىزگە باغلىۋىدىم، سىزنى ئاز ـ تولا يېڭى گەپلەرنى دەپ بېرەر، ئاز ـ تولا نەپ بېرىپ قالار، دەپ ئۇمىد كۈتۈۋىدىم، قارىڭ، ئىككىمىز نەقەدەر

باي ـ هه !

ـــ سىز مەندىن قانداق نەپ ئالماقچىدىڭىز؟

ـــ سىزگە نېمە دېسەم بولار؟ قانداق نەپ ئېلىشىمنى مەن نەدىن بىلەي؟ ئۆزىڭىز كۆرۈۋاتىسىز. مەن ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە مانا مۇشۇنداق كىچىك ئاشخانىدا ئولتۇرىمەن. مەن شۇنىڭغا رازى. ئەمەلىيەتتە رازى بولمىساممۇ، لېكىن ھامىنى بىرەر جايدا ئولتۇرۇشۇم كېرەكقۇ. خوش، ئاشۇ بىچارە كاتىپنى ئالايلى، سىز ئۇنى كۆردىڭىزمۇ؟... يەنە مىسالەن، ئەگەر مەن بىر تويمىغۇر ئادەم بولسام ياكى دائىم كۈلۈبلارغا بېرىپ تائامنىڭ ئېسىلىنى تاللاپ يەيدىغان ئادەم بولسام، ئۇ چاغدا مەيلى ئىدى. لېكىن، كۆرۈپ تۇرۇپسىز، مەن مۇشۇنداق نەرسىلەرنى يەۋېرىمەن ! ـــ ئۇ بۈلۈڭدا تۇرغان چاققانغىنا ئۇستەلنى كۆرسەتتى، ئۇستەلدىكى ئاق تۆمۈر تەختىدە ئېشىپ قالغان تولىمۇ ناچار كالا سىڭىرى بىلەن بەرەڭگى تۇراتتى، ـــ ھەر راست، سىز تاماق يېگەنمىدىڭىز؟ مەن ئازراق بىرنېمە يەۋالدىم. يەنە يېگۈم يوق. يەنە بىر مىسال، مەن زادىلا ھاراق ئىچمەيمەن، شامپاندىن باشقا ھېچقانداق ھاراقنى ئىچمەيمەن، ھەتتا شامپانمۇ بىر كۈندە بىرلا ئىستاكان ئىچمەن، شۇمۇ بېشىمنى ئاغرىتىدۇ. ئازراق تېتىكلىشىش ئۈچۈن، ھازىرلا شامپاندىن بىر ئىستاكان ئالدۇرۇۋۇتىدىم، چۈنكى بىر يەرگە بارماقچىدىم. شۇڭلاشقا سىزگە كەيپىياتىم سەل باشقىچىرەك كۆرۈنۈۋاتقان بولسا كېرەك. بايا خۇددى كىچىك بالىدەك سىزدىن يوشۇرۇنماقچى بولغانلىقىمنىڭ سەۋەبى، سىزنى ماڭا مالال قىلمىغىيدى، دەپ ئويلىۋىتىدىم. لېكىن، قارىغاندا، ـــ ئۇ سائىتىنى چىقاردى، ـــ سىز بىلەن بىر سائەت بىللە ئولتۇرالمىغۇدەكمەن؛ ھازىر سائەت تۆت يېرىم بوپتۇ. ئىشىنەمسىز، مەن راستلا قىلىدىغان بىرەر ئىشمىنىڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغان بولۇپ قالدىم؛ مەسىلەن ئالايلى، بىر پومپىشچىكمۇ ياكى بىر پوپمۇ، ياكى بىر ئاتلىق ئەسكەرمۇ،

ياكى بىر سۈرەتچىمۇ، ياكى بىر مۇخبىرمۇ... قايسى بولسىمۇ بولۇپرەتتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ ! بەزىدە شۇنداق زېرىكىپ كېتىمەن. راست دەيمەن. مەن تېخى سىزنى بەزىبىر يېڭىلىقلارنى دەپ بېرەمدىكىن دەپتىكەنمەن.

ـــ سىز زادى نېمە ئادەم؟ بۇ يەرگە زادى نېمە قىلغىلى كەلدىڭىز؟

ـــ سىز نېمە ئادەم؟ بىلەمسىز، مەن بىر ئاقسۆڭەك، مەن ئاتلىق قىسمىدا ئىككى يىل خىزمەت قىلغان. كېيىن مۇشۇ پېتىپ-بۇرگىتا لاغايلاپ يۈردۈم، كېيىن مارفا پېتروۋناغا ئۆيلىنىپ، يېزىغا بېرىپ تۇردۇم. مېنىڭ قىسقىچە تارىخىم مانا شۇ.

ـــ سىز قىمارۋاز بولسىڭىز كېرەك؟

ـــ ياق، مەن قانداقسىگە قىمارۋاز بولاي؟ يالغان قارتا ئويناش قىمارۋازلىق بولمايدۇ.

ـــ ئۇنداقتا سىز يالغان قارتا ئويناپتىكەنسىز ـ دە.

ـــ ھەئە، ئويىنىغان.

ـــ ئۇنداقتا پات ـ پات دۇمبا يەپ تۇرامتىڭىز؟

ـــ يەپ تۇراتتىم، يېسەم نېمە بوپتۇ؟

ـــ ئۇ، ئۇنداقتا ئۇلار بىلەن دۇئېلغا چىقسىڭىزمۇ بولاتتىغۇ... شۇنداق قىلسىڭىز قىزىق بولار ئىدى.

ـــ مېنىڭ سىزگە رەددىيە بەرگۈم يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە پەلسەپەۋى گەپلەرنىمۇ قاملاشتۇرۇپ كېتەلمەيمەن. سىزدىن يوشۇرمايمەن. مەن بۇ يەرگە شۇنداق ئالدىراپ ـ تېنەپ، ئاساسەن ئايالالارنى دەپ كەلدىم.

ـــ مارفا پېتروۋنانى كۆمۈپ بولۇپلا، شۇنداقمۇ؟

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى سۈيدرىگايلوف قانداقتۇر ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن كۈلۈپ، ـــ شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئايالالار توغرۇلۇق شۇنداق گەپلەرنى قىلمىشىم سىزنىڭچە ياخشى

ئەمەسمۇ؟

— سىز مەندىن بۇنى بۇزۇقچىلىق دەپ قارامسىز، دەپ سورىماقچىمۇ؟

— بۇزۇقچىلىق! سىز گەپنى نەلەرگە ئېلىپ كەتتىڭىز، لېكىن مەن سىزگە بىرمۇبىر جاۋاب بېرەي، ئالدى بىلەن ئومۇمەن ئاياللار توغرىسىدىكى مەسىلىگە كېلەيلى؛ بىلەمسىز، مەن قۇرۇق پاراڭ سېلىشقا بەك ئامراق. قېنى، دەپ بېقىڭچۇ، مەن نېمە ئۈچۈن ئۆزۈمنى تۇتۇپ تۇرۇشۇم كېرەك؟ مەن ئاياللارغا ئامراق تۇرۇقلۇق، يەنە نېمە ئۈچۈن ئاياللاردىن ۋاز كېچىشىم كېرەك ئىكەن؟ بۇنىڭ بىلەن ھېچبولمىغاندا ۋاقىتنى بولسىمۇ ئۆتكۈزگىلى بولىدۇغۇ.

— ئۇنداقتا سىز بۇ يەرگە بۇزۇقچىلىق قىلىش ئۈمىدىدە كەپتىكەنسىز ـ دە!

— بوپتۇ، بۇزۇقچىلىقمۇ دەيلى، شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ! ئۇلار بۇ سۆزنى زادىلا ئېسىدىن چىقىرالمايدۇ، ھېچبولمىغاندا مەن ئۈچۈق ـ ئاشكارا سوئال سوراشنى ياخشى كۆرىمەن. مۇشۇنداق بۇزۇقچىلىقنىڭ ئىچىدە، ھېچبولمىغاندا تەبىئەتنىڭ ئۆزىنى ئاساس قىلغان، خام خىياللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان، ئۇزاققىچە ئۆزگەرمەيدىغان بىرنەرسە بولىدۇ. ئۇ ئادەملەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەبەدىلئەبەد ئوتتەك يېنىپ تۇرىدۇ، ئۇزاققىچە ئۆچمەيدۇ، ئېھتىمال نۇرغۇن يىللارغىچە ئۆچمەيدىغاندۇ، بۇنىڭغا سىزمۇ قوشۇلىسىز، ئەجەبا بۇ ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈشنىڭ بىر چارىسى ئەمەسمۇ؟

— بۇنىڭ سۆيۈنگۈدەك نېمىسى بار؟ بۇ بىر كېسەللىك، يەنە كېلىپ خەتەرلىك كېسەللىك.

— ئوھو، سىز نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭىز؟ توغرا ئېيتتىڭىز، بۇ بىر كېسەللىك، چەكتىن ئېشىپ كەتكەن جىمىكى ئىشلارغا ئوخشاشلا كېسەللىك. مۇنداق ئىشلارنى قىلغان ئادەمنىڭ چەكتىن ئېشىپ كېتىشى مۇقەررەر. لېكىن،

بىرىنچىدىن، بىر ئادەم مۇنداق قىلسا، يەنە بىر ئادەم ئۇنداق قىلىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، ئەلۋەتتە، ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بىلەن بولغىنى ياخشى. بۇ بىر پەسكەشلىك، لېكىن ئۇنىڭغا نېمە ئامال؟ ئەگەر قىلغۇدەك شۇنداق ئىشلار بولمىغان بولسا، ئېھتىمال ئادەملەر ئۆلۈۋېلىشىمۇ مۇمكىن. توغرا ئېيتتىڭىز، ھالال ئادەملەر زېرىكىشلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە رازى بولۇشىدۇ، لېكىن...

— سىز ئۆلۈۋالارسىزمۇ؟

— ماۋۇ گەپنى كۆرۈڭ! — دېدى سۈندرىگايلوف نەپرەت بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — مەرھەمەت قىلىپ ئۇنى ئاغزىڭىزغا ئالمىسىڭىز، — قوشۇپ قويدى ئۇ. ئەمدى ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدا بايىقى ماختانچاقلىقتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى، ھەتتا ئۇنىڭ چىرايىمۇ ئۆزگىرىپ كەتكەندەك قىلاتتى، — مەن ئىقرار، كەچۈرگىلى بولمايدىغان بىر ئاجىزلىقىم بار. لېكىن، ئۇنىڭغا نېمە ئىلاج؛ مەن ئۆلۈمدىن قورقمەن، خەقلەرنىڭ ئۆلۈمنىڭ گېپىنى قىلىشىنىمۇ ياقتۇرمايمەن. بىلەمسىز، مەن مىستىتسىزىمچىگە ئاز ـ تولا ئوخشامدىكەنمەن؟

— ئاھا! مارفا پېتروۋنانىڭ روھى دەڭە! نېمە، ئۇنىڭ روھى سىزنى ھېلىمۇ ئىزدەپ تۇرۇۋاتامدۇ؟

— قويۇڭە ئۇنى، ئۇنىڭ گېپىنى قىلماڭ؛ پېتېربۇرگقا ھازىرغىچە كېلىپ باقمىدى؛ جىن ئۇرسۇن ئۇنى، — ۋاراقىرىدى ئۇ خاپا بولۇپ، — ياق، ئۇنىڭدىن كۆرە باشقا گەپلەرنى... راست... لېكىن... ھىم! ئەپسۇسكى ۋاقتىم قىسقىراق، سىز بىلەن ئۇزاقراق گەپلىشىپ ئولتۇرالمايدىغان بولدۇم. بولمىسا، سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى!

— نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى، خوتۇن خەقلەرنىڭ ئىشمۇ؟

— ھەئە، خوتۇن خەقلەرنىڭ ئىشى، ئويلىمىغان بىر ئىش... ياق، مېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىم ئۇ ئەمەس.

— ئۇنداقتا پۈتكۈل مۇشۇ مۇھىتنىڭ ئىپلاسلىقلىرى

سىزگە تەسىر قىلمايدىغان بولۇپ قالدىمۇ؟ ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋالالمايدىغان بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟

— سىز خىيالىڭىزدا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالايمەن، دەپ ئويلامسىز؟ ھى - ھى - ھى... رودئون رومانوۋىچ، شۇنداق بولۇشىنى ئالدىنئالا بىلسەممۇ، يەنىلا بايا مېنى ھەيران قالدۇردىڭىز. سىز ماڭا بۇزۇقچىلىق توغرۇلۇق، ئېستېتىكا توغرۇلۇق گەپ قىلدىڭىز. سىز شىللېر ئىكەنسىز! سىز خىيالپەرەس ئىكەنسىز! ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولۇشى كېرەك، شۇنداق بولمىغان بولسا غەلىتە ئىش بولغان بولاتتى، لېكىن رېئاللىقتا بۇ ھەرھالدا يەنىلا غەلىتە... ئەپسۇسكى، ۋاقتىم بەكلا قىس. چۈنكى، سىز ئىنتايىن قىزىقارلىق ئادەم! مۇنداقلا سوراپ باقاي، سىز شىللېرنى ياخشى كۆرەمسىز؟ مەن ئۆزۈم شىللېرنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن.

— سىز راستلا بەك پوچى ئىكەنسىز! — دېدى راسكولنىكوف بىرئاز بىزار بولۇپ.

— ياقەي، راستلا مەن ئۇنداق ئادەم ئەمەس، — جاۋاب بەردى سۇندرىگايلوف قاقاھلاپ كۈلۈپ، — لېكىن مېنىڭ تالاشقۇممۇ يوق، ماقۇل مەن پوچىمۇ بولاي، ئەگەر بىرەر ئادەمگە زىيىنى تەگمىسە، پو ئاتسام نېمە بولغۇدەك؟ مەن يەتتە يىلنى مارفا پېتروۋنا بىلەن بىللە يېزىدا ئۆتكۈزدۇم. شۇڭا كۆتمىگەندە سىزدەك بىر ئەقىللىك ئادەمگە، ئەقىللىكلا ئەمەس، ئىنتايىن قىزىقارلىق بىر ئادەمگە ئۇچراپ قالغىنىمدا، ئەلۋەتتە سىز بىلەن گەپلەشكۈم كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاراقتىن يېرىم ئىستاكان ئىچىۋېلىۋىدىم، بىرئاز كەيپ بولۇپ قالدىم. ئاساسلىقى بىر ئىش مېنى بەكلا بىئارام قىلىپ قويدى. لېكىن، ئۇ ئىشنى... سىزگە... دېگۈم يوق. سىز نەگە بارىسىز؟ — كۆتمىگەندە سورىدى ئۇ چۆچۈپ كېتىپ.

راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. ئۇ يۈرىكى سىقىلىپ، دېمى تۇتۇلۇۋاتقاندەك، ئۆزى بۆلەكچە بولۇۋاتقاندەك

بولۇپ، بۇ يەرگە كەلگىنىگە پۇشايمان قىلىپ قالدى. ئۇ سۈندرىگايلوفنىڭ دۇنيادا ئەڭ پەس، ھېچكىم ئېغىزغا ئېلىشنى خالىمايدىغان مۇتتەھەم ئىكەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى.

ــ ھەي، ھەي ! بىردەم ئولتۇرۇڭ، كەتمەڭ، ــ دېدى سۈندرىگايلوف ئۇنى توسۇپ، ــ ئۇلارغا دەپ ھېچبولمىسا بىر پىيالە چاي ئەكەلدۈرۈڭ. يەنە بىردەم ئولتۇرۇڭ، بولدى، ئىككىنچى ئالىجوقا گەپلەرنى قىلمايمەن. ئۆزۈمنىڭ ئىشلىرى توغرۇلۇق دەيمەن. مەن سىزگە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي، توغرا، مەن سىزگە بىر خانىمنىڭ قانداق قىلىپ، سىزنىڭ سۆزىگىز بىلەن ئېيتسام، قانداق قىلىپ مېنى «قۇتۇلدۇرغانلىقىنى» سۆزلەپ بېرەي، خالامسىز؟ بۇ ھەتتا سىزنىڭ بىرىنچى سوئالىگىزغا جاۋاب بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، چۈنكى ئۇ خانىم سىزنىڭ سىگلىگىز، سۆزلەپ بېرەيمۇ؟ بەربىر ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈشمىز كېرەكقۇ.

ــ بوپتۇ سۆزلەپ بېرىڭ، لېكىن ئۇمىدىم...

ــ ھە، خاتىرجەم بولۇڭ ! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاۋدوتيە رومانوۋنا ھەتتا مېنىڭدەك بىر رەسۋا، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ئادەمنىڭ قەلبىدىمۇ ئۆزىگە نىسبەتەن يۈكسەك ھۆرمەت ـ ئېھتىرام تۇيغۇسىنى ئويغاتقان.

4

ــ سىزمۇ بىلسىگىز كېرەك، ئەمەلىيەتتە مەن ئۆزۈم سىزگە دەپ بەرگەن، ــ دەپ باشلىدى سۈندرىگايلوف، ــ مەن بۇ يەردە ناھايىتى نۇرغۇن پۇلغا قەرزدار بولۇپ قېلىپ، كېيىنكى كۈنلەردىمۇ تۆلىگۈدەك مال ـ مۈلكۈم بولمىغاچقا قەرزدارلار قاماقخانىسىغا كىرىپ قالدىم. ئەمدى بولغاندا، مارفا پېتروۋنانىڭ مېنى قانداق قۇتۇلدۇرۇۋالغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ

ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق؛ خوتۇن خەقلەرنىڭ بەزىدە بىرەر كىشىنى ياخشى كۆرۈپ قالسا، ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ ئۇ پەقەت تەربىيە كۆرمىگەن بولسىمۇ، سەممىي، ئىنتايىن ئەقىللىك ئايال ئىدى. ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، سەممىي، لېكىن كۈنداشلىقى بەك قاتتىق مانا شۇ ئايال تالاي ـ تالاي قېتىم قەھر ـ غەزەپكە ۋە تاپا ـ تەنگە دۇچ كېلىپ تۇرۇپمۇ يەنىلا مېنىڭ رايىمغا باقتى، يەنى تويدىن كېيىنكى تۇرمۇشىمىزدا مەلۇم بىر توختامغا ئاداققىچە ئەمەل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا مەن بىلەن كېلىشىم ھاسىل قىلدى. گەپ شۇنىڭدىكى، ئۇ مەندىن خېلىلا چوڭ ئىدى، بۇنىڭ سىرتىدا ئاغزىغا قەلەمپۇر سېلىۋېلىپ چاينىپلا يۈرەتتى. ۋۇجدانىم شۇنداق پەسكەش بولغاچقا، ئاندىن مەندە سەممىيلىككە ئوخشاپ كېتىدىغان بىرنەرسە بولغاچقا، ئۇنىڭغا توغرىدىن ـ توغرىلا مەن ساڭا تامامەن سادىق بولالمايمەن، دەپ جاكارلىدىم. مېنىڭ مۇنداق توغرا سۆزلىۋىكۇم ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقىنى كەلتۈردى. لېكىن، مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۇ مېنىڭ مۇنداق قوپال ئوچۇق ـ يورۇقلۇقۇمنى ياقتۇرۇپ قالغانىدەكمۇ قىلدى، ئۇ «باشتىلا شۇنداق جاكارلىغانلىقى ئۈنىڭ مېنى ئالدىغۇسى يوقلۇقىنى چۈشەندۈرىدۇ» دەپ قارىدى. بەكلا ھەسەتخور بىر ئايالغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ ئەڭ مۇھىم ئىش. ئۇ ئۈزۈنغىچە يىغلاپ يۈردى. بىز ئاغزاكى مۇنداق توختام تۈزۈشتۇق: بىرىنچىدىن، مەن مارفا پېترووۋنانى مەڭگۈ تاشلاپ كەتمەيدىغان، ئەبەدىي ئۇنىڭ ئېرى بولۇپ قالىدىغان بولدۇم؛ ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي ھېچ يەرگە بارمايدىغان بولدۇم؛ ئۈچىنچىدىن، مەڭگۈ مۇقىم ئاشنا تۇتمايدىغان بولدۇم؛ تۆتىنچىدىن، شۇ شەرتلەرگە ئەمەل قىلسام، مارفا پېترووۋنا شۇنىڭ بەدىلىگە بەزى ـ بەزىدە خىزمەتكار ئاياللارغا ئىچ ـ پەش تارتىشمىغا پول قويىدىغان بولدى. لېكىن، بۇ ئىشنى مەخپىي يوسۇندا ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپ قويىدىغان بولدۇم؛ بەشىنچىدىن، ئۆز

تەبىئىيدىكى خانىملارنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشىمغا مۇتلەق يول قويۇلمايدىغان بولدى؛ ئالتىنچىدىن، مۇھەببەت تۇرمۇشىغا چۈشۈپ قالغۇدەك بولسام ــ بۇنىڭغا مۇتلەق يول قويۇلمىسىمۇ ــ بۇ ئىشتىن مارفا پېتروۋنانى ۋاقىپلاندۇرۇپ قويىدىغان بولدۇم. ئاخىرقى بىر مادداىدىن مارفا پېتروۋنا خېلىلا خاتىرجەم ئىدى. ئۇ ئەقىللىك ئايال بولغاچقا، مېنىڭ بۇزۇقچىلىققا بېرىلىپ كەتكەن زىناخور ئىكەنلىكىمنى، مۇنداق ئادەملەردە ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ زادىلا بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. لېكىن، ئەقىللىك ئايال بىلەن كۇنداشلىقى قاتتىق ئايالنىڭ ئىككىسى باشقا ــ باشقا ئادەم ــ دە، جىمىكى بالا ــ قازا مانا شۇنىڭدا ئىدى. لېكىن، بىرەر ئادەمگە لىللا باھا بېرىش ئۇچۇن، بىز ئالدىنئالا تەييارلاپ قويغان بەزىبىر قاراشلىرىمىزدىن ۋە ئۆز ئەتراپىمىزدىكى ئادەتتىكى ئادەملەر بىلەن ئادەتتىكى ئىشلارغا قوللىنىپ كۆنۇپ قالغان چىركىن ئادەتلىرىمىزدىن ۋاز كېچىشىمىز كېرەك. مەن سىزنىڭ قاراشلىرىڭىزنى ھەرقانداق ئادەمنىڭكىدىن ئىشەنچلىكرەك دەپ قاراشقا ھەقلىق، مارفا پېتروۋنانىڭ نۇرغۇن ــ نۇرغۇن تېتىقسىز، كۇلكىلىك ئىشلىرىنى سىز بەلكىم ئاڭلىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. ئۇنىڭ راستلا ئىنتايىن كۇلكىلىك بەزىبىر ئادەتلىرى بار؛ لېكىن، مەن سىزگە توغرىسىنىلا دەي، مەن ئۇنىڭغا راستلا نۇرغۇن كۇلپەتلەرنى سالغانلىقىمغا ئەپسۇسلىنىمەن. يېتەر، مېنىڭچە خوتۇنغا ئىنتايىن مېھرىبان بىر ئەرنىڭ ئۆزىگە ئىنتايىن مېھرىبان مەرھۇمە خوتۇنىنىڭ ئۆلۈمىگە ئوقۇيدىغان مەرسىيەسىمۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق بولمىسا كېرەك. ئارىمىزدا ئۇرۇش ــ تالاش بولۇپ قالغان چاغلاردا مەن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتىم، ئاچچىقلانمايتتىم. مۇنداق نازاكەتلىك مۇئامىلەم ھەمىشە دېگۇدەك ياخشى ئۇنۇم بېرەتتى. بۇ ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپلا قالماي ھەتتا ئۇنىڭغا بەكلا ياقاتتى. بەزىدە ئۇ ھەتتا مەن بىلەن پەخىرلىنەتتى. لېكىن، ئۇ سىكلىكىزغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتى، ئۇنداقتا ئۇ

نېمە ئۇچۇن خەۋپكە تەۋەككۈل قىلىپ، شۇنداق بىر گۈزەل قىزنى ئۆز ئۆيىگە ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلدى؟ مېنىڭچە، مارفا پېتروۋنا تولىمۇ ھېسسىياتچان ئايال بولغانلىقىدىن شۇنداق قىلغان بولسا كېرەك. سىڭلىڭىزنى ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرۈپ قالغان، ئۇنىڭغا مېھرى چۈشۈپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، ھەي، بۇمۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى ئۇ ئاۋدوتيە رومانوۋنا ـ دە ! مەن ئۇنى كۆرگەن ھامانلا ئىش چاتاق، دەپ ئويلىدىم. قانداق بولدى دېمەمسىز؟ ئۇنىڭغا زادىلا قارىماسلىق قارارىغا كەلدىم. لېكىن، بىرىنچى قەدەمنى ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ ئۆزى باستى ـــ ئىشىنەمسىز شۇنىڭغا؟ چۈنكى، مەن سىڭلىڭىزغا زادىلا گەپ قىلمايتتىم، مارفا پېتروۋنانىڭ ئاۋدوتيە رومانوۋنانى ئاغزى بىسىقماي ماختاشلىرىغا تولىمۇ سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتىم، باشتا ئۇ مەندىن ئاچچىقلاپ يۈردى، ئىشىنەمسىز شۇنىڭغا؟ مەن ئۇنىڭ زادى نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىم ! ئەلۋەتتە، مارفا پېتروۋنا مېنىڭ پۈتۈن سىرىمنى ئاۋدوتيە رومانوۋناغا سۆزلەپ بەردى. ئۇ شورلۇقنىڭ شۇنداق بىر ئاجىزلىقى بار ئىدى، ئائىلىمىزنىڭ جىمىكى سىرىنى كىم ئۇچىرسا شۇنىڭغا دەپ بېرەتتى، ھەممىلا ئادەمگە شىكايەت قىلىپ، مېنى سۆكەتتى، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ ھەممە سىرىنى بۇ گۈزەل يېڭى دوستىغا دەپ بەرمەسلىكى مۇمكىنمۇ؟ خىيالىمدا ئۇلار مەن توغرۇلۇق گەپلەردىن بۆلەك گەپلەرنى قىلمىسا كېرەك، شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ماڭا زورمۇزور تېڭىلغان تولىمۇ كۆڭۈلسىز، سىرلىق ئۆسەكلەرنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر تاپتى... بەسلىشىمەنكى، مۇشۇنداق گەپلەرنى سىزمۇ ئاڭلىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

ـــ ئاڭلىغان، لۇزىنى ھەتتا سىزنى بىر نارەسىدە بالىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان دەپمۇ ئەيىبلىدى. شۇ راستمۇ؟

ـــ خاپا بولمىسىڭىز، مۇشۇنداق چاكىنا پىتنە ـ ئىغۋانى تىلغا ئالمىسىڭىز، ـــ دېدى سۆندىرىگايلوف يىرگىنىپ چىرايىنى

تۇرۇپ، ــ ئەگەر شۇ بىمەنە ئىشلارنى بىلگۈڭىز كەلسە مەن سىزگە كېيىنرەك بىر باشتىن سۆزلەپ بېرەي، لېكىن ھازىر...

ــ يەنە ئاڭلىشىمچە، يېزىدا بىر خىزمەتكارىڭىز بار ئىكەندۇق، ئۇنىڭ جېنىغىمۇ سىز زامىن بوپتىكەنسىز.

ــ ئېيغىر كۆرمىسىڭىز، بولدى قىلىڭ، ــ دېدى سۈندرىگايلوف يەنە ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئۇنىڭ چىرايىدىن تاقەتسىزلىنىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ــ ئۆلگەندىن كېيىن سىزگە غاڭزا تەييارلاپ بەرمەكچى بولغان خىزمەتكارىڭىز شۇمۇ... بۇنى ماڭا ئۆزىڭىز سۆزلەپ بېرىۋىدىڭىزغۇ؟ ــ دېدى راسكولنىكوف بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ.

سۈندرىگايلوف ئۇنىڭغا زەن سېلىپ قاردى. راسكولنىكوفقا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا سۈندرىگايلوفنىڭ كۆزلىرىدە زەھەرخەندە كۈلكە ۋاللىدە چاقناپ ئۆتۈپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. لېكىن، سۈندرىگايلوف شۇ ئانلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئەدەپ بىلەن جاۋاب بەردى:

ــ ھەئە شۇ، كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. بۇ گەپلەر سىزنىمۇ ئىنتايىن قىزىقتۇرغان ئوخشايدۇ. شۇڭا، مۇڭاپىق پۇرسەت چىقىپ قالسىلا، سىزنىڭ قىزىقىشىڭىزنى بىرمۇبىر قاندۇرۇش مەجبۇرىيىتىم بارلىقىنى ھېس قىلىپ قالدىم. جىن ئۇرسۇن ! بىلىمەن، مەن بەزى ئادەملەرگە خۇددى رومانلاردىكى قەھرىمانلاردەك كۆرۈنۈپ كەتسەم كېرەك. مانا شۇ ۋەقەدىن مەن توغرۇلۇق شۇنچە نۇرغۇن سىرلىق ۋە قىزىقارلىق ئىشلارنى سىڭلىڭىزغا سۆزلەپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن، مارفا پېتروۋنادىن نەقەدەر مىننەتدار بولۇشۇم كېرەكلىكىنى سىز ئۆزىڭىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالايسىز، بۇلارنىڭ ئۇنىڭدا قانداق تەسىرات قالدۇرغانلىقى توغرۇلۇق بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن، بۇ ماڭا پايدىلىق ئىدى. ئاۋدوتيە رومانوۋنا ناھايىتى تەبىئي ھالدا مېنى بەك يامان كۆرسىمۇ، مەن دائىم قاپىقىمنى

ئاچماي ئادەمنى يىرگەندۈرگۈدەك بىر ھالەتتە يۈرسەمۇ، ئۇ ئاخىر ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى. مېنىڭدەك چۈشكۈنلەشكەن بىر ئادەمگە ئىچ ئاغرىتىپ قالدى. بىر قىز بالىنىڭ يۈرىكى ئېچىشتىمۇ، بولدى، شۇبھىسىزكى بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك. مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قىزنىڭ ئۇنى «قۇتۇلدۇرغۇسى»، ئويغاتقۇسى، تىرىلدۈرگۈسى، تېخىمۇ ئالىيجاناب نىشانلارغا ئىنتىلدۈرگۈسى، يېڭىباشتىن ئادەم قىلىپ، ئۇنىڭغا يېڭى تۇرمۇش ۋە ئىشنى باشلاتقۇزغۇسى كېلىپ قالدۇ ــ قىسقىسى، مۇنداق خام خىياللارنىڭ قايسى دەرىجىگە بېرىپ يېتىدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. مەن بۇ قۇشنىڭ تورغا ئۆزى چۈشمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى شۇ ئانلا سەزدىم، شۇڭلاشقا مەنمۇ تەييارلىق قىلىپ قويدۇم. سىز قاپقىڭىزنى تۈرگەندەك قىلدىڭىز ــ ھە، رودىئون رومانوۋىچ؟ ھاجىتى يوق، ئۆزىڭىز بىلگەندەك، ئىش ئايىغى چىقماي تۇگىگەنغۇ. ھەي ئۆلگۈرەي، قانچىلىك ھاراق ئىچىۋەتتىم ئۆزى ! بىلەمسىز، مەن باشتىن تارتىپلا سىڭلىڭىزنى نېمىشقىمۇ مىلادىيەنىڭ ئىككىنچى يىلى ئۇچىنچى ئەسىردە كىچىك ئاسىيانىڭ بىرەر ھاكىمىنىڭ يىلى دۆلەتمەن ھۆكۈمدارىنىڭ قەسىردە يىلى خانزادىلەر ساريىدا تۇغۇلۇپ قالمىغاندۇ، دەپ ئېچىنىپ كەلدىم. شۇبھىسىزكى، ئۇ كۆپ رىيازەت چەككۈچى ۋە ئۇنىڭغا چىدىغۇچى بولۇپ قالاتتى. خەقلەر چوغدەك قىزىل تامغىنى كۆكرىكىگە باسقىنىدا، ئۇ كۇلۇپ تۇرغان بولاتتى. يەنە كېلىپ، ئۇ ئۆزى ئالدىغا بېرىپ شۇنى تەلەپ قىلغان بولاتتى. ئەگەر ئۇ تۆتىنچى يىلى بەشىنچى ئەسىردە بولغان بولسا، مىسرىنىڭ قۇملۇقلىرىغا چىقىپ كېتىپ، ئوتلارنىڭ يىلتىزلىرىنى يەپ، خۇشاللىق ئىچىدە خىيال سۈرۈپ، ئوتتۇز يىلىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزگەن بولاتتى. ئۇ ھازىرمۇ بىر كىشىنى دەپ رىيازەت چېكىشكە تەشنا بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. ناۋادا ئۇ رىيازەت چېكىش مەقسىتىگە يېتەلمىسە، ئۇنىڭ دېرىزىدىن ئۆزىنى تاشلۇۋېلىشى ئېھتىمالغا بەك يېقىن. مەن رازۇمىخىن

دەيدىغان بىر جاناب توغرىسىدىكى بەزى گەپلەرنى ئاڭلاپ قالدىم. ئاڭلىشىمچە، ئۇ ئەس ـ ھوشى جايىدا، خېلى دۇرۇس يىگىت ئىكەن، ئۇنىڭ فامىلىسىدىنمۇ چىقىپ تۇرۇپتۇ،① ئۇ ئوقۇغۇچى بولسا كېرەك، مەيلى، سىڭلىڭىزنىڭ ھالىدىن شۇ خەۋەر ئالسۇن! قىسقىسى، مەن سىڭلىڭىزنى ئوبدان چۈشىنىمەن ۋە ئۇنى چۈشىنىدىغانلىقىمدىن پەخىرلىنىمەن. لېكىن، بىلەمسىز، بىر ئادەم يېڭى تونۇشقان چاغلىرىدا نېمىشقىدۇر يەڭگىلىتەكىرەك ۋە ئەخمەقرەك كېلىدۇ، ئادەمنى خاتا چۈشىنىپ قالىدۇ، تۇغرا باھالىيالماي قالىدۇ، جىن ئۇرغۇر، كىم ئۇنى شۇنداق چىرايلىق بولسۇن دەپتۇ ! بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس ! بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيىتقاندا، مەن ئىشنى قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان جىنسىي ئىستەكنىڭ قوزغىلىشىدىن باشلىدىم. ئاۋدوتىيە رومانۇۋنا شەرم ـ ھايالىق، ئىپپىتىنى قاتتىق ساقلايدىغان قىز، ئۇنىڭدەك قىزنى مەن ئاڭلاپمۇ، كۆرۈپمۇ باقمىغان. دىققەت قىلىڭ، سىڭلىڭىز توغرۇلۇق مەن سىزگە دەپ بېرىۋاتقان بۇ گەپ پۈتۈنلەي راست گەپ. ئۇ تولىمۇ ئەقىللىك بولسىمۇ، ئىپپىتىنى قاتتىق ساقلاشتا كېسەللىك دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئۇنىڭغا زىيانلىق. شۇ چاغدا ئۆيىمىزدە پاراشا ئىسىملىك بىر قىز بار ئىدى. قارا كۆز پاراشانى ئۆي ئىشلىرىغا سېلىش ئۈچۈن تېخى يېقىندىلا باشقا بىر يېزىدىن ئېلىپ كېلىشكەنىدى. مەن ئۇنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدىم ـــ پاراشا ئۆزى بەك چىرايلىق ئىدى. لېكىن، ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك دەرىجىدە دۆت نېمىكەن. ئۇ يىغلاپ، ۋارقىراپ ـ جارقىراپلا كەتتى، پۈتۈن ھويلىنى بېشىغا كىيىپ، چاۋامنى چىتقا يېيىۋەتتى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، باغدىكى دەرەخلىك يولدا ئايلىنىپ يۈرەتتىم. ئاۋدوتىيە رومانۇۋنا ئالايىتەن مېنى ئىزدەپ كەلدى. كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى، ئۇ مېنىڭ پاراشاغا

① رازۇمىخىن ـــ رۇس تىلىدا «ئەقىللىك»، «پەم ـ پاراسەتلىك»، «غەرەز ئۇقمىدىغان» دېگەن مەنىدە.

ئىككىنچى چېقىلماسلىقىمنى ئېيتتى. ئىككىمىزنىڭ تۇنجى قېتىم گەپلەشكىنىمىز شۇ بولسا كېرەك. ئەلۋەتتە، مەن ئۇنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇشنى شان ـ شەرىپىم دەپ بىلدىم. قاتتىق بىئارام بولغان، هولۇققان بولۇۋالدىم، قىسقىسى بۇ ئويۇننى ناھايىتى ياخشى ئوينىاپ چىقتىم. مانا شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆزئارا مۇئامىلە قىلىشقا باشلىدۇق. يوشۇرۇن سۆھبەتلەر، پەندى ـ نەسىھەتلەر، تەلىم بېرىشلەر، ياخشىلىقلا دالالەتلەرگە ئۆتۈنۈشلەر ھەتتا ياش تۆكۈشلەر ـــ ئىشىنەمسىز، ھەتتا ياش تۆكۈشلەر بولدى ! قاراڭ. تەشۋىق ـ تەرغىبات قىزغىنلىقى بەزى قىزلارنىڭ ۋۇجۇدىدا نەقەدەر زور كۈچ ـ قۇۋۋەت ھاسىل قىلالايدۇ ـ ھەا مەنچۇ، ئەلۋەتتە ھەممىسىنى ئۆزۈمنىڭ تەقدىرىمگە ئارتىپ، ئىلاجنىڭ بارىچە يورۇقلۇققا تەشنا ئادەم بولۇۋالدىم. ئاخىرىدا بىر ئايالنىڭ قەلبىنى بويسۇندۇرۇشنىڭ سىناقلاردىن ئۆتكەن ئەپچىل چارىسىنى ئىشقا سالدىم. بۇ چارە ھەرقانداق چاغدا ھەرقانداق ئادەمنى ئۇمىدسىز قويمايدۇ، يەنە كېلىپ ئۇ ھەرىبىر ئايالغا مۇستەسنا سىز ھالدا تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ. بۇ چارە ھەممىگە مەلۇم بولغان ماختاش. دۇنيادا راست گەپنى قىلىشتىن قىيىن ئىش يوق، شۇنداقلا ماختاشتىن ئاسان ئىش يوق. ئەگەر راست گەپنى قىلمۇپتىپ، ئاھاڭدىن تىرناقچىلىك چەتلەپ كەتسىڭىز، شۇ ئانلا ماسلىق بۇرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن بولسا رەسۋا بولمىسىز. لېكىن، ماختاۋاتقىنىڭىزدا باشتىن ـ ئاخىر يالغان ئېيتىسىڭىزمۇ، يەنىلا كىشىنى خۇشال قىلالايسىز، كۆڭلىنى شادلىققا چۆمدۇرەلەيسىز. بۇنداق شادلىق گەرچە قوپال بولسىمۇ، بەربىر شادلىق ـ دە. ماختاش سۆزلىرى كىشىنىڭ قوۋۇرغىسىنى ئەگكۈدەك بولسىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭ ھېچبولمىغاندا يېرىمى راستەك تۇيۇلىدۇ. بۇ، جەمئىيەتتىكى ھەر خىل سەۋىيەدىكى ئادەملەرگە ۋە ھەرقايسى قاتلاملارغا باب كېلىدۇ، ھەتتا ئىپپىتىنى قاتتىق ساقلايدىغان بىر قىزنىمۇ ماختاش ئارقىلىق ئىندەككە كەلتۈرۈش مۇمكىن.

ئادەتتىكى ئادەملەرگە كەلسەك، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. ئېرىگە ۋە بالىلىرىغا ۋاپادار، پاك بىر خانىمنى قانداق قىلىپ ئىندەككە كەلتۈرۈۋالغانلىقىم ئېسىمگە كېلىپ قالسا، ھازىرمۇ كۈلگۈم كېلىدۇ. ئۇ ئىش شۇنداق كۆڭۈللۈك بولغان، ئۇنىڭغا ھېچقانچە كۈچمۇ كەتمىگەن ! ئۇ خانىم ھەقىقەتەن ئايالىلار ئەخلاقىغا قاتتىق رىئايە قىلاتتى، ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ ئۆز ئۇسۇلى بويىچە شۇنداق ئىدى. مېنىڭ پۈتۈن تاكتىكام يېڭىلگەنلىكىمگە ھەر ۋاقىت تەن بېرىپ، ئۇنىڭ ئىپپەت ـ نومۇسى ئالدىدا ئۆزۈمنى يەرگە ئۇرۇشتىنلا ئىبارەت بولدى. ئۇنى ماختاپ ئاسمانغا چىقىرىۋېتىتىم، ناۋادا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇشقا مۇيەسسەر بولۇپ قالسام ياكى ئۇ ماڭا بىرەر قېتىم قاراپ قويسا، ئۆزۈمنى گويا ئۇنى مۇشۇنداق قىلىشقا مەن مەجبۇر قىلغاندەك، ئۇ بولسا خودىدى قارشىلىق قىلغاندەك، قارشىلىق قىلغاندىمۇ قاتتىق قارشىلىق قىلغاندەك، ئەگەر مەن بىر پەسكەش ئادەم بولمىغان بولسام ئەبەدىي ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيدىغاندەك قىلىپ كۆرسىتەتتىم، مېنىڭ گەپلىرىمدىن يەنە ئۇ تولىمۇ پاك بولغانلىقى ئۈچۈن، مېنىڭ ھېيلە ـ مىكىرلىرىمنى ئۇقالماي قالغاندەك، شۇڭلاشقا ئۆزىمۇ ئۇقماستىن ماڭا يول قويۇپ سالغاندەك، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىغاندەك بىر مەنە چىقاتتى. ۋەھاكازا، ۋەھاكازا ! مەن مەقسىتىمگە تولۇق يەتتىم. ھېلىقى خانىم بولسا، مەن گۇناھسىز، پاك، مەن ئۆزۈمنىڭ بارلىق مەسئۇلىيىتىم ۋە مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلىۋاتىمەن، يولدىن ئېزىشىم پۈتۈنلەي تاسادىپىيلىق، دېگەن ئىشەنچته قېلىۋەردى. ئاخىرىدا مەن ئۇنىڭغا سىزمۇ ماڭا ئوخشاش كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتتىڭىز. بۇنىڭغا ئىشەنچىم كامىل دېسەم، ئۇنىڭ قانچىلىك دەرغەزەپكە كەلگەنلىكىنى سىز ئەلۋەتته بىلمەيسىز ! بىچارە مارفا پېتروۋنامۇ ماختاشقا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى، ئەگەر مەن خالىساملا، ئۇنىڭ ھەممە مال ـ مۈلكىنى ئۇ ھايات چاغدىلا گەپ

يوق ئۆزۈمنىڭ قىلمۇالالايتتىم. لېكىن، مەن ھاراقنى بەك جىق ئىچمۇەتتىم. گەپنىمۇ جىق قىلىپ كەتتىم. ئەگەر مەن شۇ مىنۇتتا، ئاۋدوتىيە رومانوۋنانىمۇ خۇددى شۇنداق نەتىجىگە ئېرىشىشكە باشلىغان دېسەم، ھەرگىز خاپا بولۇپ كەتمەك. ئەمما، مەن بەكلا ئەخمەقلىق، بەكلا تاقەتسىزلىك قىلىپ، ھەممە ئىشنى بۇزۇپ قويدۇم. ئاۋدوتىيە رومانوۋنا مېنىڭ قاراشلىرىمنى ئىلگىرىلا بىرنەچچە قېتىم (بىر قېتىم بولۇپمۇ بەك قاتتىق) يامان كۆرۈپ قالغان، ئىشىنەمسىز شۇنىڭغا؟ قىسقىسى، ئۇ كۆزلىرىمدە چاقناپ تۇرغان جىنسىي ئىستەك ئوتىدىن بەكلا قورقاتتى. مۇنداق ئوت بارغانسېرى كۈچىيىپ، قىلچە ھېيىقمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنىدى. ئاخىرى بېرىپ ئۇ مەندىن قاتتىق يىرگىنىدىغان بولۇپ كەتتى. بۇنىڭ تەپسىلاتلىرىنى دەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئىشقىلىپ ھەر ئىككىمىز ئۆز يولىمىزغا ماڭدۇق. مانا شۇ چاغدا مەن يەنە بىر ئەخمەقلىق قىلىپ قويدۇم. ئۇنىڭ جىمىكى تەشۋىق - تەرغىباتلىرىنى ۋە پەند - نەسىھەتلىرىنى ئىنتايىن قوپاللىق بىلەن مەسخىرە قىلىشقا باشلىدىم؛ يەنە پاراشانىڭ پېيىگە چۈشتۇم، يەنە كېلىپ شۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالمىدىم. قىسقىسى، بۇزۇقچىلىق يەنە باشلىنىپ كەتتى. ئاھ، رودىئون رومانوۋىچ، سىڭلىڭىزنىڭ كۆزلىرىنىڭ بەزىدە قانداق چاقناپ كېتىدىغانلىقىنى پۈتۈن ئۆمرىڭىزدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ كۆرگەن بولسىڭىز بولاتتى ! شۇ تاپتا مەن مەست بولۇپ قالدىم، لېكىن بۇنىڭ قىلچە ئالاقىسى يوق. مەن سىزگە راست گەپنى دەۋاتىمەن؛ سىزگە دېسەم، ئۇنىڭ شۇ قاراشلىرى ھەتتا چۈشلىرىمگىمۇ كىرەتتى. ئاخىر بېرىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ شىلىرلاشلىرىنى ئاڭلىساممۇ تاقەت قىلالمايدىغان بولۇپ قالدىم. راست دەيمەن، مەن تۇتقاقلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالدىممىكىن دەپمۇ ئويلاپ قالغان. مەن مۇنچىلىك ئەسەبىيلىشىپ كېتەرمەن دەپ

هەرگىز ئويلىماپتىكەنمەن. قىسقىسى، ياريشىپ قېلىشىم كېرەك ئىدى. لېكىن، بۇ ئەمدى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مانا شۇ چاغدا نېمە قىلدىڭ دېمەمسىز؟ ئادەم ئەسەبىيلەشكەندە ھەرقانداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىۋېرىدىكەن ! رودىئون رومانوۋىچ، ئەسەبىيلەشكەن ۋاقتىڭدا ھېچقانداق ئىشنى قىلمايسەن. مەن ئاۋدوتيە رومانوۋنانىڭ ئەمەلىيەتتە قەلەندەرلىكىنى (ئاھ، كەچۈرۈڭ، مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس ئىدىم... لېكىن، ئوخشاش بىر ئۇقۇمنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، قايسىلا سۆزنى ئىشلەتسە بەربىر ئەمەسمۇ)، قىسقىسى، ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ كۈچى بىلەن كۆن كۆرىدىغانلىقىنى، يەنە كېلىپ ئانىسى بىلەن سىزنى باقىدىغانلىقىنى (ھەي، جىن ئۇرسۇن مېنى، سىز يەنە قاپىقىڭىزنى تۇرۇۋاتىسىز...) كۆزدە تۇتۇپ، ھەممە پۇلۇمنى (شۇ چاغدا ئوتتۇز مىڭ روبلىغا يېقىن پۇل چىقىرالايتتىم) ئۇنىڭغا بېرىش قارارىغا كەلدىم. ئۇ ناھايىتى مەن بىلەن بىللە مۇشۇ يەرگە ــ پېتېربۇرگقا قېچىپ كېتىشكە كۆنسىلا بولاتتى. مەلۇمكى، مەن شۇ ئانلا ئۇنىڭغا مەن سىزنى مەڭگۈ سۆيىمەن، سىزنى ئەبەدىي بەختىيار قىلىمەن، ۋەھاكازا، ۋەھاكازا دەپ ۋەدە بېرەتتىم. ئىشىنەمسىز، مەن شۇ چاغدا ئۇنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتىم، ئەگەر ئۇ مارفا پېتروۋنانى ئۆلتۈر ياكى زەھەرلە، دېسىلا، مەن دەرھال ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلاتتىم ! لېكىن، ئاقمۇەتتە بىر چوڭ بالا ــ قازا يوز بەردى. بۇنى سىز ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز، مەن مارفا پېتروۋنانىڭ ئاشۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئىپلاس لۇزىنىنى قەيەردىندۇر تېپىپ كېلىپ، ئاۋدوتيە رومانوۋنانى شۇنىڭغا ئېلىپ بەرمەكچى بولۇپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغان چېغىمدا (ئەمەلىيەتتە بۇ مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاشقۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئەجەبا شۇنداق ئەمەسمۇ؟)، قانچىلىك ئاچچىقىم كەلگەنلىكىنى سىز ئۆزىڭىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالايسىز. كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. سىز پۈتۈن دىققىتىڭىز بىلەن ئاڭلاۋاتىسىز... راستلا قىزىق يېگىت ــ ده

سىز...

سۈيدرىگايلوف تاقىتى تاق بولۇپ مۇشتۇمى بىلەن ئۈستەلگە بىرنى ئۇردى. ئۇنىڭ يۈزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتكەنىدى. سۈيدرىگايلوفنىڭ ئۆزى بىلىپ ـ بىلمەيلا بىر ياكى بىر يېرىم ئىستاكان شامپانىنى ئاستا ـ ئاستا ئوتلاپ ئىچىۋەتكەنلىكىنى، بۇ ئۇنىڭدا كېسەللىك ھالىتىدىكى ئۆزگىرىش ھاسىل قىلغانلىقىنى راسكولنىكوف ئېنىق كۆرۈپ ئولتۇراتتى. شۇڭلاشقا، ئۇ مانا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىش قارارىغا كەلدى. سۈيدرىگايلوف ئۇنىڭغا تولىمۇ گۇمانلىقتەك تۇيۇلماقتا ئىدى.

ــ راست، مۇشۇ گەپلىرىڭىزدىن كېيىن، پېتىربۇرگقا سىڭلىمنىڭ پېيىگە چۈشۈش ئۈچۈن كەلگەنلىكىڭىزگە تولۇق ئىشەندىم، ــ دېدى راسكولنىكوف سۈيدرىگايلوفنىڭ چىشىغا تېخىمۇ بەكرەك تەگمەكچى بولۇپ ئوچۇق گەپ قىلىپ.

ــ بولدى، قويۇڭە، ــ دېدى سۈيدرىگايلوف گويا نېمىنىدۇر بىردىنلا ئېسىگە ئالغاندەك، ــ مەن سىزگە دېگەنغۇ... بۇنىڭدىن تاشقىرى، سىڭلىڭىزنىڭ مېنى كۆرەر كۆزى يوق.

ــ سىزنى كۆرەر كۆزى يوقلۇقىغا ئىشىنىمەن، لېكىن ھازىر گەپ بۇنىڭدا ئەمەس.

ــ ئۇنىڭ مېنى كۆرەر كۆزى يوقلۇقىغا راستلا ئىشىنەمسىز؟ ــ سۈيدرىگايلوف كۆزىنى قىستى ۋە مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك كۈلۈمسىرەپ قويدى، ــ توغرا ئېيتتىڭىز، ئۇ مېنى ياخشى كۆرمەيدۇ؛ لېكىن ئەر ـ خوتۇن ياكى ئاشىق ـ مەشۇقلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار توغرۇلۇق ھەرگىزمۇ مەيدىڭىزگە ئۇرۇپ سالماڭ. بۇ يەردە ھامىنى بىر كىچىككىنە بۇلۇڭ بولىدۇ. ئۇ ھېچقاچان سىرتقا ئاشكارىلانمايدۇ، بۇنى ئۇلار ئۆزلىرىلا بىلىشىدۇ. سىز ئاۋدوتيە رومانوۋنانى مېنى ئۆچ كۆرىدۇ دەپ مەيدىڭىزگە ئۇرالامسىز؟

ــ گەپلىرىڭىزنىڭ ئارىسىدا ئاشكارىلىغان بەزىبىر پارچە ـ پۇرات سۆزلىرىڭىزدىن شۇنى ئۇقۇپ قالدىم، سىز تېخىچە

دونیەنىڭ پېيىدە يۈرۈپسىز. يەنە كېلىپ بەزىبىر ھەربىرىكەتلەرنى، ئەلۋەتتە پەسكەش ھەربىرىكەتلەرنى قىلماقچى بولۇۋاتىپسىز.

— نېمە! مەن شۇنداق پارچە - پۈرات سۆزلەرنى ئاشكارىلىدىمۇ؟ — كۈتمىگەندە ئىنتايىن ساددىلىق بىلەن چۆچۈپ سورىدى سۈدىرىگايلوف، ئۆزىگە قارشى قوللىنىلىش ئالدىدا تۇرغان ھەربىرىكەتنى دەپ قوشۇپ قويۇلغان سۈپەتنى قىلچە چۈشەنمەي.

— مانا ھازىرنىڭ ئۆزىدىمۇ شۇنداق مەنەنى ئاشكارىلاۋاتىسىزغۇ، مەسىلەن ئالايلى، سىز نېمىشقا بۇنچىۋالا قورقۇپ كېتىسىز؟ ھازىر نېمىشقا بىردىنلا مۇنچىۋالا قورقۇپ كېتىسىز؟

— مەن قورقۇپ كەتتىمۇ؟ سىزدىن قورقۇپ كەتتىمۇ؟ ئەسلىي سىز مەندىن قورقسىڭىز دۈرۈس بولاتتى، قەدىرلىك دوستۇم، تازىمۇ قىزىق گەپ بولدى - دە بۇ... لېكىن مەن سەل كەيپ بولۇپ قالدىم، بۇنى ئۆزۈمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن؛ يەنە ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكىلى قىل قالدى. ھاراق دېگەنغۇ ھەقىقەتەن ئەسكى نېمە! ھەي، ماڭا سۇ ئەكېلىپ بېرىڭلار!

ئۇ ھاراق بوتۇلكىسىنى ئېلىپ، ئەدەپسىزلىك بىلەن دېرىزىنىڭ تېشىغا تاشلىۋەتتى. فىلىپ سۇ ئەكېلىپ بەردى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغۇر گەپلەر! — دېدى سۈدىرىگايلوف، ئۇ قول ياغلىقىنى ھۆللەپ بېشىغا قويدى، — مەن ئاغزىڭىزنى بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا تۇۋاقلاپ قويالايمەن. جىمىكى گۇمانلىرىڭىزنى پاك - پاكىز تۇگىتىۋېتەلەيمەن. مەسىلەن، بىلەمسىز، مەن ئۆيلەنمەكچى بولۇۋاتىمەن.

— بۇ گەپنى ماڭا ئىلگىرىمۇ دېگەنىدىڭىز.

— دېگەنمىدىم؟ ئۇنتۇپ قاپتىمەن. لېكىن، ئۇ چاغدا تېخى تولۇق ئىشەنچىم يوق ئىدى. چۈنكى، لايىقىمنى تېخى كۆرمىگەن؛ پەقەت شۇنداقراق نىيىتىملا بار ئىدى. لېكىن، ھازىر راستىلا لايىقىم بار، يەنە كېلىپ بىز پۈتۈشۈپ بولدۇق. ئەگەر زۆرۈر ئىشىم بولمىغان بولسا، ھازىرلا سىزنى باشلاپ ئاپارغان

بولاتتىم، نېمىشقا دېسىڭىز، سىزنىڭ پىكرىڭىزنى ئېلىش نىيىتىم بار ئىدى. ھەي، شەيتان ! ئاران ئون مىنۇتلا ۋاقتىم قاپتۇ! مانا، سائىتىمگە قارا. شۇنداقتىمۇ مەن سىزگە دەپ بېرەي، نېمىشقا دېسىڭىز، مېنىڭ ئۆيلىنىشىم مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا ناھايىتى قىزىقارلىق بىر ئىش. نەگە بارىسىز؟ يەنە كېتەي دەۋاتامسىز؟

— ياق، ھازىر كەتمەيمەن.

— جەزمەن كەتمەمسىز؟ قېنى كۆرەرمىز ! مەن سىزنى ئۇ يەرگە چوقۇم باشلاپ بارىمەن، راست دەيمەن، لايىقىمنى سىزگە كۆرسىتىمەن، لېكىن ھازىر ئەمەس، چۈنكى ھازىر سىز بۇ يەردىن كېتىسىز، سىز ئوڭغا ماڭمىسىز، مەن سولغا. سىز ھېلىقى رېسىسلىخ خېنىمنى تونۇمسىز؟ ھېلىقى مەن ھازىر ئۆيىدە تۇرۇۋاتقان رېسىسلىخ خېنىمنى، ئاڭلاۋاتامسىز؟ ياق، خىيالىڭىز نەلەردە يۈرىدىغاندۇ. خەقلەرنىڭ دېيىشىچە، بىر نارەسىدە قىزنى قىش كۈنى سۇغا غەرق قىلىۋەتكەن ھېلىقى خوتۇنچۇ — ھەي، ئاڭلاۋاتامسىز؟ مانا شۇ خوتۇن ماڭا ھەممىنى توغرىلاپ بەردى. ئۇ ماڭا زېرىكىپ قالمىسىز، مەلىكە بولغۇدەك بىرنېمە تېپىشتۇرۇز كېرەك، دېدى. بىلەمسىز، مەن توك قاپاق، مەنسىز بىر ئادەم. نېمە، سىزنىكىچە مەن غەم يېمەسلەردىنمۇ؟ ياق، مەن قاپىقى ئېچىلمايدىغانلاردىن، مەن يامان ئىش قىلمايمەن، پەقەت بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇشنىلا بىلىمەن. بەزىدە ئۇچ كۈنگىچە بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايمەن. لېكىن، ھېلىقى رېسىسلىخ دېگەن ئەسكى خوتۇننىڭ كۆڭلىگە پۈككەن نىيىتىنى مەن سىزگە دەپ بېرەي. ئۇ مېنى، ئۇيناپ زېرىكسە، خوتۇننى تاشلاپ قاچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خوتۇنى ماڭا قالىدۇ، ئۇنى قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ باشقا بىرسىگە، يەنى بىزنىڭ تەبىقىمىزدىكى ئورنى تېخىمۇ يۇقىرىراق بىرسىگە ساتىمەن، دەپ ئويلاپتىكەن. ئۇنىڭ ماڭا دېيىشىچە، ئۇ قىزنىڭ دادىسى پېنسىيەگە چىققان ئاغرىقچان بوۋاي ئىكەن، پالەچ بولۇپ قالغىنىغا ئىككى يىلدىن

ئېشىپتۇ، كۈن بويى يۈمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرىدىكەن. ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە، ئۇ قىزنىڭ ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئانىسىمۇ بارمىش. ئۇلارنىڭ ئوغلى چەت بىر ئۆلكىدە ئىشلەيدىكەن، لېكىن ئۆيىدىكىلەرگە قاراشمايدىكەن. بىر قىزى ياتلىق بوپتىكەن، ئۇمۇ ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمايدىكەن. يەنە ئىككى جىيەنى ئۇلار بىلەن بىللە تۇرىدىكەن (خۇددى ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى ئازدەك). قىزلىرىنىڭ كىچىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىكەنتۇق. ئوقۇشىنى توگەتمەيلا، مەكتەپتىن چىقىرىۋاپتۇ، يەنە بىر ئايدىن كېيىن ئۇ ئون ئالتە ياشقا تولىدىكەن. دېمەك، يەنە بىر ئايدىن كېيىن، ئۇنى ياتلىق قىلىشقا بولىدىكەن. مانا شۇ قىزنى ماڭا ياتلىق قىلماقچى. بىز ئۇلارنىڭكىگە باردۇق؛ ئادەمنىڭ كۇلگۇسى كەلگۈدەك ئىشلار دەڭە؛ مەن ئۆزۈمنى: «پومپىشچىك، ئوتتۇرا ياشقا يەتكەندە خوتۇنۇم ئۆلۈپ كەتتى. مۆتىۋەر ئائىلىدىن، دوست ـ يارەنلىرىم كۆپ، مال ـ مۈلكۈم بار» دەپ تونۇشتۇردۇم. مەن ئەللىككە كىرگەن. قىز تېخى ئون ئالتە ياشقىمۇ توشمىغان، لېكىن بۇنىڭ نېمە كارايىتى؟ كىم بۇنىڭ بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇراتتى دەڭە؟ راست، بۇ ئادەمنى قاتتىق زوقلاندۇرىدۇ. شۇنداقمۇ؟ راستلا قاتتىق زوقلاندۇرىدۇ، ھا ـ ھا ! ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن قانداق سۆزلەشكەنلىكىمنى كۆرگەن بولسىڭىز، تازا پەيزى قىلاتتىڭىز. شۇ چاغدىكى تۇرقۇمنىڭ راستلا كۆرگۈچىلىكى بار ئىدى، پۈل تۆلەپ كۆرگەن بولسىڭىزمۇ ئەرزىيتتى، قىز كىرىپ، تىز پۈكۈپ سالام قىلدى. سىز تەسەۋۋۇر قىلالايسىز، ئۇ قىسقا كۆڭلەك كىيىپتۇ، خۇددى ئېچىلغىلىۋاتقان غۇنچە پورەككە ئوخشايدۇ دەڭە ! ئىككى مەڭزى خىجىللىقتىن خۇددى تاڭدىكى شەپەقتەك قىزىرىپ كېتىپتۇ (نېمە ئىشلىقىنى ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا ئېيتىشتى ـ دە)، بىلمىدىم سىز خوتۇنلارنىڭ چېھرىگە قانداق قارايسىزكىن، لېكىن مېنىڭ نەزىرىمدە مەيلى ئاشۇ ئون ئالتە ياشنى ئېلىڭ، مەيلى مەسۇمە كۆزلەرنى ئېلىڭ، مەيلى ئاشۇ ئۇياتچانلىقنى، ياشقا تولغان كۆز چاناقلىرىنى

ئېلىك، مېنىڭچە بۇنى بېسىپ چۈشەلىگۈدەك گۈزەللىك يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ خۇددى رەسىملەردىكى گۈزەللەردەك ھۆسن ـ جامالدا تازا توشقانكەن. ئالتۇندەك ساپسېرىق چاچلىرى ئۇششاق تۈرۈملىنىپ، بۇدۇرلىنىپتۇ، كىچىككىنە لەۋلىرى چوغدەك تاۋلىنىپ تۇرىدۇ، پۈتلىرىنىڭ كىچىكلىكىنى دېمەيسىز تېخى ـــ شۇنداق گۈزەل دەڭە !... شۇنداق قىلىپ، بىز يۈز كۆرۈشتۇق، مەن ئۇلارغا ئۆيدىكى ئىشلارنى بىر ياقلىق قىلغىلى ئالدىراپ تۇرۇۋاتسەن، دېدىم. شۇڭلاشقا ئەتىسى، يەنى ئالدىنقى كۈنى، ئىككىمىز چوڭلارنىڭ رازىلىقىنى ئالدۇق. شۇنىڭدىن بۇيان ئۇلارنىڭكىگە بارساملا، ئۇنى تىزمىغا ئېلىۋېلىپ، ماڭغىلى قويمايمەن... راست، ئۇنىڭ مەڭگۈلۈكلىرىنىڭ قىزىللىقى خۇددى تاڭدىكى شەپەقتە ئوخشايدۇ. مەن ئۇنى تىنماي سۆيىمەن. ئانىسى ئۇنىڭغا بۇ كىشى سېنىڭ ئېرىڭ بولىدۇ، ئەر بولغاندىكىن شۇنداق قىلىدۇ، دەپ ئۆگىتىپ تۇرىدۇ. قىسقىسى، شۇنداق شېرىن دەڭە ! ھازىرقى مۇشۇ ھالەتكە قاراپ، لايىق بولۇش راستلا ئەر بولۇشقا قارىغاندا ياخشىراقمىكىن دەپ قالدىم. تەبىئىيلىك ۋە سەمىمىيلىك دېگىنىمىز مانا شۇنۇ ! ھا ـ ھا ! مەن ئۇ قىز بىلەن ئىككى قېتىم گەپلىشىپ باقتىم ـــ ئۇ ئەخمەقلەردىن ئەمەسكەن. بەزىدە ماڭا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ قويىدۇ، بۇ بېقىشلارنى ئۇزاققىچە ئۇنتۇيالمايمەن بىلەمسىز، ئۇنىڭ يۈزى رافائىل تەسۋىرلىگەن بۇۋى مەريەمگىلا ئوخشايدۇ. سىكىستىندىكى بۇۋى مەريەمنىڭ[1] كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك چىرايىدىن غەمكىنلىك، تەقۋادار دىندارغا خاس ئالامەت چىقىپ تۇرىدۇغۇ، دىققەت قىلمىغانمىدىڭىز، ئوھو، ئۇ قىزنىڭ چىرايى مانا شۇ خىلدىكى چىرايلاردىن. بىز رازىلىق ئالغان كۈنىنىڭ ئەتىسىلا، مەن بىر مىڭ بەش يۈز روبلى

① «سىكىستىندىكى بۇۋى مەريەم» ئىتالىيەنىڭ ئەدەبىي ئويغىنىش دەۋرىدىكى مەشھۇر رەسسامى رافائىلنىڭ ۋەكىللىك ئەسىرى، ئۇ ھازىر گېرمانىيەنىڭ دىرېستون گۈزەل سەنئەت مۇزېيىدا ساقلىنىۋاتىدۇ.

خەجلەپ، ئۇنىڭغا سوۋغا ـ سالام ئېلىپ بەردىم؛ بىرى ئالماستىن، بىرى مەرۋايىتتىن ئىشلەنگەن زىننەت بۇيۇمى ئېلىپ بەردىم، ئاندىن ئايالالرنىڭ زىننەت بۇيۇملىرىنى سالىدىغان مانا مۇنداقراق كۈموش قۇتىدىن بىرنى ئېلىپ، ئىچىنى ھەر خىل نەرسىلەر بىلەن لىق تولدۇرۇپ بەردىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ــ ھېلىقى بۇۋى مەرىيەمنىڭ كىچىككىنە يۈزى خۇشاللىقتىن قىزىرىپ كەتتى. تۇنۇگۈن ئۇنى تىزىمغا ئېلىپ ئولتۇرغىنىمدا، بەكمۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتسەم كېرەك، ئۇ خىجىللىقتىن شەلپەردەك قىزىرىپ، كۆزلىرىگە ياش ئالدى، لېكىن بۇنى خەقلەرگە كۆرسەتمىدى. پۈتۈن بەدىنى خۇددى ئوتتەك يېنىپ كەتتى. ھەمىسى بىردەملىككە بىزنى خالىي قالدۇرۇپ چىقىپ كېتىشتى. ئۆيدە ئىككىمىز يالغۇز قالدۇق، ئۇ بىردىنلا بوينۇمغا ئېسىلىپ (بۇ ئۇنىڭ ئۆزلۈكىدىن بىرىنچى قېتىم شۇنداق قىلىشى)، كىچىككىنە قوللىرى بىلەن مېنى قۇچاقلىۋالدى، سۆيدى ۋە: «سىزنىڭ ئىتائەتچان، ۋاپادار، كۆيۈمچان خوتۇنىڭىز بولىمەن، سىزنى بەختىيار قىلىمەن، پۈتۈن ئۆمرۈمنى ــ ئۆمرۈمدىكى ھەربىر مىنۇتنى ــ سىزگە بېغىشلايمەن. بارلىقىمنى، ھەممە نېمەمنى سىز ئۈچۈن قۇربان قىلىمەن. شۇنىڭ بەدىلىگە مېنى پەقەت، پەقەت ھۆرمەت قىلسىڭىزلا كۇپايە» دەپ قەسەم بەردى. ئۇ ماڭا: «بۇنىڭدىن باشقا ماڭا ھېچنېمىنىڭ، ھېچنېمىنىڭ كېرىكى يوق. ھېچقانداق سوۋغاتنىڭمۇ كېرىكى يوق» دېدى. قوشۇلۇشىڭىز كېرەككى، ئىككىلا ئادەم خالىي قالغاندا، ئون ئالتە ياشلىق بىر پەرىنىڭ (يۈزى قىزلارغا خاس ئۇياتچانلىقىنىڭ كۈچىدىن گۈلدەك قىزىرىپ، كۆز چاناقلىرى قاينىاق ياشقا تولغان بىر قىزنىڭ) ئاغزىدىن مۇشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاش، قوشۇلۇشىڭىز كېرەككى، ئادەمنىڭ ئەقلىنى لال قىلغۇدەك ھۇزۇر ئەمەسمۇ؟ ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭچۇ، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ھۇزۇر بارمىدۇ؟ بۇ ھەممىگە ئەرزىمەمدۇ ـ ھە؟ ئەرزىيدىغاندۇ دەيمەن ـ ھە؟ خوش... ماڭا

قاراڭ... ئەمسە، لايىقىمنى كۆرگىلى ئىككىمىز بىللە بارايلى... لېكىن ھازىر ئەمەس.

— قىسقىسى، ئىككىڭلارنىڭ ياش جەھەتتىكى ۋە تۇرمۇش سەرگۈزەشتلىرى جەھەتتىكى غايىەت زور پەرقىڭلار سىزنىڭ شەھۋانىي ھەۋىسىڭىزنى قوزغىغانلا گەپ. ئەجەبا سىز راستلا ئۇنىڭغا ئۆيلەنمەكچىمۇ؟

— نېمە بولغۇدەك؟ ئۇغۇ جەزمەن. ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ غېمىدە بولىدۇ. ھەممىدىن بەكرەك ئۆزىنى ئالداشقا ئۇستا ئادەم باشقىلارغا قارىغاندا شاد ـ خۇرام ياشىيالايدۇ. ھا ـ ھا ! لېكىن، سىز ئەخلاققا نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۆزىڭىزنى ئۇرىدىغانسىز؟ بۇرادەر، ماڭا رەھىم قىلىڭ، مەن دېگەن بىر گۇناھكار بەندە ! ھى ـ ھى ـ ھى...

— لېكىن، سىز كاتىرىنا ئىۋانوۋنانىڭ بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردىڭىزغۇ. لېكىن... لېكىن مۇنداق قىلىشىڭىزدا بىر سەۋەب بار... مەن ھەممىنى مانا ئەمدى چۈشەندىم.

— مەن بالىلارنى بۇرۇن ـ بۇرۇندىنلا ياخشى كۆرىمەن، ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن، — دېدى سۈيدىرگايلوف قاقاھلاپ كۈلۈپ، — بۇ جەھەتتە مەن ھەتتا سىزگە ئىنتايىن قىزىقارلىق بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ بېرىشىم مۇمكىن. بۇ ئىش تا ھازىرغىچە ئاياغلاشقىنى يوق. مۇشۇ يەرگە كەلگەن كۈنلا مەن تۇرلۇك ـ تۇمەن پەسكەش سورۇنلارنىڭ ھەممىسىگە باش تىقىپ چىقتىم. يەتتە يىل كۆرمىگەندىكىن، كېلىپلا شۇنداق يەرلەرگە چاپتىم. سىز دىققەت قىلغاندۇرسىز، مەن ئىلگىرىكى تونۇش ـ بىلىشلىرىم بىلەن، ئىلگىرىكى دوست ـ يارەنلىرىم بىلەن تېپىشىشقا ئالدىراپ كەتمىدىم؛ ئامال بار ئۇزاقراق ۋاقىتقىچە ئۆلار بىلەن ئۇچراشماي، يالغۇز ـ يېگانە يۇرۇۋالاي دەيمەن. بىلەمسىز، مەن مارفا پېتروۋنا بىلەن بىللە يېزىدا تۇرغان چېغىمدا، شۇ سىرلىق جايلار ۋە سورۇنلار پات ـ پات كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ، مېنى قاتتىق خۇمار قىلغانىدى. كۆڭلىنى

قانداق ئېچىشنى بىلمىدىغان ئادەم ئۇنداق يەرلەردىن كۆچلىنى خۇش قىلالايدىغان نۇرغۇن نەرسىلەرنى تاپالايدۇ. ھەي جىن ئۇرغۇرەي ! پۇقرالار ھاراق ـ شارابقا بېرىلىپ كېتىۋاتىدۇ، تەربىيە كۆرگەن ياشلار قىلمىدىغان ئىشى يوق، ئىشقا ئاشمايدىغان شېرىن چۈشلەرگە ۋە خام خىياللارغا بېرىلىپ، ياشلىقىنى ئىسراپ قىلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ھەر خىل نەزەريەلەر ئېلىشتۇرۇۋەتكەن؛ يەھۇدىيلار قەيەرلەردىندۇر يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، پۇللارنى تىقىپ قويۇشۇۋاتىدۇ. قالغانلارنىڭ ھەممىسى كۈنلىرىنى بۇزۇقچىلىق بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. مەن بۇ شەھەرگە كەلگەن دەسلەپكى سائەتلەردىن تارتىپلا ئۆزۈمگە تونۇش شۇ پۇراق دىماغىمغا ئۇرۇلغان. مەن بىر ئوسسۇل كېچىلىكىگە تاسادىپىي قاتناشىپ قالدىم. ئۇ بىر ئادەمنىڭ قورقۇنۇسى كەلگۈدەك پەسكەش سورۇن ئىكەن (مەنغۇ شۇنداق ئىپلاس ـ شەرمەندە سورۇنلارنى ياخشى كۆرىمەن). بۇ يەردە مەن ئۆز ۋاقتىدا كۆرۈپمۇ، ئاڭلاپمۇ باقمىغان كانكان ئوسۇلى[1] ئوينىلىدىكەن. شۇنداق، بۇمۇ ئىلگىرىلەشنىڭ بىر خىلى. شۇنداق قارىسام، ناھايىتى چىرايلىق كىيىنگەن، ئون ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالغان بىر قىز ئىنتايىن ئوستا كونا ئوسسۇلچى بىلەن ئوسسۇل ئوينىۋاتىپتۇ. ئۇ قىز ئۇ ئادەم بىلەن يۈزمۈيۈز قارىشىپ تۇرۇپتۇ، قىزنىڭ ئانىسى تام تەرەپتىكى بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپتۇ. كانكان ئوسسۇلىنىڭ قانداق ئوينىلىدىغانلىقىنى سىز ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز. ئۇ قىز ئۈيالغىنىدىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى، ئاخىر ئۇ ئۆزىنى ھاقارەتلەنگەندەك ھېس قىلىپ، يىغلاشقا باشلىدى. كونا ئوسسۇلچى ئۇنى قۇچاقلاۋېلىپ پىرقىراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ھەر قىسما قىلىقلارنى قىلدى؛ ئەتراپتا ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى قاقاھلاپ كۈلۈشتى، ئۇنىڭ ئوستىگە ـــ شۇنداق پەيتلەردە سىلەرنىڭ

① فىرانسىيەنىڭ كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا ئوينىلىدىغان بىر خىل پەسكەش ئوسسۇل.

تاماشىبىنىڭلارنى بەك ياخشى كۆرىمەن، ئۇلار ھەتتا كانكان ئۇسسۇلىنى كۆرگىلى كەلگەنلەر بولسىمۇ مەيلى. ئۇلار كۇلۇۋېتىپ: «ئۆزىنىڭ شورى، ئۆزىنىڭ شورى ! كىچىك بالىنى مۇنداق سورۇنغا ئەكەلمەسلىكى كېرەك ـ دە !» دەپ ۋارقىراشتى. ئۇلارنىڭ شۇنداق يوللار بىلەن كۆڭلىنى خۇش قىلىشى مۇۋاپىقمۇ، ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم، ئۇنىڭ بىلەن ئالاقەممۇ يوق ! مەن شۇ ئانلا ئورنۇمنى تاللىۋالدىم ـ دە، قىزنىڭ ئانىسىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشتىم. ئۇنىڭغا: «مەنمۇ بۇ يەرگە مۇساپىر، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بەكلا قوپال، ئۇلار ئادەملەرنىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى ۋە ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىش كېرەكلىكىنى بىلمەيدۇ» دېدىم ھەمدە ئۇنىڭغا ناھايىتى نۇرغۇن پۇلۇم بارلىقىنى ئۇقتۇردۇم. ئۇلارغا ھارۋامدا ئۆيلىرىگىچە ئاپىرىپ قويۇشنى تەكلىپ قىلدىم، ئۇلارنى ئۆيلىرىگىچە ئاپىرىپ قويۇپ، ئۇلار بىلەن تونۇشۇپ قالدىم (ئۇلار ئىجارىگە ئېلىنغان بىر ئېغىزلىق كىچىككىنە ئۆيدە تۇرىدىكەن. تېخى يېقىندىلا كۆچۇپ كەپتىكەن)، ئۇلار ماڭا ئانا ـ بالا ئىككىلىمىز سىز بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىمىزنىڭ ئۆزى بىر شەرەپ دەپ قارايمىز، دېيىشتى. سۇرۇشتۇرسەم، ئۇلار تازا قاق سەنەملەردىن ئىكەن. بۇ يەرگە قانداقتۇر بىر دەۋا ئىشى بىلەن كېلىشىپتۇ. مەن ئۇلارغا پۇل ۋە ياردەم بېرىشكە ۋەدە قىلدىم. ئاڭلىسام، ئۇلار ھېلىقى ئۇسسۇل كېچىلىكىگە بۇ يەردە راستلا ئۇسسۇل ئۆگەتسە كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئۇقۇشماي كىرىپ قېلىشقانىكەن. مەن يەنە ھېلىقى قىزنىڭ فىرانسۇز تىلى بىلەن ئۇسسۇلنى ئۆگىنىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولۇشتى ۋە بۇنى شەرەپ دەپ بىلدى. مەن ئۇلار بىلەن تا ھازىرغىچە باردى ـ كەلدى قىلىۋاتىمەن... ئەگەر خالىسىڭىز، ئۇلارنى كۆرگىلى بىللە بارايلى، لېكىن ھازىر ئەمەس.

ـــ بولدىلا ! سىز دېگەن بىر بۇزۇق، پەسكەش زىناخور.

ئۇنداق ئىپلاس ھېكايىلىرىڭىزنى ئەمدى بولدى قىلىڭ !

— شىللىرسىز - دە، بىزنىڭ شىللىرىمىز، نەق شىللىر ! گۈزەل ئەخلاق دېگەن نەدە يوق، بىلەمسىز، سىزنىڭ ۋارقىراش - جارقىراشلىرىڭىزنى ئاڭلاش ئۈچۈن، مەن مۇشۇنداق ئىشلارنى سىزگە ئەتەي سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن. شۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر ھۇزۇر !

— شۇ ئەمەسمۇ، شۇ تاپتا ئۆزۈمنىڭ كۈلكىلىك بولۇپ قالماسلىقىمنى نېمىشقا سەزمىگەندىمەن؟ — دېدى راسكولنىكوف غەزەپ بىلەن غودۇڭشىپ.

سۈدرىگايلوف قاقاھلاپ كۈلۈشكە باشلىدى، كېيىن ئۇ فىلىپنى چاقىردى - دە، پۇلنى تۆلەپ ئورنىدىن تۇردى.

— مەن راستلا مەست بولۇپ كېتىپتىمەن. مەمەدانلىقىنمۇ يەتكۈچە قىپتىمەن، شۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر ھۇزۇر !

— بۇ سىزگە ھۇزۇر بولماي كىمگە ھۇزۇر بولماقچىدى؟ — ۋارقىرىدى راسكولنىكوف ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — چۈشكۈنلىشىپ چېكىگە يەتكەن، كاللىسى مۇشۇنداق قورقۇنچلۇق خىياللار بىلەن تولۇپ كەتكەن بىر زىناخورغا شۇنداق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىش ھۇزۇر بولماي قالاتتىمۇ؟ بولۇپمۇ مۇشۇنداق ئەھۋالدا، يەنە كېلىپ مېنىڭدەك بىر ئادەمگە سۆزلەپ بەرسە... شەھۋانىي ھەۋەسلىرى تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىدۇ - دە !

— بولدىلا، ئەگەر شۇنداقلا بولسا، — جاۋاب بەردى سۈدرىگايلوف راسكولنىكوفقا سەل ھەيرانلىق بىلەن زەن سېلىپ، — ئەگەر شۇنداقلا بولسا، سىز كەم - كوتىسىز جاھاندىن تويغان ئادەم ئىكەنسىز. ھېچبولمىغاندا شەرتىڭىز ھازىرلىنىپتۇ. سىز نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشىنىپ يېتەلەيسىز، نۇرغۇن... نۇرغۇن ئىشلار قولىڭىزدىنمۇ كېلىدۇ، راست. لېكىن، ئەمدى بولدى قىلايلى. مەن سىز بىلەن ناھايىتى كەمدىن - كەم سۆزلەشكىنىمگە چىن دىلىمدىن ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن. لېكىن، سىز مېنىڭ ئالقىنىمدىن چىقىپ كېتەلمەيسىز... ئالدىرىماي تۇرۇڭ.

سۈدرىگايلوف ئاشخانىدىن چىقتى، راسكولنىكوفمۇ ئۇنىڭ

كەينىدىن ماڭدى. لېكىن، سۈندرىگايلوف ئۇنچىۋالا مەست ئەمەس ئىدى. ناھايىتى بېشى بىردەملىكىكە ئايلانغاندەك قىلىپ، مانا ئەمدى ئاستا ـ ئاستا ئوڭشىلىشقا باشلىغانىدى. ئۇ قاپاقلىرىنى تۈرۈپ، تەشۈش ئىچىدە ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىش ئۈستىدە ئويلانماقتا ئىدى. ئوزايمدىن قانداقتۇر بىر ئىشنى ئالدىن سېزىپ تۇرغانلىقىدىن ئارامسىزلىناتتى. كېيىنكى بىرنەچچە مىنۇت ئىچىدە ئۇنىڭ راسكولنىكوفقا بولغان مۇئامىلىسى نېمىشقىدۇر بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا بارغانسېرى قوپال، بارغانسېرى تەنىلىك مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ قالدى. راسكولنىكوف بۇنى سەزدى. ئۇمۇ ئارامسىزلىنىشقا باشلىدى. ئۇ سۈندرىگايلوفتىن قاتتىق خۇدۇكلىنىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىش قارارىغا كەلدى.

ئۇلار پىيادىلەر يولىغا چىقىشتى.

ـــ سىز ئوڭ تەرەپكە مېڭىڭ، مەن سول تەرەپكە ماڭاي ياكى بۇنىڭ قارىمۇقارشى تەرىپىگە بولسىمۇ مەيلى. خوش ئەمەسە، قەدىرلىكىم، شاد ـ خۇرام كۆرۈشۈشمىزنى نېسىپ قىلسۇن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوڭ تەرەپتىكى ئوت ـ چۆپ بازىرى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

5

راسكولنىكوف ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى.

ـــ بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ـــ ۋارقىرىدى سۈندرىگايلوف كەينىگە بۇرىلىپ، ـــ مەن سىزگە دېگەنغۇ...

ـــ بۇ، ئەمدى كەينىڭىزدىن قالمايمەن، دېگىنىم.

ـــ نېمە؟

ھەر ئىككىلىسى توختىدى ـ دە، خۇددى كۈچ سىنىشۋاتقاندەك

دەك، بىر ـ بىرىگە بىر دەم قاراپ تۇرۇشتى.

ـــ مەن سىزنىڭ چالا مەستلىكتە دېگەن گەپلىرىڭىزدىن، ـــ دېدى راسكولنىكوف قىلچە يۇز ـ خاتىر قىلماي قاتتىق ـ قاتتىق گەپ قىلىپ، ـــ شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىمكى، سىز سۆكۈلدىم توغرىسىدىكى ئەڭ ئىپلاس نىيىتىڭىزدىن ۋاز كېچىش بۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك ئاكتىپ ھەرىكەت قىلمۇېتىپسىز. ئاڭلىسام، سۆكۈلدىم بۇگۈن ئەتىگەن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋاپتۇ. يېقىنقى كۈنلەردە، سىز زادىلا ئولتۇرالماي قالدىڭىز... گەرچە سىز كۈتمىگەندە يېرىم يولدا بىر خوتۇن تېپىۋالغان بولسىڭىزمۇ، بۇنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق. مەن شەخسەن ئۆزۈم ئىسپاتلاپ باقماقچى...

راسكولنىكوف شۇ تاپتا زادى نېمە قىلماقچى، زادى نېمىنى ئىسپاتلاپ باقماقچى ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئېنىق دەپ بېرەلمەيتتى.

ـــ مۇنداق گەپ دەڭ ! ئەگەر ھازىرلا ساقچىنى چاقىرسامچۇ؟

ـــ قېنى چاقىرىڭ.

ئۇلار بىر ـ بىرىگە قاراپ يەنە بىر دەم تۇرۇپ قېلىشتى. ئاخىر سۈندۈرگايلوفنىڭ چىرايى ئۆزگەردى. ئۇ راسكولنىكوفنىڭ تەھدىتىدىن قورقمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، يەنە بىردىنلا تولىمۇ قۇۋناق ۋە دوستانە قىياپەتكە كىرىۋالدى.

ـــ ھەي، سىزمۇزە ! قىزىقىش ۋەجىدىن خاتىرجەمسىزلەنگەن بولسامۇ، ھېلىقى ئىشىڭىز توغرۇلۇق ئەتەي ئېغىز ئاچمىدىم. ھەقىقەتەن غەلىتە ئىش. مەن ئەسلىي ئۇ ئىش توغرۇلۇق كېيىن سۆزلىشەرمىز دېۋىدىم. لېكىن، راستىنى ئېيتسام، سىز ئۆلۈكنىڭمۇ ئوغىسى قايىنىغۇدەك گەپلەرنى قىلمىدىكەنسىز... بولمىدۇ ئەمىسە، بىز ماڭايلى. لېكىن، سىزگە ئالدىنئالا ئېيتىپ قويايي: مەن ھازىر ئۆيگە كىرىپ، پۈل ئېلىۋېلىشىم كېرەك؛ ئاندىن ئۆينى قۇلۇپلاپ، ھارۋا كىرا قىلىپ، ئارالغا بارىمەن، كەچنى شۇ

يەردە ئۆتكۈزىمەن. راست، سىز مەن بىلەن بىللە ماڭامسىز؟

ــ مەن سىز تۇرۇۋاتقان بىناغا بارىمەن، لېكىن سىزنىڭكىگە ئەمەس. سوفيە سېمىيونوۋانىڭكىگە كىرىمەن. مېيىت ئۈزىتىشقا بارالمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايمەن.

ــ ئەمىسە ئىختىيارىڭىز. لېكىن، سوفيە سېمىيونوۋنا ئۆيدە يوق. ئۇ ئوچ بالىنى ئېلىپ، بىر ئېسىلزادە خانىمنىڭكىگە كەتتى. ئۇ خانىمنى مەن بۇرۇندىنلا تونۇيتۇم. ئۇ بىر يېتىم بالىلار ئۆيىگە نازارەتچىلىك قىلاتتى، كاتېرىنا ئىۋانوۋنانىڭ ئوچ بالىسىنى شۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، قولىغا بىرئاز پۇل بەردىم. بۇنىڭ سىرتىدا يېتىم بالىلار ئۆيىگىمۇ پۇل ئىئانە قىلدىم. ئۇ خانىم بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ كەتتى. ئاخىرىدا سوفيە سېمىيونوۋانىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئەينەن سۆزلەپ بەردىم، ھېچنېمىنى يوشۇرۇپ يۇرمىدىم. بۇ ئىشىم ھېلىقى خانىمغا تەسىرلەپ بەرگۈسىز تەسىر قىلدى. شۇڭلاشقا، ئۇ خانىم سوفيە سېمىيونوۋانىڭ ئۆزى داچىدىن يېنىپ كېلىپ ۋاقتىنچە تۇرۇۋاتقان مېھمانخانىغا بۇگۈن بىر كېلىپ كېتىشنى بۇيرۇغان.

ــ ھېچقىسى يوق، شۇنداق بولسىمۇ بېرىۋېرىمەن.

ــ ئىختىيارىڭىز، بۇنىڭ مەن بىلەن ئالاقىسى يوق، ئىشقىلىپ مەن سىز بىلەن بىللە ماڭمايمەن، مانا بىز يېتىپ كەلدۇق، قېنى دەڭا، سىز مېنىڭ مۇشۇنداق تەكەللۇپ قىلىپ، تا ھازىرغىچە بەزىبىر سوئاللار بىلەن بېشىڭىزنى قايدۇرمىغانلىقىم ئۈچۈنلا، مەندىن گۇمان قىلىۋاتامسىز؟ ئىشەنچىم كامىلكى خۇددى شۇنداق... نىيىتىمنى چۈشىنىۋاتامسىز؟ بۇنىڭ ئادەتتىكى ئىش ئەمەسلىكىنى سېزىۋاتسىڭىز كېرەك؛ بەسلىشمەنكى، چوقۇم شۇنداق ! شۇ ۋەجدىن، سىزمۇ ئازراق تەكەللۇپ قىلىپ قويسىڭىز بولاتتى !

ــ ئىشكىنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يەنە ئوغرىلىقچە ئاڭلارسىز تېخى !

— هه، سىز شۇ ئىشنى دەۋېتىپسىز - ده ! — دېدى سۈيدرىگايلوف كۈلۈپ كېتىپ، — شۇنداق، شۇنچە ئىشلار يۈز بەرگەندىن كېيىنمۇ قۇلاقنى يوپۇرۇپ يۈرىۋەرگەن بولسىڭىز، ھەيران قالغان بولاتتىم. ها - ها ! شۇ چاغدا سىزنىڭ... ئۇ يەردە... نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىڭىزنى ئازدۇر - كۆپتۇر چۈشەنگەن، سوفيە سېمىيونوۋناغا ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن دەپ بەرگەنلىرىڭىز ئانچە - مۇنچە قۇلقىمغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ زادى نېمە گەپ ئۆزى؟ مەن بەكلا ئارقىدا قېلىپ كەتكەن بولسام كېرەك، ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم. خۇدا ھەققى، ئۆزىڭىز چۈشەندۈرۈپ قويغان بولسىڭىز، ئەزىزىم ! ئەڭ يېڭى نەزەرىيەلەر ھەققىدە ئاز - تولا گەپ قىلىپ بەرسىڭىز.

— سىزنىڭ بىرەر نېمىنى ئاڭلىيالمىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس، ھەممىسى يالغان.

— ھەي، مەن ئۇ ئىشنى دەۋاتقىنىم يوق، راست. ئۇ ئىشنى دەۋاتقىنىم يوق (گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، ئانچە - مۇنچە گەپلەر قۇلقىمغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ)، ياق، مەن سىزنىڭ ھەمىشە ئاھ ئۇرۇپ خورسىنىپ يۈرۈۋاتقانلىقىڭىزنى دەۋاتىمەن ! قەلبىڭىزدىكى شۇلۇپر ھەر ۋاقىت ھەربىكەت قىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ. سىز ھازىرلا ماڭا يەنە ئىشكىنىڭ كەينىدە تۇرۇپ گەپنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىماڭ، دېدىڭىز، ئەگەر شۇنداق بولسا، بېرىپ ساقچىلارغا ئېيتىڭ، شۇنىڭ بىلەن شۇنداق قىلىپ، كۈتۈلمىگەن بىر ئىشقا دۇچ كەلدىم؛ نەزەرىيە جەھەتتە كىچىككىنە خاتالىق يۈز بەردى دەڭ ! لېكىن، ئەگەر سىز ئىشكىنىڭ كەينىدە تۇرۇپ ئوغرىلىقچە ئاڭلاشقا بولمايدۇ، ئەمما قولغا چىققانلىكى نەرسە بىلەن مومايلارنى خالىغانچە ئۇجۇقتۇرىۋەرسە بولىۋېرىدۇ، دەپ ئىشەنسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز تېزرەك ئامېرىكىنىڭ بىرەر يېرىگە كېتىۋېلىڭ ! قېچىپ كېتىڭ، يېگىت ! بەلكىم ھازىرمۇ ئولگۈرەرسىز. مەن سىزگە بۇ گەپنى چىن دىلىمدىن ئېيتىۋاتىمەن. پۇلىڭىز يوقمۇ؟ يول خىراجىتىڭىزنى مەن

بېرەي.

— مەن ئۇ ئىشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىدىم، — دېدى راسكولنىكوف نەپرەت بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— چۈشىنىمەن، لېكىن سىزمۇ بەكلا ئاۋارە بولۇپ كەتمەڭ. ئەگەر خالىسىڭىز، بوپتۇ، ئارتۇق گەپمۇ قىلمىڭ؛ سىزنىڭ قانداق ـ قانداق مەسىلىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىڭىزنى چۈشىنىمەن. ئەخلاق جەھەتتىكى مەسىلىلەر، شۇنداقمۇ؟ پۈقرا ۋە ئادەمگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر، شۇنداقمۇ؟ ئۇ مەسىلىلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇڭ؛ ھازىر ئۇلارنىڭ سىز بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ ھى ـ ھى ! سىز ھېلىمۇ بىر ئادەم ۋە پۈقرا بولغانلىقىڭىز ئۈچۈنمۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا، يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلاشمىڭ، ھەممىگە چېپىلىۋالمىڭ. راست، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆلۈۋالغىنىڭىز تۈزۈك، ئەجەبا ئۆلۈۋالغۇڭىز يوقمۇ؟

— سىز مېنى كەينىمگە كىرىۋالمىسۇن دېگەننى باھانە قىلىپ، ئەتەي زىتىمغا تېگىۋاتقاندەك قىلىسىز...

— راستلا قىزىق ئادەم ئىكەنسىز ! مانا يېتىپ كەلدۇق. قېنى، يۇقىرىغا چىقىڭ. قارىڭ، ئەنە ئاۋۇ سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئىشىكى، كۆردىڭىزمۇ، بىرمۇ ئادەم يوق ! ئىشەنمەمسىز؟ بولمىسا، كاپىرنا ئۇمۇفتىن سوراپ بېقىڭ؛ ئۇ دائىم ئاچقۇچىنى شۇلارغا قويۇپ كېتىدۇ. مانا بۇ كىشى madam ede كاپىرنا ئۇمۇف ھە؟ نېمە؟ (ئۇنىڭ قۇلىقى ئېغىرراق) ئۇ چىقىپ كەتتىمۇ؟ نەگە كەتتى؟ مانا، ئەمدى ئاڭلىغانسىز؟ ئۇ ئۆيدە يوق ئىكەن. يېرىم كېچىدە ئاندىن كېلەلىسە كېرەك. ئەمىسە مېنىڭ خانامغا كىرىڭ، سىز مېنىڭ خانامغىمۇ كىرمەكچى ئەمەسمىدىڭىز؟ مانا، مېنىڭ خانام مۇشۇ. Madam رېسىسلىخ ئۆيىدە يوق. ئۇ بەكلا ئالدىراش بىر خوتۇن، لېكىن ئۆزى ئوبدان خوتۇن. گېپىمگە ئىشىنىڭ... ئەگەر سىز ئازراقلا ئەقلىڭىزنى جوريالىسىڭىز، ئۇنىڭ سىزگە پايدىسى تېگىپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمدى ئۆزىڭىز قاراپ تۇرۇڭ، مانا ئۇستەلدىن بەش

پىرسەنتلىك زايومدىن بىرنى ئالدىم. كۆردىڭىزمۇ، مېنىڭ يەنە قانچىلىك پۇلۇم بارلىقىنى ! بۇنى بۇگۈنلا پۇلغا ئالماشتۇرغىلى بولىدۇ. راست، ئۆزىڭىزمۇ كۆرۈۋاتقانسىز؟ مەن ئەمدى ۋاقتىمنى ئىسراپ قىلالمايمەن. ئۇستەلنى قولۇپلىدىم. ئۆينى قولۇپلىدىم، مانا، يەنە پەلەمپەيگە كەلدۇق. بىز بىرەر ھارۋىنى ياللايلى، قانداق دەيسىز؟ مەن ئاراللار تەرەپكە بارماقچى. ھارۋىدا ئولتۇرۇپ بىر ئايلىنىپ كەلمەمسىز؟ مەن مۇنۇ ھارۋىنى ياللاپ ئېلاگىن ئارىلىغا بېرىپ كېلەي، نېمە؟ سىز بارمامسىز؟ چىدىيالماي قالدىڭىزمۇ؟ ھېچقىسى يوق، ھارۋىدا ئايلىنىپ كېلىمىز ! يامغۇر ياغمىغاندەك قىلىدۇ. ھېچقىسى يوق، ھارۋىنىڭ سايىۋىنىنى چۈشۈرۈۋەتسەكلا ئىش پۈتىدۇ...

سۈيدىرىگايلوف ئاللىقاچان ھارۋىغا چىقىپ ئولتۇرۇپ بولغانىدى. راسكولنىكوف ھېچبولمىغاندا ھازىرنىڭ ئۆزىدە گۇمان قىلغۇدەك بىرەر ئاساسنىڭ يوقلۇقىنى ئويلاپ قالدى ـ ده، بىر ئېغىزمۇ جاۋاب بەرمەي، كەينىگە بۇرىلىپ، ئوت ـ چۆپ بازىرىغا قاراپ ماڭدى. ناۋادا ئۇ كېتىۋېتىپ بىرەر قېتىم بولسىمۇ كەينىگە بۇرىلىپ قاراپ باققان بولسا ئىدى، سۈيدىرىگايلوفنىڭ ھارۋا يۈز قەدەم يەرگە بارا ـ بارمايلا كىرا ھەققىنى تۆلەپ، ھارۋىنى ماڭدۇرۇۋېتىپ، پىيادىلەر يولىدا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن بولاتتى. لېكىن، ئۇ باشقا كوچىغا بۇرىلىپ كەتكەچكە، ئەمدى ھېچنېمىنى كۆرمەيتتى. ئۇ سۈيدىرىگايلوفتىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ كەتكەچكە، كەينىگە بۇرىلىپ قاراپمۇ قويمىدى. «مەن نېمىدەپ شۇ قوپال مۇناپىقتىن، ئاشۇ يۈزى قېلىن زىناخوردىن، ئاشۇ ئەبلەختىن ئۈمىد كۈتكەندىمەن، ھەتتا بىردەملىك بولسىمۇ دەيمىنا !» ئىختىيارسىز ۋارقىرىۋەتتى ئۇ. ئەلۋەتتە، راسكولنىكوف بەكمۇ ئالدىراپ، بەكمۇ يەڭگىلتەكلىك بىلەن ھۆكۈم قىلىۋەتتى. سۈيدىرىگايلوفنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاللىقانداقتۇر بىرنەرسە بار ئىدىكى، بۇ ئۇنى ئاللىقانداق سىرلىق قىلىپ كۆرسەتمىگەندىمۇ

هېچبولمىغاندا ئاز ـ تولا ئالاھىدىرەك قىلىپ كۆرسىتەتتى. ئەمدى سىڭلىسىغا كەلسەك، راسكولنىكوف سۈندۈرگايلوفنىڭ ئۇنى ھەرگىز تىنچ قويمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. لېكىن، ھەربىر ئىشنى توختىماستىن ئويلاۋېرىش ئۇنىڭغا ھەقىقەتەنمۇ چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئېغىر كەلمەكتە ئىدى.

ئۇ ئادەتتى بويىچە ئۆزى يالغۇز قېلىپ يىگىرمە قەدەمچە ماڭا ـ ماڭمايلا چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. ئۇ كۆۋرۈكنىڭ ئوستىگە چىقىپ توختىدى ـ دە، شادىغا يۆلىنىپ، دەريا سۈيىگە تىكىلدى. دەل شۇ چاغدا ئاۋدوتىيە رومانوۋنامۇ كېلىپ ئۇنىڭ يېنىدا توختىدى.

راسكولنىكوف كۆۋرۈكىكە چىقىپلا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقانىدى. لېكىن، ئۇ دونيەنى كۆرمەي، ئۇنىڭ يېنىدىنلا ئۆتۈپ كەتتى. ئىلگىرى دونېچكا ئۇنىڭ بىلەن مۇنداق چوڭ كوچىدا زادىلا ئۇچرىشىپ باقمىغانىدى، شۇڭلاشقا ئۇ چۆچۈپ كەتتى. دونيە ئۇنى چاقىرىش ـ چاقىرماسلىقنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدى. كۆتمىگەندە ئۇ ئوت ـ چۆپ بازىرىدىن ئىتتىك كېلىۋاتقان سۈندرىگايلوفنى كۆرۈپ قالدى.

لېكىن، ئۇ سىرلىق بىر ھالەتتە، ئېھتىيات بىلەن قەدەم تاشلاپ كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ راسكولنىكوفنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالماسلىق ئۈچۈن، كۆۋرۈككە چىقماي، بىر چەتتە، پىيادىلەر يولىدىلا توختىدى. ئۇ دونيەنى ئاللىبۇرۇنلا كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قول ئىشارىتى قىلماقتا ئىدى. ئۇنىڭغا سۈندرىگايلوف: ئاكىڭىزغا گەپ قىلماڭ، ئۇنى ئاۋارە قىلماڭ، مېنىڭ ئالدىمغا كېلىڭ، دەپ شەرەت قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

دونيە ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. ئۇ ئاكىسىنىڭ ئالدىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، سۈندرىگايلوفنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ تېزرەك ماڭايلى، ـــ دېدى سۈندرىگايلوف ئۇنىڭغا پىچىرلاپ، ـــ ئىككىمىزنىڭ ئۇچراشقانلىقىمىزنى رودىئون رومانوۋىچنىڭ بىلىپ قېلىشىنى خالىمايمەن. مەن ئالدى بىلەن

سىزگە شۇنى دەپ قويايلى، مەن ھازىرلا ئۇنىڭ بىلەن بىللە مۇشۇ ئەتراپتىكى بىر كىچىك ئاشخانىدا ئولتۇرغان. ئۇ مېنى شۇ يەردە تېپىۋالدى. ئۇنىڭدىن ئاران قۇتۇلدۇم. بىلمىدىم ئۇ سىزگە خەت يازغانلىقىمنى نەدىن ئۇقتىكىن، شۇڭا مەندىن گۇمانلىنىپ قاپتۇ. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭغا سىز ئېيتمىغان بولسىڭىز كېرەك؟ ئەگەر سىز ئېيتمىغان بولسىڭىز، ئەمسە كىم ئېيتقاندۇ؟

— خوش، مانا بىز باشقا كوچىغا بۇرالدۇق، — دېدى دونيە ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئاكام ئەمدى بىزنى كۆرەلمەيدۇ. مەن سىزگە ئېيتىپ قويايلى، مەن سىز بىلەن بىللە بۇنىڭ نېرىسىغا بارمايمەن. ماڭا دەيدىغان گەپلىرىڭىز بولسا، مۇشۇ يەردىلا دەڭ، گەپلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى كوچىدا دەۋەرسىمۇ بولىدىغان گەپلەر ھەرقاچان.

— بىرىنچىدىن، گەپلىرىم ھەرگىزمۇ كوچىدا دەۋەرسە بولمۇيدىغان گەپلەر ئەمەس؛ ئىككىنچىدىن، سىز سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ بېقىشىڭىز كېرەك؛ ئۈچىنچىدىن، مەن سىزگە بەزىبىر ماددىي ئىسپاتلارنى كۆرسەتمەكچى... ئاخىرىدا ئەگەر سىز مېنىڭ خانامغا بېرىشقا ئۇنىمىسىڭىز، مەن ھېچقانداق ئىزاھات بەرمەي، ھازىرلا كېتىمەن. ئاندىن شۇنىمۇ ئۇنتۇپ قالماڭ، جاندىن ئەزىز كۆرىدىغان ئاكىڭىزنىڭ ئىنتايىن قىزىقارلىق سىرى پۈتۈنلەي مېنىڭ ئىلكىمدە.

دونيە ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن سۆھبەرنگايلوفقا تىكىلدى.

— نېمىدىن قورقىسىز ! — دېدى ئۇ تەمكىنلىك بىلەن، — شەھەر دېگەن يېزىغا ئوخشىمايدۇ، ھەتتا يېزىدىمۇ مەن سىزگە ئەمەس، بەلكى سىز ماڭا كۆپرەك زىيان سېلىۋىدىڭىز. بۇ يەردە...

— سوفيە سېمىيونوۋناغا ئۇقتۇرۇپ قويغانمىدىڭىز؟

— ياق، مەن ئۇنىڭغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىم، ئۇ ھازىر

ئۆيىدە بارمۇ، يوقمۇ، ئۇنىڭغىمۇ بىرنېمە دېيەلمەيمەن. لېكىن، ئۇ ئۆيىدە بولۇشىمۇ مۇمكىن. بۇگۈن ئۆگەي ئانىسىنى يېڭىلا يەرلىكىگە قويدى. مۇشۇنداق كۈنلەردە، ئۇ تالا ـ تۈزگە چىقىپ كەتمەس. ئۇ ئىشنى ۋاقتى سائىتى يەتمىگۈچە بىرەرسىگە ئېيتمايتتى. ئۇ ئىشنى يوق ئىدى، ھەتتا سىزگىمۇ ئېيتمىسام بوپتىكەن، دەپ پۈشايمان قىلىپ قالدىم. بۇنداق ئىشلاردا سەللا ئېھتىياتسىزلىق قىلىنسا، ئادەم خۇددى چېقىمچىلىق قىلغاندەكلا بولۇپ قالىدۇ. مەن مانا مۇشۇ يەردە تۇرۇۋاتىمەن. مانا مۇشۇ بىنادا، مانا يېتىپ كەلدۇق. ئاۋۇ كىشى بىزنىڭ بىنانىڭ دەرۋازىسىنى، ئۇ مېنى ئوبدان تونۇيدۇ. قارىڭ، ئۇ تەزىم قىلىۋاتىدۇ. ئۇ مېنىڭ بىر ئايىم قىز بىلەن بىللە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىمنى كۆردى. سىزنىڭ چىرايىڭىزنىمۇ ئېنىق كۆرۈۋالدى. ئەگەر مەندىن قاتتىق قورقۇۋاتقان، مەندىن گۇمانلىنىۋاتقان بولسىڭىز، ئۇنىڭ سىزگە پايدىسى تېگىپ قالمىدۇ. كەچۈرۈڭ، بەكلا قوپال گەپ قىلىپ سالدىم. مەن مۇشۇ يەردە بىر ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتىمەن، سوفىيە سېمىيونوۋنا ماڭا ئارتىتام ئۆيدە، ئۇمۇ ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتىدۇ. پۈتۈن بىر قەۋەتنىڭ ھەممىسىدە ئادەم بار. سىز نېمىشقا كىچىك بالىدەك مۇنچىۋالا قورقۇپ كېتىدىغانسىز؟ ياكى مەن شۇنداق قورقۇنچلۇقمۇ؟

سۈيدرىگايلوف چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، بىرنېمىنى چۈشەنگەندەك كۈلۈمسىرەپ قويدى، لېكىن شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۈلگۈسى يوق ئىدى، ئۇنىڭ يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقۇپ، دېمى سىقىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئەتەي ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ گەپ قىلاتتى؛ لېكىن دونيە ئۇنىڭ بۇنداق ئالاھىدە ھاياجانلىنىشلىرىغا دىققەت قىلىپ كەتمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ كىچىك بالىدەك نېمانچە قورقۇپ كېتىدىغانسىز، مەن شۇنداق قورقۇنچلۇقمۇ، دېگەن گەپلىرى دونيەنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىپ

قويغانىدى.

ـــ سىزنىڭ... ئىنسانىي پەزىلەتسىز ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى بىلسەمۇ، سىزدىن قىلچە قورقمايمەن. سىز ئالدىدا مېڭىڭ، ـــ دېدى ئۇ، قارىماقتا تەمكىنىدەك كۆرۈنگىنى بىلەن، تامدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى.

سۈندرىگايلوف سونيەنىڭ ئىشكى ئالدىدا توختىدى.

ـــ ئۇ ئۆيدە بارمۇ ـ يوقمۇ، سوراپ باقاي. يوق ئىكەن. قارىمامدىغان ماۋۇ ئىشنى ! لېكىن بىلمەن، ئۇ پاتلا يېنىپ كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ سىرتقا چىققان بولسا، چوقۇم ھېلىقى يېتىم بالىلارنىڭ ئىشىنى دەپ، بىر خانىم بىلەن كۆرۈشكىلى كەتتى. ئۇلارنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتتى. مەن مۇشۇ ئىشقا ئارىلىشىپ، ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم. سوفيە سېمىيونوۋنا يەنە ئون مىنۇتلارغىچە كەلمىسە، ئەگەر خالىسىڭىز، ئۇنى ئالدىڭىزغا ئەۋەتەي، مانا بۇگۈنلا. مانا ماۋۇ مېنىڭ خانام، ئىككى ئېغىز. مانا بۇ ئىشىكىنىڭ كەينىدە مەن تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى رېسسىلىخ خانىم تۇرۇۋاتىدۇ، مانا ئەمدى بۇ يەرگە قارىڭ، مەن سىزگە ئاساسىي ماددىي ئىسپاتلىرىمنى كۆرسىتىپ قويماي: ياتاق ئۆيىدىكى مۇنۇ ئىشىكى ئارقىلىق ئىجارىگە بېرىلىدىغان، ھازىر پۈتۈنلەي بوش تۇرۇۋاتقان ئىككى ئېغىز ئۆيگە چىققىلى بولىدۇ. مانا مۇشۇ ئىككى ئېغىز ئۆي شۇ... بۇ ئۆيلەرگە تەپسىلىيرەك قاراپ چىقىڭ...

سۈندرىگايلوف خىلىلا كەڭتاشا، ئۆي جاھازلىرى بار ئىككى ئېغىزلىق ئۆينى ئىجارىگە ئالغانىدى. دونېچكا ئەتراپىغا شۇبھە بىلەن قاراپ قويدى. لېكىن، ئۆينىڭ سەرەنجامالاشتۇرۇلۇشى ۋە جاھازلىرىدىن ئۇ ھېچقانداق بىر ئالاھىدىلىكنى بايقىمىدى. بىراق، دىققەت قىلىشقا ئەرزىگۈدەك جەھەتلەر يوقمۇ ئەمەس ئىدى، مەسىلەن سۈندرىگايلوفنىڭ ئىككى ئېغىزلىق ئۆيى بوش تۇرۇۋاتقان ئىككى ئېغىز ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. ئۇ تۇرۇۋاتقان ئۆيلەرگە دەھلىزدىن ئۇدۇللا كىرگىلى بولمايتتى،

بەلكى ئۆي ئىگىسىنىڭ بوشلا دېگۈدەك ئىككى ئېغىز ئۆيى ئارقىلىق كىرگىلى بولاتتى. سۈندرىگايلوف ھۈجرىسىنىڭ قۇلۇپلاقلىق ئىشىكىنى ئېچىپ، ئىجارىگە بېرىلىدىغان باشقا بىر بوش ئۆينىمۇ دونېچكا كۆرسەتتى. دونېچكا ئىشىك ئالدىدىلا توختىدى، ئۇ سۈندرىگايلوفنىڭ بۇ ئۆينى نېمىشقا ئۆزىگە كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمىدى. سۈندرىگايلوف ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈشكە ئالدىرىدى:

— كېلىڭ، مانا بۇ يەرگە قارىڭ، مانا ماۋۇ ئىككىنچى چوڭ ئۆيگە قارىڭ. ئەنە ئاۋۇ ئىشىككە دىققەت قىلىڭ. ئۇ قۇلۇپلاقلىق، ئىشىكنىڭ يېنىدا بىر ئورۇندۇق تۇرىدۇ. ئۇ مۇشۇ ئىككى ئېغىز ئۆيدىكى بىردىنبىر ئورۇندۇق. بۇ ئورۇندۇقنى ئۆزۈمنىڭ خانامدىن ھۈزۈرلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلاش ئۈچۈن مەن ئېلىپ چىققان. بۇ ئىشىكنىڭ نېرىقى تەرىپىدە سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئۇستىلى بار. ئۇ مانا شۇ ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ رودىئون رومانوۋىچ بىلەن سۆزلەشكەن. مەن مانا مۇشۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، ئۇدا ئىككى ئاخشام گەپ تىڭشىدىم، ھەر كۈنى ئىككى سائەتتىن — ئەلۋەتتە، بەزىبىر ئىشلارنى ئاڭلىيالمىدىم. سىزنىڭچە قانداقراق؟

— ئوغرىلىقچە ئاڭلاپسىز ـ دە؟

— ھەئە، ئوغرىلىقچە ئاڭلىدىم؛ ئەمدى مېنىڭ خانامغا قايتىپ كېتەيلى، بۇ يەردە ئولتۇرغۇدەك ئورۇنمۇ يوق.

ئۇ ئاۋۇدوتيە رومانوۋنانى ئۆزىنىڭ مېھمانخانىسىغا باشلاپ چىقىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۆزى ئۇستەلنىڭ نېرىقى چېتىدە، دونيەدىن كەم دېگەندىمۇ بىر ساژېن[1] نېرىدا ئولتۇردى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ئىلگىرى دونېچكانى قورقۇتۇۋەتكەن جىنسىي ئىستەك ئوتى مانا ئەمدى يەنە يېنىشقا باشلىغاندەك قىلىپ قالدى. دونېچكا چۆچۈپ كەتتى ۋە ئەندىشە ئىچىدە ئەتراپىغا قاراپ قويدى. ئۇ ئىختىيارسىز

① ساژېن ئۆلچەم بىرلىكى، بىر ساژېن 2.13 مېتىرغا تەڭ.

شۇنداق قىلدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئەندىشە قىلمۇاتقانلىقىنى چاندۇرۇپ قويغۇسى يوق ئىدى، شۇنداقتىمۇ سۈدىرگايلوف تۇرۇۋاتقان بۇ ئۆيلەرنىڭ خالىيلىقى ئاخىر ئۇنى ھەيران قالدۇردى. ئۇنىڭ ھېچبولمىغاندا غوجايىن ئايالنىڭ ئۆيدە بار - يوقلۇقىنى سوراپ باققۇسى كەلدى - يۇ، سورىمىدى. غۇرۇرى يول قويمىدى... بۇنىڭ سىرتىدا، ئۆزىدىن ئەندىشە قىلىشتىنمۇ ئېغىرراق بىر ئازاب ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇماقتا ئىدى. ئۇ چىدىغۇسىز پەرىشانلىق ئىچىدە قالغانىدى.

ــ مانا بۇ سىزنىڭ خېتىڭىز، ــ دېدى ئۇ خەتنى ئۇستەلگە قويۇپ، ــ خېتىڭىزدە يازغان ئىشنىڭ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ خېتىڭىزدە ئاكامنىڭ قانداقتۇر جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپسىز. بېشارىتىڭىز بەكمۇ يالىڭاچ. ئەمدى ئۇ گېپىڭىزدىن تېنىۋالالمايدىغانسىز دەيمەن. بىلەمسىز، بۇ ئەخمىقانە ئۆسەكىنى مەن سىزدىن بۇرۇنراق ئاڭلاپ بولغان. لېكىن، ئۇنىڭغا قىلچە ئىشەنمەيمەن. بۇنداق گۇمان تولىمۇ قەبىھ ۋە كۈلكىلىك. مەن بۇ ئىشنى بىلمەن، ئۇنىڭ قانداق توقۇپ چىقىلغانلىقىنى ۋە نېمىشقا توقۇپ چىقىلغانلىقىنىمۇ بىلمەن. سىزنىڭ ھېچقانداق دەلىل - ئىسپاتىڭىز يوق. سىز ئىسپاتلاپ بېرىمەن، دەپسىز. قېنى دەڭ! لېكىن، مەن سىزگە ئالدىنئالا ئېيتىپ قويای: گېپىڭىزگە ئىشەنمەيمەن! پەقەت ئىشەنمەيمەن!

دونبېچكا بۇ گەپلەرنى ئالدىراپ - تېنەپ دەپ بولۇپ، بىردىنلا ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى.

ــ ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز، خەۋپكە تەۋەككۇل قىلىپ ئۆيۈمگە نېمىشقا يالغۇز كەلدىڭىز؟ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭىز؟ پەقەت قىزىقىپ قالغانلىقىڭىز ئۈچۈنلىما؟

ــ مېنى قىينىماڭ، قېنى دەڭ، دەڭ!

ــ دەپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز، سىز باتۇر قىز، راست، مەن سىزنى جانابىي رازۇمىخىننى باشلاپ كېلەرمىكىن دەپ

ئويلىغان. لېكىن، ئۇ سىز بىلەن بىللە كەلمىدى، يېقىن ئەتراپتىمۇ ئۇنى ئۇچراتمىدىم، ھەقىقەتەن يۈرەكلىك ئىكەنسىز، بۇ سىزنىڭ رودىئون رومانوۋېچنى قۇتقۇزماقچى ئىكەنلىكىڭىزنى چۈشەندۈرىدۇ. يەنە ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، سىزنىڭ ھەممە نېمىڭىز مۇقەددەس... ئاكىڭىزغا كەلسەك، نېمە دېسەم بولار؟ سىز ھازىرلا ئۇنى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆردىڭىز، قانداقراق ئىكەن؟

— سىزنىڭ بىردىنبىر ئاساسىڭىز مۇشۇلىمۇ؟

— ياق، مېنىڭ ئاساسىم بۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئۆز ئاغزى بىلەن دېگەن گېپى. ئۇ ئۇدا ئىككى ئاخشام بۇ يەرگە سوفيە سېمىيونوۋنانى ئىزدەپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قەيەردە ئولتۇرغانلىقىنى مەن سىزگە كۆرسىتىپ قويدۇم. ئۇ ھەقىقىي ئەھۋالىنى سوفيە سېمىيونوۋناغا تولۇق سۆزلەپ بەردى. ئۇ قاتىل ئىكەن. ئۇ ھېلىقى جازانىخور مومايىنى — بىر خىزمەتچىنىڭ تۇل خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۇ نەرسىلىرىنى شۇ مومايغا گۆرۈگە قويۇپتىكەن. ئۇ يەنە ھېلىقى مومايىنىڭ سىڭلىسىنى — لىزاۋېتا ئىسمىلىك سېتىقچى قىزنىمۇ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئاچىسىنى ئۆلتۈرۈۋاتقان چاغدا، ئۇ تۇيۇقسىز كىرىپ قاپتىكەن، ئۇ ئۇلارنى ئۆزى ئالغاچ بارغان پالتا بىلەن ئۈرۈپ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۇ ئۇلارنى مال ـ مۈلكىنى بۇلاش ئۈچۈن ئۆلتۈرگەن. ئۇ دەرۋەقە بۇلىغان. ئۇلارنىڭ پۇللىرىنى ۋە بەزىبىر نەرسىلىرىنى ئالغان... ئۇ مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى سوفيە سېمىيونوۋناغا يىپىدىن ـ يىڭنىسىغىچە ئەينەن سۆزلەپ بەردى. سوفيە سېمىيونوۋنا ئۇنىڭ سىرىنى بىلىدىغان بىردىنبىر كىشى. لېكىن، مەيلى تىل جەھەتتە ياكى ھەربىرىكەت جەھەتتە بولسۇن، ئۇنىڭ بۇ قاتىللىق دېلوسى بىلەن ئالاقىسى يوق. ئەكسىچە، بۇ ئىشنى ئاڭلاپ ئۇمۇ سىزگە ئوخشاش چۆچۈپ كەتتى. خاتىرجەم بولۇڭ، سوفيە سېمىيونوۋنا ئۇنى سېتىۋەتمەيدۇ.

— بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس! — دېدى دونېچكا

پىچىرلاپ. ئۇنىڭ لەۋلىرى خۇددى جەسەتنىڭ لەۋلىرىدەك كۆكسۈپ نەپسى بوغۇلۇپ قالدى، ـــ بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ھېچقانداق ھەتتا زىغىرچىلىكمۇ سەۋەب يوق، ھېچقانداق سەۋەب يوق... بۇ يالغان ! يالغان !

ـــ ئۇ بۇلاڭچىلىق قىپتۇ، بارلىق سەۋەب مانا شۇ. ئۇ پۇل ۋە نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئاپتۇ. راست، ئۆزىنىڭ ئىقرار قىلىشىچە، ئۇ پۇل ۋە نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئىشلەتمەپتۇ، ئۇلارنى بىر تاشنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۇ نەرسىلەر ھازىرغىچە شۇ يەردە ئىكەن. لېكىن، ئۇ ئىشلىتىشكە جۈرئەت قىلالمىغاچقا شۇنداق قىلغان.

ـــ ئۇ قانداقسىگە ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق قىلار؟ بۇ زادى مۇمكىنمۇ؟ ئۇنىڭ شۇنداق ئىشلارنى خىيالىغا كەلتۈرۈشى مۇمكىنمۇ؟ ـــ ۋارقىرىدى دونيە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ـــ سىز ئۇنى تونۇيسىزغۇ؟ ئۇنى كۆرگەنگۇ؟ ئۇ شۇنداق ئوغرىلىق قىلمىدىغان ئادەممۇ؟

ئۇ خۇددى سۈندىرىگايلوفقا يالۋۇرۇۋاتقان ئادەمگىلا ئوخشاپ قالدى، ئۇ ئەمدى قورقۇش دېگەننى پاك ـ پاكىز ئۇنتۇغانىدى.

ـــ ئاۋدوتيە رومانوۋنا، مۇنداق ئىشلار تۇمەن مىڭ خىل بولىدۇ، يەنە كېلىپ بىر ـ بىرىگە ئوخشمايدۇ. ئوغرى ئوغرىلىق قىلىدۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ئەسكى ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ؛ لېكىن ئاڭلىشىمچە، مەرتۇبلىك بىر ئادەم پوچتىدىن ئەۋەتىلگەن نەرسىلەرنى بۇلىغان؛ كىم بىلىپتۇ دەيسىز، ئۇ بەلكىم ناھايىتى قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئىش قىلدىم، دەپ يۈرگەندۇ! ئەلۋەتتە، ئەگەر مەن باشقا بىرسىدىن ئاڭلىغان بولسام، سىزگە ئوخشاش ئىشەنمەسلىكىم مۇمكىن ئىدى. لېكىن، مەن ئۆز قۇلىقىمغا ئىشىنىمەن. ئۇ بارلىق سەۋەبلىرىنى سوفيە سېمىيونوۋناغا چۈشەندۈردى؛ دەسلەپتە ئۇمۇ ئۆزىنىڭ قۇلىقىغا ئىشەنمىگەنىدى. لېكىن، ئاخىر ئۆزىنىڭ كۆزىگە ئىشەنىدى. ئۇ سونيە سېمىيونوۋناغا ئۆز ئاغزى بىلەن دەپ بەردى ـ دە.

— قانداق... سەۋەبلەر ئىكەن ئۇ !

— دەپ كەلسەم گەپ ئۇزۇن، ئاۋدوتيە رومانوۋنا. مەن سىزگە نېمە دېسەم بولار، ئۇ بىر نەزەرىيەدەك قىلىدۇ. ئۇ مېنىڭ قارا‌شلىرىم بىلەن ئوپئوخشاش ئىكەن. مەسىلەن ئالايلى، ئاساسىي مەقسەت ياخشى بولسىلا، بىرەر ـ ئىككى ئەسكى ئىشنى قىلىشقا يول قويۇشقا بولىدۇ. بىرەر ئەسكى ئىشنىڭ ھېسابىغا بىرەر يۈز ياخشى ئىش قىلغىلى بولىدۇ ! ئەگەر غۇرۇرى ئىنتايىن كۈچلۈك ۋە ئۆزىگە ئىشەنگەن بىر يىگىت ئۆچ مىڭ رۇبلى پۇلى بولسىلا، تۇرمۇشتا مەقسەت قىلغان جىمىكى ئىشىنى، پۈتكۈل ئىستىقبالىنى پۈتۈنلەي باشقا بىر يولغا سېلىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلسە، لېكىن ئۇنىڭ ئۇنچىلىك پۇلى بولمىسا، بۇ ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا بەك ئەلەم قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۆزى ئاچ، ئۆيى تار، كىيىملىرى جۇل ـ جۇل تۇرسا، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنىڭ، شۇنداقلا ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ ئەھۋالىنىڭ ئوساللىقىنى ئېنىق سېزىپ تۇرسا، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ زەردىسىنى قايناتماي قالارمۇ، بولۇپمۇ شۆھرەتپەرەسلىكىچۇ تېخى، مەنمەنلىكى ۋە شۆھرەتپەرەسلىكى، ئۇنى بىر دېمەك، ئاندىن كىم بىلىدۇ، ئۇ بەلكىم بەزىبىر ياخشى نىيەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە پۈككەندۇر... مەن ئۇنى ئەيىبلەۋاتقىنىم يوق؛ ھەرگىز ئۇنداق ئويلاپ قالماڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئۇ ئىشقا قول تىقالمايمەن. ئۇنىڭ يەنە بىر نەزەرىيەسى بار ئىكەن (ئادەتتىكى بىر نەزەرىيە)، مانا شۇ نەزەرىيەگە ئاساسەن بىلەمسىز، ئادەملەرنى ئادەتتىكى ماتېرىياللار ۋە ئالاھىدە ئادەملەر دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىشقا بولىدىكەن، يەنى شۇنداق ئادەملەر بولىدىكەنكى، ئورنىنىڭ يۇقىرىلىقى سەۋەبىدىن، ئۇلار قانۇننى كۆزگە ئىلمايدىكەن، ئەكسىچە ئۇلار ئۆزلىرىدىن باشقىلار ئۈچۈن، يەنى ئادەتتىكى ماتېرىياللار ـــ ئەخلەت ـ چاۋالار ئۈچۈن قانۇن تۈزۈپ چىقىدىكەن. بۇ نەزەرىيەغۇ ھېچقانچە ئەمەس، ئادەتتىكى نەزەرىيە ئىكەن. نەزەرىيەمۇ باشقا

ھەرقانداق شەيئى بىلەن ئوخشاش. ئۇ ناپولېئونغا بەكلا مەپتۇن بولۇپ كېتىپتۇ، يەنى ئۇ نۇرغۇنلىغان تالانتلىق شەخسلەرنىڭ بىر ـ ئىككى ئەسكى ئىشقا پىسەنت قىلىپ كەتمەيدىغانلىقىغا، ئۇلارنىڭ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ھەممىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىۋېرىدىغانلىقىغا بەكرەك مەپتۇن بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى تالانت ئىگىسى دەپ ھېسابلىسا كېرەك، يەنى بىر مەزگىل مانا شۇنىڭغا شەك ـ شۇبھىسىز ئىشەنگەن بولسا كېرەك. بىر نەزەرىيەنى كەشىپ قىلالىغان بولسىمۇ، قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتەلمىگىنىگە قارىغاندا، ئۇنى ھازىرچە تېخى تالانلىق شەخس دېگىلى بولمايدۇ. ئىلگىرى مانا شۇ نەرسە ھەربىر ئېسىگە كەلگەندە ئۇنى قاتتىق قىينىغان، ھازىرمۇ قىينىۋېتىپتۇ. دەرۋەقە، ئۆزىنى قالتىس چاغلايدىغان بىر يىگىتكە بۇ بەكلا ھار كېلىدۇ، بولۇپمۇ بىزنىڭ مۇشۇ دەۋرىمىزدە...

ــ ئۇنداقتا ۋىجدان ئازابىچۇ؟ دېمەك، سىز ئۇنىڭ ئەخلاقىي ھېسسىياتىنى ئىنكار قىلىدىكەنسىز ـ دە؟ ئەجەبا ئۇ شۇنداق ئادەممۇ؟

ــ ھەي، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، ھازىر ھەممە ئىش قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ تەرتىپ ئىلگىرىمۇ ھېچقاچان روشەن بولۇپ باقمىغان. يىغىپ ئېيتقاندا، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، رۇس كىشىلىرىنىڭ پىكرى ئوچۇق، خۇددى دۆلەت زېمىنىدەك بىپايان، بولۇپمۇ ئۇلار خىيالپەرەس، تەرتىپسىز نەرسىلەرگە ئامراق. لېكىن، پىكرى ئوچۇق بولۇپ، ئالاھىدە تالانتى بولمىسا، ئۇ ھالدا ئىش چاتاق. ئېسىڭىزدىمۇ، ئىلگىرى ھەر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن، بىز باغدىكى شىپائىدا ئولتۇرۇپ، مۇشۇ خىلدىكى مەسىلىلەر توغرۇلۇق ۋە ئوخشاش بىر تېمىدا نۇرغۇن قېتىم سۆزلىشىۋىدۇق. سىز مېنىڭ دەل مۇشۇنداق پىكرىمنىڭ ئوچۇقلۇقىنى ئەيىبلىگەنىدىڭىز. كىم بىلىدۇ، بىز ئۇ يەردە سۆزلىشىۋاتقان چېغىمىزدا، ئېھتىمال ئۇ

بۇ يەردە يېتىپ ئۆزىنىڭ ئاشۇ بىرنەچىلىرى توغرۇلۇق خىيال سۈرگەندۇ. بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز دائىرىسى ئىچىدە، ھېچقانداق ئالاھىدە مۇقەددەس ئەنئەنىۋى ئەقىدە يوق، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا، بەزىلەر كىتابلاردىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرى ئۇچۇن بەزىبىر نەرسىلەرنى توقۇپ چىقىۋاتىدۇ... ياكى يىلنامىلەردىن بىرنەچىلەرنى تېپىپ ئېلىشىۋاتىدۇ. لېكىن، شۇ ئادەملەرنىڭ كۆپچىلىكى ئالىملار، يەنە كېلىپ مەلۇم نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ھەممىسى كىتاب مەستانىلىرى، شۇڭلاشقا يۇقىرى تەبىقىگە مەنسۇپ بىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ بەكمۇ قىلىقسىزلىق بولىدۇ. يەنە ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، مېنىڭ قاراشلىرىمنى سىز ئومۇمەن بىلىسىز؛ مەن ھەرقانداق ئادەمنى ھەرگىزمۇ ئەيىبلىمەيمەن. مەن ئۆزۈم بىكار تەلەپ ئادەم، يەنە كېلىپ مۇشۇنداق ئۆتىۋېرىمەن. بۇ توغرۇلۇق بىز نۇرغۇن قېتىم سۆزلەشكەن. مەن ھەتتا قاراشلىرىمنى بايان قىلىش شەرىپىگىمۇ ئېرىشكەن... چىرايىڭىز بەكلا تاتىرىپ كەتتىڭۇ، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا!

— ئۇنىڭ بۇ نەزەريىيەسىدىن خەۋرىم بار. مەن ئۇنىڭ ژۇرنالىدا ئېلان قىلىنغان ماقالىسىنى ئوقۇغان، خىيالىغا كەلگىنىنى قىلسا بولىۋېرىدىغان ئادەملەر ئۇستىدە توختىلىپتىكەن... ماڭا رازۇمىخىن ئەكېلىپ بەرگەن...

— جانابىي رازۇمىخىنمۇ؟ ئاكىڭىزنىڭ ماقالىسىنى ئوقۇدىڭىزمۇ؟ ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغانمىكەن؟ شۇنداق ماقالە بارمىكەن؟ مېنىڭ خەۋرىم يوق ئىكەن. ناھايىتى قىزىقارلىق بولسا كېرەك. ھە، نەگە بارىسىز، ئاۋدوتىيە رومانوۋنا؟

— سوفيە سېمىيونوۋنا بىلەن كۆرۈشمەن، — دېدى دونېچكا زەئىپ ئاۋاز بىلەن، — ئۇنىڭكىگە قانداق بارغىلى بولىدۇ؟ ئۇ يېنىپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن؛ ئۇنىڭ بىلەن ھازىرلا كۆرۈشمىسەم بولمايدۇ. ئۇنىڭغا...

ئاۋدوتىيە رومانوۋنا گېپىنى تۈگىتەلمىدى. ئۇنىڭ نەپىسى

بوغۇلۇپلا قالدى.

ــ سوفيه سېميونوۋنا يېرىم كېچه بولمىغۇچه يېنىپ كەلمەيدۇ. مېنىڭچه شۇنداق. ئۇ تېزلا يېنىپ كېلىشى كېرەك ئىدى، ناۋادا كەلمىگەن بولسا، ناھايىتى كەچ كېلىدۇ...

ــ ھە، سىز مېنى ئالداپتىكەنسىز ــ دە ! ئەمدى بىلدىم... سىز مېنى ئالداپسىز... ھازىرمۇ ئالداۋاتىسىز... مەن سىزگە ئىشەنمەيمەن ! ئىشەنمەيمەن ! ــ ۋاراقلىرىدى دونبېچكا ئاچچىق دەستىدىن پۈتۈنلەي ئۆزىنى يوقاتتىپ.

ئۇ ھوشىدىن كەتكەندەك بولۇپ، سۈندرىگايلوف ئالمان ــ تالمان سۆزۈپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئۆزىنى تاشلىدى.

ــ ئاۋدوتيە رومانوۋنا، نېمە بولدىڭىز، كۆزىڭىزنى ئېچىڭ ! مانا سۇ، بىر يۇتۇم ئىچىڭ...

سۈندرىگايلوف ئۇنىڭ بېشىغا ئازراق سۇ چاچتى، دونبېچكا بىر سىلكىنىپ ھوشىغا كەلدى.

ــ بەك قاتتىق تەسىر قىپتۇ ! ــ سۈندرىگايلوف قاپقىنى تۇرۇپ ئۆزىچە غۇدۇرىدى، ــ ئاۋدوتيە رومانوۋنا، خاتىرجەم بولۇڭ ! بىلەمسىز، ئۇنىڭ نۇرغۇن دوستلىرى بار. بىز ئۇنى قۇتقۇزۇۋالىمىز، قۇتقۇزۇپ قالىمىز. مەن ئۇنى چەت ئەلگە ئېلىپ چىقىپ كەتسەم ئۇنامسىز؟ مېنىڭ پۇلۇم بار؛ ئۇچ كۇننىڭ ئىچىدە ئۇنىڭغا پاراخوت بىلىتىدىن بىرنى تېپىپ بېرەلەيمەن. ئۇنىڭ ئادەم ئۆلتۈرگەنلىكىگە كەلسەك، ئۇ مۇشۇنىڭ بەدىلىگە يەنە نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلالايدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ بەلكىم ئۇلۇغ ئادەم بولۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. ھە، نېمە بولدىڭىز؟ بىئارام بولۇۋاتامسىز؟

ــ ئەبلەخ ! مېنى زادىلا قىلىۋاتقىنىنى، مېنى قويۇۋېتىڭ...

ــ نەگە بارىسىز؟ نەگە باراي دەيسىز؟

ــ ئۇنى ئىزدەيمەن؟ ئۇ نەدە؟ بىلەمسىز؟ بۇ ئىشكىتە قۇلۇپ تۇرىدۇغۇ؟ بايا بىز مۇشۇ ئىشكىتىن كىرىۋىدۇق. ئەمدى

قۇلۇپلىنىپ قاپتۇ. ئۇنى قاچانلاردا قۇلۇپلاپ قويدىڭىز؟

ــ بىزنىڭ بۇ يەردە دېيىشكەنلىرىمىزنى قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ھەممىسى ئاڭلىسا بولماس، مېنىڭ سىزنى زادىلىق قىلىش نىيىتىم يوق. مېنىڭ مۇشۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلمۇەرگۈم كەلمىدى. لېكىن، مۇشۇ ئەھۋالىڭىز بىلەن نەگە بارىسىز؟ ئۇنى سېتىۋېتىش نىيىتىڭىز يوقتۇ؟ سىز ئۇنى سارايڭ قىلىپ قويىسىز، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنى ئۆزى تۇتۇپ بېرىدۇ. بىلەمسىز، ئۇنىڭ كەينىگە چۈشۈپ، ئۇنى كۆزىتىپ يۈرۈۋاتقانلار بار. سىز مۇنداق قىلسىڭىز، ئۇنى ئاشكارىلاپ قويىسىز. بىردەم سەۋر قىلىپ تۇرۇڭ. مەن بايىلا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقان، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەن؛ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالغىلى بولىدۇ. بىردەم سەۋر قىلىڭ. ئاۋۋال ئولتۇرۇڭ، ئىككىمىز بىللە ئويلىنىپ باقايلى. مەن سىزنى شۇ ئىشنى مەسلىھەتلەشكىلى چاقىرغان، ئوبدانراق ئويلىنىپ باقايلى، قېنى ئولتۇرۇڭ.

ــ سىز ئۇنى قانداق قۇتقۇزالايسىز؟ ئۇنى قۇتقۇزۇشنىڭ چارىسى تېپىلارمۇ؟

دونيە ئولتۇردى، سۈندرىگايلوف ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

ــ بۇ پۈتۈنلەي سىزگە باغلىق، سىزگە، يالغۇز سىزگىلا باغلىق، ــ دېدى سۈندرىگايلوف كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ، خۇددى ئۇنىڭ قۇلىقىغا گەپ قىلىۋاتقاندەك پىچىرلاپ ۋە دۇدۇقلاپ، ئۇ ھاياجانلانغىنىدىن گېپىنىڭ ئايىغىنى چۈشۈرەلمىدى.

ــ سىز... بىر ئېغىز گەپ قىلسىڭىزلا، ئۇ قۇتۇلۇپ قالىدۇ! ئۇنى مەن... مەن قۇتقۇزۇۋالىمەن. مېنىڭ پۇلۇم بار، دوستلىرىم بار. مەن ئۇنى ھازىرلا يولغا سېلىپ قويالايمەن. مەن بىر پاسپورت، ياق، ئىككى پاسپورت تاپالايمەن، بىرسىنى ئۇنىڭغا، بىرسىنى ئۆزۈمگە، مېنىڭ دوستلىرىم بار، ھەممىسى قولىدىن ئىش كېلىدىغانلار... رازى بولامسىز؟ مەن سىزگىمۇ بىر پاسپورت تېپىپ بېرەلەيمەن... ئانىڭىزغىمۇ پاسپورت تېپىپ

بىرەلەيمەن... رازۇمىخىنىڭ سىزگە نېمە ھاجىتى؟ مەنمۇ ئوخشاشلا سىزنى ياخشى كۆرىمەن... مەن سىزنى چەكسىز ياخشى كۆرىمەن. ئېتەكلىرىڭىزنى سۆيۈپ قويۇشۇمغا رۇخسەت قىلىڭ، رۇخسەت قىلىڭ ! رۇخسەت قىلىڭ ! كۆڭلەڭلىرىڭىزنىڭ شىلدىرلاشلىرىنى ئاڭلىسامۇ چىداپ تۇرالمايمەن. ماڭا نېمە قىل دېسىڭىز شۇنى قىلاي ! ھەممىنى سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلاي. قىلغىلى بولمايدىغان ئىشلارنىمۇ مەن قىلالايمەن. سىز نېمىگە ئىشەنسىڭىز، مەنمۇ شۇنىڭغا ئىشىنىمەن. ھەرقانداق ئىشنى، ھەرقانداق ئىشنى دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن ! ماڭا مۇنداق قارىماڭ، مۇنداق قارىماڭ ! بىلەمسىز، سىز مېنى قاتتىق قىينىۋەتتىڭىز...

ئۇ ئاغزىغا كەلگەننى دېگىلى تۇردى... گويا تۇيۇقسىزلا بىرنېمە بولغاندەك، بىردىنلا ئېلىشىپ قالدى. دونيە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئىشككە ئۆزىنى ئاتتى.

ــ ئىشكىنى ئېچىڭ ! ئىشكىنى ئېچىڭ ! ــ بىرەر كىشى كېلىپ قالارمىكىن دېگەن ئۈمىدته ئىشكىتىن تالاغا قاراپ ۋارقىرىدى دونيە قوللىرى بىلەن ھەدەپ ئىشكىنى جالاقلىتىپ، ــ ئىشكىنى ئېچىڭلار ! تاشقىرىدا بىرمۇ ئادەم يوقمىدۇ؟

سۈيدىرىگايلوف ئورنىدىن تۇردى، ھوشىنى يىغىۋالدى، ھېلىمۇ تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىده ئاستا ــ ئاستا مەسخىرىلىك كۈلكە پەيدا بولدى.

ــ تاشقىرىدا بىرمۇ ئادەم يوق، ــ دېدى ئۇ جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن ئالدىرىماي گەپ قىلىپ، ــ ئۆينىڭ غوجايىنى سىرتقا چىقىپ كەتكەن، مۇنداق ۋارقىرىغىنىڭىزنىڭ پايدىسى يوق، ئاچچىقلىغىنىڭىز بىلەنمۇ بىكار.

ــ ئاچقۇچ قېنى؟ ھازىرلا ئىشكىنى ئاچ، ھازىرلا! ھۇ پەسكەش !

ــ ئاچقۇچنى يىتتۈرۈپ قويدۇم، تاپالمايۋاتىمەن.

ــ نېمە؟ سىز ماڭا باسقۇنچىلىق قىلماقچىمۇ؟ ــ ۋارقىرىدى

دونیه، ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى، ئۇ دەرھال بۇلۇڭغا قىچىپ بېرىپ، كىچىككىنە بىر ئۇستەلنى تارتىپ ئالدىنى توستى. ئۇ ئەمدى ۋارقىرىمىدى. ئۆزىنى قىيناۋاتقان ئادەمگە تىكىلىپ، ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى سەگەكلىك بىلەن كۆزەتتى. سۆندرىگايلوف ئۆينىڭ يەنە بىر تەرىپىدە مىدىر - سىدىر قىلماي دونيەگە قارىغان پېتى تۇرۇپ قالدى. ئۇ ناھايىتى تەمكىن ئىدى. ھېچبولمىغاندا قارىماققا شۇنداقتەك كۆرۈنەتتى، لېكىن چىرايى ئىنتايىن تاتىراڭغۇ ئىدى. بايىقى مەسخىرىلىك كۈلكە ئۇنىڭ چىرايىدىن تېخىچە يوقالمىغانىدى.

— ئاۋدوتيە رومانوۋنا، سىز ھازىر «باسقۇنچىلىق قىلماقچىمۇ» دېدىڭىز. ئەگەر راستلا باسقۇنچىلىق قىلىش نىيىتىم بولسا، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئاللىبۇرۇنلا ھەرىكەتكە ئۆتكەن بولاتتىم. سوفيە سېمىيونوۋنا ئۆيدە يوق، كاپىرنا ئۇموفلارنىڭ ئۆيى خېلى يىراقتا، ئارىلىقتا قۇلۇپلاقلىق بەش ئېغىز ئۆي بار. ئەمدى مەن سىزدىن ھېچبولمىغاندا بىر ھەسسە كۆچلۈك، شۇنىڭدەك مېنىڭ قورقۇدەك ھېچ يېرىم يوق. چۈنكى، كېيىن سىز مېنىڭ ئۇستۇمدىن ئەرزمۇ قىلالمايسىز. سىز ھەرھالدا ئاكىڭىزنى سېتىۋېتىشنى خالمايسىزغۇ دەيمەن؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە سىزنىڭ گېپىڭىزگە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ: ياپياشلا بىر قىز بويتاق ئادەمنىڭ ئۆيىگە ئۆزى يالغۇز نېمىدەپ بارىدۇ، دېمەمدۇ؟ شۇڭلاشقا، سىز ئاكىڭىزنى قۇربان قىلغان تەقدىردىمۇ ھېچنېمىنى ئىسپاتلىيالمايسىز؛ باسقۇنچىلىقنى ئىسپاتلاش ناھايىتى تەس، ئاۋدوتيە رومانوۋنا.

— ئىپلاس ! — دېدى دونيە پەس ئاۋازدا ئەلەم بىلەن.

— نېمە دەپ تىللىسىڭىز ئىختىيارىڭىز، لېكىن شۇنىڭغا دىققەت قىلىڭكى، مېنىڭ دېگەنلىرىم ناھايىتى بىر پەرەز. مېنىڭ قارىشىمچىمۇ، دېگەنلىرىڭىز تامامەن توغرا؛ باسقۇنچىلىق قەبىھلىك، مەن سىزگە شۇنلا دەپ قويايى؛ ئەگەر... ئەگەر سىز ئۆز ئىختىيارىڭىز بويىچە مېنىڭ دېگىنىمدەك قىلىپ،

ئاكىڭىزنى قوتقۇزۇپ قالسىڭىز، ۋىجدانىڭىز ئالدىدا ھەرگىزمۇ يەرگە قاراپ قالمايسىز. پەقەت شارائىتقا، توغرىسىنى ئېيتقاندا زوراۋانلىققا بويسۇنغان بولسىز، ئەگەر شۇ سۆزنى ئىشلەتمەي ئامال يوق دېسەك، ئويلاپ بېقىڭ: ئاكىڭىز بىلەن ئانىڭىزنىڭ تەقدىرى سىزنىڭ قولىڭىزدا. مەن بولسام سىزنىڭ قۇلىڭىز... ئۆمۈرلۈك قۇلىڭىز بولىمەن... مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇرىمەن...

سۈندرىگايلوف دونيەدىن سەككىز قەدەمچە نېرىدىكى دۈڭاندا ئولتۇردى. مانا ئەمدى دونيەگە ئۇنىڭ قەتئىي نىيەتكە كەلگەنلىكىدىن گۇمان قىلغۇدەك ھېچقانداق ئورۇن قالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ بۇ ئادەمنى تازا ئوبدان بىلەتتى.

كۈتمىگەندە دونيە يانچۇقىدىن ئالتە ئاتار تاپانچىنى چىقىرىپ، تەپكىسىنى تۆتتى ـ دە، تاپانچا تۆتقان قولىنى ئۇستەلنىڭ ئۇستىگە قويدى. سۈندرىگايلوف دۈڭاندىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

ـــ ھە ! مۇنداق گەپ دەڭ ! ـــ چىرقىرىدى ئۇ ھەيران بولۇپ، لېكىن چىرايىدا بايىقىدەك مەسخىرىلىك كۇلكە يەنە پەيدا بولدى، ـــ ياخشى، مانا بۇ ئىشنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتتى ! ئاۋدوتيە رومانوۋنا، ئىشنى سىز ئۆزىڭىز زور دەرىجىدە ئاددىيلاشتۇردىڭىز ! لېكىن، بۇ تاپانچىنى نەدىن ئالدىڭىز؟ جانابىي رازۇمىخىن تېپىپ بەردىمۇ يا؟ ھە ! بۇ مېنىڭ تاپانچامغۇ ! ۋاي قەدىناس ! ئۆز ۋاقتىدا ئۇنى شۇنچە ئىزدەپ كېتىپتىمەن !... قارىغاندا، يېزىدا سىزگە قارىغا ئېتىشنى ئۆگەتكەنلىرىم ھەرھالدا زايە كەتمىگەن ئوخشايدۇ !

ـــ بۇ سېنىڭ تاپانچاڭ ئەمەس، بەلكى سەن مارفا پېتروۋنانى ئۆلتۈرگەن تاپانچا ! ئۇنىڭ ئۆيىدىكى نەرسىلەردىن بىرسىمۇ سېنىڭ ئەمەس. سېنىڭ ھەرقانداق ئىشنى قىلالايدىغانلىقىڭغا كۆزۈم يېتىشكە باشلىغاندا، مەن بۇ تاپانچىنى ئېلىۋالغان. ئەگەر ئالدىڭغا بىر قەدەم چامدىساڭ، قەسەم ئىچىمەنكى، سېنى ئېتىۋېتىمەن !

دونیه ئاچچىقىدا هوشىنى يوقىتايلا دەپ قالغاندى. ئۇ قولىدا تاپانچىنىڭ تەپكىسىنى تۇتۇپ تۇراتتى.

ــ بوپتۇ، ئۇنداقتا ئاكىڭنى قانداق قىلسىز؟ قىزىقىش يۈزىسىدىن ئانچىكىم سوراپ قويۇۋاتىمەن، ــ دېدى سۈدرىگايلوف. ئۇ ھېلىمۇ شۇ ئورنىدا تۇراتتى.

ــ ئەگەر خالساڭ، بېرىپ چېقىۋەر ! قوزغالما ! بۇ ياققا ئۆتمە ! ھېلى بىكار ئېتىۋېتىمەن ! سەن خوتۇنۇڭنى زەھەرلەپ ئۆلتۈردۈڭ. بۇنى مەن بىلىمەن. سەن ئۆزۈڭ قاتىل !...

ــ مېنى مارفا پېترووۋنانى زەھەرلەپ ئۆلتۈردۈڭ دېيىشكە ئاساسىڭىز بارمۇ؟

ــ سەن ئۆلتۈردۈڭ ! ماڭا سەن ئۆزۈڭ شۇنداق بېشارەت بەرگەن؛ زەھەرنىڭ گېپىنى ماڭا سەن ئۆزۈڭ قىلغان... مەن بىلىمەن، سەن زەھەر سېتىۋالغىلى بارغان... سەن تەييارلىق قىلىپ قويغان... ئۇنى چوقۇم سەن قىلدىڭ... ئىپلاس !

ــ ئەگەر شۇنى راست دېگەندىمۇ سىزنى دەپ شۇنداق قىلدىم... ئاپەتنىڭ يىلتىزى يەنىلا سىز.

ــ يالغان ! مەن سېنى بۇرۇن ــ بۇرۇندىن يامان كۆرەتتىم. ساڭا ئۆچ ئىدىم...

ــ ھەي، ئاۋدوتيە رومانوۋنا ! ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايسىز، تەشۋىقات تازا قىزىغان چاغلاردا سىز تەۋرىنىپ قالغان، ئېرىشكە باشلىغان... مەن بۇنى كۆزلىرىڭىزدىن ئۇققان؛ ھېلىقى ئايدىڭ كېچە، بۇلبۇل سايراپ تۇرغان چاغ ھېلىمۇ يادىڭىزدىمۇ؟

ــ يالغان ! ــ دونيەنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپ ئوتى چاقناپ كەتتى، ــ يالغان ! تۆھمەت قىلىۋاتسەن !

ــ يالغان؟ بوپتۇ، مەن يالغان ئېيتقانمۇ بولاي، يالغان ئېيتقانمۇ بولاي. خوتۇن كىشىگە مۇنداق ئىشلارنى دېمەسلىك كېرەك، ــ ئۇ سوغۇق كۈلۈپ قويدى، ــ بىلىمەن، سەن ساھىبجامال يىرتقۇچ ئېتىۋېتىسەن. بوپتۇ، قېنى ئاتقىن !

دونيە تاپانچىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ چىرايى كۆكىرىپ

كەتكەندى، قانسىز ئاستىنقى لېۋى تىترەيتتى، ئوت چاقناپ تۇرغان قاپقارا كۆزلىرى سۈيدرىگايلوفقا تىكىلىپ تۇراتتى. ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ بولۇپ، ئارىلىقنى مۆلچەرلەپ، سۈيدرىگايلوفنىڭ بىرىنچى ھەرىكىتىنى كۈتۈپ تۇراتتى. سۈيدرىگايلوف ئۇنى ھېچقاچان مۇنداق چىرايلىق ھالەتتە كۆرمىگەنىدى. تاپانچىنى كۆتۈرگەن ئاشۇ دەمدە دۇنيەنىڭ كۆزلىرىدىن چاقنىغان ئوت خۇددى سۈيدرىگايلوفنى كۆيدۈرۈۋاتقاندەك ئۇنىڭ يۈرىكىنى قاتتىق سىرقىرىتىۋەتتى. ئۇ ئالدىغا بىر قەدەم تاشلىشىغا ئوق ئاۋازى ئاڭلاندى. ئوق ئۇنىڭ چاچلىرىنى يالاپ ئۆتۈپ، كەينىدىكى تامغا تەگدى. ئۇ توختاپ، ئاستاغىنا كۈلۈپ قويدى.

ــ مېنى ھەرە چېقىۋالدى ! ئۇ مېنىڭ كاللامنى قارىغا ئاپتىكەن ــ دە... بۇ نېمە؟ قان ! ــ ئۇنىڭ ئوڭ چېكىسىدىن ئازراق قان ئېقىپ چۈشتى، قانىنى سۈرتۈۋېتىش ئۈچۈن، ئۇ يانچۇقىدىن ياغلىقىنى ئالدى. ئوق ئۇنىڭ باش تېرىسىنى جىجاپ ئۆتۈپ كەتكەن بولسا كېرەك. دونيە تاپانچىنى چۈشۈردى. ئۇ قورقۇپ ئەمەس، بەلكى قاتتىق ھەيران بولۇپ سۈيدرىگايلوفقا قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ نېمە قىلغانلىقىنى، نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى تېخىچە ئاڭقىرالمىغاندەك قىلاتتى.

ــ ھەي، تەگكۈزەلمىدىڭىز ! يەنە بىر پاي ئېتىڭ، مەن ساقلاپ تۇرىمەن، ــ دېدى سۈيدرىگايلوف ئاستا گەپ قىلىپ، لېكىن يەنىلا سوغۇق كۈلۈپ، چىرايى سەل تۇتۇلغانىدەك بولۇپ قالدى، ــ بولمىسا، سىز تەپكىنى باسقۇچە، مەن سىزنى تۇتۇۋالىمەن.

دونيچكا تىترەپ كەتتى. ئۇ ئىتتىك تەپكىنى قايرىپ، تاپانچىنى يەنە كۆتۈردى.

ــ نېرى كەت ! ــ دېدى ئۇ ئۈمىدسىزلىك بىلەن، ــ قەسەم ئىچىمەنكى، يەنە ئوق چىقىرىمەن. مەن... سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن.

ــ بولىدۇ... ئارىلىق ئۇچلا چامدام. مېنى ئېتىپ

ئۆلتۈرەلەيسىز. لېكىن، ناۋادا ئۆلمەي قالسام... ئۇ چاغدا... ــ ئۇ كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ ئالدىغا يەنە ئىككى قەدەم چامدىدى.

دونپچكا تەپكىنى باستى، ئەمما تاپانچا ئېتىلمىدى.

ــ ئوقنى ئوبدان سالماپسىز. ھېچقىسى يوق! ھېچقىسى يوق! تاپانچىڭىزدا يەنە بىر تال پىستان بار. ئوڭشۇبلىڭ، ساقلاپ تۇرىمەن.

سۈندرىگايلوف دونيەدىن ناھايىتى ئىككىلا چامدام نېرىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ھومىيىپ قاراپ تۇرغان كۆزلىرىدە كۈچلۈك جىنسىي ھەۋەس ئوتى يانماقتا ئىدى. ئۇ دونيەگە ئىشنى باشلىغاندىكىن ئاخىرىغا يەتكۈزۈشنى كۈتۈپ تىكىلىپ تۇراتتى. دونيە ئۇنىڭ تاكى ئۆلمىگۈچە ئۆزىنى قويۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. «ئۇنىڭ ئۈستىگە... ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ئارىلىق ناھايىتى ئىككىلا چامدام. ئەلۋەتتە، ئۇ ئۇنى چوقۇم ئۆلتۈرەلەيدۇ!...»

كۈتمىگەندە، دونيە تاپانچىنى تاشلىۋەتتى.

ــ تاشلىۋەتتى ــ ھە! ــ دېدى سۈندرىگايلوف ھەيران بولۇپ، ئارقىدىن ئېغىر خورسىنىپ قويدى. ئۇنىڭ يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان ئاللىقانداقتۇر بىرنەرسە ئېلىپ تاشلانغاندەك بولۇپ قالغانىدى. ئېھتىمال بۇ پەقەت ئۆلۈمدىن قورقۇشلا بولمىسا كېرەك؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە دەل شۇ پەيتتە ئۇنىڭ ئۆلۈمدىن قورقۇشمۇ ناتايىن ئىدى. ئۇ پەقەت ئۇنىڭدىنمۇ بەك ئازابلىق ۋە ئېغىر باشقا بىر ھېسسىياتتىن قۇتۇلۇپ چىققانىدى، ئۇ زادى قانداق ھېسسىيات، بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى.

ئۇ دونيەنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنى ئاستاغىنا بېلىدىن قۇچاقلىدى. دونيە قارشىلىق قىلمىدى، پەقەت يوپۇرماقتەك تىترەپ، سۈندرىگايلوفقا يالۇڭروش نەزىرىدە قاراپ تۇراتتى. سۈندرىگايلوف نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدى ــ يۇ، لېكىن لېۋى بىر تەرەپكە تارتىلىپ، گەپ قىلالمىدى.

— مېنى قويۇۋەتكىن، — دېدى دونيە يالۋۇرۇپ.

سۈندرىگايلوف تىترەپ كەتتى. چۈنكى، قىزنىڭ ھازىرقى سەنلىشى بايىقى سەنلىشىگە ئوخشىمايدىغاندەك تۇيۇلدى.

— دېمەك، مېنى ياخشى كۆرمەيدىكەنسەن - دە؟ — بوشقىنا سورىدى سۈندرىگايلوف.

دونيە ئىنكار قىلىپ بېشىنى چايقىدى.

— ئۇنىڭ ئۈستىگە... قاچانلا بولسۇن... ياخشى كۆرۈپ قېلىش ئېھتىمالىنىمۇ يوقمۇ؟ — سورىدى سۈندرىگايلوف ئۈمىدسىزلىك بىلەن پىچىرلاپ.

— ھېچقاچان ياخشى كۆرەلمەيمەن ! — دېدى دونيە ئاۋازىنى پەسەيتىپ.

سۈندرىگايلوف ئىچىدە بىرپەس دەھشەتلىك، ئاۋازسىز جەڭ قىلدى. ئۇ ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر خىل ھېسسىيات بىلەن دونيەگە قاراپ تۇراتتى. ئۇ بىردىنلا قولىنى بوشتىپ، كەينىگە بۇرالدى - دە، ئىتتىك - ئىتتىك مېڭىپ دېرىزە ئالدىغا بېرىپ توختىدى.

يەنە بىرئاز ۋاقىت ئۆتتى.

— ئاچقۇچ مانا ! — ئۇ پەلتوسىنىڭ سول تەرەپ يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ، دونيەگە قاراپمۇ قويماي، كەينىدىكى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى، — ئېلىڭ، تېزرەك كېتىۋېلىڭ !...

ئۇ تېخىچە دېرىزىدىن تاشقىرىغا قاراپ تۇراتتى.

دونيە ئاچقۇچنى ئالغىلى ئۈستەلنىڭ يېنىغا كەلدى.

— بولۇڭ، تېز بولۇڭ ! — تەكرارلىدى سۈندرىگايلوف يەنىلا كەينىگە قارىماي ۋە مىدىر - مىدىر قىلماي. لېكىن، ئۇنىڭ «تېز بولۇڭ» دېگەن سۆزىدە قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك مەنە بار ئىدى.

دونيە ئەنە شۇ مەنىنى چۈشەندى، ئۇ ئاچقۇچنى ئېلىپلا ئۆزىنى ئىشىككە ئاتتى. ئالمان - تالمان ئىشىكنى ئاچتى - دە، ئۆيدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن، ئۇ

خۇددى خۇدىنى يوقاتقاندەك يۇگۇرۇپ قانال بويىغا باردى ـ دە، B كۆۋرۈكى تەرەپكە يۇگۇرۇپ كەتتى.

سۈيدرىگايلوف دېرىزە ئالدىدا يەنە ئۇچ مىنۇتچە تۇردى؛ ئاخىر ئاستا ـ ئاستا كەينىگە بۇرىلىپ، ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ئالىقىنى بىلەن پېشانىسىنى ئاستا سىلىدى. ئۇنىڭ چىرايىدا غەلىتە كۈلكە پەيدا بولدى. بۇ بىچارىلىك، مەيۈسلۈك، ئىلاجسىزلىق، ئۇمىدسىزلىك كۈلكىسى ئىدى. قېتىشاي دەپ قالغان قان ئۇنىڭ ئالىقىنىغا يۇقتى. ئۇ قان يۇقىغا زەھەرخەندىلىك بىلەن قاراپ قويدى، ئاندىن لۆڭگىنى ھۆل قىلىپ، چېكىسىدىكى قاننى سۈرتتى. دونيە تاشلىۋەتكەن تاپانچا ئىشىك ئالدىغا چۈشكەنىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ تاپانچىغا كۆزى چۈشتى ـ دە، تاپانچىنى ئېلىپ تەكشۈرۈپ باقتى، بۇ ئۇچ ئوقلۇق كونىچە يانچۇق تاپانچىسى ئىدى. ئىچىدە ئىككى تال ئوق بىلەن بىر پىستان بار ئىدى. ئۇنى يەنە بىر قېتىم ئاتقىلى بولاتتى. ئۇ نېمىلەرنىدۇر ئويلىنىپ، تاپانچىنى يانچۇقىغا سالدى ـ دە، شىلەپىسىنى ئېلىپ، چىقىپ كەتتى.

6

شۇ كۈنى ئاخشىمى سۈيدرىگايلوف تاكى سائەت ئونغىچە ھەر خىل پەسكەش كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى ۋە ئۇشتاق قاۋاقخانىلارنىڭ بىرسىدىن چىقىپ يەنە بىرسىگە كىرىپ يۈردى. ئۇ قەيەرلەردىندۇر كاتيەنى تېپىۋالدى، ئۇ باشقا بىر پەسكەش ناخشىنى ئېيتىۋاتاتتى.

بىر «مۇناپىق بىلەن زالىم»
سۆيۈشكە باشلىدى كاتيەنى

سۈيدرىگايلوف كاتيەگە ھاراق ئىچۈردى. شارماكىچىغىمۇ ئىچۈردى. ناخشىچىلارغىمۇ، مۇلازىملارغىمۇ ئىچۈردى، ئاندىن ئىسمى نامەلۇم ئىككى كۆچۈرگۈچىگىمۇ ئىچۈردى. ئۇنىڭ بۇ ئىككى كۆچۈرگۈچى بىلەن دوست بولۇپ قېلىشىدىكى سەۋەب، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىنىڭ بۇرنى قىڭغىر ئىدى، بىرسىنىڭ بۇرنى ئوڭغا، يەنە بىرسىنىڭ بۇرنى سولغا قىڭغىر كەتكەنىدى. سۈيدرىگايلوف بۇنىڭدىن قاتتىق ھەيران قالدى. ئاخىرىدا ئۇلار سۈيدرىگايلوفنى ئۇستى ئوچۇق راھەتباغقا باشلاپ باردى. ئۇلارغا باغقا كىرىش بېلىتىنى سۈيدرىگايلوف ئېلىپ بەردى. بۇ باغدا ناھايىتى ئېگىز ئۆسكەن بىر تۈپ ئىنچىكە ئاق شەمشاد بىلەن ئوچ چاتقال بار ئىدى، بۇنىڭ سىرتىدا يەنە بىر «كۆڭۈل ئېچىش زالى» سېلىنغانىدى، ئەمەلىيەتتە ئۇ قوشۇمچە چاي سېتىلىدىغان قاۋاقخانا ئىدى. ئەتراپقا يېشىل سىرلانغان بىرنەچچە ئۇستەل ـ ئورۇندۇقلار قويۇلغانىدى. تولىمۇ ناباپ بىرنەچچە ناخشىچى بىلەن مەسخىرىۋازلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئۆزى غەرق مەست، بۇرنى قىزىل، نېمىشقىدۇر بېشى چۈشۈپ كەتكەن مېۋىنخېنلىق بىر نېمىس ئۇلارنى خۇشال قىلدى. ئىككى كۆچۈرگۈچى باشقا كۆچۈرگۈچىلەر بىلەن تالىشىپ قېلىپ، مۇشتلىشىپ كەتكىلى قىل قېلىشتى. ئۇلار سۈيدرىگايلوفنى ئۆزلىرىگە قازىلىق قىلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشتى. سۈيدرىگايلوف چارەك ساھەتچە ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئولتۇردى، لېكىن ئۇلار شۇنچىلىك ۋار ـ ۋۇر، جار ـ جور قىلىشتىكى، بىرەر ئېغىز گەپنىمۇ ئۇققىلى بولمىدى. شۇنىسى ئېنىق ئىدىكى، ئۇلاردىن بىرسى نېمىنىدۇر ئوغرىلاۋاپتۇ، ھەتتا ئۇنى شۇ يەردىلا ئوچراپ قالغان بىر يەھۇدىيغا سېتىۋېتىپتۇ. لېكىن، پۇلنى شېرىكلىرىگە بۆلۈپ بەرگىلى ئۇنىماپتۇ. ئېنىقلىنىشچە، سېتىۋېتىلگەن نەرسە كۆڭۈل ئېچىش زالىغا تېگىشلىك چاي قوشۇقى ئىكەن. ناۋادا كۆڭۈل ئېچىش زالى قوشۇقنىڭ يوقالغانلىقىنى ئۇقۇپ، ئىزدەپ قالسا، ئىش يامىنىغا ئۆرۈلەتتى. سۈيدرىگايلوف ئۇلارنىڭ

ئورنىدا قوشۇقنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بەردى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆڭۈل ئېچىش زالىدىن چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا سائەت ئون بولاي دەپ قالغانىدى. شۇنىڭغىچە ئۇ ئۆزى بىرەر يۇتۇمۇ ھاراق ئىچمىدى، كۆڭۈل ئېچىش زالىدا بىر ئىستاكان چاي ئەكەلدۈردى، لېكىن بۇنىمۇ كۆپىرەك ئەدەپ يۇزىسىدىن شۇنداق قىلدى. ھاۋا تۇتۇق ۋە دىمىق ئىدى، سائەت ئون ئەتراپىدا ھاۋانى دەھشەتلىك قارا بۇلۇت قاپلىدى؛ ئارقىدىنلا ھاۋا گۈلدۈرلەپ، شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. ياغقاندىمۇ چېلەكلەپ تۆككەندەك ياغقىلى تۇردى. ئارىلاپ چاقماق چاقاتتى. سۈندرىگايلوف ئۆيگە يېتىپ بارغۇچە چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتتى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىدىن قۇلۇپلاپ، ئۈستەل تارتمىسىنى ئاچتى ـ دە، ھەممە پۇلىنى ئالدى. ئىككى ـ ئۈچ پارچە ھۆججەتنى يىرتىپ تاشلىدى. ئارقىدىن پۇللىرىنى يانچۇقىغا سالدى، ئۇ كىيىملىرىنى ئالماشتۇرماقچى بولدى ـ يۇ، دېرىزىدىن تاشقىرىغا قاراپ ۋە گۈلدۈرماما بىلەن يامغۇر ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ بېقىپ، قولىنى شىلتىدى ـ دە، شىلەپىسىنى ئېلىپ، ئىشىككە قۇلۇپمۇ سالماي چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۈدۈل سونىيەنىڭ ئۆيىگە باردى. سونىيە ئۆيىدە ئىدى.

سونىيە ئۆيىدە يالغۇز ئەمەس ئىدى. كاپىرنا ئۇموفنىڭ تۇنجا بالىسى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىدى. سوفيە سېمىيونوۋنا ئۇلارغا چاي ئىچۈرۈۋاتاتتى. ئۇ سۈندرىگايلوفنى كۆرۈپ گەپ ـ سۆز قىلمىدى، لېكىن ئۇنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋالدى. ئۇ سۈندرىگايلوفنىڭ ئۇستېشىنىڭ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىگە ئەجەبلىنىپ قاراپ قويدى ـ يۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. بالىلار شۇ ئان قاتتىق قورقۇپ كەتكىنىدىن قېچىپ كېتىشتى.

سۈندرىگايلوف ئۇستەلنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. سونىيەنىڭمۇ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇشنى ئېيتتى. سونىيە قورۇنۇپراق بولسىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— مەن... سونیە سیمیونوۋنا... ئامبرىكىغا مېڭىپ كېتىشىم مۇمكىن، — دېدى سۇندرىگايلوف، — بۇ بەلكىم سىز بىلەن ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈشۈم بولۇپ قالار، شۇڭلاشقا بەزىبىر ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغىلى كېلىشىم. ھە راست، بۇگۈن ھېلىقى خانىم بىلەن كۆرۈشەلمىدىڭىزمۇ؟ ئۇنىڭ سىزگە نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى بىلمەن، ماڭا دەپ ئولتۇرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، — سونیە ئازراقلا قىمىرلاپ قويدى ۋە ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى، — ئۇنداق ئادەملەرنىڭ مەجەزى دائىم شۇنداق بولىدۇ. سىڭىلىرىڭىز بىلەن ئۇكىلىرىڭىزغا كەلسەك، ئۇلارنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم. ئۇلارغا تېگىشلىك پۇللارنى ئىشەنچلىك ئادەملەرگە بىرمۇبىر تاپشۇرۇپ بېرىپ، قوللىرىدىن ھۆججەت ئېلىۋالدىم، شۇنداقتىمۇ ھەر ئېھتىمالغا قارشى بۇ ھۆججەتلەرنى سىز ساقلاپ قويۇڭ. مانا، ئېلىڭ! خوش، مانا بۇ ئىش پۈتتى. ئەمدى مانا بۇ بەش پىرسەنتلىك ئۈچ پارچە زايوم، جەمئىي ئۈچ مىڭ رۇبلى. بۇنىمۇ ئېلىڭ، بۇ سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە، بۇ پەقەت ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدىلا قالسۇن، كېيىنچە مەيلى قانداقلىكى خەۋەر ئاڭلىماڭ، بۇ ئىشنى ھېچقانداق ئادەمگە تىنماڭ. بۇ پۇل سىزگە ئەسقېتىپ قالمىدۇ، نېمىشقا دېسىڭىز، سوفىيە سىمیونوۋنا، يەنە ئىلگىرىكىدەك ياشاۋېرىش يىرگىنچلىك، يەنە كېلىپ، ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق ياشاۋېرىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق.

— سىز ماڭا، بالىلارغا، مەرھۇم ئۆگەي ئانامغا جىق ياخشىلىق قىلدىڭىز، — دېدى سونیە ئالدىراپ، — ئەگەر ھازىرغىچە، سىزگە لايىقىدا تەشەككۈر بىلدۈرەلمىگەن بولسام، ئۇنداقتا... سىز ھەرگىز...

— ھە، بولدى... بولدى...

— مۇنۇ پۇللارغا كەلسەك، ئاركادىي ئىۋانوۋىچ، مەن سىزدىن ئىنتايىن مىننەتدار. لېكىن، ماڭا ئەمدى پۇلنىڭ لازىمى يوق. ئۆزۈم يالغۇز قالدىم، ئۆزۈمنى ھەرقانداق قىلىپ بېقىپ

كېتەلەيمەن. ئىززەتلىگەننى بىلمەيدىكەن دەپ قالماڭ. نىيىتىڭىز شۇنداق ياخشى بولغاندىن كېيىن، ئەمىسە بۇ پۇللارنى...

— بۇ سىزگە بەرگىنىم، سىزگە. سوفيە سېمىيونوۋنا، ئۆتۈنۈپ قالاي، ئەمدى ئارتۇقچە گەپلەرنى قىلماڭ. چۈنكى، مېنىڭ ۋاقتىم قىس. بۇ پۇللارغا ھامىنى ھاجىتىڭىز چۈشۈپ قالىدۇ. رودىئون رومانوۋىچنىڭ ئالدىدا ئىككىلا يول بار: يا ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋېلىش، يا سىبىرىيەگە بېرىش، — سونىيە چۆچۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى ۋە تىترەپ كەتتى، — ئەنسىرەپ كەتمەڭ. مەن ھەممىنى بىلىمەن. ماڭا ئۇ ئۆزى دەپ بەرگەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدىغان ئادەملەردىنمۇ ئەمەس؛ ھېچقانداق ئادەمگە دەپ قويمايمەن. شۇ چاغدا سىز ئۇنىڭغا ئۆزىڭىزنى مەلۇم قىلمىڭ، دەپ ناھايىتى توغرا قىلدىڭىز. شۇنداق قىلغان بولسا، بۇ ئۇنىڭغا خىلىلا پايدىلىق بولغان بولاتتى. ھە راست، ئەگەر ئۇ سىبىرىيەگە بارىدىغان بولۇپ قالسا — ئۇغۇ بارىدۇ، سىزمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن بارىسىزغۇ دەيمەن؛ شۇنداقمۇ؟ شۇنداقمۇ؟ خوش. شۇنداق بولۇپ قالسا، بۇنىڭ ئۈچۈن پۇل لازىم بولىدۇ، ئۇنى دەپ، پۇلغا ھاجەتمەن بولۇپ قالمىسىز، چۈشىنىۋاتامسىز؟ مېنىڭ سىزگە بەرگىنىم ئۇنىڭغا بەرگىنىم، بۇنىڭ سىرتىدا، سىز يەنە ئامالىيە ئىۋانوۋنانىڭ قەرزلىرىنى تۆلەپ بېرىمەن، دەپ ۋەدە بېرىپ قويدىڭىز. مەن شۇنداق دېگەنلىرىڭىزنى ئاڭلىغان. سوفيە سېمىيونوۋنا، سىز نېمىدەپ ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئۇ قەرزلەرنى ئۈستىڭىزگە ئېلىۋالمىسىز؟ شۇ نېمىس خوتۇنغا سىز ئەمەس، بەلكى كاتېرىنا ئىۋانوۋنا قەرزدار تۇرسا ! ئۇ نېمىس خوتۇن بىلەن سىزنىڭ كارىڭىز بولمىسۇن. ئۇنداق قىلىۋەرسىڭىز، بۇ دۇنيادا ياشاش مۇمكىن ئەمەس ! خوش، ئەگەر بىرەرى مەن توغرۇلۇق ياكى ماڭا ئائىت ئىشلار توغرۇلۇق سوراپ قالسا (بەزىلەر ئەتە ـ ئۆگۈن چوقۇم سورايدۇ)، مېنىڭ مانا مۇشۇ تاپتا سىزنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىمنى ھەرگىز

دېمەك، بۇ پۇللارنىمۇ ھەرگىز كۆرسەتمەك. مېنىڭ پۇل بەرگەنلىكىمنىمۇ دېمەك، ھېچكىمگە دېمەك. خوش، ئامان بولۇڭ، ــ ئۇ ئورنىدىن تۇردى، ــ رودئون رومانوۋىچقا مەندىن سالام ئېيتىپ قويۇڭ. ھەر راست، پۇلنى ۋاقتىنچە جانابي رازۇمىخىنغا بېرىپ قويسىڭىزمۇ بولىدۇ. جانابي رازۇمىخىننى تونۇمسىز؟ ئۇنى ئەلۋەتتە تونۇيسىز. ئۇ يامان ئەمەس يىگىت. ئەتە ياكى... بىر پەيتى كەلگەندە ئۇنىڭغا ئاپىرىپ بېرىڭ. شۇنىڭغىچە پۇلنى ئوبدان يوشۇرۇپ قويۇڭ.

سونيەمۇ ئورۇندۇقتىن چاچىراپ تۇرۇپ، قورقۇنچ ئىچىدە سۆزىدىرىگايلوفقا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نېمىلەرنىدۇر بەكمۇ دېگۈسى، بىرنەچچە ئېغىز گەپ سورىغۇسى بار ئىدى. لېكىن، پېتىنالمىدى، گەپنى نەدىن باشلىشنىمۇ بىلەلمىدى.

ــ سىز قانداقمۇ... قانداقمۇ چىقارسىز، شۇنچە قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتسا؟

ــ نېمە، ئامېرىكىغا بارىمەن دەۋاتقان ئادەم يامغۇردىن قورقامدىكەن؟ ھى ـ ھى ـ ھى... خەير ـ خوش، سوفيە سېمىيونوۋنا. قەدىرلىكىم ! ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈڭ. سىز باشقىلارغا كېرەك. ھەر راست... جانابي رازۇمىخىنغا مېنى سالام ئېيتىتى، دەپ قويۇڭ. ئۇنىڭغا: ئاركادي ئىۋانوۋىچ سۆىدىرىگايلوف سالام ئېيتتى، دەڭ. سالىمىنى چوقۇم يەتكۈزۈڭ.

ئۇ سونيەنى ھەيرانلىق ۋە قورقۇش ھالىتىدە، قانداقتۇر نائېنىق، لېكىن ئازابلىق تەشۋىش ئىچىدە قالدۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

كېيىن مەلۇم بولۇشچە، شۇ كۈنى كېچە سائەت ئون بىردىن ئاشقاندا، ئۇ تولىمۇ غەلىتە، كۈتۈلمىگەن بىر ھالەتتە يەنە بىر ئائىلىنى زىيارەت قىپتۇ. ئۇ چاغدا يامغۇر تېخى توختىمىغان، ئون بىردىن يىگىرمە مىنۇت ئۆتكەندە ئۇستىبېشى چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەن سۆىدىرىگايلوف ۋاسىلىيېف ئارىلىدىكى تار كوچىنىڭ 3 ـ تارمىقىدا لايىقىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى تۇرۇۋاتقان

كىچىككىنە ئىمارەتنىڭ ئالدىغا كەلگەن. ئىشىكنى خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇرۇپ ئاران ئاچۇرالىغان؛ باشتا ئۇنىڭ كىرىپ كېلىشى ئۈچۈ ئىگىلىرىنى قاتتىق ھەيران قالدۇرغان؛ لېكىن ئارکادىي ئىۋانوۋىچ شۇنداق ئادەم ئىدىكى، خۇشى تۇتۇپ قالسىلا، كىشىنىڭ ئىنتايىن مەستلىكى كەلگۈدەك قىياپەتكە كىرىۋالالايتتى. ئۇنىڭ قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىسى زېرەك ئادەملەر بولغاچقا، باشتا ئارکادىي ئىۋانوۋىچ بىرەر يەردە ئىچىپ مەست بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، مەستلىكىدە نېمىلەرنى قىلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمىسە كېرەك، دەپ قىياس قىلىشتى (نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇلارنىڭ قىياسى ئورۇنلۇق ئىدى). لېكىن، سۈندرىگايلوفنىڭ كىشىنى مەپتۇن قىلغۇدەك قىياپىتىنى كۆرگىنىدە، ئۇلارنىڭ بۇ قىياسى دەرھاللا يوققا چىقتى. كۆڭلى بەكلا يۇمشاق ۋە ئەقىللىك قېيىنئانىسى زەئىپلىشىپ كەتكەن ئېرىنى تۇتقۇچلۇق ئورۇندۇقىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئارکادىي ئىۋانوۋىچ بىلەن كۆرۈشتۈرگىلى ئېلىپ چىقتى. ئارقىدىن ئادىتى بويىچە ئۇنىڭدىن ئورۇنسىز سوئاللارنى سوراشقا باشلىدى. (بۇ ئايال سورىماقچى بولغان سوئالنى توغرىدىن ـ توغرا سورىمايتتى، بەلكى دائىم كۈلۈپ تۇرۇپ قوللىرىنى ئىشقىلايتتى. بىرەر ئىشنى سورىمىسا بولمايدىغان پەيت يېتىپ كەلگەندە، مەسىلەن ئالايلى، ئارکادىي ئىۋانوۋىچنىڭ تويىنى قاچان قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى سوراشقا توغرا كەلگەندە، يەنىلا ئاۋۋال تولىمۇ قىزىقىش ۋە ئىنتىزارلىق بىلەن پارتۇ توغرۇلۇق، ئوردىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى توغرۇلۇق سوئاللارنى سوراپ، ئاندىن گەپنى ئاستا ئەگىتىپ 3 ـ كوچىغا ئېلىپ كېلەتتى). باشقا چاغدا بولسىغۇ، بۇلار ئەلۋەتتە سۈندرىگايلوفنىڭ ھۆرمەت تۇيغۇسىنى قوزغىغان ئىدى، لېكىن بۇ قېتىم ئۇ بەكلا تەقەززا بولۇپ تۇراتتى. كىرگەندىلا ئۇنىڭغا لايىقىدىز ئۇخلاپ قالدى دېيىشكەن بولسىمۇ، ئۇ لايىقىم بىلەن كۆرۈشمىسەم بولمايدۇ، دەپ تۇرۇۋېلىۋالدى. ئەلۋەتتە، لايىقى ئاخىر چىقتى. ئارکادىي

ئۇنىۋېرسال تورغىدىن - تورغا ئۇنىڭغا بەزىبىر مۇھىم ئىشلار سەۋەبىدىن ۋاقتىنچە پېتىرىۋرگتىن كېتىدىغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئون بەش مىڭ كۈمۈش رۇبلى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، سەۋەبى ئۆزىنىڭ ئاللىبۇرۇنلا مۇشۇ ئازراقتىنا سوۋغىنى تويدىن ئىلگىرىلا ئۇنىڭغا بېرىش نىيىتىگە كېلىپ بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ بۇ پۇللارنى سوۋغا سۈپىتىدە قوبۇل قىلىشىنى ئۆتۈندى. ئەلۋەتتە، مەيلى قانداقلىكى چۈشەندۈرسۇن سوۋغا، دەرھاللا مېڭىپ كېتىش دېگەنلەر بىلەن، مۇشۇنچىلىك ئىشنى دەپ شارقىراپ يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي تەڭ كېچىدە كېلىشىنىڭ ئالاھىدە مەنتىقىي مۇناسىۋىتىنى كۆرگىلى بولمايتتى، شۇنداقتىمۇ ئىش ناھايىتى ئوڭۇشلۇق پۈتتى، ھەتتا مۇنداق چاغلاردا بولۇپ تۇرىدىغان ئاھ - ۋاھلار، سۈرۈشتۈرۈشلەر ۋە ھەيران قېلىشلار نېمىشقىدۇر ئادەتتىن تاشقىرى كەم كۆرۈلدى؛ لېكىن ئەڭ قىزغىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى، ھەتتا ھېلىقى ئەقىللىك ئانا كۆز يېشى قىلىپ، مۇنداق مىننەتدارلىقىنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇردى. ئاركادىي ئۇنىۋېرسال ئورنىدىن تۇرۇپ، كۈلگىنىچە لايىقىنى سۆيۈپ، كېچىككىنە يۈزىنى سىلاپ قويدى، ئۇنىڭغا تېزلا يېنىپ كېلىمەن، دەپ ۋەدە قىلدى. ئۇ لايىقىنىڭ كۆزلىرىدە بالىلارچە قىزىقىشنى، قانداقتۇر جىددىيلىكنى ۋە ئۇنىسز سوئال ئالامىتىنى كۆرۈپ، بىرپەس ئويلىنىپ قالدى. لايىقىنى يەنە سۆيۈپ قويدى. مانا شۇ چاغدا ئۇ ھېلىقى سوۋغىسىنىڭ شۇ ئان ئەڭ ئەقىللىك ئانىنىڭ ساندۇقىغا چۈشۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئىختىيارسىز تىت - تىت بولدى. ئۇ شۇ ئۆيدىكىلەرنى ئادەتتىن تاشقىرى خۇشاللىق ھالىتىدە قالدۇرۇپ، ھەممەيلەن بىلەن خوشلاشتى - دە، چىقىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ دىلى يۇمشاق مېھرىبان ئانا ئاۋازىنى پەسەيتىپ ئىتتىك - ئىتتىك بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاساسلىق بىرنەچچە گۇمانىنى يېشىۋەتتى. ئۇنىڭ گېپىچە، ئاركادىي

ئۇزۇنۇۋېچ كاتتا كىشى ئىكەن، كاتتا - كاتتا ئىشلارنى قىلىدىغان، كۆچ - قۇدرىتى بار، دۆلەتمەن كىشى ئىكەن. ئۇنىڭ نېمىلەرنى ئويلايدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن، ئىشقىلىپ كۆڭلىگە نېمە كەلسە، شۇنى قىلىدىكەن. بىرەر جايغا بارغۇسى كەلسە، بارىدىكەن. بىرەرنگە پۇل بەرگۈسى كەلسە بېرىدىكەن. شۇڭا، بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك ھېچ يېرى يوق ئىكەن. ئەلۋەتتە، چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كېتىشى بىرئاز غەلىتىرەك ئىكەن. لېكىن، ئىنگلىزلارنى ئالساق، ئۇلار بۇنىڭدىنمۇ غەلىتە كېلىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرى باشقىلارنىڭ نېمىلەرنى دېيىشى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىكەن، ئەدەپ - قائىدىلەرگىمۇ ئانچە پىسەنت قىلىپ كەتمەيدىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ھېچكىمدىن قورقمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن، بۇ يەرگە ئەتەي شۇنداق ھالەتتە كەلگەن بولۇشى مۇمكىن ئىكەن. مۇھىمى، بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنماسلىق كېرەك ئىكەن. چۈنكى، كىيىنچە نېمە ئىشلارنىڭ بولۇپ كېتىشىنى كىم بىلىدۇ، پۇلنى بولسا تېزرەك تىقىۋېتىش كېرەك ئىكەن. ھېلىمۇ ياخشى فېدوسيە ئاشخانىدىن چىقماپتۇ، ئەڭ مۇھىمى، بۇ ئىشنى ھېلىقى ھېيلىسى كۆپ رېپسىلىخقا ھەرگىز، ھەرگىز، ھەرگىز چاندۇرۇپ قويماسلىق كېرەك ئىكەن، ۋەھاكازا، ۋەھاكازا. ئۇلار تاكى سائەت ئىككىلەرگىچە مانا شۇنداق پىچىرلىشىپ ئولتۇرۇشتى. ھە راست، بىرئاز ئەجەبلەنگەن ۋە مەيۇسلەنگەن قىز ئۇلاردىن خېلىلا بۇرۇن ئۇخلىغىلى كىرىپ كەتكەنىدى.

يېرىم كېچىدە سۈندىرىگايلوف T كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ، ئۇدۇل پېتېربۇرگ كوچىسىغا قاراپ ماڭدى. يامغۇر توختىغان، لېكىن شامال ھېلىمۇ گۈركىرىمەكتە ئىدى. ئۇ تىترەشكە باشلىدى. ئۇ ھەتتا كېچىك نېۋا دەرياسىنىڭ قارىيىپ كۆرۈنگەن سۈيىگە ئالاھىدە قىزىقىش ۋە گۇمان بىلەن بىردەم قاراپ تۇردى. لېكىن، سۇنىڭ بويىدا تۇرۇپ قاتتىق توڭلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، بۇرىلىپ B كوچىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئايىغىغا يەتكىلى

بولمايدىغان B كوچىسىدا ناھايىتى ئۇزاق ــ ئالاھەزەل يېرىم سائەتچە ماڭدى. ئۇ قاراڭغۇدا پىيادىلەر يولىغا ياتقۇزۇلغان تاختايلارغا پۇتلىشىپ نەچچە قېتىم يىقىلىپ كەتسىمۇ، كوچىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن نېمىنىدۇر قىزىقىش بىلەن ئىزدەيتتى. تېخى يېقىندىلا ئۇ مۇشۇ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، كوچىنىڭ ئايىغ تەرىپىدە ياغاچتىن ياسالغان بىر مېھمانخانىنى كۆرگەندەك، مېھمانخانا خېلى كەڭتاشادەك قىلىۋىدى. ئىسمىمۇ «ئادرىئانوپول» دېگەندەك بىر ئىسىم ئىدى. ئۇ خاتا قىلمىغانىدى. مۇشۇنداق خىلۋەت بىر جايدا بۇ مېھمانخانا كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى، ئۇنى ھەتتا قاراڭغۇدىمۇ بىمالال تاپقىلى بولاتتى. بۇ قاردىاپ كەتكەن، ئۇزۇندىن ــ ئۇزۇن ياغاچ بىنا ئىدى. شۇ تاپتا يېرىم كېچە بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بىنادا تېخىچە چىراغلار يېنىپ تۇراتتى. ئادەملەر ئۇياق ــ بۇياققا مېڭىپ يۈرۈشەتتى. ئۇ بىناغا كىردى. دەھلىزدىلا ئۆزىگە ئوچرىغان جۇل ــ جۇل كىيىملىك مۇلازىمدىن ياتاق سورىدى. مۇلازىم سۈرىگايلوفقا باشتىن ــ ئاخىر قاراپ، ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ، ئۇنى شۇ ئان ئەڭ ئىچكىرىدىكى بىر خانىغا باشلاپ باردى. بۇ دەھلىزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدىكى پەلەمپەينىڭ ئاستىغا توغرا كېلىدىغان تار ۋە دىمىق بىر خانا ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا خانا يوق، ھەممىسىدە ئادەم بار ئىكەن. ھېلىقى جۇل ــ جۇل كىيىملىك مۇلازىم ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە قاراپ تۇراتتى.

ــ چاي بارمۇ؟ ــ سورىدى سۈرىگايلوف.

ــ بار، ئەپەندى.

ــ يەنە نېمىلەر بار؟

ــ موزاي گۆشى، ۋوتكا، زاكۇسكا بار.

ــ موزاي گۆشى بىلەن چاي ئەكەل.

ــ باشقا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەسمۇ؟ ــ سورىدى مۇلازىم سەل ئىككىلەنگەندەك.

ــ ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، كېرەك ئەمەس.

جۇل ـ جۇل كىيىملىك مۇلازىم قاتتىق ئۇمىدسىزلىنىپ چىقىپ كەتتى.

«بۇ يەر يامان ئەمەستەك قىلىدۇ، ـــ ئويلىدى سۈندىرىگايلوف، ـــ ئىلگىرى نېمىشقىمۇ ئۇقماي قالغانىدىمەن؟ ئېھتىمال شۇ تاپتا بىرەر كېچىلىك مەيخانىدىن يېنىپ كەلگەن، لېكىن يولدا بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەن ئادەمگە ئوخشاپ قالسام كېرەك. شۇنى بىلسەم بولاتتى، بۇ يەردە قانداق ئادەملەر تۇنەپ قالىدىكىن؟»

ئۇ شامنى ياندۇرۇپ، ئۆينىڭ ئىچىگە تېخىمۇ ئىنچىكىلەپ قاراپ چىقتى. بۇ ئۆي شۇنچىلىك پاكار ئىدىكى، سۈندىرىگايلوفنىڭ بېشى تورۇسقا تېگىپ قالايلا دېگەنىدى. ئۆيگە پەقەت بىرلا دېرىزە قويۇلغانىدى؛ ئورۇن ـ كۆرپىسى بەكلا كىرلىشىپ كەتكەنىدى. ئاددىيلا سىرلاپ قويۇلغان بىر ئۇستەل بىلەن بىر ئورۇندۇق خانىنىڭ بوش يېرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئىگىلىگەنىدى. تاملىرى بىرنەچچە تال تاختايدىن مىخلاپ قويۇلغاندەكلا قىلاتتى. كونىراپ يىرتىلىپ كەتكەن تام قەغەزلىرى ساڭگىلاپ قالغان ۋە چاڭ ـ توپا بېسىپ كەتكەنىدى. تام قەغەزلىرىنىڭ ئەسلىدە سېرىق رەڭلىك ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمىسىمۇ، قەغەزگە قانداق گۈل نۇسخىسى چۈشۈرۈلگەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئۆينىڭ بىر تەرەپ تېمى بىلەن تورۇسنىڭ بىر قىسمى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ كەتكەچكە، ئۆي بالىخانىغا ئوخشاپ قالغانىدى. لېكىن، بۇ ئۆينىڭ ئۇستىدە پەلەمپەي بار ئىدى. سۈندىرىگايلوف شامنى قويۇپ قويۇپ، كارىۋاتقا ئولتۇردى ـ ده، خىيالغا چۆمۈپ كەتتى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي بىر ئىش ئۇنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ قالدى، ئارتام ئۆيدىن غەلىتە، ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن پىچىرلىشىشلار ئاڭلانماقتا ئىدى. بۇنداق پىچىر ـ پىچىرلار ئۇ خانىغا كىرگەندىن تا ھازىرغىچە ئۇزۇلۈپ باقمىدى. پىچىرلىشىۋاتقانلار بەزىدە ۋارقىرىشىپمۇ كېتەتتى. ئۇ قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ باقتى: كىمدۇر بىرسى يىغلايتتى، يىغلاۋاتقاندەك

بىر ئاۋازدا باشقا بىرسىنى ئەيىبلەيتتى. سۆيدىرىگايلوف بىر ئادەمنىڭلا ئاۋازىنى ئاڭلىيالمدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر قولى بىلەن شامنىڭ يورۇقىنى توسۇۋىدى، شۇ ئانلا تامنىڭ يوچۇقىدىن يورۇق كۆرۈندى؛ ئۇ يېقىن بېرىپ قارىۋىدى، ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيدىن سەللا چوڭراق ئارىتام ئۆيده ئىككى ئادەم بار ئىكەن. ئۇلاردىن چېچى تولىمۇ پاخپىيىپ، يۈزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتكەن، ئۆزى قاتتىق هاياجانلانغان بىرسى چاپسىنىى سېلىۋېتىپ، تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاش ئۈچۈن چاتىرىنى كېرىپ، خوددى ناتىقلاردەك بىر قىياپەتته ئۆره تۇراتتى، ئۇ قولى بىلەن مەيدىسىگه ئۇرۇپ، يەنه بىرسىنى سەن ناھايىتى بىر قەلەندەر ئىدىڭ، هېچقانداق ئەمىلىگىمۇ يوق ئىدى. سېنى پاتقاقتىن مانا مەن قۇتقۇزۇۋالغان، مەن سېنى خالىغان چاغدا قوغلىۋېتەلەيمەن، يەنه كېلىپ بۇلارنىڭ هەممىسى خوداىنىڭ ئىرادىسى، دەپ غەزەپ بىلەن ئەيىبلىمەكته ئىدى. تىل ئاڭلاۋاتقان ئادەم ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ پۇتۇن قىياپىتى بەكلا چۈشكۈرگۈسى كېلىۋاتقان، لېكىن زادىلا چۈشكۈرەلمەيۋاتقان ئادەمنىڭ قىياپىتىگىلا ئوخشايتتى. بەزىده ئۇ سۆزلەۋاتقان ئادەمگه خوددى قويلاردەك گاڭگىرىغان نەزەرده قاراپ قويىاتتى. لېكىن، ئۇ ئۇنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى قىلچه چۈشەنمەيۋاتقانىدەك، هەتتا ئۇ ئادەمنىڭ گەپلىرىگه قۇلاق سالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇستەلدىكى بىر تال شام يېنىپ بولاي دەپ قالغانىدى. ئۇستەلده يەنه تېگىده ئازراقلا هاراق قېلىپ قالغان بوتۇلكا، رومكا، بولكا، ئەينەك ئىستاكان، تەرخەمەك ۋە ئالىلىبۇرۇن ئىچىپ بولۇنغان چاي قاچىلىرى تۇراتتى. سۆيدىرىگايلوف ئەنه شۇ مەنزىرىنى ئىنچىكىلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىپ، تامنىڭ تۆۋىدىن ئېرەنسىزلا نېرى كەتتى ـ دە، كارىۋاتقا بېرىپ ئولتۇردى.

جۇل ـ جۇل كىيىملىك مۇلازىم چاي بىلەن موزاي گۆشىنى ئەكېلىپ، ئىختىيارسىز يەنه: «باشقا هېچ نەرسه كېرەك ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىدى. لېكىن، يەنه ئىنكار جاۋابىنى

ئاڭلىغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى ـ دە، ئىككىنچىلەپ يېنىپ كىرمىدى. سۈندۈرگايلوف دەرھال بىر ئىستاكان چاي ئىچىپ بەدىنىنى ئىسسىتتى. لېكىن، بىر چىشلەمۇ بىرنېمە يېيمىدى. ئۇنىڭ تاماقتا زادىلا ئىشتىهاسى يوق ئىدى. ئۇ قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغانلىقىنى سېزىشكە باشلىدى ـ دە، پەلتوسى بىلەن چاپىنىنى سېلىۋېتىپ، يوتقانغا يۆگىنىپ، كارىۋاتتا ياتتى. ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن تىت ـ تىت بولاتتى: «مۇشۇ قېتىم ئاغرىپ قالمىسام بولاتتى» ئويلىدى ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ. ئۆينىڭ ئىچى دىمىق ئىدى. شامنىڭ يورۇقى ئۆينى خىرە ـ شىرە يورۇتۇپ تۇراتتى، تاشقىرىدىن شامالنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلىناتتى، بىر بۇلۇڭدا بىر چاشقان نېمىلەرنىدۇر تىرىقشتاتتى. ئۆيدىن چاشقان بىلەن تېرىنىڭ پۇرىقى كېلەتتى، ئۇ ياتقان پېتى خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك خىيالغا غەرق بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئوي ـ خىياللىرىنى بىر ئىشقا مەركەزلەشتۈرگۈسى كېلەتتى. «دېرىزىنىڭ نېرىقى تەرىپىدە باغ بولسا كېرەك، ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ دەرەخ يوپۇرماقلىرى شالدىرلاۋاتىدۇ. جۇدۇن بولۇۋاتقان تۇم قاراڭغۇ كېچىدە يوپۇرماقلارنىڭ شالدىرلىشىنى بەكمۇ يامان كۆرىمەن. ئاڭلىساملا ئىچىم ئېلىشىپ كېتىدۇ !» شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھېلىلا پېتروف بېغىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ھەتتا شۇنداق ئاۋاز يادىغا كېلىشىگە يىرگىنىپ كەتكەنلىكىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ T كۆۋرۈكى بىلەن كىچىك نېۋا دەرياسىنى يادىغا ئېلىۋىدى، خۇددى ھېلىلا دەريانىڭ بويىدا تۇرغان چېغىدىكىدەك يەنە تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى. «ئۆمرۇم بويى سۇنى ياخشى كۆرۈپ باقمىدىم، ھەتتا مەنزىرە رەسىملىرىدە تەسۋىرلەنگەن سۇنىمۇ ياقتۇرمايمەن، ـــ ئويلىدى ئۇ. ئاندىن كۈتمىگەندە خىيالغا غەلىتە بىر ئوي كېلىپ كۈلۈپ قويدى، ـــ شۇنى دەيمەن. ئەمدى بولغاندا ئېستېتىكا مەسىلىرىنىڭ ۋە راھەت ـ پاراغەت دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئەرزىمەس نەرسىگە ئايلىنىپ قېلىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە مۇشۇنداق بىر چاغدا

قۇسۇر تاپقىلى ئامراق بولۇپ قالغىنىمنى قارىمامدىغان، خۇددى مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۆزىگە مۇۋاپىقراق جاي تاللايدىغان ياۋا ھايۋانلاردەك... بايا پېترووف بېغىغا كىرسەم بوپتىكەن ! بەك قاراڭغۇ، بەك سوغۇق دېسەم كېرەك، ھى ـ ھى ـ ھى... خۇددى مەن ھۇزۇر ـ ھالاۋەتكە موھتاجدەك !... ھە راست، نېمىشقا شامنى ئۆچۈرۈۋەتمىگەندىمەن؟ ـــ ئۇ شامنى پۈۋلەپ ئۆچۈرۈۋەتتى، ـــ ئارىتام ئۆيدىكى ھېلىقى ئىككىسىنمۇ ئۇخلاپ قاپتۇ ـ دە، ـــ ئويلىدى ئۇ بايىلا تامنىڭ يېرىقىدىن چۈشۈپ تۇرغان يورۇقنىڭ ئۆچكەنلىكىنى كۆرۈپ، ـــ خوش، مارفا پېترووۋنا، مانا ئەمدى كېلىڭ، ئۆي شۇنداق قاراڭغۇ، جايمۇ تازا مۇۋاپىق، پەيتمۇ بەكلا ئۆزگىچە، لېكىن سىز قېرىشقانەدەك كەلمەيۋاتىسىز...»

ئۇ نېمىشقىدۇر تېخى ھېلىلا دونېچكا ھەققىدىكى پىلانىنى ئىجرا قىلىشتىن بىر سائەت ئىلگىرى، راسكولنىكوفقا ئۇنى رازۇمىخىنىڭ ھامىيلىقىغا تاپشۇرۇشنى تەۋسىيە قىلغانلىقىنى ئەسلەپ قالدى. «خۇددى راسكولنىكوفنىڭ قىياس قىلغىنىدەك، شۇ چاغدا ئاساسلىقى ئۆزۈمنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق دېۋېدىم. لېكىن، بۇ راسكولنىكوف راستلا ئالدامچى ئىكەن! ئۇ نۇرغۇن ئىشنى بېشىدىن كەچۈردى. ۋاقتى كېلىپ ئۇنىڭ ھېلىقى سەپسەتىلىرى ئىشقا ئېشىپ قالسا، ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە چوڭ ئالدامچىغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. لېكىن، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭ بەكلا ياشىغۇسى بار ! مانا شۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، مۇنداق ئادەملەر پەسكەش كېلىدۇ. مەيلىلا، نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلمامدۇ، مېنىڭ نېمە كارىم.»

ئۇ زادىلا ئۇخلىيالمىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاستا ـ ئاستا دونېچكانىڭ بايىقى قىياپىتى گەۋدىلەندى. بىردىنلا ئۇنىڭ پۈتۈن تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. «ياق، ئەمدى ئۇنى ئويلىماي، ـــ ئويلىدى ئۇ سەگەكلىشىپ، ـــ باشقا بىرەر ئىش توغرۇلۇق ئويلاي، غەلىتە ۋە كۈلكىلىك ئىش، مەن ھېچقاچان، ھېچكىمنى يامان

كۆرۈپ باقمۇدىم، ھەتتا قىساس ئالمىسام بولمايدۇ دەيدىغان نىيىتىمۇ يوق ئىدى. بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس، ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس ! مەن بىرەرى بىلەن تاكالىلىشىشنى ياقتۇرمايمەن. ئالدىراپمۇ كەتمەيمەن، بۇمۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ھېلىلا ئۇنىڭغا بىرمۇنچە ۋەدە بەردىم، ھەي، لەنىتى ! ئېھتىمال ئۇ بىرەر ئامال تېپىپ مېنى يېڭى بىر ئادەم قىلىپ چىقىشى مۇمكىن ئىدى...» ئۇ چىشىنى چىڭ چىشلەپ يەنە جىم بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا دونېچكانىڭ سېيماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەنە گەۋدىلەندى. مانا، دونېچكا بىرىنچى پاي ئوقنى ئېتىپ بولۇپ، ئۆزى قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، تاپانچىسىنى پەسكە چۈشۈردى ـ دە، تامدەك تاتىرىپ، ئۇنىڭغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۇ دونېچكانى ئىككى قېتىم تۇتۇۋالسا تۇتۇۋالالايتتى. ئەگەر ئۆزى ئەسكەرتمىگەن بولسا، دونېچكا ھەتتا قولىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى ھىمايە قىلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن بولاتتى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچلىك ئارىلىقتا دونېچكاغا ئېچ ئاغرىتقانلىقىنى، كۆڭلىدە قاتتىق ئازابلانغانلىقىنى يادىغا ئالدى... «ھەي، لەنىتى ! يەنە شۇ ئىشلارنى ئويلاپ كەتكىنىمنى. بولدى قىلاي ! ئەمدى بولدى قىلاي !»

ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭ كۆزى ئىلىنغاندەك توڭلاپ تىترەشلىرىمۇ بارا ـ بارا توختىدى. كۈتمىگەندە، يوتقانىنىڭ ئېچىدە نېمىدۇر بىرنېمە بىلىكىنىڭ ۋە پۈتىنىڭ ئۇستىدىن يۆگۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەندەك قىلدى. ئۇ سەسكىنىپ كەتتى. «ھەي، لەنىتى چاشقان ئوخشايدۇ ! ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ موزاي گۆشىنى ئۇستەلدە قويۇپ قويۇۋىدىم...» ئۇنىڭ زادىلا يوتقانىنى ئېچىپ سوغۇقتا چېلىققۇسى كەلمىدى. لېكىن، كۈتمىگەندە يەنە نېمىدۇر پۈتىنىڭ ئۇستىدىن يۆگۈرۈپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ يوتقانىنى ئېچىپ، شامنى ياقتى. تىترەپ تۇرۇپ ئېچىشىپ، ئورۇن ـ كۆرپىسىنى تەكشۈرۈپ چىقتى، ھېچنېمە يوق؛ ئۇ يوتقانىنى ئېلىپ

سىلكىۋىدى، كۈتمىگەندە بىر چاشقان كىرلىك ئۈستىگە چۈشتى. سۈدرىگايلوف تۇتماقچى بولۇپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. لېكىن، چاشقان كارىۋاتتىن چۈشۈپ كەتمەي، كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا قاچتى. ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن، قولىنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ كەتتى؛ ئاخىر بېرىپ كۈتمىگەندە ياستۇقنىڭ ئاستىغا كىرىپ كەتتى؛ سۈدرىگايلوف ياستۇقنى پىرقىرىتىپ ئېتىۋەتتى. لېكىن، بىردىنلا ئۇنىڭ ئىچىگە بىرنېمە كىرىۋالغاندەك بولۇپ كەتتى. كۆڭلىكىنىڭ ئىچىدە پۈتۈن بەدىنىدىن ئۆمىلەپ ئۆتۈپ، كېيىن دۈمبىسىگە چىقىۋالغاندەك قىلدى. ئۇ ئەسەبىيلەرچە تىترەپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۆرە ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى. ئۆزى يەنلا بايىقىدەك كارىۋاتتا تۇرغۇلۇپ ياتاتتى. تاشقىرىدا شامال گۈركىرىمەكتە ئىدى. «نېمىدېگەن يىرگىنچلىك!» ئويلىدى كۆڭلى غەش بولۇپ.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، كارىۋاتنىڭ بىر چېتىدە دېرىزىگە كەينىنى قىلىپ ئولتۇردى. «ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇخلىمىغىنىم ياخشى ئىكەن» قەتئىي نىيەتكە كەلدى ئۇ. دېرىزىدىن سوغۇق، نەم ھاۋا كىرىۋاتاتتى؛ ئۇ ئورنىدىن تۇرماي، يوتقانىنى تارتىپ ئورۇنۇۋالدى. ئۇ شامنى ياقمىدى. ھېچنېمىنى ئويلىمىدى، ئويلىغۇسىمۇ كەلمەيتتى؛ لېكىن خىلمۇخىل خىياللار ۋە پارچە ـ پۇرات پىكىرلەر كاللىسىدا غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ يەنە غايىب بولاتتى. ئۇنى ئۇيقۇ يېڭىپ، كۆزى يەنە ئىلىنىپ كەتكەندەك قىلدى. ئېھتىمال سوغۇق، ئېھتىمال قاراڭغۇلۇق، ئېھتىمال نەملىك، ئېھتىمال تالادا گۈركىرەپ سوقۇپ، دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىنى ئىرغاڭلىتىۋاتقان شامال ئۇنىڭدا خام خىياللارغا كۇچلۇك ئىنتىلىش، ئىستەكلەرنى ئويغاتقاندۇ. لېكىن، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھەدەپ گۈل ـ گىياھلار پەيدا بولاتتى. مانا، ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا ئاجايىپ گۈزەل بىر مەنزىرە پەيدا بولدى. ئوچۇق، ئىللىق ھەتتا ئىسسىق بىر كۈن، بايرام كۈنى ـــ ترويتسا كۈنى ئىدى. مانا، ئىنگلىز ئۈسلۇبىدا سېلىنغان ھەشەمەتلىك،

چىرايلىق يېزا داچىسى. ھەممىلا يەرگە تەشتەكلىك گۈللەر قويۇلۇپتۇ، ھەممىلا يەردە خۇش پۇراق گۈللەر ئۆسۈپ تۇرۇپتۇ. گۈل ـ گىياھ پۈتكۈل بىنانى پۈركەپ تۇرىدۇ. ۋەستېنىيە پىلىكى چۈمكىگەن پېشايۋانغا تەشتەكلەردە ئۆستۈرۈلگەن ئەتىر گۈللەر قاتار ـ قاتار تىزىپ قويۇلۇپتۇ. يورۇق، سالقىن پەلەمپەيگە قىممەت باھالىق پايانداز سېلىنغان، ئىككى تەرىپىگە بولسا، چىنە تەشتەكلەردە ئۆستۈرۈلگەن ئەتىۋارلىق گۈللەر تىزىپ قويۇلغان. دېرىزە تەكچىلىرىگە قويۇلغان تەشتەكلەردىكى يوغان ۋە ئۇزۇن يېشىل پېلەكلىرىدە ئېسىلىپ تۇرغان، يۇمران، خۇش ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان ئاق نەركەس گۈللىرى ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە بەكرەك جەلپ قىلىۋالدى. ئۇنىڭ بۇ نەركەس گۈللىرىنىڭ ئالدىدىن نېرى كەتكۈسى كەلمىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ پەلەمپەي بىلەن يۇقىرى ئۆرلەپ، كەڭتاشا ۋە ئېگىز زالغا كىردى. بۇ زالنىڭمۇ ھەممە يېرى گۈلگە پۈركەلگەن، دېرىزە تەكچىلىرىگە، لەمپىلەرنىڭ ئوچۇق ئىشىكلىرىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ۋە لەمپىلەرگە گۈللەر قويۇلغانىدى. پولغا يېڭىلا ئورۇپ كېلىنگەن خۇشبۇي ئوت چېچىلغانىدى. ئۇلۇغ ئوچۇق دېرىزىلەردىن زالغا راھەتبەخش سالقىن شامال كىرىپ تۇراتتى. دېرىزىلەرنىڭ تېشىدا قۇشلار توختىماي سايرىشاتتى. زالنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئاپپاق شايا يېپىلغان ئۇستەلنىڭ ئۇستىدە جەسەت سانداۇقى تۇراتتى. سانداۇقنىڭ ئۇستىگە يېپىلغان ئاق تاۋارنىڭ چەتلىرىگە ئاق پۇرمىلىك جىيەك تۇتۇلغان. ئەتراپىغا بولسا، گۈلچەمبىرەكلەر قويۇلغانىدى. گۈللەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا نېپىز ئاق كۆڭلەك كىيگەن قىزچاق ياتاتتى. ئۇنىڭ خۇددى مەرمەردىن ئويۇلغاندەك قوللىرى كۆكرىكىدە قوۋۇشتۇرۇپ قويۇلغانىدى. لېكىن، ئۇنىڭ چۈۋۈق سېرىق چاچلىرى ھۆل؛ بېشىغا ئەتىر گۈلدىن تىزىلغان گۈلچەمبىرەك كىيدۈرۈلگەنىدى، جىددىي، قېتىپ قالغان چېھرىمۇ قارىماقتا مەرمەردىن ئويۇلغاندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن، ئاقىرىپ كەتكەن لەۋلىرىدە

قېتىم قالغان تەبەسسۇم بالىلارنىڭ تەبەسسۇملىرىغا ئوخشىمايتتى، بەلكى بۇ تەبەسسۇمغا چەكسىز قايغۇ ـ ھەسرەت، غايەت زور ئاغرىنىش سىڭگەنىدى. سۈندرىگايلوف بۇ قىزچاقنى تونۇيتتى. جەسەت ساندۇقىنىڭ يېنىدا مەبۇدلەرمۇ، ياندۇرۇلغان شاملارمۇ يوق، تىلاۋەت ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى. بۇ قىزچاق ئۆزىنى سۇغا تاشلاپ ئۆلۈۋالغانىدى. ئەمدىلا ئون تۆت ياشقا كىرگەن بۇ قىزنىڭ قەلبى پارە ـ پارە قىلىۋېتىلگەنىدى. ھاقارەتلەنگەن ئەنە شۇ قەلب ئۆزىنى ھالاك قىلدى. قىزچاق ئۇچرىغان ھاقارەت ئۇنىڭ نارەسىدە قەلبىنى ئېزىپ تاشلىدى. ئۇنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئار ـ نومۇس پەرىشتىلەرنىڭكىدەك پاك روھىنى بۇلغىدى. ئۇ نائىلاج ئاخىرقى قېتىم پەرياد ئۇردى. لېكىن، ئۇنىڭ پەريادىنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى. بۇ شەرمەندە ھاقارەت دەستىدىن ئۇرۇلغان ئاھۇپەرياد نەم، سوغۇق، قاراڭغۇ كېچىدە يىغىلىپ قالغان قار ئېرىپ بولغان تالادا تېخىچە شامال گۈركىرەپ توزغان چاغدا قىلىنغان ناله ئىدى...

سۈندرىگايلوف ئويغاندى. ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ سىلاشتۇرۇپ ئىلغۇچنى تاپتى ـ دە، دېرىزىنى ئاچتى. شامال ئۇنىڭ تارغىنا ھۇجرىسىغا شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كىردى. ئۇنىڭ يۈزىگە ۋە پەقەت كۆڭلەكلا دالدا بولۇپ تۇرغان كۆكرىكىگە مۇزدەك سوغۇق قىروۋ چاپلاشقاندەك بىلىندى. دېرىزىنىڭ نېرىقى تەرىپى راستلا باغدەك بىر جاي ـــ قارىماققا ئىستراھەت بېغى بولسا كېرەك؛ كۈندۈزلىرى بۇ يەردە ناخشىچىلار ناخشا ئېيتىپ، چايخورلار ئۇستەللەردە چاي ئىچىشسە كېرەك. لېكىن، شۇ تاپتا دەرەخلەردىن ۋە چاتقاللاردىن چۈشۈۋاتقان يامغۇر تامچىلىرى دېرىزىدىن توختىماي كىرىپ تۇراتتى. ئەتراپ خۇددى گەمىدەك قاراڭغۇ ئىدى. شۇڭلاشقا نەرسىلەرنىڭ سايىسىنى ئاران ـ ئاران پەرق ئەتكىلى بولاتتى. سۈندرىگايلوف ئېڭىشىپ بىلەكلىرىنى دېرىزە تەكچىسىگە تىرىگىنىچە، قاراڭغۇلۇققا توپتوغرا بەش مىنۇت تىكىلىپ قاراپ

تۇردى. شۇ ئارىلىقتا كۆتمىگەندە ئاشۇ زۇلمەت كېچىدە زەمبىرەكنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا زەمبىرەك يەنە بىر قېتىم گۈمبۈرلىدى.

«ھە، ئاگاھلاندۇرۇۋاتىدۇ ! سۇ ئۇلغىيىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ تاڭ ئاتقۇچە كوچىلارنىڭ ئويمان يەرلىرىنى، يەر ئاستى ئۆيلىرىنى، گەمىلەرنى سۇ بېسىپ كېتىدۇ، يەر ئاستى ئۆيلىرىدىكى چاشقانلار سۇ يۇزىگە ئۆزۈپ چىقىشىدۇ. ئادەملەر شامال بىلەن يامغۇرغا قارىماي، يامغۇردا چۆپ ـ چۆپ بولۇشۇپ، بىر ـ بىرىنى تىللىشىپ، ئەسكى ـ تۈسكىلىرىنى يۇقىرىقى قەۋەتلەرگە توشۇشقا باشلايدۇ. لېكىن، شۇ تاپتا سائەت نەچچە بولغاندۇ؟ ــ ئۇ ئەنە شۇلارنى ئويلاپ تۇرۇشقا، يېقىنلا بىر يەردىن تام سائىتىنىڭ ئالدىرىغاندەك ئۇچ قېتىم داڭ ئۇرغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ــ ھە ! يەنە بىر سائەتتىن كېيىن تاڭ يورۇغۇدەك ! يەنە نېمىنى ساقلايمەن. ھازىرلا پېتروف بېغىغا بېرىشىم كېرەك. شۇ يەردە يامغۇرغا تازا چىلاشقان ئېگىز چاتقالدىن بىرنى تاللاپ، مۇرەم بىلەن ئازراق سىلكىپ قويسام، مىليونلىغان يامغۇر تامچىسى بېشىمغا تۆكۈلىدۇ...» ئۇ قەددىنى رۇسلاپ، دېرىزىنى يېپىپ قويۇپ، شامنى ياقتى. پەلتوسىنى، شلىپىسىنى كىيىپ، شامنى ئېلىپ دەھلىزگە چىقتى. ئۇ ھېلىقى جۇل ـ جۇل كىيىملىك ئادەمنى (ئۇ ئادەم كىچىككىنە ۋەيرانە ئۆيدە شامىلارنىڭ قالدۇقلىرى بىلەن ھەر خىل ئەخلەتلەرنىڭ ئىچىدە ياتاتتى) تېپىپ، ياتاقنىڭ پۇلىنى تۆلۈۋېتىپ، مېھمانخانىدىن كەتمەكچىدى. «بۇ ئەڭ ياخشى پەيت، بۇنىڭدىنمۇ ياخشى پەتنى تاپقىلى بولمايدۇ !»

ئۇ ئۇزۇن، تار دەھلىزدە خېلى ماڭدى، لېكىن ھېچكىمنى تاپالمىدى. ئۇ ۋارقىرىماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، قاراڭغۇ بۇلۇڭدا، كونا ئىشكاپ بىلەن ئىشىكنىڭ ئارىلىقىدا غەلىتىلا بىرنەرسىنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ تىرىك نەرسىدەك قىلاتتى. ئۇ ئېڭىشىپ، شامنىڭ يورۇقىدا بىر بالىنى ــ كۆپ بولغاندىمۇ بەش ياشلارغا

كىرگەن قىز بالىنى كۆردى. قىزچاق لاغلداپ تىترىگىنىچە يىغلىماقتا ئىدى. ئۇستىبېشى يېڭىلا سۇغا چىلانغان پول سۇرتكۇچتەك چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ سۇدىرىگايلوفنى كۆرۈپ، قورققانەكمۇ قىلمىدى. ھاڭۇاقىتلىق ۋە ھەيرانلىق چىقىپ تۇرغان قاپقارا كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ قاراپلا قالدى. ئۇ خۇددى تولىمۇ ئۇزۇن يىغلاپ يىغىدىن توختىغان، ھەتتا خېلىلا تەسەللى تاپقان، لېكىن بەزى - بەزىدە ئىختىيارسىز ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ قويىدىغان بالىلاردەك بىرە - بىرە ئۆكسۈپ قويۇاتتى. قىزچاقنىڭ رەڭگى تولىمۇ تاتىراڭغۇ ئىدى، ئۆزى بەكمۇ ھارغىن كۆرۈنەتتى. سوغۇقتا توڭلاپ قېتىپ قالاي دېگەنىدى. لېكىن «ئۇ قانداقلارچە بۇ يەرگە كېلىپ قالغاندۇ؟ مۇشۇ يەرگە مۆكۈۋېلىپ، كېچىچە ئۇخلىمىغان بولسا كېرەك.» سۇدىرىگايلوف قىزچاقتىن گەپ سوراشقا باشلىدى. قىزچاق بىردىنلا جانلىنىپ، بالىلارغا خاس كەمتۈك تىل بىلەن ئىتتىك - ئىتتىك سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ ئانىسىنى تىلغا ئالدى، بىر چىنىنى سۇندۇرۇپ قويغانلىقى ئۈچۈن، ئانىسىنىڭ ئۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قىزچاق ئاغزى بىسىقماي سۆزلىدى، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن سۇدىرىگايلوف ئاز - تولا بىرنېمىنى چۈشەنگەندەك قىلدى: قىزچاققا ئىچ ئاغرىتقۇدەك ھېچكىم يوق ئىكەن. ئاپىسى ھەمىشە مەست يۈرىدىغان ئاشپەز خوتۇن بولسا كېرەك. ئۇ مۇشۇ مېھمانخانىدا ئىشلەيدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ قىزچاقنى ئۇرىدىكەن، قورقۇتىدىكەن. قىزچاق ئاپىسىنىڭ بىر چىنىسىنى سۇندۇرۇپ قويۇپ، قورقۇپ كېتىپ، ئاخشاملا ئۆيىدىن قېچىپ چىقىپ ئوخشايدۇ. يامغۇردا ئۇزۇنغىچە قەيەردىدۇر مۆكۈپ يېتىپ، ئاخىر بولالمايمۇ مۇشۇ يەرگە كىرىپ، ئىشكاپنىڭ كەينىگە مۆكۈنۈۋالغان، كىيىملىرىنىڭ ھۆللۈكى، قاراڭغۇ ۋە ئاپىسىنىڭ مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈن دۇمبالىشىدىن قورققانلىقى سەۋەبىدىن كېچىچە مۇشۇ بۇلۇڭدا جاقىلداپ تىترەپ، يىغلاپ چىققان بولسا كېرەك. سۇدىرىگايلوف قىزچاقنى

كۆتۈرۈپ، ياتقىغا يېنىپ كەلدى. ئۇنى كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزۇپ كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. قىزچاقنىڭ پۇتىدىكى كونا ئايىغى خۇددى كۆلچەككە بىر كېچە چىلاپ قويغاندەك مىچىلداپ كەتكەنىدى. سۈدرىگايلوف قىزچاقنى يېشىندۇرۇپ بولۇپ، ئۇنى كارىۋاتقا ئالدى، ھەتتا يېشىنمۇ قوشۇپ يوتقانغا چىڭ چۈمكىدى. قىزچاق شۇ ئانلا ئۇخلاپ قالدى. سۈدرىگايلوف ئەنە شۇ ئىشلارنى قىلىپ بولۇپ، قاپاقلىرىنى تۇرگىنىچە خىيالغا چۆكۈپ كەتتى.

«مۇشۇنداق ئۇششاق ئىشلاردىن نېمىشقىمۇ قول ئۇزەلمەيدىغاندىمەن! — ئويلىدى ئۇ ئازابلىنىپ ۋە دەرغەزەپ بولۇپ، — نېمىدېگەن تېتىقسىزلىق! — ئۇ ھېلىقى جۇل — جۇل كىيىملىك ئادەمنى قانداقلا بولمىسۇن تېپىپ، پاتراق بۇ يەردىن كېتىش ئۈچۈن، پەرىشانلىق ئىچىدە شامنى قولىغا ئالدى، — ئاھ، قىزچاق!» ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ بولۇپ، قىزچاقنىڭ ئۇخلىغان — ئۇخلىمىغانلىقىنى، قانداقراق ئۇخلىغانلىقىنى كۆرۈپ باققىلى كەينىگە يانىدى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن يوتقانىنى ئاچتى. قىزچاق قاتتىق ۋە شېرىن ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ يوتقاندا ئوبدانلا ئىسسىپ، تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغمۇ ئەمدى قىزىللىق يۈگۈرگەنىدى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇنىڭ يۈزىدىكى قىزىللىق بالىلارنىڭ يۈزىدە بولىدىغان ئادەتتىكى قىزىللىقتا قارىغاندا يەنىمۇ ئوچۇق، يەنىمۇ قويۇقتەك قىلاتتى. «بۇ قىزىتمىنىڭ قىزىللىقى» ئويلىدى سۈدرىگايلوف. ئادەمنىڭ يۈزى ھاراق ئىچكەندىن كېيىن مانا شۇنداق قىزىراتتى. شۇڭا قىزچاققا بىرسى لىق بىر ئىستاكان ھاراق ئىچۈرۈپ قويغانغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭ قىپقىزىل لەۋلىرى خۇددى يېنىۋاتقاندەك، يالقۇن چېچىۋاتقاندەكلا قىلاتتى، بۇ زادى نېمە ئىشتۇ؟ كۆتمىگەندە سۈدرىگايلوفقا ئۇ قاپقارا ئۇزۇن كىرپىكلىرىنى تىترىتىۋاتقاندەك، قېقىۋاتقاندەك، خۇددى ھازىرلا كۆتۈرىدىغاندەك، ھىيلىگەر، ئۆتكۈر، بالىلىقنىڭ ئەسىرىنمۇ

تاپقىلى بولمايدىغان، جەلپكار شەھلا كۆزلىرى كىرپىكلىرىنىڭ ئاستىدىن ماراپ تۇرغاندەك، ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ، تېخىچە ئويغاق ياتقاندەك بىلىندى. راست، دەرۋەقە شۇنداق ئىدى: ئۇ لەۋلىرىنى ئېچىپ، كۆلۈمسىرىدى، گويا ئۆزىنى زورمۇزور تۇتۇپ تۇرۇۋاتقاندەك، جاۋغايلىرى تىترىمەكتە ئىدى. لېكىن، مانا ئەمدى ئۇ ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمىدى. ئۇ كۈلمەكتە، ئېنىقلا كۈلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ بالىلارنىڭكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان چىرايىدا كىشىنى ئۈياتسىزلارچە ئۈيناتقاندەك بىر خىل ئىپادە جىلۋىلىنەتتى. بۇ، بۇزۇق، پاھىشە ئاياللارنىڭ چىرايى، تېنىنى ساتىدىغان فىرانسۇز سەتەڭلەرنىڭ نومۇسسىز چىرايى ئىدى. قارا، مانا ئۇ ھېچنېمىنى يوشۇرماي، ئىككى كۆزىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا قارىدى. تەپ تارتماستىن ئۇنىڭغا ئوتلۇق نەزەر تاشلىدى. تەبەسسۇم بىلەن ئۇنى قىزىقتۇردى... ئاشۇ كۈلۈشلەردە، ئاشۇ كۆزلەردە، قىزچاقنىڭ چىرايىدا ئەكس ئەتكەن جىمىكى پەسكەش ئىپادىلەردە، تولىمۇ يىرگىنچلىك، ئادەمگە ھاقارەت كەلتۈرىدىغان بىرنەرسە بار ئىدى. «نېمە ! بەش ياش تۇرۇپلا شۇنداق بولۇپ كەتكەنمىدۇ !» دېدى سۈدىرىگايلوف ئىختىيارسىز داڭ قېتىپ پىچىرلاپ. «بۇ... نېمە گەپ زادى؟» لېكىن مانا ئەمدى قىزچاق كىچىككىنە نازلىق يۇزىنى پۈتۈلەي ئۇنىڭغا قارىتىپ، قوللىرىنى ئۇنىڭغا سوزدى... «ھەي، لەنىتى !» قورققىنىدىن ۋارقىرىۋەتتى سۈدىرىگايلوف، ئۇ قىزچاقنى ئۇرماقچى بولۇپ قولىنى كۆتۈردى... لېكىن دەل شۇ چاغدا ئۇ ئويغىنىپ كەتتى.

ئۇ ھېلىمۇ شۇ كارىۋاتتا، شۇ يوتقانلىقنىڭ ئىچىدە ياتاتتى؛ شام يېقىلمىغانىدى، تالادا تاڭ يورۇغانىدى.

«كېچىچە قارا بېسىپ چىققىنىنى قارىمامدىغان !» ئۇ قەھر ـ غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، لېكىن پۈتۈن بەدىنى ماغدۇرسىزلىنىپ، ئۇستىخانلىرى سىرقىراپ ئاغرىماقتا ئىدى. تاشقىرىدا قويۇق تۇمان چۈشكەچكە، ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايتتى. شۇ تاپتا سائەت بەش بولاي دەپ قالغانىدى: ئۇ ئۇخلاپ

قاپتۇ ـ دە ! ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تېخىچە ھۆل كىيىمىنى، پەلتوسىنى كىيدى. يانچۇقىدىن تاپانچىنى ئالدى ـ دە، ئىچىدىكى ئوقنى توغرىلاپ قويدى. ئاندىن ئولتۇرۇپ، يانچۇقىدىن خاتىرە دەپتىرىنى ئالدى. بىرىنچى بەتنىڭ كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان يېرىگە يوغان ـ يوغان قىلىپ بىرنەچچە قۇر خەت يازدى. يازغانلىرىنى بىر قۇر ئوقۇپ چىقىپ جەينىكىنى ئۈستەلگە تىرىدى ـ دە، خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. تاپانچا بىلەن خاتىرە دەپتەر قولىنىڭ يېنىدىلا تۇراتتى. ئۈستەلدىكى ئېغىز تېگىلمىگەن موزاي گۆشىگە بىرنەچچە تال چۆن كېلىپ قوندى. ئۇ چۆنلەرگە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق قاراپ ئولتۇرۇپ، كېيىن بوش تۇرغان ئوڭ قولى بىلەن چۆنى تۇتقىلى تۇردى. لېكىن، ئۇ ماغدۇرىدىن كەتكەچكە ئۇزاق ھەپىلىشىپمۇ بىرەر چۆننى تۇتالمىدى. ئۇ ئاخىر ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق بىر قىزىقارلىق ئىشنى قىلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، ھوشىنى يىغدى ـ دە، سەسكىنىپ كەتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ، قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ كوچىغا چىقىپمۇ بولدى.

پۈتۈن شەھەرنى سۈتتەك ئاپپاق، قويۇق تۇمان قاپلىغانىدى. سۈندۈرگىلى بولمايدىغان پاسكىنىلىشىپ كەتكەن تاختايلار يانتۇزۇلغان تېيىلغاق كوچا بىلەن كىچىك نېۋا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كۆزىگە گويا كىچىك نېۋانىڭ سۈيى بىر كېچىدىلا ئۇلغىيىپ، پېتىروف ئارىلىنىڭ سۇ بېسىپ كەتكەندەك، يولالار، ئوت ـ چۆپلەر، دەرەخلەر، ئاخىرىدا بىر تۇپ چاتقال سۈغا چىلىشىپ قالغاندەك كۆرۈندى. ئۇ باشقا بىرەر نەرسىنى ئويلىماقچى بولۇپ، غەشلىك ئىچىدە بىنالارغا كۆز تاشلىدى. كوچىدا نە بىرەر ھارۋا، نە بىرەر ئادەم كۆرۈنمەيتتى. سارغىيىپ كەتكەن ياغاچ ئۆيلەرنىڭ ھىم يېپىق دېرىزىلىرى كىشىگە كىرلىشىپ كەتكەندەك سۆرۈن كۆرۈنەتتى. سوغۇق ۋە نەملىك ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تەسىر قىلىپ، ئۇنى شۇركۈندۈرۈۋەتتى. ئۇ بىرە ـ بىرە ئۇچراپ قالغان

دۆكانلارنىڭ ۋە كۆكتات يايمىلىرىنىڭ ۋىسكىسلىرىنى ئىنچىكىلەپ ئوقۇپ چىقاتتى. تاختاي ياتقۇزۇلغان يول ئاخىرلاشتى. مانا ئۇ تاملىرى تاشتىن قويۇرۇلغان كاتتا بىر بىنانىڭ ئالدىغا كەلدى. پەلتو كىيگەن بىر مەست پىيادىلەر يولدا دۇم ياتاتتى، سۈدىرىگايلوف ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، ئۆز يولىغا مېڭىۋەردى. كۇتمىگەندە ئۇ كوچىنىڭ سول تەرىپىدە ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتىنىڭ ئېگىز كۆزىتىش مۇنارىسىنى كۆرۈپ قالدى. «پاھ! — ئويلىدى ئۇ، — بۇ تازا بەلەن جاي ئىكەن. پېتروف ئارىلىغا بېرىشمىنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ھېچبولمىغاندا ھۆكۈمەت گۇۋاھچىسىدىن بىرسى بار ئىكەن...» ئۇ كاللىسىغا كەلگەن بۇ يېڭى پىكىردىن خۇش بولۇپ كۈلۈمسىرەپ قويدى ـ دە، C كوچىسى تەرەپكە بۇرالدى. كۆزىتىش مۇنارىسى بار كاتتا بىنا شۇ كوچىدا ئىدى. ھىم يېپىق چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىدا پاكار بىر كىشى مۇرىسى بىلەن دەرۋازىغا يۆلىنىپ تۇراتتى. كۈل رەڭ پەلتوغا پۈركىنۈۋالغان بۇ ئادەم بېشىغا ئاخىللىپسچە[1] مىس قالپاق كىيىۋالغانىدى. ئۇ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان سۈدىرىگايلوفقا ئۈيقۇچان كۆزلىرىدە سوغۇققىنا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن مەڭگۈلۈك ئاغرىنىشتىن تۇغۇلغان قايغۇ ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. يەھۇدىيلارنىڭ ھەممىسىنىڭلا چىرايىدا مۇستەسناسىز ھالدا مانا شۇنداق ئاغرىنىشنىڭ ئىزلىرى ساقلىنىپ قالغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى — سۈدىرىگايلوف بىلەن ئاخىللىپس — خېلى ۋاقىچە ئۇن ـ تىنسىز بىر ـ بىرسىگە قاراپ تۇرۇشتى. ئاخىر ئاخىللىپسقا مەست بولمىغان بىر ئادەمنىڭ ئۆزىدىن ناھايىتى ئۇچ قەدەم نېرىدا زۇۋان سۇرمەي تىكىلىپ قاراپ تۇرۇشى سەل غەلىتىرەك تۇيۇلدى.

— ھەي، سەن بۇ يەردە نېمە قىلماقچى؟ — سورىدى ئۇ

① ئاخىللىپس — ھومېرنىڭ «ئىلىيادا» داستانىدىكى بىر قەھرىمان.

قىمىر قىلماي ۋە ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي.

— ھېچنېمە، بۇرادەر، تىنچلىقمۇ، — جاۋاب بەردى سۈندرىگايلوف.

— بۇ يەردە تۇرۇشقا بولمايدۇ.

— بۇرادەر، مەن چەت ئەلگە بارماقچى.

— چەت ئەلگە؟

— ئامېرىكىغا.

— ئامېرىكىغا؟

سۈندرىگايلوف تاپانچىسىنى چىقىرىپ، تەپكىنى ئاچتى. ئاخىللىپس قاشلىرىنى ئۆچۈردى.

— ھەي، ھەي، نېمە قىلاي دەيسەن، مۇنداق چاقچاقلارنى بۇ يەردە قىلىشقا بولمايدۇ.

— نېمىشقا بولمىغۇدەك؟

— بولمايدۇ دېدىم بولمايدۇ.

— ئاھ، بۇرادەر، ئىشقىلىپ بەربىر. بۇ تازا بەلەن يەر ئىكەن. بىرەرسى سوراپ قالسا، ئۇنىڭغا: ئۇ ئامېرىكىغا كەتتى، دەپ قوي.

ئۇ تاپانچىنى ئوڭ چېكىسىگە تىرىدى.

— بۇ يەردە بولمايدۇ، بۇ يەردە بولمايدۇ! — تىپىرلىدى چۆچۈپ كەتكەن ئاخىللىپس كۆزلىرىنى بارغانسېرى چەكچەيتىپ. سۈندرىگايلوف تەپكىنى باستى.

7

شۇ كۈنى كەچ سائەت ئالتىدىن ئاشقاندا، راسكولنىكوف ئانىسى بىلەن سىڭلىسى تۇرۇۋاتقان جايغا — باكالېيېف ياتاق بىناسىدىن رازۇمىخىن تېپىپ بەرگەن ئىككى ئېغىزلىق ئۆيگە

كېتىۋاتاتتى. بىنانىڭ پەلەمپىيى ئۇدۇل كوچىغا قارايتتى. راسكولنىكوف كىرەيمۇ، كىرمەيمۇ دېگەندەك قەدەمنى تولىمۇ ئاستا باساتتى. لېكىن، ئۇ ئاللىقاچان بىر قارارغا كېلىپ بولغانىدى؛ قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ ئەمدى كەينىگە يانمايتتى. «ھېچقىسى يوق، بەربىر ئۇلار ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ ئۇلار مېنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىمغا كۆنۈپمۇ قالدى...» ئۇنىڭ ئۇستىبېشى قارىغۇسىز ھالەتكە يەتكەن؛ كېچىچە يامغۇردا ھۆل بولۇپ، كىرلىشىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يىرتىلىپ كەتكەنىدى. ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنلىكى، بوران ـ يامغۇردا قالغانلىقى، ماغدۇرىدىن كەتكەنلىكى ۋە كېچىچە دېگۈدەك ئۆزى بىلەن ئۆزى ئېلىشىپ چىققانلىقى ۋەجىدىن، ئۇنىڭ چىرايى باشقىچە بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بىر كېچىنى ئۆزى يالغۇز نەلەرده ئۆتكۈزگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ھەرھالدا بىر قارارغا كېلىپ بولغانىدى.

ئۇ ئىشكنى چەكتى، ئىشكنى ئانىسى ئاچتى. دونېچكا ئۆيده يوق ئىدى، خىزمەتكار ئايالمۇ شۇ پەيتتە ئۆيده يوق ئىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا باشتا چۆچۈپ ۋە خۇش بولۇپ، گەپمۇ قىلالماي قالدى. كېيىن ئۇنى قولىدىن تارتىپ ئۆيگە ئەكىردى.

ــ ئاھ، ئاخىر كەپسەن ـ ده ! ــ دېدى خۇشاللىقىدا كېكەچلەپ، ــ رودىيە، مۇشۇنداق ياشلىرىمنى تۆكۈپ ئەخمىقانە كۈتۈۋالغانلىقىمدىن رەنجىمە. مەن يىغلىمىدىم، كۈلۈۋاتىمەن. سەن مېنى يىغلاۋاتىدۇ، دەۋاتامسەن؟ ياق، خۇشال بولۇۋاتىمەن. مېنىڭ مۇشۇنداق سارىڭدەك مىجەزىم بار: يېشىم تۆكۈلۈپلا تۇرىدۇ. دادامنىڭ تۇغقىنىدىن بۇيان، مۇشۇنداق ھەدىسىلا يىغلايدىغان بولۇپ قالدىم. ئولتۇر، قوزام، قارىسام ھېرىپ كەتكەندەك قىلىسەن. ۋاي خۇدايىم، ئۇستىبېشىڭ نېمانداق بۇلغىنىپ كەتكەندۇ !

ــ ئانا، ئاخشام يامغۇردا قالدىم... ــ دېدى راسكولنىكوف.

ــ ھە، بولدى، بولدى ! ــ دېدى پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا

شۇ ئانلا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ مېنى يەنە ئىلگىرىكىدەك ئەزمىسىنى ئېزىپ، ھازىرلا سوراق قىلغىلى تۇرىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىڭمۇ؟ خاتىرجەم بول، چۈشەندىم، ھەممىنى چۈشەندىم. ھازىر ئەمدى بۇ يەرنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى بىلىۋالدىم. راست دەيمەن، قارىسام بۇ يەرنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرى ياخشى ئىكەن. ھازىر چۈشىنىپ يەتتىم، مەن سېنىڭ ئوي ـ پىكىرلىرىڭنى قانداقمۇ چۈشىنىپ بولاي، قانداقمۇ سەندىن دەپ بېرىشنى تەلەپ قىلاي؟ كۆڭلۈڭدە نېمە ئىشلارنىڭ، نېمە پىلانلارنىڭ بارلىقىنى ياكى قانداق ئويلارغا كەلگەنلىكىڭنى بەلكىم پەرۋەردىگار ئۆزى بىلىدىغاندۇ؛ مەن ساڭا ھەمىشە كاشىلا قىلىپ، نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىڭنى سوراۋەرسەم قانداق بولىدۇ، ۋاي خۇدايىم! قارىغىنا مەن... نېمىشقا خۇددى سارىڭدەك چېپىپلا يۇرىدىغاندىمەن؟... رودىيە، ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان ماقالەڭنى ئۇچىنچى قېتىم ئوقۇۋاتاتتىم، ئۇنى ماڭا دىمتىرىي پروكوۋېچ ئەكېلىپ بەرگەن. ماقالەڭنى كۆرۈپلا ۋارقىراپ كېتىپتىمەن، مەن راستلا سارىڭ ئىكەنمەن. ئۇ مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن بەند ئىكەن ــ دە، ھەممە سىر مۇشۇ يەردە ئىكەن ــ دە! شۇ چاغدا ئۇ كاللىسىغا كەلگەن يېڭى ــ يېڭى ئويلار ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزۈۋاتقان بولسا، مەن ئۇنى ئاۋارە قىپتىمەن ــ دە، ئۇنىڭغا كاشىلا قىپتىمەن ــ دە، دەپ ئويلاپ قالدىم. ماقالەڭنى ئوقۇدۇم، بالام. ئەلۋەتتە، نۇرغۇن يەرلىرىنى چۈشىنەلمىدىم؛ دېمىسىمۇ مەن ئۇنى قانداقمۇ چۈشىنەي؟

ــ قېنى مەن كۆرۈپ باقايچۇ، ئانا.

راسكولنىكوف ژۇرنالنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ھېلىقى ماقالىسىگە ئىتتىك كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ئەھۋالى ۋە كەيپىياتىغا ئانچە ماس كەلمىسىمۇ، ھەرقانداق ئاپتور ئۆز ئەسىرىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن چېغىدىكىدەك، ئۇمۇ ئاجايىپ ئاچچىق ۋە شېرىن بىر تۇيغۇغا چۆمدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، شۇ چاغدا ئۇ تېخى يىگىرمە ئۇچ ياشتا

ئىدى ـ دە. مۇنداق تۇيغۇ ناھايىتى بىردەملا داۋام قىلدى. ئۇ بىرنەچچە قۇرنى ئوقۇپ بولۇپلا قاپىقىنى تۇردى. يۇرىكى قورقۇنچلۇق ئەلەم ئىچىدە سقىلدى. كېيىنكى بىرنەچچە ئاي ئىچىدە يۈرەك ـ باغرىنى ئۆرتىگەن ئىشلار بىردىنلا يادىغا يەتتى. ئۇ ئاچچىق ۋە يىرگىنچ بىلەن ماقالىنى ئۈستەلگە تاشلاپ قويدى.

ـــ لېكسىن، رودىيە، مەن ھەرقانچە دۆت بولسامۇ، يەنىلا شۇنىڭغا كۆزۈم يەتتى. سەن پات ئارىدا ئېلىمىزدىكى ئىلىم ساھەسىدىكىلەر ئىچىدە بارماق بىلەن سانىغۇدەكلەرنىڭ بىرسى بولالمىساڭمۇ، ئەڭ مۇنەۋۋەرلەردىن بولۇپ قالغۇدەكسەن، ئۇلار سېنى ساراڭ بولۇپ قالدى دەپ يۈرۈشىدۇ، ھا ـ ھا ! سەن بىلمەيسەن، ئۇلار راستلا شۇنداق دەپ ئويلاپ يۈرۈشىدۇ. ۋاي، بۇ ئىپلاس چاكىنىلارنى قارىمامدىغان، يىراقنى كۆرەلەيدىغان دانا پىكىرلىك ئادەملەرنى قانداقمۇ چۈشىنەلىسۇن ! لېكسىن، دونېچكامۇ بۇنىڭغا ئىشىنىپ كەتكىلى قىل قالدى ـــ تۇۋا دەيمىنا ! مەرھۇم داداڭمۇ ژۇرنالىلارغا ئىككى قېتىم ماقالە ئەۋەتكەن. دەسلەپ بىر شېئىر ئەۋەتتى، قوليازمىسىنى ھازىرغىچە ساقلاۋاتىمەن. ساڭا كېيىن كۆرسىتىمەن. كېيىن پۈتۈن بىر پوۋېستنى ئەۋەتتى، ئۇنى مەن كۆچۈرۈپ بەرگەن، شۇ چاغدا ئىككىمىز بېسىلسا ئىدى ئىلاھىم، دەپ خۇداغا كۆپ ئىلتىجا قىلىۋىدۇق، ئەپسۇس، بېسىلمىدى ! رودىيە، ئالتە ـ يەتتە كۈننىڭ ئالدىدا، سېنىڭ ئۇستىبېشىڭنى، تۇرمۇشۇڭنى، نېمە يەپ، نېمە كىيىۋاتقانلىقىڭنى كۆرگىنىمدە، كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولۇۋىدى، لېكسىن مانا ئەمدى ئۇقتۇم، مەن يەنىلا دۆت ئىكەنمەن، چۈنكى سەن ئەقىل ـ پاراسىتىڭ بىلەن نېمىگە ئېرىشىمەن دېسەڭ، شۇنىڭغا ئېرىشەلەيدىكەنسەن. قارىسام، ھازىرچە ئۇنىڭغا خۇشتار ئەمەستەك قىلىسەن، چۈنكى سەن ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپسەن...

ـــ دونيە ئۆيدە يوقمۇ، ئاناڭ؟

ـــ يوق، رودىيە، ئۇ ئۆيدە تولا ئولتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى.

مېنى يالغۇز تاشلاپ چىقىپ كېتىدۇ. ھېلىمۇ ياخشى دىمىتري پروكوۋېچ پات ـ پات كېلىپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ، دائىم سەن توغرۇلۇق گەپ قىلىپ بېرىدۇ. ئۇ سېنى بەكلا ياخشى كۆرىدىكەن. ھۆرمەت قىلىدىكەن، بالام. سېغىلماڭ ماڭا كۆيۈنمەيدۇ، دېگىنىم ئەمەس. مەن ئۇنىڭدىن رازى. ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا خۇي ـ مىجەزى بار، مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە يارىشا خۇي ـ مىجەزىم بار؛ ئۇ مەندىن بىر ئىشنى يوشۇرۇپ يۈرگەندەك قىلىدۇ؛ لېكىن، مەن ئۇنىڭدىن ھېچنېمىنى يوشۇرمىدىم. ئەلۋەتتە، دۇنيانىڭ ئىنتايىن ئەقىللىك قىز ئىكەنلىگىگە ئىشەنچىم كامىل، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مېنىمۇ، سېنىمۇ ياخشى كۆرىدۇ... شۇنداقتىمۇ بۇ ئىشلارنىڭ نەگە بېرىپ نەدە توختىشىغا كۆزۈم يەتمەيدۇ. رودىيە، مېنى كۆرگىلى كەپتىكەنسەن، بېشىم ئاسمانغا يەتكەندەك بولدۇم، لېكىن ئۇ ئويىنغىلى چىقىپ كېتىپ، سەن بىلەن كۆرۈشەلمەيدىغان بولدى. ئۇ كەلگەندە ئۇنىڭغا: سەن يوق چاغدا ئاكاڭ كېلىپ كەتتى، سەن نەلەردە يۈردۈڭ؟ دەيمەن. رودىيە، مېنىڭ رايىمغا بېقىپمۇ كەتمە. كېلەلىسەڭ كېلىپ تۇرارسەن. كېلەلمىسەڭ نېمە ئىلاجىم، ساقلاپ ئولتۇرارمەن. نېمىلا بولسۇن، سېنىڭ مېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى ئۇقتۇم، مەن شۇنىڭغىمۇ رازى. سېنىڭ ھېلىقى ماقالەڭنى ئوقۇيمەن، خەقلەرنىڭ سەن توغرۇلۇق دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلايمەن، ئارىلىقلاردا، ئۆزۈڭمۇ كۆرگىلى كېلىپ تۇرارسەن. ماڭا شۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق بەخت بولامدۇ ! مانا، ماڭا تەسەللى بەرگىلى ئۆزۈڭ كەلدىڭغۇ، بىلىمەن...

شۇلارنى دەۋېتىپ پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا بىردىنلا يىغلىۋەتتى.

ـــ يەنە يىغلاپ كەتتىم ! مەن بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، مەن دېگەن بىر ئەخمەق ! ۋاي، خۇدايىم، ئولتۇرۇپ كەتكىنىمنى، ـــ بىردىنلا ۋارقىرىدى ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ـــ ئۆيدە قەھۋە بار ئىدى. سېنى كۇتمەي ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن دېسە !

ئادەم قېرىغاندا ئۆزىدىن بۆلەكنى كۆرمەيدىغان بولۇپ قالىدىكەن ! مانا هازىرلا ئەكېلىمەن، هازىرلا.

ــ جېنىم ئانا، ئاۋارە بولما، مەن هازىرلا كېتىمەن. مەن قەهۋە ئىچكىلى كەلمىدىم. بىرنەچچە ئېغىز گەپىم بار ئىدى، قۇلاق سالغىن.

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قورقۇش ئىچىدە ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ جېنىم ئانا، مەيلى قانداقلىكى ئىش يۈز بەرسۇن، مەن توغرۇلۇق مەيلى قانداقلىكى خەۋەر تارقالسۇن، خەقلەر مەن توغرۇلۇق ساڭا مەيلى نېمىلەرنى دېسۇن، يەنىلا مېنى هازىرقىدەك ياخشى كۆرەمسەن؟ ــ كۆتمىگەندە سوريدى ئۇ تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن. ئۇ ئۆزىنىڭ دېگەن گەپلىرىنى ئويلاپمۇ، دەڭسەپمۇ باقمىغاندەك قىلاتتى.

ــ روديە، روديە، نېمە بولدۇڭ؟ مەندىن مۇنداق سوئالنى سورىغىنىڭ نېمىسى؟ سەن توغرۇلۇق كىم بىرنېمە دېمەكچىدى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەيلى كىملا كېلىپ نېمىلا دېسۇن، ئۇنىڭ گېپىگە هەرگىز ئىشەنمەيمەن. ئۇنداق ئادەمنى توغرىدىن - توغرا قوغلاپ چىقىرىۋېتىمەن.

ــ مەن سىزنى باشتىن - ئاخىر ياخشى كۆرۈپ كەلدىم، مەن سىزگە مانا شۇنى دەپ قويغىلى كەلگەن. شۇ تاپتا ئىككىمىزدىن بۆلەك هېچكىمنىڭ هەتتا دونېچكانىڭمۇ يوقلۇقىغا ئىنتايىن خۇشالمەن، ــ دېدى ئۇ يەنىلا هاياجان بىلەن، ــ مەن سىزگە شۇنى ئوچۇق - يورۇق ئېيتىپ قويغىلى كەلدىم، ئالدىمىزدا بەختسىزلىككە ئۇچرىسىڭىزمۇ، شۇنىڭغا كامىل ئىشىنىڭكى، ئوغلىڭىز ئەمدى سىزنى ئۆزىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ. ئەگەر ئىلگىرى مېنى رەھىمسىز، باغرى تاش، مېنى ياخشى كۆرمەيدۇ، دەپ ئويلىغان بولسىڭىز، پۈتۈنلەي خاتا ئويلىغان بولىسىز. مەن سىزنى ئەبەدىي ياخشى كۆرۈپ ئۆتىمەن. خوش، ئەمدى بولدى قىلايلى، مېنىڭچە شۇنداق قىلغىنىمىز، شۇنداق

باشلىغىنىمىز تۇزۇك...

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئوغلىنى ئۇن ـ تىنسىز قۇچاقلاپ، باغرىغا چىڭ بېسىپ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

ـــ ساڭا زادى نېمە بولدى، روديە، مەن ھېچ بىلەلمىدىم، ـــ دېدى ئۇ ئاخىر، ـــ بىز كەلگەندىن بۇيان بەكلا چىشىڭغا تېگىپ كەتتۇقمىكىن، دەپ ئويلاپ كېلىۋىدىم. لېكىن، بىر بالا ـ قازاغا تاقابىل تۇرۇشنىڭ تەييارلىقىدا يۈرگەنلىكىڭنى مانا ئەمدى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن، شۇڭا شۇنداق مەيۈس يۈرۈپتىكەنسەن ـ دە. روديە، بۇنى ئاللىبۇرۇنلا يۈرىكىم تۇيغان. بۇ ئىش توغرۇلۇق ئېغىز ئاچقانلىقىم ئۈچۈن، مېنى كەچۈرگىن؛ مانا شۇ ئىشنى ئويلاپ كېچىلىرى ئۇخلىيالمايمەن. تۇنۇگۈن سىڭلىڭ كېچىچە جۆيلۈپ، سېنىڭلا گېپىڭنى قىلىپ چىقتى. بىرنەچچە ئېغىز گەپنى ئېنىق ئاڭلىسام، لېكىن بىر ئېغىز گېپىنىمۇ چۈشىنەلمىدىم. ئەتىگەندە خۇددى كېسىم كېسىلىش ئالدىدا، نېمىنىدۇر كۈتۈپ تۇرغان ئادەمدەكلا بولۇپ قالدىم. قانداقتۇر بىر ئىش يۈز بېرىدىغاندەكلا زاھىر بولۇۋىدى، مانا ئاخىر شۇنداق بولدى ! روديە، روديە، سەن نەگە بارماقچى؟ بۇ يەردىن باشقا بىر ياققا كەتمەكچىمۇ؟

ـــ شۇنداق؟

ـــ ئاللىبۇرۇنلا يۈرىكىم تۇيغان ! بىلەمسەن، ئەگەر زۆرۈر بولسا، مەنمۇ سەن بىلەن بىللە كېتىمەن. دونيەمۇ سەن بىلەن بىللە كېتىدۇ؛ ئۇ سېنى ياخشى كۆرىدۇ، ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ. ئەگەر زۆرۈر دېسەڭ، سونيە سېمىيونوۋنامۇ بىز بىلەن بىللە بارسۇن، بىلەمسەن، ئۇنى قىزىم قاتارىدا كۆرۈشكە جېنىم بىلەن رازى... دمىترىي پروكوۋېچ بىزگە يولنىڭ تەييارلىقىنى قىلىشىپ بېرىدۇ... لېكىن... سەن... نەگە بارماقچى؟

ـــ ئەلۋىدا، جېنىم ئانا.

ـــ نېمە ! بۇگۈنلا ماڭامسەن؟ ـــ ژارقىرىۋەتتى ئۇ خۇددى ئوغلىدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالىدىغاندەك.

ـــ ئەمدى يەنە كىچىكسەم بولمايدۇ. مەن ماڭاي، كەتمىسەم بولمايدۇ...

ـــ مەن سەن بىلەن بىللە بارسام بولمامدۇ؟

ـــ بولمايدۇ، سىز تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، مېنىڭ ئورنۇمدا خۇداغا ئىلتىجا قىلىڭ. سىزنىڭ ئىلتىجايىڭىز ئىجابەت بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ـــ كەل، سېنى ئۆزۈم چوقۇندۇرۇپ قويماي، خۇدايىم ئۆزى پاناھىدا ساقلىغاي ! شۇنداق، شۇنداق، مانا ئەمدى دۇرۇس بولدى. ۋاي خۇدايىم، نېمىلەرنى قىلىۋاتىدىغاندىمىز؟

راست، ئۇ ئۆيدە ئانىسى بىلەن ئىككىسىدىن بۆلەك ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىدىن خۇرسەن، ئىنتايىن خۇرسەن ئىدى. شۇ قەدەر قورقۇنچلۇق كۈنلەر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، مانا ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلى بىراقلا بوشىشىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى. راسكولنىكوف ئانىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، ئۇنىڭ پۇتلىرىنى سۆيدى، ئىككىسى قۇچاقلىشىپ يىغلاشتى. بۇ قېتىم ئانىسى قىلچە ئەجەبلەنمىدى، ئۇنىڭدىن سۇرۇشتۇرۇپمۇ يۇرمىدى. ئۇ ئوغلىنىڭ قانداقتۇر قورقۇنچلۇق بىر ئىشقا مۇپتىلا بولغانلىقىنى، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا نىسبەتەن تولىمۇ قورقۇنچلۇق پەيت يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاللىبۇرۇنلا چۈشەنگەنىدى.

ـــ رودىيە، قوزام، تۇنجى بالام، ـــ دېدى ئۇ ھۆكۈرەپ يىغلاپ، ـــ شۇ تاپتا يەنە كىچىك ۋاقتىڭغا ئوخشاپ قالدىڭ، شۇ چاغلاردا مانا مۇشۇنداق يېنىمغا يۈگۈرۈپ كېلەتتىڭ، قۇچاقلايتتىڭ، سۆيەتتىڭ؛ دادىڭ ھايات ۋاقتىدا، كۈنمىز تەستە ئۆتسىمۇ، سەن بىز بىلەن بىللە بولساڭلا، كۆڭلىمىز تەسكىن تېپىپ قالاتتى، دادىڭنى يەرلىكىگە قويغاندىن كېيىن، بىز قانچە ـ قانچە قېتىم ئۇنىڭ قەبرىسى ئالدىدا، مانا مۇشۇنداق قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ يىغلىشۇدۇق ـ ھە ! ھېلىمۇ يىغلاۋاتقان بولساڭ، بىر بالايىئاپەتنى يۇرىكىڭ تۇيۇپ يىغلاۋاتىمەن. بىز مۇشۇ يەرگە كەلگەن كۈنى ئاخشىمى ئېسىڭدىمۇ، بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەن

چېغىمىزدىلا، قاراشلىرىڭدىن ھەممىنى چۈشىنىپ يېتىۋىدىم، شۇ چاغدىلا يۈرىكىم مۇزلاپ كەتكەن. بۇگۈن ئىشكىنى ئېچىپ سېنى كۆرۈپلا، شۇ بەختسىز مىنۇتلار يېتىپ كەلگەن ئوخشايدۇ، دېۋىدىم. رودىيە، رودىيە، بۇ يەردىن ھازىرلا كەتمەيدىغانسەن؟

— ياق.

— يەنە كېلەمسەن؟

— كېلىمەن... چوقۇم كېلىمەن.

— رودىيە، ئاچچىقىڭ كەلمىسۇن، سەندىن كۆپرەك سوئال سوراشقا پېتىنالمايۋاتىمەن. پېتىنالمايۋاتقانلىقىمنى بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن، شۇنداقتىمۇ پەقەت شۇنىلا دەپ بەرگىن: باردىغان يېرىڭ بۇ يەرگە ناھايىتى يىراقمۇ؟

— ناھايىتى يىراق.

— ئۇ يەرگە نېمە قىلغىلى بارسەن، دۆلەت ئىشى بىلەنمۇ ياكى كەسپىي ئىش بىلەنمۇ؟

— خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن... لېكىن مېنىڭ ئورنۇمدا خۇداغا ئىلتىجا قىلىڭ...

راسكولنىكوف ئىشككە قاراپ مېڭىۋىدى، ئانىسى ئۇنى توتۇۋېلىپ، ئومىدسىزلىك ئىچىدە ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى. ئۇنىڭ چىرايى قورققىنىدىن ئۆزگىرىپ كەتتى.

— بولدى بەس، ئانا، — دېدى راسكولنىكوف كەلگىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلىپ.

— مەڭگۈلۈك كېتىۋاتمايدىغانسەن؟ سېنى ئەبەدىي كۆرەلمەي قالمايدىغاندىمەن؟ يەنە كېلىمەن دېدىڭغۇ، ئەتە كېلەمسەن؟

— كېلىمەن، كېلىمەن، خوش ئەمىسە.

ئۇ ئانىسىنىڭ قولىدىن ئاخىر بوشاپ چىقتى.

كەچقۇرۇن ھاۋا ئىللىق، سۈزۈك، ئوچۇق بولدى؛ ئەتىگەندىن تارتىپلا ھاۋا ئېچىلىپ كەتكەندى، راسكولنىكوف ئىتتىك ـ ئىتتىك چامداپ ياتىقىغا كېتىۋاتاتتى، ئۇ بەكلا ئالدىرايتتى. ئۇ ھەممە ئىشنى كۈن ئولتۇرغۇچە بېجىرىپ بولماقچىدى،

شۇنىڭغىچە ئۇنىڭ ھېچكىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالغۇسى يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياتقىغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، ناستاسىيەنىڭ ئۆزىگە دىققەت بىلەن تىكىلىپ كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالدى. «ياتقىمدا بىرەرسى بار ئوخشىمامدۇ؟» ئويلىدى ئۇ، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا گويا پورفىرىي كۆرۈنۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، قاتتىق يىرگىنىپ كەتتى. لېكىن، ئۇ ياتقىغا كىرىپ ئىشىكنى ئېچىپ، دونېچكانى كۆردى. ئۇ ئۆزى يالغۇز چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى، ئوزايىدىن ئۇنىڭ ئاكىسىنى ساقلاپ ئولتۇرغىنىغا ئۇزاق بولغاندەك قىلاتتى. راسكولنىكوف ئىشىك ئالدىدىلا توختىدى. دونيە چۆچۈپ دىۋانىدىن تۇردى ـ دە، قەددىنى رۇسلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ راسكولنىكوفقا تىكىلگەن كۆزلىرىدىن قورقۇش ۋە چەكسىز قايغۇ ـ ھەسرەت چىقىپ تۇراتتى. راسكولنىكوف مانا شۇنىڭ ئۆزىدىنلا ئۇنىڭ ھەممىدىن خەۋەر تاپقانلىقىنى دەرھاللا چۈشەندى.

ـــ مەن كىرەيمۇ ياكى كېتىپ قالايمۇ؟ ـــ سورىدى راسكولنىكوف بىر قارارغا كېلەلمەي.

ـــ مەن كۇنبويى سوفيە سېمىيونوۋنانىڭكىدە بولدۇم، ھەر ئىككىمىز سېنى ساقلىدۇق. بىز سېنى چوقۇم شۇ يەرگە بارىدۇ، دەپ ئويلىدۇق.

راسكولنىكوف ياتاقتا كىرىپ، ماغدۇرسىز ھالەتتە ئۆزىنى ئورۇندۇققا تاشلىدى.

ـــ نېمىشقىدۇر ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتىم، دونيە، بەك ھېرىپ كەتتىم؛ لېكىن مەن ھېچبولمىغاندا مۇشۇ پەيتلەردە بولسىمۇ ئۆزۈمنى پۈتۈنلەي تۇتۇۋېلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم.

ئۇ خۇدۇكسىرەش ئىچىدە سىڭلىسىغا قاراپ قويدى.

ـــ كېچىچە نەلەردە يۈردۈڭ؟

ـــ ئېسىمدە يوق؛ بىلەمسەن، سىڭلىم، ئاخىرقى بىر قارارغا كېلەي دەپ، نېۋا دەرياسىنىڭ بويىدا نۇرغۇن قېتىم ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈردۈم؛ شۇلا يادىمدا تۇرۇپتۇ. شۇ يەردە

ئۆلۈۋالماقچى بولۇۋىدىم، لېكىن... قەتئىي نىيەتكە كېلەلمىدىم... ــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا دونيەگە يەنە گۇمان بىلەن قاراپ قويۇپ.

ــ خۇداغا شۈكۈر ! سوفيە سېمىيونوۋنا ئىككىمىز مانا شۇنىڭدىن ئەنسىرىۋىدۇق ! دېمەك سەن يەنىلا ھاياتقا ئىشىنىدىكەنسەن. خۇداغا شۈكۈر ! خۇداغا شۈكۈر !

راسكولنىكوف ئەلەملىك كۈلۈپ قويدى.

ــ مەن ھاياتقا ئىشەنمەيمەن، لېكىن مەن ھازىرلا ئانام بىلەن قۇچاقلىشىپ يىغلاشتىم. مەن خۇداغمۇ ئىشەنمەيمەن. لېكىن، ھازىرلا ئۇنىڭ مېنىڭ ئورنۇمدا خۇداغا ئىلتىجا قىلىشىنى ئۆتۈندۈم. كىم بىلىپتۇ دەيسەن بۇنىڭ زادى نېمە ئىشلىقىنى، دونېچكا، بۇنى زادىلا چۈشەنمەيمەن.

ــ ئانامنىڭ يېنىغا بارىدىكەنسەن؟ ئۇنىڭغا دەپ بەردىڭمۇ؟ ــ سوربىدى دونيە قاتتىق چۆچۈپ، ــ راستىلا بىر قارارغا كېلىپ ئۇنىڭغا دەپ بەردىڭمۇ؟

ــ ياق، دېمىدىم... تىل ئارقىلىق دەپ بەرمىدىم، شۇنداقتىمۇ ئۇ خېلى بىر ئىشلارنى چۈشەندى. كېچىدە ئۇ سېنىڭ جۆيلۇگىنىڭنى ئاڭلاپ قاپتۇ. پەمچە، ئۇ ئىشنى يېرىم ـ يارتا چۈشەندى. ئېھتىمال مەن خاتا قىلغاندىمەن. ئۇنى كۆرگىلى بارماسلىقىم كېرەكتۇ. نېمىشقا بارغانلىقىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. مەن راستلا بىر چاكىنا ئادەم ئىكەنمەن، دونيە !

ــ چاكىنا دەمسەن، لېكىن رىيازەت چېكىشكە رازى بولدۇڭغۇ ! ئۆزۈڭ بارغىلىۋاتسەنغۇ؟

ــ راست، ھازىرلا بارىمەن. مۇشۇنداق ھاقارەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئۆزۈمنى دەريا‌غا ئاتماقچى بولۇۋىدىم، دونيە. لېكىن، دەريا بويىدا تۇرۇپ، ئەگەر ئۆزۈمنى ئىلگىرى قەيسەر چاغلاپ كەلگەن بولسام، دېمەك ھازىرمۇ مۇنداق ھاقارەتتىن قورقماسلىقىم كېرەك، دەپ ئويلىدىم، ــ دېدى ئۇ ئالدىدا گەپ قىلىۋېلىشقا ئالدىراپ، ــ بۇ مەغرۇرلۇقمۇ، دونيە؟

— مەغرۇرلۇق، رۇدىيە.

راسكولنىكوفنىڭ نۇرى ئۆچكەن كۆزلىرىدىن ۋاللىدە بىر ئۇچقۇن چاقنىغاندەك قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يەنىلا مەغرۇرلۇقچە قالغانلىقىدىن خۇشال بولدى.

— سىڭلىم، سەن مېنى دەريادا ئۆزىنى ئېتىشتىن قورقۇپتۇ دەپ قارىمايدىغانسەن؟ — سورىدى ئۇ تولىمۇ سەت ھىجىيىپ سىڭلىسىنىڭ يۈزىگە قاراپ.

— ئاھ، رۇدىيە، بولدى قىل ! — دېدى دونيە ئاچچىق ئەلەم بىلەن.

ئىككى مىنۇتچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. راسكولنىكوف بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى، دونيچكا ئەلەم بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ، ئۇستەلنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئولتۇراتتى. راسكولنىكوف بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ۋاق بولۇپ كەتتى. مەن ماڭاي ! ھازىرلا ئۆزۈمنى مەلۇم قىلغىلى بارىمەن. لېكىن، نېمىدەپ ئۆزۈمنى مەلۇم قىلغىلى كېتىۋاتقانلىقىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن.

دونيەنىڭ ياشلىرى ئىككى مەڭزىنى بويلاپ ئاقتى.

— سەنغۇ يىغلاۋاتسەن سىڭلىم، قولۇڭنى ماڭا بېرەلەمسەن؟

— قولىنى بەرمەيدۇ، دەپ ئويلىۋىدىڭمۇ؟

دونيە ئاكىسىنى چىڭ قۇچاقلىدى.

— رىيازەت چېكىشكە رازى بولغانلىقىڭنىڭ ئۆزى گۇناھىڭنىڭ يېرىمىنى يۇغانلىقىڭ ئەمەسمۇ؟ — ۋارقىرىدى دونيە ئاكىسىنى چىڭ قۇچاقلاپ سۆيۈپ.

— گۇناھىڭنىڭ؟ قانداق گۇناھىمنىڭ؟ — راسكولنىكوف كۈتمىگەندە دەرغەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى، — مەن ناھايىتى يىرگىنچلىك، زىيانلىق، ھېچكىمگە كېرىكى يوق بىر پىتنى، جازانخور بىر كەمپىرنى ئۆلتۈردۈم. كەمبەغەللەرنىڭ قېنىنى شورايدىغان شۇ بىرنېمىنى ئۆلتۈرگەنلىكىم قىرىق گۇناھقا ھېساب بولسىمۇ كەچۈرۈلۈشى كېرەك. بۇنىمۇ جىنايەت دېگىلى

بولامدۇ؟ مېنىڭ ئويلىغىنىم ئۇ ئەمەس، ئۇنى يۇيۇشنى ئويلاپ قويمىدىم. نېمىدەپ خەقلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن مېنى كۆرسىتىپ: «جىنايەت، جىنايەت!» دەۋېرىدۇ. مانا ھازىر، مۇنداق بىھۇدە ھاقا ـ رەتكە چىداش قارارىغا كېلىپ بولغان چېغىمدا، ئاندىن قورقۇ ـ چاقلىقىمىنىڭ پۈتۈنلەي مەنىسىز ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆردۈم! پەقەت ئۆزۈمنىڭ پەسكەشلىكىمدىن، ئىقتىدارسىزلىقىمدىن مۇشۇ قارارغا كەلدىم. يەنە بەلكىم ھېلىقى... پورفىرىي... مەسلىھەت بەرگەندىكىدەك، ئۆزۈمگە ئاسانراق چۈشىدۇ، دېگەن ـ دىمەن...

ـــ ئاكا، ئاكا، نېمىلەرنى دەۋاتىسەن! سەن ئاخىر ئادەم ئۆلتۈرگەن تۇرسىڭ! ـــ ۋارقىرىدى دونيە ئومىدسىزلىك بىلەن.

ـــ ھەممە كىشى ئادەم ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ، ـــ دېدى راسكولنىكوف خۇددى ئەقلىدىن ئازغاندەك دەرھاللا ئۇنىڭ سۆزىگە ئولاپ، ـــ بۇ دۇنيادا ھازىرغۇ ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ. ئىلگىرىمۇ ئۆلتۈرگەن، قانلار سەلدەك ئاققان، شامپان ھارىقىدەك تۆكۈلگەن. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن، بەزىلەرگە ئىبادەت زاللىرىدا تاج كىيدۈرۈلگەن، كېيىن ئۇلار يەنە ئىنسانىيەتنىڭ نىجاتكارى دەپ ئاتالغان. ئازراقلا سەپسېلىپ قارىسىڭ، ھەممىنى ئېنىق كۆرىسەن! مەنمۇ ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلماقچىدىم، يۈزلەپ، مىڭلاپ ياخشى ئىش قىلىپ، ئاشۇ ئەخمىقانە ئىشىمنىڭ ئورنىنى تولدۇرماقچىدىم. ئەسلىدىغۇ ئۇنى ئەخمىقانە ئىش دېگىلىمۇ بولمايدۇ. ئۇ ناھايىتى بىر لايىقىدا قىلىنماي قالغان ئىش. چۈنكى، پۈتكۈل ئوي ـ پىكرىم ھەرگىزمۇ ھازىر مەغلۇپ بولغىنىمدىن كېيىنكىدەك ئۇنداق ئەخمىقانە ئەمەس ئىدى... (مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشسا، ھەممىلا ئىش شۇنداق ئەخمىقانەدەك كۆرۈنىدۇ!) مەن ئاشۇ ئەخمىقانە ئىشنى قىلىپ، مۇستەقىل مەۋقەگە ئېرىشمەكچى. تۇنجى قەدىمىنى باسماقچى، مەبلەغقە ئېرىشمەكچىدىم. كېيىنچە ئۇنىڭغا قارىغاندا چەكسىز زور ئىشلار بىلەن ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرماقچىدىم... لېكىن مەن... مەن بىرىنچى قەدەمنىمۇ

باسالمىدىم، چۈنكى مەن پەسكەش، چاكسىنا ئادەم ئىكەنىمەن. ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا ! شۇنداقتىمۇ مېنىڭ مەسىلىگە سىلەرنىڭ نۇقتىئىنەزەرىڭلار بويىچە قارىغۇم يوق. ئەگەر مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بولسام، كىشىلەر ماڭا تاج كىيدۈرۈشەتتى، لېكىن ھازىر ئىلاجسىزلىقتىن قولغا چۈشتۈم.

— لېكىن بۇ توغرا ئەمەس، پۈتۈنلەي توغرا ئەمەس ! ئاكا، سەن نېمىلەرنى دەۋاتىسەن !

— ئاھ ! بۇ ئۇسۇل توغرا ئەمەس، ئېستېتىكا نۇقتىئىنەزەرىدىن ئېيتقاندا، بۇ ياخشى ئۇسۇل ئەمەس ! لېكىن، زادىلا چۈشەنمەيمەن؛ نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنى بومبىلار بىلەن بومبارىمان قىلىپ ئۆلتۈرۈش، مۇنتىزىم مۇھاسىرىگە ئېلىپ كۆپلەپ قىرغىن قىلىش بىرقەدەر ھۆرمەتكە لايىق ئۇسۇل دەپ قارىلىدۇ؟ ئېستېتىكىدىن قورقۇش ئاجىزلىق، ئىقتىدارسىزلىقنىڭ بىرىنچى ئالامىتى ! مەن بۇ نۇقتىنى ھېچقاچان ھازىرقىدەك ئېنىق تونۇپ باققان ئەمەس؛ لېكىن ھازىر قىلغان ـ ئەتكەنلىرىمنىڭ نېمە ئۈچۈن جىنايەت بولىدىغانلىقىنى ئىلگىرىكى ھەرقانداق چاغدىكىدىن ئېنىق چۈشىنىپ يەتتىم ! مەن ھېچقاچان ھازىرقىدەك قەيسەر بولۇپ باققان ئەمەس، ئۆزۈمگە ھازىرقىدەك كامىل ئىشەنگەن ئەمەس !...

ئۇنىڭ ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان تاتىراڭغۇ يۈزى قىپقىزىل قىزىرىپ كەتتى. لېكىن، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى دەۋاتقىنىدا، كۆزلىرى دونيەنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ دونيەنىڭ قاراشلىرىدىن ئۇنىڭ ئۆزىنى دەپ نەقەدەر ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئىختىيارسىز ھوشىنى يوغۇالدى. ئۇ قانداقلا بولمىسۇن ئانسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ بەختىنى قارا قىلىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى. نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ ھەرھالدا ئۇلارنىڭ بەختسىزلىكىنىڭ يىلتىزى ئىدى...

— دونيە، جېنىم سىڭلىم ! ئەگەر مەن گۇناھكار بولسام،

مېنى كەچۈرگىن (ناۋادا مەن ھەقىقەتەن گۇناھكار بولسام، كەچۈرگىلى بولمىسمۇ)، خەير ـ خوش ! يەنە مۇنازىرىلىشىپ ئولتۇرمايلى ! ئەمدى كەتمىسەم بولمايدۇ، راست كەتمىسەم بولمايدۇ. خوش بولۇپ كېتەي، كەينىمدىن بارما، مەن يەنە بىر يەرگە كىرىپ ئۆتمەن... سەن ھازىرلا ئانامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بول. ئۆتۈنۈپ قالاي، شۇنداق قىلىشقا ۋەدە بەر ! بۇ ساڭا دەيدىغان ئاخىرقى ئىلتىماسىم. ھەرقانداق چاغدا ئۇنىڭ يېنىدا بول. يېنىدىن نېرى كەتمە. مەن ئۇنى ئېغىر تەشۋىشكە سېلىپ قويدۇم، ئۇ چىدىيالمايدۇ؛ ئۇ يا ئۆلۈپ كېتىدۇ، يا ئەقلىدىن ئېزىپ قالىدۇ. سەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بول ! رازۇمىخىن سىلەر بىلەن بىللە بولىدۇ. مەن قاتىل بولساممۇ، ئۆمرۇم بويى مەرد ۋە سەممىي ئادەم بولۇشقا تىرىشىمەن. ھامان بىر كۈنى مېنىڭ نامىمنى ئاڭلاپ قېلىشىڭ مۇمكىن. مەن سىلەرنىڭ يۈزۈڭلارنى يەرگە قارىتمايمەن، بۇنى ھامىنى كۆرۈپ قالسەن؛ باشقىلارغىمۇ كۆرسىتىپ قويىمەن... ئەمىسە ھازىرچە خەير ـ خوش، ـــ دېدى ئۇ ئالدىراپ گېپىنى ئاياغلاشتۇرۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىنى ۋە بەرگەن ۋەدىسىنى ئاڭلىغان چېغىدا دونيەنىڭ كۆزلىرىدە يەنە غەلىتە بىر ئىپادىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بايقاپ قالدى، ـــ نېمىشقا يىغلايسەن؟ يىغلىما، بولدى يىغلىما، بىز ۋىدالىشۇاتقىنىمىز يوققۇ !... ھە، راست ! توختاپ تۇر، ئۇنتۇپ قاپتىمەن !...

ئۇ ئۇستەلنىڭ يېنىغا كېلىپ، چاڭ ـ توپا بېسىپ كەتكەن قېلىن بىر كىتابنى ئالدى، كىتابنى ئېچىپ، ئارىسىدىن پىل چىشىغا سۇ بوياق بىلەن سىزىلغان كىچىككىنە پورتېرېتنى چىقاردى. بۇ ئۇنىڭ ئىلگىرىكى لايىقى، ئۆي غوجايىنىنىڭ تەپ بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتكەن قىزىنىڭ ـــ دۇنيانى تەرك ئېتىپ مۇناخ بولماقچى بولغان غەلىتە قىزنىڭ سۈرىتى ئىدى. ئۇ قىزنىڭ زەئىپلىك چىقىپ تۇرغان چىرايىغا بىرپەس قاراپ تۇردى ـ دە، سۈرەتنى سۆيۈپ قويدى، ئاندىن ئۇنى دونېچكاغا

بەردى.

— ھېلىقى خىياللىرىم توغرۇلۇق پەقەت مۇشۇ قىز بىلەن نۇرغۇن قېتىم سۆزلىشىۋىدىم، — دېدى راسكولنىكوف ئويچانلىق بىلەن، — كېيىن رەسۋالارچە ئىشقا ئاشقان نۇرغۇن ئىشلارنى مەن ئۇنىڭغا ئېيتقان، خاتىرجەم بول، — دېدى ئۇ دونيەگە، — ساڭا ئوخشاش، ئۇمۇ قوشۇلمىغان، شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ پانىي ئالەمدىن كەتكەنلىكىگە بىر ھېسابتا مەن ناھايىتى خۇشال. ئاساسلىقى، ئاساسلىقى ھازىر ھەممىنى يېڭىباشتىن باشلاش كېرەك، ھەممىنى ئىككى پارە قىلىش كېرەك، — بىردىنلا ۋارقىرىدى ئۇ يەنە ئىلگىرىكى قايغۇلۇق ھالىتىگە قايتتى، — ھەممىنى، ھەممىنى شۇنداق قىلىش كېرەك، لېكىن مەن شۇنىڭغا تەييارمۇ؟ مەن ئۆزۈم شۇنداق بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەنمۇ؟ ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەن شۇنداق سىناقلا چىدىشىم كېرەكمىش ! لېكىن، مۇنداق تېتىقسىز سىناقلارنىڭ نېمە كېرىكى، نېمە كېرىكى؟ ئۇلارنىڭ زادى نېمە كېرىكى؟ يىگىرمە يىل تۇرمىدە يۇرۇپ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنىڭ دەستىدىن ئېزىلىپ، ھاماقەت بولۇپ قالغان، كۈچ ـ قۇۋۋەتتىن ئايرىلغان چېغىمدا، ئۇنى ھازىرقىدىنمۇ ئېنىقراق چۈشىنەلەرمەنمۇ، ئۇ چاغقا بارغاندا، مېنىڭ تىرىك يۈرگىنىمنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ مەن شۇ تاپتا شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە نېمىشقىمۇ رازى بولغاندىمەن؟ ئاھ، بۇگۈن تاڭ سەھەردە، نېۋا دەرياسىنىڭ بويىدا تۇرغان چېغىمدا، ئاندىن ئۆزۈمنىڭ پەسكەش، چاكىنا ئادەملىكىمنى ئۇقتۇم !

ئاخىر ئىككىسى تاشقىرىغا چىقتى. ئۇ ئاكىسىنى ياخشى كۆرەتتى ! بۇ ئايرىلىش دونيەگە ئېغىر تۇيۇلدى. ئۇ ئەللىك قەدەمچە يەرگە بېرىپ كەينىگە بۇرىلىپ ئاكىسىغا قارىدى. ئۇ ئاكىسىنى كۆردى. كۆچىنىڭ دوقمۇشىغا بارغاندا، راسكولنىكوفمۇ كەينىگە بۇرىلىپ قارىدى. ئىككىسىنىڭ كۆزلىرى ئاخىرقى قېتىم ئۇچراشتى. لېكىن، راسكولنىكوف

سىڭلىسىنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپلا، ئۇنىڭغا كېتىۋەر دېگەننى قىلىپ، تاقەتسىزلىك، ھەتتا غەزەپ بىلەن قول شىلتىدى، ئۆزى بولسا دوقمۇشتىن ئىتتىك بۇرىلىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

«ئۆزۈمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن، ئۇنىڭغا بەك قاتتىقلىق قىلدىم، ــ ئويلىدى ئۇ بىرپەستىن كېيىن، دونيەگە غەزەپ بىلەن قول شىلتىگەنلىكىگە خجىل بولۇپ، ــ لېكىن ئۇلار نېمىشقىمۇ مېنىڭدەك بىر ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىمەيدىغان ئادەمنى مۇشۇنچىۋالا ياخشى كۆرىدىغاندۇ؟ ئاھ، ئەگەر مەن يالغۇز ــ يېگانە بولسام، مېنى ھېچكىم ياخشى كۆرمىسە، مەنمۇ ھېچقانداق ھېچكىمنى ياخشى كۆرۈپ باقمىغان بولسام، نەقەدەر ياخشى بولار ئىدى ــ ھە ! ئۇ ھالدا بۇ ئىشلارمۇ يۈز بەرمىگەن بولاتتى ! شۇنى بىلگەن بولسام، ئالدىمىزدىكى ئون بەش يىل ياكى يىگىرمە يىلدا قەلبىم شۇ قەدەر پەسلىشىپ، ئادەملەرنىڭ ئالدىدا تەمتىرەپ، ھودۇقۇپ، مىننەتدار بولۇپ ياش تۆكۈپ، ھەربىر ئېغىز گېپىمدە ئۆزۈمنى قاراقچى دەپ ئاتايدىغان بولۇپ قالارمەنمۇ؟ راست، شۇنداق بولىدۇ، شۇنداق بولىدۇ ! ئۇلارنىڭ مېنى ئۇ يەرگە ئەۋەتىشتىكى مەقسىتى مانا شۇ، ئۇلارغا مانا شۇلار كېرەك... قارا، ئۇلار شەھەردە ئۇياق ــ بۇياقىقا چېپىپ يۈرۈشۈپتۇ. ئەملىيەتتە ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئەسلىي تەبىئىتىدىن ئېيتقاندا ئەبلەخ ۋە قاراقچى؛ ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەررەك دەلدۇشلەر ! ناۋادا مېنى سۈرگۈندىن كەچۈرۈم قىلغان بولسا ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەربىرى غەزەپكە بوغۇلۇپ، ئاچچىق دەستىدىن غالجىرلىشىپ كەتكەن بولاتتى ! ئاھ، ئۇلارنى كۆرەر كۆزۈم يوق !»

ئۇ يەنە خىيالغا چۆكۈپ كەتتى: «زادى قانداق يوللار بىلەن مېنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا تەمتىرەپ، ھودۇقۇپ تۇرىدىغان، چىن كۆڭلىدىن قايىل بولىدىغان قىلىۋېتەر ! خوش، نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولمىغۇدەك؟ ئەلۋەتتە، بۇ ئەسلىدىلا شۇنداق بولۇشى كېرەك. ئەجەبا يىگىرمە يىل توختىماي ئەزسە، مېنى ئېزىپ

تاشلىماسمۇ؟ تامچىلاپ ئاققان سۈمۈ تاشنى تېشىۋېتەلەيدۇغۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ياشاشنىڭ نېمە ھاجىتى، نېمە ھاجىتى؟ ئەمدى ھەممە نېمىنىڭ خۇددى كىتابتا يېزىلغاندەك بولىدىغانلىقىنى ئۆزۈم بىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۆزۈمنى مەلۇم قىلغىلى بېرىپ نېمە قىلىمەن؟»

تۇنۇگۈن ئاخشامدىن بۇيان، ئۇ مۇشۇ سوئالنى يۈز قېتىم تەكرارلىغان بولسىمۇ، بەربىر يەنىلا كېتىپ باراتتى.

8

ئۇ سونىيەنىڭ ئۆيىگە كىرگەن چاغدا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. سونيە ئۇنى پەرىشانلىق ئىچىدە كۈنبويى ساقلىدى. ئۇ ئۇنى دونيە بىلەن بىللە ساقلىدى. چۈنكى، دونيە سۈندرىگايلوفنىڭ «بۇ ئىشتىن سونيەنىڭ خەۋىرى بار» دېگەن گېپىنى ئەسلەپ، ئەتىگەندىلا ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنىدى. بىز بۇ يەردە ئۇلارنىڭ دېيىشكەن گەپلىرىنى، تۆكۈشكەن ياشلىرىنى، شۇنداقلا ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىنىڭ قانداق قىلىپ بىر يەردىن چىقىپ قالغانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ ئولتۇرمايمىز. بۇ ئۇچرىشىش ھېچبولمىغاندا دونيەنىڭ كۆڭلىگە بىر تەسەللى بولۇپ قالدى. ئۇ ئاكسىنىڭ يالغۇز ئەمەسلىكىنى ئۇقتى. ئۇ بىرىنچى بولۇپ سونيەنىڭ ئالدىدا توۋا قىپتۇ، ئۇ بىرەر ئادەمنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولغان چېغىدا، سونيەنىڭ ۋۇجۇدىدىن دوستلۇق ئىزدەپتۇ؛ تەقدىر ئۇنى مەيلى قەيەرگە ئاپىرىپ تاشلىسۇن، سونيە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارغۇدەك. دونيە بۇلارنى ئۇنىڭدىن سوراپ ئولتۇرمىدى، لېكىن ئۇ چوقۇم مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ سونيەگە قانداقتۇر ھۆرمەت ـ ئېھتىرام نەزىرىدە قارىدى، ئۇنىڭ بۇنداق ھۆرمەت ـ ئېھتىرام نەزىرىدە قارىشى باشتا سونيەنى تولىمۇ ئوڭايسىزلاندۇرۇپ

قويدى. سونيه هاياجانلانغىنىدىن يىغلىۋېتىشكە قىل ـ قىل قالدى. ئۇ ئەكسىچە ئۆزىنى دونيەگە قاراشقىنىمۇ لايىق ئەمەسمەن، دەپ قارايتتى، ئۇلار راسكولنىكوفنىڭ ئۆيىدە بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان چېغىدا، دونيە ئۇنىڭ بىلەن ئىززەت ـ ئېھتىرام ۋە ھۆرمەت بىلەن كۆرۈشكەن ۋە خوشلاشقانىدى. ئەنە شۇنىڭدىن بۇيان، دونيەنىڭ گۈزەل قامىتى ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرىدىكى ئەڭ گۈزەل، يېقىنلاشقىلى بولمايدىغان خىيال سۈپىتىدە قەلبىدە مەڭگۈلۈك ساقلىنىپ قالغانىدى.

ساقلاۋېتىپ تاقەتى تاق بولغان دونيچكا ئاخىر سونيەنى تاشلاپ، ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە كەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭغا ئاكىسى شۇ يەرگە بالدۇرراق بارىدىغاندەكلا تۇيۇلۇۋەردى. ئۆزى يالغۇز قالغىنىدا، ئويلىغانسېرى سونيەنى ۋەھىمە بېسىۋەردى. ئۇ راسكولنىكوف راستلا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشى مۇمكىن، دەپ قورقاتتى. دونيەمۇ شۇ ئىشتىن ئەنسىرەيتتى. لېكىن، ھەر ئىككىلىسى كۈنبويى بەس ـ بەس بىلەن ھەر خىل ئاساسلارنى كەلتۈرۈپ، ياق، ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس دېيىشىپ، بىر ـ بىرسىگە تەسەللى بېرىشتى، ئۇلار بىللە چېغىدا كۆڭۈللىرى ھەرھالدا بىرئاز توق تۇرغانىدى. لېكىن، مانا ئەمدى ئۆزلىرى يالغۇز قالغاندا بولسا، بۇ ئىش ھەر ئىككىلسىنىڭ خىيالىدىن نېرى كەتمەيدى. سوفيە سۈيدرىگايلوفنىڭ تۇنۇگۈن راسكولنىكوفنىڭ ئالدىدا ئىككىلا يول قالدى: بىرسى سىبىرىيەگە بېرىش، بىرسى... دېگەن گېپىنى ئەسلىدى. بۇنىڭ سىرتىدا ئۇ راسكولنىكوفنىڭ مەنمەنلىكىنى، تەكەببۇرلۇقىنى، ئۆزىنى قالتىس چاغلايدىغانلىقىنى ۋە خۇداغا ئىشەنمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. «ئەجەبا ئۇنى پەقەت قورقاقلىق، ئۆلۈمدىن قورقۇشلا تىرىك قېلىشقا مەجبۇر قىلالارمۇ؟» ئويلىدى ئۇ ئاخىر ئۈمىدسىزلىك بىلەن. بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇشقا باشلىغانىدى. سونيە غەمكىن بىر ھالەتتە دېرىزىدىن كۆز ئۈزمەي تاشقىرىغا قاراپ تۇراتتى ـــ لېكىن دېرىزىدىن قوشنا بىنانىڭ

ئاقلانمىغان بىر تېمىلا كۆرۈنەتتى. ئاخىر ئۇ ھېلىقى بەختى قارا ئادەم بۇ چاغقىچە ئۆلۈۋالدى، دەپ جەزىم قىلغان چاغدا راسكولنىكوف ئۆيگە كىرىپ كەلدى.

بىر شادلىق نىداسى ئۇنىڭ قەلبىدىن ئېتىلىپ چىقتى. لېكىن، راسكولنىكوفنىڭ چىرايىغا دىققەت بىلەن تىكىلگىنىدە، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپ كەتتى.

ــ مانا قارا ! ــ دېدى راسكولنىكوف ئاچچىق كۈلۈپ، ــ مەن سېنىڭ كىرىستىكىنى ئالغىلى كەلدىم. سونىيە، سەن مېنى تۆت كوچىغا بارغىن دېۋىدىكۇ، مانا ئەمدى راستلا شۇنداق قىلىدىغان چاغدا، يەنە نېمىدەپ قورقىسەن؟

سونىيە ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى. ئۇنىڭغا راسكولنىكوفنىڭ تەلەپپۇزى تولىمۇ غەلىتىدەك تۇيۇلدى؛ ئۇ سەسكىنىپ كەتتى، لېكىن ئانچە ئۇزۇنغا قالمايلا ئۇ راسكولنىكوفنىڭ ئەتەي شۇنداق تەلەپپۇزدا ئەتەي شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى پەملەپ قالدى، ھەتتا راسكولنىكوف توغرىدىن ـ توغرا ئۇنىڭ يۈزىگە قاراشتىن قاچقاندەك نېمىشقىدۇر تامنىڭ بۇلۇڭىغا قاراپ گەپ قىلدى.

ــ بىلەمسەن، سونىيە، مەن بىر قارارغا كېلىپ بولدۇم. مېنىكچە، شۇنداق قىلسام ماڭا پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن، بۇ يەردە مۇنداق بىر ئەھۋال بار... بولدىلا، بۇنى دېسەم گەپ ئۇزۇراپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى دەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. مېنى نېمىلەرنىڭ خاپا قىلىدىغانلىقىنى بىلەمسەن؟ چىرايىدىن ئەخمەقلىقى، ۋەھشىيلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئاشۇ ئادەملەرنىڭ دەرھاللا مېنى قورشۇۋېلىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، جاۋاب بەرمىسە بولمايدىغان نۇرغۇن ئەخمىقانە سوئاللارنى سورايدىغانلىقىنى، قوللىرى بىلەن مېنى جونۇپ كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئويلىسام، مەيۈسلىنىپ كېتىمەن... تۈفى ! بىلەمسەن، مېنىڭ پورفىرىينىڭ ئالدىغا بارغۇم يوق؛ مەن ئۇنىڭدىن بىزار. ئۇنىڭدىن كۆرە دوستۇم «پارتلاتقۇچ دورا»نىڭ ئالدىغا بارىمەن، ئۇ چوقۇم قاتتىق ھەيران قالىدۇ. مەلۇم

نۇقتىدىن ئېيتقاندا، مەن خېلى زور زىلزىلە قوزغايمەن. لېكىن، ئۆزۈمنى سەل بېسىۋالسام بولاتتى. يېقىنىدىن بۇيان بەكلا تېرىككەك بولۇپ كېتىۋاتىمەن. ئىشىنەمسەن، ھازىرلا سىڭلىم كەينىگە بۇرىلىپ ماڭا قاراپ قويغانلىقى ئۈچۈنلا، ئۇنىڭغا مۇشتۇمۇمنى تەڭلەپ تەھدىت سالغىلى قىل قالدىم. بۇ نەقەدەر يىرگىنچلىك كەيپىيات ـ ھە ! مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغىنىمنى دەيمىنا ! ھە راست، كىرپىست قېنى؟

ئۇ ھاياجانلانغىنىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ خاتىرجەم بولالمايتتى، ھەتتا بىر جايدا بىردەمۇ جىم تۇرالمايتتى. دىققىتىنىمۇ بىرەر نەرسىگە مەركەزلەشتۈرەلمەيتتى. پىكرى چېچىلىپ كەتكەن، گەپلىرى تاقما ـ تۇقما ئىدى. قوللىرىمۇ بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەيتتى.

سونيە گەپ قىلماستىن تارتمىدىن بىرسى سەرۇىدىن، يەنە بىرسى مىستىن ياسالغان ئىككى كىرپىستنى ئالدى. ئۇ ئۆزى چوقۇنۇۋېلىپ، ئاندىن ئۇنى چوقۇندۇردى. ئارقىدىن سەرۇىدىن ياسالغان كىرپىستنى راسكولنىكوفنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويدى.

ـــ بۇ بىر بەلگە، ئۇ مېنىڭ گۇناھىنى بوينۇمغا ئالغانلىقىمدىن دېرەك بېرىدۇ. ھى ـ ھى ! خۇددى ھازىرغىچە تارتقان ئازابلىرىم ئازدەك ! سەرۇىدىن ياسالغان كىرپىستنى ئادەتتىكى پۇقرالار تاقايدۇ؛ مىستىن ياسالغىنى لىزاۋېتانىڭ ئىكەن، ئۆزۈڭگە قالسۇن، كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟ شۇ چاغدا... بۇ ئۇنىڭ بوينىدا ئېسىقلىقمىكەن؟ مۇشۇنداق كىرپىستىن ئىككىسى ئېسىمدە. بىرسى كۇموشتىن ياسالغان كىرپىست، يەنە بىرسى كىچىككىنە مەبۇد ئىدى. شۇ چاغدا مەن ئۇلارنى مومايىنىڭ كۆكرىكىگە تاشلاپ قويۇۋېتىدىم. ئەمەلىيەتتە مەن ھازىر ھەر ئىككىسىنى تاقۇالسام مۇۋاپىق بولاتتى... يوقىلاڭ گەپلەرنى قىلىپ، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن؛ كۆڭلۈم تازا جايىدا ئەمەس !... بىلەمسەن، سونيە، مەن سېنى ئالدىن خەۋەردار قىلىپ قويغىلى، ساڭا ئۇقتۇرۇپ قويغىلى كەلگەن... بولدى، شۇ ئىش

ئىدى... مەن مۇشۇ ئىش ئۈچۈن كەلگەن. (راست، توغرىسىنى ئېيتسام، مەن تېخى خېلى جىق گەپ قىلمەنغۇ دەپتىكەنمەن.) سەن ئۆزۈڭ بېرىشىمنى تەلەپ قىلمۇدىڭ. خوش، ئەمدى مەن بېرىپ قاماقتا ياتسەن، سېنىڭ ئارزۇيۇڭ ئىشقا ئاشىدۇ؛ يەنە نېمىشقا يىغلايسەن؟ سەنمۇ شۇنداقمۇ؟ بەس، بولدى يىغلىما؛ ھەي، بۇلار مېنى نەقەدەر ئازابلايدۇ ـ ھە !

لېكىن، راسكولنىكوفنىڭ قەلبىدە راستلا بىر ھېسسىيات ئويغاندى. ئۇ قىزغا قارىغىنىدا يۇرىكى سىقىلغاندەك قىلدى. «ئۇ نېمىشقا بۇنچىۋالا قايغۇرۇپ كېتىدىغاندۇ؟ ـــ ئويلىدى ئۇ، ـــ مەن ئۇنىڭ نېمىسى ئىدىم؟ ئۇ نېمىشقا يىغلايدىغاندۇ؟ ئۇ نېمىشقا ماڭا ئانام بىلەن دونيەدەكلا كۆيۈنىدىغاندۇ؟ ئۇ ماڭا ئېمىكئانا بولماقچىمىدۇ؟»

ـــ بىر قېتىم چوقۇنۇۋال، بىرەر قېتىم بولسىمۇ دۇئا ئوقۇپ قوي، ـــ دېدى سونيە تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن قورۇنۇپقىنىنا ئىلتىماس قىلىپ.

ـــ ھە، بولىدۇ. خالىغىنىمچە بولسۇن. قانچە قېتىم ئوقۇ - سامىمۇ مەيلى ! چىن ئىخلاسىم بىلەن ئوقۇيمەن. سونيە، چىن ئىخلاسىم بىلەن.

لېكىن، ئۇ پۈتۈنلەي باشقا بىر گەپنى دېمەكچى ئىدى.

راسكولنىكوف بىرنەچچە قېتىم چوقۇندى. سونيە باش ياغلىقىنى ئېلىپ بېشىغا ئارتتى. بۇ يېشىل يۇڭ ياغلىق ئىدى. ئېھتىمال مارمېلادوف ئەسلەپ ئۆتكەن، «ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان» ياغلىق شۇ بولسا كېرەك. راسكولنىكوفنىڭ كاللىسىدا شۇنداق بىر ئوي غىل ـ پال پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، ئۇ سوراپ ئولتۇرمىدى. دەرۋەقە، پىكرىنىڭ بەكلا چېچىلىپ، كۆڭلىنىڭ قاتتىق پەرىشان بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇ ئۆزىمۇ سېزىشكە باشلىغانىدى. ئۇ مانا شۇنىڭدىن قورقاتتى. كۈتمىگەندە ئۇ سونيەنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە ماڭماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قاتتىق ھەيران قالدى.

— ساڭا نېمە بولدى؟ سەن نەگە بارماقچى؟ قېلىپ قال! قېلىپ قال! ئۆزۈم يالغۇز بارىمەن، — ۋارقىرىدى ئۇ قورقۇپ ۋە تىت - تىت بولۇپ، ئارقىدىن غەزەپ بىلەن ئىشىككە قاراپ ماڭدى، — ماڭا بىرمۇنچە ئەگەشكۈچىنىڭ نېمە كېرىكى! — ئۇ غودۇرىغىنىچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى.

سونيە ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىلا تۇرۇپ قالدى. راسكولنىكوف ئۇنىڭغا ھەتتا خوشمۇ دېمىدى. ئۇ سونيەنى ئاللىقاچان ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە پەقەت كىشىنىڭ يۈرىكىنى پارە - پارە قىلىۋېتىدىغان ئېتىرازلىق گۇمان جۇش ئۇرماقتا ئىدى.

«مەن توغرا قىلدىمۇ؟ قىلغانلىرىمنىڭ ھەممىسى توغرا بولغاندىمۇ؟ — ئويلىدى ئۇ پەلەمپەيدىن چۇشۇۋېتىپ، — ئەجەبا مۇشۇ يەردىلا توختاپ قېلىشقا بولماسمۇ؟ باشقىچە ئىش تۇتۇشقا بولماسمۇ؟... بارمايلا قويايمۇ يا؟»

شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا كېتىۋاتاتتى. ئۇ بىردىنلا ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويۇپ يۈرۇشنىڭ ئەمدى زۆرۈرىيىتى قالمىغانلىقىنى چىن دىلىدىن ھېس قىلىپ قالدى. ئۇ كوچىغا چىققاندا سونيە بىلەن تېخى خوشلاشمىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ۋارقىرىغىنىدىن قورقۇپ كېتىپ، ياغلىقىنى ئارتقىنىچە ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا مىدىر - سىدىر قىلماي تۇرۇپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ ئەنە شۇلارنى ئەسلەپ، يەنە توختاپ قالدى. دەل شۇ پەيتتە بىر پىكىر خۇددى پۈرسەت كۈتۈپ تۇرغاندەك بىردىنلا ئۇنىڭ زېھنىنى ئېچىۋېتىپ، ئۇنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى.

«بايا ئۇنىڭ قېشىغا نېمىدەپ باردىم. نېمە قىلغىلى باردىم؟ ئۇنىڭغا: سەندە ئىشىم بار ئىدى، دېدىم. نېمە ئىشىم بار ئىدى؟ ھېچ ئىشىم يوق ! كەتكىلىۋاتىمەن دەپ قويغىلى باردىممىكىن يا، كەتكىلىۋاتقان بولسام نېمە بوپتۇ؟ ئۇنى دەپ قويۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوققۇ ! مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەنمۇ؟ ئۇنى ياخشى كۆرمەمدىمەن يا؟ ھازىرلا ئۇنى خۇددى ئىتنى قوغلىغاندەك

قوغلىۋەتتىم. ئەجەبا، مەن راستلا ئۇنىڭ كىرىستىغا موھتاجمۇ؟ ئاھ، مەن نەقەدەر چۈشكۈنلىشىپ كەتتىم ـ ھە ! ياق، ماڭا ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى كېرەك ئىدى. مەن ئۇنىڭ قانچىلىك قورققانلىقىنى، قانچىلىك قىينالغانلىقىنى، قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى تاماشا قىلماقچىدىم. مەن بىرەر ئىشنى تۈتۈۋېلىپ، ۋاقىتنى كەينىگە سۈرۈپ، ئۇنى كۆرۈپ باقماقچى بولدۇم ! يەنە كېلىپ مەن ئۆزۈمگە شۇنچىلىك ئىشىنىپ، ئۆزۈم توغرۇلۇق شۇنداق ئارزۇ ـ ئارمانلارنى قىلىپ يۈرۈپتىمەن. مەن قىلچە ۋەزنى يوق، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ئادەم. مەن نەقەدەر پەسكەش، نەقەدەر پەسكەش ـ ھە !»

ئۇ قانالنى بويلاپ قىرغاقتا كېتىۋاتاتتى، ئۇ ئەمدى يىراققا بارمىسىمۇ بولاتتى. لېكىن، ئۇ كۆۋرۈككە يېتىپ كېلىپ يەنە توختاپ قالدى. ئاندىن بىردىنلا كۆۋرۈككە چىقىپ، ئوت ـ چۆپ بازىرى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارايتتى، ھەربىر نەرسىگە پۈتۈن دىققىتى بىلەن زەن سالاتتى، لېكىن دىققىتىنى ھېچقانداق نەرسىگە يىغالمايتتى. ھەممە نەرسە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن لەپپىدىلا ئۆتۈپ كېتەتتى. «بىر ھەپتىدىن، بىر ئايدىن كېيىن، مېنى تۇرمىنىڭ ھارۋىسىغا سېلىپ، مانا مۇشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈزۈپ، ئاللىقاياقلارغا ئېلىپ كېتىدۇ. مانا شۇ چاغدا مانا بۇ قانالغا قانداق قارارمەنكىن؟ شۇنى يادىمدا تۇتاي، ماقۇلمۇ؟ ـــ خىيالىدىن كەچۈردى ئۇ، ـــ قارا ماۋۇ ۋۇجۇسكىنى، ماۋۇ بىرنەچچە قۇر خەتنى شۇ چاغدا قانداق ئوقۇيدىغاندىمەن؟ ئۇنىڭدا ‹سودا شىركىتى› دەپ يېزىلىپتۇ. راست، a ھەرپىنى ئېسىمدە تۇتۇۋالاي، a ھەرپى، بىر ئايدىن كېيىن ئۇنىڭغا قاراپ باقاي، a ھەرپىگە قاراپ باقاي، شۇ چاغدا ئۇنى قانداق ئوقۇرمەنكىن؟ شۇ چاغدا ئۇ ماڭا قانداق تۇيۇلىدىكىن، نېمىلەرنى ئويلارمەنكىن؟... ئاھ پەرۋەردىگار، مېنىڭ ھازىرقى بۇ... تەشۋىشلىرىم نەقەدەر ئەرزىمەس تەشۋىشلەر ـ ھە؟ ئەلۋەتتە، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى

ناھايىتى قىزىقارلىق بولسا كېرەك... مەلۇم نۇقتىدىن ئېيتقاندا... (ھا ـ ھا ـ ھا... ئويلاۋاتقان نەرسەمنى قارىمامدىغان!) مەن خۇددى كىچىك بالىدەك ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئۆچۈرۈۋاتىمەن. مېنىڭ خىجىل بولغۇدەك نېمەم بار؟ ئوھو... نېمانداق قىستايدىغاندۇ ! ماۋۇ پور ـــ نېمىس بولسا كېرەك ـــ ھازىر مېنى ئىتتىرىپ ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ كىمنى ئىتتىرىپ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلەمدىغاندۇ؟ بالا كۆتۈرۈۋالغان ئاۋۇ سەھرالىق ئايال تىلەمچىلىك قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ ئەگەر مېنى ئۆزىدىن بەختلىكرەك دەپ ئويلاپ قالسا، تازا قىزىق ئىش بولاتتى ـ ده، قىزىقچىلىق قىلىپ، مەن ئۇنىڭغا بىرەر نەرسە بېرىپ باقاي. ئاھا، يانچۇقۇمدا بەش كوپېيىكلىك پۇلدىن يەنە بىرسى بار ئىكەن. بۇ پۇل نەدىن كېلىپ قالغاندۇ؟ مانا، مانا... ئېلىڭ، چوڭ ئانا !»

ـــ خۇدايىم سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، ـــ دېدى ھېلىقى تىلەمچى يىغا تەلەپپۇزىدا.

ئۇ ئوت ـ چۆپ بازىرىغا كىردى. ئۇ ئادەملەر ئارىسىدا قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈرۈشنى ئىنتايىن يامان كۆرەتتى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ ئادەم ئەڭ كۆپ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. شۇ تاپتا ئۇ بىرەر دەم يالغۇز قالالىغان بولسا، دۇنيادىكى ھەممە نېمىنى بېرىۋېتىشكە رازى ئىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزىنىڭ بىرەر مىنۇتمۇ يالغۇز قالالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا بىر مەست بىمەنە قىلىۋاتاتتى: ئۇ ھەدەپ ئۇسسۇل ئويناقچى بولاتتى. لېكىن، ھەدىسلا بىر تەرەپكە قىيسىيىپ كېتەتتى. ئادەملەر ئۇنى ئورىۋېلىپ تاماشا كۆرۈۋاتاتتى. راسكولنىكوف ئادەملەر ئارىسىغا قىستاپ كىرىپ، بىرنەچچە مىنۇتقىچە ھېلىقى مەستنى تاماشا قىلىپ تۇردى ـ ده، بىردىنلا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ كۈلكىسى قىسقا ۋە ئۆزۈك ـ ئۆزۈك ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇ ھېلىقى مەستنى ئۇنتۇپ قالدى. كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن ئالمىغان بولسىمۇ، لېكىن

ئەمدى ئۇنى كۆرمەتتى. ئاخىر ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ پەيتتە نەدە تۇرغانلىقىنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ، نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، ئۇ مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغان چېغىدا، بىردىنلا ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا قانداقتۇر بىر ھالەت يۈز بېرىپ، بىرپەستىلا ئۇنى پۈتۈنلەي چىرمىۋالدى. پىكىر ـ خىيالىنىمۇ پۈتۈنلەي بەند قىلىۋالدى.

ئۇ بىردىنلا سوئىنىڭ سۆزىنى ئەسلەپ قالغانىدى: «تۆت كوچىغا بېرىپ، كىشىلەرگە تەزىم قىل، يەرنى سۆي، چۈنكى سەن ئۇنىڭ ئالدىدا گۇناھ قىلدىڭ. ئاندىن ۋاراقىراپ تۇرۇپ خالايىققا: «مەن قاتىل، دە.» ئەنە شۇ سۆزلەرنى ئەسلىگىنىدە، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. كېيىنكى كۈنلەردە، بولۇپمۇ مۇشۇ بىرنەچچە سائەت ئىچىدە ئىلاجسىزلىق دەستىدىن تۇغۇلغان قايغۇ ـ ئەلەم ۋە تەقەززالىق ئۇنى ئېزىپ تاشلىغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭ مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، مۇشۇنداق پاك، يېڭى، مۇكەممەل روھىي ھالەتنى باشتىن كەچۈرۈپ باقىۋسى كەلدى. مۇنداق روھىي ھالەت ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا خۇددى كېسەللىكتەك بىردىنلا پەيدا بولدى، خۇددى ئۇچقۇندەك ئۇنىڭ قەلبىگە چۈشۈپ يېنىشقا باشلىدى ـ دە، كۈتمىگەندە يالقۇنغا ئايلىنىپ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرگىلى تۇردى. شۇ ئانلا ئۇنىڭ كۆڭلى يۇمشاپ، ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلدى. ئۇ قانداق ئۆره تۇرغان بولسا، شۇنداقلا ئۆزىنى يەرگە تاشلىدى...

ئۇ مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا تىز چۆكۈپ، يەرگە ياتتى ـ دە، شادلىق ۋە بەختىيارلىق ئىچىدە پاسكىنا يەرنى سۆيدى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يەنە تىزلىنىپ باش ئۇردى.

ـــ قاراڭلار، ئاۋۇ مەست بولۇپ قاپتۇ! ـــ دېدى ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان بىر يىگىت.

كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ـــ بۇرادەرلەر، ئۇ قۇددۇس شەرىپكە بارماقچى، شۇ تاپتا بالىلىرى بىلەن، ۋەتىنى بىلەن خوشلىشىۋاتىدۇ. ھەرقايسىڭلارغا

تەزىم قىلىپ ئېھتىرام بىلدۈرۈۋاتىدۇ، پايتەخت سانكت پېتېربۇرگنى سۆيۈپ، تۇپرىقىنى كۆزىگە سۈرتۈۋاتىدۇ، — قوشۇمچە قىلدى مەست بولۇپ قالغان بىرسى.

— ئۇ تېخى ياپياشلا يىگىت ئىكەن، — قوشۇپ قويدى ئۇچىنچى بىرسى.

— ئاقسۆڭەكلەردىن ئوخشايدۇ، — دېدى يەنە بىرسى تەمكىنلىك بىلەن.

— بۇ ئاي بۇ كۈندە كىمنىڭ ئاقسۆڭەك، كىمنىڭ ئەمەسلىكىنى پەرق ئەتمەكمۇ تەس.

بۇ ئىنكاسلار ۋە تاپا ـ تەنىلەر راسكولنىكوفنى ھەرىكەتتىن توختىتىپ قويدى، ئۇ تىلىنىڭ ئۇچىغىلا كېلىپ قالغان: «مەن ئادەم ئۆلتۈردۈم» دېگەن گەپنىمۇ ئىچىگە يۇتۇۋەتتى. لېكىن، ئۇ بۇ ۋاراقىراش ـ جارقىراشلارغا ئۇن ـ تىنسىز چىداپ، كەينىگە قارايمۇ قويماي تار كوچا بىلەن توپتوغرا ساقچى ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى. يول ئۈستىدە بىر كىشىنىڭ سىياسى كۆزىگە چېلىققاندەك قىلدى، لېكىن ئۇ بۇنىڭغا ھەيرانمۇ قالمىدى؛ چۈنكى، ئۇ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئالدىنئالا سەزگەنىدى. ئۇ ئوت ـ چۆپ بازىرىدا ئىككىنچى قېتىم تىزلىنىپ يەرگە باش ئۇرغان چېغىدا، بېشىنى سول تەرەپكىرەك بۇراپ، ئۆزىدىن ئەللىك قەدەمچە نېرىدا تۇرغان سونيەنى كۆرگەنىدى. سونيە ئۇنى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ، بازاردىكى بىر ياغاچ ئۆينىڭ كەينىگە مۆكۈۋالغانىدى، شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇ ئۆز قايغۇسى بىلەن بولۇپ كەتكەن راسكولنىكوفنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كەپتىكەنىدە ! راسكولنىكوف سونيەنىڭ ئۆزى بىلەن ئەبەدىي بىللە بولىدىغانلىقىنى، تەقدىر ئۇنى دۇنيانىڭ ئۇ چېتىگە ئاپىرىپ تاشلىسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە بارىدىغانلىقىنى مانا ئەمدى ھېس قىلدى، شۇنداقلا چۈشەندى. ئۇنىڭ قەلبى جۇش ئۇرۇشقا باشلىدى... لېكىن... ئۇ ھېلىقى ئەجەللىك جايغا يېتىپ كەلگەنىدى.

ئۇ هويلىغا خېلى تېتىك قەدەم تاشلاپ كىردى. ئۇچىنچى قەۋەتكە چىقىش كېرەك ئىدى. «مەن يەنە يۇقىرىغا چىقىشىم كېرەك» ئويلىدى ئۇ. ئۇنىڭغا ھەمىشە ئەجەللىك پەيتىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە يەنە تېخى ئۇزاق ۋاقىت باردەك، يەنە نۇرغۇن ئىشلار ئۈستىدە ئويلىنىۋېلىشىغا نۇرغۇن ۋاقىت باردەك تۇيۇلاتتى.

بۇرما شەكىللىك پەلەمپەيدە ئاشۇ ئەخلەتلەر، ئاشۇ مېۋە شۆپۈكلىرى، ئاشۇ ئۇلۇغ ئوچۇق ئىشكلەر، ئاشۇ ئاشخانىلار ۋە ئاشخانىلاردىن چىقىپ تۇرىدىغان بۇسلار بىلەن سېسىق پۇراقلار ھېلىمۇ بۇرۇنقىدەكلا ئىدى. ھېلىقى كۇنىدىن كېيىن، راسكولنىكوف بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ پۈتلىرى ئۆيۈشۈپ، بوشىشىپ كېتىۋاتاتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ يۇقىرىغا چىقىۋەردى. ئۇ بىردەم توختاپ، ئازراق دەم ئالدى، ئادەم سىياقىدا كىرىش ئۇچۇن، ئۆزىنى بىرئاز تۇتۇۋالدى. «نېمىشقا بۇنداق قىلىمەن؟ بۇنىڭ نېمە زۆرۇرىيىتى؟ ــ بىردىنلا ئويلاپ قالدى ئۆز ھەرىكىتىنى ھېس قىلىپ، ــ بۇ ئوغرىنى ئىچىشىم كېرەك بولغاندىن كېيىن، بەربىر ئەمەسمۇ؟ قانچىكى يىرگىنچلىك بولسا شۇنچە ياخشى، ــ نەق شۇ پەيتتە ‹پارتلاتقۇچ دورا› ئىلىيا پېتروۋىچنىڭ سىياسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا گەۋدىلەندى، ــ ئەجەبا راستلا ئۇنىڭ ئالدىغا بارارمەنمۇ؟ باشقا بىرەرىنىڭ ئالدىغا بارسام بولماسمۇ؟ نىكودىم فومىچنىڭ ئالدىغا بارسام قانداق بولىدىكىن؟ دەرھاللا كەينىمگە قايتىپ شۆبە ساقچى ئىدارىسى باشلىقىنىڭ ئۆيىگە بارايمۇ يا؟ بۇنداقتا ھېچبولمىغاندا ئەركىنرەك بولىمەن... ياق، ياق! يەنىلا ‹پارتلاتقۇچ دورا›نىڭ ئالدىغا باراي، ‹پارتلاتقۇچ دورا›نىڭ ئالدىغا باراي! بۇ ئوغرىنى ئىچىشىم كېرەك بولغاندىكىن، بىراقلا ئىچىۋېتەي...»

ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى مۇزلاپ كەتتى، ئۇ گاراڭ بىر ھالەتتە ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، بۇ قېتىم ئىدارىدە ئادەم بەكلا ئاز ئىدى، ئۇ يەردە ناھايىتى قانداقتۇر بىر قاراۋۇل بىلەن

بىر پۇقرا تۇراتتى. قوغدىغۇچى تامنىڭ كەينىدىن تاشقىرىغا قاراپمۇ قويمىدى. راسكولنىكوف ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. «بەلكىم ھېلى بولسىمۇ دېيىشمىنىڭ ھاجىتى يوقتۇ» مانا شۇ خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدا غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يەردە پۇقراچە كىيىنگەن بىر كاتىپ ئۈستەلدە نېمىلەرنىدۇر يازماقچى بولۇپ ئولتۇراتتى. يەنە بىر كاتىپ تامنىڭ بۇلۇڭىدا يېنىچە ئولتۇراتتى. زامىتوف يوق ئىدى. ئەلۋەتتە، نىكودىم فومىچمۇ يوق ئىدى.

— ھېچكىم يوقمۇ؟ — سورىدى راسكولنىكوف ئۈستەلدە ئولتۇرغان كىشىدىن.

— كىمنى ئىزدەيتىڭىز؟

— ئا ـ ئا ـ ئا! كۆز كۆرمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان، لېكىن رۇس روھى... شۇنداقمىدى چۆچەكتە[1]... ئۇنتۇپ قاپتىمەن! تىنچلىقمۇ! — كۈتمىگەندە ۋارقىرىدى تونۇش بىر ئاۋاز.

راسكولنىكوف ئەندىكىپ كەتتى. «پارتلاتقۇچ دورا» ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى؛ ئۇ ئۇچىنچى بىر ئۆيدىن چىقىپ كەلگەنىدى. «پېشانىگە پۈتۈلگەن دېگەن شۇ! — ئويلىدى راسكولنىكوف، — ئۇ بۇ يەردە نېمە قىلىدىغاندۇ؟»

— بىزنى ئىزدەپ كەلگەنمۇ؟ نېمە ئىش بىلەن؟ — خىتاب قىلدى ئىلىيا پېتروۋىچ. ئۇزايىدىن كەيپى چاغ ھەتتا بىرئاز ھاياجانلانغاندەك قىلاتتى. بىرەر ئىش بىلەن كەلگەن بولسىڭىز، بەكلا بالدۇر كېلىپ قاپسىز. مەن ئۆزۈمنىڭ تاسادىپىي... شۇنداقتىمۇ خىزمىتىڭىزگە مەن تەييار. سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي... نامىڭىز نېمىدى؟ نېمىدى؟ كەچۈرۈڭ...

— راسكولنىكوف.

---

① بۇ يەردە پۈشكىننىڭ «رۇسلان ۋە لىيوملا» ناملىق داستانىنىڭ كىرىش قىسمىدىكى: «ئۇندا بار رۇس روھى، كېلىدۇ ئۇندىن رۇسنىڭ پۈرىقى» دېگەن مىسرالار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ـــ هه توغرا، راسكولنىكوف. مېنى ئۇنتۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلاپ قالماڭ ! مېنى ئۇنداقلاردىن دەپمۇ قالماڭ... رودىئون رو- رو... رودىئونچ، شۇنداقراقتەك قىلىۋىدى، توغرىمۇ؟

ـــ رودىئون رومانچ.

ـــ هه ئەنە، دېمىدىمۇ ! رودىئون رومانچ، رودىئون رومانچ ! ئۆزۈممۇ يېقىنلا بېرىپتىكەنمەن ! مەن ھەتتا باشقىلاردىن نۇرغۇن قېتىم سورىغان. گەپنىڭ راستىنى دېسەم، سىز بىلەن شۇ قېتىم مۇئامىلە قىلىشقاندىن كېيىن، كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولدى... كېيىن بىرسى ماڭا دەپ بەردى. ئاڭلىسام، ياش يازغۇچى ئىكەنسىز، ھەتتا ئالىم ئىكەنسىز... يېڭىدىن كۆكلەۋېتىپسىز... ئاھ پەرۋەردىگار ! يازغۇچىلار بىلەن ئالىملاردىن قايسىبىرى يېڭى كۆكلەۋاتقان چېغىدا غەيرىي يول تۇتمايدۇ دەيسىز ! خوتۇنۇم ئىككىمىز ئەدەبىياتنى بەكلا ئىززەتلەيمىز. خوتۇنۇمنى ئەدەبىيات مەستانىسى دېسەمۇ بولىدۇ !... ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ! نەسەبى يۇقىرى بولسىلا، باشقا ھەممىنى ئىقتىدارىغا، بىلىمىگە، پاراسىتىگە، تالانتىغا تايىنىپ قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، شىلەپىنى ئالايلى ـــ شىلەپە دېگەن نېمە زادى؟ شىلەپە دېگەن ناھايىتى بىر كىگىز قالپاق، ئۇنى سېممېرمان شىركىتىدىن سېتىۋالسام بولىۋېرىدۇ؛ لېكىن، شىلەپىنىڭ تېگىدىكى، شىلەپە يېپىپ تۇرغان نەرسىنى ھەرگىزمۇ سېتىۋالالمايمەن ! سىزگە ئوچۇقىنى ئېيتسام، سىزنى زىيارەت قىلىپ بارماقچى، سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويماقچىدىم، لېكىن مېنىڭچە سىزمۇ بەلكىم... لېكىن، سىزدىن سوراشنى ئۇنتۇپتىمەن، بەلكىم سىزنىڭ راستلا بىرەر ئىشىڭىز باردۇ دەيمەن؟ ئاڭلىسام، تۇغقانلىرىڭىز كەپتۇدەكقۇ؟

ـــ ھەئە، ئانام بىلەن سىڭلىم كەلدى.

ـــ مەن سىڭلىڭىزنى كۆرۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولۇۋىدىم، ياخشى تەربىيە كۆرگەن تولىمۇ چىرايلىق قىز

ئىكەن. راستىمنى ئېيتسام، ھېلىقى كۈنى بەكلا ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغىنىمغا قاتتىق پۇشايمان قىلدىم. راستلا كۈتۈلمىگەن ئىش بولدى ! شۇ چاغدا ھوشىڭىزدىن كەتكىنىڭىزنى كۆرۈپ، سىزدىن ئۆزۈمچە گۇمان قىلىپ كېتىپتىمەن ــ كېيىنغۇ ئۇ ئىش پۈتۈنلەي ئېنىقلاندى ! نەقەدەر ياۋايىلىق ۋە ئەسەبىيلىك ـ ھە ! سىزنىڭ نېمە ئۈچۈن غەزەپلەنگەنلىكىڭىزنى چۈشىنىمەن. ئۆيىڭىزدىكىلەر كەلگەچكە كۆچمەكچى بولۇۋاتقاندۇرسىز بەلكىم؟

ــ ياق، ياق، مەن ئانچىكىملا... راست، شۇنى سورىماقچىدىم... مەن زامبتوفنى مۇشۇ يەردىن ئۈچرىتارمەن دەپ ئويلاپتىكەنمەن.

ــ ھە، توغرا ! ئىككىڭلار دوست بولۇپ قاپسىلەر، ئاڭلىدىم. راست، زامبتوف بۇ يەردە ئەمەس، سىز سەل كېچىكىپ قاپسىز. شۇنداق، ئالېكساندر گرىگورىيېۋىچ بىزنىڭ بۇ يەردىن كېتىپ قالدى. ئۇ بۇ يەردىن تۇنۇگۈنلا كەتتى؛ ئۇ يۆتكىلىپ كەتتى... ئۇ كەتكۈچە ھەممىلا ئادەم بىلەن دېگۈدەك ئۇرۇشۇپ چىقتى... بەك سەت ئىش قىلدى... ئۇ شۇنداق يەڭگىلتەك يىگىت. ئەسلىغۇ ئۇنىڭ ئىستىقبالى پارلاق ئىدى. لېكىن، قارىمامسىز، بىزنىڭ بۇ شىجائەتلىك يىگىتلىرىمىزنىڭ قىلغان قىلىقىنى ! ئۇ ئەسلىدە قانداقتۇر بىر ئىمتىھانغا قاتناشماقچىكەن. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ يەردە ئاتالمىش ئىمتىھان دېگەنلىرى قۇرۇق گەپ، پوچ، خالاس. ئەلۋەتتە، ئالايلى، سىزنىڭ ياكى ھېلىقى بىر دوستىڭىز بار ئىدىغۇ، ھەر راست، جانابىي رازۇمىخىنىنىڭ ئەھۋالى بولسا، پۈتۈنلەي باشقا گەپ ! سىلەرنىڭ كەسپىڭلار ــ ئىلىم ـ ئىرپان. مەغلۇبىيەتمۇ سىلەرنى ئۈمىدسىزلەندۈرەلمەيدۇ ! سىزگە نىسبەتەن ھاياتلىقتىكى جىمىكى گۈزەل نەرسە ناھايىتى ئەرزىمەس بىرنېمە، سىز بىر دەرۋىش. بىر روھانىي، دۇنيانى تەرك ئەتكەن ئادەم !... سىزگە كىتاب، قۇلىقىڭىزغا قىستۇرۇقلۇق پەي قەلەم بولسىلا كۇپايە، ئىلمىي تەتقىقاتلا سىزنىڭ روھىڭىزنى

كۆتۈرەلەيدۇ ! مەن ئۆزۈمۇ ئاز ـ تولا... سىز لىۋىنستون[1]نىڭ خاتىرىلىرىنى ئوقۇغانمىدىڭىز؟

ـــ ياق.

ـــ لېكىن، مەن ئوقۇغان. ئەمما، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان نۇرغۇن نىگىلىست پەيدا بولۇپ قالدى؛ بۇنىمۇ چۈشىنىشكە بولىدۇ؛ ھازىر قانداق زامان بولۇپ كەتتى ئۆزى. بىلەمسىز؟ لېكىن، مەن سىز بىلەن... سىز ئەلۋەتتە نىگىلىست بولمىسىڭىز كېرەك ! ئوچۇقلا جاۋاب بېرىڭچۇ، ئوچۇقلا !

ـــ ئە ـ مەس.

ـــ ياق، بىلەمسىز، سىز ماڭا ئوچۇقىنى دەۋېرىڭ، خىجىل بولماڭ، خۇددى ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز دېگەندەك دەۋېرىڭ ! ئومۇمنىڭ ئىشى دېگەن باشقا گەپ، بۇ دېگەن باشقا گەپ... سىز مېنى ئۇلپەتچىلىكىنى دېمەكچى دەپ قالدىڭىزمۇ؟ ياق، تاپالمىدىڭىز؟ ئۇلپەتچىلىك ئەمەس، بەلكى بىر پۇقرانىڭ، بىر ئادەمنىڭ ھېسسىياتى، ئىنسانپەرۋەرلىك ھېسسىياتى ۋە پەرۋەردىگارغا بولغان مۇھەببىتى. مەن ئېھتىمال ئادىل ئىش قىلىدىغان ئەمەلدارلاردۇرمەن، شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمنىڭ بىر ئادەم، بىر پۇقرا ئىكەنلىكىمنى ئەبەدىلئەبەد ھېس قىلىپ تۇرۇشۇم كېرەك، كۆڭلۈمدە سان بولۇش كېرەك... سىز ھازىر زامىتوفنى تىلغا ئالدىڭىز. زامىتوف دېگىنىڭىز پەسكەش سورۇنلاردا بىرەر ئىستاكان شامپان ياكى ھاراقنى ئىچىۋېلىپ، فىرانسۇزلاردەك جېدەل چىقىرىپ، ئۇياتلىق ئىشلارنى قىلىۋېرىدۇ ـــ ئۇ مانا شۇنداق ئادەم ! مېنىڭ قەلبىمدە بولسا، سادىقلىق ۋە ئالىيجانابلىق ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغاندۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئورنۇم، ئۇنۋانىم، سالاھىيىتىم بار. شۇڭا ئۇنىڭ

① لىۋىنستون (1813 ـــ 1873) ـــ ئەنگلىيەدە كۆزگە كۆرۈنگەن ساياھەتچى ۋە ئافرىقىنى تەكشۈرگۈچى. بۇ يەردە ئۇنىڭ «زامبىزى دەرياسىغا ساياھەت» ناملىق كىتابى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قىلىقلىرىدىن خىجىل بولىمەن ! مەن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولدۇم، بالىلىرىم بار. مەن ئادەملىك، پۇقرالىق بۇرچۇمنى ئادا قىلمۇاتىمەن. لېكىن، قېنى دەڭچۇ، ئۇ زادى قانداق ئادەم؟ مەن سىزنى ئوقۇمۇشلۇق، ئالىيجاناب ئادەم دەپ قارايمەن... ئۇنىڭ ئۇستىگە، ھازىر كۇتمىگەندە شۇنچە نۇرغۇن تۇغۇت ئانىلىرى پەيدا بولۇپ قالدى.

راسكولنىكوف گۇمان بىلەن قېشىنى يىمىرىپ قويدى. ئىلىيا پېتروۋىچ يېڭىلا تاماق يېگەندەك قىلاتتى، ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ كۆپىنچىسى راسكولنىكوفنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. نېمىلا بولمىسۇن ئۇ شۇلاردىن بەزىبىر گەپلەرنىلا چۈشىنەلىدى. ئۇ گەپنىڭ قانداق ئاياغلىشىشىنى بىلمەي، ئۇنىڭغا شۇبھە بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ مەن ھېلىقى قېسقا چاچ قويۇۋالغان قىزچاقلارنى دەۋاتىمەن، ـــ داۋام قىلدى گەپكە خۇشتار ئىلىيا پېتروۋىچ، ـــ مەن ئۇلارغا تۇغۇت ئانىسى دەپ لەقەم قويۇپ قويدۇم. مېنىڭچە، بۇ لەقەم ئۇلارغا بەك مۇۋاپىق. ھى ـ ھى ! ئۇلار تېببىي ئىنستىتۇتقا كىرىپ، ئاناتومىيەنى ئۆگىنىدۇ؛ قېنى دەپ بېقىڭچۇ، ناۋادا مەن ئاغرىپ قالسام، شۇنداق ياش قىزچاقتىن بىرەرنى كېسىلىمنى داۋالاپ قويۇشقا چاقىرتالارمەنمۇ؟ ھى ـ ھى !

ئىلىيا پېتروۋىچ ئۆزىنىڭ ھەزىلىدىن تولىمۇ مەمنۇن بولۇپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ناۋادا بىز بۇنى تەربىيەلىنىشكە بولغان ئادەتتىن تاشقىرى تەشنالىق دېسەك، تەربىيەلەنگەندىن كېيىن، شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىكقۇ، ئۇنى قالايمىقان ئىشلىتىش نېمە ھاجەت؟ خۇددى ھېلىقى زامبىتوف دېگەن ئەبلەختەك ئالىيجاناب ئادەملەرنى ھاقارەتلەش نېمە ھاجەت؟ ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭچۇ، ئۇ نېمە ئۈچۈن ماڭا ھاقارەت قىلىدۇ؟ ئۆلۈۋېلىۋاتقانلارنىڭ كۆپىيىپ

كېتىۋاتقانلىقىنى دېمەمسىز تېخى ــ سىز ھەتتا تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايسىز. ئۇلار ئاخىرقى پۇللىرىنى خەجلەپ بولۇشۇپ، ئاندىن ئۆلۈۋېلىشىدۇ. ياش ئوغۇل ـ قىزلارمۇ، قېرىلارمۇ شۇنداق قىلىشىدۇ... مانا بۇگۈن ئەتىگەندىلا بۇ يەرگە تېخى يېقىندىلا كەلگەن بىر جانابنىڭمۇ شۇنداق قىلغانلىقى توغرۇلۇق خەۋەر تاپشۇرۇۋالدۇق. نىل پاۋلىچ، نىل پاۋلىچ، ھېلىقى جانابنىڭ فامىلىسى نېمىدى، ھېلىلا خەۋەر قىلىشتىغۇ، پېتېربۇرگ كوچىسىدا ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋالغانچۇ؟

ــ سۈندرىگايلوف، ــ ئارىتام ئۆيدىن بىرسى بوغۇق ئاۋازدا سوغۇقلا جاۋاب بەردى.

راسكولنىكوف چۆچۈپ كەتتى.

ــ سۈندرىگايلوف ! سۈندرىگايلوف ئۆلۈۋاپتۇ ـ دە ! ــ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ.

ــ نېمە ! سۈندرىگايلوفنى تونۇمتىڭىز؟

ــ ھەئە... تونۇيتتۇم... ئۇ بۇ يەرگە تېخى يېقىندىلا كەلگەن...

ــ شۇنداق، ئۇ تېخى يېقىندىلا كەپتىكەن، خوتۇنى ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، ئۆزى شاللاق ئادەم ئىمىش، ئۇ كۈتمىگەندە ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋاپتۇ، تولىمۇ ئۇيات ئىش دەڭە، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ... ئۇ خاتىرە دەپتىرىگە بىرنەچچە ئېغىز گەپ قالدۇرۇپ، ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ھوشۇم جايىدا ئىدى، ئۆلۈمۇمنىڭ ھېچكىم بىلەن ئالاقىسى يوق، دەپ يېزىپتۇ. ئاڭلىساق، كاتتا باي ئادەم ئىمىش. سىز ئۇنى قانداق تونۇيتتىڭىز؟

ــ ئۇنى... تونۇشۇم... سىڭلىم ئۇلارنىڭكىدە ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولغان...

ــ ھە ـ ھە ـ ھە... دېمەك سىز بىزگە ئۇ توغرۇلۇق بەزىبىر گەپلەرنى دەپ بېرەلىگۈدەكسىز ـ دە. سىز ئۇنىڭ

ئۆلۈۋېلىشىدىن گۇمان قىلمىغانمىدىڭىز؟

— مەن ئۇنى تېخى تۇنۇگۈنلا كۆرگەن... ئۇ... ھاراق ئىچىۋېتىپتىكەن... مەن ھېچنېمىسىنى بىلمەيمەن.

راسكولنىكوف گويا ئۇستىگە نېمىدۇر ئۆرۈلۈپ چۈشكەندەك، ئۆزىنى بېسىۋالغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى.

— سىز يەنە تاتىرىپ كېتىۋاتقاندەك قىلىسىز، بىزنىڭ بۇ يەر بەكلا دېمىق...

— شۇنداق، مەن كېتىۋالاي، — دېدى راسكولنىكوف غىڭشىپ، — كەچۈرۈڭ، سىزنى ئاۋارە قىلدىم...

— ھە، نەدىكىنى، قاچانلا كەلسىڭىز بولىۋېرىدۇ ! سىز بىلەن كۆرۈشكىنىمگە ئىنتايىن خۇرسەنمەن، سىزگە خۇشاللىق بىلەن شۇنداق دېيەلەيمەنكى...

ئىلىيا پېتروۋىچ قولىنى سۇندى.

— مەن پەقەت... زامبىتوف بىلەن كۆرۈشەي دەپ...

— چۈشىنىمەن، چۈشىنىمەن. سىز بىلەن كۆرۈشكىنىمگە بەك خۇرسەنمەن.

— مەن... ئىنتايىن خۇرسەن... خەير ـ خوش... — دېدى راسكولنىكوف كۈلۈمسىرەپ.

ئۇ ئىشىكتىن چىقىشىغا، بېشى قېيىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ، دەلدەڭشىپ كەتتى. پۈتلىرى ئۇيۇشۇپ قالدى. پەلەمپەيدىن چۈشكۈچە، ئوڭ قولى بىلەن تامنى تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭغا قولىدا نوپۇس دەپتىرى تۇتقان بىر قاراۋۇل پەلەمپەيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ ئۆزىگە سوقۇلۇپ، يۇقىرىقى قەۋەتتىكى ساقچى ئىدارىسىگە ئۆتۈپ كەتكەندەك بىر ئىش خىرە ـ شىرە زايا بولغاندەك قىلدى، ئارقىدىن يەنە بىر كۈچۈك پەستە، قەيەردىدۇر تىنماي قاۋاۋاتقاندەك، بىر خوتۇن ۋارقىرىغاندەك، بىر نوغۇچنى كۈچۈككە ئاتقاندەك بىلىندى. ئۇ پەسكە چۈشۈپ ھويلىغا كىردى. ھويلىدا، ئىشىككە يېقىنلا جايدا سونىيە تۇراتتى.

تامدەك تاتىرىپ چىرايىدا قان قالمىغان سونىيە ساراسىمە ئىچىدە ئۇنىڭا قاراپ تۇراتتى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. سونىيەنىڭ چىرايىدىن ئېغىر ئازاب، قايغۇ ـ ئەلەم ۋە ئۈمىدسىزلىك ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ قوللىرىنى كۆچسىزلا كېرىپ قويدى. راسكولنىكوفنىڭ لەۋلىرىدە كۆرۈمسىز، نائىلاجلىق چىقىپ تۇرغان تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۇ بىردەم تۇرۇۋېلىپ، ئاچچىق كۈلدى ـ دە، كەينىگە بۇرىلىپ يەنە ساقچى ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى.

شۇ تاپتا ئىلىيا پېتروۋىچ ئولتۇرۇپ، ھۆججەت كۆرۈۋاتاتتى. ھېلىلا پەلەمپەي بىلەن چىقىپ كېتىۋېتىپ راسكولنىكوفنى سوقۇپ ئۆتۈپ كەتكەن قاراۋۇل ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇراتتى.

ـــ ھە ـ ھە ـ ھە؟ يەنە كەپسىزغۇ ! بىرەر نەرسىگىزنى ئۇنتۇپ قاپسىزمۇ؟... لېكىن، سىزگە نېمە بولدى؟

لەۋلىرى كۆكىرىپ، كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقلىرى قېتىپ قالغان راسكولنىكوف ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. ئۇستەلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قوللىرى بىلەن ئۇستەلگە يۆلىنىۋالدى، نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدى ـ يۇ، دېيەلمىدى، ناھايىتى بىر ـ بىرىگە باغلانمايدىغان تاۋۇشلارلا ئاڭلاندى، خالاس.

ـــ مىجەزىگىز يوق ئوخشايدۇ. ئورۇندۇق ئەكېلىڭلار. ئورۇندۇققا ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ ! سۇ ئەكېلىڭلار !

راسكولنىكوف ئورۇندۇقتا ئولتۇردى، لېكىن كۆزلىرىنى ئىلىيا پېتروۋىچنىڭ ھەيرانلىق چىقىپ تۇرغان ۋە كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان چىرايىدىن ئۈزمىدى. ھەر ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە قاراپ تۇرىۋەردى. بىرسى سۇ ئەكەلدى.

ـــ مەن... ـــ گەپ باشلىدى راسكولنىكوف.

ـــ ئازراق سۇ ئىچىڭ.

ـــ ئۆز ۋاقتىدا ھېلىقى كەمپىر بىلەن ئۇنىڭ سىڭلىسى

لىزاۋىتانى مەن پالىتا بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى بۇلاپ كەتكەن.

ئىلىيا پېتروۋىچنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى. تەرەپ ـ تەرەپتىن ئادەملەر يۈگۈرۈپ كېلىشتى.

راسكولنىكوف ئىقرارىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى...

خاتىمە

1

سىبىرىيە. قاقاس ئەزىم دەريانىڭ قىرغىقىدا بىر شەھەر قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، ئۇ رۇسىيەنىڭ مەمۇرىي مەركەزلىرىدىن بىرسى. شەھەر ئىچىدە بىر قەلئە، قەلئەنىڭ ئىچىدە بىر تۇرمە بار. ئىككىنچى دەرىجىلىك تۇرمىگە سۇرگۈن قىلىنغان جىنايەتچى راسكولنىكوفنىڭ شۇ كاماردا يېتىۋاتقىنىغا مانا توققۇز ئاي بولدى. ئۇ جىنايەت ئۆتكۈزگەندىن بۇيان، ئارىدىن بىر يېرىم يىلچە ۋاقىت ئۆتتى.

ئۇنىڭ دېلوسىنى سوراق قىلىش ھېچقانداق زور قىيىنچىلىققا دۇچ كەلمىدى. جىنايەتچىنىڭ ئىقرارى باشتىن - ئاخىر بىردەك، قەتئىي، توغرا ۋە ئېنىق بولدى. ئۇ پاكىتلارنى بۇرمىلىمىدى، ئالدامچىلىق قىلمىدى، جىنايىتىنى باشقىلارغا ئارتمىدى. ئەڭ ئۇششاق ۋەقەلەرنىمۇ قىسقارتىۋەتمىدى. ئۇ قاتىللىقنىڭ پۈتكۈل جەريانىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ، گۆرۈگە قويۇلۇپ، ئۆلتۈرۈلگەن مومانىڭ قولىدا قېلىپ قالغان ھېلىقى بۇيۇمنىڭ (مېتال تېڭىلغان كىچىككىنە ياغاچ تاختىنىڭ) سىرىنى ئېچىپ بەردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلگۈچىدىن ئاچقۇچلارنى قانداق ئالغانلىقىنى، ئۇ ئاچقۇچلارنىڭ قانداقلىقىنى، ساندۇقنىڭ قانداقلىقىنى، ساندۇقنىڭ ئىچىدە نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى، ھەتتا ساندۇقنىڭ ئىچىدىكى ئايرىم بۇيۇملارنى مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتتى؛ لىزاۋېتانىڭ

ئۆلتۇرۇلۇشىنىڭ سىرىنى ئېچىپ بەردى؛ كوخىنىڭ ئىشكىنى قاناداق تاراقلاتقانلىقىنى، كېيىن يەنە بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ كەلگەنلىكىنى دەپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ دېيىشكەن گەپلىرىنى تولۇق تەكرارلاپ ئۆتتى؛ ئاندىن ئۆزىنىڭ پەلەمپەيدىن قاناداق چۈشكەنلىكىنى، مىكولكا بىلەن مىتكانىڭ ژاراڭ - چۇرۇڭلىرىنى ئاڭلاپ قېلىپ، بوش تۇرغان ئۆيگە قاناداق كىرىۋالغانلىقىنى، ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى، ئاخىرىدا ۋوزنېسېنسكىي كوچىسىدىكى هويلىنىڭ دەرۋازا كەينىدە يانتاق هېلىقى تاش توغرۇلۇق سۆزلىدى، نەرسە - كېرەكلەر بىلەن پۇل قاپچۇقى دېگەندەك نەرسىلەر شۇ تاشنىڭ ئاستىدىن تېپىلدى. قىسقىسى، هەممە نەرسە ناھايىتى ئېنىق ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىنكى، تەرگەۋچىلەر بىلەن سوتچىلار ئۇنىڭ پۇل بىلەن نەرسە - كېرەكلەرنى تاشنىڭ تېگىگە تىقىپ قويۇپ، شۇ چاغقىچە ئىشلەتمىگەنلىكىگە هەيران قېلىشتى، ئۇنىڭ ئۆزى بۇلاپ ئالغان نەرسىلەرنىڭ زادى قاناداق نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى هەتتا شۇ نەرسىلەرنىڭ سانى زادى قانچە ئىكەنلىكىنى ئەسلىيەلمىگەنلىكىگە تېخىمۇ بەكرەك هەيران قېلىشتى. ئۇ هېلىقى پۇل قاپچۇقىنى بىرەر قېتىممۇ ئېچىپ باقمىدىم، هەتتا ئۇنىڭدا قانچىلىك پۇل بارلىقىنىمۇ بىلمەيمەن، دېدى. بۇنداق ئەھۋالغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى (كېيىن مەلۇم بولدىكى، پۇل قاپچۇقىدا جەمئىي ئۈچ يۈز ئون يەتتە كۇموش رۇبلى بىلەن يېگرىمە كوپېيكىلىك ئۈچ تەڭگە پۇل بار ئىكەن، تاشنىڭ تېگىدە ئۇزۇن يېتىپ كەتكەچكە، ئەڭ ئۈستىدىكى قىممىتى ئەڭ چوڭ قەغەز پۇللار چىرىپ كېتىپتۇ)، سوتچىلار خېلى نۇرغۇن ۋاقىت سەرپ قىلىپ، جاۋابكارنىڭ باشقا هەممە ئىشنى ئەينەن ئىقرار قىلىپ، دەل مۇشۇ ئىشقا كەلگەندە نېمە ئۈچۈن يالغان ئېيتقانلىقىنى ئېنىقلاشقا ئۇرۇنۇپ باقتى. ئاخىر بەزى سوتچىلار (بولۇپمۇ پسىخولوگىيەنى ئوبدان بىلمىدىغان سوتچىلار) هەتتا شۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن، دەپ قارىدى. ئۇ

ھەقىقەتەن پۈل قاپچۇقىنىڭ ئىچىگە قاراپ باقمىغان بولۇشى، شۇڭا ئۇنىڭ ئىچىدە نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلمەسلىكى، كېيىن ئۇنى شۇ پېتىلا تاشلىۋېتىگە تىقىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، ئۇلار مۇشۇ نۇقتىغا ئاساسەن دەرھاللا: بۇ جىنايەت ۋاقتىنچە ئەقلىدىن ئېزىش سەۋەبىدىن ياكى ئادەم ئۆلتۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلىشتەك كېسەللىك ھالىتىگە چۈشۈپ قېلىش سەۋەبىدىن يۈز بەرگەن، قاتىلنىڭ بۇنىڭدىنمۇ چوڭقۇرراق مۇددىئاسى بولمىغان، ئۇ مال ـ دۇنيانىمۇ كۆزلىمىگەن، شۇنداق بولمىغاندا ئىدى، بۇ جىنايەت يۈز بەرمىگەن بولاتتى، دېگەن خۇلاسىگە كېلىشتى. بۇ خۇلاسە شۇ چاغدا مودا بولۇپ قالغان ۋاقتىنچە ئەقلىدىن ئېزىش نەزەريىسىگە تازا باب كەلدى. بىزنىڭ دەۋرىمىزدە كىشىلەر مۇشۇنداق نەزەريىەنى كۆپىنچە ھاللاردا بەزىبىر جىنايەتچىلەرگە تەتبىقلىشىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى نۇرغۇن گۇۋاھچى، جۈملىدىن دوختۇر زامىتوف، راسكولنىكوفنىڭ ئىلگىركى ساۋاقداشلىرى، ئۇ تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ غوجايىنى ۋە خىزمەتكارى ئېنىق دەلىل ـ ئىسپاتلار بىلەن راسكولنىكوفنىڭ خېلى بۇرۇنلا گۇمانخورلۇق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ ئۆتتى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنىڭ مۇنداق خۇلاسىگە كېلىشىگە كۇچلۇك تۈرتكە بولدى: راسكولنىكوف ئادەتتىكى قاتىللارغا، قاراقچىلارغا ۋە بۇلاڭچىلارغا پۈتۈنلەي ئوخشاپ كەتمەيدۇ، بۇ يەردە چوقۇم باشقا بىر سەۋەب بار. مۇشۇنداق قاراشقا كەلگەن كىشىلەرنى شۇ نەرسە قاتتىق ئەپسۇسلاندۇردىكى، جىنايەتچىنىڭ زادىلا ئۆزىنى ئاقلىغۇسى كەلمىدى، زادى نېمىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ئادەم ئۆلتۈرگەنلىكى ۋە بۇلاڭچىلىق قىلغانلىقىدا ھەل قىلغۇچ مەسىلىگە يوشۇرماستىن ئىنتايىن ئېنىق قىلىپ: «مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىگە يامان ئەھۋالدا قالغانلىقىم، نامراتلىقىم ۋە ئىلاجسىز قالغانلىقىم سەۋەب بولدى، مەن ئۆلگۈچىدىن ئاز بولغاندا ئۈچ مىڭ روبلى چىقىپ قالار، شۇ پۈل

بىلەن ھاياتىم ئوڭۇشلۇپ كېتەر، ئۇشلىرىمغا ئاساس سېلىۋالارمەن، دەپ ئۈمىد قىلغان» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ يەنە: «خاراكتېر جەھەتتىن يەڭگىلتەكلىكىم ۋە زەئىپلىكىم سەۋەبىدىن ئادەم ئۆلتۈرۈش نىيىتىگە كەلدىم. نامراتلىقىم ۋە ئىخلاسمەنلىك قايتىپ كەتكەنلىكى بۇنداق خاراكتېرىمنى تېخىمۇ ئەۋج ئالدۇرۇۋەتتى» دېدى. «جىنايەتنى ئۆزلۈكىدىن بوينىڭىزغا ئېلىشىڭىزغا زادى قانداق سەۋەب تۇرتكە بولدى» دېگەن سوئالغا، ئۇ توغرىدىن ـ توغرا: «ھەقىقىي تۇۋا قىلىش» دەپ جاۋاب بەردى. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى گەپنى يوپۇتۇپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇرغاندەك قىلاتتى...

لېكىن، جىنايەتكە قارىغاندا ھۆكۈم كۈتمىگەندە خېلىلا يېنىك چىقىرىلدى، بۇنىڭغا ئېھتىمال جىنايەتچىنىڭ ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنمىغانلىقى ھەتتا ئۆزىنىڭ جىنايىتىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇپ ئېيتىشى سەۋەب بولغان بولۇشى مۇمكىن. جىمىكى غەلىتە، ئالاھىدە ئەھۋاللار ئېتىبارغا ئېلىنىدى. جىنايەتچى جىنايەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى كېسەل بولۇپ قالغان ۋە ناھايىتى ئېغىر ئەھۋالدا ياشىغان. بۇ شەك ـ شۇبھىسىز، ئۇنىڭ بۇلاپ ئالغان نەرسىلىرىدىن نېمە ئۈچۈن پايدىلانمىغانلىقىغا كەلسەك، بۇنى كىشىلەر بىرسى ئىش يۈز بەرگەندىن كېيىن قىسمەن پۇشايمان قىلغانلىقىدىن، يەنە بىرسى جىنايەت ئۆتكۈزگەن چېغىدىكى روھىي ھالىتىنىڭ ئانچە بەك نورمال بولمىغانلىقىدىن بولغان، دەپ ھېسابلىدى. ئويلىمىغاندا لىزاۋېتانى ئۆلتۈرۈشى بۇنىڭ بىر مىسالى، ئۇ كېيىنكى ئېھتىماللىقنى تېخىمۇ ئىسپاتلايدۇ: ئۇ قوش قاتلىلىق دېلوسىنى سادىر قىلغان تۇرۇقلۇق، ئىشكىنىڭ ئوچۇقلۇقىنى ئۇنتۇپ قالغان ! ئاخىردا ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان بىر تەلۈە (نىكولاي)نىڭ يالغانىنى ئىقرار قىلىشى سەۋىبىدىن بۇ دېلو تازا چىگىلىشىپ كەتكەن، بۇنىڭ سىرتىدا، ھەقىقىي جىنايەتچى

توغرۇلۇق ئېنىق ئىسپات تېپىلمىغان، ھەتتا گۇمانمۇ قىلىنمىغان (پورفىرىي پېتروۋىچ ھەقىقەتەن ئۆز سۆزىدە تۇرغانىدى). بىر چاغدا، ئۇ ئۆزى كېلىپ جىنايىتىنى بويىنغا ئالغان. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى جاۋابكارغا يېنىكلىتىپ چارە كۆرۈشكە زور ياردەم بەردى.

بۇنىڭدىن تاشقىرى، پۈتۈنلەي كۈتۈلمىگەن يەردىن جاۋابكارغا ئىنتايىن پايدىلىق بەزى ئەھۋاللار بايقالدى. سابىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى رازۇمىخىن قەيەردىندۇر مۇنداق بىر ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ تاپتى، شۇنداقلا ئىسپاتلاپ چىقتى: جىنايەتچى راسكولنىكوف ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا، ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئازراق پۇلىنى خەجلەپ سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان نامرات ساۋاقدىشىغا ياردەم بەرگەن، ئۇنى يېرىم يىلغىچە باققان. ئۇ ساۋاقدىشى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇ يەنە ھېلىقى ساۋاقدىشىنىڭ قېرىنداش ئاغرىقچان بولۇپ كەتكەن دادىسىنى باققان (ئۇنىڭ ساۋاقدىشى ئون ئۇچ يېشىدىن تارتىپ ئەمگەك قىلىپ دادىسىنى بېقىپ كەلگەنكەن)، كېيىن ئۇ بوۋاينى دوختۇرخانىدا ياتقۇزغان، بوۋاي ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنى ئۆز قولى بىلەن يەرلىكىگە قويغان. مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى راسكولنىكوفنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىشقا مەلۇم دەرىجىدە پايدىلىق تەسىر كۆرسەتتى. راسكولنىكوف ئىلگىرى تۇرغان ئۆينىڭ ئايال غوجايىنى، يەنى ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن لايىقىنىڭ ئانىسى، تۇل خوتۇن زارنىتسىنامۇ سوتتا گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپ، ئىلگىرى بەش بۇرجەك تەرەپتىكى باشقا بىر بىنادا تۇرۇۋاتقان ۋاقتىدا، بىر كۈنى كېچىدە بىر ئۆيگە ئوت كەتكەنلىكىنى، راسكولنىكوفنىڭ ئوت كەتكەن ئۆيدىن ئىككى كىچىك بالىنى قۇتقۇزۇپ چىققانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئوتتا كۆيۈپ يارىلانغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ ئىش ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈلگەندە، نۇرغۇن ئادەم ئۇنىڭ راستلىقىنى تولۇق ئىسپاتلىدى. قىسقىسى، جىنايەتچىنىڭ جىنايىتىنى ئۆزلۈكىدىن بويىنىغا ئالغانلىقى ۋە

جىنايىتىنى يەڭگىللىتىدىغان باشقا ئەھۋاللار تولۇق ئېتىبارغا ئېلىنىپ، ئاخىرىدا ئۇنىڭغا سەككىز يىللىق ئىككىنچى دەرىجىلىك قاماق جازاسى بېرىلدى.

راسكولنىكوفنىڭ ئانىسى سوراق قىلىش باشلانغان چاغدىلا ئاغرىپ يېتىپ قالدى. دونيە بىلەن رازۇمىخىن سوراق تۈگىگۈچە ئۇنى پېتىربۇرگتىن باشقا بىر شەھەرگە يۆتكەپ تۇرۇشنى مۇۋاپىق تاپتى. رازۇمىخىن سوراق جەريانىدىكى بارلىق ئەھۋالنى يېقىندىن كۆزىتىپ تۇرۇش، شۇنداقلا ئاۋدوتيە رومانوۋنا بىلەن پات ـ پات ئۇچرىشىپ تۇرۇش ئۈچۈن، پېتېربۇرگقا يېقىن ۋە تۆمۈرىول بويىغا جايلاشقان بىر شەھەرنى تاللىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا غەلىتە، نېرۋا خاراكتېرلىك كېسەلگە گىرىپتار بولغانىدى. ئۇنىڭدا سەۋدايىلىقنىڭ بەزىبىر ئالامەتلىرىنى تاپقىلى بولاتتى. ئۇنى پۈتۈنلەي سەۋدايى بولۇپ قالدى دېگىلى بولمىسىمۇ، ھېچبولمىغاندا قىسمەن سەۋدايى بولۇپ قالدى دېگىلى بولاتتى. دونيە ئاكسىنى ئاخىرقى قېتىم يوقلاپ قايتىپ كەلگەندە، ئانىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىپ قالغانلىقىنى، قىزىتمىسى ئۆرلەپ، جۆيلۈپ ياتقانلىقىنى كۆردى. شۇ كۈنى كەچتە، ئانىسى ناۋادا ئاكىسىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قالسا، نېمە دەپ جاۋاب بېرىش توغرۇلۇق كېلىشىۋالدى. ئانىسىنىڭ سالامەتلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، رازۇمىخىن بىلەن بىللە ناھايىتى مۇكەممەل بىر ھېكايىنى توقۇپ چىقتى. ئۇنىڭغا: راسكولنىكوف بىرسىنىڭ تاپشۇرغان خۇسۇسىي ئىشى بىلەن رۇسىيەنىڭ چېگرالىرىدىكى بىراق بىر جايغا كەتتى، شۇ ئىشنى بېجىرىپ كەلسە، ئۇ نام ـ ئاتاقلىق، مال ـ دۇنياغىمۇ ئېرىشىدۇ، دېمەكچى بولدى. لېكىن، ئۇلارنى شۇ نەرسە ھەيران قالدۇردىكى، پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ئۇ ئىش توغرۇلۇق يا شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە، يا كېيىن گەپ سوراپ باقمىدى. ئەكسىچە، ئۇ ئۆزى ئوغلىنىڭ ئۆزىنى كۈتمىگەندە قانداق تاشلاپ كەتكەنلىكىنى ئەينەن سۆزلەپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن قانداق خوشلاشقانلىقىنى تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ

تۇرۇپ ھېكايە قىلىپ بەردى ھەمدە نۇرغۇنلىغان ئىنتايىن مۇھىم، ئىنتايىن مەخپىي ئىشلارنى پەقەت ئۆزىنىڭلا بىلىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەردى، شۇنداقلا رودىيەنىڭ ئىنتايىن كۆچلۈك دۈشمەنگە دۇچ كەلگەنلىكىنى، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ھەتتا يوشۇرۇنۇۋېلىشى لازىملىقىنى ئېيتتى. ئوغلىنىڭ ئىستىقبالى توغرۇلۇق ئۇ: بەزىبىر دۈشمەنلىك ئەھۋالى تۈگىگەندىن كېيىن، ئۇ شۇبھىسىز پارلاق ئىستىقبالغا ئېرىشىدۇ، دېدى؛ رازۇمخىنىڭ ئالدىدا، ئوغلۇم ھامان بىر كۈنى دۆلەتنىڭ مەشھۇر ئەربابلىرىدىن بولۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ ماقالىسى ۋە بەدئىي ئەدەبىيات جەھەتتىكى ئاجايىپ ئىقتىدارى بۇنى ئىسپاتلايدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلدى. ئۇ ئوغلىنىڭ ھېلىقى ماقالىسىنى يېنىش ـ يېنىش ئوقۇيتتى، بەزىدە ھەتتا ئاۋازىنى چىقىرىپ ئوقۇيتتى، ئۇخلىغان چاغلىرىدا ئۇنى ياستۇقىنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويىاتتى. لېكىن، رودىيەنىڭ ھازىر زادى قەيەردىلىكىنى سوراپمۇ قويمايتتى. باشقىلار ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشكەن چاغلىرىدا مۇشۇ سوئالدىن ئوچۇقلا ئۆزلىرىنى قاچۇرۇشاتتى ــ ئەسلىدە مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ گۇمانىنى قوزغىشى كېرەك ئىدى. ئاخىر بېرىپ ئۇلار پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ بەزىبىر ئىشلارغا ئەنە شۇنداق غەلىتىلا سۈكۈت قىلىشىدىن ئىختىيارسىز قورقۇپ قېلىشتى. مەسىلەن، ئۇلار كىچىك شەھەردە تۇرۇۋاتقان چېغىدا، ئەتىۋارلىق ئوغلى رودىيەدىن پاتراق خەت ئېلىش ئۇنىڭ ھاياتىدىكى بىردىنبىر ئۇمىدى ۋە بىردىنبىر ئارزۇسى ئىدى، لېكىن مانا ئەمدى ئۇنىڭدىن خەت كەلمەيۋاتقانلىقىدىن زادىلا ئاغرىنمايتتى. چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان مۇنداق ئەھۋال دونيەنى قاتتىق ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. ئۇ: ئانام ئېھتىمال ئوغلىنىڭ قورقۇنچلۇق تەقدىرىنى سېزىپ يۈرۈۋاتقاندۇ، شۇڭا ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك قورقۇنچلۇق گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلاپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلىپ، سوراشقا پېتىنالمايۋاتقاندۇ، دەپ ئويلايتتى.

قىسقىسى، دونيە پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ ئەقىل ـ ھوشىنىڭ جايىدا بولماي قېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇراتتى.

لېكىن، بىر ـ ئىككى قېتىم پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا گەپنى شۇنچىلىك ئايلاندۇرۇپ ئەكەلدىكى، قارشى تەرەپكە ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن رودىيەنىڭ ھازىر قەيەردىلىكىنى دېمەي بولمايدىغانىدەكلا تۇيۇلدى؛ بېرىلگەن جاۋاب قانائەتلەندۈرەلمىسە ياكى گۇمانلىق تۇيۇلسا، ئۇ بىردىنلا مەيۈسلىنىپ، تۇتۇلۇپ، گەپ ـ سۆز قىلماي ئولتۇرۇۋالاتتى. مۇنداق ھالەت خېلى ئۇزۇنغىچە داۋاملىشاتتى. ئاخىر بېرىپ، دونيە ئۇنى يالغان ئېيتىپ ئالداشنىڭ قىينىلمىقىنى چۈشەندى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ قەتئىي بىر قارارغا كېلىپ، بەزىبىر ئىشلارنى ئۇنىڭغا زادىلا دېمەسلىكنى ئەۋزەل كۆردى؛ لېكىن شۇ نەرسە بارغانسېرى ئايدىڭلاشتىكى، بىچارە ئانا بىرەر قورقۇنچلۇق ئىشنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى پەملەپ قالغانىدى. دونيە كۈتمىگەندە ئاكىسىنىڭ ئۆزىگە دېگەن بىر گېپىنى ئەسلەپ قالدى. ئاكىسىنىڭ دېيىشچە، ئۇ سۈندرىگايلوۋ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ئاكىسى گۇناھىنى بوينىغا ئالغىلى بارغان بەختسىز كۈندىن بىر كۈن ئىلگىرى، ئانىسى ئۇنىڭ جۆيلۇگەنلىرىنى ئاڭلاپ قالغانكەن، شۇ چاغدا ئۇ بىرەر نەرسىنى سېزىپ قالغانمىدۇ؟ بەزىدە ئۇ ئۇدا بىرنەچچە كۈن ھەتتا بىرنەچچە ھەپتە قاپقىنىمۇ ئاچماي ئۈن ـ تىنسىز ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئۈن ـ تىنسىز تارام ـ تارام ياش تۆككەندىن كېيىن، نېمىشقىدۇر ئەسەبىيلەرچە جانلىنىپ كېتەتتى. ئوغلى توغرىسىدا، ئۆزىنىڭ ئۇمىدلىرى توغرىسىدا ۋە كەلگۈسى توغرىسىدا ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىگىلى تۇراتتى. بەزىدە ئۇ تولىمۇ غەلىتە خام خىياللارنى قىلاتتى. ئۇلار ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشەتتى، ئۇنىڭ رايىغا بېقىشاتتى (بۇلارنىڭ ئۆزىگە تەسەللى بېرىش يۈزىسىدىنلا رايىغا بېقىۋاتقانلىقىنى ئېيتمال ئۇ ئۆزىمۇ كۆڭلىدە

چۇشىنىدىغاندۇ)، شۇنداقتىمۇ ئۇ توختىماي سۆزلەۋېرەتتى.

جىنايەتچى جىنايىتىنى بويىنىغا ئېلىپ ئاردىدىن بەش ئاي ئۆتكەندە، ئاندىن ھۆكۈم ئېلان قىلىندى. رازۇمىخىن پۈرسەت تاپسىلا تۇرمىگە بېرىپ ئۇنى يوقلاپ تۇردى. سوۋېيەمۇ شۇنداق قىلدى. ئاخىر ئايرىلىش مۇنۇتلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. دوۋېيە ئاكىسىغا بۇ ئايرىلىش مەڭگۈلۈك ئايرىلىش ئەمەس، دەپ قەسەم قىلدى؛ رازۇمىخىنمۇ شۇنداق دېدى. رازۇمىخىن ئوتتەك يېنىپ تۇرىدىغان ياش قەلبىگە بىر پىلاننى مەھكەم پۈكۈپ قويغان، ئۇچ ـ تۆت يىل ئىچىدە مۇمكىنقەدەر مەبلەغ توپلاپ، ئاز ـ تولا پۇل تېپىپ، ئاندىن سىبىرىيەگە كۆچۈپ بېرىش قارارىغا كېلىپ بولغانىدى. چۈنكى، ئۇ يەردە تەبئىي بايلىقلار مول، لېكىن ئادەم ئاز، ئەمگەك كۈچى ژە كاپىتال كەمچىل ئىدى. ئۇلار ئۆز ئويىچە رودىيە سۇرگۇن قىلىنغان شەھەرگە بېرىپ ئولتۇراقلىشىپ، ئاندىن... ھەممەيلەن جەم بولۇپ يېڭى تۇرمۇش باشلىماقچىدى. ئايرىلىدىغان چاغدا ھەممىسى يىغا ـ زار قىلىشتى. راسكولنىكوف ئاخىرقى كۈنلەردە تولىمۇ ئويچان بولۇپ قالغانىدى، ھەدەپ ئانسىنىڭ ئەھۋالىنى سورايتتى. ئۇنىڭدىن غەم قىلاتتى. ئۇنىڭ ئانسىنى قانداق سېغىنىشى دوۋېيەنى ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. ئانسىنىڭ نەقەدەر قايغۇرغانلىقىنى تەپسىلىي ئاڭلاپ، راسكولنىكوف قاتتىق مەيۈسلەندى. ئۇ نېمىشقىدۇر سوۋېيەگە باشتىن ـ ئاخىر گەپ قىلىپ باقمىدى. سوفيە سۇندرىگايلوف بەرگەن پۇلنى خەجلەپ، راسكولنىكوفنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان مەھبۇسلارنىڭ كەينىدىن سىبىرىيەگە بېرىش ئۇچۇن، ئاللىبۇرۇنلا تەييارلىق قىلىپ قويغانىدى. بۇ توغرۇلۇق ئۇنىڭ بىلەن راسكولنىكوفنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ ـ سۆز بولۇنمىغانىدى؛ شۇنداقتىمۇ ھەر ئىككىلىسى مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. خوشلىشىشنىڭ ئاخىرقى مۇنۇتلىرىدا سىڭلىسى بىلەن رازۇمىخىن ئۇنىڭغا زور قىزغىنلىق بىلەن مۇددىئاسىنى توشقۇزۇپ چىقسىڭ، بىز يەنىلا بەختىيار تۇرمۇش

كەچۈرىمىز، دېدى. راسكولنىكوف بۇ گەپنى ئاڭلاپ غەلىتىلا كۈلۈپ قويدى ھەمدە ئانامنىڭ ئاغرىقى تېزلا يامانلىشىپ كېتىدۇ، دەپ بېشارەت بەردى. ئاخىرىدا ئۇ سونيە بىلەن بىللە يولغا چىقتى.

ئىككى ئايدىن كېيىن، دونېچكا رازۇمىخىن بىلەن توي قىلدى. توي داغدۇغىسىز جىم - جىملا ئۆتتى، لېكىن تويغا چاقىرىلغانلار ئىچىدە پورفىرىي پېتروۋىچ بىلەن زوسىموفمۇ بار ئىدى. كېيىنكى بىر مەزگىلدە، رازۇمىخىن قەتئىي بىر قارارغا كېلىپ بولغاندەك بولۇپ قالدى. دونيە ئۇنىڭ جىمىكى پىلانىنى چوقۇم ئىشقا ئاشۇرالايدىغانلىقىغا قارىغۇلارچە ئىشىنەتتى، ئۇنىڭ ئىشەنمەسلىكىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىن تۆمۈردەك ئىرادىنى بايقىغىلى بولاتتى. شۇنىمۇ دېگەچ ئۆتەيلى، ئۇ ئوقۇشنى پۈتكۈزۈۋېلىش ئۈچۈن، يەنە ئالىي مەكتەپكە بېرىپ دەرس ئاڭلاشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇلار ھەدەپ كەلگۈسىدىكى ئىشلارنىڭ پىلانىنى تۈزۈشەتتى؛ بەش يىلدىن كېيىن سىبىرىيەگە كۆچۈپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىشاتتى. شۇنىڭغىچە پەقەت سونيەگە تايىنىشقىلا توغرا كېلەتتى.

پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا قىزىنىڭ رازۇمىخىنغا تېگىشىگە خۇشال - خۇراملىق بىلەن رازىلىق بەردى. لېكىن، ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن ئۇ ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك قايغۇ - ھەسرەتلىك ۋە غەمكىن بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى. رازۇمىخىن بىردەملىك بولسىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ھېلىقى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بىلەن ئۇنىڭ قېرىپ كەتكەن دادىسىنىڭ ئىشىنى ئۇنىڭغا دەپ بەردى، ئۇنىڭغا يەنە راسكولنىكوفنىڭ ئىككى كىچىك بالىنى ئوتنىڭ ئىچىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئوتتا كۆيۈپ يارىلانغانلىقىنى ھەتتا ئاغرىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بۇ ئىككى ئىش پولخېرىيە ئالېكساندروۋنانىڭ ئۇنىڭسىزمۇ نورمالىلىقىنى خىلىلا يوقاتقان كاللىسىنى تېخىمۇ

جانلاندۇرۇۋەتتى. ئۇ تىنماي شۇ ئىشلار توغرۇلۇقلا سۆزلەيتتى، كوچا ـ كويدىمۇ ئۇچرىغانلا ئادەمگە دەيتتى (گەرچە دونيە دائىم بىللە بولسىمۇ)، كىرا ھارۇنلىرىدا، دۇكانلاردا گەپىنى ئاڭلاپ بېرىدىغان بىرەر ئادەمنى تېپىۋالسىلا، ئوغلى توغرۇلۇق گەپ باشلاپ، ئۇنىڭ ماقالىسى، ئۇنىڭ بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا قانداق ياردەم بەرگەنلىكى، بالىلارنى ئوتتىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققۇچە ئوتتا كۆيۈپ يارىلانغانلىقى توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرەتتى. دونېچكا ئۇنى قانداق قىلىپ توسۇۋېلىشنى بىلەلمەيتتى. مۇشۇنداق ساغلام بولمىغان روھىي كۆتۈرەڭگۈلۈكنىڭ ئۆزىنىڭ خەۋپ ـ خەتىرىدىن تاشقىرى، ئۇنى يەنە بىر ئىش ئەنسىرىتەتتى. بىرەرى ئىلگىرىكى سوراق يۈزىسىدىن راسكولنىكوفنىڭ ئىسمىنى ئەسلەپ قېلىپ، شۇ ئىش توغرۇلۇق گەپ قىلىپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدى. پولخېرىيە ئالېكساندروۋنا ھەتتا ئوتتىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىنغان ئىككى بالىنىڭ ئانىسىنىڭ ئادرېسىنى سوراپ بىلىۋېلىپ، ئۇنى يوقلاپ كەلمەكچى بولدى. بارا ـ بارا ئۇنىڭ تەقەززالىقى ئاخىرقى چەككە يەتتى. بەزىدە ئۇ بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغلاپ كېتەتتى، پات ـ پات ئاغرىپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ، جۆيلۇپ كېتەتتى. بىر كۈنى ئەتىگەندە، ئۇ توغرىدىن ـ توغرا مېنىڭ ھېسابىمچە، رودىيونىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولدى. ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئۇ مەن بىلەن خوشلىشىۋاتقان چېغىدا ئۆز ئاغزى بىلەن، توققۇز ئايدىن كېيىن چوقۇم يېنىپ كېلىمەن دېگەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ رودىيونى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆينى ئۇنىڭغا ئاتاپ بوشاتتى، زىننەتلىدى، ئۆي سايمانلىرىنى، پولارنى سۇرتۇپ تازىلىدى. يېڭى دېرىزە پەردىلىرىنى تارتتى. دونيە ئىچىدە تىت ـ تىت بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھېچنېمە دېمىدى، بەلكى ئاكىسىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇشۇپ بەردى، ئۇ تىنماي خىيال سۈرەتتى، چۈشتەك مەنزىرىلەر ئىچىدە كېزەتتى

ۋە ياش تۆكەتتى. ئۇ پۈتۈن بىر كۈننى دەككە ـ دۈككە ئىچىدە ئۆتكۈزۈپ، كېچىدە ئاغرىپ قالدى. قىزىپ، جۆيلۈپ چىقتى. ئۇنىڭ قىزىتمىلىق كېسىلى قوزغىلىپ قالغانىدى. ئاربىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە، ئۇ ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ جۆيلۈگەندە دېگەن ئايىرىم سۆزلىرىدىن ئوغلىنىڭ قورقۇنچلۇق تەقدىرى توغرۇلۇق بۈلارنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغانلىرىدىنمۇ كۆپرەك نەرسىلەرنى سېزىپ يۈرگەنلىكى مەلۇم بولدى.

راسكولنىكوف سىبىرىيەگە كەلگەندىن كېيىن، پېتېربۇرگ بىلەن دەرھاللا خەت ئالاقىسى ئورنىتىلغان بولسىمۇ، ئانىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىدىن خېلى ئۇزۇنغىچە خەۋەر تاپالمىدى. خەت ئالاقىسى سونىيە ئارقىلىق بولاتتى، ئۇ ھەر ئايدا بىر پارچە خەت يېزىپ پېتېربۇرگتىكى رازۇمىخىنغا ۋاقتىدا ئەۋەتىپ تۇراتتى، ھەر ئايدا پېتېربۇرگتىن جاۋاب خەتمۇ ئېلىپ تۇراتتى. دەسلەپتە سونىيەنىڭ خەتلىرى دونيە بىلەن رازۇمىخىنغا قۇپقۇرۇقتەك، تەشنالىقنى قاندۇرالمايدىغاندەك بىلىنەتتى. لېكىن، ئۇلار بارا ـ بارا ئۇنىڭ خەتنى بۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق يېزىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چۈشەندى. چۈنكى، ئۇلار مۇشۇ خەتلەر ئارقىلىق بەختسىز قېرىندىشىنىڭ ئەھۋالىدىن ئەينەن ۋە تولۇق خەۋەر تېپىپ تۇرالايتتى. سونىيە خەتلىرىدە كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ئادەتتىكى ئىشلارنى يازاتتى. راسكولنىكوفنىڭ تۇرمىدىكى بارلىق تۇرمۇش ئەھۋالىنى ئاددىي ۋە ئوچۇق قىلىپ تەسۋىرلەپ بېرەتتى. ئۆزىنىڭ ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرى توغرۇلۇق بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتى. كەلگۈسى توغرىسىدىكى مۆلچەرلىرىنى ۋە ئۆزىنىڭ تەسىراتلىرىنى تەسۋىرلەپ ئولتۇرمايتتى. ئۇ راسكولنىكوفنىڭ پىسخىك ھالىتىنى ۋە ئىچكى ھاياتىنى چۈشەندۈرۈشكە زادىلا ئۇرۇنمايتتى. پەقەت پاكىتلارنى، ئۇنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى يازاتتى، ئۇنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى تەپسىلىي بايان قىلاتتى. ئاندىن ئۇچراشقان چاغلىرىدا ئۇنىڭ نېمىلەرنى ئۈمىد قىلغانلىقىنى، ئۆزىدىن نېمىلەرنى قىلىشنى

ئۆتۈنگەنلىكىنى، ئۆزىگە نېمىلەرنى تاپشۇرغانلىقىنى يازاتتى. ئۇ مانا شۇ ئەھۋاللارنى تەپسىلىي بايان قىلاتتى. شۇ ئارقىلىق شور پېشانە يىگىتنىڭ ئوبرازى ئاخىر ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئىنتايىن ئېنىق ۋە ئىنتايىن ئەينەن نامايان بولدى؛ بۇنىڭ خاتا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، خەتلەردە يېزىلغانلارنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي توغرا ئىدى.

لېكىن، بۇ خەۋەرلەر دونيە بىلەن ئۇنىڭ ئېرىگە دەسلەپكى چاغلاردا ئانچە بەك تەسەللى بېرەلمىدى. سونيە خەتلەردە ئۇنى دائىم قاپىقىنى ئاچمايدۇ، جىمغۇر بولۇپ كەتتى، مەن ئارقىلىق بۇياقتىن بېرىپ تۇرۇۋاتقان ھەر خىل يېڭىلىقلارغا ئانچە بەك قىزىقىپ كەتمەيدۇ، دەپ يازاتتى؛ ئۇ بىرە ـ بىرە ئانىسىنى سوراپ قويىدىكەن. سونيە ئۇنىڭ ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سەزگەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاخىر ئېيتقانىكەن، بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۇ ئانچە بەك قايغۇرۇپمۇ كەتمەپتۇ. سونيەگە ھېچبولمىغاندا تاشقى قىياپىتىدىن شۇنداق تۇيۇلۇپتۇ. بۇ سونيەنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. سونيەنىڭ يېزىشچە، ئۇ شۇنداق خىياللارغا غەرق بولۇپ، ئادەملەردىن قېچىپ يۈرسىمۇ، ئۆزىنىڭ يېڭى تۇرمۇشىغا تولىمۇ ئادەتتىكىچە ۋە ئاددىيلا مۇئامىلە قىلىدىكەن؛ ئۆزىنىڭ قانداق ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلىدىكەن ھەمدە ئەھۋالىنىڭ پات ئارىدا ياخشىلىنىپ كېتىشىنى كۈتمەيدىكەن. ئەملىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان خام خىياللاردىمۇ بولمايدىكەن (ئۇنىڭكىدەك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلارنىڭ ئادەتتە بۇنداق خام خىياللاردىن ساقلانمىقى تەس)، ئىلگىرىكى ئەھۋالىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان يېڭى مۇھىتقا ئۇ قىلچە ئەجەللىنىپمۇ كەتمەپتۇ. سونيەنىڭ يېزىشچە، ئۇنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا بېرىپ تۇرىدىكەن، ھۆرۈنلۇقمۇ قىلمايدىكەن، ئىشقا ئۆزىنى ئۇرۇپمۇ كەتمەيدىكەن. تاماقنىڭ قانداقلىقىغا ئانچە ئېرەن قىلىپمۇ كەتمەيدىكەن، لېكىن دەم ئېلىش كۈنلىرى بىلەن بايرام

كۇنلىرىدىن باشقا چاغلاردىكى تاماق ئىنتايىن ناچار ئىكەن. شۇڭلاشقا ئۆزى ھەر كۈنى چاي دەملەپ ئىچىپ تۇرۇش ئۈچۈن، سونيە بەرگەن ئازراق پۇلنى ئېلىشقا ئاخىر ماقۇل بوپتۇ؛ لېكىن سونيەدىن باشقا ھەرقانداق ئىشتىن غەم قىلىپ كەتمەسلىكنى ئۆتۈنۈپ، ئۇنىڭغا بارلىق مېھرىبانلىقلىرىنى مېنى ناھايىتى ئازابلايدۇ، دەپتۇ. سونيەنىڭ خەتلىرىدە يېزىشچە، راسكولنىكوف تۇرمىدە باشقا جىنايەتچىلەر بىلەن بىر ئۆيدە ياتىدىكەن، ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سونيە كىرىپ كۆرۈپ باقماپتۇ، لېكىن تولىمۇ تار، پاسكىنا، مالىمانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولىدىكەن. سونيەنىڭ دېيىشىچە، ئۇ تاختاينىڭ ئۈستىگە بىر كىگىزنى سېلىپ ياتىدىكەن، لېكىن ئۇنىڭ باشقا ھېچقانداق نەرسە ـ كېرەك ئالغۇسى يوق ئىكەن. ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى مۇنداق ئاددىي ۋە نامراتلىقتا ئۆتكۈزۈشى ئالدىن بەلگىلەنگەن پىلان ياكى كۆڭلىگە پۈككەن بىرەر نىيەت سەۋەبىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلمىگەنلىكىدىن ۋە ھەممىگە ئېتىبارسىز قارىغانلىقىدىن ئىكەن. سونيەنىڭ خەتلىرىدە ئۇلارغا ئوچۇق يېزىشچە، دەسلەپكى چاغلاردا سونيە يوقلاپ بارسا ئۇ خۇش بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن، ئۇنى كۆرسىلا تىت ـ تىت بولۇپ، گەپ قىلغۇسى كەلمەي قالاتتىكەن، ھەتتا ئۇنىڭغا قوپاللىق قىلاتتىكەن، لېكىن كېيىن مۇنداق يوقلاشقا ئادەتلىنىپ قاپتۇ، ھەتتا ئۇ كەم بولسا بولمايدىغان ئىشقا ئايلىنىپ قاپتۇ. شۇڭا سونيە ئاغرىپ قېلىپ بىرنەچچە كۈن بارالمىغانىكەن، ئۇ سونيەنى قاتتىق سېغىنىپ كېتىپتۇ. دەم ئېلىش، بايرام كۈنلىرىدە سونيە ئۇنى يوقلاپ بېرىپ تۇرىدىكەن، ئۇلار تۇرمە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ياكى كۆرۈشۈش ئۆيىدە ئۇچرىشىدىكەن. تۇرمە نازارەتچىسى ئۇنى چاقىرىپ چىقىپ سونيە بىلەن بىرنەچچە مىنۇت كۆرۈشتۇرىدىكەن؛ ئادەتتىكى كۈنلەردە سونيە ئۇ ئىشلەيدىغان ئۇستىخانىلارغا، خۇمدانلارغا ياكى ئېرتىش دەرياسى بويىدىكى سارايلارغا بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلىدىكەن.

سونيەنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق يېزىشچە، ئۇ شەھەردە بىرنەچچە تونۇش ـ بىلىش ۋە ھەمايىچى تېپىۋاپتۇ؛ ئۇ تىككۈچىلىك قىلىدىكەن، چۈنكى شەھەردە ئايالالار كىيىمىنى تىكىدىغان تىككۈچى يوق دېيەرلىك ئىكەن. شۇڭا، ئۇ نۇرغۇن ئائىلىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان ئادەمگە ئايلىنىپ قاپتۇ؛ سونيەنىڭ سەۋەبىدىن راسكولنىكوف تۇرمە باشلىقىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپ، ئىشى ئاز ـ تولا يېنىكلىتىلگەن بولسىمۇ، سونيە خەتلىرىدە بۇنى زادىلا تىلغا ئېلىپ باقمىدى. ئاخىرىدا راسكولنىكوف تۇرمىدىكى ھەممىلا ئادەم بىلەن ئارىلاشماس بولۇۋالدى. ئۇلارمۇ راسكولنىكوفنى ياخشى كۆرمەيدىغان بولۇپ قالدى دېگەن خەۋەر كەلدى (دونيە ئۇنىڭ كېيىنكى خەتلىرىنىڭ قانداقتۇر ھاياجان ۋە تەشۋىش ئىچىدە يېزىلغانلىقىنى سېزىپ يۇرەتتى). راسكولنىكوف كۈنبويى بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايدىكەن، چىرايى بەكلا تاتىرىپ كېتىپتۇدەك. كۈتمىگەندە، سونيە ئەڭ كېيىنكى خېتىدە ئۇ قاتتىق ئاغرىپ قالدى، دوختۇرخانىنىڭ مەھبۇسلار بۆلۈمىدە يېتىۋاتىدۇ، دەپ يازدى.

2

ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان ئاغرىپ يۇرەتتى. لېكىن، ئۇنى يىقىتقان نەرسە دەھشەتلىك تۇرمە تۇرمۇشى ئەمەس، ئەمگەكمۇ ئەمەس، تاماقمۇ ئەمەس، چېچىنىڭ قىرىۋېتىلگەنلىكىمۇ ئەمەس، پارچە ـ پۇرات رەختلەردىن تىكىلگەن مەھبۇسلار كىيىمىمۇ ئەمەس. ئوھو ! بۇنچىلىك قىيىنچىلىقلار ئۇنىڭغا نېمە ئىدى دەڭە ! ئەكسىچە، ئۇ ئەمگەك قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ماغدۇرى ئۇزۇلگۈچە ئەمگەك قىلغىنىدىن كېيىن، ئۇ ھېچبولمىغاندا بىرنەچچە سائەت تىنچ ئۇخلىۋالالايتتى. سۇۋەرەكلەر لەيلەپ يۇرىدىغان يېسىۋېلىك شورپىسى ئۇنىڭ ئۇچۇن نېمىدى؟ ئۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان

چاغلىرىدا كۆپسۈنچە چاغلاردا مۇشۇنچىلىك شورپىغىمۇ ئېرىشەلمەيتتى. ئۇنىڭ مەھبۇسلۇق كىيىمى ئىسسىق ئىدى. ھازىرقى تۈرمۈش ئەھۋالىغا ماس كېلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كىشەن بىلەن يۈرگەنلىكىنىمۇ ھېس قىلمايتتى. چېچىنىڭ قىرىۋېتىلگەنلىكىدىن ۋە ئىككى خىل رەڭدىكى مەھبۇسلار كىيىمى① كىيىپ يۈرگەنلىكىدىن نومۇس قىلاتتىمۇ؟ كىمدىن نومۇس قىلىدۇ؟ سونىيەدىنمۇ؟ سونيە ئۇنىڭدىن قورقىدىغان تۇرسا، ئۇ سونيەدىن نومۇس قىلاتتىمۇ؟

ئەمىسە بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئۇ ھەتتا سونيەنىڭ ئالدىدىمۇ قورۇناتتى. شۇڭلاشقا، سونيەگە قوپال مۇئامىلە قىلىپ ئۇنى قىينايتتى. ئۇ چېچىنىڭ قىرىۋېتىلگەنلىكىدىن ۋە پۇتىغا كىشەن سېلىنغانلىقىدىن خىجىل بولمايتتى. ئۇنىڭ غۇرۇرى قاتتىق ئازار يېگەنىدى؛ غۇرۇرى ئازار يېگەچكە ئۇ ئاغرىپ قالدى. ئەگەر ئۇ گۇناھىنى تونۇغان، گۇناھىنى تەن ئالغان بولسا، قانچىلىك بەختىيار بولغان بولاتتى ـ ھە ! شۇنداق بولغان بولسا، ئۇ ھەممىگە ھەتتا ھاقارەتلەرگە چىدىغان بولاتتى. لېكىن، گەرچە ئۇ ئۆزىنى قاتتىق سوراق قىلغان بولسىمۇ، سوۋۇپ كەتكەن قەلبى ئۆزىنىڭ ئىلگىرى قىلغان ـ ئەتكەنلىرىدىن ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۆتكۈزۈپ قويۇش ئېھتىمالى بولغان ئاددىيلا سەۋەنلىكتىن باشقا، ئالاھىدە قورقۇنچلۇق گۇناھلارنى تاپالمىدى. راسكولنىكوف قانداقتۇر كور تەقدىرنىڭ ھۆكمى سەۋەبىدىن مانا مۇشۇنداق قارىغۇلارچە، ئۇمىدسىز، ئۇن ـ تىنسىز، يەنە كېلىپ ئەخمىقانە بىر ھالەتتە گۇمران بولغانلىقىدىن نومۇس قىلاتتى. ناۋادا ئۇ ئۆزىنىڭ ۋىجدانىنى ئاز ـ تولا تىنچلاندۇرماقچى بولسا، ئۇ ھالدا ئەنە شۇ «بىمەنە» ھۆكۈمگە ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنۇشى كېرەك ئىدى.

مانا ئەمدى ئۇ قۇپقۇرۇق، نام ـ نىشانسىز خاتىرجەمسىز ـ

① ئىككىنچى دەرىجىلىك تۈرمىگە ھۆكۈم قىلىنغانلارنىڭ كىيىمى كۈل رەڭ ۋە قارا رەختتىن تىكىلىپ، دۈمبىسىگە سېرىق رەڭلىك چاسا رەخت تىكىپ قويۇلاتتى.

لىكنى، كېيىنكى كۈنلەردە ھېچنېمىگە ئېرىشتۈرمەيدىغان، توختاۋسىز قۇربان بېرىشلەردىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. پانىي ئالەمدە ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقان نەرسە مانا شۇ ئىدى. سەككىز يىل ئۆتۈپ جازا مۇددىتى توشقاندا، ئۇ ناھايىتى ئوتتۇز ئىككى ياشقا كىرىدۇ، يېڭى تۇرمۇشىنى باشلىسا يەنىلا بولىۋېرىدۇ، لېكىن بۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى ! ئۇ نېمە ئۈچۈن ياشىشى كېرەك؟ ئۇ يەنە نېمە قىلماقچى؟ ئۇ نېمىلەرنى كۆزلەپ كۈرەش قىلىدۇ؟ پەقەت تىرىك يۈرۈش ئۈچۈنلا ياشىشى كېرەك-مۇ؟ لېكىن ئۇ ئىلگىرى نۇرغۇن قېتىم ئۆز ھاياتىنى بىرەر غايە، بىرەر ئۇمىد ھەتتا بىرەر خىيال ئۈچۈن تەقدىم قىلىۋېتىشكە تەييار تۇرغان. تىرىك يۈرۈش ئۇنىڭغا ھېچقاچان كۈپايە قىلىپ باقمىغان ئەمەس ئىدى؛ ئۇ ھامان تېخىمۇ زوررىق تۇرمۇش مەقسىتىنىڭ بولۇشىنى ئۇمىد قىلاتتى. ئېھتىمال ئۇ ئەنە شۇنداق ئۇمىدتىن ھاسىل بولغان كۈچ سەۋەبىدىن ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن قويىدىغاندۇ، تېخىمۇ كۆپرەك ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشۇم كېرەك، دەپ قارايدىغاندۇ.

ناۋادا تەقدىر ئۇنى توۋا قىلدۇرالمغان بولسا، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلسە، يۈرەك ـ باغرى پۈچۈلىنىپ كەتسە، كېچە ـ كېچىلەپ كۆز يۇمالماي چىقسا، ئۆزىنى دارغا ئاسقۇدەك ياكى قۇدۇققا تاشلىغۇدەك دەرىجىگە بېرىپ يەتسە نەقەدەر ئوبدان بولاتتى ـ ھە ! ئاھ، ئەنە شۇنداق توۋا ـ ئىستىغپار ئۇنى نەقەدەر خۇشال قىلار ئىدى ـ ھە ! ئازاب ۋە كۆز يېشىمۇ ھەرھالدا تۇرمۇشقۇ ! لېكىن، ئۇنىڭ ئۆز گۇناھلىرىغا قىلچىلىك توۋا قىلىش نىيىتى يوق ئىدى.

ھېچبولمىغاندا ئۇ ئىلگىرىكى چاغلاردا ئۆزىنى تۇرمىگە ئېلىپ كىرگەن ئاشۇ تولىمۇ تېتىقسىز ۋە ئەخمىقانە ھەرىكەتلىرىدىن غەزەپلەنگىنىدەك، ئۆزىنىڭ ھاماقەتلىكىگە غەزەپلىنىشى كېرەك ئىدىغۇ، لېكىن مانا ئەمدى تۇرمىدە بىكار بولۇپ قالغان چاغلىرىدا، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى جىمكى قىلمىش ـ

ئەتمىشنى خىيالىدىن كەچۈرۈپ، مۇھاكىمە قىلىپ چىقىپ، ئۇ ئىشلارنى ئىلگىرىكى خۇنۇك چاغلاردىكىدەك ئۇنداق ئەخمىقانە ۋە بىمەنە دەپ قارىمىدى.

«ئالەم بىنا بولغاندىن بۇيان، ــ ئويلىدى ئۇ، ــ دۇنيادا بىر ــ بىرىگە زىت ھەر خىل ئىدىيە ۋە نەزەريىلەر بارلىققا كەلگەن. خوش، مېنىڭ ئىدىيەمنىڭ قەيىرى باشقىلارنىڭ ئىدىيەسى ۋە نەزەريىەسىدىن ئەخمىقانىرەك ئىكەن؟ ناۋادا كىشىلەر چاكىنا تەسىرلەرنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، پۈتۈنلەي مۇستەقىل، ئوچۇق نەزەردە قارىيالايدىغان بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا مېنىڭ ئىدىيەمۇ ئۇنچىۋالا... غەلىتە تۇيۇلمىغان بولاتتى، ئەي، ئىنكارچىلار ۋە بىر تىينىغا ئەرزىمەيدىغان پەيلاسوپلار، نېمىشقا ئىشنى پېرىم يولدا تاشلاپ قويىدىغانسىلەر!»

«مېنىڭ قىلغانلىرىم ئۆلارغا نېمە ئۈچۈن بولنىڭ سىرتىدا قىلىنغاندەك تۇيۇلىدىغاندۇ؟ ــ ئۆز ــ ئۆزىدىن سورىدى ئۇ، ــ زورلۇق بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ زورلۇق دېگەننىڭ ئۆزى نېمە؟ مېنىڭ ۋىجدانىم پاك. دۇرۇس، جىنايەت ئۆتكۈزدۇم. قانۇنغا خىلاپلىق قىلدىم، ئادەم ئۆلتۈردۇم... قانۇن بويىچە كاللامنى ئېلىۋەتسەڭلار... بولمىدىمۇ ! ئەلۋەتتە، ئەگەر شۇنداق بولغىنىدا ئىدى، ھەتتا ئىنسانىيەتنىڭ ھاكىمىيەتكە ۋارىسلىق قىلمىغان، بەلكى ھاكىمىيەتنى ئۆزى تارتىۋالغان نۇرغۇنلىغان نىجاتكارلىرىنى ئىشىنى باشلىغان ھامان ئۆلتۈرۈشكە توغرا كەلگەن بولاتتى. لېكىن، ئۇلار مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ قىلغىنى توغرا؛ لېكىن مەنچۇ، مەن مەغلۇپ بولدۇم، شۇڭلاشقا مېنىڭ بۇ قەدەمنى بېسىشقا ھەققىم يوق.»

ئۇ پەقەت مەن مەغلۇپ بولدۇم ھەمدە گۇناھىمنى بوينۇمغا ئالدىم، دېگەن نۇقتىدىلا ئۆزىنىڭ جىنايىتى بارلىقىنى ئېتىراپ قىلاتتى.

ئۇنى يەنە شۇ چاغدا نېمىشقىمۇ ئۆلۈۋالمىغان بولغىيدىم، دېگەن ئوي ئازابلايتتى. شۇ چاغدا ئۇ دەريا بويىدا تۇرۇپ،

نېمىشقا گۈناھىنى بويىنىغا ئېلىش يولىنى تاللىدىكەنە؟ ياشاپ قېلىش ئارزۇسى راستلا شۇنچىلىك يەڭگىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە كۈچلۈكمىدى؟ سۈدىرىگايلوف ئۆلۈمدىن شۇنداق قورقىدىغان تۈرۈقلۇق ئۇنى يېڭەلىدىغۇ؟

ئۇ دەرد ـ ئەلەم چېكىپ ئۆزىدىن مانا شۇ سوئالنى تەكرار ـ تەكرار سورايتتى، بەلكىم شۇ چاغدا، دەريا بويىدا تۈرغان چېغىدا، ئۆز قەلبىدە، ئۆز ئېتىقادىدا ناھايىتى چوڭقۇر ساختىلىقنىڭ بارلىقىنى سەزگەن بولۇشى مۇمكىنلىكىنى زادىلا چۈشىنىپ يېتەلمەيتتى. ئۇ مۇنداق سەزگۈنىڭ پۈتۈن ھاياتىدىكى بۇرلىشىنىڭ، كېلەچەكتىكى تىرلىشىنىڭ، شۇنداقلا كىشىلىك تۇرمۇشقا بولغان يېڭى قارىشىنىڭ بېشارىتى بولۇشى مۇمكىنلىكىنى چۈشىنەلمەيتتى.

ئۇ بۇنى پەقەت تەبىئىي مايىللىقنىڭ ئېغىر ئاسارىتى، ئۆزۈمنىڭ زئىپلىكىمدىن ۋە ئەرزىمەسلىكىمدىن نە ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمىدىم، نە بۇنداق ئاسارەتنى بۇزۇپ تاشلىيالمىدىم، دەپ قارايتتى. ئۇ قاماقتىكى باشقا مەھبۇسلارنى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭمۇ ھاياتلىقنى شۇ قەدەر سۆيىدىغانلىقىنى ۋە قەدىرلەيدىغانلىقىنى بايقاپ ھەيران قالدى. ئۇنىڭ بايقىشىچە، ئۇلار ھاياتلىقنى تۈرمىنىڭ ئىچىدە تۈرمىنىڭ سىرتىدىكى چاغلىرىدىنمۇ بەكرەك قەدىرلەيتتى، بەكرەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بەزى ئادەملەر، مەسىلەن سەرگەردانلار نەقەدەر دەھشەتلىك ئازابلارغا ۋە قىيناقلارغا بەرداشلىق بەرگەن دېسىڭىزچۇ ! ئەجەبا قۇياشنىڭ ئازراقلا نۇرى، قويۇق ئورمان، ئورمانىنىڭ ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر يېرىدىكى بۇلاقنىڭ مۇزدەك سۈيى ئاشۇ سەرگەردانلارغا شۇ قەدەر ئەھمىيەتلىكمىدۇ؟ بىر سەرگەردان بۇنىڭدىن ئىككى ـ ئۈچ يىل ئىلگىرى ئەنە شۇ بۇلاقنى كۆرگەنىكەن. ئۇ تا بۈگۈنگىچە شۇ بۇلاقنى يەنە بىر كۆرۈشكە خۇددى جاننىنى كۆرۈشكە تەشنا بولغاندەك تەشنا بولۇۋاتىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۆسۈپ كەتكەن ياپيېشىل

ئوت ـ چۆپلەرنى، چاتقاللارنىڭ ئارىسىدا نەغمە قىلىۋاتقان قۇشلارنى چۈشىدە كۆرۈۋاتىدۇ. راسكولنىكوف تۇرمىدىكى تۇرمۇشنى داۋاملىق كۆزەتكەن بولسا ئىدى، چۈشەندۇرۇش تېخىمۇ تەس بولغان بەزىبىر ئىشلارنى كۆرگەن بولاتتى.

ئەلۋەتتە، تۇرمىدە ئۇ ئەتراپىدا بولۇۋاتقان ئىشلارنى كۆرەلمەيتتى، كۆرۈشنىمۇ خالىمايتتى. ئۇ خۇددى بېشىنى يەردىن ئالمىغاندەكلا كۈن ئۆتكۈزەتتى: ئۇ ئۇلارنى كۆرسە چەكسىز يىرگىنەتتى ۋە چىدىيالماي قالاتتى. لېكىن، كېيىنچە نۇرغۇن ئىشلار ئۇنى ھەيران قالدۇرىدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭلاشقا ئۇ ئىلگىرى ئۆزى ئويلاپمۇ باقمىغان نۇرغۇن ئىشلارغا ئىختىيارسىز دىققەت قىلىشقا باشلىدى. ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۆزى بىلەن باشقا مەھبۇسلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاتلاپ ئۆتكىلى بولمايدىغان قورقۇنچلۇق ھاڭ ئۇنى ھەممىدىن بەكرەك ھەيران قالدۇردى. ئۇلار خۇددى باشقا ـ باشقا مىللەتتەكلا بولۇپ قالغاندى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئىشەنمەيتتى. بىر ـ بىرىگە دۇشمەنلىك بىلەن قارىشاتتى. ئۇ مۇناسىق چىقىشالماسلىقنىڭ ئادەتتىكى سەۋەبلىرىنى بىلەتتى. لېكىن، بۇ سەۋەبلەرنىڭ ئەمەلىيەتتە شۇ قەدەر چوڭقۇر، شۇ قەدەر كۈچلۈكلۈكىنى ئىلگىرى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغاندى. تۇرمىدە سۇرگۇن قىلىنغان پولياكلارمۇ بار ئىدى، ئۇلار ھەممىسى سىياسىي جىنايەتچىلەر ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇستۇن تۇتۇشۇپ، بۇ مەھبۇسلارنى نادانلار، دەپ قاراپ كۆزگە ئىلمايتتى. لېكىن، راسكولنىكوف ئۇلارغا ئۇنداق قارىمايتتى؛ ئاشۇ نادانلارنىڭ پولياكلارغا قارىغاندا نۇرغۇن جەھەتلەردە خېلىلا ئەقىللىك ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇراتتى. ئاندىن رۇسىيەلىكلەردىن بىر سابىق ئوفىتسېر بىلەن ئىككى ئوقۇغۇچىمۇ ئۇلارنى قاتتىق كەمسىتەتتى؛ راسكولنىكوف ئۇلارنىڭ خاتالىقىنىمۇ ئېنىق كۆرۈپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ ھەممە ئادەم ياقتۇرمايتتى، ئۇنىڭدىن

قاچاتتى. ئاخىر بېرىپ، ئۇنى ھەتتا ئۆچ كۆرىدىغان بولۇپ قېلىشتى. نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ بۇنى بىلمەيتتى. جىنايىتى ئۇنىڭكىدىن ئېغىر مەھبۇسلارمۇ ئۇنى كۆزگە ئىلمايتتى. مەسخىرە قىلاتتى، ئۇنىڭ جىنايىتىنى زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشەتتى.

ــ سەن دېگەن ئاقسۆڭەك، ــ دېيىشەتتى ئۇلار، ــ پالتا بىلەن ئادەم ئۆلتۈرگىنىڭ نېمىسى؟ ئۇ دېگەن ئاقسۆڭەكلەر قىلمىدىغان ئىش ئەمەسقۇ؟

ئۇلۇغ روزا كىرىپ ئىككىنچى ھەپتىسى ئۇنىڭغا ئۆز كامېرىدىكىلەر بىلەن بىللە روزا تۇتۇش نۆۋىتى كەلگەندى. ئۇ باشقىلار بىلەن بىللە چېركاۋغا ئىبادەتكە بېرىپ يۈردى. بىر كۈنى ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقمايلا بىرسى بىلەن جېدەللىشىپ قالدى. ھەممە ئادەم غەزەپكە كېلىپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى.

ــ سەن دېگەن دىنسىز ! سەن خۇداغا ئىشەنمەيسەن ! ــ ۋارقىرىدى ئۇلار، ــ سېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىش كېرەك.

ئۇ ئۇلارنىڭ ئالدىدا ھېچقاچان خۇدا توغرۇلۇق، ئېتىقادى توغرۇلۇق سۆزلەپ باقمىغانىدى، لېكىن ئۇلار ئۇنى دىنسىز ھېسابلاپ ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولۇشتى؛ ئۇ گەپ ـ سۆز قىلمىدى، ئۇلارغا رەددىيەمۇ بەرمىدى. مەھبۇسلاردىن بىرسى دەرغەزەپ بولۇپ بوغۇلۇپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. راسكولنىكوف تەمكىنلىك بىلەن گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇنى كۈتتى. ئۇنىڭ نە قاشلىرى، نە يۈزىنىڭ مۇسكۇللىرى تىترەپمۇ قويمىدى. بەختكە يارىشا، ساقچى ۋاقتىدا يېتىپ كېلىپ توسۇپ قالدى. ئۇنداق بولمىغاندا قانلىق ۋەقە يۈز بەرگەن بولاتتى.

ئۇ يەنە بىر سوئالغا زادىلا جاۋاب تاپالمايتتى: ئۇلار سونىيەنى نېمىشقا شۇنچىۋالا ياخشى كۆرىدىغاندۇ؟ سونىيە ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلمايتتى. ئۇلارمۇ ئۇنى كەمدىن ـ كەم كۆرەلەيتتى، پەقەت ئىشلەۋاتقان چاغلىرىدا، سونىيە راسكولنىكوفنى كۆرگىلى كەلگەن قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە

كۆرۈپ قالاتتى. لېكىن، ئۇلار ئۇنى تونۇيتتى، ئۇنىڭ راسكولنىكوفقا ئەگىشىپ كەلگەنلىكىنى، قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى، نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلەتتى. سونىيە ئۇلارغا پۇل بېرىپ باقمىغان ياكى ئۇلارنىڭ بىرەر ئىشىنى قىلىپمۇ بەرمىگەنىدى. پەقەتلا روزۇدىستۇو بايرىمى كۈنى تۇرمىدىكى جىمىكى مەھبۇسقا قىيمىلىق نان بىلەن ئاق بولكا پىشۇرۈپ ئەكېلىپ بەرگەنىدى. لېكىن، ئاستا ـ ئاستا مەھبۇسلار بىلەن سونىيەنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاللىقانداقتۇر يېقىن مۇناسىۋەت بارلىققا كەلدى. ئۇ ئۇلارنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا خەت يېزىپ بېرەتتى، خەتلىرىنى پوچتىغا سېلىۋېتەتتى. مەھبۇسلارنىڭ قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرى شەھەرگە كەلسە، ئۇلارغا ئۆزلىرىگە دەپ ئەكەلگەن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ھەتتا پۇللىرىنى سونىيەگە بېرىپ قويۇشنى تاپشۇراتتى. ئۇلارنىڭ خوتۇنلىرى، مەشۇقلىرى سونىيەنى تونۇيتتى. ئۇنى پات ـ پات ئىزدەپ باراتتى. سونىيە راسكولنىكوفنى كۆرگىلى ئۇلار ئىشلەۋاتقان يەرلەرگە بارغان ياكى ئىشقا ماڭغان مەھبۇسلار بىلەن يولدا ئۇچرىشىپ قالغان چاغلىرىدا، ھەممىسى قالپاقلىرىنى بېشىدىن ئېلىپ ئۇنىڭغا تەزىم قىلىشاتتى. «ئانىجان، سوفىيە سېمىيونوۋنا، سەن بىزنىڭ مېھرىبان، سۆيۈملۈك ئانىمىزسەن!» يۈزىگە قاماققا كېسىلگەن مەھبۇس دېگەن تامغا بېسىلغان بۇ قوپال ئادەملەر ئاشۇ ئاجىز ـ ئورۇق قىزغا ئەنە شۇنداق دېيىشەتتى. ئۇمۇ كۇلۇمسىرەپ ئۇلارغا جاۋابەن تەزىم قىلاتتى؛ ئۇلار سونىيەنىڭ ئۆزلىرىگە قاراپ كۇلۇمسىرىشىنى بەكمۇ ياقتۇراتتى. ئۇلار ھەتتا ئۇنىڭ مېڭىشلىرىنمۇ ياخشى كۆرەتتى، كۆپىنچە كەينىگە بۇرىلىپ ئۇنىڭغا قاراپ قېلىشاتتى، ئۇنى ماختىشاتتى؛ ئۇلار ئۇنىڭ شۇ قەدەر ۋىجىكلىكىنىمۇ ياخشى كۆرەتتى، ھەتتا ئۇنى نېمە دەپ ماختاشلىرىنى بىلمەي قېلىشاتتى.

راسكولنىكوف روزىنىڭ ئاخىرقى كۇنلىرىدە ۋە پاسخا

بايرىمدا دوختۇرخاندا ياتتى. ئۇ ساقىيىشقا باشلىغان چېغىدا، ئاندىن ئۆزىنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن ۋە ئېسىنى يىلمەي ياتقان چاغلىرىدا كۆرگەن چۈشلىرىنى ئەسلىدى. ئۇنىڭ ئاغرىپ يېتىپ كۆرگەن چۈشىدە، ئاسىيانىڭ ئىچكى قىسمىدىن ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان، ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان دەھشەتلىك ۋابا ياۋروپاغىچە تارقىلىپ كېلىۋېتىپتۇمىش، پۈتۈن دۇنيا مۇشۇ ئاپەتكە مۇپتىلا بولارمىش. ئىنتايىن ئاز سانىدىكى ئادەملەردىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ تۈگىگۈدەك، ئادەمنىڭ بەدىنىگە كىرەلەيدىغان يېڭى مىكروبلار پەيدا بوپتۇدەك. بۇ مىكروبلار ئەقىل ۋە ئىرادىگە ئىگە مەخلۇقاتلارمىش. ئەنە شۇلار تېنىگە كىرىۋالغان ئادەملەر شۇ ئانىلا سارىڭ بولۇپ ئەقلىنى يوقىتارمىش. لېكىن، شۇ مىكروبلارنى يۇقتۇرۇۋالغان ئادەملەر ئۆزلىرىنى ھەرقانداق ئادەمدىن ئەقىللىك ۋە ھەقىقەتتە چىڭ تۇرىدىغان ئادەم، دەپ ھېسابلارمىش، شۇنداقلا ئۇلار ئۆزلىرىنى ھۆكۈملىرىدىن، ئىلمىي يەكۈنلىرىدىن، ئەخلاقىي ئەقىدىلىرىدىن ۋە ئېتىقاتىدىن تەۋرەنمەيدىغان ئادەم دەپ قارايمىش. بارلىق يېزا ـ بازار، بارلىق شەھەر ۋە بارلىق مىللەت شۇ كېسەلنى يۇقتۇرۇۋېلىپ سارىڭ بولۇپ كېتىپتۇدەك. ئۇلار تەشۋىشلىنەرمىش، لېكىن بىر ـ بىرىنى چۈشەنمەس ئىمىش. ھەربىر ئادەم ھەقىقەت پەقەت مېنىڭلا قولۇمدا، دەپ قارايمىش، لېكىن باشقىلارنى كۆرگەندە بولسا، قاتتىق ئازابلىنارمىش. ئۇزىنىڭ كۆكرىكىگە مۇشتلارمىش، ھۆڭرەپ يىغلارمىش. ئۇلار كىمنى باھالاش ۋە قانداق باھالاش كېرەكلىكىنى بىلمەس ئىمىش. نېمىنىڭ ياخشىلىق، نېمىنىڭ يامانلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى قاراشلىرىمۇ بىردەك ئەمەس ئىمىش. ئۇلار كىمنى گۇناھكار، كىمنى گۇناھسىز دەپ ھۆكۈم قىلىشنىمۇ بىلمىگۈدەك. كىشىلەر قىلچە ئەھمىيىتى يوق قىساس، ئاداۋەتنى دەپ بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرەرمىش، ئۇلار زور قوشۇن تۈزۈپ، بىر ـ بىرىگە ھۇجۇم قىلارمىش، لېكىن قوشۇندىكىلەر سەپەر

ئۇستىده بىردىنلا بىر - بىرىنى قىرغىن قىلارىمىش. سەپلەر تارقىلىپ، لەشكەرلەر بىر - بىرىگە ئوت ئېچىشارىمىش. بىر - بىرىنى چېپىشارىمىش، بىر - بىرىنى چىشلىشەرىمىش، بىر - بىرىنىڭ گۆشىنى يېيىشەرىمىش. شەھەلەردە ئەتىدىن - كەچكىچە قوڭغۇراقلار چېلىنىپ تۇرارىمىش. ھەممە ئادەم بىر يەرگە يىغىلغۇدەك، لېكىن ئۆزلىرىنى كىملەرنىڭ يىغقانلىقىنى ۋە نېمىدەپ يىغقانلىقىنى بىلمىگۈدەك، ھەربىر ئادەمنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشەرىمىش. ئەڭ ئادەتتىكى كەسىپلەرمۇ تاشلىنىپ قالارىمىش. چۈنكى، ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ تەشەببۇسىنى، ئۆزىنىڭ تۇزىتىش لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويارىمىش. ھەممەيلەن ئۆز بىلگىنىنى دەپ بىرلىككە كېلەلمەسمىش؛ دېھقانچىلىق توختاپ قالغۇدەك. بەزى جايلاردا ئادەملەر بىر يەرگە يىغىلىۋېلىپ، ئورتاق ھەرىكەت قىلىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپ، ئەبەدىي ئايرىلماسلىق توغرۇلۇق قەسەم ئېچىشەرىمىش. لېكىن، شۇ ئانلا ھېلىراقتا قىلماقچى بولغانلىرىنىڭ ئەكسىچە ئىش قىلىشارىمىش، يەنى بىر - بىرىنى ئەيىبلەشكە، مۇشتلاشقا ۋە چېپىشقا باشلارىمىش. ئوت ئاپىتى، ئاچارچىلىق يۈز بېرەرىمىش. ھەممە ئادەم، ھەممە نەرسە بەربات بولارىمىش. ۋابا تارقىلىپ، بارغانسېرى كېڭىيەرىمىش. پۈتۈن دۇنيادا ئاز سانداكى ئادەملەرلا قۇتۇلۇپ قالارىمىش، ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ يېڭى ئەۋلادىنى يارىتىش، يېڭى تۇرمۇشنى باشلاش، زېمىننى پاكلاش ۋە يېڭىلاش مەجبۇرىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان ئالاھىدە ئادەملەرىمىش، لېكىن ئۇ ئادەملەرنى ھېچكىم ھېچ يەردە كۆرمىگەنمىش، ئۇلارنىڭ سۆزىنى ۋە ئاۋازىنى ھېچكىم ئاڭلىمىغانمىش.

ئەنە شۇنداق قىلچە ئەھمىيىتى يوق چۈشلەر خاتىرىسىدە شۇ قەدەر كۆلەمتلىك، شۇ قەدەر ئازابلىق بىر ھالەتتە يېنىش - يېنىش تەكرارلىنىپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغان چاغلىرىدىكى خام خىياللىرىدىن قېلىپ قالغان تەسىراتلار ئۇزاققىچە يوقالماي

راسكولنىكوفنى قاتتىق قىينىۋەتتى. پاسخا بايرىمىدىن كېيىنكى ئىككىنچى ھەپتىدە، ئوچۇق، ئىللىق باھار كۈنلىرىدە، مەھبۇسلار دوختۇرخانىسىمۇ تۆمۈر شادىلىق دېرىزىلىرىنى ئېچىۋەتتى. قاراۋۇل دېرىزىنىڭ سىرتىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئۇ ئاغرىپ ياتقان مەزگىلدە، سونيە ئۇنى ناھايىتى ئىككى قېتىملا يوقلاپ كەلدى؛ ھەر قېتىم رۇخسەت ئېلىشقا توغرا كېلەتتى. رۇخسەت ئېلىش بولسا ئىنتايىن قىيىن ئىدى. لېكىن، ئۇ دوختۇرخانا ھويلىسىغا دائىم كېلىپ، دېرىزىنىڭ ئالدىدا تۇراتتى، بولۇپمۇ قاش قارايغان مەھەلدە بېرىپ، ھويلىدا بىر-ئىككى سائەت تۇراتتى ـ ئۇ، ياتاق دېرىزىسىگە يىراقتىن قاراپ قوياتتى. بىر كۈنى زاۋال ۋاقتىدا خېلىلا ساقىيىپ قالغان راسكولنىكوف ئۇخلاپ قالدى. ئويغانغاندىن كېيىن دېرىزە ئالدىغا كېلىپ، كۈتمىگەندە يىراقتا، دوختۇرخانا دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرغان سونيەنى كۆرۈپ قالدى. سونيە نېمىنىدۇر ساقلاپ تۇرغانىدەك قىلاتتى. مانا شۇ چاغدا راسكولنىكوف يۈرىكىگە نېمىدۇر سانچىلغاندەكلا بولۇپ كەتتى؛ ئۇ تىترەپ، دەرھاللا دېرىزە ئالدىدىن نېرى كەتتى. ئەتىسى سونيە كەلمىدى، ئۈچىنچى كۈنمۇ كەلمىدى؛ ئۇ ئۆزىنىڭ سونيەنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئاخىر ئۇ دوختۇرخانىدىن چىقتى. كامېرىغا قايتىپ بېرىپلا، باشقا مەھبۇسلاردىن سوفيە سېمىيونوۋنانىڭ ئاغرىپ قېلىپ، ئۆيدىن چىقالماي ياتقانلىقىنى ئاڭلىدى.

راسكولنىكوف قاتتىق ئەنسىرەپ، ئۇنىڭ ھال ئەھۋالىنى ئۇقۇپ بېقىشقا ئادەم ئەۋەتتى. ئۇ سونيەنىڭ كېسىلىنىڭ خەتەرلىك ئەمەسلىكىدىن خەۋەر تاپتى. سونيە ئۇنىڭ ئۆزىنى سېغىنغانلىقىنى، ئۆزىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، قېرىنداش بىلەنلا ئىككى ئېلىك خەت يېزىپ ئەۋەتتى. خەتتە ناھايىتى يېنىكلا زۇكامداپ قالغانلىقىنى، ھازىر خېلى ياخشى بولۇپ قالغانلىقىنى، پات ئارىدا ئىشلەۋاتقان يېرىگە يوقلاپ

باردىغانلىقىنى ئېيتتى. ئاشۇ ئىككى ئىلىك خەتنى ئوقۇۋاتقان چېغىدا، ئۇنىڭ يۈرىكى جىددىي ۋە قاتتىق سوقۇپ كەتتى.

ھاۋا ئوچۇق، ئىللىق بىر كۈنى، ئەتىگەن سائەت ئالتە ئەتراپىدا ئۇ دەريا بويىغا ئىشلىگىلى باردى. شۇ يەردىكى لاپاستا گەۋ خۇمدىنى بار ئىدى. ئۇلار شۇ يەردە تاش چوقۇيتتى. بار - يوقى ئۇچلا ئادەم ئىشلەيتتى. مەھبۇسلاردىن بىرسى قاراۋۇل بىلەن بىللە قورال - سايمان ئالغىلى قورۇلغا كەتكەنىدى؛ يەنە بىرسى ئوتۇن يېرىپ، يېرىلغان ئوتۇننى مەشكە تاشلاۋاتاتتى. راسكولنىكوف لاپاستىن چىقىپ، دەريا بويىغا باردى. لاپاسنىڭ يېنىغا يېقىپ قويۇلغان ياغاچنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، قۇپقۇرۇق دەريانى قارىدى. ئېگىز قىرغاقتىن ئەتراپ خۇددى ئالقاندا تۇرغاندەكلا كۆرۈنەتتى. ئارىلىقى يىراق قارشى قىرغاقتىن ئۇزۇك - ئۇزۇك ناخشا ئاۋازى ئاڭلاندى. چەكسىز سوزۇلۇپ ياتقان ئوتلاق قۇياش نۇرىغا چۆمگەنىدى، چارۋىچىلارنىڭ چېدىرلىرى ئاران - ئاران پەرق ئەتكۈدەك كىچىككىنە قارا چېكىتتەك كۆرۈنەتتى. ئۇ يەر ئەركىنلىك ئالمىسى، ئۇ يەردىكى ئادەملەر بۇ يەردىكىلەرگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ، ئۇ يەردە ۋاقىت گويا توختاپ قالغان، گويا ئىبراھام ۋە ئۇنىڭ قەبىلىسىنىڭ[1] دەۋرى تېخى ئۆتۈپ كەتمىگەنىدى. راسكولنىكوف ئورنىدىن قوزغالماي، يىراقتا كۆز ئۈزمەستىن قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ پىكىر - خىيالى مەنزىرىگە، چوڭقۇر خىياللارغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى؛ ئۇ ھېچنېمىنى ئويلىمىدى، لېكىن ئىچكى دەرد - ئەلەم ئۇنى قىينىماقتا، تىت - تىت قىلماقتا ئىدى.

كۈتمىگەندە ئۇنىڭ يېنىدا سونىيە پەيدا بولۇپ قالدى، ئۇ ئاستاغىنا مېڭىپ كېلىپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. ۋاقىت تېخى

---

① ئىبراھام — ئىنجىل ھېكايىلىرىدە دېيىلىشىچە، يەھۇدىيلارنىڭ ئىپتىدائىي ئاتىسى. «ئىنجىل . ئەلەمنىڭ يارىتىلىشى»دا دېيىلىشىچە، يەھۇدىي مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشى ئىبراھامنىڭ ئۆز قەبىلىسىنى باشلاپ چالدېدىكى ئۇردىن كانانغا كۆچۈشىدىن تارتىپ باشلانغانمىش.

ئەتىگەن ئىدى، سەھەردىكى سوغۇق كىشىنىڭ تېنىنى شۇركەندۈرەتتى. سونىيە ئۇچىسىغا كونا پەلتو كىيىپ، يېشىل ياغلىق چىگىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ياداڭغۇ ۋە تاتىراڭغۇ چىرايىدىن ھېلىمۇ ئاغرىنىڭ ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. سونىيە خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ يېقىملىق كۈلۈمسىرىدى. لېكىن، قولىنى ئۇنىڭغا يەنىلا ئىلگىرىكىدەك قورۇنۇش ئىچىدە سوزدى.

سونىيە ئۇنىڭغا قوللىرىنى دائىم قورۇنۇش ئىچىدە سوزاتتى. بەزىدە ھەتتا راسكولنىكوفنىڭ ئىتتىرىۋېتىشىدىن ئەندىشە قىلغاندەك، قولىنى سوزۇشقا پېتىنالمايمۇ قالاتتى. راسكولنىكوف ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشقاندا، دائىم يىرگەنگەندەك، ئۇنى كۆرۈپلا تىت ـ تىت بولۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. بەزىدە ئۇ تۇرمىگە يوقلاپ كەلسە، تاكى ئۇ كەتكۈچە بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي تۇرۇۋالاتتى. بەزىدە ئۇ راسكولنىكوفنىڭ ئالدىدا غال ـ غال تىترەپ، ئېغىر ئازاب ئىچىدە قايتىپ كېتەتتى. لېكىن، بۇ قېتىم ئۇلار قوللىرىنى چىڭ سىقىشتى؛ راسكولنىكوف سونىيەگە لەپپىدە قاراپ قويدى ـ يۇ، گەپ ـ سۆز قىلماي يەنە يەرگە قارىۋالدى. ئۇلار يالغۇز قېلىشقانىدى، ئۇلارنى ھېچكىم كۆرمىدى. شۇ چاغدا قاراۋۇلمۇ تەتۇر قارىۋالغانىدى.

بۇ ئىش زادى قانداق يۈز بەردى، بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقماي قالدى. لېكىن، قانداقتۇر بىر كۈچ بىردىنلا ئۇنى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ، سونىيەنىڭ ئايىغى ئاستىغا تاشلىغاندەكلا بولدى. ئۇ سونىيەنىڭ تىزلىرىنى قۇچاقلاپ يىغلاشقا باشلىدى. باشتا سونىيە چۆچۈپ تاتىرىپ كەتتى. چاچراپ تۇرۇپ، غال ـ غال تىترىگىنىچە راسكولنىكوفقا قاراپلا قالدى. لېكىن، ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ھەممىنى چۈشەندى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكسىز بەختتىن چاقناپ كەتتى، ئۇ چۈشەندى. ئۇنىڭغا ئەمدى شۇبھىسىز ئېنىق، راسكولنىكوف ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ. چەكسىز ياخشى كۆرىدۇ، بۇ پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى...

ئۇلارنىڭ گەپلەشكۈسى بار ئىدى، لېكىن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى. كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى. چىرايلىرى تاتىرىپ، ئۆڭى ئۆچۈپ كەتتى. لېكىن، ھەر ئىككىلىسىنىڭ كېسەللىك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان تاتىراڭغۇ يۈزىدىن يېڭىلانغان كېلەچەكنىڭ نۇرى، يېڭىباشتىن باشلانغان يېپىيېڭى ھاياتلىقنىڭ نۇرى چاقناپ تۇراتتى. مۇھەببەت ئۇلارنى تىرىلدۈردى. بىرسىنىڭ قەلبىدە يەنە بىرسىنىڭ قەلبىنى سۇغارغۇچى پۇتمەس ـ تۈگىمەس ھاياتلىق بۇلىقى بار ئىدى.

ئۇلار كۈتۈش ۋە سەۋر ـ تاقەت قىلىش قارارىغا كېلىشتى. ئۇلار يەنە يەتتە يىل كۈتۈشى كېرەك ئىدى. شۇنىڭغىچە ئۇلار يەنە قانچىلىك ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تارتىشار، يەنە قانچىلىك بەختتىن بەھرىمەن بولۇشار ! لېكىن، ئۇ ئەمدى تىرىلگەنىدى. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلەتتى. ئۇنىڭ ئەمدى تىرىلگەن پۈتكۈل ۋۇجۇدى بۇنى تولۇق سېزەتتى. سۇنىيە بولسا، ئۇنىڭ ئۆمرىگە تايىنىپلا ياشماقتا ئىدى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن كامېرلار قۇلۇپلىنىپ، راسكولنىكوف كارىۋاتتا سونيەنى ئويلاپ ياتاتتى. شۇ كۈنى ئۇنىڭغا ھەتتا ئۆزىگە ئىلگىرى دۈشمەنلىك بىلەن قارايدىغان مەھبۇسلار مانا ئەمدى باشقىچە قارايدىغان بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ تۇنجى قېتىم ئۇلار بىلەن پاراڭلاشتى. ئۇلارمۇ ئۇنىڭغا مېھرىبانلىق بىلەن جاۋاب بېرىشتى. ئۇ مانا ئەمدى ئەسلەپ، بۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك، دەپ قارىدى. ئەجەبا ئەمدى ھەممىنى ئۆزگەرتىش كېرەك ئەمەسمۇ؟

ئۇ سونيەنى سېغىنماقتا ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ سونيەگە قانچىلىك ئازاب سالغانلىقىنى، ئۇنى قىينىغانلىقىنى ئەسلىدى؛ ئۇنىڭ ياداڭغۇ، قانسىز چىرايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. لېكىن، بۇ ئەسلىمىلەر ئەمدى ئۇنى ھېچقانچە ئازابقا سالالمىدى: ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزى قىزنىڭ بېشىغا سالغان جىمىكى ئازاب ـ ئوقۇبەتنى ئۇنىڭغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببەتى بىلەن

يۈيىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئىلگىرىكى ئاشۇ جىمىكى، جىمىكى ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر نېمە ئىدى ! مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى، ھەتتا ئۇنىڭ جىنايىتى، ھەتتا ھۆكۈم ۋە سۈرگۈن دېگەنلەر قەلبىي تۇنجى قېتىم ھاياجانغا چۆمكەن ھازىرقى پەيتتە، ئۇنىڭغا گويا ئۆز ۋۇجۇدىدىن تاشقىرىقى غەلىتە، ھەتتا ئۇ ئۆز بېشىدىن كەچۈرمىگەن ئىشلاردەك تۇيۇلماقتا ئىدى. لېكىن، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۇ ھەرقانداق بىر ئىش توغرۇلۇق توختىماستىن ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈن ئويلىيالمىدى، دىققىتىنىمۇ ھەرقانداق بىر پىكىرگە يىغالمىدى؛ ھازىر ئۇ ھەرقانداق بىر مەسىلىنى ئاڭلىق ھەل قىلالمايتتى؛ پەقەت ھېس قىلالايتتى، خالاس. ئەقلىي خۇلاسىلەرنىڭ ئورنىنى تۇرمۇش ئىگىلىگەنىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا ئىلگىرىكىسىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان نەرسىلەر پەيدا بولۇشى كېرەك ئىدى.

ئۇنىڭ ياستۇقىنىڭ تېگىدە «ئىنجىل»دىن بىرسى بار ئىدى. راسكولنىكوف ئىختىيارسىز ئۇنى قولىغا ئالدى. بۇ سونيەنىڭ كىتابى ئىدى. ئۇنىڭغا لازارنىڭ تىرىلىشى ھەققىدىكى ھېكايىنى سونيە مانا مۇشۇ كىتابتىن ئوقۇپ بەرگەنىدى. راسكولنىكوف ئېغىر ئەمگەككە كىرىشكەن دەسلەپكى چاغلاردا، سونيە مېنى دىن تۇغرۇلۇق، ئىنجىل تۇغرۇلۇق تولا گەپ قىلىپ قىينىۋېتەرمىكىن، «ئىنجىل»نى ئوقۇشقا قىستاپ تۇرۇۋالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلغانىدى. لېكىن، ئۇنى شۇ ئىش قاتتىق ھەيران قالدۇردىكى، سونيە بۇ ئىشلار تۇغرۇلۇق بىرەر قېتىم ئېغىز ئېچىپ باقمىدى، ھەتتا ئۇنى ئىنجىلنى ئوقۇشقا بىرەر قېتىم دەۋەت قىلىپمۇ باقمىدى. ئۇ ئاغرىپ قېلىشتىن ئازراقلا ئىلگىرى، بۇ كىتابنى ئۇنىڭدىن راسكولنىكوف ئۆزى سوراپ ئالدى، قىز كىتابنى ئۇنىڭغا بەرگۈچىمۇ گەپ ـ سۆز قىلمىدى. ھازىرغىچە راسكولنىكوف بۇ كىتابنى ئېچىپمۇ باقمىغانىدى.

ئۇ ھازىرمۇ ئۇ كىتابنى ئاچمىدى، لېكىن بىر ئوي ئۇنىڭ

كاللىسىدا غىل ـ پاللا پەيدا بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى: «ئەجەبا ئۇنىڭ ئېتىقادى مېنىڭمۇ ئېتىقادىم بولۇشى كېرەكمۇ؟ ھەتتا ئۇنىڭ تۇيغۇلىرى، ئۇنىڭ ئىنتىلىشلىرى...»

سونىيەمۇ شۇ كۈنى كۈنبويى قاتتىق ھاياجانلىنىپ يۈردى، ھەتتا كېچىسى يەنە ئاغرىپ قالدى. لېكىن، ئۇ شۇ قەدەر بەختىيار ئىدىكى، ئۆزىنىڭ بەختىدىن قورقۇپ قالدى. يەتتە يىل، ناھايىتى يەتتە يىل ! بەختىيار چاغلىرى باشلانغان پەيتتە، بەزىبىر دەملەردە، ئۇلار يەتتە يىلنى يەتتە كۈنچىلىكلا چاغلىدى. راسكولنىكوف يېڭى تۇرمۇشنىڭ ئاسانغا چۈشمەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن يۇقىرى بەدەل تۆلىشىگە توغرا كېلىدىغانلىقىنى، ئۇنى غايەت زور تىرىشچانلىق كۆرسەتسە، ئاندىن قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتى.

لېكىن، بۇ ئەمدى يېڭى بىر ھېكايىنىڭ بېشى، ئۇ ھېكايىدە بىر ئادەمنىڭ قانداق قىلىپ ئاستا ـ ئاستا يېڭى ھاياتقا ئېرىشكەنلىكى، ئاستا ـ ئاستا ئۆزگەرگەنلىكى، ئاستا ـ ئاستا بىر ئالەمدىن يەنە بىر ئالەمگە ئۆتكەنلىكى، ھازىرغىچە ئۆزىگە پۈتۈنلەي ناتونۇش بولغان رېئاللىق بىلەن ئاستا ـ ئاستا تونۇشقانلىقى بايان قىلىنىدۇ. لېكىن، بۇ يېڭى بىر رومانغا تېما بولالايدۇ ـــ ئەمما بىز مەزكۇر رومانىمىزنى مۇشۇ يەردە توختىتىمىز.

بۇ كىتاب خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتىنىڭ 1982 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1982 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据人民文学出版社1982年10月第1版，1982年10月第1次印刷本翻译出版。

جنايەت ۋە جازا (2)

ئاپتورى: ف. م. دوستويېۋسكىي (رۇسىيە)
تەرجىمە قىلغۇچى: مۇساجان ئەزىزى
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىلدانە ئابدۇرېھىم
مۇھەررىرى: مەريەم مەمتىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئايگۈل سابىت
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 – 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 15
نەشرى: 2014 ـ يىلى 12 ـ ئاي 2 ـ نەشرى
باسمىسى: 2015 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 17306 – 8
باھاسى: 41.00 يۈەن